Fisele răpăcute și date la tipar.

B. P. HASDEU

ISTORIA CRITICA A ROMANILORŬ

PAMENTULU ŢERREI-ROMANESCI

VOLUMULŬ I.

INTINDEREA TERRITORIALĂ. — NOMENCLATURA. — ACŢIUNEA NATUREÏ

EDITIUNEA II

REVEḌUTĂ ŞI FORTE ADAUSA

Alexandru Colorian

PREŢULŬ VOLUMULUÏ: 24 leï nouï.

Depositŭ la autorŭ: Callea Mogoşóia nr. 172.

BUCURESCI
TYPOGRAPHIA THIEL & WEISS
STRADA LIPSCANI NO. 11- 13.
1874.

HASDEU

ISTORIA CRITICA A ROMANILORU

B. P. HASDEU

ISTORIA CRITICA
A ROMANILORU

PAMENTULU TERREI-ROMANESCI

VOLUMULŬ I.

INTINDEREA TERRITORIALĂ. — NOMENCLATURA. — ACŢIUNEA NATUREI.

BUCURESCI
IMPRIMERIA STATULUI
No. 2. Strada Germana, No. 2.
1875.

MEMORIEI

REPOSATULUI MEU PĂRINTE

SI

MAGISTRU

ÎN SCIINŢA ISTORICA

ALESSANDRU PETRICEĬCU-HASDEŬ,

ALLE SELLE DINTRE ALLE SELLE,

DEDICU

ACESTU ANTEIU VOLUMU

Copillulŭ se mişcă fără astêmpĕrŭ din instinctiva pornire de a'şĭ întări născênda vigóre prin gimnastică.

Giunele se încrede orbesce în totŭ ce'ĭ esse înainte, căcĭ altŭ-feliŭ n'arŭ căştiga recea ispită cu preţulŭ desamăgiriĭ.

Sossesce apoĭ o vrêstă cândŭ omulŭ, maturŭ la corpŭ, la ânimă şi la minte, se concentră în sine, devenindŭ ellŭ însuşĭ o mică lume, basată în relaţiunile selle cu lumea cea mare pe principiulŭ conservaţiuniĭ şi desvoltăriĭ individuale.

Aşa sunt şi popórele.

Pruncia lorŭ se manifestă printr'o sgomotósă dinamică; tinereţea, prin velleitățĭ federative; bărbăţia, prin naţionalismŭ.

Secolulŭ XIV a fostŭ pentru Românĭ demănéţa acesteĭ din urmă fase, a căriĭ aurora resărise cu puţinŭ înainte.

Pe ambiĭ ţermĭ aĭ Dunăriĭ, differite mollecule alle ginţiĭ latine dintre Balcanĭ şi Carpaţĭ desnódă, una câte una, precipitatele căsătorie cu feliŭ de feliŭ de viţe străine.

In locŭ de amalgame româno-bulgare, româno-cumane, româno-rutene, româno-serbe, româno-maghiare, séŭ cellŭ puţinŭ allăturĭ cu dênsele, apparŭ licărindŭ vr'o căte-va staturĭ esclusivamente române.

Pênĕ la concepţiunea unităţiĭ genetice maĭ este departe, dérŭ agiunge d'o-cam-dată că Românulŭ voesce a fi Românŭ.

Acéstă virilă epocă ḑace pênĕ acumŭ în cellŭ maĭ adâncŭ întunerecŭ.

Cu facla criticeĭ în mână, vomŭ cuteḑa noĭ s'o străbattemŭ în tóte direcţiunile, studiând'o passŭ la passŭ într'o strînsă legătură cu periódele anteriόre, căcĭ biografia bărbatuluĭ nu trebuĭ să uĭte ceĭa-ce fusese giunele şi copillulŭ.

Maĭ multŭ decâtŭ atâta, copillăria şi giunia sunt singurele chiăie pentru deslegarea numeróselorŭ enigme alle bărbăţieĭ, fie într'unŭ individŭ, fie într'o naţiune, fie în totalitatea umană.

Nĭ-amŭ înţellesŭ missiunea pe o scară colossală.

Ni place anticulŭ Erodotŭ cândŭ reuşesce a copprinde istoria lumiĭ în narraţiunea uneĭ scurte espediţiunĭ a Persuluĭ Dariŭ contra Sciţilorŭ, şi ni place şi maĭ multŭ modernulŭ Buckle cândŭ resumă legile universale în cadrulŭ civilisaţiuniĭ anglese.

Luândŭ dreptŭ ţintă seculu XIV, opera nóstră va fi totuşĭ pênĕ la unŭ gradŭ o prismă generală a Românitâţiĭ şi chiarŭ a Europeĭ orientale, câtră istoria cărora vomŭ applica complessulŭ sciinţelorŭ bio-sociologice.

Totŭ ce ne'ngrozesce, este ca nu cumŭ-va munca şi voinţa să fie covêrşite prin sărăcia puteriĭ.

Nesicurĭ de ḑiua de mânĭ, ne-amŭ creḑutŭ datorĭ a da fie-căriĭ porţiunĭ maĭ substanţiale a vastuluĭ întregŭ atâtă obiectivă rŏtunḑéllă, încâtŭ să pótă fi considerată ca o cămăruţă gata de lŏcuitŭ, pe cândŭ celle-l'alte se maĭ lucréză încă şi — cine scie décă Meşterulŭ Manole nu va cădé de pe schelle!

Offerimŭ de astă-dată *Istoria territorială a Ţerreĭ-Românescĭ.*

Ca parte, este abia unŭ capitolŭ; şi totuşĭ, prin fondŭ şi prin formă, ellŭ constituă în acellaşĭ timpŭ unŭ corpŭ separatŭ şi nedependinte, analisândŭ în douĭ volumĭ de câte patru-ḑecĭ de cólle de tiparŭ unŭ lungŭ şirŭ de probleme omogene.

Nu numaĭ volumiĭ, dérŭ pênĕ şi paragrafiĭ acesteĭ opere s'arŭ puté deslipi unulŭ de altulŭ, privindu-se ca o monografiă assupra unuĭ punctŭ isolatŭ.

Ceĭa-ce légă înse într'o intimă unitate împrăştiatele elemente alle acesteĭ procedure analitice, sunt nesce sintese din ce în ce maĭ vaste, resumêndŭ successivamente fie-care episodŭ, fie-care studiŭ, fie-care secţiune.

Planulŭ nostru îmbrăţişéză tóte ramificaţiunile ambelorŭ Dacie, începêndŭ prin Muntenia, unde la Puntea-luĭ-Traianŭ fusese aruncată în brasdă prima fecundă semênţă a Latinităţiĭ în Oriinte.

Orĭ-ce fracţiune a némuluĭ românescŭ va fi approfundată sub tóte rapporturile: territorialŭ, etnograficŭ, dinasticŭ, nobilitarŭ, ostăşescŭ, religiosŭ, giuridicŭ, economicŭ, litterarŭ şi artisticŭ.

Differitele bibliotece din străinĕtate, Parisŭ, Petersburgŭ, Viena etc., nĭ-aŭ procuratŭ într'o mare parte massa materialuluĭ utilisatŭ în acéstă scriere.

Suntemŭ maĭ cu sémă simţitorĭ pentru affabilulŭ concursŭ pe care l'amŭ întîmpinatŭ dela d. bibliotecarŭ Föringer din Municŭ, d. dr. Iancu Şafarik din Bielgradŭ, d. comite Mauriciŭ Dzieduszycki şi d. archivistŭ Rasp din Lembergŭ, dd. professorĭ Gustavŭ Wenzel şi Franciscŭ Toldy din Pesta, d. predicatorŭ Fredericŭ Haupt din Braşovŭ etc.

Nu puţinŭ înse nĭ-aŭ servitŭ chĭarŭ în Buccurescĭ Biblioteca centrală, Biblioteca Archivuluĭ Statuluĭ, Biblioteca Seminariuluĭ, Biblioteca Ateneuluĭ, precumŭ şi bibliotecele particulare alle d-lorŭ Alessandru Odobescu. Gr. N. Manu şi Gr. Bengescu II, cătră carĭ vomŭ maĭ adăuga şi pe a d-luĭ d-r. V. Glodariŭ din Braşovŭ.

Aşa dérŏ rare-orĭ ne vomŭ plânge de lipsa materialuluĭ, grămăditŭ printr'o labóre de doue-ḑecĭ de annĭ; înse limpeḑirea acesteĭ avuţie de fontâne fiindŭ o muncă de titanŭ, amŭ fi fericiţi décă ne-arŭ agĭuta din cândŭ în cândŭ şi alţiĭ prin câte o critică luminată, completândŭ lacunele séŭ corregêndŭ errorile ce ni vorŭ fi scăpatŭ din vedere.

Aceĭ ce arŭ fi dispuşĭ să facă sciinţeĭ acestŭ serviciŭ de associaţiune, să nu uĭte unŭ singurŭ momentŭ următórele câte-va criterie carĭ nĭ-aŭ condusŭ pe noĭ în totŭ cursulŭ opereĭ de faţă :

1. Nu e permisŭ istoriculuĭ a-şĭ întemeia asserţiunile decâtŭ numaĭ pe date sincronice evenimenteloŕŭ;

2. Chĭarŭ o sorginte în înţellesulŭ de maĭ susŭ, nu e sufficiinte décă este *una*, nesusţinută printr'o seriă de maĭ multe alte consideraţiunĭ;

3. O mărturiă maĭ nouă atuncĭ numaĭ capĕtă caracterulŭ de fontână, décă se póte demonstra că a fostŭ fórte aprópe de locŭ şi de timpŭ, séŭ cellŭ puţinŭ avusese la disposiţiune nesce adevĕrate sorginţĭ în virtutea cărora se pronunţă;

4. Să nu se citeze nicĭ-o dată cela-ce nu s'a cititŭ, érŭ în casŭ de a fi împrumutată de aiurĭ vr'o citaţiune să se pună modestulŭ *apud*, fără care nu se póte sci pe a cuĭ responsabilitate se vorbesce;

5. Affară de fontâne, scuturate de orĭ-ce dubiŭ, nu essistă nicĭ o autoritate în istoriă, şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ nicĭ o nefallibilitate;

6. O sorginte trebuĭ studiată în testŭ şi 'n contestŭ, cunnoscêndu-se într'unŭ modŭ filologicŭ limba originaluluĭ;

7. Nu este iertatŭ a sacrifica eterna veritate trecĕtoruluĭ interessŭ, fie acesta de orĭ-ce natură, căcĭ falsificându-se o singură verigă nu vomŭ maĭ puté înţellege totalitatea cateneĭ;

8. Cine-va se nasce Transsilvanŭ, Moldovénŭ, Munténŭ, Bessarabianŭ etc., dérŭ istoriculŭ póte fi numaĭ Românŭ prin simţimêntŭ şi trebuĭ să fie numaĭ omŭ prin raţiune : provincialismulŭ şi fanatismulŭ uccidŭ sciinţa;

9. Cela-ce'ĭ communŭ natureĭ umane întregĭ, formândŭ o nestrămutată lege universală, se applică cătră tóte casurile concrete, supplenindŭ chĭarŭ lipsa fontâneloŕŭ propriŭ ḑise;

10. Istoria fiindŭ partea cea maĭ supra-ordinată în classificaţiunea positivistă a sciinţelorŭ, nu este nicĭ o ramură a cunnoscinţelorŭ care să nu pótă respăndi căte-o-dată o viuă lumină assupra uneĭ cestiunĭ istorice.

Amŭ dori ca aceste puţine criterie fundamentale să petrundă la noĭ în spiritulŭ acellora ce se asvêrlă cu pré-multă frivolitate în cea maĭ grea din tóte sciinţele.

Acumŭ căte-va cuvinte assupra ediţiuniĭ de faţă.

Successulŭ opereĭ a întrecutŭ aşteptările autoruluĭ.

Publicândŭ prima ediţiune în fasciόre, înainte de a fi începutŭ volumulŭ II se cerea degia o a doua ediţiune a volumuluĭ I.

Parlamentulŭ, în şedinţa din 16 februariŭ 1873, votă unŭ premiŭ «pentru continuarea Istorieĭ Critice a Românilorŭ».

Suntemŭ datorĭ în acéstă privinţă a mulţumi maĭ cu sémă principeluĭ Demetriŭ Ghica, d. B. Boerescu, d. C. Grădişténu, d. Gună Vernescu, d. G. Chiţu, d. T. L. Maiorescu, d. C. Aninoşianu etc.

Domnitorulŭ se prenumĕră la maĭ multe essemplare, şi a bine-voitŭ a ni esprime dorinţa de a vedé o ediţiune francesă sub auspiciele Măriei Selle.

Affară de acésta, printr'unŭ decretŭ din 3 februariŭ 1874, Domnitorulŭ a decernutŭ autoruluĭ marea medallia de aurŭ pentru «istoria naţională.»

DD. E. Caligari, Dr. Davila, N. Cretzulescu, Augustŭ Pişacovŭ din Craiova, N. Mandrea, Dr. V. Vlădescu şi alţiĭ aŭ concursŭ multŭ la respândirea opereĭ, érŭ d. librarŭ Socecŭ s'a grăbitŭ din propria iniţiativă a ni offeri chârtia în condiţiunile celle maĭ înlesnitóre.

Suntemŭ recunnoscĕtorĭ d-luĭ Ionŭ Brătianu de a fi conceputŭ ideia înfiinţăriĭ uneĭ societăţĭ pentru susţinerea întreprinderiĭ nóstre, deşi proverbiulŭ despre copillŭ cu doue móşe ne facuse, conservândŭ simţimêntulŭ de gratitudine, a declina propunerea.

D. primŭ-ministru Lascarŭ Catargiu a încuviinţatŭ a se tipări a doua ediţiune la Imprimeria Statuluĭ, érŭ d. Generalŭ Tell, atuncĭ ministru de Culte, luâ prin prenumeraţiune unŭ numĕrŭ însemnatŭ de essemplare pentru a fi distribuite la essamene scolastice.

In fine, cela-ce ne-a miscatŭ nu maĭ puţinŭ, Consiliulŭ Permaninte allŭ Instrucţiuniĭ Publice admise ca obligatória în învĕţămêntulŭ primarŭ cartea de istoriă română a d-luĭ M. C. Florentiŭ, basată pênĕ la annulŭ 1400 pe resultatele cercetărilorŭ nóstre, pe carĭ le-amŭ vĕdutŭ adoptate de assemenea în manualulŭ collegialŭ de geografiă a d-luĭ Angelŭ Demetrescu, în «L'annuaire général de la Roumanie» a d-luĭ Fredericŭ Damé, etc.

Totŭ pe atâtŭ de căldurósă a fost şi approbaţiunea presseĭ periodice de tóte culorile. (1) In acestŭ concertŭ de bună primire s'a găssitŭ înse o notă discordantă, represintată de unŭ G. Panu dela «Convorbirĭ Litterare», autorŭ allŭ ingenióselorŭ teorie că «graniţa nu e graniţă», că «Moldova se află d'a-stânga Moldoveĭ», că «hotarele trebuĭ să mérgă în linie drepte», că «Niebuhr traducea pe bizantinĭ cu maĭ mulţĭ annĭ şi chiarŭ secolĭ înainte de a se fi născutŭ pe lume», etc. etc. (2) în carĭ tótă absoluta nescire de carte şi puţinĕtatea de gĭudecată sănĕtósă serbézŭ o intimă căsătoriă cu cea maĭ despletită rea-credinţă, falsificândŭ pretutindenĭ demonstraţiunea nóstră, chiarŭ acollo unde pênĕ la unŭ puntŭ arŭ fi pututŭ s'o înţellégă.

Inchipuindu-şĭ că póte fi cine-va istoricŭ în lipsă de orĭ-ce studiŭ preparatoriŭ în sciinţele biologice şi sociologice; fără să cunnóscă măcarŭ o limbă dintre acellea ce deschidŭ fontânele trecutuluĭ nostru naţionalŭ; fără să fi cititŭ unŭ singurŭ buchinŭ affară de Şincaĭ, Magazinŭ Istoricŭ şi unŭ calendarŭ de alle reposatuluĭ Assaki; fără să'şĭ fi datŭ ostenéla de a resfoi, décă nu volumulŭ întregŭ, cellŭ puţinŭ miḑŭ-loculŭ şi sfĕrşitulŭ uneĭ fasciόre în momentulŭ cândŭ îĭ venĭa pofta de a vorbi despre începutulŭ eĭ; acestŭ domnŭ éccĕ allŭ douilea annŭ de cândŭ scrie, scrie, scrie despre «Istoria critică a Românilorŭ», ba în celle din urmă s'a apucatŭ a şi zugrăvi nesce charte geografice imaginare ce nu se sfiesce a ni le attribui noue.

O parodiă de critică de acéstă natură arŭ fi la loculŭ seŭ în belletristica creolă dela San-Domingo, unde înse arŭ trebui să se publice în fóie volante, căcĭ nicĭ chĭarŭ în patria luĭ Mayaca nu credemŭ să se găsséscă o revistă seriósă care să petrécă a înşira în cursŭ de douĭ annĭ unŭ assemenea mixtum-compositum de fantasiă, nelealitate şi ignoranţă.

Ceĭa-ce'ĭ maĭ comicŭ decâtŭ tóte, este aerulŭ castillanŭ allŭ acestuĭ *deus-ex-machina* de a se erige la totŭ passulŭ în apĕrătorulŭ unorŭ drepturĭ istorice, în puterea cărora Moldova arŭ fi possedatŭ hotarele selle actuale chĭarŭ atuncĭ cândŭ nu essista încă nicĭ măcarŭ unŭ grăunte de domniă moldovenéscă, séŭ pe cândŭ ea abĭa se desbăttea în scutece în aşteptarea unuĭ capŭ ca Alessandru cellŭ Bunŭ şi a unuĭ braţŭ ca Stefanŭ cellŭ Mare.

Este o norocire pentru noĭ de a fi prin origine cellŭ puţinŭ totŭ atâtŭ de Moldovénŭ ca şi differiţiĭ *X* şi *Y* dela «Convorbirĭ Litterare», căcĭ altŭ-mintrea s'arŭ fi găssitŭ pênĕ acumŭ mulţĭ alţĭ de acellaşĭ calibru ca să ne accuse, cu vre-unŭ calendarŭ

(1) Românulŭ, 1872, 15 apr., maiŭ etc.; Transacţiunĭ Litterarie, 1872, 15 iuniŭ; Trompetta Carpaţilorŭ, 1872, 23 apr.; Albina, 1872, 22 iun.; Journal de Bucarest, 1872, 18 apr.; Transilvania, 1872, 1 maiŭ; Pressa etc.
(2) Veḑĭ studiulŭ d-luĭ Gr. G. Tocilescu, Cumŭ se scrie la noĭ istoria, în «Columna luĭ Traianŭ», 1873.

în mână, că amŭ sacrificatŭ «scumpa țérră și frumósă» pe altarulŭ uneĭ vanitățĭ provinciale de Olténŭ séŭ de cine maĭ scie ce; pe cândŭ în casulŭ de față, grație moldovenismuluĭ nostru de nascere, noĭ suntemŭ aceĭa ce'ĭ putemŭ mustra pe d-lorŭ de a subordina, în modulŭ cellŭ maĭ puerilŭ, veritatea istorică unorŭ meschine pretensiunĭ de cătunŭ.

Décă'ĭ facemŭ onóre ḑisuluĭ domnŭ de a'lŭ menționa în acéstă prefață, este numaĭ și numaĭ în considerațiunea uneĭ reviste în care s'a cititŭ căte-o-dată unŭ Alessandri și a scrisŭ une-orĭ cu resunetŭ d. T. L. Maiorescu.

O adevĕrată critică, basată pe minte matură și pe cunnoscințe solide, arŭ fi descoperitŭ destulle neagĭunsurĭ în prima edițiune a acestuĭ volumŭ; fiindŭ înse că tocmaĭ defectele reale nu le-a observatŭ neminĭ, amŭ fostŭ silițĭ noĭ înși-ne a ne face propriulŭ nostru criticŭ, îndreptândŭ și completândŭ cu stăruință totŭ ce ni s'a părutŭ a fi necorrectŭ séŭ nesufficiinte în urma unorŭ noue cercetărĭ.

Trăssurele principale aŭ remasŭ acellea-șĭ, resistândŭ verificăriĭ la care le-amŭ suppusŭ pentru a doua óră; dérŭ printr'o revisiune din puntŭ în puntŭ a totalitățiĭ amŭ reușitŭ a constata unele errorĭ secundare în fondŭ, unele lacune séŭ prissosurĭ în distribuțiune, unele viciosităţĭ în formă.

Sub rapportulŭ filologicŭ maĭ cu sémă, prima edițiune remâne de acumŭ înainte ca unŭ simplu specime, față cu bogatele miḑŭ-lóce de informațiune de carĭ amŭ pututŭ dispune maĭ în urmă.

Partea curatŭ polemică, care gĭuca unŭ rollŭ adessea disproporționatŭ în prima edițiune, amŭ creḑutŭ de cuviință a-o supprime cu totulŭ în celle maĭ multe casurĭ, reducênd'o pe aiurĭ la marginile stricteĭ necessitățĭ, acollo unde ea concurge întru cătŭ-va la limpeḑirea vre-uneĭ probleme.

Amŭ sub-divisŭ materia într'o mulțime de scurte paragrafurĭ, alle cărora titlurĭ, reproduse într'unŭ singurŭ corpŭ, servă dreptŭ tablă analitică a copprinsuluĭ, pe cândŭ prima edițiune era împărțită numaĭ în treĭ lungĭ rubrice fórte incommode.

Terminâmŭ printr'o observațiune a naturalistuluĭ Agassiz, pe care n'o vomŭ commenta :

«De căte orĭ sciința constată unŭ faptŭ noŭ, vulgulŭ strigă în primele momente «că nu este adevĕratŭ; apoĭ maĭ tărḑiŭ, că nu e conformŭ cu teologia; în fine, la urma «urmelorŭ, ca să'șĭ împace consciința, ḑice că nu este ce-va noŭ.»

STUDIULU I.

INTINDEREA TERRITORIALA

§ I.

HOTARULU MUNTENESCU PÊNĔ LA MAREA-NÉGRA.

In secululŭ XIV, şi chĭarŭ pênĕ la a doua gĭumĕtate a secululuĭ XV, pămêntulŭ Moldoveĭ era micŭ şi săracŭ în allăturare cu mărimea şi avuţia Munteniеĭ.

Totŭ lungulŭ Dunăriĭ, dela Pórta-de-ferrŭ pênĕ la Pontŭ, apparţinea Bassarabilorŭ.

Acestŭ faptŭ se probézā printr'o seriă de fontâne, în care primulŭ locŭ occupă doue tractate commerciale între Moldova şi Polonia, conservate ambele în Archivulŭ Municipalŭ din Lemberg.

In actulŭ din 8 octobre 1407, Alessandru cellŭ Bunŭ ḑice: «Lembergeniĭ, mergêndŭ la Brăila după pesce, vorŭ plăti vamă la *fruntariă în Bacăŭ séŭ în Berladŭ*» [1].

Astŭ-felĭŭ Berladulŭ spre sudŭ şi Bacăulŭ spre occidinte eraŭ ultimele oraşe alle Moldoveĭ în direcţiuuea Ţerreĭ-Românescĭ.

Cellŭ-l'altŭ documentŭ, din 3 iuliŭ 1460, este şi maĭ clarŭ.

Stefanŭ cellŭ mare ḑice: «Lembergeniĭ, mergêndŭ *la Braila séŭ la Kilia* după pesce, să plătéscă vamă *la graniţă în Bacăŭ séŭ în Berladŭ*» [2]

Prin urmare, Bacăulŭ şi Berladulŭ nu încetaseră a forma hotarulŭ Moldoveĭ despre Muntenia pênĕ pe la 1460.

In speciă despre vama dela Berladŭ şi Bacăŭ, ca doue oraşe de margine, noĭ maĭ avemŭ încă, pe lôngă celle doue tractate commerciale, maĭ multe alte crisóve moldovene:

1. Din 20 augustŭ 1422;
2. Din 6 februariŭ 1431;
3. Din 8 septembre 1456;
4. Din 2 aprile 1460, etc. [3].

Bizantinulŭ Calcocondila, alle căruĭa cuvínte vĕdescŭ totŭ-d'a-una o solidă şi amĕnuntă cunnoscinţă de ceĭa-ce se petrecea în Romănia în seculiĭ XIV şi XV, ni offeră aceĭa-şĭ stare de lucrurĭ.

Vorbindŭ despre Mircea cellŭ Mare pe la anniĭ 1396—1398, ellŭ ḑice:

1) A mea **Archivă Istorică a Românieĭ**, t. I, Bucurescĭ, 1865, in-4, p. 131.—Testulŭ slavicŭ în **Akty Zapadnoi Rossii**, t. I, Petersb., 1846, in-4, p. 81: „A Lvovczane szto imut poiti do Brailova na ryby, *na krainee myto ili u Bakovie ili u Berladie*, tam imut dati…" — Cf. ZUBRZYCKI, **Kronika miastu Lwowa**, Lwów, 1844, in-8, p. 75—76, unde actulŭ este resumatŭ, dérŭ într'unŭ modŭ fórte neessactŭ.

2) *Ordinatio Stephani Palatini Moldaviæ de theloneis per iter Valachicum a Mercatoribus Leopoliensibus extorquendis, Anno Mundi 6968, Xti 1460*, în **Archivulŭ Municipalŭ din Lemberg**, fascic. 517, nr. 16.—**Archiva Istorică**, t. 2, p. 174: „A Livovczane sczo imut choditi do Braila ili do *Kelei* po ribu, *na krainych mita u Bakovie ili u Berlad* imaiut dati…" — Cf. ZUBRZYCKI, p. 113, unde actulŭ este numaĭ menţionatŭ.

3) **Archiva Istorică**, t. I, part. I, p. 122, 132, 154; part. 2, p. 6 etc.

«Térra Muntenilorŭ se întinde dela Transilvania pênĕ la Marea-Négră, d'a drépta avêndŭ Du-«nărea pênĕ la ţermulŭ marinŭ şi d'a stânga Moldova» [4].

Insu-şĭ numele, pe care cronicarulŭ grecŭ îllŭ dă Munteniei, este «ţérra dela Dunăre», pe cândŭ Moldoveĭ îĭ ḑice «ţérra luĭ Bogdanŭ» [5].

Calcocondila, maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ, a fostŭ cunnoscutŭ tuturorŭ istoricilorŭ nostri. Inţellesu-l'a vre-unulŭ dintr'înşiĭ?

Cantemirŭ îllŭ traduce pe dosŭ:

«A Dacilorŭ séŭ a Vlachilorŭ némŭ de vitézŭ vestitŭ este. Ţerrele lorŭ începêndŭ dela muntele Orbalŭ şi Peucinŭ, cariĭ din Pannonia începŭ şi dela Ardélŭ pênĕ la Marea-Négră se întinde, din drépta pre lôngă Dunăre stă Dacia Pannonilorŭ, ţérra muntenéscă înţellege, éro din stânga este ţérra, pre care o chĭamă Bogdania» [6].

Maĭ ântĕiŭ în Calcocondila nu se află nicăirĭ «muntele Orbalŭ şi Peucinŭ», ci numaĭ ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιόνων Δακίας, cătră care commentatorulŭ latinŭ modernŭ a adausŭ la margine, din propriulŭ seŭ capŭ, o absurditate fără nicĭ o legătură cu însu-şĭ testulŭ: «A monte Orbalo ac Peucinis initium sumens» [7].

Allŭ douilea, din modulŭ de a se esprime allŭ luĭ Cantemirŭ e peste putinţă a decide, décă «ţerrele Dacilorŭ», séŭ décă «Pannonia», séŭ décă «muntele Orbalŭ şi Peucinŭ», séŭ în fine décă «Ardélulŭ», care anume din acestea «pênĕ la Marea-Négră se întinde»?

Allŭ treilea, pe «Dacia Pannonilorŭ, adecă Transilvania séŭ Ardélŭ, Ἀρδέλιον, după cumŭ o numesce însu-şĭ Calcocondila [8], Cantemirŭ o confundă cu «ţérra muntenéscă».

Şi totu-şĭ ellŭ lesne s'arŭ fi pututŭ dumeri assupra înţellesuluĭ, de nu după testulŭ grecescŭ, încaĭ cu agĭutorulŭ traduceriĭ latine litterale, care este aci destulŭ de lîmurită:

«Extenditur eorum (Dacorum Myrxae ducis) regio, ab Pannonum Ardelio (hoc est) a «Pannonum Dacia (quae et Transsylvania) initium sumens, usque ad Pontum. A dextra, «qua vergit ad mare, Istro fluvio alluitur; a sinistra regionem Bogdaniam (Moldaviam) «appellatam habet» [9].

Cantemirŭ a fostŭ maĭ ferícitŭ cu cellŭ-l'altŭ passagiŭ geograficŭ din Calcocondila: τὴν Βογδανίαν καὶ αὐτὴν παρ' Ἴστρον χώραν, pe care 'lŭ traduce fórte bine: Bogdania şi *Istria séŭ ţérra de lôngă Dunăre, adecă ţérra muntenéscă»* [10].

Engel este şi maĭ puţinŭ pĕtrunḑĕtorŭ.

Ellŭ esplică «pênĕ la Marea-négră» a luĭ Calcocondila prin resbóiele transdanubiane alle luĭ Mircea cellŭ Mare, carele cucerise littorarulŭ bulgarŭ allŭ Dunăriĭ pênĕ la Pontŭ [11].

Dérŭ cine óre nu vede, că scriitorulŭ bizantinŭ vorbesce esclusivamente despre malulŭ nordicŭ allŭ Istruluĭ: «Muntenia se întinde pênĕ la Marea-négră, *d'a-drépta avêndŭ Du-«nărea pênĕ la ţermulŭ marinŭ şi d'a-stânga Moldova»?*

Décă era în cestiune Bulgaria, Calcocondila arŭ fi ḑisŭ: «d'a-drépta avêndŭ munţiĭ «Balcanĭ şi d'a-stânga Dunărea.»

4) LAONICI CHALCOCONDYLAE, **Historiarum libri decem**, rec. Bekker, Bonnae, 1843, in-8, p. 77, lib. II: *„διήκει δ' αὐτῶν ἡ χώρα, ἀπὸ Ἀρδελίου τῆς Παιόνων Δακίας ἀρχομένη, ἔστε ἐπὶ Εὔξεινον πόντον, ἔχει δὲ ἐπὶ δεξιὰ μὲν καθήκουσα ἐπὶ θάλασσαν τὸν Ἴστρον ποταμόν· ἐπ' ἀριστερὰ δὲ Βογδανίαν χώραν οὕτω καλουμένην."* Veḑĭ despre testulŭ luĭ Calcocondila o admirabilă analisă în TOCILESCU, **Cumŭ se scrie la noĭ istoria**, Bucur., 1873, in-8.

5) **Ib.** p. 78. — Cf. maĭ giosŭ nota 16.

6) **Chroniculŭ Romano-Moldo-Vlachilorŭ**, Iaşĭ, 1835, in-8, t. I, p. 126.

7) STRITTER, **Memoriæ populorum ad Danubium incolentium**, Petropoli, 1774—80, in-4, t. 2, part. 2, Valachica, p. 903, nota m.—Este şi mai cĭudatŭ, că şi acestŭ non-sensŭ e desnaturatŭ in traducerea luĭ Cantemirŭ, căcĭ *Peucini* este unŭ nume de poporŭ, nu de munte!

8) Lib. V, p. 253: *„ἐπὶ Παιονοδακίαν τὴν Ἀρδέλιον χώραν καλουμένην..."*

9) *Rec. Bekker*, l. c. — STRITTER, l. c.

10) **Chroniculŭ**, I, 127.

11) **Geschichte der Moldau und Walachey**, Halle, 1804, in-4, t. I, p. 157: „Scheint es, dass Myrxa in den Jahren 1383-1387 mit Sisman (Fürst der Bulgarey) Krieg geführt habe. Muss der Ausgang des Kriegs glücklich für ihn gewesen seyn, denn er war oder nannte sich wenigstens im J. 1390 einen Despoten von Dobrutsche und Herrn von Silistria. *So konnte denn Chalcocondylas mit gutem Grund berichten, dass sich die Walachey zu Myrxa's Zeit bis ans schwarze Meer ausgedehnt habe."*

Singurulŭ Şincaĭ precepuse cumŭ se cuvine relaţiunea annalistuluĭ grecŭ.

După ce reproduce preţiósa definiţiune a territoriuluĭ munténŭ, ellŭ o resumă: «Bassarabia maĭ 'nainte s'a ţinutŭ de Valachia» [12].

Scriêndŭ pe la finea secoluluĭ trecutŭ, Şincaĭ înţellegea prin Bassarabiă întrégа parte de gĭosŭ a provincieĭ actuale de acestŭ nume, adecă regiunea de lôngă Kilia, Ismailŭ, Cetatea-albă şi Tighinea [13], care se ḑicea Bassarabiă pênĕ la 1812 [14].

Eĭ bine, observaţiunea luĭ Şincaĭ, deşi fórte apropiată de adevĕrŭ, totuşĭ nu este încă pe deplinŭ rigurósă.

Muntenia se întindea numaĭ pênĕ la gurele Dunăriĭ, nu pênĕ la Nistru.

Calcocondila în doue locurĭ numesce Kilia oraşŭ muntenescŭ [15], pe cândŭ totŭ dênsulŭ califică de urbe moldovenéscă Cetatea-albă séŭ Akkermanulŭ de astă-ḑĭ [16].

Celle doue tractate commerciale din 1407 şi din 1460, pe lôngă Cetatea-albă maĭ lassă Moldoveĭ Tighinea séŭ Benderulŭ actualŭ şi orăşellulŭ Lăpuşna, arrĕtândŭ astŭ-feliŭ cu destullă precisiune, cumŭ-că territoriulŭ munténŭ copprindea peste Prutŭ numaĭ gurele Dunăriĭ şi littoralulŭ marinŭ allŭ Kilieĭ.

In speciă despre Cetatea-albă şi Tighinea, ca oraşe curatŭ moldovene din vechime, se maĭ potŭ consulta, între maĭ multe alte fontâne:

1. Căllĕtoria Russuluĭ Zosima din 1420 [17];
2. Căllĕtoria Francesuluĭ Lannoy din 1421 [18].

Marea-négră apparţinea Moldoveĭ şi Munteniеĭ totŭ-d'o-dată.

Moldova o avea ce-va maĭ gĭosŭ de Cetatea-albă.

Muntenia o avea ce-va maĭ susŭ de Kilia.

Moldoveniĭ şi Munteniĭ se mândrĭaŭ d'o potrivă cu acéstă dominaţiune maritimă.

Romanŭ-vodă, în crisovulŭ seŭ din 1392, păstratŭ în originalŭ în Archivulŭ Statuluĭ din Buccurescĭ, îşĭ dă titlulŭ: «stăpânŭ ţerreĭ moldovenescĭ dela munte *pênĕ la Mare*» [19].

Marele Mircea, într'unŭ actŭ din 1387, afflătorŭ de assemenea în originalŭ în Archivulŭ Statuluĭ din Buccurescĭ, se întituléză: «domnulŭ tóteĭ ţerre ungro-române, allŭ părţilorŭ de peste Carpaţĭ şi allŭ ţerrelorŭ tătărescĭ, ducele Amlaşuluĭ şi Făgăraşuluĭ, stăpânulŭ banatuluĭ de Severinŭ şi allŭ oraşuluĭ Silistria, şi *pe ambele ţermurĭ alle Dunăriĭ pretutindenĭ pênĕ la Marea cea mare* [20].

Maĭ pe scurtŭ, datulŭ istoricŭ decisivŭ este, că estrema limită a Munteniеĭ despre oriinte se oprĭa lôngă Kilia, dincollo de care mergea pênĕ la Nistru pămêntulŭ moldovenescŭ, intervallulŭ Măriĭ-negre dela Dunăre pênĕ la Cetatea-albă fiindŭ suppusŭ parte Moldoveĭ şi parte Munteniлorŭ.

Să revenimŭ acumŭ assupra titluluĭ princiarŭ, după cumŭ l'amŭ găssitŭ cu câte-va rôndurĭ maĭ susŭ în diploma din 1387.

Marele Mircea ḑice: «*stăpânŭ pe ambele ţermurĭ alle Dunăriĭ pretutindenĭ pênĕ la Mare.*»

Observaţĭ bine: «ambele.»

12) **Cronica**, t. 1, p. 370, an. 1398.

13) **Geschichte des transalpinischen Daciens**, Wien, 1781—82, in-8, t. I, p. 376, 456—64.

14) ZASCZUK, **Etnografia Bessarabskoi Oblasti**, în **Zapiski Odeskago Obsczestva Istorii**, t. 5, Odessa, 1863, p. 492-3.

15) Lib. IX, p. 506: „*τὸ Κελίον πόλιν οὕτω καλουμένην τοῦ Βλάδου*·"—Cf. **ib.** p. 514,—In ambele passage traducerea latină sună: „Celium *urbem Bladi*," adecă a luĭ Vladŭ-Ţepeşŭ, principele munténŭ între 1456—62.

16) Lib. III, p. 134: „*ἡ μέλαινα Πογδανία, ἡ ἐν τῇ Λευκοπολίχνῃ καλουμένην τὰ βασίλεια ἔχουσα, ἀπὸ Δακῶν τῶν παρὰ τὸν Ἴστρον ἐπὶ Λιτουάνων καὶ Σαρμάτας διήκει.*"—In acestŭ importantŭ passagĭu Daciĭ de lôngă Dunăre sunt Munteniĭ.

17) SACHAROV, **Skazaniia Ruskago naroda**, Peters., 1849, in-8. t. 2, cartea 8, p. 60.—**Archiva Istorică**, t. 2, p 49.

18) **Voyages et ambassades de Messire Guillebert de Lannoy en 1399-1450**, Mons, 1840, in-8.—**Archiva istorică**, t. I, part. I, p 130.

19) **Arch. istorică**, t. I, part. I, p. 18: „obladaia zemleiu moldav'skoiu ôt planiny *do moria*."

20) **Archivulŭ Statuluĭ, Documentele Coziеĭ**, legătura 40: „obladayi i gospodstvuyi v'sei zemi uggrovlachiiskoi, i zaplaninskym esczezse i k tatarskym stranam, i Amlaszu i Fagraszu chertzeg, i sieverinskomu banstvu gospodin, i *obu pol po v'semu po Dunaviu dazse i do velikaago môria* i Dr'stru gradų vladaletz.".

Prin urmare, amêndoue mallurile fluviuluĭ, cellŭ bulgărescŭ ca şi cellŭ moldovenescŭ, Silistria ca şi Galaţulŭ, Dobrogea ca şi ânghĭulŭ bassarabianŭ dintre Prutŭ şi Pontŭ, eraŭ atuncĭ în aceĭa-şĭ mĕsură sub sceptrulŭ voevoduluĭ munténŭ.

Acella-şĭ titlu ne întîmpină într'o altă diplomă mirciană din 1393 [21].

De assemenea într'una din 1399 [22].

Idem din 1406 [23].

Avemŭ déro patru daturĭ cronologice: 1387, 1393, 1399, 1406.

La 8 septembre 1439, unulŭ dintre fiiĭ luĭ Mircea, celebrulŭ Vladŭ-vodă, supranumitŭ Draculŭ, accórdă neguţitorilorŭ din Polonia şi din Moldova unŭ privilegiŭ doganiarŭ, în care se întituléză: «stăpânŭ şi domnŭ allŭ tóteĭ ţerre ungro-române *pênĕ la Marea cea mare*» [24].

Ellŭ nu ḑice ca tată-seŭ: «pe *ambele* ţermurĭ», căḑĭ littoralulŭ danubianŭ allŭ Bulgarieĭ căḑuse de-multŭ în mânele Ottomanilorŭ [25].

Acestŭ documentŭ ni arrétă tot-d'o-dată că Moldova nu disputa atuncĭ Munteniеĭ possessiunea Kilieĭ, căcĭ copprinsulŭ actuluĭ manifestă o relaţiune amicală între curţile din Sucéva şi din Tĕrgoviste.

Aşa déro probele despre dominaţiunea Bassarabilorŭ pênĕ la Pontŭ sunt în ordinea cronologică:

1. Crisovulŭ mircianŭ din 1387;
2. Idem din 1393:
3. Idem din 1399;
4. Idem din 1406;
5. Tractatulŭ moldo-polonŭ din 1407;
6. Crisovulŭ moldovénŭ din 1422;
7. Idem din 1431;
8. Crisovulŭ munténŭ din 1439;
9. Cellŭ moldovénŭ din 1456;
10. Idem din 1460;
11. Tractatulŭ moldo-polonŭ din acella-şĭ annŭ;
12. Bizantinulŭ Calcocondila, etc.

Ḑicemŭ «et caetera», căcĭ în cursulŭ opereĭ de faţă vomŭ maĭ înşira alte probe nu maĭ puţinŭ decisive, dintre carĭ indicămŭ aci numaĭ pe una, datorită erudituluĭ nostru amicŭ d. Alessandru Papadopulŭ-Callimahŭ: vechĭulŭ sigillŭ municipalŭ allŭ urbiĭ Berladŭ pórtă pe *vulturŭ cu crucea în cĭocŭ*, érŭ partea sudică a oraşuluĭ se chĭamă pênĕ astă-ḑĭ *Muntenĭ*, deşi nu essistă acollo nicĭ măcarŭ o movilă, necumŭ unŭ munte.

D'o cam dată celle de maĭ susŭ agiungŭ.

Dela 1387 pênĕ la 1460, Alessandru cellŭ Bunŭ, Vladŭ Draculŭ, Calcocondila, Stefanŭ şi Mircea ceĭ Marĭ, autorităţile autorităţilorŭ în acéstă materiă, descriŭ într'o voce hotarulŭ orientalŭ allŭ ţerreĭ Bassarabilorŭ.

Maĭ remânŭ înse de resolvitŭ doue cestiunĭ cronologice:

1. Fost'a partea moldovenéscă a Dunăriĭ în possessiunea Muntenilorŭ şi pênĕ la 1387, adecă înainte de primulŭ crisovŭ allŭ mareluĭ Mircea?

2. Cândŭ anume încetat'a acéstă stare de lucrurĭ în urma annuluĭ 1460, datulŭ tractatuluĭ commercialŭ şi allŭ unuĭ crisovŭ din partea luĭ Stefanŭ cellŭ Mare?

21) FOTINO, *Ἱστορία τῆς παλαῖ Δακίας*, Viena, 1819, in-8, t. 3, p. 370.

22) VENELIN, **Vlacho-bolgarskiia ili dako-slavianskiia gramaty**, Petersb., 1840, in-8, p. 18.

23) **Ibid.**, 22.

24) **Originalulŭ se află în Archivulŭ Municipalŭ din Lemberg**, fascic. 519, de unde l'amŭ reprodusŭ noĭ în **Archiva istorică**, t. I, p. 84: „v'sei zemli uggrovlachiiskoi *dazse i do velikago mora*." — Cf. ZUBRZYCKI, p. 101: „Jan Wlad, panujacy jak sie tytulowal, *az po samo morze*."

25) ENGEL, **Geschichte der Bulgarey**, Halle, 1797, in-4, p. 463-66, § 85.

§ 2.

EPOCA LAŢIRII MUNTENIEI PÊNE LA MAREA-NÉGRA.

Intre 1375—1390 domni în Moldova Petru Muşatŭ [1].

De nicăirĭ nu se vede, ca ellŭ să fi fostŭ vre-o dată în luptă cu Munteniĭ, încâtŭ acestiĭa să-ĭ fi pututŭ răpi cea maĭ frumósă parte a ţerreĭ.

Cu Mircea cellŭ Mare, maĭ cu deosebire, Petru Muşatŭ trăia în cea maĭ bună vecinĕtate.

La 1389, numaĭ cu duoĭ annĭ în urma diplomeĭ muntene cu formula *pe ambele ţermurĭ alle Dunăriĭ pretutindenĭ pênĕ la Mare*, amêndouĭ trămittŭ o singură ambassadă in Polonia pentru a închiăia acollo unŭ tractatŭ solidarŭ cu regele Vladislavŭ Iagello.

In acea soliă boĭerulŭ moldovenescŭ «Magnifici Principis Domini Petri Voievodae Muldanensis marschalcus» negoţiază şi conclude, nu în numele propriuluĭ seŭ domnŭ Petru Muşatŭ, carele fusese legatŭ maĭ de 'nainte cu Curtea din Cracovia [2], încâtŭ nu maĭ avea nevoiă de o nouă allianţă, ci în numele luĭ Mircea cellŭ Mare: «nomine et pro parte Domini Miricii [3].

Cu alte cuvinte, din prieteniă pentru Munteni Moldova lua assupră'şĭ de a-ĭ încumetri cu regatulŭ polonŭ, érŭ Munteniĭ la rôndulŭ lorŭ, din prieteniă pentru Moldova, primĭaŭ cu încredere acéstă miḍ-locire [4].

Peste unŭ annŭ marele Mircea re'nouesce allianţa, trămittêndŭ de astă dată o ambassadă curatŭ muntenéscă, care înse nu merge dreptŭ în Polonia, ci se opresce în capitala Moldoveĭ, unde convine cu mandatariĭ regeluĭ Vladislavŭ Iagello, ca într'o localitate d'o potrivă simpatică şi sicură pentru ambele părţĭ contractante [5].

Faţă cu acestea nu se póte admitte vre-o duşmăniă próspĕtă, séŭ măcarŭ o suvenire de ostilitate între Moldova şi Muntenia, cellŭ puţinŭ pe cătŭ timpŭ domnise Petru Muşatŭ în cea de'nteiŭ din elle.

Scopulŭ tripleĭ convenţiunĭ internaţionale din 1389 era de a combatte cu forţele commune Ungaria [6].

Décă Ţérra-Românéscă arŭ fi smulsŭ maĭ de 'nainte o buccată de pămêntŭ din corpulŭ Moldoveĭ, Petru Muşatŭ nu se putea uni cu Munteniĭ assupra Maghiarilorŭ, ci arŭ fi căutatŭ din contra a se înţellege cu Maghiariĭ assupra Muntenilorŭ, punêndŭ pe aceştiĭa între doue focurĭ, o armată moldovénă la Siretŭ şi o armată ungară la Oltŭ, ceĭa-ce ĭ-arŭ fi înlesnitŭ redobĕndirea înstrăinatuluĭ territoriŭ.

In studiulŭ II noĭ ne vomŭ încredinţa că pênĕ şi tronulŭ Moldoveĭ Petru Muşatŭ îllŭ datorĭa luĭ Radu Bassarabŭ, tatălŭ mareluĭ Mircea, ceĭa-ce întăresce celle ḍise.

Astŭ-felĭŭ déro se demonstră, cu faptele şi cu logica în mână, cumŭ-că între 1375-1390 nu s'a pututŭ schimba rapportulŭ geógraficŭ constatatŭ maĭ susŭ în crisóvele din 1387, 1393, 1399, 1406, 1422, 1431, 1439, 1456, 1460 etc., în celle doue tractate din 1407 şi

1) Ne apropiămŭ aci de computulŭ cronologicŭ allŭ luĭ SINCAI, I, 357, differitŭ de allŭ luĭ ENGEL, **Gesch. d. Mold.**, II, 110, şi maĭ cu sémă de allŭ luĭ WOLF, **Beschreibung des Fürstenthums Moldau**, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 214.—In **Istoria critică a Moldoveĭ** vomŭ suppune uneĭ noue analise acestŭ puntŭ cronologicŭ.

2) DOGIEL, **Codex Diplomaticus Regni Poloniæ**, t. I, Vilnae, 1758, in-f., p. 597, an. 1387. — **Archiva istorică**, I, 1, 177.—**Akty Zapadnoi Rossii**, I, 22.

3) DOGIEL, I, 597, an. 1389.—**Inventarium omnium privilegiorum, quæcunque in Archivo Regni continentur**, ed. Rykaczewski, Paris, 1862, in-8, resumă actulŭ în următorulŭ modŭ: „Mainus et Romanus Hericki comites Miricii woiewodae Transalpini, et *Dugoyus Petri woiewodae Moldaviensis marschalcus*, oratores, *foedus nomine Miricii* cum Vladislao rege Poloniae et societatem belli contra regem Hungariae sanciunt."

4) ENGEL, II, 110, înţellege totŭ aşa.

5) DOGIEL, I, 598, an. 1390.—**Inventarium.**—Cf. observaţiunea luĭ SINCAI, I, 359.

6) Veḍĭ maĭ susŭ nota 3.

1460, şi 'n cronica bizantină a luĭ Calcocondila sub anniĭ 1396—1398; adecă: spaţiulŭ întregŭ dela Brăila pênĕ la Kilia, între Bacâŭ şi Berladŭ d'o parte şi între Dunărea de cea-l'altă, apparţinea Bassarabilorŭ.

Aşa a fostŭ dela 1375 încóce.

Să sgăndărimŭ óre datulŭ cuceririĭ muntene într'o epocă anterióră?

Perdut'a Moldova ţermulŭ dunărénŭ sub predecessoriĭ luĭ Petru Muşatŭ?

Timpulŭ fundăriĭ principatuluĭ moldovenescŭ este cunnoscutŭ cu o deplină certitudine.

Treĭ mărturie contimpurane, cronica Unguruluĭ Ionŭ de Küküllo [7] şi doue diplome dela regele maghiarŭ Ludovicŭ cellŭ Mare, una din 1360 [8] şi cea-l'altă din 1365 [9], affirmă într'unŭ glasŭ, cumŭ-că pe la 1355, ce-va maĭ multŭ séŭ ce-va maĭ puţinŭ, voevodulŭ Românilorŭ din Maramurăşŭ, numitŭ Bogdanŭ, se scóllă contra coróneĭ Sântuluĭ Stefanŭ, adună o cétă, trece peste munte în ţérra moldovenéscă şi înfiinţéză acollo o nouă domnie.

Prima'ĭ aşeḑare avusese locŭ, după însă-şĭ firea lucrurilorŭ, anume în acea parte a Moldoveĭ care este maĭ apropiată de Maramurăşŭ, fiindŭ despărţite numaĭ prin crescetulŭ Carpaţilorŭ, adecă în Bucovina de astă-ḑĭ, unde ne întîmpină în adevĕrŭ cea maĭ vechiă capitală a ţerreĭ: Sucéva.

Dela 1355 pênĕ la 1375, dela Bogdanŭ pênĕ la Petru Muşatŭ. avemŭ abia vr'o doue-ḑecĭ de annĭ.

In acéstă glumă de timpŭ Moldoveniĭ, atâtŭ de curêndŭ descăllecaţĭ, eraŭ copleşiţĭ cu următórele treĭ băttăĭ de capŭ:

1. A prinde rădĕcină într'unŭ cuĭbuleţŭ restrînsŭ, a se organisa bine-reŭ, a se întări printr'unŭ sîmbure de administraţiune;

2. A cresce la numĕrŭ şi la forţă, înaintândŭ cu încetulŭ totŭ maĭ gĭosŭ;

3. A resiste într'una, aprópe în fie-care annŭ, pretensiunilorŭ Ungarieĭ, care nu înceta cu revendicarea prin arme a suveranităţiĭ sélle assupra Moldoveĭ [10].

Cândŭ óre maĭ puteaŭ eĭ a-şĭ lăţi dominaţiunea departe la Dunăre, perḑênd'o apoĭ în dată prin cĭocnire cu Munteniĭ?

Este o impossibilitate cronologică.

Aşa déră dela 1355 pênĕ la 1460 littoralulŭ danubianŭ dintre Braila şi Kilia apparţinea totŭ Ţerreĭ-Românescĭ.

Inainte de 1270 acéstă porţiune a Dunăriĭ avusese duoĭ stăpânĭ: pênĕ la Prutŭ se întindea bellicósa republică a Berladuluĭ, érŭ dincollo de Prutŭ dominiulŭ Cumanilorŭ avêndŭ Kilia dreptŭ capitală [11].

Prin urmare, epoca cuceririĭ muntene pe mallulŭ moldovenescŭ allŭ Danubiuluĭ pênĕ la Marea-négră trebuĭ căutată între 1270-1350.

Ne vomŭ incerca a o face maĭ la valle.

Aci înregistrâmŭ numaĭ că Ţérra-Românéscă din secolulŭ XIV copprindea în sine, ca o parte integrantă a territoriuluĭ seŭ, totŭ ţermulŭ nordicŭ allŭ fluviuluĭ rege.

7) THWROCZ, **Chronica Hungarorum, inserta simul chronica Joannis Archidiaconi de Kikullew**, în SCHWANDTNER, **Scriptores Rerum Hungaricarum**, t. I, Vindobonae, 1766, in-4, p. 245.—**Chronicon Budense**, ed. Podhradczky, Budae, 1838, in-8, p. 337.

8) FÉJER, **Codex Diplomaticus Regni Hungariæ**, Budae, 1825-31, in-8, t. 9, vol. 2, p. 159.—Reprodusŭ întregŭ în LAURIANU, **Istoria Românilorŭ**, ed. 2, Bucur., 1862, p. 263, nota.

9) Ap. SIMONCHICH, **Noctium Marmaticarum Vigiliæ**, 1803, manuscriptŭ nr. 274 quart. lat. în Biblioteca Muzeuluĭ din Pesta, p. 165: *„profugi in Moldavia Bogdani Voivodae Marmarusiensis, una cum infidelibus filiis suis.“* — Cf. WAGNER, **Dissertatio de Comania** nr. 4, MS. ap. SINCAI, I, 326.

10) IOANNES DE KIKULLEW, p. 241: „(Rex Lodovicus) fere singulis annis, vel in quolibet anno, movit exercitum contra aemulos et rebelles et *saepius contra Ruchenos et Moldavos.*“ —**Chronicon Budense**, p. 331: *„In quolibet tertio anno, saepius contra Racenses et Moldavanos.“*—Regele Ludovicŭ cellŭ Mare domni patru-ḑecĭ de annĭ dela 1342 pênĕ la 1382: faceţĭ déro socotélla invasiunilorŭ sélle în Moldova!

11) Veḑĭ studiulŭ meŭ: **Diploma Berladénă din 1134**, § 5, în ḑiarulŭ **Traĭanŭ**, 1869, nr. 52.—Despre statulŭ berladénŭ şi Cumania între 1170—1270, noĭ vomŭ vorbi în maĭ speciă în **Istoria critică a Moldoveĭ.**

§ 3.
EPOCA SCADERII HOTARULUI ORIENTALU ALLU MUNTENIEI

Dela 1400 încóce Kilia devine visulŭ de aurŭ allŭ Moldoveĭ, care începe a înţellege importanţa strategică şi commercială a gurelorŭ Dunăriĭ.

Puţinŭ după 1407 Alessandru cellŭ Bunŭ pune mâna pe Kilia [1].

Vladŭ Draculŭ o ĭea înapoĭ [2].

Sub Petru-vodă, fiiulŭ luĭ Alessandru cellŭ Bunŭ, o vedemŭ din noŭ în possessiunea Moldovenilorŭ, carĭ o cedéză pe unŭ momentŭ Ungarieĭ [3], de unde înse ea se întórce la Munteni sub famosulŭ Ţepeşŭ, fiiulŭ luĭ Vladŭ Draculŭ [4].

Cu tótă acéstă perpetuă şovăire a Kilieĭ în prima gĭumĕtate a secoluluĭ XV, să se noteze bine că principiĭ moldovenĭ, chĭarŭ cândŭ o apucaŭ, profitândŭ din timpŭ în timpŭ de vr'o resmeriţă în Muntenia, totŭ încă o consideraŭ maĭ multŭ ca unŭ ce precariŭ, încâtŭ numaĭ cronicele şi documentele internaţionale ni vorbescŭ despre faptulŭ possessiuniĭ moldovene, pe cândŭ nu se găsesce din acea epocă nicĭ unŭ actŭ civilŭ séŭ administrativŭ, donaţiune, vamă, etc., privitorŭ la pămênturile de lôngă gurele Dunăriĭ, precumŭ avemŭ atâtea diplome despre Tighinea, Cetatea-albă, Berladŭ şi Bacăŭ [5].

Aşa a fostŭ pênĕ la Stefanŭ cellŭ Mare.

In 1462 acestŭ principe re'nnouesce periodica tentativă a predecessorilorŭ seĭ de a copprinde Kilia, dérŭ nu reuşesce [6].

Cu treĭ annĭ în urmă armele moldovene sunt maĭ norocóse.

Cronicarulŭ ḑice:

«In annulŭ 1465, în luna luĭ genariŭ 23, adunândŭ Stefanŭ-vodă multă óste de ţérră, «pogorît'a cu tótă puterea sea spre cetatea Kilieĭ, şi sossindŭ mĭercurĭ spre gĭoĭ la méḑi-«nópte, a încungĭuratŭ cetatea, înse gĭoĭ nu s'a apucatŭ de harţŭ, érŭ vinerĭ de diminéţă «a începutŭ a batte cetatea, şi aşa tótă ḑiua s'aŭ hărăţitŭ pênĕ'n séră, érŭ sâmbĕta se în-«chinară ceĭ din cetate, şi a întratŭ Stefanŭ-vodă în cetatea Kilieĭ» [7].

Căderea Kilieĭ sub dominaţiunea luĭ Stefanŭ cellŭ Mare trase după sine suppunerea întregeĭ regiunĭ limitrofe pe ambele malurĭ alle Prutuluĭ.

De aci înainte gurele Dunăriĭ încetéză pentru totŭ-d'a-una a maĭ fi alle Ţerreĭ-Românescĭ.

Dela Moldovenĭ elle trecŭ la Turcĭ, dela Turcĭ la Tătarĭ, dela Tătarĭ la Muscalĭ.

1) In actulŭ secretŭ de allianţă între Polonia şi Ungaria din 1412 Kilia figuréză între oraşele Moldoveĭ.—Veḑĭ DLUGOSSI **Historia Polonica,** Francof., 1711, in-f., t. I, p. 324, lib. XI.—Cf. PRAY, **Annales Regum Hungariæ,** Viennae, 1764, in-f, t. 2, p. 233-234.—**Idem, Dissertationes historico-criticæ,** Vindob., 1775, in-f., p. 146.—KATONA, **Historia critica Hungariæ,** t. 12, p. 91-93 etc.—In tractatulŭ commercialŭ allŭ luĭ Mircea cellŭ Mare cu Lembergeniĭ, lipsitŭ de datŭ cronologicŭ, dérŭ închĭăatŭ anume în 1409, după cumŭ se cunnósce din dupplicatulŭ latinŭ conservatŭ în **Archivulŭ municipalŭ din Leopole,** fasc. 518, nr. 4, arată că Muntenia posseda atuncĭ Dunărea numaĭ pênĕ la Braila. Veḑĭ **Archiva istorică,** I, 1, p. 3.

2) Maĭ susŭ § 1, nota 24.

3) URECHIA în **Letopisiţele ţerreĭ Moldoveĭ,** ed. Cogalnicénu, t. 1, Iaşĭ, 1852, in-4, p. 111: „Acestŭ Petru-vodă, dacă a pribegitŭ în ţérra unguréscă la létulŭ 1449, n'a făcutŭ zăbavă multă, ci *a datŭ cetatea Chilieĭ Ungurilorŭ*".— **Cronica moldo-slavică din 1504,** ap. CARAMZIN, **Istoria Gosudarstva Rossiiskago,** ed. Einerling, Petersb., 1842, t. 4, nota 338, p. 157. —**Cronica moldovenéscă cea vechiă,** în **Archivă istorică,** III, 6, ḑice în traducere polonă: *„Dal Kilia królowi Węgierskiemu* aby bronil ja od Turków".

4) Maĭ susŭ § 1, nota 15.

5) § 1, notele 3, 17, 18.

6) URECHIA, **Letop.,** I, 118.—**Cronica cea vechiă,** III, 6, ḑice că Stefanŭ cellŭ Mare assediase pe *Ungurĭ*, înţellegêndŭ rĕŭ numele slavicŭ allŭ Muntenilorŭ: *Ungro-vlachi.* — Totŭ aşa **Cronica moldo-slavică** din KARAMZIN, loco citato.—CHALCOCONDYLAS, *rec. Becker*, lib. IX, p. 514, ni spune în modulŭ cellŭ maĭ positivŭ, cumŭ-că marele Stefanŭ încongĭurase Kilia, oraşulŭ muntenescŭ allŭ luĭ Vladŭ Ţepeşŭ, carele s'a şi grăbitŭ pe dată a allerga în agĭutorulŭ acesteĭ cetăţĭ: „*αὐτὸς μὲν (ὁ Βλάδος) ἐτράπετο ἐπὶ τὸν Μελαίνης Πογδανίας ἡγεμόνα, πολιορκοῦντα, ὡς ἠγγέλλετο αὐτῷ, τὸ Κελλίον* etc". — Cf. cortimporénulŭ MIECHOWSKI, **Chonica Polonorum,** Cracoviae, 1521, in-f., p. 333.

7) URECHIA, I, 119.— **Cronica cea vechiă,** III, 7, şi **Cronica moldo-slavică,** l. c., unde érôşĭ Munteniĭ, adecă *Ungro-românĭĭ*, sunt numiţĭ *Ungurĭ*, ca şi'n nota de maĭ susŭ. Urechiă committe cu acéstă occasiune o enormă erróre, care nu essistă în celle-l'alte doue cronice, şi anume allăturĭ cu Kilia ellŭ vorbesce despre luarea Cetăţiĭ-albe, ceĭa-ce constituă unŭ non-sensŭ, căcĭ ţermulŭ occidentalŭ allŭ Nistruluĭ nu încetase nicĭ o dată pênĕ atuncĭ de a fi allŭ Moldoveĭ.

Cu tóte astea o viuă adducere a-minte a primitiveĭ situaţiunĭ a spartŭ cincĭ secolĭ şĭ s'a conservatŭ pênĕ astă-ḑĭ în numele provincialŭ *Bassarabiă*, adecă *ţérra Bassarabilorŭ*, pe care partea de gĭosŭ a Moldoveĭ de peste Prutŭ l'a purtatŭ pênĕ la 1812, şi care se părea tuturorŭ a fi o enigmă, pe câtŭ timpŭ nimenĭ nu putea să ghicéscă vechĭa dominaţiune a Muntenilorŭ, a luĭ Alessandru Bassarabŭ, Vladislavŭ Bassarabŭ, Radu Bassarabŭ, Danŭ Bassarabŭ, Mircea Bassarabŭ, Dracu-Bassarabŭ, Ţepeşŭ-Bassarabŭ, spuma némuluĭ bassarabescŭ, pe totŭ lungulŭ Danubiuluĭ penĕ la Marea-négră [8].

Peste unŭ deceniŭ după cucerirea Kilieĭ, care implica în sine împingerea hotaruluĭ moldovenescŭ dela Berladŭ pênĕ la Dunăre, Stefanŭ cellŭ Mare şĭ-a întorsŭ de astă dată privirile în direcţiunea Bacăuluĭ, tinḑêndŭ a strămuta marginea ţerreĭ dela Siretŭ la Milcovŭ.

Sub annulŭ 1475 cronicarulŭ sună:

«Şi a luatŭ Stefanŭ-vodă cetatea Crăciuna cu ţinutŭ cu totŭ, *ce se chĭamă ţinutulŭ Putneĭ, «şi l'a lipitŭ de Moldova»* [9].

Éccĕ déro treĭ daturĭ rădicate maĭ pe susŭ de controversă:

1. Inainte de 1465 Muntenia stăpânĭa totŭ littoralulŭ moldovenescŭ allŭ Dunăriĭ pênĕ la Berladŭ şi Kilia;

2. Inainte de 1475 Muntenia stăpânĭa tótă laturea occidentală a Moldoveĭ pênĕ la Bacâŭ;

3. Intre 1350-1400 hotarulŭ muntenescŭ pênĕ la Berladŭ, Kilia şi Bacâŭ n'a fostŭ nicĭ măcarŭ pusŭ în dubiŭ de către Moldova, alle căriĭ încercărĭ de a-lŭ surprinde se referă tóte la epoca posterióră dintre 1407-1475.

Inălţarea Moldoveĭ şi scăderea Munteniеĭ este opera luĭ Stefanŭ cellŭ Mare.

Scuturaţĭ de méḑi-ḑi şi de oriinte, vomŭ specifica fruntaria Ţerreĭ-Romănescĭ despre crivĕţŭ în cursulŭ secoluluĭ XIV.

§ 4.

DUCATULU FAGARASULUĬ.

Avêndŭ Sibĭulŭ la appusŭ şi Braşovulŭ la resăritŭ, răḑemată spre sudŭ de zăpeḑele Carpaţilorŭ şi spre nordŭ de mallurile Oltuluĭ, se întinde aşa numita ţérră a Făgăraşuluĭ, în privinţa căriĭa cu greŭ se póte ḑice, décă natura o légă maĭ multŭ cu Muntenia séŭ maĭ multŭ cu Ardéllulŭ, căcĭ maĭestosulŭ seŭ fluviŭ o desparte de restulŭ Transilvanieĭ, unind'o cu Romănia, pe cândŭ giganticele sélle piscurĭ o despartŭ de restulŭ Românieĭ, unind'o cu Transilvania.

O urbe şi peste şésse-ḑecĭ de sate formézā acéstă lunguréţă regiune, una din celle maĭ frumóse prin varietatea siturilorŭ, prin mulţimea peraelorŭ, prin şesŭ şi plaiŭ, prin sănĕtate şi vigóre, prin suffiare romănéscă.

Intr'o diplomă din 25 noembre 1369 domnulŭ muntenescŭ Vladislavŭ Bassarabŭ se intituléză: «voevodulŭ Ţerreĭ-Romănescĭ, banŭ de Severinŭ şi *ducele Făgăraşuluĭ*» [1].

Peste treĭ annĭ, anume la 14 iuliŭ 1372, ellŭ dăruesce uneĭ ramure a némuluĭ bassarabescŭ cincĭ sate «lôngă Oltŭ *în ţérra Făgăraşuluĭ*» [2].

Mircea cellŭ Mare, atâtŭ în actulŭ din 1387 [3], precumŭ aprópe în tóte uricele sélle, [4]

8) În studiulŭ lĭ noĭ vomŭ reveni pe largŭ assupra numeluĭ topograficŭ Bassarabiă, sub care se înţellegea de'ntêiŭ totalitatea Ţerreĭ-Romănescĭ.

9) URECHIA, I, 128.

1) BATTYANYI, **Leges ecclesiasticæ Hungariæ**, Claudiopoli, 1827, in-f., t. 2, p. 217: „Wajwoda Transalpinus et Banus de Zewerino, nec non Dux de Fogaras". — FÉJER, IX, nr. 118. — LAURIANU, 270.

2) FRIDVALDSZKJ DE FRIVALD, **Reges Ungariæ Mariani**, Viennae, 1775, in-4, p. 80-84: „in terra Fugaras prope Alt". —FÉJER, IX, 4, nr. 270.— KATONA, an. 1372.—BENKŐ, **Milcovia sive episcopatus Milcoviensis explanatio**, Viennae, 1781, in-8, t. 2, p. 284.—SINCAI, etc.

3) Maĭ susŭ § 1, nota 20.

4) DOGIEL, I. 598, 599.—VENELIN, 22.

appare ca «duce allŭ țerreĭ de peste munțĭ *a Făgărașuluĭ*», și ceĭa-ce 'ĭ și maĭ remarcabilŭ, o face pênĕ și 'n transacțiunile diplomatice dintre Muntenia și Ungaria [5].

Vladŭ Draculŭ, printr'o diplomă din 20 genariŭ 1432, hărăzesce boiarilorŭ seĭ Stefanŭ și Romanŭ treĭ sate, unŭ délŭ și o apă *în țérra Făgărașuluĭ* [6].

Ne poprimŭ aci, fără a ne pogorî maĭ gĭosŭ în annalele secoluluĭ XV, carĭ ne interessézǎ, în scrierea de fațǎ, numaĭ întru câtŭ elle potŭ arrunca vre-o luminǎ retrospectivǎ assupra epoceĭ anterióre.

Intre 1369-1432 întréga țérră a Făgărașuluĭ era a Bassarabilorŭ.

Cumŭ și de cândŭ?

Eccĕ doue cestiunĭ a-nevoiă de limpeḑitŭ.

§ 5.

EPOCA CUPPRINDERII FAGARASULUI DE CATRA MUNTENI.

Cea maĭ vechiă mențiune despre Făgărașŭ ne întîmpinǎ într'o diplomǎ din 1231 [1].

Primulŭ puntŭ, care ne isbesce într'însa, este cǎ laturea făgărășénǎ se numĭa totŭ-d'a-una, chĭarŭ cu multŭ înainte de secolulŭ XIII, «țérra Românilorŭ»: *terra Blacorum* [2].

Acestŭ datŭ, espressŭ în modulŭ cellŭ maĭ clarŭ, se cĭocnesce cu o altǎ indicațiune de totŭ obscurǎ, care nu póte fi descurcatǎ fără agĭutorulŭ uneĭ laborióse critice.

Actulŭ povestesce, în ce chipŭ satulŭ Boĭa, deși primitivamente nu făcea parte din gĭurisdicțiunea Făgărașuluĭ, totușĭ maĭ la urmǎ i s'a suppusŭ prin forțǎ: «a temporibus jam, «quibus ipsa terra Blacorum *terra Bulgarorum* extitisse fertur».

Adecǎ:

«*Numaĭ de cândŭ se ḑice c'aŭ venitŭ Bulgariĭ în acéstǎ țérrǎ a Românilorŭ*».

Bulgariĭ năvăllițĭ în Făgărașŭ și annessândŭ cătrǎ ellŭ unŭ sătulețŭ dela margine, carele ținuse maĭ 'nainte de unŭ altŭ scaunŭ, éccĕ o adevĕratǎ cimiliturǎ!

Ș'apoĭ sǎ se bage de sémǎ o împregĭurare.

Intre annulŭ diplomeĭ și între annulŭ acelleĭ cucerirĭ bulgare catǎ sǎ fi trecutŭ cellŭ puținŭ vr'o cincĭ-ḑecĭ de annĭ, de órǎ-ce narratorulŭ precisézǎ timpulŭ evenimentuluĭ numaĭ printr'unŭ *se ḑice*, ca nesce lucrurĭ depărtate, afflate dela bĕtrânĭ, nu vĕḑute și auḑite.

Arŭ urma déro cǎ Bulgariĭ vorŭ fi copprinsŭ Făgărașulŭ pe la 1160—1180.

Inse tocmaĭ atuncĭ eĭ zăceaŭ în sclavia Grecilorŭ, de unde s'aŭ smulsŭ abia între 1190—1200.

Este învederatŭ cǎ *Bulgari* din diplomǎ însemnézǎ altŭ ce-va.

Sǎ arruncămŭ o cătăturǎ assupra geografieĭ din evulŭ-mediŭ, și totulŭ se va împaca.

Bizantinulŭ Leone Grammaticŭ din secolulŭ XI, vorbindŭ despre transportarea unorŭ compatrioțĭ aĭ seĭ pe mallulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ în Țérra-Românéscǎ, ḑice: «în *Bulgaria* «de peste Istru» [3].

5) PRAY, **Dissert.**, 144.

6) BENKŐ, II, 283.

1) KÉMENY în KURZ, **Magazin für Geschichte Siebenbürgens**, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 261.—TEUTSCH u. FIRNHABER, **Urkundenbuch zur Geschichte Siebenbürgens**, Wien, 1857, in-8, t. 1, p. 50: „Capitulum ecclesie transilvane. Ad omnium presentes inspecturorum notitiam volumus harum serie pervenire. Quod accedens nostri in presentiam Gallus filius Wydh de Bord, confessus est coram nobis, retulitque taliter, quod licet *terram Boje, terre Zumbuthel conterminam, et de presenti in ipsa terra Blacorum existentem* habitam propriis suis justisque impensis ab homine *Bujul filio Stoje* coemerit, jurique suo subjectam reddiderit, considerans tamen et animo revolvens suo qualiter eadem terra *a tempore humanam memoriam transeunte* per majores, avos, atavosque ipsius Trulh filii Choru possessa, et *a temporibus jam quibus ipsa terra Blacorum terra Bulgarorum extitisse fertur*, ad terram Fugros tenta fuerit, qualiter id dictus Trulh filius Choru quampluri-morum hominum elogiis affirmare adnisus fuit, hinc ne jurgia temporum in processu enascerentur, fraterne mutueque charitatis, quam christiana eidem svadet religio, affectu ductus dictam terram Boje terre Zumbuthel conterminam eidem Trulh filio Choru, accepta ejus recompensa in pecuniarum solutione et refusione, remisit coram nobis presentium testimonio literarum. Anno millesimo ducentesimo tricesimo et primo".

2) Acésta o întrevĕḑuse degia EDER, **Observationes criticæ ad historiam Transsilvaniæ**, Cibinii, 1803, in-8, p. 52, inse cu obicĭnuita sea rea-voințǎ.

3) Ap. STRITTER, II, 558: „*εἰς Βουλγαρίαν ἐκεῖσεν τοῦ Ἴστρου ποτάμος*".—Cf. **ib.**, 553.

Carta catalană din 1375 dă Românieĭ danubiane numele corruptŭ de *Burgaria*, pe cândŭ Bulgarieĭ propriŭ ḑise ĭĭ reservă forma cea correctă: *Bulgaria* [4].

Cronicarulŭ orientalŭ Raşid, carele trăia în Persia între 1250—1300 şi lucra după fontâne officiale, cândŭ descrie o invasiune mongolă din 1240, numesce *Bulgariă*, بلاق , acea regiune unde se afla «ţérra *Karavlachilorŭ* şi a luĭ *Bassarabŭ-banŭ*» [5], şi să se observe că 'n acea espediţiune Tătariĭ nu trecuseră de locŭ peste Dunăre.

Acéstă confusiune nominală avêa în vedere maĭ allesŭ banatulŭ Severinuluĭ, despre care la 1237, numaĭ şésse annĭ după datulŭ documentuluĭ de maĭ susŭ, regele maghiarŭ Bela IV scriea către papa Gregoriŭ IX: «terram Zemram *circa partes Bulgariae*» [6], érŭ într'o diplomă din 1239: «*Circa partes Bulgariae* in terra quae Zeuren nominatur» [7].

Cu alte cuvinte, Olteniĭ pentru Transilvanĭ eraŭ «Bulgarĭ» *prin vecinĕtate cu Bulgaria*, întocmaĭ precumŭ pentru Româniĭ cis-carpatinĭ sunt pênĕ astă-ḑĭ «Ungurenĭ» fraţiĭ nostri din Transilvania *prin vecinĕtate cu Ungaria*: «circa partes Hungariae».

Pênĕ 'n timpiĭ maĭ nuoĭ Ardeleniĭ ne botezaŭ pe noĭ câte o dată cu epitetulŭ de Bulgarĭ, încâtŭ suburbiulŭ muntenescŭ dela Braşovŭ, remarcabilŭ prin biserica luĭ Négoiă Bassarabŭ şi unde nu veţĭ auḑi o singură vorbă bulgăréscă, se poroclesce în limba maghiară «Bolgárszék» séŭ *scaunulŭ Bulgarilorŭ* [8], érŭ romănesce se ḑice «Şcheĭ» [9], precumŭ cronicele nóstre celle vechĭ numiaŭ pe *Bulgarĭ* [10].

Sassulŭ Reichersdorfer, scriêndŭ în prima gĭumĕtate a seculuĭ XVI, se rostesce despre suburbiele Braşovuluĭ: «*unum incolunt Bulgari*, alterum Hungari, Saxones agricolae tertium» [11].

Cine óre nu recunnósce aci sintesa cellorŭ treĭ naţionalităţĭ alle Ardéluluĭ?

Cu câte-va rôndurĭ maĭ gĭosŭ însu-şĭ Reichersdorfer pune în locŭ de *Bulgari* pe «Valachi» [12].

Dérŭ de ce să maĭ vorbimŭ despre Braşovŭ, cândŭ avemŭ o mărturiă totŭ atătŭ de positivă chĭarŭ în privinţa Făgăraşuluĭ?

Unŭ poetŭ săssescŭ de pe la 1550 îllŭ descrie în următorulŭ modŭ:

„Arx iacet ad ripas piscosae dives Alutae,
„Cui Fogaras prisci nomen tribuere coloni,
„Undique cum fossis valido circumdata muro . . .
„Hanc habitant *circum fodientes rura Triballi*
„*Innumeri*, quibus arx leges et iura ministrat."

Adecă:

«Pe mallurile pescosuluĭ Oltŭ stâ vestita cetate, căria vechiĭ locuitorĭ ĭĭ impuseră nu«mele de Făgăraşŭ, încungĭurată de pretutindenĭ cu şanturĭ şi cu puterniculŭ zidŭ, unde

4) **Un atlas en langue catalane** în **Notices et extraits des manuscrits**, t. 4, Paris, 1843, in-4, part. 2, p. 1—148, planche 4.—LELEWEL, **Géographie du moyen-âge**, Bruxelles, 1852, in-8, t. 3, p. 142, nota 55.—**Idem, Atlas**, Bruxelles, 1851, planche 29.

5) Ap. D'OHSSON, **Histoire des Mongols**, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 7-8.

6) PRAY, **Annal.**, I, 218.

7) THEINER, **Monumenta historica Hungariæ**, t. 1, Romae, 1859, in-f., p. 171.

8) ENGEL, **Gesch. d. Bulg.**, 385, nota f.: „*Heissen die Walachen bey den neuern Siebenbürgern auch Bulgaren*, weil die in neuern Zeiten dem Türkischen Joche entfliehenden Walachen aus der Bulgarey nach Siebenbürgen kamen". — Prima parte a fraseĭ constată unŭ faptŭ adevĕratu; cea a doua presuppune o causă, dérŭ nu demonstră prin nemicŭ pe dogmaticulŭ weil.

9) GIPA, **Cronologia bisericeĭ din Scheĭ ce se ḑice Bolgarsegŭ**, în COGALNICÉNU, **Dac'a litterară**, ed. 2, Iaşĭ, 1859, in-8, p. 45-6.—**Fóia pentru minte**, 1840, nr. 4.—Despre imaginara origine bulgară a Românilorŭ din Scheĭ nu essistă nicĭ o probă. Tótă istoria lorŭ civilă şi ecclesiastică este curatŭ romănéscă. Patronĭ ai lorŭ aŭ fostŭ totŭ-d'a-una Domniĭ din Muntenia.

10) Cronica universală în limba română de pe la începutulŭ seculuĭ XVII, descoperită de către professorulŭ russŭ Grigorovicz în călĕtoria sea prin Turcia, ap. RAKOVSKI, **Niekolko rieczi o Asieniu p'rvomu**, Bielgrad, 1860, in-4, p. 19: „Calioanŭ, *Domnulŭ Scheilorŭ*, trupulŭ luĭ sveti Ioanŭ Rylskii l'aŭ dusŭ la cetate în Tĕrnovŭ".

11) **Transsylvaniæ ac Moldaviæ descriptio**, Coloniae 1595, in-f., p. 37.

12) P. 38: „Suburbia autem complent quicquid est extra muros vallium, ubi ipsi Saxones Ciculique mixtim habitant; reliquam loci istius partem intra ipsas usque montium angustias *Valachi fere occupant, hic templum habent et ei praesidentem sacrificulum*".

«*locuescŭ împregĭurŭ, dedaţĭ plugărieĭ, nenumeraţiĭ Triballĭ,* suppuşĭ legilorŭ şi dreptuluĭ dictate «din acellŭ castellŭ.»

Celebrulŭ Sassŭ Eder, editândŭ poema luĭ Schesaeus, observă:

«*Sub epitetulŭ de Triballĭ, sinonimŭ cu Bulgariĭ, sunt înţelleşĭ Româniĭ de longă Făgăraşŭ, pre-*«*cumŭ totŭ Bulgarĭ se numescŭ Româniĭ dela Braşovŭ*» [13].

Aşa dérŭ assupra numeluĭ *Bulgari* în înţellesŭ de «Românĭ danubianĭ» noĭ avemŭ marturĭ:

1. Leone, scriitorŭ grecŭ de pe la annulŭ 1010;
2. Raşid, annalistŭ orientalŭ din secolulŭ XIII;
3. Mappa catalană din secolulŭ XIV;
4. Reichersdorfer, autorŭ transilvanŭ din secolulŭ XVI;
5. Schesaeus, compatriotŭ şi contimpurénŭ allŭ acestuĭa din urmă;
6. Accepţiunea actuală a vorbeĭ «Bolgárszék» la Braşovŭ.

Primele treĭ mărturie sunt preţióse prin epocă lorŭ dintre seclilĭ XI—XIV; ultimele treĭ sunt nu maĭ puţinŭ importante prin aceĭa că emană tocmaĭ din nesce sorginţĭ transilvane, érŭ Schesaeus maĭ cu sémă se referă anume la Făgăraşŭ.

In cursulŭ opereĭ de faţă noĭ vomŭ maĭ întimpina nu o dată pe Româniĭ dela Dunăre, maĭ cu deosebire pe Oltenĭ, sub acella-şĭ nepropriŭ nume de «Bulgari», bună-óră în famósa cronică maghiară din secolulŭ XIII, scrisă de notarulŭ anonimŭ allŭ regeluĭ Bela şi pe care nu ne rădemâmŭ d'o cam dată, căcĭ voimŭ a o suppune maĭ ănteiŭ analiseĭ [14].

Ne resumâmŭ:

Braşovulŭ, ca şi Făgăraşulŭ, d'o potrivă aşedate la marginea Munteniеĭ, primiseră în cursulŭ evuluĭ mediŭ din porţiunea danubiană a Dacieĭ unŭ noŭ continginte de elementŭ românescŭ, pe care Saşiĭ, Unguriĭ şi chiarŭ fraţiĭ nostri de peste Carpaţĭ nu scieaŭ cumŭ să-lŭ distingă decâtŭ numaĭ attribuindu-ĭ porecla de *Bulgari,* fiindŭ că venĭaŭ din regiunea «circa partes Bulgariae», pe cândŭ Românilorŭ transcarpatinĭ li se reserva maĭ cu preferinţă, precumŭ vedemŭ în documentulŭ din 1231, epitetulŭ de *Blachi.*

Şi totuşĭ în puţine regiunĭ alle Provincieĭ Traiane viţa română e maĭ neamestecată cu elemente străine, maĭ pură ca în ţérra Făgăraşuluĭ.

Făgărăşeniĭ—dice d. Bariţŭ—nu se încuscrescŭ nicĭ o dată cu ne-Românĭ [15].

Essegesea unuĭ singurŭ cuvêntŭ, assupra căruĭa noĭ nĭ-amŭ datŭ ostenélla de a grămădi probe peste probe, împrăştiă tótă negura.

Termenulŭ «Bulgari» din actulŭ dela 1231 capĕtă o deplină chĭaritate.

Eraŭ Româniĭ dela Dunăre.

Epoca approssimativă a stabiliriĭ dominaţiuniĭ Bassarabilorŭ în ţérra Făgăraşuluĭ cade dérŭ între anniĭ 1160—1180.

Inse cumŭ?

Prin cucerire?

Prin concessiune?

Pe callea păciĭ séŭ cu arme?

Eccĕ o nouă cestiune.

[13]) SCHESAEUS, **Ruinæ Pannoniæ,** în EDER, **Scriptores Rerum Transsylvanicarum,** t. 1, Cibinii, 1797, in-4, p. 34: „Triballi hodiernae Bulgariae populi fuere. Atque *hoc vocabulo saepe nostri scriptores, ut idem hoc loco Schesaeus, Valachos adpellant.* Nec fortasse abs re *Coronense suburbium, Valachis habitatum, hodieque Bolgarszék appellatur*".

[14]) Degia PODHRADCZKY, **Chronicon Budense,** Budae, in-8, p. 67, adnotéză pe Anonimulŭ notarŭ la annulŭ 1003: „Haec Bulgaria fuit, ubi nunc Valachia". Să se observe în trecĕtŭ, că acestŭ datŭ cronologicŭ coincidă essactamente cu epoca Bizantinuluĭ Leone Grammaticulŭ.

[15]) **Fóia pentru minte,** 1846, p. 61.

§ 6.

MODALITATEA COPPRINDERII FAGARASULUI DE CATRA BASSARABI.

Ionŭ Cinnamŭ, biografulŭ contimpurénŭ allŭ împĕratuluĭ Manoilŭ Comnenŭ, cu care'lŭ lega o strînsă amiciă personală şi pe care'lŭ însoţise maĭ în tóte întĕmplările vieţeĭ [1], narréză ca marturŭ ocularŭ o espediţiune bizantină contra regeluĭ maghiarŭ Stefanŭ dintre anniĭ 1161—1173.

Vomŭ începe prin a traduce întregulŭ passagĭu.

După ce attinge causele ostilităţiĭ între Ungaria şi Bizanţiŭ, Cinnamŭ urméză înainte:

«Pe Alessiŭ déro, căruĭa'ĭ logodise pe fiiă-sea, împeratulŭ l'a trămisŭ cu multă oştire «spre Dunăre, prefăcêndu-se a attaca din noŭ pe Ungurĭ din locurile celle obicĭnuite. Luĭ «Leone, numitŭ Batatze, cu o oştire totŭ atâtŭ de numĕrósă, érŭ maĭ allesŭ cu o mare «mulţime de Vlachĭ, carĭ se ḑicŭ a fi fostŭ o coloniă italică, ĭ-a poruncitŭ să attace Unga«ria într'o altă direcţiune, din locurile despre Marea-négră, de unde în vecĭ neminĭ încă «nu 'ĭ attacase. In conformitate cu acestŭ planŭ, Alessiŭ agĭunse la Dunăre şi totŭ speria «pe Ungurĭ prin apparinţa de a trece fluviulŭ, pe cândŭ Batatze, attacându-ĭ despre Marea«négră, a snopitŭ tóte în calle-ĭ, ucciḑêndŭ o mulţime de ómenĭ, robindŭ nu maĭ puţinĭ, «şi cu turme de vite, de caĭ şi de alte dobitóce întorcêndu-se înapoĭ. Impĕratulŭ înse me«ditândŭ a maĭ da Ungurilorŭ o a treĭa lovitură, a maĭ trămisŭ o nouă oştire, care să îna«inteze maĭ în susŭ, attacându-ĭ din direcţiunea Tauro-sciţieĭ şi avêndŭ de capĭ pe An«dronicŭ Lamparda şi Niceforŭ Petralifa...» [2].

Pentru ca să ni putemŭ forma o imagine geografică sicură despre tóte aceste mişcărĭ strategice alle Grecilorŭ, primulŭ passŭ de făcutŭ este a constata, că întréga forţă armată a luĭ Manoilŭ Comnenŭ a lucratŭ în treĭ corpurĭ separate, fie-care din elle avêndŭ alţĭ generalĭ: peste unulŭ Alessiŭ, peste cellŭ allŭ douilea Batatze, peste cellŭ allŭ treilea Lamparda şi Petralifa.

Corpulŭ luĭ Alessiŭ occupa o margine; corpulŭ luĭ Lamparda şi Petralifa cea-l'altă margine; la miḑŭ-locŭ între ambele marginĭ se affla corpulŭ luĭ Batatze, adecă allŭ *Vlachilorŭ*.

Este învederatŭ că definirea cellorŭ doue punturĭ estreme ni va permitte a descoperi spaţiulŭ intermediarŭ, în care se mişcaŭ Românĭĭ.

Să ne întrebămŭ dérŭ:

1. De unde lovĭa pe Ungurĭ Alessiŭ?

Cinnamŭ respunde: din *locurile celle obicĭnuite*.

2. De unde lovĭaŭ pe Ungurĭ Lamparda şi Petralifa?

Cinnamŭ respunde: de lôngă *Tauro-sciţia*.

3. Unde să fi fostŭ «locurile celle obicĭnuite», de pe unde Grecĭĭ attacaŭ pe Ungurĭ, şi ce însemnéză în autorulŭ bizantinŭ cuvêntulŭ «Tauro-sciţia»?

Inainte de acéstă espediţiune a luĭ Manoilŭ Comnenŭ, Cinnamŭ descrie vr'o cincĭ-spreḑecĭ alte resbelle anterióre între Grecĭ şi Ungurĭ.

Tóte fără escepţiune se petrecuseră la Dunăre în actuala Temeşiană şi 'n Sirmia [3].

1) CINNAMI **Epitome**, rec. Meineke, Bonnae, 1836, in-8, I, 1, p. 5.

2) V, 4, p. 260: „*Ἀλέξιον μέν, ᾧ τὴν θυγατέρα ἠγγύα, στρατεύμασιν ἅμα πολλοῖς ἐπὶ τὸν Ἴστρον ἔπεμπε δόκησιν ἐμποιήσοντα Οὔννοις ὡς ἐκ τῶν συνήθων καὶ πάλιν αὐτοῖς ἐπιτεθήσεται χωρίων, Λέοντα δέ τινα Βατάτζην ἐπίκλησιν ἑτέρωθεν στράτευμα ἐπαγόμενον ἄλλο τε συχνὸν καὶ Βλάχων πολὺν ὅμιλον, οἳ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται, ἐκ τῶν πρὸς τῷ Εὐξείνῳ καλουμένῳ πόντῳ χωρίων ἐμβαλεῖν ἐκέλευεν εἰς τὴν Οὐννικήν, ὅθεν οὐδεὶς οὐδέποτε τοῦ παντὸς αἰῶνος ἐπέδραμε τούτοις*, etc.“

3) P. 11, 12, 104, 114, 119, 131, 133, 213, 217, 222, 226, 239, 240, 257.

Prin urmare, «locurile celle obicinuite», de unde Grecii lovîaŭ pe Ungurî, eraŭ pe mallulŭ fluviuluî Temeşŭ.

Sub numele de Tauro-sciţia, de altă parte, Cinnamŭ înţellege porţiunea de gîosŭ a Galliţieî, aşeḑată între Moldova şi Ungaria şi unde este oraşulŭ Halicîu: «κατὰ Γαλίτζης χώρας Ταυροσκυθικῆς» [4].

Generalulŭ Alessiŭ attaca pe Ungurî la appusŭ despre Temeşiana, érŭ generaliî Lamparda şi Petralifa la resăritŭ despre Moldova.

Territoriulŭ, prin care î-a attacatŭ generalulŭ Batatze avêndŭ cu dênsulŭ «o mare mulţime de Vlachî», se affla între celle-l'alte doue, adecă între Temeşiana şi Moldova.

Este dérŭ Ţérra-Românéscă.

O particularitate e fórte interessantă.

«Marea mulţime a Vlachilorŭ», Βλάχων πολὺν ὅμιλον a luî Cinnamŭ, este pe deplinŭ identică cu espressiunea din treî bulle papale de pe la 1236—1239, adecă posterióre numaî cu vr'o gîumĕtate secolŭ, în carî se ḑice: «mulţimea poporuluî crescută peste mĕsură *în ţérra Severinuluî*» [5].

Arruncândŭ acumŭ o cătătură assupra mappeî, noî ne încredinţămŭ dela prima vedere că invasiunea Vlachilorŭ, descrisă de autorulŭ bizantinŭ, a fostŭ operată anume assupra Ardéluluî între Făgăraşŭ şi Braşovŭ, căcî spre oriinte de acéstă liniă crescetulŭ Carpaţilorŭ apucă *susŭ* spre Galliţia, încâtŭ pe acolo, ἐπιστείλας ἄνωθέν ποθεν ἐς τοὺς προσοικοῦντας τὴν Ταυροσκυθικὴν ἐμβαλεῖν Οὔννους, fusese îndreptată cea-l'altă oştire a Grecilorŭ sub povéţa luî Lamparda şi Petralifa.

Actulŭ maghiarŭ din 1231 ne înzestrase cu annulŭ 1170 ca datulŭ approssimativŭ allŭ stabiliriî dominaţiuniî Bassarabilorŭ în ţérra Făgăraşuluî.

Bizantinulŭ Cinnamŭ, confirmândŭ acellŭ datŭ cronologicŭ cu tótă autoritatea contimpuranităţiî selle, ni maî împărtăşesce modalitatea evenimentuluî.

Certitudinea e perfectă [6].

Pe la 1170 Olteniî dela Severinŭ, profitândŭ de duşmănia dintre imperiulŭ bizantinŭ şi regatulŭ maghiarŭ, se alliază cu cellŭ de'nteîu, năvăllescŭ în Ardélŭ şi copprindŭ ducatulŭ Făgăraşuluî.

§ 7.

FAGARAŞULU INTRE MUNTENI ŞI UNGURI.

Dela 1170 pênĕ la 1360, precumŭ Kilia între 1400—1460 trecea din mână în mână, cândŭ la Munteni, cândŭ la Moldoveni, totŭ aşa Făgăraşulŭ se pare a fi şovăitŭ între Munteni şi Maghiarî.

In 1231 ellŭ era allŭ Ungarieî, dérŭ nu de-multŭ, căcî actulŭ din acestŭ annŭ îndréptă în favórea unuî Maghiarŭ o strâmbĕtate commisă în intervullulŭ stăpâniriî muntene.

In 1291 ellŭ este din noŭ ungurescŭ, înse éroşî de puţinŭ timpŭ, precumŭ se vede din famósa diplomă, mereŭ citată şi nicî o dată esplicată, prin care regele maghiarŭ Andreîu

4) Libr. III, c. 11, p. 115.—Cf. lib. V, c. 10, p. 232.

5) THEINER, op. cit., 150-51, din 1236: „*multitudo gentium* terrae Ceurin."—**Ibid.**, 165, din 1238: „terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata *excrevit populi multitudo...*" —**Ibid.**, 171, din 1239: „circa partes Bulgariae in terra, que Zeuren nominatur, que dudum fuerat desolata, *populi multitudo supercreverit.*"—Esplicaţiunea statistică a acestorŭ treî passage se va da în Studiulŭ III.

6) Să se véḑă acumŭ modulŭ cu care ENGEL, **Gesch d. Bulg.**, 391, şi maî cu sémă RÖSLER, **Rom. Stud.**, 85, deslipindŭ din narraţiunea luî Cinnamŭ numaî passagiulŭ despre corpulŭ isolatŭ allŭ luî Batatze şi lăssândŭ contestulŭ cu totulu la o parte, se sbuciumă a doveḑi, că *Βλάχοι* de lôngă Marea-négră eraŭ de peste Dunăre! Nu maî puţinŭ retăcitŭ, dérŭ nu din rea voinţă, este THUNMANN, **Untersuchungen über die Geschichte der östlichen Völker**, Leipzig, 1774, in-8, p. 344, prefăcêndŭ pe Româniî luî Cinnamŭ in Moldovenî. Totŭ aşa GEBHARDI, **Gesch. d. Wal.**, 268. Adevĕratulŭ simţŭ, atâtŭ de clarŭ, allŭ cuvintelorŭ scriitoruluî bizantinŭ, nu-lŭ precepuse pênĕ acumŭ nimenî.

III accórdă orașulŭ Făgărașŭ și unŭ satŭ din aceĭa-șĭ țérră Unguruluĭ numitŭ Ugrin. fiindŭ-că: «i s'aŭ fostŭ răpitŭ pe nedreptŭ» [1].

Ceĭa-ce caracteriză d'o potrivă ambele aceste documente, din 1231 și din 1291, este tendința lorŭ commună de a desființa pe tĕrrêmulŭ proprietățiĭ consecințele successivelorŭ occupațiunĭ muntene.

De câte orĭ Bassarabiĭ apucaŭ Făgărașulŭ, boiariĭ lorŭ luaŭ acollo prin donațiunĭ princiare, precumŭ vĕdurămŭ maĭ susŭ în diplomele din 1372 și din 1432, pămênturĭ, sate, munțĭ și ape, confiscate cu dreptŭ séŭ fără dreptŭ pe séma fisculuĭ dela possessoriĭ ungurĭ, carĭ înse profitaŭ și eĭ de cea de'nteĭu occasiune pentru a revindeca moșiele lorŭ, din dată ce autoritatea maghiară reușĭa a înlocui pe cea română.

Pe la 1300 Făgărașulŭ depindea încă de Ungaria, căcĭ voevodulŭ transilvanŭ Ladislaŭ îllŭ fortifică atuncĭ [2], negreșitŭ contra vre-uneĭa din celle desse tentative din partea Munteniei.

Dela 1300 pênĕ la 1369 nicĭ unŭ actŭ maghiarŭ, întru câtŭ ni adducemŭ a-minte, nu menționéză țérra Făgărașuluĭ, deși essistă sute de pergamene pentru aprópe tóte localitățile Transilvanieĭ, ceĭa-ce probéză că noua cetate n'a pututŭ resiste Bassarabilorŭ, încâtŭ chĭarŭ de pe la începutulŭ seculuIuĭ XIV regiunea întrégă redeveni munténă.

Puținĕtatea cea estraordinară a documentelorŭ ungare despre Făgărașŭ a fostŭ de-multŭ observată cu mirare [3].

Nemini înse n'a voitŭ să ghicéscă adevĕrata sorginte a cĭudatuluĭ fenomenŭ.

Maghiariĭ nu puteaŭ regula adessea affacerile uneĭ provincie, carea li apparținea din çândŭ în cândŭ numaĭ în trécĕtŭ.

Totŭ astŭ-felĭu noĭ constatarămŭ maĭ susŭ, dintr'o causă analogă, lipsa actelorŭ moldovene despre Kilia.

§ 8.

DUCATULU AMLAȘULUI.

În totŭ cursulŭ seculuIuĭ XIV, affară dóră de vr'o câte-va întrerumperĭ momentane, Bassarabiĭ aŭ stăpânitŭ cu titlulŭ ducalŭ regiunea Făgărașuluĭ.

Dérŭ unde óre se va fi afflândŭ cellŭ-l'altŭ ducatŭ transalpinŭ allŭ Munteniei, misteriosulŭ Amlașŭ, carele figuréză maĭ totŭ-d'a-una allăturĭ cu Făgărașulŭ în titulatura princiară [a].

Statistica Transilvanieĭ ni offeră peste treĭ-ḑecĭ de localitățĭ, preserate icĭ-collea în felĭu de felĭu de direcțiunĭ, purtândŭ tóte acella-șĭ nume: *Amlașŭ, Almașŭ, Omlașŭ, Amnașŭ, Olmeșŭ, Omnașŭ, Halmașŭ, Almășellŭ* etc. [b].

In ce modŭ eși-vomŭ din labirintulŭ uneĭ nomenclature atâtŭ de confuse?

Benkö, commentândŭ diploma luĭ Vladŭ Draculŭ din 1432, affirmă că Amlașulŭ din crisóvele muntene se referă la unŭ satŭ de lôngă Sibiĭu, numitŭ săssesce *Hamlesch,* unguresce *Omlas* și românesce *Amlașŭ* séŭ *Omnașŭ* [c].

1) FÉJER, VI, 1, 118. — TEUTSCH u. FIRNHABER, 167.—LAURIANU, 250: „a se indebite alienatas".—ENGEL, **Gesch. d. Wal.,** 147, și EDER. 33, érŭ după dênșiĭ toțĭ ceĭ-l'alțĭ, ḑicŭ că Ugrin a fostŭ Romănŭ: „ein gebohrner Walach", dérŭ absolutamente fără probă. Unŭ documentŭ din 1281, TEUTSCH, u. FIRNHABER, 122, constată din contra, în modulŭ cellŭ maĭ positivŭ, ungurismulŭ luĭ Ugrin.—Cf. RÖSLER, 289-90.

2) SZEGEDI, **Sinopsis vitæ Belæ,** IV, § 23, în **Decreta et vitæ regum Ungariæ,** Claudiop., 1873, in-8, p. 307.—BENKŐ, II, 300.—WINDISCH, **Geographie des Fürstenthums Siebenbürgen,** Pressburg, 1790, in-8, p. 229.—EDER, etc.

3) RÖSLER, 273, înregistréză acésta, dérŭ fără a precepe natura faptuluĭ.

a) Maĭ susŭ § 1 nota 20, etc.

b) TREUENFELD, **Siebenbürgens geografisches Lexikon,** Wien, 1839, in-8, t. I, p. 20-24.

c) **Milcovia,** II, 283, 205.

Gebhardi preface acestŭ satŭ într'o provinciă așeḑată la marginea ţerreĭ Făgărașuluĭ. [1]

Engel bănuesce că «dominiulŭ Omlașuluĭ se affla în însușĭ interiorulŭ districtuluĭ făgărășénŭ. [2]

Pe de altă parte, este fórte certŭ că pênĕ în secolulŭ XVII Româniĭ din Muntenia numĭaŭ «ţinutŭ allŭ Amlașuluĭ» o porţiune învecinată din Temeșiana. [3]

Faţă cu astă din urmă consideraţiune și faţă totŭ-o-dată cu o lipsă absolută de probe în favórea posiţiuniĭ ardelene a ducatuluĭ de Amlașŭ, căcĭ Benkö, Gebhardi și Engel pe de o parte se contraḑicŭ uniĭ cu alţiĭ în amĕnunte, érŭ pe de alta nu ni offerŭ decătŭ o nudă affirmaţiune; maĭ avêndŭ în vedere depărtarea satuluĭ Hamlesch de hotarele Munteniеĭ, impossibilitatea 'ĭ de a constitui unŭ «ducatŭ», diverse necompatibilităţĭ cronologice și maĭ multe altele, noĭ inși-ne, în prima ediţiune a opereĭ de faţă, ne pronunţarămŭ contra păreriĭ generalmente admise și ne-amŭ încercatŭ a căuta deslegarea problemeĭ affară din Transilvania pe territoriulŭ Temeșianeĭ.

Acéstă soluţiune era cea maĭ conformă cu următórele treĭ criterie menite a înlesni descoperirea ducatuluĭ de Amlașŭ:

1°. Trebue să fie nu unŭ satŭ séŭ o urbe isolată, ci o ţérră de o întindere óre-care;

2°. Trebue să fie limitrofŭ cu Muntenia;

3°. Trebue să nu fi fostŭ într'o possessiune străină în acea epocă în care ni appare sub sceptrulŭ Bassarabilorŭ.

«Ţinutulŭ Amlașuluĭ» din Temeșiana, ca unŭ districtŭ întregŭ la hotarulŭ Ţerreĭ-Romănescĭ, correspunde pe deplinŭ primelorŭ doue criterie, cu carĭ din contra nu se potrivesce de locŭ Hamleschulŭ din Transilvania, unŭ simplu satŭ situatŭ de 'ncollo de Sibiiŭ.

Câtŭ despre criteriulŭ allŭ treilea, ambele posiţiunĭ, acea transilvană ca și acea temeșiană, presintă condiţiunĭ egale.

Aveamŭ déro pentru noĭ doue din treĭ.

Și totușĭ resultatulŭ nu ne satisfăcea.

Chĭarŭ în prima ediţiune a acesteĭ opere, turmentaţĭ maĭ cu sémă de diploma regeluĭ Mateiŭ Corvinŭ din 1467, allŭ căriĭ înţellesŭ directŭ nu se împacă cu strămutarea ducatuluĭ de Amlașŭ în Temeșiana, căcĭ ea îllŭ numesce allăturĭ cu Făgărașulŭ și cu Rodna, doue localităţĭ curatŭ transsilvane, [4] noĭ ne grăbirămŭ a întroduce în appendicele dela finea volumuluĭ unele modificaţiunĭ și reserve.

Nemulţumiţĭ înse cu atâta, amŭ agiunsŭ în celle din urmă a întreprinde o căllĕtoriă ad-hoc pentru a consulta archivele ardelene, și amŭ fostŭ fericiţĭ de a strînge numeróse probe inedite că:

1°. Ducatulŭ de Amlașŭ se afla în adevĕrŭ în Transilvania, deși nu în modulŭ cellŭ accreditatŭ;

2°. «Ţinutulŭ Amlașuluĭ» din Temeșiana, maĭ correctŭ «vallea Almașuluĭ», făcea o parte integrantă din așa numitulŭ *banatŭ de Severinŭ;*

3°. Realitatea remâne întocmaĭ așa după cumŭ amŭ stabilit'o noĭ în prima ediţiune,

1) **Geschichte der Walachey, in Allgemeine Weltgeschichte,** Leipzig, 1782, in-8, t. 35, p. 294, nota: „Das Gebiet Omlas, jetzt Hamlesch, liegt bey Hermannstadt in Siebenbürgen, und stösst an den jetzigen siebenbürgischen Distrikt Fogarasch".

2) **Gesch. d. Wal.,** 174: „Die Herrschaft Omlas im Fogarascher Distrikt".

3) **Istoria Terreĭ-Românescĭ de la ann. 1689 incóce,** in **Magazinŭ Istoricŭ,** t. 5, p. 101: „Lugoșulŭ, Cavaranŭ-Sebeșŭ, Mehedía, Lipova cu *ţinutulŭ Amlașuluĭ.*"

4) **Epistolae** MATHIAE CORVINI, t. 3, p. 11, ap. PRAY, **Annales,** IV, 38. — KATONA, XV, 240.

adecă o parte învecinată a Temeşianeĭ şi o parte estra-făgărăşénă a Transilvanieĭ apparţinêndŭ Bassarabilorŭ, dérŭ se schimbă între aceste doue părţĭ relaţiunea nominală.

Să vedemŭ.

§ 9.

DUCATULU DE AMLASIU DIN PUNCTULU DE VEDERE CRONOLOGICU.

Orĭ-unde se va fi aflatŭ territoriulŭ amlăşénŭ, pênĕ la 1370. ellŭ nu purta in titulatura principilorŭ muntenĭ nicĭ unŭ nume separatŭ.

Lăssandŭ la o parte pênĕ la paragrafulŭ următorŭ cestiunea geografică, să ne mărginimŭ aci a limpeḑi puntulŭ cronologicŭ.

Sub fratele luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ şi tatălŭ mareluĭ Mircea, acellŭ Radu-Negru pe care letopiseţele nóstre îllŭ tĕrrescŭ din vécŭ in vécŭ şi din locŭ în locŭ sub aureola de fundatorŭ allŭ Munteniei, deşi în realitate ellŭ a domnitŭ abĭa în allŭ şéptelea decenniŭ din secolulŭ XIV, appare pentru prima óră *ducatulŭ de Amlaşŭ*.

Astăḑĭ nu se maĭ află, întru câtŭ scimŭ noĭ, nicĭ unŭ crisovŭ dela acestŭ principe; dérŭ scriptele şi actele posterióre menţionéză maĭ multe diplome emanate dela dênsulŭ, conservate altă dată şi actualmente perdute séu retăcite. [1]

Ellŭ se întitula:

«In Cristŭ Dumneḑeŭ bine-credincĭosulŭ şi de Cristŭ ĭubitorulŭ autocratŭ Io. Radu «Negrulŭ voevodŭ, din graţia luĭ Dumneḑeŭ domnulŭ tóteĭ ţerre ungro-române şi «ducele ţerrelorŭ trans-carpatine *Amlaşŭ* şi Făgăraşŭ.» [2]

Acésta se petrecea pe la annulŭ 1375.

Sub Vladislavŭ Bassarabŭ, predecessorulŭ luĭ Radu-Negru, noĭ găssimŭ primulŭ vestigiŭ allŭ acestuĭ *ducatŭ amlaşénŭ*, dérŭ îmbrobodítŭ sub o formă atâtŭ de bizarră, încâtŭ nemin̆ n'a fostŭ în stare de a'lŭ recunnósce.

Pentru a constata faptulŭ, cată să enumerâmŭ maĭ ântêiŭ diversele titlurĭ alle acestuĭ principe.

Pe pétra commemorativă din 1362 a Bisericeĭ Sărindarŭ din Buccurescĭ, citată într'o inscripţiune dela Mateiŭ Bassarabŭ, Vladislavŭ se intituléză: «banulŭ Severinuluĭ şi allŭ Făgăraşuluĭ.» [3]

In actulŭ slavicŭ dela monăstirea Tĭsména [4] şi 'n inscripţiunea grécă a uneĭ icóne dela Muntele-Atone, [5] ambele fără datŭ, înse după tótă probabilitatea anterióre annuluĭ 1365: «voevodŭ şi domnŭ allŭ Ungro-românieĭ.»

La 1368: «voevodŭ allŭ Ţerreĭ-Românescĭ şi banŭ de Severinŭ.» [6]

1) Doue crisóve mirciaue din 1387 iu VENELIN, 9,13. — Unŭ crisovŭ dela Danŭ-vodă din 1424 în **Archiva istorică**, I, I, 19. — Unŭ crisovŭ dela Alessandru-vodă din 1576 în **Columna luĭ Traianŭ**, 1871, nr. 35, p. 188 etc.

2) **Istoria Ţerreĭ-Românescĭ**, ed. Ioanidŭ, Bucur, 1859, in-8, t. 2, p 2: „V Christa Boga blagoviarnom blagoczestivom i Christoliubivom samoderzsavnomu Io. Radul Negru voevod, bozsïiu milostïiu gospodariu vsia zemlia ungro-vlachskiia zaplanitskii i ot *Amlaszu* i Fagaraszu chertzegu." — Aprópe tóte cuvintele sunt scrise într'unŭ modŭ greşitŭ, maĭ allesŭ în finalurĭ, cea-ce arată că cronicarulŭ nu pré-sciea să citéscă crisóvele slavóne, în carĭ generalmente ultimele sillabe sunt aruncate d'assupra rônduluĭ, câte o dată prescurtate, séŭ chĭarŭ une-orĭ ommise; dérŭ tocmaĭ acésta dovedesce, pe de altă parte, cumŭ-că ellŭ n'a inventatŭ ceĭa-ce spune, încâtŭ însăşĭ errórea garantéză aci autenticitatea. — Cf. fragmentulŭ cronicei în ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, I, 95: „Radu Negru Vojevoda, et *Princeps in Almash* et Fogaras."

3) MUSCELÉNU, **Monumentele străbunilorŭ din România**, Bucur., 1873, în-8, p. 35. — Deşi cartea este fórte necritică şi deşi însuşĭ monumentulŭ nu maĭ essistă, totuşĭ inscripţiunea în fondŭ e autentică, precumŭ vomŭ arĕta aĭurĭ cândŭ va fi să desbattemŭ originile Bucurescilorŭ.

4) VENELIN, 5: „gospodin v'sei Vygrovlachii."

5) Collecţiunea d-luĭ A. ODOBESCU.

6) FÉJER, IX, 4, nr. 75: „Ladislaus Wajwoda Transalpinus et Banus de Zeurino."

La 1369: «voevodŭ allŭ Ţerreĭ-Romănescĭ, banŭ de Severinŭ şi duce de Fagăraşŭ».

In fine la 1372, cătră Ţérra-Romănéscă, cătră banatulŭ de Severinŭ şi cătră ducatulŭ de Făgăraşŭ se maĭ adaogă pe neaşteptate unŭ attributŭ, pe care nu-lŭ vomŭ puté înţellege fără o scrupulósă analisă.

Testulŭ originalŭ s'a cititŭ aşa:

«Ladislaus Vajvoda Transalpinus, Banus de Zeurino et Dux *novae plantationis* terrae Fogaras.»

Toţĭ istoricii nostri l'aŭ tradusŭ in următorulŭ modŭ:

«Vladislavŭ, voevodŭ allŭ Ţerreĭ-Romănescĭ, banŭ de Severinŭ şi *duce allŭ noueĭ «plantaţiunĭ a ţerreĭ de Făgăraşŭ.»*

Dérŭ ce însemnéză *noua plantaţiune?*

Eccĕ basea desbatteriĭ.

Atâtŭ generalmente în limba latină din evulŭ meḑiŭ, precumŭ în specia în diplomatica ungară, *plantatio* este sinonimŭ cu *fundaţiune*, cu *edificare*, cu *coloniă*. [8].

Ducele maghiarŭ Geisa şi fiĭulŭ seŭ regele Sântu-Stefanŭ, amênduoĭ renumiţĭ prin ardórea cu care ademenĭaŭ în Pannonia numeróse cărdurĭ de Saşĭ, de'Italianĭ, de Bissenĭ, ba pênĕ şi de Saracinĭ, eraŭ «plantatores». [9]

S'arŭ puté induce la prima vedere că Vladislavŭ Bassarabŭ, *plantator* la rôndulŭ seŭ în acella-şĭ înţellesŭ, arŭ fi colonisatŭ cu Românĭ ţérra Făgăraşuluĭ.

Scriitoriĭ saşĭ s'aŭ şi grăbitŭ a profita de acestŭ simţŭ aşa ḑicêndŭ *tipăritŭ* allŭ diplomeĭ, affirmândŭ că pênĕ la 1372 regiunea transcarpatină a Oltuluĭ nu era romănéscă. [10]

Actulŭ maghiarŭ din 1231 şi Bizantinulŭ Cinnamŭ nĭ-aŭ demonstratŭ maĭ susŭ că stabilirea Româniloŭ dela Severinŭ în Făgăraşŭ se întêmplase pe la 1160—1180, adecă tocmaĭ cu douĭ secolĭ înainte de Vladislavŭ Bassarabŭ, érŭ cu multŭ maĭ de 'nainte, *a tempore humanam memoriam transeunte*, întréga regiune fusese curatŭ română, *terra Blacorum*, deşi nu muntenéscă. [11]

Prin urmare *nova plantatio* nu se potrivesce în privinţa Făgăraşuluĭ.

Faţă cu acéstă impossibilitate avemŭ dreptulŭ de a bănui vr'o ne'nţellegere.

Autenticitatea documentuluĭ din 1372, după tóte prescripţiunile criticeĭ interne, nu póte fi pusă la cea maĭ mică înduoélă.

Remâne dérŭ a se cerceta, décă nu cumŭ-va testulŭ, anume în passagiulŭ «novae plantationis terrae Fogaras», a fostŭ reŭ desciffratŭ şi reŭ editatŭ.

Unŭ singurŭ omŭ, iesuitulŭ maghiarŭ Fridvaldszkj, vĕḑuse originalulŭ, pe care'lŭ descrie cu destulle amĕnunte. [12]

7) *Ibid.*, IX, nr. 118.

8) DUCANGE, V, 290: „*Plantatio, ædificatio, erectio.* Charta Ludovici Ducis Brandenburg: Appropriavimus altari ecclesiæ parochialis in villa Borchagen *de novo plantandæ* duos mansos... Stat. ord. Cartus. ann. 1261: pro *nova plantula construenda.*“ — Cf. MAIGNE D'ARNIS, **Lexicon ad scriptores mediae Latinitatis**, Paris, 1866, in-4, p. 1715.

9) FEJÉR, IV, 3, 103-5. — Cf. SIMON DE KEZA, **Gesta Hunnorum**, ap. ENDLICHER, 127: „Intraverunt quoque temporibus tam ducis Geichæ, quam aliorum regum, Poloni, Greci, Bessi, Armeni, et fere ex omni extera nacione, que sub celo est...“

10) EDER, 44: „Aetate regis Ludovici *novam Valachorum coloniam* in regionem Fagarasiensem commigravisse, satis aperte proditum est litteris anno 1372 editis.“ — ROESLER, 302. — BALMANN, in **Siebenbürgische Quartalschrift**, t. 6, Hermannstadt, 1798, in-8, p. 333: „Sollte dieser Ausdruck (nova plantatio) nicht für eine Bekräftigung der *Auswanderung der Walachen* gelten können?“

11) Supra § 5, nota 1.

12) **Reges Mariani**, 80: „Diploma hoc in membrana, caractere ætati congruo, filo violacei coloris, e quo sigillum dependebat, munito, exaratum, ex authographo ingenue isthuc transfero.“ — Despre viuéţa şi operele luĭ Fridvaldszkj veḑĭ HORANYI, **Memoria Hungarorum scriptis notorum**, Viennæ, 1775, in-8, t. 1, p. 721 — DE LUCA, **Das gelehrte Österreich**, Wien, 1776, in-8, t. 1, part. 1, p. 132. — STOEGER, **Scriptores provinciae austriacae** S. I., Ratisbonæ, 1856, in-8, p. 88.

La casŭ de a fi copprinsă în desciffrare séŭ în ediţiune vre-o erróre, neminĭ nu putea s'o corrégă prin vulgara procedură de collaţionare. [13]

Să propunemŭ ĭpotesa că în testŭ arŭ fi fostŭ: «dux Novae Plantationis *et de* Fogaras», érŭ nu: «dux novae plantationis *terrae* Fogaras», şi să vedemŭ décă nu vomŭ puté gĭustifica acéstă lecţiune pe callea demonstrativă, recurgêndŭ la metoda admisă în recensĭunea autorilorŭ classicĭ.

1. *Plantatio terrae* este unŭ pleonasmŭ, căcĭ ideĭa *plantatio* implică în sine ideĭa *terra*, încătŭ era fórte de agĭunsŭ a ḑice: «dux novae *plantationis de* Fogaras», fără a maĭ vĕrî la miḑŭ-locŭ pe tautologiculŭ «terrae».

2. In diploma din 1369, cu treĭ annĭ maĭ vechiă, Vladislavŭ Bassarabŭ se mărginesce cu: «dux de Fogaras» fără *terra*, încătŭ subita întroducere a uneĭ formule atătŭ de anormale devine suspectă.

Pênĕ aci amŭ dobănditŭ probabilitatea, care ni spune că dela 1369 pênĕ la 1372, într'unŭ timpŭ maĭ multŭ decătŭ scurtŭ, Vladislavŭ Bassarabŭ nu avea nicĭ o raţiune de a modifica într'unŭ modŭ cĭudatŭ primitiva denumire a Făgăraşuluĭ, încâtŭ *Nova-Plantatio* cată să se refere la altŭ ce-va.

Paleografia din evulŭ mediŭ ne va conduce maĭ departe la unŭ înaltŭ gradŭ de certitudine.

Correcţiunea, pe care o azardâmŭ noĭ în diploma din 1372, se reduce unicamente la înlocuirea cuvêntuluĭ *terrae* prin particulele: *et de*.

Să începemŭ prin a constata că în documentŭ nu putea fi *terrae*, ci *terre*, căcĭ *e* în locŭ de *ae* este una din proprietăţile celle maĭ caracteristice alle ortografieĭ latine din secolulŭ XIV [14], maĭ cu deosebire în Ungaria. [15]

Inse nicĭ *terre* nu se scriea pe atuncĭ în cursiva actelorŭ, ci numaĭ *tre*, punêndu-se o codiţă d'assupra littereĭ *t*. [16]

Éccĕ déro faţă 'n faţa: *et de* şi *t're*.

Et, scurtatŭ în monogrammă, de celle maĭ multe orĭ nu differă de *t'*, maĭ cu sémă cândŭ ni vomŭ adduce a-minte că vorbele nu se pré separaŭ prin intercalarea unuĭ spaţiŭ, încâtŭ *et de* se lega împreună, ceĭa-ce se putea citi prin confusĭune: *tede* séŭ *t'de*.

Maĭ remâne differinţa de o singură litteră între *t'de* şi *t're*.

Inse aci éroşĭ, ca o ultimă instanţă, paleografia din evulŭ mediŭ ni arrétă că minusculele *d* şi *r* se assemenaŭ în scriere, maĭ allesŭ fiindŭ innodate cu alte littere. [17]

In acestŭ chipŭ însă-şĭ firea lucruluĭ permittea luĭ Fridvaldszkj a vedé: «Dux novae plantationis *terrae* Fogaras» acollo unde trebuĭa să citéscă: «Dux Novae Plantationis *et de* Fogaras».

Restaurândŭ littera, să restabilimŭ şi spiritulŭ testuluĭ.

Avemŭ formula cea correctă:/«ducele Noueĭ Plantaţiunĭ şi allŭ Făgăraşuluĭ».

13) După rugămintea nóstră, d. Dr. Gregoriŭ Silasi, professorŭ la Universitatea din Clugiŭ, după ce făcuse în lunele augustŭ-septembre 1873 o laboriósă cercetare în marele archivŭ transilvanŭ dela Clus-monostra pentru a descoperi originalulŭ acestuĭ documentŭ, ni scrie că „numaĭ în catalogŭ a datŭ de dînsulŭ, înregistratŭ între donaţionalele protestate, sub titlulŭ: **Ianus Meister de Dobska**, şi a şi essistatŭ în realitate pênĕ pe la 1825, dérŭ de atuncĭ a despărutŭ".

14) CHASSANT, **Paléographie des chartes**, Paris, 1862, in-16, p. 76.

15) SCHWARTNER, **Introductio in artem diplomaticam hungaricam**, Pesthini, 1790, in-8, p. 52.

16) DE WAILLY, **Eléménts de Paléographie**, Paris, 1838, in-4, t. 1, p. 145.

17) DOM DE VAINES, **Dictionnaire de Diplomatique**, Paris, 1863, in-8, t. 1, planche 15, t. 2, pl. 62.— Despre assemenarea luĭ *d* cu *r* în paleografia tuturorŭ popórelorŭ, veḑĭ luminósele observaţiunĭ alle luĭ GEISLER, **De literaturae phoneticae origine atque indole**, Berolini, 1858, in-4, p. 21.

Doue ducaturĭ deosebite, érŭ nu totŭ una, după cumŭ se credea pênĕ astădĭ din causa unuĭ *qui-pro-quo* paleograficŭ fórte innocinte.

Acollo unde Vladislavŭ Bassarabŭ aşédă «ducatulŭ Noueĭ Plantaţiunĭ», adecă înaintea Făgăraşuluĭ, Radu-Negru şi successoriĭ ambilorŭ fraţĭ punŭ: «ducatulŭ Amlaşuluĭ».

Intru câtŭ nicĭ unŭ allŭ treilea ducatŭ n'a figuratŭ vre-o dată în titulatura princiară din Muntenia, identitatea între *Noua-Plantaţiune* şi *Amlaşŭ* e perfectă.

Străbuniĭ nostri, cândŭ fundaŭ vre-o commună rurală, îĭ dedeaŭ adessŭ numele de «Satŭ-noŭ». [18]

In alte Staturĭ aceĭa-şĭ origine avuseseră sute şi miĭe de localităţĭ, cunnoscute sub denumirile de Neapolis, Neuburg, Neufchâtel, Nova-castra, Noviodunum, New-castle, Novigrad, New-forest, New-land, Novi-gentum etc.

In apropiarea Românieĭ Serbiĭ aŭ oraşulŭ Novi-sadŭ, numitŭ nemţesce Neusatz şi latinesce *Neo-planta*, o formă nominală fórte instructivă prin assemĕnarea sea cu «Nova-Plantatio».

Unulŭ dintre vechile regaturĭ france din periodulŭ Merovingilorŭ se chiăma Neustria, adecă Neust-reich, pe romanesce: *Regatŭ-noŭ*.

Aceste essemple s'arŭ puté îmmulţi pênĕ la infinitŭ. [19]

In titlulŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ termenulŭ «Nova plantatio» indică déro stabilirea pe la annulŭ 1370 a uneĭ colonie oltene séŭ din Ţérra-Românéscă pe o porţiune óre-care destullŭ de importantă din territoriulŭ transilvanŭ, nu înse în regiunea Făgăra-şuluĭ.

Acésta era «ducatulŭ Amlaşuluĭ.»

Dérŭ unde anume se affla ellŭ?

§ 10.

DUCATULŬ DE AMLAŞŬ DIN PUNTULŬ DE VEDERE GEOGRAFICŬ.

In primulŭ pătrarŭ allŭ secoluluĭ XIV unŭ întinsŭ territoriŭ transilvanŭ, învecinatŭ spre sudŭ cu munţiĭ districtuluĭ actualŭ allŭ Vălciĭ şi spre resăritŭ cu ţérra Făgăraşuluĭ, apparţinea uneĭ puternice famillie săssescĭ ca şi suverane, care la annulŭ 1322 a concesŭ o însemnată porţiune din ellŭ coróneĭ ungare, printr'unŭ actŭ conservatŭ astădĭ în Archivulŭ Cameralŭ din Buda şi resumatŭ în următorulŭ modŭ în diplomatariulŭ săssescŭ manuscriptŭ allŭ luĭ Trausch:

«Donaţiunea regeluĭ Carolŭ pentru magistrulŭ Nicolaŭ fiiulŭ luĭ Conradŭ de Tal-«mesch şi pentru mostenitoriĭ luĭ, décă vorŭ remâné nestrămutaţĭ în fidelitate, în pu-«terea căriĭ donaţiunĭ Nicolaŭ de Talmesch, în consideraţiunea differitelorŭ cre-«dincĭóse servicie, maĭ allesŭ contra rebelluluĭ Ladislaŭ şi a fraţilorŭ seĭ, fiĭ aĭ «luĭ Ladislaŭ fostŭ voevodŭ allŭ Transilvanieĭ, precumŭ şi dreptŭ resplată pen-«tru că a restituitŭ regeluĭ castellulŭ Salgo cu satele Zazzekes, Omlas, Feketeviz, «Varolyafalu şi alte cincĭ sate românescĭ, se primesce în graţia regeluĭ, atâtŭ dên-«sulŭ precumŭ şi moştenitoriĭ luĭ, confirmându-se în tóte celle-l'alte bunurĭ şi

18) **Indicele communelorŭ**, 11, 43, 72, etc — Cf. o diplomă din 1487 ap. EDER, **Schesaeus**, 198: „Quosdam Valachos de alpibus in quemdam locum Transilvaniæ ad incolendum descendisse, quem *Novam Villam* dixere."

19) SALVERTE, **Essai sur les noms d'hommes de peuples et de lieux**, Paris, 1824, in-8, I-I passim.

«drepturĭ alle lorŭ şi alle frateluĭ seŭ Ionŭ, fie ereditare, fie de acuisiţiune, es-«ceptându-se numaĭ castellulŭ şi satele de maĭ susŭ.» [1]

Affară de castellulŭ Salgo, pe care noĭ nu scimŭ a'lŭ precisa, celle-l'alte localităţĭ enumerate în acestŭ documentŭ essistă pênĕ în momentulŭ de faţă: Omlas, Zekeschdorf, Feketeviz şi Varalya, romănesce Amlaşŭ, Concea, Săcellŭ şi Orlatŭ, [2] tóte spre apdusŭ de Sibiiŭ, érŭ spre ost-sudŭ de acesta, lôngă Turnu-roşu, orăşellulŭ Tălmacĭu, unde reşedea însăşĭ famillia Konrad. [3]

In aceia-şĭ regiune cată să fi fostŭ şi «celle cincĭ sate romănescĭ», pe carĭ regele Carolŭ nu le specifică.

Maĭ pe scurtŭ, Bassarabiĭ puteaŭ stăpăni atuncĭ numaĭ ţérra făgărăşénă, căcĭ de cea-l'altă parte a Oltuluĭ se întindea dela Talmaciŭ spre Amlaşŭ şi maĭ încollo unŭ territoriŭ apparţinêndŭ într'o mare parte de'nteiŭ caseĭ semi-suverane a Konraḑilorŭ pênĕ la 1322, érŭ dela 1322 încóce sceptruluĭ maghiarŭ.

In a doua giumĕtate a secoluluĭ XIV situaţiunea se schimbă.

La 1366 regele Ludovicŭ, fiiulŭ şi successorulŭ luĭ Carolŭ, trămitte vice-voevoduluĭ transilvanŭ următórea ordine :

«Pênĕ a nu te mişca spre a veni aice la noĭ, îţĭ poruncimŭ cu tăriă să proceḑĭ, «de 'naintea delegaţiuniĭ Capitoluluĭ Bisericescŭ din Alba-Iulia, pe care va avé s'o «trămittă spre acestŭ scopŭ, a delimita după dreptate satele numite Echellew şi «Thyliche alle luĭ Ionŭ ḑisŭ Tompă, comiteluĭ plaĭurilorŭ nóstre din părţile Tran-«silvanieĭ, precumŭ şi satele ce se chiamă Feketeviz şi Varaliafalu alle luĭ Ionŭ «fiĭulŭ luĭ Petru de Cisnădiă, rectificândŭ prin cercetare la faţa loculuĭ hotarele «acestorŭ sate *de cătră pămêntulŭ ce apparţine domnuluĭ Vladislavŭ*, *voevoduluĭ «nostru allŭ Muntenieĭ.*» [4]

Doue din celle patru sate le-amŭ vĕḑutŭ degĭa menţionate în actulŭ din 1322 : Săcellulŭ (Feketeviz) şi Orlatulŭ (Varalya); érŭ Echellew şi Thyliche sunt Ecsellŏ şi Teliska de astăḑĭ, săssesce Tetschele şi Tilisch, romănesce Icilâŭ şi Tilişcă, câte-patru în vecinĕtate de Sibiĭu.

Vladislavŭ Bassarabŭ ni appare aci stăpănindŭ territoriulŭ transilvanŭ estrafăgărăşénŭ pênĕ la Icilâŭ, Tilişcă, Săcellŭ şi Orlatŭ, adecă o vastă buccată din fóstele possessiunĭ alle familieĭ Konrad.

Acéstă stare de lucrurĭ este inse fórte próspetă, de óră-ce ea provócă necessitatea uneĭ delimitărĭ.

1) TRAUSCH, **Diplomatarium Saxonicum**, MS. in-4 în secţiunea trauschiană din Biblioteca Gimnasiuluĭ Evangelicŭ din Braşovŭ, t. 1, ad ann. 1322 : „Caroli Regis „donatio pro Magistro Nicolao filio Corrardi de Talmáts, „ejusque heredibus, si in fidelitate constanter perstiterint, „elargita, vi cujus Nicolaus de Talmáts ob varia et fidelia „servitia, signanter contra rebelles Ladislaum ejusque „fratres, filios Ladislai condam Vayvodæ Transsilvani „exhibita, nec non ob restitutionem Castri Salgo cum „villis Zaszekes, Omlas, Feketeviz, Varolyafu, ac aliis „quinque villis Valachicis, Regi factam, in gratiam Regis „recipitur, tam ipse quam et haeredes ejus, ac in omni-„bus aliis bonis et juribus propriis et notati fratris sui „Ioannis tam haereditariis quam acquisititiis, excepto „dicto castro et villis, stabilitur etc.“

2) Assupra acesteĭ nomenclature veḑĭ MARIENBURG, **Zur Berichtigung einiger alturkundlichen Oertlichkeitsbenennungen**, im **Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde**, N. F., t. 9, Kronstadt, 1871, in-8, p. 202 sqq., unde este şi o mappă.

3) Cf. SCHULLER **Umrisse zur Geschichte von Siebenbürgen**, Hermannstadt, 1851, in-8, t. 2, p. 144.

4) TRAUSCH, **loco cit.**, ad ann. 1366 : „Nos Lodovicus „Dei gratia Rex Hungarie, vobis Petro vicevoyvode Trans-„silvano, firmiter precipiendo mandamus, quatenus coram „testimonio Capituli Ecclesie Albensis Transsilvane, quod „per ipsum Capitulum ad id transmittere iubemus, metas „possessionum Ioannis dicti Tompa comitis Alpium nos-„trarum de partibus Transsilvanis, Echellew et Thyliche „vocatarum, nec non possessionum Joannis filii Petri de „Dyznoio Feketeviz et Varaliafalu vocatarum a parte „terrarum sub Woyvodatu Domini Ladislai Woyvode „nostri Transalpini existentium mediante justitia ream-„bulando justificatis, priusquam iter vestrum arriperetis „post nos huc veniendum. Ipsosque tandem in dominio „dictarum possessionum et suarum metarum ac pertinen-„tiarum mediante justitia conservetis etc. Datum in Orsva „sabbato proximo ante quindenas Archangeli Michaelis „anno Domini 1366.“ — Cf. FEJÉR, XI, 474-5.

In momentulŭ de a da ordinea in cestiune, regele Ludovicŭ era în bune relaţiunĭ cu «domnulŭ Vladislavŭ voevodulŭ nostru allŭ Munteniei», ceĭa-ce se maĭ confirmă prin împregiurarea că însuşĭ actulŭ s'a scrisŭ în castellulŭ dela Orşova, pe care in timpŭ de ostilitate nicĭ o dată Munteniĭ nu'lŭ lăssaŭ, cellŭ puţinŭ fără luptă, în mânele Ungurilorŭ.

S'arŭ puté déro conchide că pămêntulŭ spre sudŭ de Sibiiŭ pênĕ la Icilâŭ, Tilişcă, Săcellŭ şi Orlatŭ va fi fostŭ dăruitŭ Bassarabilorŭ de către coróna Sântuluĭ Stefanŭ.

Unŭ altŭ actŭ totŭ atâtŭ de autenticŭ probéză înse că faptulŭ nu s'a întêmplatŭ tocmaĭ aşa.

La 1369, cu duoĭ annĭ în urma delimitaţiuniĭ de maĭ susŭ, autoritatea ecclesiastică din Alba-Iulia attestă că: «monastirea sântuluĭ Nicolaŭ din Tălmaciŭ fusese arsă din temelia de Domnulŭ Muntenescŭ Vladislavŭ, perindŭ în incendiŭ tóte documentele ce eraŭ depuse acollo.»[5]

Arsă cândŭ?

La 1366, după cumŭ vedurămŭ, regele Ludovicŭ trăia fórte bine cu Munteniĭ.

Intre 1367—1368 pacea între dênşiĭ nu s'a turburatŭ câtu-şĭ de puţinŭ, precumŭ dovedesce tractatulŭ commercialŭ închiăiatŭ la 1368 în diua sânteĭ Agnete, adecă la 21 genariŭ, în care principele românŭ se recunnósce de vassalŭ allŭ regeluĭ maghiarŭ: «inclitus rex Hungariae, naturalis Dominus noster generosus.[6]

Chiarŭ în 1369 Vladislavŭ Bassarabŭ liberéză tocmaĭ în favórea catolicilorŭ o diplomă, în care dice că este domnŭ *din graţia luĭ Dumnedeŭ şi a regeluĭ Ungarieĭ:* «Ladislaus Dei et Regis Hungariae gratia Wayvoda Transalpinus.»[7]

Cândŭ déro se întêmplase terribilulŭ attacŭ assupra monastiriĭ din Tălmaciŭ?

Numaĭ şi numaĭ înainte de 1366.

Cumŭ înse atuncĭ, în locŭ de a pedepsi pe năvăllitorŭ, regele Ludovicŭ arŭ fi pututŭ să'ĭ maĭ dăruéscă de bună voiă unŭ fórte importantŭ petecŭ din corpulŭ Transilvanieĭ?

Resultă că donaţiunea s'a făcutŭ cam în acellea-şĭ condiţiunĭ în carĭ se essercita în genere aşa numita suzeranitate a Ungarieĭ assupra Ţerreĭ-Românescĭ: printr'o simplă ficţiune.

Copprindêndŭ cu focŭ şi cu sabiă totŭ spaţiulŭ pênĕ la Icilâŭ, Tilişcă, Săcellŭ şi Orlatŭ, maĭ-maĭ pênĕ la porţile Sibiĭuluĭ, Vladislavŭ Bassarabŭ sciu să profite de cellŭ ântêiŭ momentŭ opportunŭ pentru a se împăca cu Maghiariĭ, reţinêndŭ cu dibăciă territoriulŭ cellŭ cuceritŭ, ca *donaţiune* «din partea străluciteluĭ rege allŭ Ungarieĭ generosuluĭ domnŭ allŭ nostru naturalŭ.»

Inse assemenĭ «donaţiunĭ», smulse prin forţă, éroşĭ numaĭ prin forţă puteaŭ fi mănţinute: éccĕ dérŭ de ce ellŭ se grăbesce a aşeda pe locurile apucate maĭ multe colonie oltene, dându-şĭ apoĭ titlulŭ de «dux *Novae Plantationis*», după cumŭ ne-amŭ încredinţatŭ în paragrafulŭ precedinte.

Acésta este «ducatulŭ de Amlaşŭ», deşi la 1366 localitatea Amlaşŭ propriŭ disă nu făcea parte dintr'însulŭ, ba chiarŭ şi maĭ in urmă remănea generalmente pe din affară, astŭ-feliŭ că la 1383 noĭ vedemŭ pe regina maghiară Maria dăruindŭ luĭ Goblinŭ, episcopuluĭ catolicŭ din Alba-Iulia, «unŭ satŭ regescŭ ce se chĭamă Omlaşŭ în ţérra Ardéluluĭ între scaunele Sibiĭuluĭ şi Miercuriĭ.»

5) TRAUSCH, l. c., ad ann. 1369: „quod claustrum per Layk „Wayvodam Transalpinum omnino crematum extitisset, in quo claustro omnes literae et instrumenta combusta et cremata extitissent". — Cf. FEJÉR, XI, 475.

6) FEJÉR, IX, 4, 148.

7) Ibid., 210.

Sunt totuşĭ probe documentale că şi acestŭ satŭ Amlaşŭ apparţinuse căte o dată Bassarabilorŭ.

Actulŭ cellŭ maĭ esplicitŭ datéză din 1464.

Diplomatariulŭ manuscriptŭ allŭ luĭ Eder îllŭ resumă aşa:

„Plângêndu-se Saşiĭ că ómeniĭ luĭ Stefanŭ de Hederfaja nu permittŭ locuito-„rilorŭ din scaunulŭ Mĭercuriĭ de a strînge pentru porcĭ ghindă în districtulŭ Am-„laşuluĭ, Stefanŭ a respunsŭ că acestŭ districtŭ ĭ-a fostŭ conferitŭ luĭ de cătră „maiestatea sea regele *cu acelleaşĭ drepturĭ cu carĭ îllŭ avusese maĭ 'nainte unŭ „altulŭ din partea magnificuluĭ Vladŭ-vodă*, cândŭ nicĭ atuncĭ nu se îngăduia nicĭ o „dată Miercurenilorŭ séŭ altorŭ vecinĭ de a utilisa pădurile districtuluĭ de Amlaşŭ „fără vre-o autorisaţiune prealabilă dela possessorŭ, ceia-ce se va urma şi de „acumŭ înainte.» [8]

Acestŭ documentŭ, afflătorŭ în originalŭ în Archivulŭ Săssescŭ din Sibiiŭ sub nr. 236, probéză în modulŭ cellŭ maĭ irrecusabilŭ că 'ntre 1431—1445 Vladŭ Dracu, fiĭulŭ mareluĭ Mircea, «magnificus Vlad vajvoda», nu numaĭ că stăpânĭa satulŭ Amlaşŭ de lôngă Mĭercurea, dérŭ l'a şi fostŭ concesŭ în usufructŭ unuĭ omŭ allŭ seŭ.

Acestŭ omŭ allŭ luĭ Vladŭ Dracu putea să se fi bucuratŭ de Amlaşŭ chĭarŭ o buccată de timpŭ după mórtea domnuluĭ seŭ, căcĭ unŭ altŭ actŭ ineditŭ, ce se conservă în Archivulŭ din Alba-Iulia, ni arată pe Stefanŭ de Hederfaja întrândŭ în possessiune abia în agiunulŭ annuluĭ 1464. [9]

Pentru ca territoriulŭ transilvanŭ estra-făgărăşénŭ allŭ Ţerreĭ-Românescĭ, pe care Vladislavŭ Bassarabŭ îllŭ numĭa încă simplu «ducatŭ allŭ Noueĭ-Plantaţiunĭ», să fi căpĕtatŭ sub Radu-Negru, fratele şi urmaşulŭ acestuĭ principe, denumirea de «ducatŭ allŭ Amlaşuluĭ», cată să admittemŭ că între anniĭ 1372-1382, ca şi între 1431-1445, satulŭ Amlaşŭ a fostŭ allŭ Muntenilorŭ.

Nu essistă nicĭ o fontână istorică care să ne contraḑică, căcĭ donaţiunea acestuĭ satŭ episcopuluĭ Goblinŭ de cătră regina Maria datéză din 1383, încâtŭ totŭ ce se póte conchide de acollo este că mórtea luĭ Radu-Negru, după care n'a întârḑiatŭ a isbucni o crâncenă dissensiune între fiiĭ seĭ Danŭ şi Mircea cellŭ Mare, procurase guvernuluĭ maghiarŭ occasiunea de a apuca pe unŭ momentŭ satulŭ Amlaşŭ, întocmaĭ după cumŭ l'a apucatŭ maĭ târḑiŭ şi după mórtea luĭ Vladŭ Dracu.

Ca să fi datŭ numele seŭ întreguluĭ ducatŭ transilvanŭ estra-făgărăşénŭ allŭ Bassarabilorŭ, Amlaşulŭ cellŭ de lôngă Mĭercurea cată să fi avutŭ o importanţă óre-care.

In adevĕrŭ, documentele din secolulŭ XV îllŭ numescŭ căte o dată «oraşŭ».

8) EDER, **Exercitationes diplomaticae**, MS. in-4 sub nr. 26, b, în Biblioteca Gimnasiuluĭ Evangelicŭ din Braşovŭ, p. 48: „Legi autographum litterarum, qua-„rum foris haec inscriptio: Prudentibus ac circumspectis „viris Judicibus et Juratis civibus Senioribus Consulibus-„que Septem Sedium Saxonicalium harum partium Tran-„silvanarum amicis nostris honorandis. Litterarum ipsarum „summa haec est: Questi fuerunt Saxones Stephano de „Hederfaja, incolas Sedis Zeredahel a familiaribus Stephani „arceri a glandinum usu pro porcis suis in districtu „Omlas, respondet Stephanus, sibi pro suis servitiis „hunc districtum a Regia Majetate cum iisdem juribus „collatum fuisse, cum quibus eundem *decessor ipsius Ste-„phani a Magnifico Vlad Vajvoda tenuerit*, se vero ab „hoc ipso priore possessore comperisse, id semper moris „fuisse, ut incolae sedis Zeredahely et alii vicini nonnisi „obtenta ab officialibus districtus omlasiensis venia silvis „usi possent. Idem deinceps etiam fieri vult Stephanus. „Datum in Castello nostro Schanos vocato feria secunda „proxima post festum beati Francisci Conf. Anno Domini „1464 praesentes vero propter absentiam sigilli nostri „Capellani sigillo fecimus consignari. Stephanus de „Hederfaja."

9) EDER, **Adversaria ad historiam Transsilvaniae e tabulariis publicis Cibiniensi, Coronensi etc.**, MS. in-4 sub nr. 26, b, în Biblioteca Gimnasiuluĭ Evangelicŭ din Braşovŭ, t. 1, fasc. 5: „Tomo „secundo Fragmentorum Archivi Albensis, pag. 660: „Mathiae mandatum ad Capitulum Albense, ut Michaelem „Székely et Stephanum de Hederfaja donatarios statuat „in Omlás, 1464." — **Ibid.**, fasc. 7, se vede dintr'unŭ altŭ actŭ din 1462 că ambiĭ acestĭ possessorĭ aĭ Amlaşuluĭ eraŭ personage de cea maĭ înaltă demnitate: „Székely „Michael de Szent-Ivány et Stephanus Hederfai Capitanei „Castri Bistriciensis et Comites Cibinienses".

Astŭ-feliŭ într'unŭ actŭ din 1486 noĭ citîmŭ:

«... ad facies *oppidi regalis Omlas* vocati, nec non villarum seu possessionum „Szelisztye, Viedenbach et Kriptzbach in comitatu Albensi existentium, ad præfa- «tum *oppidum Omlas* pertinentium...» [10].

De assemenea într'o inscripţiune dela Braşovŭ:

«1460. Dracola Woivoda *oppidum antesilvanum Omlasch* diripit, in festo Bartho- «lomæi.» [11]

O dată botezatŭ «de Amlaşŭ», ducatulŭ estra-făgărăşénŭ allŭ Munteniеĭ conserva acestŭ nume chĭarŭ în acelle intervallurĭ cândŭ Bassarabiĭ nu possedaŭ în realitate satulŭ Amlaşŭ, ci numaĭ vre-unŭ territoriŭ maĭ întinsŭ séŭ maĭ restrînsŭ în giosŭ de Sibiiŭ.

Neavêndŭ o stavilă firéscă, după cumŭ era Oltulŭ pentru Făgăraşŭ, «ducatulŭ de Amlaşŭ» se mărĭa séŭ se micşura după împregĭurărĭ.

In orĭ-ce casŭ, puntulŭ geograficŭ positivŭ este că sub acestŭ nume se înţelégeaŭ possessiunile Bassarabilorŭ spre nordŭ de Carpaţĭ în direcţiunea Sibiĭuluĭ.

In «ducatulŭ de Amlaşŭ» se afla bună-óră, între celle-l'alte, marele satŭ romănescŭ Roşinarŭ, carele înfloresce pênĕ astă-ḑĭ şi unde noĭ vedemŭ pe Radu-Negru şi pe fiĭu-seŭ Mircea cellŭ Mare, adecă între 1372—1418, dăruindŭ bisericeĭ de acollo nesce bucăţĭ de pămêntŭ. [12]

Totŭ marele Mircea accórdă Saşilorŭ din tĕrguşorulŭ Heltau, romănesce Cisnadiă, fórte apropĭatŭ de acellŭ Roşinarŭ, dérŭ destullŭ de departe de hotarulŭ nostru actualŭ, dreptulŭ de a pasce vitele lorŭ în munţiĭ Ţerreĭ-Romănescĭ [13], ceĭace nu se póte referi decâtŭ numaĭ dóră la plaĭurile de prin vecĭnĕtate.

Cândŭ maĭ mare, cândŭ maĭ micŭ, ducatulŭ de Amlaşŭ, «noua plantaţiune» a luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ de pe la 1370, a fostŭ în cursŭ de unŭ secolŭ o proprietate de faptŭ şi de dreptŭ a Munteniеĭ, aĭ căriĭa principĭ îllŭ puneaŭ în titlulŭ domnescŭ totŭ-d'a-una maĭ pe susŭ de «ducatulŭ Făgăraşuluĭ», căcĭ aveaŭ cuvêntŭ de a'lŭ considera ca o chĭăĭă spre însăşĭ ănima Transilvanieĭ.

Chĭarŭ în relaţiunile lorŭ cu autorităţile ardelene Bassarabiĭ ni apparŭ ca «ducĭ aĭ Amlaşuluĭ.»

10) TRAUSCH, **Diplomat. Sax. Ms.**, t. 3, ad ann 1486.

11) **Chronicon Fuchsio Lupino-Oltardinum**, ed. Transch, Coronae, 1857, in-4, part. 1, p. 40.— Cf. **Brassoviae ecclesiae parietibus notata**, ap. SCHWANDTNER, **Script. R. H.**, I, 886. — Cf. KATONA, XIV, 388.

12) Insemnarea pe documentulŭ din 1488 allŭ păstorilorŭ romănĭ din Roşinarŭ: „Patrona ecclesiae antiquae est beata Parasceva. Dos ecclesiae *tres fundi sunt collati a principe Radul Negru Voda in inferiori campo* ex via clanstri superius pene in strimt (usque in angustum). Medietas a silva est ecclesiae, *alter fundus infra claustrum, qui collatus est a principe Mirtse Voda Bassarabetc.*" — SCHULLER, **Zwei Bistritzer Urkunden**, în **Archiv des Vereins für Siebenbüergische Landeskunde**, Nene Folge, Kronstadt, 1853, in-8, p. 49, probéză falsitatea documentuluĭ roşinărénŭ din 1488; dérŭ argumentaţiunea sea nu attinge întru nemicŭ valórea notiţeĭ separate de maĭ susŭ, care trebuĭ considerată ca o simplă tradiţiune despre unŭ evenimentŭ adevĕratŭ.

13) **Diploma Michaëlis Voivodae**, ann. 1418, ap. ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 164, nota: „Universis hospitibus in oppido Heltha commorantibus... *literas privilegiales, quas de speciali gratia domini et patris nostri Mirche Voivodæ piæ memoriæ habuerunt... ipsorum pecudibus aut ovibus in montibus nostris pascere* etc." — Cf. SEYVERT, **Siebenbürgische Briefe**, im **Ungrisches Magazin**, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, p. 370, unde descrie sigillulŭ luĭ Mihailŭ Bassarabŭ din 1418. — Engel bănnĭa autenticitatea actuluĭ, simplu numaĭ pentru că nu credea că marele Mircea va fi avutŭ vre-unŭ fiiŭ numitŭ Michaiŭ. Acestŭ dubiŭ se distruge cu desevĕrşire prin crisóvele celle maĭ sicure, în carĭ acellŭ Mihaiŭ figurézā în adevĕrŭ între fiiĭ luĭ Mircea cellŭ Mare. Veḑĭ, între celle-l'alte, diploma mirciană din 1399 ap. VENELIN, 19: „pri zsivotie gospodstvami i *pri zsivotie syna gospodstvami Mihaila voevody*", de unde urmézā că Mihaiŭ-vodă fusese nu numaĭ fiiŭ, ci chĭarŭ associatŭ la domnĭă de către tată-seŭ încă de pe la 1399. — Cf. crisovulŭ luĭ Mircea cellŭ Mare din 1415 în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ, **Documentele Cozieĭ**, rubrica netrebnicelorŭ, pachetulŭ nr. 171-215. — Pe cellŭ maĭ mare din celle patru clopote alle monastiriĭ Cotména, făcutŭ la 1413, se citesce următórea inscripţiune, pe care nĭ-o communică d. ODOBESCU: „U imia svĭatiâ i zsivonacsĭalnyâ troitzâ v dni velikago *Iô Mircza voevodâ i Michail voevodâ* s'tvorisĭa sĭe svono v lĭet 6921" etc.

Archivele Transilvanieĭ nĭ-aŭ procuratŭ sub acestŭ rapportŭ unŭ remarcabilŭ specime.

La 1452 Vladŭ Ţepeşŭ, cerêndŭ estradarea unuĭ Românŭ din ţérra sea a Făgăraşuluĭ, fugitŭ pe territoriŭ săssescŭ, scrie municipalităţiĭ din Braşovŭ:

«Wladislaus partium Transalpinarum Wayda et *dominus terrarum de Omlas et* «*Fagaras*, providis et honestis viris, Judici, Juratis civibus de Brassovia fraternitatem «et amicitiæ dilectionem...» [14]

E nu maĭ puţinŭ instructivă diploma din 8 februariŭ 1431 a luĭ Vladŭ Dracu, petrecêndŭ atuncĭ în Nüremberg la curtea luĭ Sigismundŭ, împeratŭ germanŭ şi rege allŭ Ungarieĭ totŭ o dată, carele'şĭ dâ titlulŭ de: «Johannes Wlad, Dei gratia «Transalpinæ Dominus et *terrarum de Omlasch et de Fogaras Dux.*» [15]

Numaĭ pe la finea seculuLuĭ XV ducatulŭ de Amlaşŭ încetéză cu deseverşire de a fi pentru Bassarabĭ o realitate territorială, încăpêndŭ pe mânele Saşilorŭ, deşi chĭarŭ cu vr'o douĭ secolĭ după aceĭa ellŭ maĭ figuréză tradiţionalmente în crisóve domnescĭ...

§ 11.

POSSESSIUNILE BASSARABILORŬ IN TEMEŞIANA.

Celebrulŭ istoriografŭ transilvanŭ Kemény a găssitŭ în collecţiunea luĭ Huszti unŭ actŭ fórte importantŭ.

Eccĕ-lŭ: [1]

«Noĭ Stefanŭ Losonczy, *banŭ de Severinŭ* şi pintre celle-l'alte demnităţĭ comitele Temeşianeĭ, facemŭ cunnoscutŭ pe viitorŭ prin actulŭ de faţă, cumŭ-că avêndŭ în vedere demnele de laudă merite alle credincĭóselorŭ servicie, pe carĭ Petru fiiulŭ luĭ Deşŭ, *knezŭ din districtulŭ numitŭ Almaşŭ allŭ castelluluĭ regescŭ Mehadia*, precumŭ şi fraţiĭ seĭ uterinĭ Cristea şi Mihaiŭ, espunêndu-şĭ averea şi viuéţa în maĭ multe pericole şi de maĭ multŭ timpŭ, le-aŭ addusŭ maiestăţiĭ regescĭ sub predecessoriĭ nostri *banĭ aĭ ḑisuluĭ nostru banatŭ*, şi chiarŭ noue pe cândŭ lucramŭ pentru liberarea dómneĭ regine Maria, decĭ în resplata acellorŭ servicie, precumŭ şi pentru a-ĭ maĭ îndemna la altele şi de acumŭ înainte, lĭ-amŭ conferitŭ în virtutea officiuluĭ nostru unŭ satŭ regescŭ numitŭ Patak *în districtulŭ supra-scrisuluĭ castellŭ Mehadia*, cu tóte folósele şi dependinţele de orĭ-ce natură, lorŭ şi moştenitorilorŭ lorŭ, ca să'lŭ aĭbe şi să'lŭ ţină sub condiţiunile şi dările de maĭ gĭosŭ, adecă la

14) TRAUSCH, **Diplomatarium Saxonicum MS.** t. 2, ad ann. 1452.

15) KEMÉNY, **Ueber das Bisthum zu Bakov**, în KURZ, **Magazin**, II, 45, după originalulŭ păstratŭ in Archivulŭ Franciscanilorŭ din Clugiŭ.

1) **Ueber die Knesen und Kenesiate der Walachen**, în KURZ, **Magazin**, II, 304-5: „Nos Stephanus de Losoncz *Banus Sewrinensis*, et inter ceteros honores Comes Themesiensis Memoriae commendamus per praesentes. Quod consideratis laude dignis meritis fidelium servitiorum Petri filii Dees, *Kenesii Districtus Castri Regalis Michald vocati Halmagy*, ac Christophori et Michaelis fratrum suorum uterinorum, quibus iidem regiae Majestati, et per consequens praedecessoribus nostris, *videlicet Banis dicti nostri Banatus*, ac nobis a multis temporibus jam elapsis, signanter vero a tempore pristino, dum pro liberatione dominae Mariae reginae laborabamus, se multis casibus fortuitis, rebus et personis eorum non parcendo, submittendo exhibere curaverunt. In compensationem eorundem servitiorum ipsorum, ut etiam antea, ad ipsa servitia eo magis animarentur, quandam villam regalem Patak vocatam, *in Districtu praescripti castri Mihald* habitam, cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet praelibato Petro, et fratribus suis supradictis, ac eorum haeredibus, haeredumque ipsorum successoribus, duximus conferendam sicut nostro incumbit officio, sub infrascriptis conditionibus, et solutionibus utendam, et tenendam videlicet: quod in festo beati Michaelis Archangeli singulis annis de qualibet sessione singulos tres grossos, et in festo beati Georgii martiris quinquagesimam *Castellanis praescripti Castri Mihald* pro tunc constitutis solvere teneantur, prout de aliis liberis villis ipsorum Kenesialibus solvere sunt consveti. In cujus rei testimonium praesentes literas nostras sub impressione sigilli nostri, quo utimur, consignatas duximus annuendas. Datum in Jeneo, secundo die festi beati Alexii Confessoris, anno domini millesimo trecentesimo octuagesimo septimo.

serbătórea sântuluĭ Arcangelŭ Michaiŭ să dea pe totŭ annulŭ *castellanuluĭ suprascrisuluĭ castellŭ Mehadia*, cine va fi dupĕ timpŭ, câte treĭ groşĭ de fie-care casă, precumŭ şi cincĭ-ḑecimea la serbătórea sântuluĭ martirŭ Georgiŭ, după cumŭ daŭ şi pentru celle-l'alte sate alle lorŭ libere kneziale. In mărturia acestora, lĭ-amŭ accordatŭ actulŭ de faţă sub sigillulŭ nostru ordinarŭ. Datŭ în Ineŭ, a doua ḑi după serbătórea sântuluĭ confessorŭ Alessiŭ (18 iuliŭ), annulŭ Domnuluĭ 1387.»

Să se observe din capulŭ loculuĭ că Losonczy, deşi nu numaĭ banŭ de Severinŭ, dérŭ şi comite allŭ Temeşianeĭ în acella-şĭ timpŭ, totuşĭ dăruiesce fraţilorŭ Deşenĭ satulŭ din regiunea Almaşuluĭ anume în calitate de banŭ de Severinŭ şi pentru nesce servicie făcute anume pe territoriulŭ banatuluĭ de Severinŭ: «videlicet Banis dicti nostri Banatus.»

Almaşulŭ, «districtus vocatus Halmagy», împreună cu castellulŭ Mehadia, «castrum Mihald», făcea dérŭ o parte integrantă nu din comitatulŭ Temeşianŭ, «comitatus Themesiensis», ci din banatulŭ de Severinŭ, «banatus Sewrinensis».

Satulŭ Patak séŭ Potok, menţionatŭ în donaţiunea luĭ Losonczy, se află pênĕ astă-ḑĭ între oraşulŭ Oraviţa şi rîulŭ Nera, ceĭa-ce arată că «banatus Sewrinensis» copprindea în Temeşiana şi maĭ multŭ decâtŭ Almaşulŭ propriŭ ḑisŭ.

Aşa a fostŭ la 1387.

Peste şépte-ḑecĭ de annĭ, o diplomă a regeluĭ Vladislavŭ din 1457 enumeră tóte «districtele Românilorŭ» din Temeşiana în următorulŭ modŭ: Lugoşŭ, Sebeşŭ, *Mehadia*, *Almaşŭ*, Craşâŭ, Berzava, Comiatŭ şi Illadia. [2]

Severinulŭ dérŭ nu se maĭ menţionéză, ci numaĭ Almaşulŭ allăturĭ cu Mehadia înse abia peste o giumĕtate secolŭ unŭ strănepotŭ allŭ mareluĭ Mircea, catolicitŭ şi agiunsŭ în Ungaria la înalta tréptă de archiepiscopŭ allŭ Strigonieĭ, famosulŭ Nicolaŭ Oláh, ni spune că Mehadia era suppusă banatuluĭ de Severinŭ: «*Severinum* «arx infra Traiani pontem, cum tribus aliis, Orsova, Peth, *Mihald, illi subditis. Harum* «*praefectus Banus*, magistratus inter nostros magni nominis.» [3]

Legătura între Mehadia, maĭ românesce «Mehedia», şi între banatulŭ de Severinŭ a fostŭ atâtŭ de intimă şi îndelungată, încâtŭ nu numaĭ porţiunea vest-sudică a Munteniei conservă pênĕ astă-ḑĭ numele de *Mehedinţŭ*, formatŭ din adiectivulŭ slavicŭ «Mehedinski», adecă «ţérra Mehedieĭ» [4], dérŭ usulŭ poporanŭ întinde câte o dată acéstă denominaţiune chiarŭ assupra Olténieĭ întregĭ, bună-óră în doĭna:

Frunḑă verde magheranŭ,
Voĭnicellŭ *Mehedinţénŭ*,
Sum născutŭ pe frunḑĭ de fagŭ
Ca să fiŭ la lume dragŭ,
Şi'sŭ scăldatŭ de micŭ în Oltŭ
Să mĕ facŭ vitézŭ de totŭ . . . [5]

Conclusiunea este că:

Banatulŭ Severinuluĭ şi Mehadia cu «districtus vocatus Halmagy», adecă cu tótă partea muntósă sudică a Temeşianeĭ pênĕ aprópe de rîulŭ Caraşŭ, ni se presintă în documente şi chĭarŭ în gura poporuluĭ, începêndŭ dela a doua gĭumĕtate a seculuĭ XIV, ca o singură totalitate, intre elementele constitutive alle căriĭa nu essista o demarcaţiune destullŭ de precisă.

2) **Diploma Ladislai Regis**, ap. MANIU, **Dissertaţiune despre originea Românilorŭ**, Timişóra, 1857, in-8, p. 541, nota: „Universorum Nobilium et Kineziorum, nec non aliorum Valachorum de Districtibus Lugos, Sebes, Mehadia, Almas, Krassofii etc." LAURIANU, 311, nota: „Lugos, Sebes, Mihald, Halmas, Krassofii etc."

3) OLAHUS, **Hungaria et Atila**, Vindobonae, 1763, in-8, p. 76. — Genealogia luĭ Oláh, făcută de ellŭ însuşĭ, veḑĭ în ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, I, 47.

4) IONU IONESCU, **Agricultura din Mehedinţŭ**, Bucur., 1868, in-8, p. 1-39.

5) **Poesie poporale**, ed. Alexandri, p. 292.

Acéstă ambiguitate se esplică pênĕ la unŭ puntŭ şi prin orografia regiuniĭ, căcĭ ramura occidentală a Carpaţilorŭ se lassă spre Dunăre prin maĭ multe crenge, a cărora separaţiune e puţinŭ accentată şi dintre carĭ una merge d'a-lungulŭ Olteniеĭ, pe cândŭ o altă formézĕ ce-va maĭ spre appusŭ aşa numita «valle a Almaşuluĭ.» [6]

Orĭ-cumŭ să fie, confusiunea administrativă şi usuală este aci unŭ faptŭ istoricŭ despre care, pe lôngă celle-l'alte, éccĕ maĭ încă o probă:

Pe cândŭ Losonczy, dându-şĭ titlulŭ de *banus Sewrinensis*, dăruĭa la 1387 unorŭ Românĭ din Almaşŭ unŭ satŭ din acea lature, in acella-şĭ annŭ noĭ vedemŭ pe Mircea cellŭ Mare întitulându-se de assemenea *banŭ de Severinŭ.*

Cumŭ óre «banatus Sewrinensis» putea să li apparţină amĕndurorŭ în acella-şĭ momentŭ?

Nu cumŭ-va titulatura mareluĭ Mircea va fi fostŭ numaĭ de paradă?

Prin unŭ azardŭ fericitŭ, tocmaĭ din acellŭ annŭ 1387 nĭ-aŭ remasŭ doue diplome mirciane relative la Oltenia, din carĭ una pórtă datulŭ de 21 iuniŭ, adecă este posterióră abia cu o lună donaţiuniĭ luĭ Losonczy.

Acestŭ crisovŭ arată limpede, printr'unŭ şirŭ de localităţĭ, Tisména, Vodiţa etc. [7], cumŭ-că Unguriĭ puteaŭ stăpâni atuncĭ ţermulŭ danubianŭ cellŭ multŭ pênĕ la Orşova, érŭ territoriulŭ spre resăritŭ de rîuleţulŭ Cerna era intregŭ allŭ Muntenilorŭ.

Maĭ pe scurtŭ, Losonczy se întitula *banus Sewrinensis*, înse possedа numaĭ Mehadia şi Almaşulŭ.

Chĭarŭ actulŭ seŭ e scrisŭ nu în Oltenia, şi nicĭ în apropiare, ci la Ineŭ, actualmente Boroş-ineŭ, o localitate in părţile Araduluĭ

Fiindŭ totuşĭ că banatulŭ Severinuluĭ copprindea în totalitatea sea Oltenia şi o porţiune a Temeşianeĭ cuffundate într'unŭ singurŭ corpŭ, Losonczy se credea in dreptŭ a se ḑice *banus Sewrinensis* de óră-ce posseda în faptŭ Mehadia şi Almaşulŭ, după cumŭ şi Mircea se credea nu maĭ puţinŭ în dreptŭ a se ḑice totŭ atuncĭ banŭ de Severinŭ de óră-ce posseda in faptŭ Oltenia.

Intre actulŭ luĭ Losonczy şi celle doue crisóve alle luĭ Mircea, câte-trelle din 1387 şi câte-trelle pretinḑêndŭ aceĭa-şĭ titulatură, nu essistă nicĭ o necompatibilitate, ci numaĭ o confusiune nominală, giustificată prin nedeterminarea hotarelorŭ între Oltenia şi Temeşiana, după cumŭ amŭ constatat'o maĭ susŭ pe basea tradiţiuniĭ şi a fontânelorŭ documentale.

Din dată ce o porţiune insemnată a Olteniеĭ se chiamă *Mehedinţŭ*, din dată ce «districtus vocatus Halmagy» atĕrna de Mehadia, din dată ce dela Almaşŭ pênĕ la Oltŭ şovăia o vagă nomenclatură generală, era ce-va fórte consecinte ca fie-care possessorŭ fracţionarŭ să usurpe numele nedefiniteĭ totalităţĭ.

Chĭarŭ décă Losonczy arŭ fi apucatŭ Severinulŭ séŭ vre-unŭ districtŭ din corpulŭ Olteniеĭ propriŭ ḑise, după cumŭ Unguriĭ reuşĭaŭ câte o dată, totuşĭ Mircea, intru câtŭ conserva restulŭ, n'arŭ fi contenitŭ de a-şĭ da titlulŭ de «banŭ de Severinŭ»; şi vice-versa, chĭarŭ décă Mircea arŭ fi reluatŭ Mehadia, lăssândŭ Ungurilorŭ numaĭ Almaşulŭ în înţellesulŭ strictŭ allŭ cuvêntuluĭ, séŭ chiarŭ numaĭ o parte din territoriulŭ almaşénŭ, totuşĭ Losonczy, intru câtŭ conserva vre-o fracţiune, n'arŭ fi contenitŭ de a'şĭ da titlulŭ de «banus Sewrinensis.»

6) BOLLIACU, **Charta în reliefă a Românieĭ.** — Şi maĭ correctŭ în BÖHM, **Atlas zur Geschichte Temeser Banats**, Leipzig, 1861.

7) VENELIN, 9-14. — După însuşĭ originalulŭ, păstratŭ in Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ, noĭ amŭ reprodusŭ din noŭ acestŭ documentŭ în **Arch. Istorică**, III, 191-193.

Pray şi Fejér aŭ cullesŭ din diplome maghiare următórea seriă „banorum Severinensium" pênĕ la giumĕtatea seculuĭ XIV:

1233. Leukus;
1249. Laurentius;
1263 Laurentius;
1264. Laurentius;
1268. Ugrinus:
1271. Laurentius, Paulus;
1272 Laurentius, Paulus;
1273 Laurentius, Paulus;
1274 Micud, Ugrinus
1275. Micud, Ugrinus, Paulus;
1276. Micud;
1277. Paulus;
1279. Bela Dux;
1291. Laurentius;
1324 Paulus;
1335 Dionysius;
1342 Thomas;
1350. Nicolaus de Zech.

Intemeiaţĭ pe celle demonstrate maĭ susŭ, noĭ constatămŭ că toţĭ aceştia, deşi se întitulaŭ „banĭ de Severinŭ", *puteaŭ* să nu fi stăpânitŭ în realitate, ca şi Losonczy la 1387, decâtŭ Mehadia séŭ numaĭ Almaşulŭ, fără să li fi apparţinutŭ măcarŭ o făşiă de pământŭ în Oltenia; după cumŭ negreşitŭ şi Bassarabiĭ, deşi se întitulaŭ „banĭ aĭ Severinuluĭ", *puteaŭ* să nu fi stăpânitŭ în realitate decâtŭ Oltenia séŭ numaĭ o parte dintr'însa, şi nicĭ măcarŭ o făşiă de pământŭ în Temeşiana.

Acéstă *possibilitate* este fórte importantă.

Pentru ca să fimŭ sicurĭ ca în annulŭ hotărîtŭ Domniĭ Ţerreĭ-Româneseĭ possedaŭ în faptŭ partea orientală a Temeşianeĭ, trebue că *în acella-şĭ annŭ* să nu fi avutŭ Unguriĭ nicĭ unŭ „banus Sewrinensis."

Astŭ-feliŭ dérŭ în 1233, 1249, 1263, 1264, 1268, 1271-1277, 1279, 1291, 1324, 1335, 1342, 1350 etc., vallea Almaşuluĭ *nu putea* să apparţină Bassarabilorŭ.

Dela giumĕtatea seculuĭ XIV încóce Pray continuă şirulŭ ungurescŭ allŭ banilorŭ de Severinŭ:

1351. Nicolaus de Zech,
1353. Idem,
1355 Idem,
1389 Ioannes,
1395 Myrche Vayvoda Valachiae,
1397.) Vacat,
1399)
1401. Nicolaus de Peren,
1405, 1406, 1409, 1410., 1411., 1412, 1418., 1429 } Vacat,
1430) Vacat,
1432)
1435. Nicolaus de Radnich,
1436. Vacat,
1440. Joannes de Hunyad,
1455. Vacat,
1456. Ladislaus de Hunyad etc.

Maĭ ântêiu să scótemŭ din acestŭ registru pe Mircea cellŭ Mare, „Myrche Vayvoda Valachiae", pe care Pray îllŭ bagă la 1395 gratuitamente printre nesce demnitarĭ ungurĭ.

Remănêndŭ ceĭ-l'alţĭ, noĭ vedemŭ că între 1355—1387 Maghiariĭ n'aŭ nicĭ unŭ „banus Sewrinensis."

Dela 1389 pênĕ la 1401 de assemenea.

Idem între 1401—1435.

Aceste intervallurĭ de câte douĕ-ḑecĭ şi treĭ-ḑecĭ de annĭ sunt cu atâtŭ maĭ elocinţĭ, cu câtŭ în prima gĭumĕtate a seculuĭ XIV ne întîmpină din contra câte unŭ „banus Sewrinensis" aprópe în fie-care decenniŭ, érŭ în decenniulŭ allŭ cincilea maĭ cu sémă se găsesce acella-şĭ „banus Nicolaus" de patru orĭ.

In timpiĭ anteriorĭ seculuĭ XIV, Unguriĭ n'aŭ nicĭ unŭ banŭ de Severinŭ allŭ lorŭ, după Pray şi Fejér, pênĕ la 1233, apoĭ dela 1279 pênĕ la 1291 şi dela 1291 pênĕ la 1324; fără ca nemenţionarea să se pótă attribui aci lipseĭ documentelorŭ maghiare, carĭ sunt fórte numeróse pentru acea epocă.

*) **Dissert.**, 138-39. — FÉJER, VII, 2, p. 287-89 — Intr'unŭ altŭ locŭ, mulţămită diplomelorŭ maghiare descoperite maĭ în urmă, noĭ vomŭ completa acestŭ registru, deşi lipsele sunt puţinŭ essenţiale.

Prin urmare:

Inainte de 1233, precumŭ şi între 1233—1249, 1279—1291, 1291—1324, 1355—1387 şi 1401—1435, affară de intervallurĭ maĭ scurte, Munteniĭ *puteaŭ* possede vallea Almaşuluĭ.

Ne mărginimŭ a indica *grosso modo* aceste perióde possibile alle dominaţiuniĭ reale a Bassarabilorŭ în porţiunea resăriténă a Temeşianeĭ, reservându-ni a verifica aĭurĭ pe fie-care séŭ pe unele din elle...

§ 12.

DOBROGIA. — VIDINU. — HATIEGU.

Affară de Amlaşŭ şi o parte din Temeşiana, Bassarabiĭ, de-multŭ stăpânĭ aĭ Făgăraşuluĭ, aŭ maĭ copprinsŭ din cândŭ în cândŭ, maĭ allesŭ în seculŭ XIV, câte-va alte territorie trans-carpatine séŭ trans-danubiane.

Mircea cellŭ Mare reuşise într'unŭ timpŭ a cuceri nu numaĭ Dobrogĭa, dérŭ aprópe întréga Bulgariă, astŭ-feliŭ că unŭ crisovŭ din 1393, carele fusese óre-cândŭ în possessiunea boĭarilorŭ Chiţorenĭ, îĭ dă maĭestosulŭ titlu: «stăpânitorŭ allŭ ambe«lorŭ laturĭ alle Dunări' pênĕ la Marea-négră, domnŭ cetăţiĭ Silistria şi *allŭ tutu«rorŭ ţerrelorŭ şi oraşelorŭ pênĕ la hotarele Adrianopoliĭ.*» [1]

Cu vr'o doue-ḑecĭ de annĭ şi maĭ 'nainte Vladislavŭ Bassarabŭ, unchĭulŭ mareluĭ Mircea, a fostŭ copprinsŭ pe unŭ momentŭ partea occidentală a Bulgarieĭ, unde se affla atuncĭ regatulŭ separatŭ allŭ Vidinuluĭ [2], şi se încercase a maĭ apuca şi partea orientală, unde era aşa numitulŭ imperiŭ allŭ Tĕrnovuluĭ [3].

Peste Carpaţĭ, pe de altă parte, vallea Haţeguluĭ, renumită prin ruinele capitaleĭ luĭ Decebalŭ şi răḑĕmată umĕrŭ la umĕrŭ de ânghĭulŭ nord-vesticŭ allŭ Munteniеĭ, de assemenea nu o dată cată să fi fostŭ suppusă Ţerreĭ-Românescĭ.

Anticele ballade serbe numescŭ pe Mircea cellŭ Mare: «craĭu de Haţegŭ» [4].

Unŭ cântecŭ bĕtrânescŭ din Transsilvania maĭ conservă încă, sub o apparinţă cam desfigurată, tradiţiunea stăpâniriĭ muntene în acéstă regiune.

Ellŭ este întitulatŭ: «Féta *banuluĭ din Haţegŭ*».

In «Istoria critică a litteratureĭ române» noĭ vomŭ analisa cuvêntŭ cu cuvêntŭ acéstă frumósă remăşiţă din evulŭ mediŭ, păstrată prin vêrtegiulŭ a cincĭ secolĭ în gura poporuluĭ românŭ.

Aci ne mărginimŭ d'o-cam-dată a constata în trécĕtŭ, că «banulŭ de Haţegŭ» în casulŭ de faţă, ca şi «craĭulŭ de Haţegŭ» de maĭ susŭ, este anume unŭ Bassarabŭ, pe allŭ căruĭa fiiŭ cântecŭlŭ din Ardélŭ îllŭ numesce:

1) Apud FOTINOS, *Ἱστορία τῆς παλαιᾶ Δακίας*, *Βιέννη*, 1819, in-8, t. 3, p. 370, nota: „*ἐξουσιαστὴς τῶν δύω μερῶν τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῆς μαύρης θαλάσσης, καὶ κύριος τοῦ κάστρου Δρύστι ς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Ἀδριανουπόλεως ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων.*"

2) ASSEMANI, **Calendaria Ecclesiae Universae**, t. 5, part I, Romae, 1755, in-4, p. 61: „Ex Pisano Waddingus in Annal. Minor. an. 1369 memorat, Bulgariam Ludovici (regis) jugum exc ssisse, ac *Bassarath* (*Ladislaum Bassarabam*) *Regem schismaticum Bodonio urbe regia potitum fuisse..*" — Bodon unguresce, Budim serbesce şi bulgăresce, Diĭu românesce şi turcesce, este urbea Vidinŭ.

3) **Diploma Ladislai Vaivodae**, an. 1372, în FRIDVALDSZKJ, l. c.: „*nobiscum* et cum exercitu nostro viriliter *contra saevissimos et infideles Thorcos et Imperatorem de Tirna, ipsosque invadendo*" etc.

4) **Iunacske narodne pesme o kralieviti̯u Marku**, Novisad, 1857, in-8, p. 65: „Kralievitĭ Marko u Azaczkoi tavnitzy." — Esplicaţiunea în BESSONOV, **Narodnyĭa byliny**, Moskva, 1862, in-8, p. CCCXXX. — Despre duşmănia între Mircea cellŭ Mare şi eroulŭ eposuluĭ serbŭ, veḑĭ: KARADZICZ', **Zsivot i obiczai naroda srpskoga**, Becz, 1867, in-8, p. 241; MAURO ORBINI, **Regno degli Slavi**, Pesaro, 1601, in-f., p. 279, etc.

„Unŭ fecĭorŭ *Băsărăbescŭ*",

ceĭa-ce numaĭ o erróre de edițiune, séŭ póte uĭtarea tradițiuniĭ chĭarŭ din partea poporuluĭ, a pututŭ preface în:

„Unŭ fecĭorŭ de *omŭ serbescŭ*". [5]

In adevĕrŭ, poporulŭ românŭ nu ḑice nicĭ o dată: *omŭ nemțescŭ*, *omŭ russescŭ*, *omŭ turcescŭ*, *omŭ serbescŭ*, ci numaĭ Némțŭ, Russŭ, Turcŭ, Serbŭ; pe cândŭ *fecĭorŭ Bassarabescŭ*, adecă *fiiŭ de Bassarabŭ*, este totŭ ce póte fi maĭ conformŭ spirituluĭ limbeĭ române, offerindu-ni o formă fórte archaică, din care decurgŭ la noĭ tóte poreclele cu finalulŭ *escu*: *Stefănescu*, *Bărcănescu*, *Cornescu* etc. etc., derivate directamente printr'o scurtare maĭ modernă din: *fecĭorŭ Stefănescŭ* (fiĭulŭ luĭ Stefanŭ), *fecĭorŭ Bărcănescŭ* (fiĭulŭ luĭ Bărcanŭ), *fecĭorŭ Cornescŭ* (fiĭulŭ luĭ Cornea), întocmaĭ precumŭ în Italia poreclele celle maĭ vechĭ eraŭ *Gianfigliazzi* (Joannes filius Azzi), *Filangeri* (filius Angeri) etc., de unde s'a suppresŭ apoĭ *filius*, conservându-se dreptŭ reminiscință numaĭ genitivulŭ patronimicŭ: *Galilei* (filius), *Concini* (filius), *Ferondi* (filius), *Ziani* (filius), [6] ceĭa-ce s'arŭ ḑice romănesce: *Galileescu* (fecĭorŭ), *Concinescu* (fecĭorŭ) și altele.

De nu s'arŭ crede sufficiinte acéstă giustificare filologică a correcțiuniĭ *unŭ fecĭorŭ Bassarabescŭ* în locŭ de *unŭ fecĭorŭ de omŭ serbescŭ*, noĭ amŭ puté să maĭ dâmŭ nesce probe documentale irrecusabile despre *Bassarabiĭ din Hațegŭ* în seceliĭ XIV-XV, și anume:

1. Unŭ actŭ din 1398 menționéză între nobiliĭ românĭ din țérra Hațeguluĭ pe unŭ *Basaraba* din satulŭ Rîușorŭ: «honestos viros Ianustinum et fratres suos *Basarabe* et Custe, kinezios de Riusor» [7];

2. Peste șésse-ḑecĭ de annĭ, unŭ actŭ din 1453 menționéză pe unŭ altŭ membru din aceĭa-șĭ famillĭă în acella-șĭ satŭ Rîușorŭ: «Ladislaus de Bakuth de Clopotiva, aut *Bazarab* vel Michael de Rusor» [8].

Așa dérŭ, atâtŭ prin filologiă precumŭ și pe base curatŭ documentale, «unŭ *fecĭorŭ Bassarabescŭ*» este o rectificare maĭ multŭ decâtŭ admissibilă într'o balladă poporană întitulată: «Féta *banuluĭ din Hațegŭ*», deși nu urméză că acellŭ Bassarabŭ va fi fostŭ unŭ voevodŭ allŭ Țerreĭ-Românescĭ, ci numaĭ o ramură domnéscă, o rudă princiară, unŭ «honestus vir Basaraba» după espressiunea actuluĭ hațegénŭ din 1398.

Să se observe că și famósa diplomă a regeluĭ maghiarŭ Bela din 1247, fórte instructivă în privința topografică și assupra căriĭa noĭ vomŭ reveni aĭurĭ, arrétă Hațegulŭ, «terra Harsoc», ca pe o parte integrantă din Oltenia, «terra de Zevrino» [9].

Adducêndu-ni a-minte celle desbăttute în paragrafulŭ precedinte, noĭ ne încredințâmŭ déro că «banatulŭ de Severinŭ», consideratŭ în totala'ĭ întindere, așa după cumŭ rare-orĭ l'aŭ pututŭ stăpâni Bassarabiĭ din causa ne'ntreruptuluĭ conflictŭ cu Ungaria, copprindea în sine întréga Olteniă, partea sud-ostică a Temeșianeĭ și Hațegulŭ.

Dobrogia și Vidinulŭ ca ce-va de totŭ accessoriŭ, vallea Hațeguluĭ într'unŭ modŭ maĭ durabilŭ, completéză, adause la nordŭ cu celle doue ducaturĭ trans-

5) Cântece poporane în ALEXANDRI, **Romania literară**, Iașĭ, 1855, in-4, p. XIV-XV.

6) SALVERTE, **op. cit.**, I, 275-286. — POTT, **Die Personennamen**, Leipzig, 1859, in-8, p. 563. — POTT, **Etymologische Forschungen**, Lemgo, 1861, in-8, t. 2, part. 1, p. 170-71.

7) FEJÉR, X, 8, 447.

8) BARITZU, **Transilvania**, VI, 127.

9) FEJÉR, IV, 1, 417. — PRAY, **Dissert.**, VII, 134-5.

carpatine de Amlaşŭ şi de Făgăraşŭ, profilulŭ territorialŭ allŭ Munteniei pênĕ pe la 1400, alle căriia hotare despre appusŭ şi resăritŭ înaintaŭ d'a-lungulŭ Dunării pênĕ la rîulŭ Caraşŭ de o parte, şi de cea-l'altă pênĕ la Marea-négră...

In acestŭ vastŭ spaţiŭ vomŭ avé a ne essercita noi în cursulŭ operei de faţă, păndindŭ din cândŭ în cândŭ occasiunea de a precisa şi mai multŭ sub diverse rapporturi, fie cronologice séŭ topografice, tóte căte s'aŭ determinatŭ aci prin nesce trăsure approssimative; cu alte cuvinte, décă ni este permisŭ a recurge la o imagine din tecnica picturei, vomŭ isprăvi cu penellulŭ ceia-ce amŭ schiţatŭ cu cărbunele.

§ 13.

O MAPPĂ A MUNTENIEI DIN SECOLULŬ XIV.

Inainte de a închiăia, suntemŭ datori a indica perderea unei vechi mappe italiane.

Pe la începutulŭ secolului XV ea fusese în mânele celebrului istoricŭ florentinŭ Paolo Giovio, născutŭ la 1483 şi mortŭ la 1559, unulŭ dintre personagele celle mai marcante alle timpului seŭ, confidinte allŭ papilorŭ Leone X, Adrianŭ VI şi Clemente VII, amicŭ cu regele Franciscŭ I.

Vorbindŭ sub annulŭ 1538 despre catastrofa domnului moldovenescŭ Petru Rareşŭ, ellŭ descrie în următorulŭ modŭ limitele Munteniei:

«Ea privesce spre sudŭ, terminată cu Danubiulŭ şi attingêndŭ a appusŭ ho«tarele Transilvaniei lôngă oraşulŭ Severinŭ, unde se vĕdŭ celle 34 minunate co«lumne din podulŭ lui Traianŭ, căci nu sunt tóte accoperite cu undele Dunării. «Despre resăritŭ acéstă regiune are unŭ lacŭ plinŭ de pesci, provenitŭ din fluviulŭ «Hierassŭ, ce locuitorii illŭ numescŭ Prutŭ şi carele ce-va mai giosŭ se vérsă în «Dunăre. Despre nordŭ hotarulŭ agiunge la rîuleţulŭ Hoina, şi apoi printr'o linia «strâmbă pe uscatŭ se lassă spre Dunăre în direcţiunea insulei formate prin flu«viulŭ acollo unde ellŭ se divide în câte-va mari crenge, care insulă se numia în «anticitate Peuce, érŭ acuma se ḑice Barillana. Tótă acéstă regiune a României se «chiamă Muntenia...»[1]

Dela cine luat'a Paolo Giovio interessanta 'i notiţă geografică, care întinde Ţérra-Românéscă în totŭ lungulŭ Dunării dela Severinŭ pênĕ la insula Peuce, unde valurile danubiane se ciocnescŭ cu talazurile Mării-negre?

La 1538 o assemenea descriere era degia de-multŭ unŭ anacronismŭ.

După 1407, precumŭ veḑuserămŭ mai susŭ, Kilia începe a se clătena între Moldova şi Muntenia.

Prin urmare, fôntâna lui Paolo Giovio cată să fi fostŭ cam de prin secolulŭ XIV, pe cândŭ Italianii, copprinḑêndŭ Pontulŭ prin commerciŭ, simţiseră din ce în ce mai multă trebuinţă de a avé nesce noţiuni mai positive despre tóte ţerrele littoralului, dândŭ astŭ-feliu nascere unei mappografie illustrate prin lucrările lui Ascoli, Marino Sanudo, fraţii Pizigani etc.

Tóte amĕnuntele narraţiunii lui Paolo Giovio ne întărescŭ a crede că ellŭ va fi avutŭ de'nainte vre-o cartă genovesă, veneţiană séŭ florentină de pe la 1350-1400, cu agiutorulŭ cării, uitândŭ diversitatea timpilorŭ, işi făcea o ideiă fórte retrospectivă despre Muntenia din 1538.

Marinarii italiani obicinuiaŭ a boteza italianesce differite localităţi orientale, pre-

[1]) PAULUS JOVIUS, **Historia sui temporis**, Paris, 1553, in-f., în **Arckiva Istorică**, II. 80.

făcêndŭ Cetatea-albă în *Moncastro*, Kilia în *Licostomo*, Sucéva în *Canadia*, Teodosia în *Caffa* şi aşa maĭ încollo.

Totŭ astŭ-felĭu insula Peuce pórtă în testulŭ luĭ Paolo Giovio numele de *Barillana*.

Acestŭ termenŭ este evidamente o corrupţiune din *Brailana*, făcêndu-ne a bănui essistinţa în evulŭ mediŭ a unuĭ stabilimentŭ commercialŭ allŭ Braileĭ pe insula Peuce, atâtŭ de apropiată şi totŭ-o-dată atâtŭ de importantă prin posiţiunea sea la gurele Dunăriĭ.

Passagĭulŭ despre celle 34 columne dela Severinŭ, despre lacŭlŭ de lôngă Prutŭ şi celle-l'alte amĕnunte din relaţiunea luĭ Paolo Giovio sunt de assemenea în spiritulŭ mappelorŭ italiane din véculŭ de miḑŭ-locŭ, în carĭ maĭ totŭ-d'a-una pe lôngă numile localităţilorŭ găssimŭ nesce note marginale ca acestea:

„In hoc mari est maxima copia alctiorum..."
„Locacessim, regio inhabitabilis propter calorem...'
„Sera, hic nascuntur elefantes..."
„Mecha, hic inveniuntur smaragdi..."[2]

De aceĭa-şĭ natură trebuĭ să fi fostŭ inscripţiunile de pe mappa cunnoscută luĭ Paolo Giovio:

„Severinum, hic Trajani pontis pilae XXXIV visuntur..."
„Hierassus, ab accolis Pruthes vocatus..."
„Peuce insula, hodie Barillana..

Confusiunea pe care o observâmŭ în descrierea rîuleţuluĭ *Hoyna* séŭ a lacululĭ de lôngă Prutŭ, este éroşĭ proprie cartografieĭ din evulŭ mediŭ, precumŭ şi inessactităţile numerice de felĭulŭ cellorŭ XXXIV columne în locŭ de XX.[3]

Affară de cea indicată de Paolo Giovio, noĭ nu cunnóscemŭ nicĭ o mappă a Munteniei din secolulŭ XIV.

§ 14.

RESUMATU.

Amŭ căpĕtatŭ pênĕ acumŭ, mergêndŭ passŭ la passŭ pe callea analiseĭ, o perfectă imagine a Ţerreĭ-Românescĭ.

Eccĕ-o:

La sudŭ, mallulŭ stângŭ allŭ Dunăriĭ dela Marea-négră pênĕ la Orşova;

La appusŭ, Carpaţiĭ, formândŭ o curbă în pântecele căriĭa, ca să ni fie permisŭ a numi astŭ-felĭu partea'ĭ cea maĭ proemininte, se copprindea vallea Almaşuluĭ;

La nordŭ, éroşĭ Carpaţiĭ, offerindŭ vĕḑuluĭ o figură cam assemĕnată cu spatele unuĭ callŭ, d'assupra căruĭa Făgăraşulŭ şi Amlaşulŭ păreaŭ aşeḑate ca o şea;

La resăritŭ o linie pleca totŭ din Carpaţĭ în direcţiunea pieḑişă către Pontŭ, lăssândŭ Moldoveĭ Bacăulŭ, Bĕrladulŭ, regiunea Lăpuşneĭ şi a Benderuluĭ pênĕ la Akkermanŭ, érŭ în partea Munteniei remănêndŭ restulŭ, închisŭ între aceste punturĭ mărginaşe şi între lungulŭ Danubiuluĭ, precumŭ şi o buccată din ţermulŭ marinŭ.

Décă vomŭ pune acumŭ celle doue ducaturĭ înstrăinate, Amlaşulŭ şi Făgăraşulŭ, în loculŭ districtelorŭ de susŭ alle Moldoveĭ, maĭ adăogându-se vallea Haţeguluĭ, o porţiune a Temeşianeĭ şi possessiunile celle occasionale in Bulgaria, apoĭ Muntenia singură, aşa după cumŭ fusese în secolulŭ XVI, ni va appare maĭ mare decâtŭ întréga România-unită de astă-ḑĭ.

2) LELEWEL, **Géogr.**, II, passim.

3) DEUSTER, ap. ASCHBACH, **Uber die Trajans steinerne Donaubruecke**, Wien, 1858, in-8, p. 17, 28.

Fără acéstă întindere territorială, maĭ însoţită negreşitŭ de maĭ multe alte consideraţiunĭ, pe carĭ le vomŭ desfăşura în scrierea de faţă, arŭ fi fostŭ din partea Bassarabilorŭ o nebunia a înfrunta şi unŭ miracolŭ a învinge pe nesce regĭ maghĭarĭ ca Ludovicŭ cellŭ Mare şi împĕratulŭ Sigismundŭ, ceĭ maĭ puternicĭ suveranĭ aĭ Europeĭ, séŭ pe unŭ cuceritorŭ de tallia vestituluĭ tzarŭ serbescŭ Stefanŭ Duşanŭ, gróza Bulgarieĭ şi a Bizanţiuluĭ.

Muntenia din seculoluŭ XIV trebuĭa să fie fórte, fórte cu orĭ-ce preţŭ, căcĭ altŭ-feliŭ arŭ fi perităŭ romănismulŭ de pretutindenĭ, de-multŭ subgĭugatŭ peste Carpaţĭ şi d'abia renăscutŭ în Moldova.

Istoria cresceriĭ territoriale a Munteniеĭ se póte precisa în câte-va cuvinte:

De'nteĭu «banatulŭ Severinuluĭ», copprindêndŭ în sine Oltenia, Haţegulŭ şi partea orientală a Temeşianeĭ, căte-trelle constituindŭ o lungă făşiă de pămêntŭ între Oltŭ şi Carpaţĭ, cuĭbŭ primitivŭ allŭ colonisăriĭ romane în Dacia, sîmburele întregeĭ romănităţĭ din evulŭ mediŭ;

Pe la 1160-1170 cătră Severinŭ se lipesce ducatulŭ transilvanŭ allŭ Făgăraşuluĭ, ş'apoĭ ambele se mărescŭ treptatŭ prin totŭ mallulŭ nordicŭ allŭ Danubĭuluĭ pênĕ la Kilia;

Pe la 1370 se maĭ adaugă «ducatulŭ Amlaşuluí.»

Eccĕ în ce modŭ, încetulŭ cu 'ncetulŭ, Ţérra-Romănéscă agĭunge la suprema'ĭ espressĭune de virilitate, copprindêndŭ căte o buccată din Moldova, din Transilvania şi din Temeşiana, astŭ-feliŭ că a face istoria Munteniеĭ din acea epocă este maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ a desfăşura annallele Dacieĭ Traiane.

La sudŭ, la appusŭ şi la nordŭ fruntaria presinta unŭ necurmatŭ lanţŭ de fortificaţiunĭ naturale, combinate din Carpaţĭ şi din Dunăre, ceĭa-ce ni esplică pênĕ la unŭ puntŭ admirabila forţă de resistinţă, pe care Bassarabiĭ aŭ sciutŭ pururea s'o oppună la sudŭ, la appusŭ şi la nordŭ tuturorŭ încercărilorŭ slavice şi maghĭare.

La resăritŭ, din contra, nu era nicĭ unŭ hotarŭ între Moldova şi Muntenia, amêndoue espuse a se usurpa mereŭ reciprocamente şi manţinêndu-se astŭ-feliŭ din secolŭ în secolŭ pomulŭ de zizaniă şi de urră.

Aci înse unŭ cuvêntŭ.

Bună era Dunărea, cândŭ ne apĕra contra Serbilorŭ şi Bulgarilorŭ; dérŭ aceĭa-şĭ Dunăre, atâtŭ de bună, ne-a făcutŭ să perdemŭ pe Romaniĭ din Dacia luĭ Aurelianŭ.

Bunĭ eraŭ Carpaţiĭ, cândŭ ne mântuĭaŭ de urgia maghĭară; dérŭ aceĭa-şĭ Carpaţĭ, atâtŭ de bunĭ, aŭ împedecatŭ şi maĭ împedecă opera unităţiĭ daco-romane.

Rea era lipsa de barrieră între Moldova şi Muntenia, îmbrăncindu-le la o perpetuă controversă; dérŭ aceĭa-şĭ lipsă de barrieră, atâtŭ de rea, a venitŭ apoĭ să agĭute la realisarea uniriĭ moldo-muntene.

Totulŭ fiindŭ relativŭ, affară de Dumneḑeŭ; totulŭ fiindŭ bunŭ şi reŭ, affară de Unulŭ carele singurŭ reduce antagonismulŭ la armoniă; istoria se silesce a-şĭ da socotéllă de rapporturile lucrurilorŭ sub conducerea Provedinţeĭ, adecă de acţiunea legilorŭ fisice şi bio-sociologice concordate de cătră o supra-lege...

STUDIULU II.

NOMENCLATURA

§ 1.

TERRA-ROMANESCA.

Nicĭ o parte a Dacieĭ nu s'a ḑisŭ vre-o dată cu maĭ multŭ dreptŭ: «Ţérră-Romănéscă».

In lungulŭ trilaterŭ de mallurĭ, cu Dunărea la sudŭ, cu Temeşulŭ la appusŭ şi cu Oltulŭ la resăritŭ, începêndŭ gĭosŭ la Severinŭ şi perḑêndu-se susŭ în acea valle a Haţeguluĭ, unde vulturulŭ romanŭ urmărise pênĕ'n ultimu-ĭ adăpostŭ pe fugêndulŭ dracone allŭ Dacieĭ; aci a fostŭ totŭ-d'a-una mĕduva românítăţiĭ.

Dela Podulŭ luĭ Traĭanŭ, *Pons Traiani*, pênĕ la Urbea luĭ Traianŭ, *Ulpia Traiana*, intre celle doue Căĭ Traiane, *Viae Traianae*, una lôngă Oltŭ şi cea-l'altă aprópe de Temeşŭ [1], totŭ peteculŭ de pămêntŭ maĭ conservă încă întipărită pretutindenĭ memoria patriarculuĭ naţionalităţiĭ române, allŭ căruĭa nume agĭunsese pentru străbuniĭ nostri a fi una cu însuşĭ numele Romeĭ: «*Plebs et Ordo Traianensis*» [2].

Pe la 1532 unŭ Italianŭ din Padova, Francesco dalla Valle, visitândŭ în trécĕtŭ o monastire dela Tĕrgoviste, a cercetatŭ din curiositate pe călugĕriĭ de acollo assupra originilorŭ naţionale, căcĭ îllŭ surprinsese din capulu loculuĭ întrebarea ce i se adressa la totŭ passulŭ: «scĭĭ *romănesce?*»

I s'a respunsŭ:

«Imperatulŭ Traĭanŭ, cucerindŭ acéstă ţérră şi împărţind'o veteranilorŭ seĭ, a făcut'o «coloniă romană, érŭ noĭ fiindŭ strănepoţĭ aĭ acellorŭ ostaşĭ aĭ Romeĭ, de aceĭa ne şi nu-«mimŭ Românĭ» [3].

Nicăirĭ suvenirea légĕnuluĭ nu s'a pututŭ păstra maĭ correctă şi maĭ viuă.

Nu este déro de mirare că, dintre tóte ţerrele române, Muntenia a fostŭ pururea cea maĭ *Térră-Românéscă*, pe cândŭ celle-l'alte preferĭaŭ a-şĭ da successivamente felĭu de felĭu de calificaţiunĭ, maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ eterogene.

Insişĭ străiniĭ ĭ-aŭ recunnoscutŭ în unanimitate acéstă aureolă de prima fiiă a Romeĭ în Oriinte, accordându-ĭ numaĭ eĭ pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ numele propriŭ de *Vala-*

1) Vechĭa cartă a Munteniеĭ în ASCHBACH, op. cit., şi în FRŐHNER, **La Colonne Trajanne**, Paris, 1865, in-8.

2) NEUGEBAUER, **Dacien aus den Überresten des klassischen Alterthums**, Kronstadt, 1851, in-8, nr. 4, p. 72.

3) **Narracione della infelice morte dell' Sigr Alouis Gritti**, reprodusă după unŭ manuscriptŭ allŭ Biblioteceĭ St. Marcu din Veneţia în **Magyar Történelmi tár**, t. 3, p. 22: „La lingua loro e pocco diversa dalla nostra Italiana, *si dimandono in lingua loro Romei perchè dicono esser venuti anticamj da Roma* ad habitar in quel paese, et se alcuno dimanda se sano parlar in la loro lingua valacca, dicono a questo modo: *sti Romineste*, che vol dire: sai tu Romano?... Ne racontono tutta l'historia della venuta di quelli popoli ad habitar in quel paese, che fu questa: che *havendo Trajano Impre debellato et acquistato quel paese, lo divise a suoi soldati, et la fece come Colonia de Romani, dove essendo questi discesi da quelli antichi, conservano il nome de Romani...*"

chiă séŭ *Vlachiă,* pe care geografia europeă i-lŭ consacră pênĕ 'n ḑillele nóstre: *Valachie, Walachei, Valacchia.*

Ardelenii aŭ mersŭ şi maĭ departe în constatarea priorităţiĭ naţionale a Munteniei, ḑicêndu-ĭ purŭ şi simplu: *Ţérră*, întocmaĭ precumŭ Romaniĭ ceĭ vechĭ ḑiceaŭ Romeĭ purŭ şi simplu: *Urbe*, séŭ precumŭ Indianiĭ ḑicŭ colossaluluĭ lorŭ Gangŭ purŭ şi simplu: *Fluviŭ.*

§ 2.

ORIGINEA TERMENULUI VLACH.

Aci e loculŭ să approfundâmŭ una din cestiunile filologice celle maĭ controversate.

La Slavĭ şi la Germanĭ, adecă la celle doue marĭ ginţĭ aşeḑate de vécurĭ la cóstele Latinităţiĭ, termenulŭ *Vlach* se applică într'unŭ modŭ genericŭ către tóte popórele eşite din tulpina romană, érŭ maĭ în speciă către Italianĭ şi Românĭ, posteritatea cea maĭ directă a Romeĭ.

Degia classiculŭ cronicarŭ moldovenescŭ Mironŭ Costinŭ observă:

«Nemţiĭ Italianilorŭ le ḑicŭ *Wälschen,* şi noue Moldovenilorŭ şi Muntenilorŭ érŭ aşa: «*Walachen;* Franţoziĭ Italianuluĭ îĭ ḑicŭ *Vallon,* şi noue Moldovenilorŭ şi Muntenilorŭ: *Val«laques;* Leşiĭ Italianuluĭ îĭ ḑicŭ *Wloch,* érŭ noue Moldovenilorŭ şi Muntenilorŭ: *Woloszyn*»[1].

Eĭ bine, pe uniĭ spiritulŭ de ostilitate contra Românilorŭ, pe alţiĭ nesciinţa, pe o sémă simetria între elementele uneĭ sisteme artificialmente combinate, ĭ-aŭ împinsŭ a trece cu vederea séŭ a nu înţellege acéstă universală accepţiune slavo-germană a termenuluĭ *Vlach* în privinţa tuturorŭ Latinilorŭ.

Nu vomŭ spune nemicŭ despre vechĭa poveste băbéscă a «hatmanuluĭ Flacŭ»[2] dela care s'arŭ fi urḑitŭ numele *Vlachieĭ,* nicĭ despre o mulţime de alte derivaţiunĭ, demne a figura numaĭ dóră în catalogulŭ doctelorŭ escentricităţĭ alle minţiĭ umane[3].

Nu putemŭ înse a lăssa la o parte cu indifferinţă teoria ce-va maĭ seriósă, în puterea căriĭa termenulŭ *Vlach* n'arŭ specifica o origine naţională, ci numaĭ şi numaĭ o professiune, fiindŭ-că slavonesce acestŭ cuvêntŭ arŭ fi însemnândŭ pe *cĭobanŭ*[4].

Ore nu s'arŭ puté pretinde cu aceĭa-şĭ apparinţă de dreptate, că Serbiĭ şi chĭarŭ Slaviĭ în genere nu sunt o ginte, fiindŭ-că robiĭ se numĭaŭ lătinesce *servi* şi *sclavi?*

Essistă o regulă elementară în studiulŭ numilorŭ proprie: neminĭ, fie individŭ, fie poporŭ, nu-şĭ dă şi nu primesce de bună voiă o poreclă puţinŭ măgulitóre[5].

Principiĭ muntenĭ în tóte crisóvele lorŭ slavice şi grece se întituléză cu mândriă: «domnĭ aĭ Vlachieĭ».

Diplomatica din secolulŭ XIV nĭ procură nenumerate probe cumŭ-că *Româniĭ* se fălĭaŭ a fi *Vlachĭ*, purtândŭ ambele numĭ, cellŭ internŭ şi cellŭ esternŭ, cu aceĭa-şĭ mulţumire de amorŭ propriŭ naţionalŭ[6].

Orĭ-câtŭ de democratică arŭ fi o naţionalitate, totuşĭ traĭulŭ de stână nicĭ chĭarŭ în Odisseĭa luĭ Omerŭ nu constituă o distincţiune onorifică.

Ore numaĭ la Românĭ să fie o escepţiune?

Adevĕrulŭ este că nicĭ o limbă slavică, dérŭ nicĭ una, nu numesce pe cĭobanĭ *vlachĭ.*

1) **Letop.**, 1, 9.—Cf. MURGU, **Beweis dass die Wallachen der Römer unbezweifelte Nachkömmlinge sind**, Ofen, 1830, in-8, p. 3 sqq.

2) URECHIA, **Letop.**, I, 97.

3) LAURIANU, **Tentamen criticum in originem linguæ valachicæ**, Viennæ, 1840, in-8, p. XVIII, nota.

4) MAIKOV, **Istoria srbskoga naroda**, Beograd, 1858, in-8, p. 345.

5) SALVERTE, op. cit., II, 135: „Jamais peuple ne s'est donné à lui-même un nom peu honorable: *tant d'humilité ou de sottise n'est pas dans la nature.* Un nom offensant pour la nation qu' il désigne lui a été imposé par un autre peuple, *et non accepté par elle; ou bien il ne nous est parvenue que traduit inexactement.*"

6) Diploma din 1362, în FEJÉR, IX, 3, 502: „nostrum dilectum *Olachum, comitem* Ladislam…" — Diploma din 1291, în TEUTSCH u. FIRNHABER, 167: „Universis *nobilibus* Saxonibus, Siculis et *Olachis*…" etc.

De căte orĭ Românĭĭ ceĭ néoşĭ se întĕmplaŭ a fi totŭ-d'o-dată şi păstorĭ, ceĭa-ce se vede şi se vedea cam adessŭ maĭ cu sémă la ceĭ de peste Dunăre, Slaviĭ din vecinĕtate li ḑiceaŭ totŭ Vlachĭ ca şi maĭ 'nainte, căcĭ prin păstoriă nu-şĭ perde cine-va naţionalitatea.

Noĭ desfidemŭ pe orĭ-cine a ni arrĕta unde-va unŭ singurŭ testuleţŭ câtŭ de micŭ, în care vre-unŭ păstorŭ *serbŭ, boemŭ, russŭ, bulgarŭ* séŭ *polonŭ,* avêndu-şĭ caracterulŭ seŭ naţionalŭ bine specificatŭ, să fie numitŭ *vlach*[7].

Se maĭ pretindea că şi la Arnăuţĭ acestŭ terminŭ arŭ fi sinonimŭ cu *cĭobanŭ.*

O cunnoscinţă maĭ de aprópe cu limba albanesă constată că s'a commisŭ şi aci o erróre[8].

Serbiĭ catolicĭ şi mahometaniĭ din Bosnia satiréză une-orĭ cu epitetulŭ de Vlachĭ pe Serbiĭ ceĭ ortodossĭ[9]; dérŭ causa acesteĭ confusiunĭ este că numaĭ între Românĭ nu se găssescŭ peste Dunăre mahometanĭ séŭ catolicĭ, toţĭ pênĕ la unulŭ fiindŭ ortodossĭ, astŭ-feliŭ că numele de Vlachŭ s'a confundatŭ acollo cu ideia de ortodossiă.

In tóte fontânele istorice alle Slavilorŭ fără escepţiune, *Vlach* denótă pururea o fiinţă latină, chĭarŭ acollo unde romănimea s'a desnaţionalisatŭ cu timpulŭ, bună-óră în Dalmaţia şi 'n Moravia[10].

Să trecemŭ la o altă seriă de adversarĭ.

Luĭ Dobrowsky şi luĭ Schaffarik neminĭ nu li póte contesta sceptrulŭ de regĭ aĭ limbisticeĭ şi archeologieĭ slavice.

Ambiĭ susţinŭ că termenulŭ *Vlach* arŭ fi însemnândŭ în felĭurite dialecte slavo-germane pe Celţĭ, dela carĭ, în consideraţiunea şederiĭ lorŭ primitive în Gallia şi 'n Italia de susŭ, numele s'arŭ fi lăţitŭ apoĭ într'unŭ modŭ abusivŭ assupra naţionalităţilorŭ romanice posterióre de acollo.

Slaviĭ şi Germaniĭ nu numescŭ pe Francesĭ şi pe Italianĭ *Vlachĭ* din causa latinităţiĭ, ci din causa celtismuluĭ.

Acéşta'ĭ pe scurtŭ teoria luĭ Dobrowsky şi a luĭ Schaffarik[11].

Ea se distruge prin o singură întrebare.

De ce óre Slaviĭ şi Germaniĭ numaĭ pe Celţiĭ ceĭ latinisaţĭ ĭ-aŭ numitŭ *Vlachĭ?* —

De ce nicĭ o dată n'aŭ numitŭ astŭ-felĭu pe Celţiĭ ceĭ n e l a t i n i s a ţ ĭ?

Prin urmare, termenulŭ nu se referă la fondulŭ celticŭ, ci unicamente la actulŭ de *latinisare.*

Schaffarik şi Dobrowsky affirmă, dérŭ nu probéză.

7) MIKLOSICH, **Lexicon Palæoslovenicum,** Vindob., 1865, in-8, p. 68, după multă băttaiă de capŭ reuşesce a adduce numaĭ doue essemple în astă materiă, carĭ şi acellea se referă ambele la „cĭobaniĭ *Românĭ*" de peste Dunăre.

8) SALVERTE, op. cit., II, 107: „Vlach ou vlachi, en albanais signifie pasteurs; tel est, suivant M. Pouqueville, le nom national des Valaques nomades; les noms qu'ils reçoivent des Turcs et des Grecs ont la même signification (POUQUEVILLE, **Voyage dans la Grèce,** t. 2, p. 151, 206-11 sq.) *M. Constantin Polychroniadès, natif du canton de Zagori en Epire, que j'ai consulté sur ce sujet, nie que vlach ait jamais signifié pasteur en langue schip ou albanaise.*"—De aceĭa-şĭ natură este asserţiunea luĭ FRAAS, ap. RÖSLER, **Rom. Stud.,** 119, cumŭ-că grecesce *Βλάχος* însémnă pe *Ţerranŭ.* Ţerraniĭ *românĭ* din Grecia sunt *Βλάχοι*, da; înse numaĭ ţerraniĭ *românĭ.*

9) KARADZIT', **Lexicon Serbico-Germanico-Latinum,** Vindob., 1852, in-8, p. 68: „Srbi zakona Turskoga u Bosni i u Hertzegovini, a tako i oni zakona rimskoga, kako u Bosni i u Hertzegovini, tako i u tzarstvu Austriiskome izvan Dalmatziie zovu i to kao za porugu Vlasima brat'u svoiu zakona grczkoga."

10) JIRECZEK, **Entstehen christlicher Reiche vom J. 500 bis 1000,** Wien, 1865, in-8, p. 22b: „Als die Slovenen im fünften Jahrhundert die östlichen Lænder der thrakischen Halbinsel eroberten, wurden die Dako-Romanen des rechten Donau-ufers theils auf das linke gedrængt, theils nach Westen, Norden und Süden versprengt. Ein theil scheint nördlich von der Save, in die später als *kleine Walachei* bezeichnete Gegend Slavoniens, ein anderer gegen das adriatische Meer hingezogen zu sein, wo ein zwischen Dalmatien, Croatien und Bosnien gelegenes Gebiet ehemals *Wlachien* hiess. Beiderseits wurden die Dako-Romanen slavisirt. Insbesondere waren die *Morlachen,* welches Wort aus *Maurovlach* (*schwarzer Wlache*) entstanden ist, ursprünglich solche Daco-Romanen; slavisch nennen sie sich noch jetzt *Vlach,* also mit jenem *Gemeinnamen, der bei den Slaven seit jeher für Römer oder deren Stammverwandte üblich war. Auch die nun ganz slavischen Walachen der mährischen Karpaten dürften ähnlichen Ursprungs sein.*"

11) SAFARJK, **Slowanské starozitnosti,** Praha, 1837, in-8, p. 196-201, 307-8.—DOBROWSKY, în MUELLER's **Nestor,** Berlin, 1812, in-8, p. 183, şi'n **Jahrbücher der Litteratur,** Wien, 1827, t. 37 p. 13-14, ap. SAFARJK, 199, nota 37.—Cf. SCHAFFARIK, **Über die Abkunft der Slawen,** Ofen, 1828, in-8, p. 156-7.

Din contra, eĭ cadŭ în pĕccatulŭ de a cita unŭ anticŭ annalistŭ germanŭ, carele dĕramă propria lorŭ asserţiune.

Intr'o cronică anglo-sassonă din annulŭ 640 locuitoriĭ din Gallia, de-multŭ latinisaţĭ, sunt numiţĭ: *Galwalas,* adecă *Gal-Walas* séŭ *Gallĭ-Romanĭ.*

Cuvêntulŭ *Walas*, una din formele celle maĭ obicĭnuite alle termenuluĭ *Vlach,* semnifică aci anume pe Latinĭ[12].

Cumŭ déro concórdă acésta cu doctrina luĭ Schaffarik şi Dobrowsky?

Maĭ este ce-va.

Românĭĭ dela Dunăre nu numaĭ că nu sunt semi-Gallĭ, ca Francesiĭ séŭ Italianiĭ dela nordŭ, dérŭ nicĭ măcarŭ nu se învecinézā cu vre-una din poporaţiunile celtice.

Atuncĭ de ce óre Slaviĭ şi Germaniĭ îĭ numescŭ *Vlachĭ,* ba încă maĭ cu preferinţă, ca şi cândŭ tocmaĭ în Carpaţĭ arŭ fi fostŭ ţăria celtismuluĭ?

Să analisâmŭ maĭ departe.

Cronica russă a călugĕruluĭ Nestorŭ din secolulŭ XI copprinde în sine tóte înţellesurile termenuluĭ *Vlach.*

In doue locurĭ ea numesce astŭ-feliŭ pe locuitoriĭ ceĭ romanisaţĭ aĭ Gallieĭ[13].

In alte doue locurĭ, confundândŭ pe Slavĭ cu Daciĭ, ea dă numele de *Vlachĭ* cuceritórelorŭ legiunĭ romane alle împĕratuluĭ Traĭanŭ[14].

In fine, totŭ ca *Vlachĭ* apparŭ într'însa, în legătură cu Romaniĭ luĭ Traianŭ, Românĭĭ de astă-ḑĭ, povestindu-se allungarea lorŭ de către invasiunea maghiară[15].

Aşa dérŭ în limbagiulŭ nestorianŭ, ca şi'n cronica anglo-sassonă de maĭ susŭ, celle maĭ vechĭ documente în acéstă materiă, *Vlach* se applică esplicitŭ la differitele forme alle elementuluĭ latinŭ, nicĭ decumŭ la Celţĭ.

Francesiĭ, în carĭ prototipulŭ celticŭ e cellŭ maĭ pronunţatŭ, rare-orĭ şi numaĭ prin escepţiune sunt numiţĭ *Vlachĭ,* pe cândŭ Românĭĭ, în carĭ celtismulŭ e ca şi nullŭ, şi Italianiĭ, în carĭ ellŭ este de totŭ parţialŭ şi cu multŭ anteriorŭ primeĭ appariţiunĭ a Slavo-germanilorŭ pe scena istorieĭ, sunt *vlachisaţĭ* aprópe totŭ-d'a-una.

Maghiariĭ, veniţĭ în Europa în secolulŭ IX şi pe carĭ némurile limitrófe îĭ familiarisară cu nomenclatura diverselorŭ popóre continentale, numescŭ *Vlachĭ,* adecă *Oláh* şi *Olas,* numaĭ pe Românĭ şi pe Italianĭ.

Poloniĭ şi Boemiĭ de assemenea.

Muscaliĭ, Serbiĭ şi Bulgariĭ numaĭ pe Românĭ.

In faţa acesteĭ statistice, ca să ni fie ĭertatŭ a ne esprime astŭ-felĭu, se spulberă ipotesa celtică.

Maĭ este încă o opiniune, patronată de o sémă de filologĭ de prima ordine, dérŭ care totuşĭ nu resistă la cea ănteiă attingere a criticeĭ.

In antica litteratură indiană, orĭ-cine nu sciea limba samscrită se chiăma *mlêcĭha*, cuvêntŭ derivatŭ din verbulŭ *mlêcĭh,* a vorbi într'unŭ modŭ îngăimatŭ[16], adecă întocmaĭ ideĭa pe care o esprimaŭ Elleniĭ prin βάρβαρος[17].

Eĭ bine, uniĭ şĭ-aŭ închipuitŭ că *Vlach* arŭ puté fi o simplă modificaţiune din *Mlêcĭha,* în-

12) MEIDINGER, **Die deutschen Volksstämme,** Frankfurt, 1833, in-8, p. 108: „Gal-Wealas, Gal-Walas, Gar-Walas, für Galli, *Gallische Wälchen*, und Gal-Weala-ric, für Gallia.“

13) NESTOR, **textum russico-slovenicum,** ed. Miklosich, Vindob., 1860, in-8, p. 2: „do zemli aglian'sky i do *vlasz'szky*... Agliane, Galiczane, *Vlachove*...“

14) **Ib.,** p. 3: „*Vlachom* bo nasz'd'szem na Slovieny na Dunaiskyia...“—P. 12: „Siediachu bo tu priezsde Slovieni, i *Vlachove* priiasza zemliu.“

15) **Ib.,** p. 12: „Ugri prognasza *Vlachy* i nasliedisza zemliu...“

16) Cellŭ maĭ bunŭ essemplu, împrumutatŭ din **Mimânsâ,** veḑĭ în COLEBROOKE, **Essais sur la philosophie des Hindous,** trad. Pauthier, Paris, 1833, in-8, p. 138, 307. — Cf. LASSEN, **Indische Alterthumskunde,** Bonn, 1843, in-8, t. 1, p. 855.

17) ARISTOPHAN., **Aves,** vers. 200. — HERODOT., II, 158. — OVID., **Trist.,** V, 10, etc.

semnândŭ din punctulŭ de vedere allŭ Germanilorŭ pe toțĭ aceĭ ce nu vorbĭaŭ nemțesce[18].

Acéstă ipotesă se cĭocnesce cu următórele obiecțiunĭ:

1. Pentru a se puté admitte probabilitatea uneĭ transițiunĭ fonetice din *Mlêcĭha* în *Vlah* se cerŭ nesce forme intermediare, carĭ însе nu essistă nicĭ într'o limbă indo-europeă;

2. Verbulŭ samscritŭ *mlêcĭh* s'a conservatŭ pênĕ astă-ḑĭ la Slavĭ, anume *ml'czati* în înțellesŭ de a tăcé, de unde la Românĭ *mulcomŭ*, ceĭa-ce probă că nicĭ substantivulŭ samscritŭ *mlêcĭha* n'arŭ fi perdutŭ sonulŭ *m*;

3. Limbele germanice nu ni offeră absolutamente nicĭ unŭ derivatŭ din verbulŭ *mlêcĭh*, încâtŭ chĭarŭ de rețineaŭ elle substantivulŭ *mlêcĭha*, fie şi sub forma de *vlah*, totŭ încă n'arŭ fi sciutŭ să-lŭ întrebuințeze în simțulŭ cu care, ḑecimĭ de secolĭ înainte, îllŭ întrebuințaŭ Indianiĭ.

4. Nu se póte da nicĭ unŭ essemplu de *ml* samscritŭ trecêndŭ în *vl* germanŭ, încâtŭ nu se afflă în favórea etimologieĭ propuse nicĭ măcarŭ o semi-probă prin analogiă.

5. Din contra, de vreme ce Teutoniĭ prefăcură pe boemulŭ *Vltawa* în *Moldau*[19], propensiunea limbeĭ germane se pare a fi de a schimba pe *vl* în *ml*, érŭ nu vice-versa.

Maĭ în sfĕrşitŭ, nicĭ unŭ argumentŭ *pentru* şi maĭ multe obiecțiunĭ *contra*, este unŭ bilanțŭ destullŭ de elocinte.

Dérŭ atuncĭ de unde óre se trage termenulŭ *Vlach?*

Să stabilimŭ maĭ ânteiŭ, ca unŭ punctŭ preliminariŭ de prima importanță, că Germaniĭ cunnoscuseră pe Romaniĭ ceĭ vechĭ şi apoĭ pe Neo-latinĭ înainte de a deveni acestiĭa cunnoscuțĭ Slavilorŭ.

Cĭocnirile Teutonilorŭ cu Italia eraŭ fórte desse şi fórte crâncene, pe cândŭ nicĭ nu se plămădise încă essistința nominală a Slavilorŭ.

Prin urmare, termenulŭ *V+l+h* în înțellesŭ de *Romanus* séŭ *Latinus* Slaviĭ l'aŭ luatŭ dela Germanĭ.

O dată aşeḑată acéstă basă, care offeră tótă certitudinea uneĭ assiome istorice, încâtŭ arŭ fi absurdŭ a pretinde contrariulŭ, trebuĭ să recurgemŭ acumŭ la limbele teutonice.

In tóte dialectele germane radicala *val*, devenită *val+d* séŭ *val+t* prin suffisŭ, însemnéză a stăpâni séŭ a domni[20].

De acollo derivă, fără cea maĭ mică modificare fonetică a rădĕcineĭ, diversele forme germane alle termenuluĭ *Vlach*.

La Scandinavĭ, Italianulŭ séŭ Francesulŭ se numesce *Val-r* şi Italia séŭ Francia *Val-land;* în limba germană mediă: *Val-hes* şi *Val-holant*, de unde adiectivulŭ *Val-hesc*, din care s'a formatŭ modernulŭ *Welsch*; şi aşa maĭ încollo.

Maĭ pe scurtŭ, Roma dominândŭ lumea, «Romanos rerum dominos»[21], pe cândŭ aŭ cunnoscut'o Teutoniĭ, acéstă trăssură caracteristică de stăpânire universală s'a rĕsfrântŭ în numele germanicŭ allŭ tuturorŭ Latinilorŭ.

Totŭ aşa Persiĭ din anticitate numĭaŭ pe Sciţĭ *Saka*[22], dela radicala *çaka*, stăpânŭ, domnŭ, fórte, ceĭa-ce face pe Pictet să observe: «Rien de plus naturel que d'appeler *les puissants*, «*les forts*, des peuples redoutables par leur nombre, leur vaillance et leurs perpetuelles «agressions»[23].

18) KUHN, **Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung**, Berlin, 1852, in-8, t. 2, p. 252, 260.—MAX MUELLER, **La science du langage**, Paris, 1867, in-8, p. 103.

19) CURTIUS, **Griechische Etymologie**, Leipzig, 1869, in-8, p. 540.

20) GAUGENGIGL, **Älteste Denkmäler der deutschen Sprache erhalten in Ulfilas**, Passau, 1849, in-8, t. I, p. XLVII. —GABLENTZ U. LOEBE, **Glossarium der gothischen Sprache**, Leipzig, 1843, in-4, p. 184.—BUTTMANN, **Lexicologus**, Berlin, 1818, in-16, t. 1, p. 190. — Maĭ cu sémă veḑĭ: DIEFENBACH, **Wörterbuch der gothischen Sprache**, Frankfurt, 1851, in-8, t. 1, p. 175-7, unde adduce în comparațiune, între celle-l'alte, cuvêntulŭ persicŭ: *vâlâ*, *magnus*, *excelsus*.— Pentru radicala samscrită, EICHOFF, **Parallèle des langues de l'Europe et de l'Inde**, Paris, 1836, in-4, p. 328.

21) VIRG., **Aeneid.**, I, 282.

22) HERODOT., VII, 64.

23) **Origines indo-européennes**, I, 87.

Primindŭ maĭ tărḑiŭ dela Teutonĭ termenulŭ *Vlach*, Slaviĭ l'aŭ applicatŭ la rôndulŭ lorŭ cătră Roma şi cătră fiiĭ eĭ ceĭ maĭ apropiaţĭ de centrulŭ Europeĭ: Italianĭ, Francesĭ, Românĭ.

Dérŭ renumele cresce prin trecere din locŭ în locŭ.

La Germanĭ *Vlach* desemna numaĭ regalitatea Romeĭ; la Slavĭ, pe lôngă acéstă noţiune de imperiŭ, s'a maĭ broditŭ acea de colossalitate.

Volot, care nu este decătŭ o formă a numeluĭ *Voloch* [24], însemnéză în limba paleo-slavică pe *gigante* [25].

La Slavĭ, pe carĭ posiţiunea geografică iĭ ţinea departe de sfera conflictelorŭ cu Romaniĭ, *Vlach* n'a scăḑutŭ nicĭ o dată la o semnificaţiune trivială séŭ îngĭositóriă.

Germaniĭ, din contra, umilindŭ şi cucerindŭ pe la începutulŭ evuluĭ mediŭ maĭ tóte ţerrele latine din Occidinte, s'aŭ vĕḑutŭ d'o-dată stăpânĭ aĭ Romanilorŭ, adecă domnĭ actualĭ peste foştiĭ domnĭ aĭ lumiĭ; şi acéstă schimbare radicală în natura relaţiuniĭ internaţionale n'a pututŭ a nu produce o modificare analogă în limbă: termenulŭ *Vlach* a căpĕtatŭ în unele dialecte teutonice o însemnare diametralmente oppusă celleĭ vechĭ.

Walliscus, Wealh, Wall, desemna la Sassonĭ pe robŭ şi pe străinŭ [26].

Inse totŭ aşa de gĭosŭ, ba chĭarŭ şi maĭ gĭosŭ póte, descinse în acella-şĭ timpŭ la Francĭ séŭ la Longobarḑĭ cuvêntulŭ *Romanus* [27].

Chĭarŭ la noĭ în Romănia, pe dată ce boieriĭ începuseră a crede că sunt Slavĭ séŭ Grecĭ din causa cultureĭ slavice şi grece, vorba «Rumânŭ» agĭunse a se întrebuinţa pênĕ adiniorĭ maĭ cu sémă în înţellesŭ de clăcaşŭ, de sclavŭ, de plebe.

In cădere, ca şi 'n mărire, ambele espressiunĭ mergeaŭ braţŭ la braţŭ.

Vlachŭ fiindŭ sinonimŭ cu *Romanŭ*, aşa déro Muntenia, *Ţérră-Românéscă* prin escellinţă, a fostŭ totŭ-d'o-dată prin escellinţă *Vlachiă* séŭ *Valachiă*.

E remarcabilŭ unŭ actŭ papalŭ din secolulŭ XIV, în care ne întimpină amĕndoue aceste numĭ legate la unŭ locŭ.

La 1345 papa Clemente VI, îndemnândŭ la catolicismŭ pe domnulŭ muntenescŭ Alessandru, tatălŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ şi allŭ luĭ Radu-Negru, scriea între-celle-l'alte:

«In Ungaria, Transilvania, Muntenia şi Sirmia locuescŭ *Vlachiĭ-Romanĭ*».

Testulŭ latinŭ sună:

«*Olachi Romani*, commorantes in partibus Ungariae, Transilvanis, Ultralpinis et Sirmiis.»

Apoĭ maĭ gĭosŭ în acella-şĭ bullă nobilimea şi plebea Munteniеĭ sunt numite éroşĭ: *Vlachĭ-Romanĭ*.

Lătinesce:

«Aliis tam Nobilibus quam popularibus *Olachis Romanis*» [28]

Arŭ urma déro că în prima gĭumĕtate a secoluluĭ XIV pênĕ şi Scaunulŭ Apostolicŭ va

24) In cronica russă a luĭ Nestorŭ, după manuscriptele celle maĭ vechĭ, în locŭ de *Woloch* se pune *Wolot*, precumŭ arrétă SCHLÖZER, **Nestor,** Göttingen, 1805, in-8, t. 2, p. 81, şi TATISCZEW, **Istoria Rossiiskaia,** Moscva, 1768, in-4, t. I, p. 306. —In bulla papală din 1234, ap. THEINER, **Monum. Hung.,** I, 131, totŭ astŭ-fellŭ se numescŭ Româniĭ: „quidam populi qui *Walathi* vocantur... cum eisdem *Walathis*..." —*Volot* se contrage slavonesce în *Vlat*, ca şi *Voloch* în *Vlach*: veḑĭ MIKLOSICH, **Lex.,** 66.

25) CZULKOW, **Abevega russkich suievierii,** Moscva, 1786, in-8, p. 69: „Woloty, sii straszilisoza byli velikany i znaczili u Slavian tozse czto u Grekov giganty."—Cf. REIFF, **Dictionnaire Russe-Français,** Petersburg, 1835, t. I, p. 89: „*Welet ou Wolot, géant.*"

26) DU CANGE, VI, 962: „*Waliscus, Wealh, sax. mancipium*..."—**Ibid.,** verbo *Wallus*: „Silvester Giraldus in descriptione Cambriæ, cap. 7: *Saxones lingua sua extraneum quemlibet Wallum vocant.*" — Cf. NEUMANN, **Die Völker des südlichen Russlands,** Leipzig, 1847, in-8, p. 149.

27) GUIZOT, **Essais sur l'histoire de France,** 9-e éd., Paris, 1857, in-8, p. 173: „Le Barbare valait d'ordinaire plus que le Romain, le propriétaire plus que le simple colon, l'homme libre plus que l'esclave." D'o parte Germanulŭ, proprietarulŭ, omulŭ liberŭ; de cea-l'altă Romanulŭ, clăcaşulŭ, sclavulŭ; doue scăre fórte caracteristice.—Cf. LIUTHPRANDUS, scriitorŭ din secolulŭ X, apud DU CANGE, **Glossarium mediæ Grecitatis,** Lugduni, 1688, in-f., p. 130, verbo *Ῥωμαῖος*: „quos nos, Longobardi scilicet, Saxones, Franci, Lotharingi, Bajoarii, Suevi, Burgundiones, tanto dedignamur, ut inimicos nostros commoti, nil aliud contumeliarum, nisi Romane, dicamus, *hoc solo, id est Romanorum nomine, quidquid ignobilitatis, quidquid timiditatis, quidquid avaritiæ, quidquid luxuriæ, quidquid mendacii, imo quidquid vitiorum est, comprehendentes.*"

1) THEINER, **Mon. Hung.,** I, 691.

fi aflatŭ degîa prin missionariĭ seĭ amĕndoue denumirile genetice alle Munteniеĭ; noĭ înse bănuimŭ că 'n bulla de maĭ susŭ cată să fie maĭ curândŭ: «Olachi *Komani*», ceĭa-ce editorulŭ a pututŭ citi «Olachi *Romani*» numaĭ din causa identitățiĭ maiusculelorŭ *R* și *K* în paleografia latină din evulŭ mediŭ.

Țérra-Românéscă și *Vlachia* sunt doue forme nominale sub carĭ ni se presintă ideia Statuluĭ Munténŭ: o formă indigenă, născută și conservată în propriulŭ graiŭ allŭ poporuluĭ, și o formă essotică, dată noue de către némurile învecinate, dérŭ adoptată din parte-ne de bună-voiă.

O comparațiune va face și maĭ lîmurită differința între ambele.

Vlachia pentru *Românĭ* este ca *Bohemia* pentru *Cechĭ* séŭ *Hungaria* pentru *Maghĭarĭ*, la carĭ papismulŭ întrodusese officialitatea latinitățiĭ, întocmaĭ precumŭ patriarchismulŭ furișase la noĭ slavitatea cea officială, érŭ o assemenea bifurcare limbistică nu putea să nu aducă naturalmente cu sine desfacerea numiriĭ naționale éroșĭ în doue: originală și tradusă.

Acumŭ înse, cândŭ nu maĭ essistă nicăirĭ cultulŭ ex-officio allŭ unuĭ dialectŭ străinŭ în dauna vorbeĭ pămĕntene; acuma, cândŭ catolicismulŭ nu maĭ impune nimenuĭ pe «paternoster» și ortodossia pe «otcze-nasz» saŭ πάτερ-ἡμῶν; acuma Cechulŭ, orĭ-unde dă peste *Bohemia*, o retraduce prin *Czechy*; orĭ-unde dă Românulŭ peste *Vlachia*, cată s'o retraducă prin *Țérra-Românéscă*.

Astŭ-felĭu aŭ și făcut'o părințiĭ nostri în secolulŭ XVII, cândŭ limba română începu a revindeca cu 'ncetulŭ drepturile sélle.

Diplomele celle slavice alle luĭ Mateĭu Bassarabŭ pórtă totŭ-d'a-una *Vlachia*: «zemlia uggrovlachiiskaia» [29].

In crisóvele române alle acelluĭa-șĭ principe ne întimpină pretutindenĭ înlocuirea acestuĭ cuvêntŭ prin *Țérra-Românéscă* [30].

Pe mallulŭ sudicŭ allŭ fluviuluĭ, acestŭ epitetŭ se dedea în evulŭ mediŭ maĭ cu precădere territoriuluĭ intermediarŭ dintre Epirŭ și Tessalia [31], unde pênĕ acumŭ, închisă ca într'o scoĭcă de munțĭ, palpită vivace și resistinte însă-șĭ ânima românimiĭ trans-danubiane [32].

Doue *Vlachie*.

Ceĭa-ce a fostŭ pentru Dacia luĭ Aurelianŭ–Vlachia dela Pindŭ, pentru Dacia luĭ Traĭanŭ a fostŭ Vlachia dela Severinŭ: unŭ cremene, din care la momente predestinate scăpĕra cu putere scînteia românismuluĭ.

Acéstă analogiă între celle doue «Țerre-Românescĭ», ambele cărmace alle mișcărilorŭ de redeșteptare națională pe câte o lature a Danubiuluĭ, ne conduce pe nesimțite la cercetarea uneĭ fase nominale fórte importante, care se păruse unora a fi fostŭ întrodusă într'adinsŭ pentru a nu se confunda cumŭ-va Vlachia carpatină cu omonima sea din Hemŭ.

§ 8.

UNGRO-VLACHIA.

Incepêndŭ din secolulŭ XIII și pênĕ pe la anulŭ 1700, Munteniĭ nu încetaŭ a adăuga pe unŭ misteriosŭ *Ungro* către numele cellŭ radicalŭ allŭ *Vlachieĭ*.

29) VENELIN, 301-324.

30) Sute de documente în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ.

31) Χρόνικα τῆς Ρωμανίας, în BUCHON, **Chronique de la conquête de Constantinople, écrite dans les premières années du XIV siècle**, Paris, 1825, in-8, p. 76:

„... αὐθέντης τῆς Βλαχίας καὶ ὅλης τῆς Ἑλλάδος,
„Τῆς Ἄρτας, τῶν Ἰωαννινῶν καὶ ὅλου τοῦ Δεσποτάτου..."

Despre hotarele acesteĭ provincie vedĭ totŭ acollo p. 20, 209, 210.

32) FALLMERAYER, **Fragmente aus dem Orient**, Stuttgart, 1845, in-8, t. 2, p. 240: „Die Wlachen Thessaliens nennen sich wie ihre Sprach-und Stammgenossen in den Donau-Fürsterthümern ebenfalls *Romanen*, sprechen ein verderbtes Italienisch und *haben ihren Hauptsitz auf dem Kamm und den beiden Seitenabhängen des Pindus, in den Quellschluchten des Peneios und seiner Nebenflüsse, wo die bizantinische Geschichte des eilften Jahrhunderts ihrer zum erstenmal gedenkt*." — Cf. PHILIPPIDES, Ἰστορία τῆς Ρουμουνίας, Λειψία, 1816, in-8, t. 1, part. 2, p. 30 sqq.

Scaunulŭ metropolitanŭ allŭ Ţerreĭ-Românescĭ, urmândŭ uneĭ archaice datine pe care neminĭ n'o maĭ precepe, persistă pênĕ astă-ḑĭ a fi archiepiscopatŭ allŭ *Ungro-vlachieĭ.*

Ce însemnéză óră acéstă *Ungaro-Româniă?*

Mulţĭ s'aŭ ispititŭ a deslega cimilitura.

Neminĭ înse nu-ĭ dâ de căpĕtêĭu.

Şincaĭ ḑice:

«Valachia se numesce Ungro-vlachiă ca să se osebéscă de cea din Tessalia» [1].

Reposatulŭ Sĕulescu maĭ amplifică acéstă affirmaţiune:

«Munteniĭ sunt numiţĭ Ungro-vlachĭ spre distingerea Vlachilorŭ Mogleniţĭ din Macedo-«nia şi Tessalia» [2].

Aşa să fie?

Nicĭ o umbră de probabilitate.

Muntenia nu se temea a fi luată vre-o dată dreptŭ Vlachiă dela Pindŭ, fiindŭ despărţite una de alta nu numaĭ prin Dunăre, dérŭ şi prin Balcanĭ.

Décă era vorba de o assemenea temere, maĭ de grabă trebuĭa să se sperie Bassarabiĭ de a da ţerreĭ lorŭ unŭ nume care o espunea mereŭ a fi considerată ca unŭ singurŭ corpŭ cu Ungaria.

Departe de a preveni vre-o confusiune în nomenclatură, *Ungro-vlachia* împinsese pênĕ şi pe cronicariĭ moldovenĭ din secolulŭ XV[3] a amalgama adessea pe Muntenĭ cu *Ungurĭ*, érŭ biografulŭ luĭ Négoiă Bassarabŭ, scriêndŭ pe la 1520, califică maĭ pretutindenĭ Ţérra-Romănéscă : *Pannoniă* [4].

A-şĭ impune dérŭ unŭ nume, maĭ allesŭ acella de *Ungro-vlachiă*, numaĭ şi numaĭ din gustulŭ de a caracterisa astŭ-felĭu differinţa posiţiuniĭ lorŭ territoriale în rapportŭ cătră depărtata şi inoffensiva *Mogleno-vlachiă*, arŭ fi fostŭ pentru Muntenĭ o metafisică.

Cantemirŭ ḑice:

«Grecĭĭ lĭ-a ḑisŭ Ungro-vlachĭ şi ţerreĭ Ungro-vlachiă» [5].

Apoĭ maĭ gĭosŭ:

«Géle că uniĭ din scriitorĭ, în diplomatele Domnilorŭ Muntenĭ şi 'n alte cărţĭ, nesoco-«tindŭ ce cinste copprinde numele Românŭ, scriŭ numele de Grecĭ împrumutatŭ Ungro-«vlachŭ, adecă căcĭ sunt maĭ aprópe de hotarele unguresci, séŭ căcĭ Radu-vodă Negrulŭ «despre ţérra ungurésca a venitŭ» [6].

Cantemirŭ maĭ adaugă, în sferşitŭ, că numele turcescŭ allŭ Munteniеĭ, *Kara-Iflak*, măcarŭ-că se traduce litteralmente «Negrulŭ-Vlachŭ», dérŭ în realitate nu este decâtŭ o desfigurare fonetică a cuvêntuluĭ Οὐγγρο-βλαχός, fiindŭ-că:

«Altmintrelea arŭ fi trebuitŭ să fie altŭ némŭ carele să se chiăme *Ak-Iflak*, adecă «Vlachŭ-Albŭ, şi împotrivă acelluĭa acesta să se chiăme Vlachŭ-Negru, care nicĭ a fostŭ, «nicĭ este» [7].

Sorgintea espressiuniĭ *Kara-Iflak* o vomŭ desbatte maĭ la valle, ca şi fantastica descăllecare a luĭ Radu-Negru din «ţérra ungurésca».

Aci ne mărginimŭ cu remăşiţa asserţiuniĭ: Ungro-vlachia de origine grecéscă.

Pentru timpulŭ anteriorŭ annuluĭ 1400 Cantemirŭ cunnoscea unŭ singurŭ Bizantinŭ, carele şi acella întrebuinţéză într'unŭ singurŭ locŭ ḑicerea *Ungro-vlachiă*, anume împĕratulŭ Ionŭ Cantacuzenŭ pe la 1375 [8].

Oare din acéstă unică menţiune isolată se putea înduce grecismulŭ cuvêntuluĭ?

1) **Cronica, II, 316.**
2) **Căllĕtoria, în Bucimulŭ, 1863, nr. 66, p. 263.**
3) **Maĭ susŭ Studiulŭ I, § 3, notele 6, 7.**
4) **Archiva Istorică, t. 1, part. 2, p. 144, 150.**
5) **Croniculŭ, II, 82, LXXXIX.**
6) **Ibid., 83.**
7) **Ib.**
8) **Testualŭ ap. RÖSLER, Rom. Studien, 295, nota 2.**

Prin înnalta'ĭ posițiune autorulŭ grecŭ, din actele diplomatice dintre Muntenia și Constantinopole, nu putea a nu sci titlulŭ pe care și'lŭ dedeaŭ Domniĭ Munteniĭ în secolulŭ XIV de căte orĭ eĭ scrieaŭ grecesce: αυθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας, precumŭ este bună-óră inscripțiunea icóneĭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ de pe la 1365, conservată în Lavra Sântuluĭ Atanasiŭ din Muntele Atone, de unde a desmormĕntat'o d. A. Odobescu.

In urma luĭ Cantemirŭ s'aŭ maĭ scosŭ la lumină Protocólele Patriarcatuluĭ Constantinopolitanŭ dintre 1315—1402.

Muntenia este numită acollo pretutindenĭ: Οὐγγροβλαχία.

De ce înse?

Pentru că așa se intitula «marele-voevodŭ» Alessandru, tatălŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ, în correspundința'ĭ bizantină din 1359: „Ὁ εὐγενέστατος μέγας βοϊβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας".

Scaunulŭ patriarcalŭ trebuĭa negreșitŭ să-ĭ respundă totŭ astŭ-feliu, căcĭ de pe aĭurĭ nu putea afla cumŭ să-lŭ chiăme într'unŭ modŭ officialŭ: „Εὐγενέστατε, συνετώτατε, ἀνδρικώτατε, μέγα βοϊβόδα καὶ αὐθέντα πάσης Οὐγγροβλαχίας, ἐν ἁγίῳ πνεύματι γνησιώτατε, ποθεινότατε υἱὲ τῆς ἡμῶν μετριότητος κῦρ 'Αλέξανδρε"[9].

Georgiŭ Codinŭ, scriêndŭ degĭa în secolulŭ XV, ni presintă la rôndulŭ seŭ dicerea *Ungro-vlachia*[10]; dérŭ ellŭ o cunnoscuse anume din archivulŭ Patriarcatuluĭ Constantinopolitanŭ, precumŭ o demonstră espressiunea luată de acollo: μητροπολίτης μέρους Οὐγγροβλαχίας[11].

Affară de Cantacuzenŭ, de Protocóle și de Codinŭ, acestŭ cuvêntŭ nu se găsesce nicăirĭ în ceĭ-l'alțĭ scriitorĭ bizantinĭ.

Pe la 1400 vulgulŭ din Ellada numĭa Țérra-Românéscă curatŭ numaĭ: Βλαχία[12], întocmaĭ precumŭ îĭ dicea pe la 1300, cu unŭ secolŭ înainte, Bizantinulŭ Niceforŭ Gregora[13].

Totŭ așa scrieaŭ Greciĭ ceĭ stabilițĭ în Muntenia, din carĭ uniĭ reușĭaŭ a se urca la celle maĭ înalte demnitățĭ alle Statuluĭ[14].

Ungro-vlachia era reservată actelorŭ domnescĭ și metropolitane.

Din analisa luĭ Cantemirŭ, Șincaĭ și Seulescu, noĭ amŭ dobânditŭ pênĕ aci doue convicțiunĭ:

1. Numele *Ungro-vlachia* nu s'a impusŭ Munteniеĭ ca unŭ simplu midŭ-locŭ de a o deosebi de *Mogleno-vlachiă;*

2. Acestŭ nume ni appare ca o propriă creațiune a Muntenilorŭ, nu ca unŭ imprumutŭ.

Dérŭ care 'ĭ este înțellesulŭ?

Ghicitu-l'a cine-va?

Pray[15], Gebhardi[16] și Engel[17] vĕdŭ în *Ungro-vlachia* o probă despre antica suzeranitate a corónеĭ Sântuluĭ Stefanŭ assupra Țerreĭ Românescĭ.

Nemicŭ, în adevĕrŭ, nu se pare a fi maĭ probabilŭ la prima vedere.

D. Rösler éttă cumŭ resumă și completéză teoria predecessorilorŭ seĭ:

«Cumŭ-că voevodatulŭ munténŭ fusese dintru 'nteiŭ numaĭ o provinciă a regatuluĭ ungarŭ, rĕdicându-se apoĭ abia la trépta de domniă vassală, dovédă este însușĭ numele țerreĭ, Ungro-vlachia, usitatŭ în propriele diplome alle voevodilorŭ muntenĭ»[18].

9) **Acta Patriarchatus Constantinopolitani**, ed. Miklosich et Müller, Vindob., 1860, t. I, p. 383, 386, etc.—Tóte actele relative la România sunt traduse de reposatulŭ SCARLATU ROSETTI în diarulŭ **Ecclesia**, Bucurescĭ, 1866, in-4.

10) **De officiis ecclesiæ et aulæ Constantinopolitanæ**, ed. Gretser, Paris, 1625, in-f., p. 129.

11) **Ibid.**, 130.—**Acta Patriarchatus**, 535.

12) MAZARI, **Dialogi mortuorum**, în Biblioteca Națională din Paris, MS. grec. nr. 2991, lettre *A* de l'ancien fonds, p. 473 verso: *„Τὸ ἀειδὸν Πῶλον ἰδὼν ἐκ Βλαχίας"* etc.

13) Ap. STRITTER, II, 205.

14) MONTFAUCON, **Palæographia Græca**, Paris, 1708, in-8, p. 80: *„τοῦ ἐντιμοτάτου ἄρχοντος κυροῦ 'Ιωάννου τοῦ Σπανοπούλου καὶ Ζουπάνου τοῦ ἀπὸ τῆς Βλαχείας..."* Datulŭ acesteĭ inscripțiunĭ este de pe la 1450. — Cf. CHALCOCONDYLAS, lib. IX, p. 508.

15) **Dissert.**, 121, 139.

16) **Gesch. d. Wal.**, 283, nota *f.*

17) **Gesch. d. Wal.**, 148.—**Gesch. d. Bulg.**, 440, nota *u.*

18) **Rom. Studien**, 309: „Dass die walachische Wojwodschaft zuerst als Provinz der ungarischen Krone Geltung gewann, dass die Herrscher sich nur in der Anlehnung an Ungarn erhoben, zeigt die Bezeichnung Ungrovlachia als Bezeichnung des Landes, *gebraucht in den eigenen Urkunden der walachischen Wojwoden.*"

Pray, Gebhardi şi Engel nu demonstraŭ nemicŭ.

Eĭ deduceaŭ purŭ şi simplu printr'unŭ gĭocŭ de cuvinte, cumŭ-că *Ungro-vlachia*, de óră ce copprinde în sine numele *Ungarieĭ* şi numele *Vlachieĭ*, trebuĭ să fi semnificândŭ dominaţiunea *Ungarieĭ* în *Vlachia*.

D. Rösler face unŭ passŭ înainte.

Ellŭ constată usulŭ acestuĭ nume în crisóvele domnescĭ din Muntenia.

Inse tocmaĭ acéstă împregĭurare, atâtŭ de ponderósă, este ceĭa-ce dobóră la pământŭ întréga sistemă.

Şi éttă cumŭ.

Se póte ḑice într'unŭ modŭ absolutŭ că nu essistă nicĭ o diplomă munténă princiară séŭ metropolitană, scrisă slavonesce séŭ chĭarŭ grecesce, în care Ţérra-Românéscă să nu fie numită *Ungro-vlachiă*.

Collecţiunea luĭ Venelin ni procură vr'o cincĭ-ḑecĭ de documente de acéstă natură dintre anniĭ 1360—1700[19].

Ungro-vlachia figuréză în tóte fără escepţiune[20].

Pe câtŭ înse de universală e *Ungro-vlachia* în diplomatica slavo-grécă a Ţerreĭ-Românescĭ, totŭ pe atâta de neauḑită este ea în celle-l'alte acte muntene, scrise în limba latină şi carĭ sunt destullŭ de numeróse, maĭ allesŭ în secolulŭ XIV.

Bassarabiĭ arŭ fi pututŭ să se întituleze: *Vayvoda Ungro-vlachiae* séŭ *Ungro-valachiae* séŭ *Hungaro-blachiae*, totŭ aşa de lesne precumŭ se intitulaŭ eĭ toţĭ pênĕ la Vladŭ Draculŭ: *Vayvoda Transalpinus* séŭ *Valachiae Transalpinae*.

De ce óre n'aŭ făcut'o?

Tóte referinţele diplomatice între Ungaria şi Muntenia se redegeaŭ lătinesce.

Avemŭ la mână maĭ multe diplome internaţionale în acéstă limbă, maĭ cu sémă dela Vladislavŭ Bassarabŭ[21] şi dela Mircea cellŭ Mare[22].

Décă termenulŭ *Ungro-vlachia* denota câtu-şĭ de puţinŭ rapportulŭ de vassalitate allŭ Munteniei către regatulŭ ungarŭ, apoĭ necessarmente arŭ fi trebuitŭ ca Bassarabiĭ maĭ în speciă în correspundinţa lorŭ cu regiĭ maghĭarĭ să se serve de acéstă espressiune.

Eĭ bine, eĭ nu făceaŭ aşa.

Coróna cea suzerană a Sântuluĭ Stefanŭ—căcĭ noĭ recunnóscemŭ că era în adevĕrŭ suzerană—arŭ fi cerut'o cu orĭ-ce preţŭ ca o solemnă datoriă omagială.

Nicĭ o pretensiune de felĭulŭ acesta nu transpiră de nicăirĭ.

Regiĭ maghĭarĭ, tocmaĭ pênĕ pe la 1700, se parŭ a fi ignoratŭ cu totulŭ însă-şĭ essistinţa vorbeĭ *Ungro-vlachia!*

Este comicŭ măcarŭ de a presuppune că Bassarabiĭ s'arŭ fi lăudatŭ mereŭ către Slavĭ şi către Grecĭ cu posiţiunea lorŭ de domniă subalternă, ca şi cândŭ era ce-va demnŭ de invidiă, pe cândŭ numaĭ în faţa stăpânuluĭ eĭ luaŭ d'o-dată unŭ aerŭ de egalitate, ascunḑêndŭ cu stăruinţă ceĭa-ce manifesta suppunerea.

Este şi maĭ comicŭ de a-şĭ imagina pe unŭ suzeranŭ carele nu cunnósce numele omagialŭ allŭ vassaluluĭ!

Déca *Ungro-vlachia* avea înţellesulŭ pe care i-lŭ attribuescŭ Pray, Gebhardi, Engel şi d. Rösler, consecinţele faptuluĭ s'arŭ fi intervertitŭ vrêndŭ-nevrêndŭ în următorulŭ chipŭ:

1-o. Bassarabiĭ arŭ fi murmuratŭ acestŭ cuvêntŭ, aşa ḑicêndŭ cu d'a-sila, numaĭ în relaţiunile lorŭ directe séŭ indirecte cu Ungaria, adecă în diplome latine;

19) Cf. **Archiva Istorică,** passim.—Pentru celle în limba grécă, MONTFAUCON, **Palæographia,** 441 sqq.

20) Nu scimŭ, de unde va fi luatŭ d. LAURIANU, **Tentamen,** p. XVIII, formele: *Ωχροδακία, Ωχροδαυία* şi *Ωχροβλαχία*, carĭ nu se afflă absolutamente nicĭ într'o fontână istorică.

21) Maĭ susŭ studiulŭ I, § 1, nota 3, § 4, nota 1 etc.

22) PRAY, **Dissert.,** 144.

2-o. Bassarabiĭ l'arŭ fi înlăturatŭ fără reservă, ca o espressiune puţinŭ măgulitóre pentru susceptibilitatea naţională, din tóte relaţiunile lorŭ directe séŭ indirecte cu Româniĭ, cu Slaviĭ şi cu Greciĭ, adecă din diplome nelatine;

3-o. Curtea regéscă a Ungarieĭ n'arŭ fi lipsitŭ nicĭ o dată de a numi Muntenia *Ungro-vlachiă* şi numaĭ *Ungro-vlachiă.*

Aceste effecte, necessitate de logică, sunt diametralmente oppuse realităţiĭ.

Fotino, Venelin şi d. Laurianŭ s'aŭ apropiatŭ de veritate maĭ multŭ ca orĭ-cine altulŭ.

Fotino ḑice:

«Muntenia se numesce *Ungro-vlachiă* din causa locuitorilorŭ seĭ, veniţĭ aci din Transil-«vania»[23].

Intr'unŭ altŭ passagĭu ellŭ traduce *Ungro-vlachia* din titlulŭ luĭ Radu-Negru prin «Ţerra-Românéscă din Ungaria», maĭ adăugândŭ apoĭ în notă că prin «Ungariă» se înţellege Transsilvania[24].

Venelin vorbesce ce-va maĭ pe largŭ:

«Bassarabiĭ s'aŭ ḑisŭ Domnĭ aĭ tóteĭ *Ungro-vlachie,* adecă aĭ Transsilvanieĭ, anume de «cândŭ apucară possessiunĭ în interiorulŭ acesteĭ ţerre, bună-óră aşa numitele ducaturĭ de «Almaşŭ şi de Făgăraşŭ; fiindŭ înse că Ardélulŭ avea voevoḑĭ aĭ seĭ propriĭ, de aceĭa «nicĭ titlulŭ în cestiune nu era în realitate decâtŭ o controversă[25].

D. Laurianŭ, în fine, commentéză *Ungro-vlachia* prin: «Ungaria de peste Temeşŭ, pe «care o desparte fluviulŭ Mureşŭ în Temeşiană şi Crişiană»[26].

Ceĭa-ce 'ĭ communŭ luĭ Fotino, Venelin şi d-luĭ Laurianŭ se póte resume în următorulŭ aforismŭ:

«*Ungro-vlachia* indică stăpânirea Muntenilorŭ peste o parte óre-care din pămêntulŭ po-«liticŭ allŭ Ungarieĭ».

Aşa este, precumŭ ne vomŭ încerca a o demonstra cu câte-va rândurĭ maĭ la valle.

Aşa este, dérŭ fie-care din ceĭ treĭ autorĭ îşĭ întunecă fundamentala ideiă prin câte o parţială retăcire.

Fotino crede că Radu-Negru arŭ fi addusŭ ḑicerea *Ungro-vlachia* din Transsilvania, pe cândŭ în faptŭ fratele acestuĭ principe, Vladislavŭ Bassarabŭ, şi tatălŭ amêndurorŭ, Alessandru, precumŭ şi metropoliţiĭ lorŭ, fără a maĭ vorbi de epoce anterióre, o purtaseră cu multŭ maĭ 'nainte în titulatura princiară şi archierécă.

Acésta 'ĭ greşélla luĭ Fotino.

Venelin n'a sciutŭ că ducatulŭ Amlaşuluĭ nu se afla în Ardélŭ, ci în Temeşiana, maĭ închipuindu-şĭ pe d'assupra că întréga Transilvaniă s'arŭ fi numitŭ *Ungro-vlachiă,* ceĭa-ce nu'şĭ găsesce gĭustificarea nicĭ într'o fontână istorică.

Acésta 'ĭ greşélla luĭ Venelin.

D. Laurianŭ strămută dominaţiunea Bassarabilorŭ peste Temeşŭ, pênĕ unde nu se întinsese nicĭ o dată territoriulŭ Muntenieĭ, cellŭ puţinŭ în seciliĭ XIII şi XIV.

Acésta 'ĭ greşélla d-luĭ Laurianŭ, carele înse, cată s'o mărturimŭ, s'a corresŭ maĭ în urmă, adoptândŭ o altă interpretare maĭ adecuată cu adevĕrulŭ decâtŭ chĭarŭ a luĭ Fotino şi Venelin[27].

23) I, 292: *Τότε καὶ ἡ Βλαχία ὠνομάσθη Οὐγγροβλαχία ἀπὸ τῶν ἐκ Τρανσιλβανίας εἰς ταύτην μετοικησάντων κατοίκων.*

24) II, 6: „*ἡγεμὼν πάσης Ῥουμάνιας τζάρας, ἐκ τῆς Οὐγγαρίας... Οὐγγαρίαν ἐννοεῖ τὴν Τρανσιλβανίαν.*"

25) Op. cit., 28: „K slovam Voevoda Basaraba prisovokupleno: i gospodin *vsei zemli Ugrovlachiiskoi, to est Transilvanii,* s tiech por, kak vladieltzy Basaraba priobrieli vladieniia vnutri toi strany, kakovy byli tak nazyvaemyia Gertzogstva Almaszskoe i Fagaraszskoe. Transilvania imiela tozse svoich Voevod, mezsdu koimi i Basarabskimi proischodili sorevnovaniia; posemu *titlo: i gospodin vsei zemli Ugrovlachiiskoi, bylo tolko pritiazatelno.*"

26) Tentamen, XVIII: „*Οὐγγροβλαχία*, Pannodacia, *Trans-Tibiscana Hungaria*, partem Hungariæ Regni efficiens, divisa per Marisium fluvium in Temisianam et Chrysianam."

27) Magaz. Ist., III, 263: „Mitropoliţiĭ Transilvanieĭ se chirotonĭaŭ de Mitropoliţiĭ Ţerreĭ-Româneseĭ, carĭ *se socotĭaŭ dreptŭ Essarchĭ aĭ Episcopilorŭ din ţerrele suppuse corónеĭ Ungarieĭ, şi de aceĭa se numĭaŭ şi Mitropoliţĭ aĭ Ungro-vlachieĭ.*"

Scuturândŭ pe câte-şĭ treĭ de ceĭa-ce 'ĭ dè prisosŭ şi completându-ĭ prin ceĭa-ce li lipsesce, noĭ amŭ venitŭ la următórea conclusiune:

Ţérra-Românéscă devine *Ungro-vlachiă* anume de cândŭ cu annessarea Făgăraşuluĭ.

Cu alte cuvinte:

In termenulŭ *Ungro-vlachiă,* descompusŭ în ambele selle elemente constitutive, Muntenia correspunde cu *Vlachia*, érŭ porţiunea olténă a Transsilvanieĭ cu *Ungaria.*

In cronicele şi'n documentele române Transilvania maĭ cu sémă se numesce aprópe totŭ-d'a-una: *Ţérră-Unguréscă*[28].

«Domnŭ allŭ Ungro-vlachieĭ» însémnă: *Dominus Hungariae et Valachiae.*

Era ce-va ca «roy d'Angleterre *et de France*» în diplomele regilorŭ normanḑĭ din secolulŭ XIV.

Pe ţermulŭ Danubiuluĭ ca şi pe aĭ Tamiseĭ, de dincóce *domnia Ungarieĭ,* de dincollo *regalitatea Francieĭ,* aŭ fostŭ de'nteĭu formula uneĭ realităţĭ essagerate, apoĭ în cursŭ de secolĭ o pretensiune tradiţională.

Este evidinte că grandiósa titulatură *ungro-vlachă* nu putea surrîde corónei Sântuluĭ Stefanŭ.

Tocmaĭ de aceĭa, evitândŭ cértă, în tóte diplomele latine, accessibile Ungurilorŭ, Bassarabiĭ preferĭaŭ a da ţerreĭ nesupĕrăcĭosulŭ nume de Munteniă: *Transalpina,* pe cândŭ în relaţiunile lorŭ cu celle-l'alte Staturĭ limitrofe, cu Slaviĭ şi cu Greciĭ, precumŭ şi'n affacerile curatŭ interióre, eĭ se fălĭaŭ a fi Domnĭ aĭ *Ungro-vlachieĭ.*

Regiĭ maghiarĭ, la rândulŭ lorŭ, abia una singură dată aŭ pronunţatŭ *Ungro-vlachiă,* ş'apoĭ cu o reservă fórte semneficativă, anume într'o diplomă slavică a împĕratuluĭ Sigismundŭ din 1420, hărăzită monastiriĭ Tisména şi 'n care se adaugă immediatŭ: «adecă a Bassarabilorŭ» [29], pentru a arĕta astŭ-felĭu că nu territoriulŭ Ungarieĭ se înţellege prin *Ungro.*

Tronulŭ munténŭ din evulŭ mediŭ recunnoscea supremaţia tronuluĭ maghĭarŭ, plătindu-ĭ chĭarŭ unŭ tributŭ; dérŭ natura acelleĭ vassalităţĭ, precumŭ ne vomŭ convinge maĭ departe, era altŭ-felĭu decumŭ şĭ-o închipuescŭ Pray, Gebhardi, Engel şi d. Rösler.

Este interessantŭ că şi domniĭ Moldoveĭ începuseră într'unŭ timpŭ a-şĭ forma unŭ titlu analogŭ cu *Ungro-vlachia.*

In correspundinţa luĭ Alessandru cellŭ Bunŭ cu patriarcatulŭ constantinopolitanŭ, Moldova se chiamă *Russo-vlachiă,* Ρουσσοβλαχία. [30]

Din evulŭ mediŭ şi pênĕ la împărţirea Polonieĭ, cuvêntulŭ *Russia* se applica specialmente către actuala Galiţiă, *palatinatus Russiae* séŭ *Ruskie wojewodztwo,* din care făcea parte Pocuţia, o mică provinciă la marginea nordică a Moldoveĭ [31].

Pe la 1388, ca depositŭ spre assicurarea unuĭ împrumutŭ, Polonia cedase Moldovenilorŭ acea Pocuţiă, adecă o porţiune din corpulŭ *Russieĭ* [32].

Eccĕ de unde se ivesce d'o dată *Russo-vlachia.*

Domniĭ moldovenĭ, possedêndŭ unŭ fragmentŭ din Galiţia, începură a se făli, cellŭ puţinŭ în relaţiunile lorŭ cu Greciĭ, de a fi *domini Russiae et Vlachiae,* după cumŭ domniĭ muntenĭ, possedêndŭ maĭ de-multŭ şi într'unŭ modŭ maĭ durabilŭ unŭ fragmentŭ din Transilvania, se fălĭaŭ către Grecĭ şi către Slavĭ de a fi *domini Ungriae et Vlachiae.*

28) Cronica Munténă în **Magazinŭ Istoricŭ,** IV, 231: „Findŭ în *Ţérra-ungurésca* unŭ voevodŭ, ce l'aŭ chiămatŭ Radulŭ Negru-voevodŭ etc."— **Ibid.,** p. 280: „Batorŭ Sigmonŭ, craĭulŭ *unguresců*..."—Diploma din 1570 în VENELIN, 183: „u *Ugr'ska zemle*... ot Iakobă Kozsokaria ot *Sibina*..."—**Condica Vieroşuluĭ,** ap. TOCILESCU, **Fóia Societăţiĭ Românismuluĭ,** t. 1, Bucur., 1870, p. 153.—etc.

29) VENELIN, 49: „v ugrovlachiiskoi zemli, *sczo est Basarabska.*"

30) **Acta Patriarch. Constantinop.,** *ed. Miklosich, II,* passim.

31) STAROWOLSKI, **Descriptio Poloniæ,** în MIZLER, *I,* 451.

32) **Akty Zapadnoi Rossii,** I, 22.

Nicĭ ceĭ ănteĭ înse nu-șĭ dedeaŭ titlulŭ cu *Russia* căndŭ vorbĭaŭ cu Poloniĭ, nicĭ ceĭ-l' alțĭ nu se lăudaŭ cu *Ungria* căndŭ aveaŭ a face cu Maghiariĭ.

Tótă differința consistă în aceĭa că *Russo-vlachia* perise în fașă, pe căndŭ *Ungro-vlachia* s'a perpetuatŭ maĭ pênĕ 'n ḑillele nóstre; dérŭ în fondŭ ambele casurĭ sunt absolutamente de aceĭa-șĭ natură.

Se va pretinde óre că Moldova se chiăma *Russo-vlachiă* din causa vassalitățiĭ selle cătră Polonia?

Dérŭ atuncĭ s'arŭ fi ḑisŭ: *Polono-vlachiă.*

Nu maĭ insistâmŭ assupra unuĭ punctŭ atâtŭ de limpede.

Să abordâmŭ unŭ altŭ nume tipicŭ allŭ Țerreĭ-Româneseĭ.

§ 8.

TRANSALPINA.

Nemicŭ nu póte fi maĭ naturalŭ, decâtŭ a desemna o parte de locŭ după impressiunea cea maĭ elementară a aspectuluĭ seŭ: déllŭ séŭ valle.

Originea unuĭ poporŭ este căte o dată obscură, în orĭ-ce casŭ cere o prealabilă cercetare; principele séŭ dinastia, după carĭ s'arŭ puté numi unŭ Statŭ, trecŭ și se uĭtă; têrrêmulŭ remâne singurŭ neclintitŭ în miḑŭ-loculŭ tuturorŭ vicissitudinilorŭ, isbindu-ne dela cea de 'ntĕiŭ cĭocnire și nedesmințindu-se nicĭ o dată.

Arŭ fi oțiosŭ din parte-ne a grămădi aci denumirĭ locale, datorite posițiuniĭ muntóse séŭ văllene a territoriuluĭ, deși nu e greŭ a offeri unŭ lungŭ registru, începêndŭ cu străbuna Romă, în fața căriĭa, dela prima 'ĭ apparițiune pe scena istorieĭ, locuĭaŭ degia doue antice triburĭ italice: *Hernici* séŭ Munteniĭ și *Aequi* séŭ Văllеniĭ[1].

Să ne mărginimŭ în sfera Dacieĭ.

Gotulŭ Iornande o zugrăvĭa în secolulŭ VI: *cunună de munți*[2].

Din tóte provinciele Dacieĭ, Țérra-Românéscă șĭ-a căstigatŭ maĭ în speciă numele de *Munteniă*, pe care înse l'arŭ fi pututŭ revindeca cu acella-șĭ dreptŭ Moldova, Ardélulŭ, Crișiana, Temeșiana și chiarŭ Romănia de peste Dunăre.

Originea acesteĭ numirĭ este eminamente din evulŭ mediŭ.

In deșertŭ s'aŭ încercatŭ uniĭ a inventa pe socotéla anticitățiĭ o Daciă Munténă, *Dacia Alpestris*, care în realitate nu se găsesce nicăirĭ în inscripțiunĭ séŭ în autorĭ classicĭ[3].

Cuceritoriĭ Romanĭ privĭaŭ actuala Țérră-Românéscă totŭ-d'a-una din direcțiunea Dunăriĭ, unde munțiĭ gĭócă unŭ rollŭ secundarŭ.

Numaĭ în véculŭ de miḑŭ-locŭ acéstă porțiune a Dacieĭ începe a fi maĭ bine cunnoscută despre nordŭ, appusŭ și resăritŭ, de unde o attacaŭ mereŭ Germaniĭ, Slaviĭ, Unguriĭ și differite hórde orientale, întimpinândŭ toțĭ în calle, maĭ multŭ séŭ maĭ pușinŭ, stăncósa barricadă a Carpațilorŭ.

A merge spre Oltŭ, era pentru dênșiĭ a trece *peste munți*, «ultra Alpes», după cumŭ se rostĭa diplomatica latină a Maghiarilorŭ de prin secolulŭ XIII[4].

Pe de altă parte însișĭ Româniĭ, silițĭ necontenitŭ în fața năvalleĭ a căuta refugiŭ în nebiruita cetate alpină, s'aŭ deprinsŭ, printr'o procedură firéscă a spirituluĭ umanŭ, a identifica concepțiunea de *patriă* cu ideia de *munte,* întocmaĭ precumŭ orășénulŭ séŭ săténulŭ simbolitéză țérra prin casă, prin căminŭ, prin vétră.

1) SERVIUS în AENEID., VII, vers. 684 sq. — FESTUS, verbo: Hernici.

2) ED. CLOSS, Stuttgart, 1866, in-16, V, p. 26: „Dacia est *ad coronæ speciem arduis alpibus emunita.*"

3) ACKNER, **Die Colonien der Römer in Dacien,** Wien, 1857, in-4, p. 8-10.—GEBHARDI, ENGEL, etc.

4) Diploma regeluĭ Ladislavŭ din 1285 ap. FEJÉR, V, 3, 274: „aliquam partem de regno nostro, *ultra alpes* existentem", vorbindŭ despre resbellulŭ Ungurilorŭ cu voevoḑiĭ muntenĭ Lăténŭ și Bărbatŭ.—Cf. KATONA, VI, 911.

In acestŭ modŭ s'a născutŭ de sine'şĭ numele de *Munteniă*, convenindŭ d'o potrivă străinilorŭ şi pămêntenilorŭ, căcĭ fie-care îllŭ putea înţellege din propriulŭ seŭ punctŭ de vedere.

Uniĭ aŭ credutŭ că numaĭ Moldoveniĭ arŭ fi botezatŭ astŭ-felĭu Ţérra-Românéscă.

Este o erróre capitală.

Vomŭ enumera maĭ ântĕĭu tóte casurile din secolulŭ XIV, în carĭ cuvêntulŭ *Transalpina*, ca numele *Munteniĕĭ*, figuréză în actele Bassarabilorŭ celle scrise în limba latină:

1-o. Monetele dela Vladislavŭ Bassarabŭ dintre 1360—1372, întitulându-se: «Voivoda *Transalpinus*» [5];

2. O diplomă dela acella-şĭ principe din 1368 [6];

3. O alta din 1369 [7];

4. Idem din 1372 [8];

5. Ambassada în Polonia la 1389 din partea luĭ Mircea cellŭ Mare, «woiewodae *Transalpini*» [9];

6. Totŭ aşa din 1390 [10];

7. Idem din 1391 [11];

8. Tractatulŭ între acella-şĭ principe şi împĕratulŭ Sigismundŭ din 1395 [12].

Dintre actele străine în limba latină totŭ din secolulŭ XIV nu menţionâmŭ nicĭ unulŭ, fiindŭ-că maĭ tóte sunt unanime a traduce *Muntenia* prin *Transalpina* séŭ căte o dată *Ultralpina* [13], affară numaĭ dóră de doue bulle papale din 1370, una către Vladislavŭ Bassarabŭ şi cea-l'altă către vĕduva luĭ Alessandru Bassarabŭ, în carĭ amĕndoue, printr'o escepţiune remarcabilă, occurge numele *Vlachia* [14].

Să ne maĭ întrebămŭ óre, décă *Transalpina*, adecă *ţérră-de-peste-munţĭ*, este séŭ nu totŭ una cu *Muntenia*?

Essistă unŭ modŭ indirectŭ de a respunde la acéstă cestiune.

Unŭ casŭ absolutamente identicŭ, o copiă aşa dicêndŭ fotografică, ni se presintă peste Carpaţĭ.

Cuvêntulŭ *Ardélŭ*, devenitŭ nume românescŭ allŭ Transsilvanieĭ, derivă din numele unguresců *Erdély* [15], formându-se în graiulŭ poporuluĭ întocmaĭ după aceĭa-şĭ procedură eufonică, prin care grecesculŭ ἐργάτης s'a prefăcutŭ în *argatŭ* séŭ lătinesculŭ *ericius* în *aricĭu*.

Erdély provine la rêndulŭ seŭ din radicala maghiară *erdö*, care însemnéză *codru* [16].

Prin urmare, Ardélulŭ este *Codreniă*.

Lătinesce: *Silvania*.

De ce déro s'a maĭ adausŭ la începutŭ unŭ *Trans*, combinându-se astŭ-feliŭ *ţérră de peste codri* în locŭ de *ţérra codrilorŭ*?

Pentru că latinitatea, fiindŭ în evulŭ mediŭ limba officială a Europeĭ întregĭ, căuta într'adinsŭ a se pleca după conveninţa generalităţiĭ popórelorŭ, érŭ nu a unuĭ singurŭ.

5) In preţiósa collecţiune a d-luĭ DEM. A. STURDZA.

6) Maĭ susŭ Studiulŭ I, § 10, nota 6.

7) **Ibid.**, § 4, nota 1.

8) **Ib.**, § 10, nota 12.

9) **Ib.**, § 2, nota 3.

10) **Ib.**, nota 5.

11) DOGIEL, I, 599.

12) PRAY, **Dissert.**, 144.

13) THEINER, **Mon. Hung.**, I, 691.

14) **Magaz. Ist.**, III, 130-135.—RAYNALDUS, **Annales ecclesiastici post Baronium**, Romæ, 1646-77, in-f., t. 16, nr. 5: „Ladizlao Waydæ *Vlachiæ*..." — „Alexandri Waydæ in *Vlachia* viduæ."

15) Turciĭ: *Erdel-ban*, şi Serbiĭ: *Erdel*, conservă pênĕ astă-dĭ acéstă formă primitivă. Vedĭ LEUNCLAVIUS, **Annales sultanorum Othmanidarum**, Francof., 1596, in-f., p. 191, şi KARADZIT, **Lexicon**, 153. — Cf. DU CANGE, **Glossarium mediæ græcitatis**, Lugduni, 1688, in-f., p. 114, cuvintele *ἀργαλεῖον* etc.

16) Amatoriĭ de curiosităţĭ potŭ citi în **Lexicon Valachico-Latino-Hungarico-Germanicum**, Budæ, 1825, in-8, p. 29, sublima etimologiă a Ardéluluĭ: „a civitate *Ardisu* vel *Argisu*, vel forte a Lat. *Ardelio, id ist homo inquietus*." Şi totuşĭ autoriĭ scieaŭ unguresce!—Nu maĭ puţinŭ escentrică este opiniunea unuĭ Sassŭ, carele cunnósce şi acella limba maghĭară, dérŭ iĭ convenĭa maĭ bine din originalitate a se pre-âmbla în lumea celtică. Vedĭ MÖCKESCH, **Die celtische Abstammung der Walachen**, Hermannstadt, 1867, in-8, p. 34: „Das Wort Ardeal ist *eben so gut und celtisch als das Wort Ardennen oder Artgal, oder Artalbinum, Ardee, Ardea, Ardala-Hög, Ardaban, Ardagan, Artaxerxes*, etc."

Germanŭ, Slavŭ, Ungurŭ, Latinŭ, nimenĭ nu putea întra în Ardélŭ fără a da *peste codri*, carĭ blănĭaŭ cu prisosŭ hotarele de gĭurŭ în gĭurŭ.

Pentru toţĭ era *ţérră-de-peste-codri.*

De aci *Trans-silvania.*

Pentru indigenĭ înse acestŭ *trans* séŭ *peste* constituĭa o formă absurdă, căcĭ patria lorŭ nu se affla *peste codri,* ci eraŭ chĭarŭ *codriĭ.*

Cu tóte astea, de căte orĭ scrieaŭ lătinesce, eĭ eraŭ constrînşĭ a întrebuinţa vrêndŭ-nevrêndŭ essoticulŭ nume de *Trans-silvania*, fiindŭ-că altŭ-feliŭ s'arŭ fi espusŭ a da locŭ confusiuniĭ.

Devenise unŭ termenŭ tecnicŭ.

Ardélŭ séŭ *Erdélp,* adecă *Silvania* séŭ *Codreniă,* fără nicĭ o ideiă de *trans,* remăneaŭ pentru usulŭ localŭ.

In fondŭ înse, fie *Trans-silvania,* fie *Ardélŭ,* este totŭ una, offerindu-ni noţiunea essenţială de *codru.*

Numile *Munteniă* şi *Trans-alpina* trecŭ din puntŭ în puntŭ prin aceĭa-şĭ desfăşurare analitică.

Bassarabiĭ admiseră în actele lorŭ latine *Trans-alpina* în locŭ de *Alpina* numaĭ spre a înlătura orĭ-ce ecuivocitate în relaţiunile lorŭ cu străiniĭ, pe căndŭ la dênşiĭ a-casă acestŭ termenŭ anormalŭ se înlocuĭa totŭ-d'a-una prin forma'ĭ cea correctă : *Térră-Muntenéscă.*

Este o cĭudată coincidinţă că, precumŭ Vlachia dela Dunăre se numĭa *Trans-alpina,* totŭ astŭ-feliŭ Vlachia din Hemŭ se ḑicea *Za-goria* [17], adecă *peste-munţĭ,* o traducere slavică litterală a cuvêntuluĭ latinŭ : *za*(trans)-*gorp*(alpes).

In rapportŭ cu posiţiunea geografică a Serbieĭ şi a Bulgarieĭ acea ţérră se afla *peste munţĭ,* anume Balcanĭ, întocmaĭ precumŭ banatulŭ Severinuluĭ se afla *peste munţĭ,* anume Carpaţĭ, în rapportŭ cu posiţiunea geografică a Ungarieĭ şi a Polonieĭ.

§ 4.

ŢÉRRA-MUNTENÉSCĂ.

O dată demonstrându-se că nu numaĭ Moldoveniĭ, ci aprópe tóte celle-l'alte popóre, şi maĭ cu sémă chĭarŭ indigeniĭ ḑiceaŭ Ţerreĭ-Românescĭ *Munteniă,* cată să urmărimŭ după putinţă în celle maĭ vechĭ fontâne forma românéscă a acestuĭ cuvêntŭ, ceĭa-ce este cu atătŭ maĭ a-nevoiă cu cătŭ noĭ nu possedemŭ pênĕ acumŭ nemicŭ destullŭ de substanţialŭ în limba nóstră naţională de prin seculiĭ XIII, XIV şi XV.

Italianulŭ Bonfinio, născutŭ la 1427 şi reposatŭ la 1502, trăitŭ maĭ tótă viuéţa sea în Ungaria, amicŭ şi istoriografŭ allŭ regeluĭ Mateĭu Corvinŭ, repetă de treĭ orĭ într'unŭ singurŭ passagĭu că pămêntulŭ Bassarabilorŭ se chĭamă *Munteniă:* «Montana» [1].

Tractatulŭ commercialŭ din 1407 între Moldova şi Polonia, deşi numesce pretutindenĭ Ţérra-Românéscă *Bassarabiă,* precumŭ vomŭ vedé maĭ la valle, totuşĭ mărfurilorŭ de acollo, şi anume cereĭ, îĭ dă calificarea de *muntenescĭ:* «muntiansky» [2].

17) LEAKE, **Researches in Greece,** London, 1814, in-4, p. 103, 217, 372, 407.— FALLMERAYER, 236. — THEINER, **Monumenta Slavorum Meridionalium,** Romæ, 1863, in-f., t. I, p. 17, an. 1202.—GODINUS, ap. STRITTER, II, 673.—Peste Dunăre eraŭ în evuĭŭ-mediŭ maĭ multe regiunĭ curatŭ slavice, numite de assemenea *Zagoria,* precumŭ arrétă SAFARIK, **Staroz.,** 619, nota 73. In unele casurĭ singurulŭ modŭ de a distinge cu sicuranţă pe cea românéscă, este de a confrunta căte maĭ multe passage séŭ maĭ mulţĭ autorĭ assupra unuĭa şi acelluĭa-şĭ omŭ séŭ evenimentŭ.

1) **Rerum Ungaricarum libri XLV,** Viennæ, 1744, in-f. p. 21: „ad Tibiscum usque spatiatur, quod *Montanæ Daciæ* caput est, quam Ripensem plerique dixerunt, et *nunc Montanam Valachiam appellant.* Altera vero Valachia, cui Moldaviæ nomen est, inter Istrum et Tyram, ab Hierasso *montanæ Valachiæ* termino ad Euxinum usque Pontum extenditur."

2) **Akty Zapadnoi Rossii,** I, 32.—**Archiva Istorică,** I, 1, 130: „A *Muntianskyi* vosk i Braszevskyi slobodno im est."— Despre esportaţiunea cereĭ muntenescĭ éttă ce ḑice peste patru secolĭ PEYSSONEL, **Le commerce de la Mer-Noire,** Paris, 1787, in-8, t. 2, p. 185: „La cire est le plus considérable article du commerce de sortie de Walaquie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense." — Eccĕ o marfă, assupra căriĭa vicissitudinile vécurilorŭ n'aŭ avutŭ nicĭ o influinţă!

Ambele aceste isvóre, atâtŭ Bonfinio, precumŭ şi tractatulŭ moldo-polonŭ, unulŭ scriêndŭ pe la 1450 şi cellŭ-l'altŭ scrisŭ pe la 1400, trebuĭ socotite în casulŭ de faţă ca făcêndŭ parte din secolulŭ XIV, căcĭ înregistréză unŭ lucru degĭa generalmente cunnoscutŭ pe atuncĭ dela Lembergŭ pênĕ la Buda, adecă ce-va înrădĕcinatŭ cu multŭ maĭ de 'nainte.

Peste unŭ secolŭ şi maĭ bine, pe la 1520, numele de *Munteniă* era atâtŭ de respânditŭ în Ţérra-Romănéscă, încâtŭ biografulŭ luĭ Négoiă Bassarabŭ îllŭ întrebuinţéză de vr'o ḑece orĭ, bună-óră :

1. «Nifonŭ, Patriarculŭ Ţarigraduluĭ, care a strălucitŭ în multe patime şi ispite în Ţarigradŭ şi în *Ţérra-Muntenéscă*» ;

2. «De acésta încă mărturisise sfântulŭ Nifonŭ maĭ 'nainte, ca şi de *Ţérra-Muntenéscă*» ;

3. «Ḑisese maĭ 'nainte de Radulŭ-vodă şi de *Ţérra-Muntenéscă*» ;

4. «Alţiĭ se răsipiră prin tótă *Ţérra-Muntenéscă*» ;

5. «Maĭ vĕrtosŭ în *Ţérra-Muntenéscă* marĭ şi minunate monăstirĭ a făcutŭ» ;

6. «Mutarea aceĭ sfinte icóne din Ţarigradŭ în *Ţérra-Muntenéscă*» ;

7. «Toţĭ egumeniĭ din *Ţérra-Muntenéscă*» ;

8. «Tóte monăstirile *Ţerreĭ-Muntenescĭ*» etc. [3]

Nu ne pogorîmŭ în timpiĭ maĭ dincóce.

Ni agĭunge a fi probatŭ că în secolulŭ XIV, décă nu şi maĭ încollo, numele de *Munteniă* era totŭ atâtŭ de communŭ pe malurile Oltuluĭ ca şi acella de *Ţérră-Românéscă,* căḑêndŭ treptatŭ în desuetudine cu multŭ maĭ târḑiŭ, abia după 1700 [4].

§ 5.

HAVAS-ALFOLD.

Muntenia, tradusă lătinesce în stilŭ diplomaticŭ prin *Transalpina,* servi totŭ în secolulŭ XIV vecinilorŭ nostri Ungurĭ pentru a împune Ţerreĭ-Românescĭ o denominaţiune care s'a păstratŭ pênĕ astă-ḑĭ în graĭulŭ maghiarŭ, anume *Havas-Alföld,* adecă «Munteniă-degĭosŭ», deşi acestŭ termenŭ circuléză la dênşiĭ, ca şi la noĭ, în concurrinţă cu *Oláh-ország,* adecă «Româniă» [1].

Litteratura ungară pênĕ pe la 1500, maĭ cu sémă cea istorică, a fostŭ eminamente latină, încâtŭ nĭ-arŭ fi a-nevoiă a verifica în ea essistinţa uneĭ vorbe curatŭ maghiare; dérŭ acésta nu ne împedecă de a puté dovedi prin probe indirecte fórte ponderóse vechimea cuvêntuluĭ *Havas-Alföld.*

Şi étă cumŭ.

1. Tóte monumentele litterare alle Ungarieĭ din secolulŭ XVI, cândŭ se ivesce acollo o mişcare intellectuală într'unŭ înţellesŭ naţionalŭ, numescŭ în unanimitate astŭ-felĭu Ţérra-Romănéscă, ceĭa-ce arétă că însăşĭ espressiunea este cu multŭ maĭ bĕtrână.

2. «Muntenia-*de-gĭosŭ*» (Havas-*Alföld*) póte să implice că Moldova, cea-l'altă provinciă română dela Dunăre, era considerată în acella-şĭ timpŭ de cătră Ungurĭ ca «Munteniă-*de-susŭ*» (Havas-*Felsö*föld), după cumŭ o şi desemnéză superioritatea'ĭ orografică;

3) **Archiva Istoricŭ**, I, 2, 133-150.

4) RADU POPESCU în **Istoria Ţerreĭ-Romănescĭ**, ed. Ioanidŭ, Bucur., 1859, in-8, t. 2, pênĕ la p. 344, este plinŭ la totŭ passulŭ de *Munteni* şi *Térra-Muntenéscă*.

1) Unŭ memoriŭ din secolulŭ XVII, in RUMY, **Magyar emlékezetes irások**, Pesten, 1816, in-8, t. 2, p. 18-19: „Ezen Doctor Ferentz vólt Batori Sigmondal, midőn *Havasalföldébe* ment haddal, és ott amaz hires Tyrannus Mihály Vajdával, ki egyéb aránt igen vitéz Fejedelem vólt, mind két *Oláh Országokut'* birto etc." — Bassarabiĭ, cândŭ scrieaŭ unguresce, admitteaŭ eĭ-înşiĭ numele *Havas-Alföld*, bună óră într'unŭ actŭ dela Constantinŭ-vodă Şerbanŭ în KEMÉNY, **Notitia Archivi Capituli Albensis**, Cibinii, 1836, în-8, t. 1, p. 18: „My Constandyn Vayda, Isten Kegyelmességéből *Havas Alfoldének* Ura etc." — Cf. cronica luĭ IANOS BORS în KEMÉNY es KOVACS, **Erdélyország' története'i 'tara**, Kolozsvártt, 1837, in-8, t. I, p. 179 etc. — TRAUSCHENFELS, **Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens**, Kronstadt, 1860, in-8, passim. — Cf. HELTAI, **Historiás Enek**, Kolozsvárt, 1577, in-4, pass., etc.

fiindŭ însе că o assemenea numire, pĕ care noĭ n'o afflămŭ nicăirĭ în vre-una din sorginţile secoluluĭ XVI, se pare a fi perită chĭarŭ din limba cea viuă a poporuluĭ maghiarŭ inainte de 1500, este dérŭ probabilŭ că ea trebuĭa să-şĭ fi făcutŭ traĭulŭ într'o epócă anterióră: pe la 1400 séŭ maĭ încollo.

3. Cătră 1450 ideĭa *Munteniеĭ-de-gĭosŭ* era degia trecută dela Ungurĭ la Polonĭ, carĭ aŭ applicat'o în simţulŭ proprieĭ lorŭ posiţiunĭ geografice, adecă pe Moldova aŭ numit'o Moldovă-de-susŭ, érŭ pe Muntenia *Moldovă-de-gĭosŭ*[2]: *susulŭ* şi *gĭosulŭ* fiindŭ aci învederatŭ de proveninţă maghiară[3], cu acea numaĭ deosebire că Ungaria, ca maĭ apropiată de Muntenĭ, îĭ lua pe dênşiĭ de normă pentru ambele elemente alle antiteseĭ, pe cândŭ Polonia preferĭa pe Moldovenĭ, fiindŭ limitrofă cu acestiĭa[4].

4. In secolulŭ XIV Ţérra-Românéscă nicĭ că putea a nu fi avutŭ în limba maghiară vre-unŭ nume propriŭ, fiindŭ-că de pe timpulŭ împĕratuluĭ Sigismundŭ (1387—1437) Unguriĭ se apucară degĭa a boteza în felĭulŭ lorŭ pênĕ şi localităţile celle mĕnunte din Muntenia, metamorfosândŭ bună-óră Câmpu-lungulŭ in *Hosszumezö*, după ortografia archaică *Hozzywmezw*, dela *hosszù* — lungŭ şi *mezö* — câmpŭ[5].

Aşa déro perpetuitatea cuvêntuluĭ *Havas-Alföld* în litteratura naţională maghiară; probabila dispariţiune limbistică a correlativuluĭ seŭ *Havas-Felsöföld* înainte de 1500; imprumutarea acesteĭ numirĭ de cătră Polonĭ de pe la 1450, şi obiceĭulŭ ungurescŭ de a traduce nomenclatura română de pe la 1380; tóte acestea concurgŭ la unŭ locŭ a demonstra că fiiĭ luĭ Arpadŭ numĭaŭ Ţérra-Românéscă în graĭulŭ lorŭ «Munteniă-de-gĭosŭ» în secolulŭ XIV, décă nu şi maĭ de'nainte.

§ 6.

MULTANY.

Limba polonă înlocuesce generalmente numile ţerrelorŭ prin nominativulŭ îmmulţitŭ allŭ numilorŭ popórelorŭ: astŭ-felĭu ea ḑice *Italianiĭ* în locŭ de *Italia* (Wlochy), *Germaniĭ* în locŭ de *Germania* (Niemcy), *Boemiĭ* în locŭ de *Boemia* (Czechy), *Unguriĭ* în locŭ de *Ungaria* (Wegry), *Româniĭ* în locŭ de *România* (Wolochy) etc.

Totŭ aşa *Multany*, numirea polonă a Ţerreĭ-Românescĭ, nu e decâtŭ nominativulŭ îmmulţitŭ allŭ cuvêntuluĭ *Multan*, carele la rôndulŭ seŭ, luatŭ chĭarŭ dela Românĭ, este purŭ şi simplu allŭ nostru: *Munténŭ*, schimbându-se *n* în *l* după o procedură ordinariă în fonetica tuturorŭ limbelorŭ indo-europee, precumŭ *alter* latinŭ s'a formatŭ din samscritulŭ *antaras*, *alma* italiană din latinésca *anima*, *child* anglesescŭ din germanulŭ *kind* etc.[1].

La începutulŭ secoluluĭ XVI numele *Multany* era de-multŭ vulgarisatŭ în Polonia[2].

Originea 'ĭ trebuĭa să fi fostŭ pe atuncĭ fórte vechiă, de óră-ce i se perduse tradiţiunea

2) Descrierea polonă contimporénă a espediţiuniĭ ottomane din 1462 contra luĭ Vladŭ-vodă Ţepeşŭ, în **Zbiór pisarzów polskich**, ed. Galenzowski, secţiunea 2, t. 5, Warszawa, 1828, in-16, p. 182-193: „O uojeuodzije woloskim Drakule ktorij zdzijerzal *dulna zijemije moldawska*..."

3) Secuiĭ şi Unguriĭ din Transilvania numescŭ Ţérra-Românéscă în limbă vorbită numaĭ *Alföld*, adecă *Provinciă-de-gĭosŭ*, ommittêndŭ *Havas* séŭ *Munteniă*, ceĭa-ce ne face a crede că Poloniĭ vorŭ fi luatŭ ḑicerea anume dela Maghiariĭ din Ardélŭ, cu carĭ se şi învecinéză.

4) Cf. MIECHOWSKI, **Chronica Polonorum**, Cracoviæ, 1521, in-f., p. CCCXXXIII.

5) KEMÉNY, în KURZ, **Magaz. für Geschichte Siebenbürgens**, Kronstadt, 1846, in-8, t. 2, p. 100. — FEJÉR, X, 6, 876, 878. — NAGY, PAUR, RATH és VÉGHELY, **Hazai Okmánytár**, Györött, 1866, in-8, t. 3, p. 353, actŭ din 1428: „in Hozzywmezw dictarum parcium nostrarum Transalpinarum." — Unŭ actŭ din 1395, ap. ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 160, etc.

1) CHAVÉE, **Lexiologie indo-européenne**, Paris, 1849, in-8, p. 156.

2) KROMER, **De origine et rebus gestis Polonorum**, Basileæ, 1568, in-f., p. 213: „*Multani* a nostris, a cæteris vero *Transalpinenses* vocentur." — IDEM, **Polonia sive de situ regni Polonici**, 1576, reprodusŭ în MIZLER, **Historiarum Poloniæ collectio magna**, Varsaviæ, 1761, in-f., p. 118: „*Transalpinensis et Moldavicus*, quorum hic a nostratibus peculiariter Valachiæ Palatinus dicitur, *ille vero Multanicus*."

pênĕ într'atâta, încâtŭ celebrulŭ enciclopedistŭ polonŭ Sarnicki nu se sfiea a ó deduce: «à multitudine gentium»[3].

Prima cunnoscinţă maĭ officială a Polonilorŭ cu Muntenia, de care'ĭ despărţĭa territoriulŭ Moldoveĭ, avusese locŭ sub Mircea cellŭ Mare[4].

Astŭ-felĭu *Multany* cată să se fi formatŭ pe la finea seculuĭ XIV.

Transalpina, Havas-Alföld, Multany, arrétă că aprópe Europa întrégă cunnoscea pe atuncĭ Ţérra-Romănéscă maĭ allesŭ sub numele topicŭ de *Munteniă.*

Engel ni spune, că Serbiĭ o numĭaŭ *Blacho-zaplaninska,* dérŭ păstréză cea maĭ adâncă tăcere assupra fontâneĭ din care va fi scosŭ acéstă informaţiune.

Ceĭa-ce 'ĭ şi maĭ originalŭ decâtŭ tóte, este că, fălindu-se a fi consultatŭ cronicele manuscripte serbe, ellŭ traduce *Blacho-zaplaninska* prin «Romănia Văllénă», pe cândŭ *planina* însemnéză serbesce ce-va diametralmente oppusŭ: nu *valle,* ci *munte*[5].

Engel confundase ḑicerea slavică *planina* cu locuţiunea latină: *planum*[6].

Apoĭ pentru ca errórea să pară şi maĭ cĭudată, ellŭ maĭ adaugă că Ţérra-Romănéscă s'a ḑisŭ *Văllénă* anume spre distingerea de cea *Munténă* din Tessalia[7].

Şincaĭ şi Seulescu căutaŭ la Pindŭ contrastulŭ *Ungro-vlachieĭ,* Engel pe allŭ *Munteniéĭ!*

In faptŭ *Blacho-zaplaninska* este o traducere din litteră în litteră a espressiuniĭ: *Valachia Transalpina.*

Fiindŭ înse că acéstă din urmă occurge pentru ănteia dată în diplome d'abia în secolulŭ XV[8], érŭ maĭ înainte noĭ vedemŭ numaĭ *Transalpina* fără *Valachia*[9], urméză că *Blacho-zaplaninska* este unŭ termenŭ modernŭ, cellŭ multŭ de pe la 1500[10], încâtŭ nu ne póte preoccupa în casulŭ de faţă.

§ 7.

VRANCEA.

Amŭ agĭunsŭ acumŭ la ultima şi cea maĭ necunnoscută numire *munténă* a Ţerreĭ-Romănesceĭ: *Vrancea.*

Astă-ḑĭ aşa se chĭamă tótă regĭunea muntósă a districtuluĭ Putna, formândŭ unŭ colţŭ de cĭocnire între Moldova, Muntenia şi Transilvania, peste totŭ vr'o optŭ-ḑecĭ de sate şi cătune.

Tradiţiunea înse n'a uĭtatŭ încă timpulŭ, cândŭ acéstă plassă era cu multŭ maĭ mare.

«Vrancea din vechime, — ḑice d. Ionŭ Ionescu, — se întindea din apa Milcovuluĭ pênĕ «d'assupra Odobescilorŭ, şi apoĭ linia Măgureĭ pe drumulŭ Vranceĭ prin satele Gĭarîştea, «Ţifescĭ, Satulŭ-noŭ, Crucea-de-susŭ, Moviliţă, Marginea Păunescilorŭ şi a Ruginescilorŭ «pênĕ'n Trotuşŭ, copprinḑêndŭ maĭ tótă plassa Zăbrăuţuluĭ, şi din plassa Gârlele dela O-«dobescĭ pe Milcovŭ în susŭ pênĕ la hotarulŭ ţerreĭ, şi satele din Răcăciunĭ dela Ruginescĭ «în susŭ pe Trotuşŭ pênĕ'n Caşinŭ, copprinḑêndŭ şi Caşinulŭ. Poporaţiunea din maĭ tóte «aceste sate păstréză şi pênĕ astă-ḑĭ datinele, obiceĭurile şi portulŭ Vrăncenilorŭ»[1].

Prerogativele autonome alle Muntenilorŭ Vranciĭ, accordate lorŭ dreptŭ măngăiare de cătră Stefanŭ cellŭ Mare în urma cuceririĭ, incommodândŭ lăcomia administrativă a Dom-

3) Ad calcem DLUGOSSI, Lipsiæ, 1711, in-f, t. 2, p. 919: „Puto autem *Multanos* a multitudine gentium, quæ eo confluxerant temporibus Romanorum, et varietate confusioneque linguarum sic appellari.“

4) Maĭ susŭ Studiulŭ I, § 2, notele 2-5.

5) KARADZIT', **Lex.,** 505: „Planina, der Bergwald, saltus, mons silvosus.“

6) Acéstă observaţiune a făcut'o degia RÖSLER, **Rom. Stud.,** 304: „Planina aber ist sl. Gebirge und unabhängig vom lat. adj. planus“.

7) **Gesch. d. Wal.,** 148: „Die Serwier nannten die Walachey *Zemlia Blachozaplaninskaia, d. i. die ebene Walachey, im Gegensatz der gebirgigten am Hämus.*“

8) BENKŐ, **Milcovia,** II, 283.

9) Maĭ susŭ Studiulŭ I, § 2, notele 3, 5, etc.

10) Se întrebuinţéză în diplomatică maĭ cu deosebire în seclii XVI şi XVII — Veḑĭ KEMÉNY, **Notitia Archivi,** passim. — In secolulŭ XIV nicĭ o dată. — In secolulŭ XV fórte rarŭ.

1) **Agricultura română din gĭudeţulŭ Putna,** Bucur., 1869, în-8, p. 19. — Cf. CODRESCU, **Vrancea,** în SUTZU, **Notiţe statistice assupra Moldoveĭ,** Iaşĭ, 1852, în-8, p. 108.

nilorŭ posteriorĭ, împinseră pe aceştia, pe callea uneĭ împilărĭ indirecte, a totŭ micşora treptatŭ territoriulŭ şi gĭurisdicţiunea turbulenteĭ republice.

In timpulŭ luĭ Cantemirŭ, pe la 1700, Vrancea era degĭa mică[2].

In seculŭ XVI înse, pe la 1518, curêndŭ după mórtea mareluĭ Stefanŭ, ea trebuĭa să fi fostŭ relativamente fórte mare, de óră-ce pênĕ şi catoliciĭ aveaŭ acollo unŭ deosebitŭ decanatŭ : «*Decanatus Varanczensis*»[3].

In seculŭ XV întregulŭ crescetŭ allŭ Carpaţilorŭ, începêndŭ maĭ gĭosŭ de Braşovŭ spre resăritŭ în linia Focşanilorŭ şi apoĭ cotindŭ în susŭ cătră Bacâŭ şi maĭ 'nainte, se chiăma *Vrance*.

Bizantinulŭ Calcocondila îllŭ numesce Πρασοβός, ḑicêndŭ că «lungulŭ munte, numitŭ de cătră locuitorĭ *Prasovŭ*», desparte Moldova de Muntenia[4].

Maĭ la valle ellŭ arrétă că Mircea cellŭ Mare, mergêndŭ la luptă, depunea spre sicuranţă neveste şi copiĭ în «muntele Prasovŭ»[5], carele făcea parte, prin urmare, din territoriulŭ Munteniei.

Intr'unŭ altŭ locŭ, dă acella-şĭ nume oraşuluĭ Braşovŭ[6].

Forma Πρασοβός este foneticesce intermediară între *Braşovŭ*, ungueresce Brassó, şi între *Vrancea*, în care ultima sillabă fiindŭ inesprimabilă în limba grécă, Calcocondila pronunţa cuvêntulŭ : Βρανσοβός, Πρανσοβός, Πρασοβός.

Sciêndŭ că *Vrancea* se întinde pênĕ la *Braşovŭ*, acéstă apropiare topografică îllŭ autorisa cu atâtŭ şi maĭ multŭ a confunda ambele numĭ.

Cumŭ-că prin *muntele Prasovŭ* Calcocondila înţellege în doue passage anume regiunea muntósă a Vranceĭ, deşi lungită în comparaţiune cu actualitatea, acésta resultă cu unŭ prisosŭ de evidinţă din contestulŭ scriitoruluĭ bizantinŭ, pe care în acestŭ punctŭ l'aŭ ghicitŭ fórte bine Cantemirŭ[7] şi Sincaĭ[8].

Dela Braşovŭ déro şi pênĕ maĭ susŭ de Bacâŭ tótă ramura carpatină era *Vrance*.

Pentru a găssi etimologia vorbeĭ, vomŭ observa maĭ ânteiŭ că sonulŭ *n* nu este aci adiţionalŭ ca în maĭ multe alte ḑicerĭ române de origine slavică şi chĭarŭ latină, bună-óră : poru*n*că (poruka), ogli*n*dă (ogledalo), mu*n*că (muka), osâ*n*dă (osuda), rê*n*dŭ (red), dê*n*su (desso), mĕru*n*tŭ (minutus), peci*n*gine (petigo), pĕtrê*n*gellŭ (petroselinum), etc., căcĭ atuncĭ, după legea analogieĭ fonetice, nu l'arŭ precede unŭ *a* deschisŭ : Vr*a*nce, ci amŭ avé Vr*u*nce séŭ Vr*â*nce.

Vomŭ maĭ adăuga că departe de Putna, tocmaĭ în cuĭbulŭ anticuluĭ banatŭ allŭ Severinuluĭ, se afflă pênĕ acumŭ în plassa Blahniţeĭ o pădure numită de assemenea *Vrance*[9].

Orĭ-unde dérŭ amŭ voi noĭ a căuta originea acestuĭ cuvêntŭ, ellŭ trebuĭ să derive ḑin-

2) **Beschreibung der Moldau**, Leipzig, 1771, in-8, p. 280.

3) BENKŐ, **Milcov.**, I, 228, actŭ din 6 martiŭ 1518 : „Michael Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Ecclesiae „Milcoviensis Cathedralis Regni Moldaviensis, venerabilibus „et egregiis Archi-Presbyteris, Decanis, nec non Plebanis, sub „*Comitatibus et Archi-Presbyteriatibus ac Decanatibus* Mil„coviensi, Moldvabanensi, Barczensi, Cibiniensi, *Varanczensi* „etc."—Cf. **ibid.** II, 42 : „*Varanczensis Decanatus, positum* „*suum habuit in extremis, Moldwiam versus, Valachiæ Trans*„*alpinæ finibus*". — Sonulŭ addiţioualŭ *a* în *Varanczensis*, în locŭ de *Vranczensis*, este eufonicŭ, ca şi *Valachus* din *Vlachus*, *Ungaria* din *Ungria* etc.

4) L. II, p. 77 : „*ὄρος ἐπὶ πολὺ διῆκον, Πρασοβὸς καλούμενον.*"

5) **Ib.**, p. 79 : „*τὰς δὲ γυναῖκας καὶ παῖδας ἐς τὸ ὄρος τὸ Πρασοβὸν κατεστήσατο περιποιούμενος.*"

6) Lib. VII, p. 338 : „*διὰ τοῦ Πρασοβοῦ ἐς τὸ Ἀρδέλιον* etc."

7) **Cron.**, I, 126 : „Pre aceste doue ţerre le despartŭ *munţiĭ ce se chiamă Vransoviĭ adecă a Vranciĭ*".—In ediţiunea luĭ Calcocondila, pe care o avea la mână Cantemirŭ, era scrisŭ nu *Πρασοβὸς*, ci *Βρανσόβοι*, décă nu cumŭ-va traducĕtorulŭ şĭ-a permisŭ aci o licenţă ortografică, ceĭa-ce noĭ nu garantâmŭ.—Apocrifulŭ publicatŭ sub titlulŭ de **Fragmentŭ istoricŭ din 1495**, Iaşĭ, 1856, in-8, p. 8 etc., are naivitatea de a copia după Cantemirŭ forma *Vransovia*.

8) **Cron.**, I, 370 : „*Muntele dela Focşanĭ s'a numitŭ Prasovŭ*".

9) FRUNDESCU, **Dicţionarŭ topograficŭ şi statisticŭ allŭ Românieĭ**, Bucur., 1872, in-8, p. 531. — IONU IONESCU, **Mehedinţi**, p. 673.

tr'o radicală *v+r+n*, care să fie egalmente applicabilă la noţiunea de délŭ şi la acea de pădure.

In limba samscrită tema *var*, a accoperi, produce pe *varâha*, munte, pe *vâra*, grămadă, pe *varana*, zidŭ şi arbore [10].

In dialectulŭ tracicŭ allŭ Dacilorŭ ḑicerea *vrana*, indicată prin numele *Vrancĭ*, să nu fi fostŭ óre correlativă samscrituluĭ *varana?*

Pentru a verifica acéstă ipotesă, ni vine în agĭutorŭ o consideraţiune fórte ponderósă.

Communele poporelorŭ primitive aseḑându-se generalmente pe locurĭ rădicate séŭ în miḑŭ-loculŭ codrilorŭ, se întêmplă adessea că *urbea* şi *muntele* séŭ *pădurea* pórtă în limbele celle vechĭ nesce denominaţiunĭ omogene.

Aşa la Germanĭ urbea este *burg*, muntele *berg*; la Slavĭ urbea—*gorod*, muntele şi pădurea—*gora*.

Strabone şi Stefanŭ Bizantinulŭ ni spunŭ că tracicesce urbea se ḑicea *vria* [11].

Éccĕ dérŭ unŭ termenŭ istoricesce sicurŭ, prin care se verifică essistinţa la Dacĭ a ḑicerĭĭ *vrana* în înţellesŭ de munte şi de pădure, referindu-se la *vria* întocmaĭ ca *berg* cătră *burg* séŭ *gora* cătră *gorod* şi restabilindu-se sub privinţa formeĭ prin numele *Vrancĭ* şi prin samscritulŭ *varana*.

Noĭ scimŭ înse că dominaţiunea Dacilorŭ, concentrată peste Oltŭ şi 'n partea occidentală a Transilvanieĭ, nu se întindea pênĕ la hotarele Moldoveĭ.

Urméză déro că *Vrancea* din Mehedinţŭ póte fi singură dacică propriŭ ḑisă, pe cândŭ acea din Putna se datoresce degia posterióreĭ respândirĭ a elementuluĭ romănescŭ din Olténia spre resăritŭ.

D'o cam dată să revenimŭ la seculolŭ XIV.

Degia Calcocondila ni aréttă că munţiĭ Vranciĭ apparţineaŭ Muntenilorŭ în ḑillele luĭ Mircea.

Cronicele moldovene constată într'unŭ modŭ şi maĭ positivŭ, că Stefanŭ cellŭ Mare pe la 1475 a deslipitŭ cellŭ ănteĭu Vrancea din corpulŭ Munteniеĭ, annessând'o cătră Moldova de 'mpreună cu întregulŭ gĭudeţŭ allŭ Putneĭ [12].

Faptulŭ este peremptoriŭ.

Astŭ-felĭu pênĕ pe la gĭumĕtatea secoluluĭ XV Moldoveniĭ vedeaŭ pe locuitoriĭ din interiorulŭ Ţerreĭ-Românescĭ prin perspectiva Vranceĭ, încâtŭ era totŭ ce póte fi maĭ naturalŭ de a li fi ḑisŭ *Vrănceni*, căcĭ orĭ-cine pleca din Moldova ca să mérgă în Muntenia se ducea vrêndŭ-nevrêndŭ : *la Vrancea*.

Unica rĕtăcită suvenire a acesteĭ poetice numirĭ, după patru secolĭ de desvĕţŭ, agĭunse pênĕ la noĭ într'una din celle maĭ antice şi celle maĭ frumóse ballade poporane alle Moldoveĭ, numită *Mĭeóră*.

Ca fondŭ, după cumŭ a demonstrat'o cu multă erudiţiune d. Odobescu [13], ea se urcă în anticitatea cea maĭ fabulósă; ca formă înse, cellŭ puţinŭ în privinţa nomenclatureĭ, nu póte fi compusă decâtŭ numaĭ şi numaĭ între 1350-1450, adecă degĭa după descăllecarea Moldoveĭ de cătră Bogdanŭ-vodă şi înainte de cucerirea Vranceĭ de cătră Stefanŭ cellŭ Mare.

1350 şi 1450 sunt aci duoĭ terminĭ delimitativĭ indispensabilĭ, carĭ restrîngŭ datulŭ compositiunĭĭ formale într'unŭ cercŭ rigurosŭ, căcĭ pênĕ la 1350 nu essista încă *Moldovenĭ*, érŭ după 1450 Munteniĭ nu maĭ sunt stăpânĭ aĭ *Vrancĭĭ*.

Acéstă balladă se începe aşa :

10) PICTET, **Origines**, I, 123, 194; II, 194.

11) STRABO, VII, cap. 6, § 1: „τῆς δὲ πόλεως βρίας καλουμένης θρᾳκιστί."—Steph. Byz., v. *Μεσημβρία*.

12) Maĭ susŭ studiulŭ I, § 3, nota 9.

13) **Revista Română**, Bucur., 1860, in-4, t. 1, p. 43 sqq. — ALESSANDRI, **Poesie populare**, Bucur., 1866, in-8, p. 1.

„Pe-unŭ picĭorŭ de plaĭu,
„Pe-o gură de raĭu,
„Ecce vinŭ în calle,
„Se coborŭ la valle,
„Treĭ turme de mieĭ
„Cu treĭ cĭobăneĭ:
„Unu'ĭ *Moldovénŭ,*
„Unu'ĭ *Ungurénŭ*
„Şi unu'ĭ *Vrăncénŭ;*
„Erŭ cellŭ *Ungurénŭ*
„Şi cu cellŭ *Vrăncénŭ*
„Mări se vorbiră
„Şi se sfĕtuiră:
„Pe l'appusŭ de sóre
„Ca să mi'lŭ omóre
„Pe cellŭ *Moldovénŭ,*
„Că-ĭ maĭ ortomanŭ etc."

Româniĭ din celle treĭ provincie alle Dacieĭ luĭ Traĭanŭ sunt gruppaţĭ aci la unŭ locŭ.

Moldovénulŭ n'are nevoiă de commentariŭ.

Ungurénŭ, după cumŭ se dice la noĭ pênĕ astă-dĭ, este Românulŭ din Ardélŭ.

Pentru Munténŭ remâne dérŭ epitetulŭ de *Vrăncénŭ.*

§ 8.

VLACHIA-MARE.

Cândŭ o singură naţionalitate forméză doue séŭ maĭ multe unităţĭ politice separate, séŭ cândŭ unŭ singurŭ Statŭ omogenŭ se sub-divide în doue séŭ maĭ multe provincie distinse, vedemŭ adessea pe una din acelle unităţĭ séŭ provincie assumêndŭ epitetulŭ de *Mare.*

Vomŭ da essemple dintre veciniĭ.

Elle ni vorŭ servi a înţellege raţiunea fenomenuluĭ.

Ungaria-Mare, *Magna Hungaria* a Maghiarilorŭ, se afla tocmaĭ în Uralĭ[1], allăturĭ cu o altă ţérră, cunnoscută în evulŭ-mediŭ sub numele de Bulgaria-Mare, *Magna Bulgaria*[2].

Ca întindere territorială, ambele aceste regiunĭ nu întreceaŭ pe omonimele lorŭ dela Dunăre.

Eĭ bine, elle totuşĭ se numĭaŭ *marĭ,* fiindŭ-că de acollo veniseră Bulgariĭ în Mesia şi Unguriĭ în Pannonia.

Totŭ cu acella-şĭ dreptŭ se dicea Croaţiă-Mare, *Magna-Chrovatia*, şi Serbiă-Mare, *Magna-Serbia,* unŭ anticŭ territoriŭ la nordŭ de Carpaţĭ, de unde, după mărturia scriitorilorŭ bizantinĭ din secolulŭ X, năvălliseră pentru prima óră Serbo-croaţiĭ assupra Peninsuleĭ Balcanice[3].

Ungaria-*Mare,* Bulgaria-*Mare*, Croaţia-*Mare* şi Serbia-*Mare* ni probéză, că *mărimea* semnifica aci nu vre-unŭ rapportŭ geometricŭ, ci anume ideia de patriă primordială a uneĭ naţionalităţĭ.

Dintre provinciele polone, una se chĭamă pênĕ astă-dĭ Poloniă-Mare, *Wielko-Polska,* şi alta Poloniă-Mică, *Malo-Polska.*

In imperiulŭ russŭ găssimŭ de assemenea: Russia-Mare, *Veliko-Russia,* şi Russia-Mică, *Malo-Russia.*

1) RICARDUS, **De Facto Ungariæ magnæ,** dintre 1220 — 1240, în ENDLICHER, **Monumenta Arpadiana,** Sangalli, 1849, in-8, p. 248—54.

2) **Ibid.,** p. 249 şi 252, unde Bulgaria Danubiană se numesce *Bulgaria Asani*, érŭ cea asiatică: *Magna Bulgaria.*— Cf. RÖSLER, **Rom. Stud.,** 157.— ENGEL, **Gesch. d. Bulg.,** etc.

3) **Ap.** SAFARJK, **Slow. Staroz.,** 638. — Constantinŭ Porfirogenetŭ dice în acellaşĭ înţellesŭ: *ἡ μεγάλη Χρωβατία* şi *ἡ ἄσπρη Χρωβατία*, adecă Croaţia-*mare* şi Croaţia-*albă*, fiindŭ, că slavonesce albulŭ este *bel*, érŭ marele *vel,* încâtŭ Greculŭ, nepossedêndŭ sonulŭ *b*, le confunda pe ambele. Lecţiunea cea correctă este *Vel-Hrovatia* şi *Vel-Serbia*, deşi însăşĭ *albéţa* se póte lua figuramente la Slavĭ în simţŭ de *mărime,* încâtŭ Muscaliĭ numescŭ pe Imperatŭ: *Bielyi-tzar*, adecă tzarulŭ albŭ, celĭa-ce însemnéză: *marele.*

«Polonia-*Mare* s'a numitŭ astŭ-felĭu, fiindŭ-că acollo se aşeḑase Lech, *tatălŭ Polonilorŭ*, «fundândŭ cetatea Gnezno, *capitala ţerreĭ*»[4].

Pe aceĭa-şĭ basă o parte a Russieĭ s'a ḑisŭ *Mare*, copprinḑêndŭ în sine însă-şĭ ânima Moscovieĭ[5].

Cu Ungaria-*Mare*, Bulgaria-*Mare*, Croaţia-*Mare*, Serbia-*Mare*, Polonia-*Mare* şi Russia-*Mare* în mână, să ne maĭ întrebămŭ óre ce însemnéză *Vlachia-Mare?*

După cumŭ Lech, *tatălŭ Polonilorŭ*, descăllecase în Polonia-*Mare*, totŭ aşa Traĭanŭ, *tatălŭ Românilorŭ*, îşĭ pusese piciorulŭ în Muntenia: *Vlachia-Mare*.

După cumŭ Bulgaria-*Mare*, Ungaria-*Mare*, Croaţia-*Mare* şi Serbia-*Mare* aŭ fostŭ sorginţile de unde se reversară departe bulgarismulŭ, ungurismulŭ, croatismulŭ şi serbismulŭ, totŭ aşa Muntenia, *Vlachia-Mare*, a fostŭ isvorulŭ românismuluĭ pentru Temeşiana, Ardélŭ, Moldova, ba pênĕ şi pentru romănimea trans-danubiană.

Precumŭ a fostŭ Gnezno în Polonia-*Mare* séŭ Novgorodulŭ şi Moscva în Russia-*Mare*, totŭ aşa a fostŭ Severinulŭ în Muntenia séŭ *Vlachia-Mare*.

Maĭ pe scurtŭ, *mărimea* în numele Ţerreĭ-Românescĭ caracterisă prioritatea acesteĭ porţiunĭ a Dacieĭ assupra cellorŭ-l'alte surorĭ de dincóce şi de dincollo de Dunăre, confirmândŭ încă o dată în astă privinţă ceĭa-ce noĭ amŭ spusŭ degĭa maĭ susŭ şi vomŭ maĭ desvolta în cursulŭ acesteĭ scrierĭ: Muntenia este sîmburele viţeĭ latine din Oriinte.

In casulŭ de faţă înse noţiunea de *paternitate* coïncidă cu acea de *volumu*.

Pênĕ'n seculolŭ XV, agĭungêndŭ d'o parte la Marea-Négră, de alta înfundându-se în Transilvania, unde posseda Făgăraşulŭ, Roşinarulŭ şi chĭarŭ Haţegulŭ, apoĭ stăpânindŭ Almaşulŭ în Temeşiana şi câte-unŭ petecŭ din Bulgaria, Ţérra-Românéscă era de faptŭ şi de dreptŭ maĭ *mare* decâtŭ orĭ-care altă provincia de acella-şĭ sânge.

Unguriĭ, Turciĭ şi Stefanŭ cellŭ Mare de pe la 1400 încóce aŭ micşorat'o pênĕ într'atâta că străiniĭ, ameţiţĭ prin schimbarea mappografică, aŭ începutŭ din cândŭ în cândŭ a accorda Moldoveĭ numele de *Vlachiă-Mare*, producêndŭ astŭ-felĭu în nomenclatură o confusiune, pe care n'aŭ fostŭ în stare s'o descurce istoriciĭ nostri modernĭ[6].

Nicĭ o fontână din seculolŭ XIV şi chĭarŭ XV nu numesce pe Moldova: *Vlachiă-Mare*.

Dintre tóte ţerrele române de pe mallulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ, acestŭ nume apparţinea numaĭ şi numaĭ Munteniеĭ, pe cândŭ sora'ĭ trans-milcoviană se chĭamă din contra: *Vlachiă-Mică*.

Windeck, biografulŭ contimpurénŭ allŭ împĕratuluĭ Sigismundŭ, Munteniеĭ îĭ ḑice Vlachiă-Mare: *Grosse-Vlachie*, érŭ Moldoveĭ Vlachiă-Mică: *Kleine-Vlachie*[7].

De assemenea Bavaresulŭ Schiltberger, carele cercetase ellŭ-însuşĭ ţerrele dunărene pe la 1390[8].

Belgianulŭ Guillebert de Lannoy, petrecĕtorŭ pe la 1420 la curtea domnuluĭ moldovenescŭ Alessandru cellŭ Bunŭ, traduce Moldova prin *Vallackie-la-petite*[9].

4) STRYIKOWSKI, în MIZLER, t. 1, p. 45: „Porro Polonia bipartita est, maior et minor. *Maior ideo dicitur, quod in ea Lechus, auctor Polonorum, inprimis consederit, ibidemque Gneznam civitatem, regni sedem, fundaverit.*“—Cuvêntulŭ *Gnezno* séŭ *Gniazdo* vrea să ḑică polonesce: *cuĭbŭ*.

5) BOUILLET, **Dict. de Géogr.**, verbo: *Russie*.

6) PRAY, **Dissert.**, 139: „*Moldavia, quam Majorem Valachiam reges nostri in publicis litteris vocabant.*“ O gólă affirmaţiune. Nu citéză nicĭ o diplomă, şi nu putea cita, căcĭ nu essistă, cellŭ puţinŭ pentru intervallulŭ secolilorŭ XIV şi XV. —LAURIANU, **Tentamen**, XLI, nota, ḑice din contra că Ungurii numĭaŭ Muntenia *Valachia-Major*, ceĭa-ce 'ĭ essactŭ, dérŭ că Poloniĭ îĭ ḑiceaŭ *Valachia-Minor*, ceĭa-ce 'ĭ imaginarŭ. Carĭ Polonĭ? Din ce secolŭ? Nu spune. — GEBHARDI, **Gesch. d. Wal.**, notă, assicură că Nemţiĭ numĭaŭ Muntenia Valachiă-Mică: „*Walachia minor sive occidentalis in teutscher Sprache.*“ O pură fantasmagoriă! Unulŭ ḑice Ungurĭ, altulŭ Polonĭ, cellŭ de allŭ treilea Nemţĭ, şi nimenĭ n'a consultatŭ în acéstă cestiune nicĭ o singură fontână!

7) Ap. ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 166-167.

8) Ed. PELZEL, p. 82, 205 e'c.—Ediţiunea *princeps* nu este paginată. — Schiltberger ḑice: „der volck *in der grossen und kleinen Walachey* etc.“; apoĭ vorbindŭ despre Sucéva: „Sedhof ist die haupfstad *in der kleinen Walachey.*“

9) In **Archiva Istorică**, I, 1, 129.—Cf. maĭ susŭ Studiulŭ I, § 1, nota 18.

Polonulŭ Mateĭu Miechowski, sub annulŭ 1465, numesce Muntenia : *Maior*[10].

Cea maĭ vechiă mappă cunnoscută a Românieĭ, publicată la Strassburg de Essler şi Ubelin la 1513 după nesce materialurĭ cu multŭ maĭ betrâne, cellŭ puţinŭ de pe la 1450, pe Moldova o chiamă simplu : *Valachia*, érŭ pe Muntenia : *Valachia-Magna*[11].

Diplomatulŭ Felice Petantzi, trăitorŭ în Ungaria pe la începutulŭ secoluluĭ XVI, numesce Moldova *Valachia-Minor*, Ţérra-Românéscă *Valachia-Maior*, érŭ poporulŭ munténŭ : Walachi *Montani*[12].

Totŭ atuncĭ Nicolaŭ Oláh dicea: «*Valachia magna*, quae et Transalpina nominatur»[13].

De unde déro Cantemirŭ luat'a dogmatica'ĭ asserţiune că : «Vlachia-Mare, din socotéla «tuturorŭ geografilorŭ şi istoricilorŭ, este Moldova»[14]?

Ceĭa-ce l'a indusŭ într'o erróre nouă a fostŭ errórea cea vechiă a luĭ Leunclavius, carele, întru câtŭ scimŭ noĭ, spusese cellŭ ănteĭu pe la finea secoluluĭ XVI că Muntenia este *Vlachiă-Mică* şi Moldova *Vlachiă-Mare*, intervertindŭ adevĕrulŭ istoricŭ allŭ lucruluĭ[15].

Pe cândŭ principiĭ moldovenĭ se întitulaŭ numaĭ *voevodĭ*, domniĭ muntenĭ, maĭ allesŭ din secoliĭ XIV şi XV, eraŭ *marĭ-voevodĭ*, ceĭa-ce arrétă că *mărimea* comparativă a Ţerreĭ-Româneseĭ, *marele-voevodatŭ* allŭ Ungro-vlachieĭ, se consacra chĭarŭ prin titulatura princiară.

Alessandru Bassarabŭ de pe la 1359 era «ὁ μέγας βοϊβόδας καὶ αὐθέντης πάσης Οὐγγροβλαχίας»[16].

Totŭ aşa e fiĭulŭ seŭ Vladislavŭ Bassarabŭ în inscripţiunea icóneĭ din Sântulŭ Munte.

Nepotulŭ de frate allŭ acestuĭa, nemuritorulŭ Mircea, este «*marele* voevodŭ şi domnŭ «autocratŭ allŭ tóteĭ ţerre ungro-române»[17].

In vechĭa poesiă germană despre campania dela Varna din 1444, scrisă de cătră Beheim după arretările marturuluĭ ocularŭ Mägest, Vladŭ Draculŭ, fiĭulŭ luĭ Mircea, este numitŭ totŭ-d'a-una *mare-vodă allŭ Valachieĭ*:

„Trakle waz er genennet,
„*der gross waida van Walachei*,
„siben tausent man kam hyn pey
„da man dy stat auss prennet.„[18]

La domniĭ Moldoveĭ titlulŭ de *mare-voevodŭ* ne întimpină peste totŭ numaĭ de vr'o doue orĭ, apoĭ şi atuncĭ ca o învederată imitaţiune dela Muntenĭ, precumŭ este, bună óră, în crisovulŭ luĭ Romanŭ-vodă din 1392[19], érŭ străiniĭ nu-ĭ numĭaŭ astŭ-feliŭ nicĭ o dată.

Vlachia-Mare se referĭa din tóte puntele de vedere, ca întindere territorială şi precădere naţională, ca usŭ internŭ şi esternŭ, anume cătră Ţérra-Românéscă[20].

Fraţiĭ nostri de peste Dunăre îĭ dicŭ pênĕ astă-dĭ *Vlachiă-Mare*, căcĭ şi pentru dênşiĭ ea fusese ca unŭ légĕnŭ allŭ naţionalităţiĭ, de unde-ĭ transportase de'nteĭu împĕratulŭ Aurelianŭ şi pe unde apoĭ, precumŭ o vomŭ demonstra maĭ departe, lĭ-a resăritŭ sórele renasceriĭ prin celle treĭ odrasle alle Bassarabilorŭ : Asénŭ, Petru şi Ioniţă.

10) **Chronica Polonorum**, Cracoviæ, 1521, in-f., p. CCCXXXIII : „Radul autem germanus Wladi, Mahumet Thurcarum imperatori adherens, tributarium se illi prestitit, et præfatam *maiorem Moldaviam* ab illo regendam sub tributo accepit.“— Despre obiceĭulŭ polonŭ de a dice *Moldavia* în locŭ de *Valachia*, anume în secolulŭ XV, vedĭ maĭ susŭ § 5, nota 2.

11) Ap. LELEWEL, **Géogr. du moyen-âge**, Atlas, nr. 102. —Titlulŭ originaluluĭ este: *Tabula moderna Sarmatie sive Hungarie, Russie, Prussie et Valachie.*—Face parte din PTOLEMAEI **geographiæ opus**, Argentinæ, 1513, in-f.

12) In **De bello contra Turcas libri varii**, ed. Conringi, Helmestadi, 1664, in-4, p. 403, 6.

13) OLAHI **Hungaria et Attila**, Vindob., 1763, in-8, p. 84.

14) Cron., II, 245.—Cf. ibid. 79, 80, 84, 247. — Cantemirŭ nu citéză nicăirĭ în astă materiă absolutamente nicĭ o sorginte istorică.

15) **Annales**, 146 : „Cingunt ambæ Valachiæ Transsilvaniam, *quarum una maioris nomen habet, altera minoris. Maior ad Euxinum mare se porrigit, et nostris Moldavia* . . . “ — Cantemirŭ cunnoscea fórte bine cartea luĭ Leunclavius şi o citéză mereŭ.

16) Maĭ susŭ § 3, nota 9.

17) VENELIN, 18, 22 etc.

18) KARAJAN, **Zehn Gedichte Beheims**, în **Quellen und Forschungen zur vaterländischen Geschichte**, Wien, 1849, in-4, p. 35-46 : „Von dem kung Pladislav wy der mit den Türken strait“, vers. 327 etc.

19) **Archiva Istorică**, I, 1, 18.

20) Pênĕ pe la finea secoluluĭ XVI Italianulŭ GUAZZO, **Dialoghi piacevoli**, Venezia, 1586, in-4, p. 14, numesce pe vodă Petru Cercellŭ : „Principe della *Valachia maggiore*.“

§ 9.

CAUSA ANALOGIELORŬ NOMINALE INTRE MUNTENIA SI ROMANIA TRANS-DANUBIANA.

Românii din Balcanĭ aveaŭ şi eĭ o *Vlachiă-Mare* propriă a lorŭ.

Aşa se numĭa acea Româniă din Pindŭ[1], despre care noĭ constatarămŭ degĭa maĭ susŭ atâtea punturĭ de coincidinţă cu Ţérra-Romănéscă: *Vlachiă* una şi alta, *Munteniă* de assemenea, *Mare-Vlachiă* éroşĭ ambele d'o potrivă.

Hemulŭ era în adevĕrŭ *mare* pentru Românii de peste Dunăre, în acella-şĭ înţellesŭ în care era *mare* Muntenia pentru întréga Romănime.

De acollo, ca dintr'unŭ cuĭbŭ communŭ, se răsipiră copiiĭ luĭ Aurelianŭ pênĕ la Adriatică şi Bosforŭ.

Vlachiă-Mică, adecă cea maĭ próspetă prin datulŭ nasceriĭ, unŭ felĭu de Moldovă transdanubiană, se chiămaŭ coloniele române din Acarnania şi Etolia.

In faţa acestorŭ noue coincidinţe, noĭ vomŭ repeţi ceĭa-ce amŭ maĭ spusŭ o dată: nu este azardŭ.

Popórele, ca şi individiĭ, perdŭ cu anevoiă deprinderile şi suvenirile trecutuluĭ.

«O dulce illusiune—dice unŭ autorŭ francesŭ, căruĭa litteratura istorică îĭ datoresce o «monografiă în doue tomurĭ assupra numilorŭ proprĭe—o du'ce illusiune împinge pe căl«lĕtorŭ a regăssi la totŭ passulŭ patria de care se depărtéză, impunêndŭ regiunilorŭ, unde «nu fusese nicĭ o dată, familiarele numĭ alle localităţilorŭ, unde 'şĭ petrecuse copilăria, «unde lassă fraţĭ, soţie, copiĭ. In acestŭ modŭ fundatoriĭ colonielorŭ, fidelĭ impulsuluĭ fi«rescŭ, duréză neperitóre monumente de gloriă pentru patria lorŭ primitivă în nesce ţerre, «din carĭ cu timpulŭ va peri, póte, orĭ-ce altă urmă de trecerea lorŭ. Pe cósta occidentală «a Italieĭ promontoriulŭ Circeeĭ, *Monte-Circello*, maĭ amintesce singurŭ, după treĭ miĭe de «annĭ, o coloniă venită de pe mallurile Fasuluĭ. In Cantonulŭ Grigionilorŭ din Elveţia ne «maĭ întimpină, cu nesce micĭ schimbărĭ fonetice, numile *Lavin-ium, Falisc-i, Ardea* şi o apă «*Albula*, încâtŭ se crede cine-va transportatŭ în midŭ-loculŭ anticuluĭ Laţiŭ. Preutulŭ, «eşindŭ din ţerre depărtate pentru a propaga în lume cultulŭ seŭ, voesce de assemenea a «re'nviua în calle'ĭ sânta urbe de unde plecase. Astŭ-felĭu în Epirŭ, ca şi 'n Tessalia, vomŭ «avé câte o *Dodonă*, celebră prin oracoliĭ luĭ Gĭoue. Totŭ aşa emigranţiĭ, siliţĭ a părăsi că«minulŭ lorŭ prin fómete, prin resbellŭ, prin persecuţiunĭ, vorŭ căuta a se amăgi pe sine'şĭ. «Teucerŭ, fugarulŭ din Salamina, va funda pe insula Cipru o altă *Salamină*. In timpiĭ mo«dernĭ assemenĭ essemple sunt pré-numeróse pentru ca să le maĭ enumerămŭ. In acestŭ «transportŭ allŭ unuĭ nume vechĭu către o localitate nouă, pe lôngă mobilulŭ orgolliuluĭ «naţionalŭ maĭ gĭócă unŭ rollŭ impressiunea uneĭ assemenărĭ între locurile celle vĕdute «pentru prima óră şi între celle de-multŭ părăssite»[2].

Strămutaţĭ din Italia în Dacia luĭ Traĭanŭ, Românii căutară aci o oglindă a patrieĭ, găssindŭ cu fericire o copiă a Alpilorŭ în plaĭulŭ Transilvanieĭ şi imaginea Appeninilorŭ în dunga cea muntósă despre Temeşiana.

Strămutaţĭ dela Dunăre în Dacia luĭ Aurelianŭ, eĭ se siliră din noŭ a-şĭ allege nesce siturĭ maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ înrudite prin aspectŭ cu póllele Carpaţilorŭ.

Eccĕ de ce: *Munteniă* şi *Munteniă*.

1) CONIATE, PACHIMERE şi FRANTZE, citaţĭ testualmente în RÖSLER, Rom., Stud., 105, unde sunt resumaţĭ aşa: „Und eben Thessalien ist es welches im 13 Jahrhundert die Walachen zu seinen zahlreichten Einwohnern rechnete. Da *führte es den Namen Gross-Walachien, μεγάλη Βλαχία*, so dass der alte Name Thessalien ausser gebrauch kam. *Den notwendigen Gegensatz zu dieser Gross-Walachei bildete die kleine, μικρὰ Βλαχία, in Aetolien und Acarnanien*, wohin noch heute, nach Bolintinénu, wandernde Walachen ziehen." — Cf. De la conqueste de Constantinople, par VILLEHARDOUIN et HENRI DE VALENCIENNES, éd. Paris, Par., 1838, in-8, p. 165: „et si vous ottroi avoec *Blaquie la grant*, dont je vous ferai segnor, sé Dieu plaist et je vis."

2) SALVERTE, II, 247.

Parțea cea maĭ compactă, cea maĭ energică, cea maĭ putinte a emigrațiuniĭ, șĭ-a appropriatŭ firesce territoriulŭ cellŭ maĭ adecuatŭ cu idealulŭ aspirațiunilorŭ selle, devenitŭ astŭ-felĭu, dincollo ca și dincóce de Dunăre, porțiunea cea maĭ națională a pămêntuluĭ naționalŭ.

Eccĕ de ce Muntenia și Muntenia ni apparŭ totŭ-d'o-dată ca *Vlachiă* și *Vlachiă*, adecă doue regiunĭ maĭ eminamente latine.

Vigórea fisică și psichică este simptomulŭ cellŭ maĭ certŭ allŭ răpediĭ înmulțirĭ a uneĭ naționalitățĭ.

Românii dela Severinŭ, ca și aceĭ dela Pindŭ, începură a împroșca în tóte direcțiunile prisosulŭ poporațiuniĭ, fundândŭ în drépta și 'n stânga stabilimente filiale, în tradițiunea cărorŭ eĭ conservaŭ prestigiulŭ de ascendință.

Eccĕ de ce Muntenia și Muntenia, Romănia și Romănia, sunt *Vlachiă-Mare* și *Vlachiă-Mare*.

Azardulŭ cellŭ apparinte este totŭ-d'a-una în fondŭ o lege istorică.

Dintre numile celle pênĕ acumŭ analisate, *Romănia* séŭ *Vlachia* se póte califica geneticŭ, *Ungro-vlachia* administrativŭ, *Muntenia* séŭ *Transalpina* topicŭ, *Vlachia-Mare* ierarchicŭ.

Acésta din urmă esprimă gradulŭ de importanță morală și materială a țerreĭ în comparațiune cu celle-l'alte provincie alle Dacieĭ luĭ Traĭanŭ și chiarŭ din ambele Dacie.

Totŭ ce ni maĭ remâne de observatŭ în trécĕtŭ, este că despre *Vlachiă-Mică*, după cumŭ se chĭamă astă-dĭ celle cincĭ districte de peste Oltŭ, nu se afflă nicĭ unŭ vestigiŭ în litteratura istorică din secoliĭ XIV și XV, cândŭ elle se numĭaŭ purŭ și simplu: banatŭ allŭ Severinuluĭ.

Totușĭ nicĭ acéstă numire, deși maĭ modernă, nu este indifferinte.

Ea probéză că pênĕ în dillele nóstre totalitatea Munteniéĭ, adecă tóte celle optŭ-spre-decĭ gĭudețe, păstréză óre-cumŭ implicitamente caracterulŭ primitivŭ de *Vlachiă-Mare*, căcĭ altŭ-felĭu o parte din elle nu s'arŭ fi putut boteza *Vlachiă-Mică*.

§ 10.

BASSARABIA DELA OLTŬ IN FONTANELE POLONE ȘI MOLDOVENE.

Engel, Gebhardi, Sulzer, Wolf, Șincaĭ, Palauzov, Vaillant, Ubicini, Rösler, maĭ pe scurtŭ nu essistă aprópe nimenĭ în litteratura istorică a Romănieĭ, care să nu fi cititŭ séŭ cellŭ puținŭ să nu fi avutŭ apparința de a cunnósce pe Dlugosz.

Născutŭ la 1415, acestŭ illustru cronicarŭ allŭ Polonieĭ face parte din secolulŭ XV prin activitate personală, dérŭ apparține maĭ multŭ secoluluĭ XIV prin fontânele grandióseĭ selle opere.

Dlugosz numesce Térra-Romănéscă în treĭ felĭurĭ.

Ellŭ îĭ dice *Muntenia*: «Montania»[1], confirmândŭ tóte observațiunile nóstre de maĭ susŭ, atâtŭ assupra usuluĭ acestuĭ nume în secolulŭ XIV, precumŭ și assupra legătureĭ selle cu forma polonă *Multany*.

Ellŭ cunnósce nu maĭ puținŭ epitetulŭ de *Vlachiă-Mare*, întrebuințându-lŭ întocmaĭ ca și contimpuranulŭ seŭ Miechowski[2].

Dérŭ celle maĭ de multe orĭ Térra-Romănéscă appare în annalele luĭ Dlugosz sub numele de *Bessarabia*, poporulŭ *Bessarabi*, principele *Bessarabus*.

[1]) Lib. XIII, t. 2, p. 516: „Anno 1474 Turcorum Cæsar omnes arces et munitiones in Bessarabia et *Montania*, tradente sibi ultronee *Bessarabiæ Voivoda Radulone* occupans etc."—Cf. maĭ susŭ § 6, notele 2, 3.

[2]) **Ibid.**, lib. XIII, t. 2, p. 345: „Germanus eiusdem Vladi, Radul nomine, ad Turcorum cæsarem Machumetem se conferens, feudalem et tributarium se illi præstitit, et præfatam *maiorem Moldaviam* ab illo regendam sub tributo suscepit."— SINCAI, II, 45, traduce fórte bine: „*Moldova cea maĭ mare, adecă Valachia.*"—Cf. maĭ susŭ § 5, nota 2, § 8, nota 10.

Ca essemplulŭ cellŭ maĭ palpabilŭ, vomŭ reproduce aci unŭ passagĭu din cronicarulŭ polonŭ fațã 'n fațã cu passagĭulŭ correspundinte din letopisețulŭ Moldoveĭ:

Dlugosz:

„Anno 1474 ad Casimirum regem Poloniae ve- „nerunt Stephani Voievodae Valachiae nuncii no- „tabiles, sabbato post Epiphaniae octavas, Ste- „phanus Turkula et alii, per quos denunciabat „*Voivodam Bessarabiae Radulonem*, hostem suum, „Turcorum etiam subsidiis auctum, se profligas- „se, uxoremque suam et duas filias et omnem „thesaurum in castro Dabrovicza, in quo Radul „confugerat, et inde clam effugerat, abstulisse, et „maiorem partem suorum dominiorum possedis- „se. In quorum omnium testificationem viginti octo „banderia, hosti detracta, Casimiro regi die Solis „sex'a decima mensis Januarii praesentavit. Sed „denunciationem tantae denunciationis et laeticiae „superveniens post triduum nuncius alter foeda- „vit, referens Casimiro regi *Radulonem Bessara-* „*biae Voievodam* auxiliantibus sibi Turcis, et *Bes-* „*sarabiam recuperasse*, et praefectos castrorum, „quos Stephanus instituerat, castris conquisitis „trucidasse, et agrum Valachicum in magna parte „igne populasse etc."[3].

Urechia:

„Și intrândŭ Stefanŭ-vodă în *Țérra-Muntenéscă*, „se găti să dea resboĭu Raduluĭ-vodă. Deci ve- „dêndŭ Radulŭ-vodă că nu-ĭ va puté sta împotri- „vă, a datŭ dosŭ cu ostea sea și s'a dusŭ la sca- „unulŭ seŭ la Dîmbovița... Ero Stefanŭ-vodă s'a „pornitŭ după dênsulŭ cu tótă óstea, și într'acéstă- „șĭ lună în 23 a încongĭuratŭ cetatea Dîmbovița, „și într'acea nópte a fugitŭ Radulŭ-vodă din ceta- „te, lăssându-șĭ pre Dómna sea Maria și pre fiĭcă- „sea Voĭchița, și totŭ ce a avutŭ, și s'a dusŭ la „Turcĭ. Erŭ Stefanŭ-vodă în 24 acesteĭ lune a „dobânditŭ cetatea Dîmbovița, și a întratŭ într'însa, „și a luatŭ pre Dómna Raduluĭ-vodă, și pre fiĭcă- „sea Voĭchița o a luatŭ șie Dómnă, și tótă averea „luĭ, și visteriele luĭ, și haĭnele luĭ celle scumpe, „și tóte stégurile luĭ... Erŭ pre Bassarabŭ La- „ĭotŭ l'a lăssatŭ Domnŭ în *Țérra-Muntenéscă*... „Radulŭ-vodă, décă a luatŭ agĭutorŭ dela Turcĭ, „a întratŭ în *Țérra-Românéscă* cu 15,000 de Turcĭ „etc."[4].

Orĭ-unde Urechĭa pune «Țérră-Muntenéscă» și «Țérră-Românéscă», Dlugosz întrebu-ințéză: *Bessarabia.*

Totŭ așa face Mateĭu Miechowski, compatriotulŭ și discipolulŭ mareluĭ annalistŭ polonŭ. Vorbindŭ, spre essemplu, despre catastrofa luĭ Țepeșŭ, cădutŭ de 'nteĭu în sclavia maghiară și apoĭ assassinatŭ de către unŭ trădătorŭ românŭ, ellŭ dice:

«Rex Mathias Hungariae *Wladislaum Draculam, Voievodam Bessarabiae,* annis prope duo- «decim in captivitate tentum, restituit et *in Bessarabiam remisit,* qui fraude servi sui, currendo «in equis velocibus, decapitatus occubuit»[5].

La începutulŭ seculuĭ XV Munteniĭ amenințândŭ mereŭ cu agĭutorulŭ Turcilorŭ de a năvăli în Transilvania[6], regimele unguerescŭ ceru sprijinulŭ regeluĭ Vladislavŭ Iagello, carele s'a și grăbitŭ a-ĭ trămitte în doue rônduri oștiri polone assupra Țerreĭ-Românescĭ, scriêndŭ totŭ-d'o-dată împĕratuluĭ Sigismundŭ într'o epistolă din 1431:

«Vestra fraternitas non ignorat demum versus *Bessarabiam* similiter iterata vice cum «magnis misimus aliam gentem impensis etc.»[7].

Pênĕ 'n seculŭ XVI, deși cu multŭ maĭ rarŭ, Poloniĭ numĭaŭ din cândŭ în cândŭ Muntenia *Bassarabiă.*

Astŭ-feliŭ diplomatulŭ Petru Tomiçki consilia în 1510 regeluĭ Sigismundŭ Iagello de a trămitte unŭ ambassadorŭ la Pórta Ottomană nu pe drumulŭ cellŭ maĭ scurtŭ, ci prin Ungaria, Transsilvania și Țérra-Românéscă: «per Hungariam in Turciam proficisciretur non «descendendo Budam, sed recto tramites per Transsilvaniam et *Bessarabiam* etc.»[8].

3) Lib. XIII, t. 2, p. 508.

4) Letop., I.

5) Chronicon, CCCXLII.—Totŭ așa în DLUGOSZ, lib. XIII, t. 2, p. 508.

6) ENGEL, *Gesch. d. Wal.*, *168.*

7) RACZYNSKI, *Codex Diplomaticus Lithuaniæ, Wroclaw, 1845, in-4, p. 351.*

8) Acta Tomiciana, ed. Dzialynski, Posnaniae, 1852, in-4, t. I, p. 67.

Veḑurămŭ fontânele polone, pe Dlugosz, pe Miechowski, pe regele Vladislavŭ Iagello, pe Tomiçki, dândŭ Ţerreĭ-Românescĭ în modulŭ cellŭ maĭ necontroversatŭ numele de *Bassarabiă*.

Celebrulŭ Kromer îĭ resumă şi 'ĭ completéză pe toţĭ.

Chiămatŭ la 1551 a regula archivulŭ regescŭ allŭ Polonieĭ, ellŭ a găssitŭ acollo maĭ multe acte relative la unŭ *voevodatŭ allŭ Bessarabieĭ*, tóte fórte vechĭ, anume dintre anniĭ 1389—1411.

Citindu-le, ĭ-a fostŭ lesne a înţellege că elle se referă d'a-dreptulŭ la Ţérra-Românéscă.

Aşa dérŭ ellŭ le-a trecutŭ în inventariŭ sub rubrica: «*Muntenia séŭ Bessarabia*»[9].

Prima cunnoscinţă între Polonĭ şi Muntenĭ avusese locŭ pe la 1389 prin intermediulŭ Moldovenilorŭ.

Bassarabia, ca una din calificările Ţerreĭ-Românescĭ, cată déro să fi venitŭ la Polonĭ anume din Moldova.

In adevĕrŭ, noĭ găssimŭ acestŭ nume repeţitŭ de treĭ orĭ în preţiosulŭ tractatŭ commercialŭ moldo-polonŭ din 1407.

Eccĕ passagĭulŭ:

«Neguţitoriĭ din Lembergŭ sunt liberĭ a esporta postavŭ în Ungaria şi'n *Bessarabia;* érŭ «cine 'lŭ va duce în *Bessarabia,* să plătéscă la vama principală în Sucéva câte treĭ denarĭ «de fie-care libru, şi apoĭ *la fruntariă în Bacăŭ* câte douĭ denarĭ de fie-care libru; érŭ «pentru lucrurĭ de importŭ din *Bessarabiă,* fie piperŭ, fie lână, fie alta, se va plăti în Bacăŭ «etc.»[10].

Peste unŭ annŭ, la 1408, Mircea cellŭ Mare trămitte ambassadorĭ la Lembergŭ pentru a întra la rôndulŭ seŭ, după essemplulŭ domnuluĭ moldovenescŭ Alessandru cellŭ Bunŭ, în relaţiunĭ commerciale directe cu regatulŭ polonŭ.

Originalulŭ tractatuluĭ, închiăiatŭ cu acea occasiune, se păstréză pênĕ astă-ḑĭ în aşa numitulŭ *Archivum antiquum* din capitala Gallițieĭ.

Principele munténŭ se întituléză acollo:

«Eŭ Ionŭ Mircea, mare voevodŭ şi domnŭ allŭ tóteĭ ţerre ungrovlachice şi allŭ ţerre«lorŭ de peste munţĭ»[11].

In locŭ de *Ungro-vlachiă* din acestŭ titlu, actulŭ polonŭ contimpurénŭ, prin care se constată presinţa solilorŭ muntenĭ în Lembergŭ, pune: *Bessarabiă*.

Eccĕ însu-şĭ testulŭ:

«1408, Sabbatho ante oculi dati sunt Steinhauser centum grossi pro octuale medonis «honorato *nuntiis de Bessarabia*»[12].

Tractatulŭ commercialŭ moldo-polonŭ din 1460 re'nnoesce aprópe din cuvêntŭ în cuvêntŭ după acella din 1407 importantulŭ passagĭu pe care l'amŭ reprodusŭ maĭ susŭ, cu acea numaĭ deosebire că 'n locŭ de *Bes*-sarabiă ne întimpină *Bas*-sarabia, adecă întocmaĭ după cumŭ s'a numitŭ totŭ-d'a-una antica dinastiă princiară din Muntenia[13].

9) CROMERI **Inventarium publicarum literarum Regni Poloniæ MDLI,** autografŭ în Archivulŭ principalŭ allŭ Affacerilorŭ Esterne din Moscva, in-f., p. 222: „*Transalpina sive Bessarabia,*“ ap. OBOLENSKI i DANILOWICZ, **Metrika velikago kniazsestva litovskago (1545-72),** Moskva, 1843, in-4, p. 435, 453.

10) **Archiva istorică,** 1, 1, 131.—**Akty Zapadnoi Rossii,** I, 31: „A do Ugor i do *Besarab* svodobno im vyvoziti sukna, a kto povezet sukno do *Besarab*, dati imet na golovnoe myto u Soczavie ot grivnu po tri groszi, a na krai u Bakovie ot grivnu dva groszi; a szto privezet iz *Basarab*, ili peretz, ili bavolnu, ili bud szto etc.“

11) **Archivulŭ municipalŭ din Lembergŭ,** fascic. 517, nr. 8.—Reprodusŭ în **Archiva istorică,** I, I, 3: „Az jô Mircza velikyi voivoda i gospodin v'sei zemi uggrovlachiiskoi i zaplaninskym stranam.“

12) **Archiv. munic. din Lembergŭ,** MS. lib. 1178, p. 232. —Cf. ZUBRZYCKI, **Kronika miasta Lwowa,** 75.

13) **Archiva istorică,** II, 173: „A do Ugor i do *Basarab* i do Keliu i do Turkov volno im vyvesti sukna, a kto povezet sukno do *Basarab* dati imet na golovnom mytie u Soczavie ot grivnu tri groszi etc., a sczo privezut ot *Basarab* ili ot Turkoch, ili bavolnu, ili bud sczo, u Bakovie i Romanov t'rg i u tych kraisznych t'rgov ot voza po dva zlaty turskych.“

§ 11.

BASSARABIA IN FONTANELE SERBE SI MAGHIARE.

La 1349 celebrulŭ tzarŭ serbescŭ Stefanŭ Duşanŭ închiăiă unŭ tractatŭ commercialŭ cu Ragusa, în care citimŭ între celle-l'alte:

«Orĭ-cine póte trece în libertate şi fără nicĭ o pedecă prin ţérra nóstră, ducêndŭ marfă «pentru alte ţerre, affară numaĭ de arme, carĭ să nu se espórte nicĭ în Bulgaria, nicĭ în «*Ţérra-Bassarabéscă*, nicĭ în Ungaria, nicĭ în Bosnia, nicĭ în Grecia»[1].

Eccĕ déro Muntenia purtândŭ numele de *Bassarabiă* în tótă flórea véculuĭ XIV!

Cronica serbéscă a monastiriĭ Tronoşa, cunnoscută după unŭ manuscriptŭ din secolulŭ XVI, înse compilată după nesce sorginţĭ cu multŭ maĭ vechĭ, ḑice între anniĭ 1320—1330:

«Impĕratulŭ bulgarŭ Mihailŭ adună o formidabilă armată, pe lôngă care maĭ căpĕtândŭ «agĭutóre dela *Românĭĭ Bessarabenĭ*, năvălli în Serbia»[2].

Vorbindŭ despre acella-şĭ personagĭu, Bizantinulŭ Cantacuzenŭ, scriitorŭ contimpurénŭ, numesce Ungro-vlachĭ pe alliaţiĭ Bulgarilorŭ, Româniĭ ceĭ Bessarabenĭ aĭ cronicaruluĭ serbŭ[3].

Acéstă aşa ḑicêndŭ ecuaţiune între *Ungro-vlachiă* şi *Bessarabiă* ne conduce d'a-dreptulŭ la o diplomă a împĕratuluĭ Sigismundŭ, carele confirmă la 1420, în calitatea'ĭ de rege allŭ Ungarieĭ, immunităţile şi privilegiele monastiriĭ Tisména:

«Tuturorŭ locuitorilorŭ *Ţerreĭ ungrovlachice, adecă aĭ Bassarabieĭ*»[4].

In acella-şĭ modŭ annalistiĭ maghiarĭ, Thurocz[5] şi anonimulŭ Chronicon Posoniènse[6], povestindŭ catastrofa regeluĭ Carolŭ-Robertŭ pe la 1330 în codriĭ Severinuluĭ, numescŭ Ţérra-Românéscă «a Bassarabuluĭ», séŭ simplu numaĭ «Bassarabŭ».

Dela Polonĭ, Moldovenĭ, Serbĭ şi Ungurĭ, cărora Muntenia li era d'o potrivă cunnoscută sub termenulŭ dinasticŭ de *Bassarabiă*, să trecemŭ la sorginţĭ occidentale.

§ 12.

BASSARABIA IN FONTANELE ITALIANE.

Pe la 1570 s'a vĕḑutŭ în Spira, la curtea împĕratuluĭ germanŭ Massimilianŭ II, unŭ pretendinte românŭ espatriatŭ, despre care Leunclavius ḑice:

«Ellŭ se numĭa Nicolaŭ şi era fiĭu allŭ *principeluĭ Bessarabieĭ*, demonstrândŭ acéstă origine «prin documente, prin mărturie şi maĭ cu sémă prin *bulle plumbate alle Veneţieĭ*»[a].

Bulle plumbate alle Veneţieĭ—din ce epocă?

Leunclavius şi după dênsulŭ Cantemirŭ[b] credeaŭ că *Bessarabia* însemna aci provincia română de peste Prutŭ.

Din fericire pentru lumina istorică, individulŭ în cestiune nu e de totŭ obscurŭ.

---

[1]) KARANO-TVRTKOVIT', **Srbskii spomenitzy**, Bieograd, 1840, in-8, p. 52: „kto lubi iti u inu zemliu s tr'gom, s kuplom da grede priez zemliu tzarstvami svobodno bez vsake zabave, t'kmo oruzsiia da ne nosit ni u Bugare, ni u *Basarabinu zemliu*, ni na Ugre, ni u Bosnu, ni u Gr'ke." — Datulŭ este 6858 dela Creaţiune, indictionŭ 2, septembre 20, adecă 1349, érŭ nu 1350, precumŭ pune în parentesĭ editorulŭ din necunnóscerea regulelorŭ cronologice.

[2]) **Rodoslovie serbskoe**, în **Glasnik drusztva srbske slovesnosti**, t. 5, Bieograd, 1853, in-8, p. 64: „Michail zse silnieisze voinstvo sobrav i vzia pomosczi u *Basarabovych Volchov*."—In ediţiunea tipărită stă: Besarabov i Volchov. După limbă, cronica se pare a fi fostŭ scrisă, cellŭ puţinŭ parţialmente, în secolulŭ XV.

[3]) **Historiarum L. IV**, rec. Schopen, Bonnæ, 1828, in-8, I, 175: „*ὁ δὲ τήν τε ἰδίαν στρατιὰν συναγαγὼν καὶ ἐξ Οὐγκροβλάχων κατὰ συμμαχίαν ουκ ὀλίγην* etc."

[4]) VENELIN, 49: „Vsiem koi v *ugrovlachiiskoi zemli sczo est Basarabska*."— Originalulŭ acestuĭ documentŭ se află în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ.

[5]) **Ed. Schwandtner**, 208: „Transtulit se *in terram Bazarad Wayvodæ Vlachorum*."

[6]) Ap. PODHRADCZKY, în **Chronicon Budense**, 250: „Anno Domini MCCCXXX, feria sexta ante festum beati Martini, in *terra Bazarad* Carolus rex fraudulenter est devictus."

a) **Annales**, 182: „Novi aliquando in aula Maximiliani II Augusti, Spiræ comitia celebrantis, Nicolaum, patre *Bessarabiæ principe* natum, uti quidem credebatur: *documentis quibusdam ac testimoniis, præsertim Venetorum plumbeis bullis, hanc eius originem adprobantibus*."

b) **Cron.**, II, 373.

Pe la 1569, cu unŭ annŭ înainte de a face solemna'ĭ apparițiune la curtea imperială a Habsburgilorŭ, ellŭ petrecea la Segovia în Spania, de unde 'lŭ vedemŭ scriêndŭ unŭ felĭu de crisovŭ, în care 'șĭ dâ numele de: «Nicolaŭ, fiĭulŭ luĭ Barbu Bassaraba, domnŭ allŭ Munteniei»[3].

Astŭ-felĭu se esplică pe deplinŭ titlulŭ seŭ: «princeps Bessarabiae».

Cu multŭ înse înainte de bulle venețiane alle acestuĭ aventurarŭ, Țérra-Românéscă se numĭa deçia Bassarabiă în bulle papale.

Să nu uĭtâmŭ că ceĭa-ce ne preoccupă specialmente în opera de față, este secolulŭ XIV.

Eĭ bine, într'o scrisóre către regele maghiarŭ Ludovicŭ din 1372, adecă de pe la finea domniriĭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ, papa Gregoriŭ XI îllŭ îndémnă la edificarea templurilorŭ catolice în țerrele învecinate cu Ungaria, ȡicêndu-ĭ:

«In Bosnia, Serbia, *Bassarabia* și 'n celle-l'alte părțĭ limitrofe locuescŭ mulțĭ schismaticĭ șĭ ereticĭ.»[4].

§ 18.

RECAPITULAREA DESPRE BASSARABIA.

Fontânele de maĭ susŭ, în carĭ vedemŭ Țérra-Românéscă figurândŭ sub numele de *Bassarabiă,* potŭ fi classificate în următorulŭ modŭ:

SECOLULU XIV:

1. Tzarulŭ serbescŭ Stefanŭ Dușanŭ (1300—1356);
2. Papa Gregoriŭ XI (1300—1378);
3. Impĕratulŭ germano-maghiarŭ Sigismundŭ (1366—1437);
4. Regele polonŭ Vladislavŭ Iagello (1350—1434);
5. Domnulŭ moldovenescŭ Alessandru cellŭ Bunŭ (1380—1432);
6. Actele dintre 1389—1411, inventoriate de către Kromer în archivulŭ regescŭ din Cracovia;
7. Notița din 1408 în archivulŭ municipalŭ din Lembergŭ;
8. Cronica latino-ungară dela Posonŭ

SECOLULU XV:

9. Annalistulŭ polonŭ Dlugosz (1415—1480);
10. Confratele acestuĭa Miechowski (1450—1523);
11. Domnulŭ moldovenescŭ Stefanŭ cellŭ Mare (1430—1504);
12. Annalistulŭ maghiarŭ Thurocz (1450—1490);
13. Cronica anonimă serbă dela Tronoșa (XV—XVI);
14. Bulle plumbate venețiane alle pretendinteluĭ muntenescŭ Nicolaŭ Bassarabŭ (XV-XVI);
15. Diplomatulŭ polonŭ Tomiçki (1470—1535).

Aceste differite sorgințĭ din secoliĭ XIV și XV, d'o potrivă autentice, stabilescŭ pênĕ la cellŭ maĭ înaltŭ gradŭ de evidință atâtŭ faptulŭ cuvêntuluĭ *Bassarabiă* ca o denumire pe

3) SEIVERT, **Von dem walachischen Wappen,** în **Ungrisches Magazin,** Pressburg, 1781, in-8, t. 1, part. 3, p. 366, dă acestŭ actŭ numaĭ în traducere. Nicolaŭ, *princeps Bessarabiæ* allŭ luĭ Leunclavius, îșĭ numesce patria: „unser Fuerstenthum Transalpina."—Articolulŭ luĭ Seivert este publicatŭ de assemenea în **Anzeigen allergnädigst privilegirte,** Wien, 1771-76, in-8, t. 6, p. 180-8.

4) RAYNALDUS, an. 1372, num. 32, ap. ASSEMANI, **Kalendaria,** V, 1, 61: „Quod in eisdem, Bosnia scilicet, Rascia ac *Basarath*, et aliis partibus eis vicinis multi schismatici et hæretici commorantur, et quod ibidem convertendorum messis est multa, operarii vero pauci."

atuncĭ fórte respăndită a Munteniei, precumŭ şi nu maĭ puţinŭ originea acestuĭ nume ḑela dinastia princiară : *Ţérra-Bassarabuluĭ.*

Pentru Muntenia *Bassarabia* correspunde cu *Bogdania* pentru Moldova, ţinêndu-se totuşĭ séma de doue punturĭ de differinţă :

1. Moldovenii eĭ-înşiĭ nicĭ o dată nu-şĭ numĭaŭ ţérra *Bogdània,* pe cândŭ Muntenii din contra, precumŭ vomŭ vedé maĭ la valle, nu respingeaŭ numele de *Bassarabiă;*

2. *Bogdania* se referă la persóna unuĭ singurŭ principe, întemeiătorŭ allŭ domnieĭ moldovene, pe cândŭ *Bassarabia* reflectă în sine o dinastiă întrégă, tare şi mare în cursŭ de maĭ multe vécurĭ.

Acestŭ modŭ de a individualisa o ţérră séŭ o naţiune prin numele gentiliţiŭ allŭ principeluĭ séŭ allŭ dinastieĭ, nu este isolatŭ.

Salverte, studiândŭ fenomenulŭ în istoria universală, éttă cumŭ resumă cercetările sélle :

«Unŭ capŭ puternicŭ şi celebru póte da poporuluĭ propriulŭ seŭ nume. Aşa la începu-«tulŭ secoluluĭ XIV o ramură tătară adoptâ numele suveranuluĭ seŭ Usbek, allŭ şésselea «descendinte allŭ luĭ Genghis-hanŭ. O altă ramură purta degia maĭ de 'nainte numele luĭ «Noga, sub conducerea căruĭ ea reuşise a deveni nedependinte. Hordele turce, carĭ năpă-«diseră imperiulŭ bizantinŭ pe la finea secoluluĭ XIII, ni se presintă de assemenea sub nu-«mile differiţilorŭ căpitanĭ : Salam-başŭ, Amir-amanŭ, Atmanŭ etc. Goţiĭ, Vandaliĭ, Alaniĭ, «Gepiḑiĭ, formaŭ una şi aceĭa-şĭ naţionalitate, alle căriĭa fracţiunĭ, după mărturia luĭ Pro-«copiŭ, se distingeaŭ una de alta prin numele principeluĭ respectivŭ. Dintre popórele gal-«lice, năvăllite în Asia, cincĭ îşĭ attribuiră numile capilorŭ ce le duceaŭ la gloriă. Totŭ «aşa în anticitate Mirmidoniĭ se numĭaŭ Tessalĭ după numele luĭ Tessalŭ» [1].

Illustrulŭ Iacobŭ Grimm reduce denumirile tuturorŭ naţiunilorŭ la treĭ rubrice generale :

1. Séŭ după vr'o calitate maĭ caracteristică a poporuluĭ;
2. Orĭ după aspectulŭ territoriuluĭ;
3. Séŭ, în fine, după numele fundatoruluĭ statuluĭ naţionalŭ [2].

In astă din urmă speciă întră numele Ţerreĭ-Românescĭ : *Bassarabiă.*

Ellŭ este pentru noĭ totŭ ce póte fi maĭ importantŭ, demonstrândŭ profunda vechime a dinastieĭ Bassarabilorŭ pe ţermiĭ Oltuluĭ şi distrugêndŭ totŭ-d'o-dată asserţiunea d-luĭ Rösler că d'abia pe la 1330 arŭ fi appărutŭ pentru prima óră unŭ obscurŭ Bassarabŭ pe scena istorieĭ [3].

Pentru ca o ţérră să adopte numele uneĭ dinastie, trebuĭ să fi trecutŭ maĭ ăntêiŭ unŭ intervallŭ destullŭ de lungŭ de consolidarea dinastieĭ; pentru ca acestŭ noŭ nume dinasticŭ, lăţindu-se cu incetulŭ affară din hotare, să devină familiarŭ în străinĕtate, se necessitéză éroşĭ unŭ altŭ intervallŭ destullŭ de lungŭ; maĭ pe scurtŭ, pentru ca *Bassarabia* să fi străbăttutŭ pe la 1372 pênĕ la curtea papală séŭ pe la 1349 pênĕ la Ragusa, logica istorică cea maĭ elementară ne face a precepe că însă-şĭ dinastia Bassarabilorŭ a fostŭ la Muntenĭ fără comparaţiune maĭ vechiă.

1) Op. cit., II, 121-3.

2) **Geschichte der deutschen Sprache,** Leipzig, 1848, n-8, t. 2, p. 774: „Betrachtet man nun den Grund der Namen, so ergeben sich drei Arten, indem sie sich entweder auf einen Stammherrn, oder auf eine vorstechende Eigenschaft des Volks selbst, oder endlich auf die Gegend beziechen, in der es wohnt."

3) **Rom. Stud.,** 296: „Die ununterbrochene Folge der Dynastie Bassaraba ist ein Glaubenssatz der romänischen Historiker. Aber für einen modernen Leser des westlichen Europa gehört es doch zu den starken Zumutungen, Vertrauen in die Behauptung zu verlangen, dass diese Familie seit Aurelian berühmt gewesen sei. Ich finde den Namen Bazarad als den eines Wojwoden der Walachei zum ersten Mal in der berührten Stelle Thwróczis zum J. 1330 genannt. Eine Urkunde von 1345 nennt uns den Edlen Alexander Bassarat. Eine andere vom J. 1359 stellt den Alexander Bazarad Vajvoda Transalpinus noch sicherer. Der Mangel fernerer Aufzeichnungen hindert uns diese Benennung zu verfolgen, erst 1475 erscheint ein Bozarabus Valachiæ Vaivoda von neuem." — D. Rösler citéză pe THEINER, şi totuşĭ nu vrea să scie că pênĕ şi acollo, **Mon. Hung.,** I, 513, se găsesce „Bazaras Vayvoda Transalpinus" degĭa în annulŭ 1327.

§ 14.

BASSARABENII INTR'O CRONICA POLONA DIN 1259.

Ce va ḑice d. Rösler, cândŭ noĭ vomŭ arrĕta nu la 1349 séŭ 1372, ci de pe la 1259, cu unŭ secolŭ înainte de urcarea pe tronŭ a luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ şi cu doue vécurĭ înainte de Ţepeşŭ, termenulŭ *Bassarabiă* nu numaĭ applicatŭ cătră territoriulŭ şi cătră poporulŭ Ţerreĭ-Romănescĭ, dérŭ cunnoscutŭ degĭa pênĕ 'n fundulŭ Polonieĭ?

Maĭ repeţimŭ o dată ciffra: 1259.

Ni vomŭ permitte maĭ 'nainte de tóte o răpede digressiune despre preţiósa fontână, de unde vomŭ trage acéstă neaşteptată indicaţiune.

Silesianulŭ Sommersberg a divulgatŭ în 1730 o cronică polono-latină, pe care a botezat'o: *Anonymi Archidiaconi Gneznensis brevior chronica Cracoviae.*

O dată attrăgêndu-se assupra acestuĭ monumentŭ attenţiunea archeologilorŭ, s'aŭ începutŭ cercetărĭ prin felĭu de felĭu de bibliotece, dândŭ dreptŭ resultatŭ descoperirea maĭ multorŭ differite manuscripte, care de care maĭ complete séŭ maĭ perfecte, unulŭ la Breslau, altulŭ în Vaticanŭ, allŭ treilea la Königsberg, allŭ patrulea în possessiunea renumituluĭ bibliomanŭ Czaçki, şi aşa maĭ departe[1].

Studiându-le, Germanulŭ Semler a surprinsŭ cellŭ de 'nteĭu pe Sommersberg de a fi publicatŭ la unŭ locŭ sub acella-şĭ titlu vr'o şépte cronice cu totulŭ deosebite, pe carĭ unŭ archidiaconŭ de Gnesno le-a fostŭ legatŭ pe tóte într'o ordine cronologică, luândŭ astŭ-felĭu aerulŭ de a fi autorŭ allŭ totalităţiĭ[2].

Celebrulŭ Lelewel, găssindŭ vr'o doue noue manuscripte, s'a creḑutŭ în stare a da o classificaţiune şi maĭ precisă, despărţindŭ întréga publicaţiune sommersbergiană anume în următórele optŭ buccăţĭ separate:

1. *Brevis Chronica Cracoviae,* pênĕ la 1248;
2. *Annales Polonorum vetustiores,* dela 1248 pênĕ la 1282;
3. *Annalista Cracoviensis,* dela 1282 pênĕ la 1312;
4. *Annalista Cujaviensis,* dela 1312 pênĕ la 1340;
5. *Annalista Monachus,* dela 1340 pênĕ la 1366;
6. *Ephemerides,* dela 1366 pênĕ la 1376;
7. *Annalista Gneznensis,* dela 1376 pênĕ la 1385[3].

Aşa dérŭ între anniĭ 1248—1282 unŭ anonimŭ scrisese *Annales Polonorum vetustiores.*

Dintre ceĭ optŭ cronicarĭ de maĭ susŭ, ellŭ singurŭ ne interesséză în casulŭ de faţă.

Autenticitatea luĭ n'a fostŭ pênĕ acumŭ suppusă celleĭ maĭ micĭ bănuelle.

Acestŭ contimpurénŭ allŭ evenimentelorŭ éccĕ ce ḑice sub annulŭ 1259:

«MCCLIX. Thartari, subiugatis *Bessarebenis,* Lithvanis, Ruthenis et aliis gentibus, Sandomirzs Castrum capiunt»[4].

Adecă:

«1259. Tătariĭ, după ce sub-gĭugară pe *Bessarebenĭ,* pe Litvanĭ, pe Rutenĭ şi alte némurĭ, aŭ luatŭ cetatea Sandomirŭ».

1) WISZNIEWSKI, **Historya litteratury polskiéj**, t. 2, Krakow, 1840, in-8, p. 152-153.

2) **Animadversiones ad antiquiores scriptores Poloniæ**, p. 52, § 13, ap. OSSOLINSKI, **Vincent Kadlubek**, übers. v. Linde, Warschau, 1822, in-8, p. 284-286.

3) LELEWELS **handschriftliche Mittheilungen**, ap. OSSOLINSKI, 622. — Lelewel avea intenţiunea de a publica pe toţĭ acestĭ cronicarĭ într'o nouă ediţiune cu variante, acea a luĭ Sommersberg fiindŭ fórte defectósă.

4) SOMMERSBERG, **Silesicarum rerum scriptores**, Lipsiæ, 1730, in-f., t. 2, p. 82.— Memoria luăriĭ Sandomiruluĭ de către Tătarĭ în 1259 s'a conservatŭ pênĕ în secolulŭ XVII. CELLARIUS, **Poloniæ descriptio**, 1659, în MIZLER, I, 544, ḑice: „Anno 1259, a Russis adiuti, Tartari Sendomiria potiti sunt —*in cujus rei memoriam adhuc hodierno tempore quotannis ultimo Maii festus dies hujus cædis, quasi Martyrum Christi, celebratur magno hominum concursu, quibus, ex Papæ Alexandri IV concessione, magnæ indulgentiæ donantur.*“ Papa Alessandru IV a domnitŭ între 1254-1261. Prin urmare, însăşĭ cronologia confirmă veracitatea narraţiuniĭ.

Dintre toţĭ istoriciĭ Românilorŭ, numaĭ Gebhardi observase în trécĕtŭ într'o notiţă acestŭ passagiŭ din aşa numitulŭ Archidiaconŭ de Gnesno.

Illŭ observase, dérŭ nu-lŭ putea înţellege, căcĭ nu cunnoscea antica nomenclatură a Munteniеĭ.

Peste Prutŭ, în Bessarabia de astă-ḑĭ, pe la 1259 nu locuĭaŭ Românïĭ, ci hórde orientale de Comanĭ.

Cine déro să fi fostŭ pentru Gebhardi aceĭ *Bessarebeni?*

Nesciêndŭ încotro s'apuce, ellŭ se decise vrêndŭ-nevrêndŭ a crede că *Bassarabenii* cronicaruluĭ polonŭ vorŭ fi fostŭ vre-o seminţiă de Comanĭ [5].

Eccĕ unde póte conduce pênĕ şi pe unŭ istoricŭ de tallia luĭ Gebhardi, cu multŭ maĭ pe susŭ de Engel şi chiarŭ de Şincaĭ în privinţa criticismuluĭ, lipsa de o analisă monografică!

Bassarabeniĭ, cunnoscuţĭ de pe la 1259 departe în Polonia, ni probézǎ că dinastia Bassarabilorŭ era pe atuncĭ în Ţérra-Românéscă înrădĕcinată, întărită. agĭunsă în tótă flórea.

Dérŭ acésta se póte óre demonstra documentalmente?

Să vedemŭ.

§ 15.

BASSARABŬ-BANŬ INTR'O CRONICA PERSIANA SUB ANNULŬ 1240.

Fazel-ullah-Raşid, sciêndŭ în Persia la 1300 după rapporturile officiale alle autorităţilorŭ mongole, astŭ-felĭu că narraţiunea'ĭ offeră tótă ponderositatea uneĭ mărturie oculare [1], éccĕ ce spune într'unŭ passagiŭ, assupra căruĭa mĭ-a fostŭ attrasŭ attenţiunea reposatuluĭ meŭ părinte şi neuĭtatuluĭ magistru în sciinţa istorică:

«In primă-véra annuluĭ 1240 — ḑice ellŭ — principiĭ mongolĭ trecură munţiĭ Galiţieĭ « دراق بان pentru a întra în ţérra Bulgarilorŭ دولار şi Ungurilorŭ. Ordà, carele mergea spre « drépta, după ce a trecutŭ *ţérra Aluta* ايلاوت îĭ esse înainte *Bazaran-bam* بزرنبام cu o ar- « mată, dérŭ e băttutŭ. Cadan şi Burĭ aŭ mersŭ assupra Saşilorŭ şi ĭ-aŭ învinsŭ în treĭ « băttălie. Bugek din ţérra Saşilorŭ trecu peste munţĭ, întrândŭ la *Karaulaghĭ*, şi a băttutŭ « popórele *ulaghice*...» [2].

Acestŭ importantissimŭ testŭ are nevoiă de următórele lìmurirĭ topografice prealabile:

1. De vreme ce Ordà mergea spre drépta în privinţa regiuniĭ Saşilorŭ, urmézǎ necessarmente cà sub «ţérra Aluta», pe unde trecuse ellŭ înainte de a se lovi cu *Bassarabŭ-banulŭ*, Raşid înţellege anume Făgăraşulŭ, carele se afflă în adevĕrŭ spre drépta de Braşovŭ şi a căruĭa provinciă se chiamă pênĕ astă-ḑĭ de către Ardelenĭ «ţérra Oltuluĭ» [3], în stilulŭ officialŭ latinŭ «terra Alutensis», nemţesce «Altland» [4].

5) **Gesch. d. Mold.**, 512: „1259 würden einige Komaner, die im heutigen Bessarabien wohnten, schon in polnischen Geschichtbüchern Bessarabeni genannt".—Este curiósă uşurinţa, cu care celebrulŭ MALTE-BRUN, **Géographie**, Paris, ed. Malte-Brun fils, sine anno, in-8, t. 6, p. 347, utilisézǎ errórea luĭ Gebhardi: „La Bessarabie doit son nom à un chef des Comans, appelé Bessarab."

1) D'OHSSON, **Histoire des Mongols**, La Haye, 1834, in-8, t. 1, p. XXXV: „Il éxistait dans les archives du khan mongol de la Perse des fragments historiques d'une authenticité reconnue, écrits en langue et en caractères mongols, mais peu de personnes avaient la faculté de les lire. Pour mettre ces matériaux à la portée du public, le sultan Mahmoud Gazan khan voulut qu'il fussent rédigés en corps d'histoire, et confia ce travail, en 702 (1303), au plus humble de ses serviteurs Fazel-oullah, fils d'Abou-l-Khair, surnommé Raschid le Médecin, de Hémédan, qui reçut l'ordre de consulter, pour compléter ces matériaux, les savants chinois, indiens, ouigours, kiptchacs, et autres, qui se trouvaient à sa cour." — KLAPROTH, **Asia Polyglotta**, Paris, 1831, in-4, p. 4, numesce cronica luĭ Raşid: „ein höchst schätzbares Werk, welches als die einzige Quelle angesehen werden kann, aus welcher alle späteren Mohammedanischen Schriftsteller dass geschöpft haben. was sie über die ältere Geschichte der Mongolischen und Türkischen Völker beibringen."

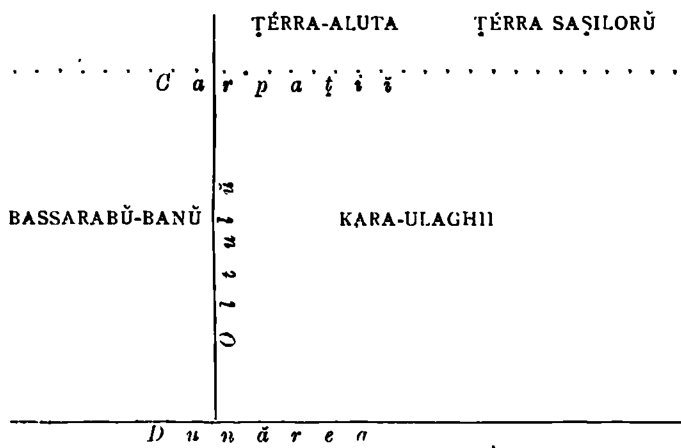
2) D'OHSSON, II, 627-8.—Acéstă citaţiune este unŭ noŭ respunsŭ la asserţiunea d-luĭ RÖSLER, **Rom. Stud.**, 296, cumŭ-că prima menţiune istorică despre Bassarabĭ arŭ fi din annulŭ 1330.

3) CODRU DRAGUSIANU, op. cit., 1: „Inaintea mea era *Ţérra Oltuluĭ*, ca o grădină măréţă, întinsă, ţermurită de Carpaţiĭ Făgăraşuluĭ, de culmea Perşianilorŭ şi de malulŭ ardelénŭ formândŭ rîpa dréptă a Oltuluĭ etc."

4) Charta Transilvanieĭ în REICHERSDORFER, **Transsylvaniæ ac Moldaviæ descriptio**, Coloniæ, 1595, in-f.

2. De vreme ce contra *Kara-ulaghilorŭ*, adecă a «Negrilorŭ-vlachĭ», Bugek mergea prin regiunea Saşilorŭ fără a se abatte pe la Făgăraşŭ, urmézā necessarmente că sub «popórele kara-ulaghice» Raşid înţellege anume pe locuitoriĭ din Muntenia orientală, adecă în direcţiunea Buzĕuluĭ şi a Brăileĭ.

Correlaţiunea termenilorŭ întrebuinţate de către Raşid se resumă în următórea schiţă :

Noĭ dobândimŭ astŭ-feliŭ o încredinţare de cea maĭ perfectă certitudine că :

1. Nu numaĭ la 1240 domnia în Oltenia unŭ banŭ din némulŭ Bassarabilorŭ, dérŭ încă 'ĭ apparţinea atuncĭ şi Făgăraşulŭ, căcĭ altŭ-minte ellŭ nu avea trebuinţă de a eşi întru întimpinarea Mongolilorŭ pe dată ce aceştiia năvăliseră în «ţérra Aluta» ;

2. Punêndŭ pe Raşid faţă 'n faţă cu testimoniulŭ luĭ Cinnamŭ şi cu actulŭ maghiarŭ din 1231, ambele analisate în Studiulŭ I, noĭ constatâmŭ că Bassarabiĭ, după ce cuceriseră Făgăraşulŭ de către Ungurĭ între 1160—1180, îllŭ perdură apoĭ pe la 1230 şi l'aŭ cupprinsŭ din noŭ înainte de 1240;

3. Confruntândŭ pe Raşid cu annalistulŭ polonŭ din 1259, reprodusŭ în paragrafulŭ precedinte, noĭ vedemŭ că între 1240—1260 Mongoliĭ făcuseră doue invasiunĭ successive la *Bassarabenĭ* séŭ în statulŭ luĭ *Bassarabŭ-banŭ*.

§ 16.

TRECEREA NUMELUI BASSARABIA CATRA ROMANIA DE PESTE PRUTŬ

In *Istoria ierarchică a Munteniei*, care formézā tomulŭ III din opera de faţă, noĭ vomŭ desfăşura pe largŭ primordiala origine şi secolarele vicissitudinĭ alle illustreĭ familie a Bassarabilorŭ, séŭ maĭ bine ḑicêndŭ a acesteĭ caste, a căriĭ essistinţă a fostŭ totŭ-d'a-una în cea maĭ strînsă legătură cu mărirea şi puterea naţionalităţiĭ române.

D'o cam dată vomŭ trece la epoca şi modalitatea transmissiuniĭ numeluĭ *Bassarabiă* către acea porţiune de peste Prutŭ a territoriuluĭ românŭ, unde ellŭ s'a păstratŭ pênĕ astă-ḑĭ, pe cândŭ în Muntenia, adecă în propriŭ ḑisa Bassarabiă, de vr'o treĭ séŭ patru sute de annĭ nu i se maĭ găsesce nicĭ unŭ vestigiŭ.

Acéstă cestiune s'a desbăttutŭ degia în cea maĭ mare parte în Studiulŭ I cu occasiunea întinderiĭ Ţerreĭ-Românescĭ în secululŭ XIV.

Amŭ vĕḑutŭ acollo pe Mircea cellŭ Mare şi pe fiiulŭ seŭ Vladŭ Draculŭ domnindŭ pe ambiĭ ţermĭ aĭ Dunăriĭ pênĕ la Pontŭ.

Amŭ vĕḑutŭ acollo pe Alessandru cellŭ Bunŭ trăgêndŭ pentru hotarele Moldoveĭ de-

spre Muntenia o modestă liniă, care se începea la Bacăŭ, mergea prin Berladŭ şi se oprĭa la Cetatea-albă.

Amŭ vĕḑutŭ acollo, în fine, pe Stefanŭ cellŭ Mare răpindŭ cellŭ ânteĭu Ţerreĭ-Romănescĭ între 1465—1475 tótă laturea dunărénă dintre Braila şi Kilia.

Făcêndŭ parte din voevodatulŭ Bassarabilorŭ înainte de gĭumĕtatea secoluluĭ XV, acéstă buccată de pămêntŭ a conservatŭ multŭ timpŭ o próspetă amintire a primitivuluĭ seŭ muntenismŭ.

Astŭ-felĭu Alessandru Lăpuşnénulŭ îşĭ da pomposulŭ titlu de «Palatinus terrarum Moldaviae *et Valachiae*», înţellegêndŭ prin Moldaviă districtele de susŭ şi prin Valachiă pe celle de gĭosŭ alle ţerreĭ [1].

Astŭ-felĭu Polonulŭ Martinŭ Broniowski, scriêndŭ pe la 1579, numesce porţiunea danubiană a Moldoveĭ pênĕ la Marea-négră: «Valachia de gĭosŭ, *care óre-cândŭ se ḑicea Bessarabiă*» [2].

Astŭ-felĭu cronicarulŭ Mironŭ Costinŭ, carele în calitate de mare-logofĕtŭ veḑuse miĭe de vechĭ crisóve domnescĭ, băgândŭ de sémă cu mirare că nu i se presintă nicĭ o urmă de essistinţa pârcălăbieĭ în Kilia înainte de Stefanŭ cellŭ Mare, măcarŭ-că găssĭa o mulţime de diplome despre Cetatea-albă, agĭunse pe la 1684 la următórea conclusiune:

«Gĭurgĭulŭ şi Braila sunt eterne suvenirĭ alle acellorŭ domnĭ muntenescĭ Bassarabĭ, carĭ «stăpâniseră o parte a Bulgarieĭ *şi acellŭ ţermŭ allŭ Măriĭ unde s'a lăţitŭ numele Bassarabieĭ,* «deşi câmpia Cetăţiĭ-albe pênĕ la Eussinŭ a fostŭ totŭ-d'a-una moldovenéscă, precumŭ «dovedescŭ maĭ multe urice alle pârcălăbieĭ de acollo» [3].

Mironŭ Costinŭ sciea că Bassarabiĭ nu-şĭ întinseseră nicĭ o dată stăpânirea pênĕ la Nistru; sciea că gurele Dunăriĭ apparţinuseră Munteniеĭ; sciea că numele Bassarabiă, datŭ provincieĭ de peste Prutŭ, se datoresce Bassarabilorŭ dela Gĭurgĭu şi Brăila; numaĭ unŭ omŭ de geniŭ putea întrevedé atâtŭ de clarŭ, sunt acumŭ doue sute de annĭ, fără să fi avutŭ la disposiţiune grămada cunnoscinţelorŭ istorice actuale, într'o cestiune atâtŭ de complicată!

Dela 1812 încóce întregulŭ territoriŭ românŭ de peste Prutŭ, dela Cetatea-albă pênĕ la Hotinŭ, a fostŭ botezatŭ cu nepropriulŭ nume de *Bessarabiă,* pe care pênĕ atuncĭ îllŭ purta abia partea de gĭosŭ a provincieĭ.

Dela finea secoluluĭ XV şi pênĕ la începutulŭ secoluluĭ de faţă, orĭ-unde găssimŭ cuvêntulŭ «Bassarabiă», putemŭ fi sicurĭ că ellŭ se referă esclusivamente la regiunea gurelorŭ Dunăriĭ: «Bassarabia, séŭ precumŭ noĭ acumŭ cu nume tătărescŭ îĭ ḑicemŭ Bugiaculŭ», după espressiunea luĭ Cantemirŭ [4].

In susŭ acéstă buccată de pămêntŭ se întindea cellŭ multŭ pênĕ la tĕrguşorulŭ Lăpuşna [5].

Răpindŭ gĭumĕtatea trans-prutiană a Moldoveĭ, guvernulŭ russescŭ a găssitŭ cu calle a

1) DOGIEL, I, 618.

2) **Tartariæ descriptio,** Coloniæ Agrippinæ, 1595, in-f., p. 2: „Moldaviæ seu Valachiæ inferioris pars, *quæ olim Bessarabia dicta fuit.*"— De assemenea pe mappa, care însoţesce opera luĭ Broniowski, citimŭ: *Bessarabiæ seu Valachiæ inferioris pars.*"

3) **Opisanie Moldawskiej i Multanskiej ziemi,** în DUNIN-BORKOWSKI, **Pisma,** Lwów, 1865, in-8, t. 1, p. 249:

„Dziurziów, takze Braila z Moltan, hospodarów
„Sa pamiatki wieczyste *onych Bassarabow,*
„*Od nich Bassarabia stronom tym wzniecila*
„*Imie,* mappom, pisarzom daremnie wslawila;
„Oprócz ze Bassarabi czeso Missyi trzymali,
„*Va krotki csas kat morski, se ja tak nazwali;*
„Ale co ma do tego Bialogrodzkie pole?
„Moldawia prawdziwa wszystkie te podole
„Po sam Euxin, przywilej nie jeden to powie
„Burkulabstw Bialogrodzkich..."

4) **Cron.,** II, 371. — Cf. SINCAI, I, 388: „Bassarabia, care apoĭ s'a numitŭ şi pênĕ astă-ḑĭ se numesce Bugiacŭ."—Cronicarulŭ scriea în agĭunulŭ luĭ 1812.

5) PEYSSONEL, op. cit., I, 304: „La Bessarabie, *aujourd'hui le Budjiak.*" — D'HERBELOT, **Bibliothèque Orientale,** Paris, 1697, in-f., p. 203: „Bessarabie, partie de la Moldavie *vers la mer noire.*" — SULZER, **Geschichte des transalpinischen Daciens,** Wien, 1781-2, t. I, p. 376: „Bessarabien, und zwar: a, das türkische enthält die Landschaften *Ismail, Kilia* und *Akirman* oder Tschetatie alba, Weissenburg; b, das tatarische aber das ganze innere Land unter dem Namen *Budschak.*— Cf. **ibid.,** p. 456-64.—Mappa în KANTEMIR, **Beschr. d. Moldau,** etc.

lăţi peste totŭ numele de *Bassarabiă*, care apparţinea în faptŭ numaĭ părtecelleĭ sudice din acéstă vastă întregime.

Totŭ aşa Austria, usurpândŭ la 1777 nordulŭ Moldoveĭ, creḑu de cuviinţă a'lŭ porocli Bucovină, deşi in realitate acéstă denominaţiune se applica maĭ 'nainte numaĭ cătră codrulŭ de fagĭ dela Cozminŭ, polonesce *Bukowina*, dela *buk*-fagŭ.

Printr'o procedură de generalisare analógă, Moldoveniĭ din timpiĭ luĭ Stefanŭ cellŭ Mare, după ce apucaseră dela Munteniĭ totŭ littoralulŭ danubianŭ pênĕ la Kilia, aŭ împinsŭ apoĭ *Bassarabia* pênĕ la Cetatea-albă, măcarŭ-că Nistrulŭ nu fussese altminte niciĭ o dată allŭ Bassarabilorŭ.

§ 17.

ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIA DELA BESSI.

După gloriósa dinastiă, din care eşiseră Alessandriĭ, Vladislaviĭ şi Mirciĭ, degĭa între anniĭ 1200—1300 tótă Muntenia, dela Pórta-de-ferrŭ pênĕ la Marea-négră, era cunnoscută în întru şi 'n affară ca *Bassarabiă*, érŭ poporulŭ munténŭ ca *Bassarabenĭ*.

Acéstă stare de lucrurĭ a duratŭ pênĕ pe la 1500, cândŭ numele de *Bassarabiă* începe a fi accordatŭ maĭ în speciă numaĭ ţermuluĭ marinŭ de peste Prutŭ, întratŭ în mânele Moldovenilorŭ, dérŭ conservândŭ încă pe atuncĭ suvenirea dominaţiuniĭ muntene.

Nescirea acesteĭ particularităţĭ de nomenclatură pe d'o parte a datŭ nascere uneĭ mulţimĭ de divagaţiunĭ istorice dintre celle maĭ cĭudate, érŭ pe de altă parte a împedecatŭ pentru multŭ timpŭ de a puté înţellege o grămadă de cestiunĭ de prima importanţă.

Aprópe toţĭ căutaŭ o fantastică legătură între *Bessarabiă* şi anticulŭ poporŭ tracicŭ *Bessi*.

Uniĭ ḑiceaŭ că este *Besso-Thracia*[1].

Alţiĭ, că 'n limba gotică *Bess-arb* arŭ fi însemnândŭ moştenirea Bessilorŭ[2].

Alţiĭ éroşĭ că Bassarabia semnifică pe *Bessiĭ aşeḑaţĭ longă movila Răbie*[3].

Bessiĭ în susŭ, Bessiĭ în gĭosŭ, Bessiĭ în drépta, Bessiĭ în stânga[4].

Ceĭa-ce 'ĭ şi maĭ curiosŭ, este că tocmaĭ naţiunea, căriĭa precipitarea filologică îĭ attribuĭa cu atâta bună-voinţă paternitatea Bassarabieĭ, nu se vede de nicăirĭ a fi locuitŭ vre-o dată pe mallulŭ nordicŭ allŭ Istruluĭ.

Bessiĭ, deveniţĭ famoşĭ în vechime prin cea maĭ selbatecă ferocitate, trăiaŭ în munţiĭ Balcanĭ, de unde 'şĭ întindeaŭ din cândŭ în cândŭ escursiunile de hoţiă pênĕ la Dunăre, dérŭ nu maĭ încóce.

Sub Augustŭ năvăllirile lorŭ supĕraŭ multŭ pe Ovidiŭ, essilatŭ în Dobrogea de astă-ḑĭ, espusă atuncĭ la préda Sarmaţilorŭ despre gurele Dunăriĭ, a Geţilorŭ din regiunile nóstre şi a Bessilorŭ despre sudŭ :

„Si quis adhuc istic meminit Nasonis ademti,
„Et superest sine me nomen in Urbe meum,
„Suppositum stellis nunquam tangentibus aequor,

1) SZEGEDI, op. cit., 260: „Extremam Cumaniæ seu Moldaviæ partem quidam recentiores, præsertim Geographi, Bessarabiam, quasi Besso-Thraciam (Ungaris: Bucsák-Ország), nescio qua ratione inducti, nominare maluerunt."—Cf. TIMON, **Imago novæ Hungariæ**, Cassoviæ, 1734, in-16, p. 148.

2) VELTMAN, **Vospominania o Bessarabii**, în ḑiarulŭ **Sovremennik**, Petersburg, t. 7, 1837, in-8, nr. 3, p. 234: „Nazvanie svoe Bessarabia poluczila viereiatno ot Gotov v znaczenii Bess-arf ili arb, Erde—zemlia, Erbe—nasliedie, t. e. zemlia Bessov."

3) VAILLANT, **La Romanie, ou histoire des peuples de la langue d'Or**, Paris, 1844, in-8, t. I, 76: „La Bessarabie semble tirer son nom des anciens Bessi ou Bassi, qui, maîtres un instant de la rive droite du Prut, s'y seraient fortifiérs au mont Rabie; Bessarabie signifierait alors Bassi de Rabie."

4) Este maĭ cu sémă comicŭ ceĭa-ce face pcetulŭ bessarabianŭ reposatulŭ Stamati, carele găssindŭ în Cantemirŭ versulŭ luĭ Ovidiŭ: „Vivere quam miserum est inter *Bessosque Getasque*" şi nesciêndŭ latinesce, ne assicură că numele Bessarabieĭ derivă dela poporulŭ *Bessosqui!!* Veḑĭ **Zapiski Odesskago Obsczestva Istorii**, II, 505: „Bastarny ili Bessy, narod thrakiiskago plemeni, so vremen imperatora Augusta Kesaria zsili po obieim storonam Dniestra i pri beregach Czernago moria v nizsnei czasti Bessarabii, a ne v Misii, i *nazvany Ovidiem Bessoskvy*."

„Me sciat in media vivere barbarie:
„Sauromatae cingunt fera gens, Bessique Getaeque,
„Quam non ingenio nomina digna meo!“ [5].

Peste patru secolĭ eĭ locuĭaŭ totŭ în Dacia luĭ Aurelianŭ, unde a reuşitŭ pe la 400 a-ĭ, creştina celebrulŭ episcopŭ Niceta, fundândŭ acollo căte-va templurĭ, dintre carĭ într'unulŭ officiaŭ Grécĭĭ în limba grécă, în altulŭ Româniĭ în limba română, în cellŭ allŭ treilea Bessiĭ în limba bessică [6].

Intr'unŭ cuvêntŭ, numaĭ în Bessarabia eĭ n'aŭ fostŭ în veciĭ vecilorŭ.

Prin urmare, chĭarŭ Bassarabiĭ să nu fi domnitŭ la Kilia, şi totŭ încă Bessiĭ n'aveaŭ ce căuta în Bugiacŭ.

Şincaĭ ḑice într'unŭ locŭ:

«*Póte fi* că Bessiĭ din Tracia, unde locuĭaŭ maĭ 'nainte, aŭ trecutŭ în partea Dacieĭ «vechĭ, ce se chĭamă acuma Bugiacŭ, şi că dela dênşiĭ s'a numitŭ acésta Bessarabiă. Bis«seniĭ, carĭ se punŭ împreună cu Româniĭ în diplomatulŭ luĭ Andrea II, craĭulŭ Ungarieĭ, «*se vědŭ* a fi fostŭ remăşiţe de a Bessilorŭ» [7].

Póte fi că Bessiĭ aŭ trecutŭ, dérŭ Bisseniĭ *se vedŭ* a fi Bessĭ,—o admirabilă contradicţiune între terminĭ: unŭ lucru *evidinte* consecinţa uneĭ simple *possibilităţĭ!*

Póte fi, — de ce?

Se vede, — de unde?

Bisseniĭ, pe carĭ actulŭ din 1224, citatŭ de Şincaĭ, îĭ menţionéză în adevěrŭ aşeḑaţĭ anume în Transilvania la unŭ locŭ cu Româniĭ: «silva Blacorum et Bissenorum» [8], era unŭ tribŭ orientalŭ allŭ Pecenegilorŭ, pe care totŭ acollo şi totŭ allăturĭ cu Româniĭ, adecă într'o posiţiune identică din punţŭ în punţŭ, îllŭ aşéḑă la 1158 cronicarulŭ germanŭ Ottone de Frisingen: «Pecenatorum et Falonum campania» [9].

Óre acestiĭa, veniţĭ în evulŭ mediŭ din fundulŭ Asieĭ abia pe la annulŭ 900, să fi fostŭ posteritatea acellorŭ Bessĭ, pe carĭ toţĭ classiciĭ ni-ĭ aréttă stabiliţĭ din cea maĭ depărtată anticitate pe crescetulŭ Hemuluĭ?

Décă Şincaĭ arŭ fi cunnoscutŭ intima correlaţiune între *Bassarabĭ* şi *Bassarabiă*, ellŭ nu committea o assemenea enormitate!

Dérŭ să lăssâmŭ la o parte pe Bessĭ.

Vomŭ analisa o altă încurcătură nu maĭ puţinŭ originală, în care totŭ *Bassarabia* a aruncatŭ pe istoriciĭ nostri.

§ 18.

VLADŬ VOEVODULŬ BASSARABIEI DIN 1396.

Scoţêndŭ la lumină actele dintre Polonia şi ţerrele române, Dogiel a publicatŭ o diplomă, care se părea tuturorŭ a fi o cimilitură.

5) **Tristium** l. III, el. 10. — Cf. STRABO, l, VII, c. V, § 12. — Despre tóte popórele, câte aŭ fostŭ stabilite vre-o dată lôngă Dunărea de gĭosŭ, veḑĭ KATANCSICH, **De Istro ejusque adcolis**, Budæ, 1798, in-4.

6) **Vita S. Theodosii,** în PAGIUS, t. 2, p. 9, ap. SCHAFFARIK, **Abkunft d. Slaven,** 71: „In primo templo laudes Dei græca lingua personabant, in altero Bessi sermone suo præconia canebant, in ter io Armenii numini supplicabant.“ — In acestŭ preţiosŭ passagĭu, pe care nimenĭ încă nu l'a înţellesŭ pêně acumŭ, *Armenii* nu sunt Armenĭ, carĭ n'aŭ locuitŭ nicĭ o dată în Tracia, ci anume Macedo-Românĭ, carĭ pêně astă-ḑĭ pronunţă *Armanŭ* în locŭ de *Românŭ*, după cumŭ veḑĭ în HAHN, **Albanesische Studien,** Jena, 1854, in-8, p. 33: „Die Pinduswlachen nennen sich nicht, gleich ihren im Lande zerstreuten Brüdern, Rum, *sondern Armeng.*“ — Cf. **ibid.,** 231, unde însuşĭ Hahn se miră de assemenarea acesteĭ forme cu numele Armenilorŭ.—Passagiulŭ de maĭ susŭ din Vita S. Theodosii este prima menţiune positivă despre Macedo-românĭ.

7) **Cron.,** I, 70.

8) ENDLICHER, **Monum.,** 422.

9) MURATORI, **Scriptores Rerum Italicarum,** t. 6, p. 665 sq., ap. SCHLÖZER, **Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen,** Göttingen, 1795, in-8, p. 231. — Differitele numĭ, sub carĭ ne întîmpină Pecenegiĭ în scriitoriĭ evuluĭ mediŭ, sunt: *Πατζενακῖται, Πατζινάκαι,* Pincenates, Petinci, Petinegi, Pincinati, Pincenarii, Pecenaci, Pedenei, Pezineigi, Pinzinaci, Pezenaci, Pecinei, Pezenati, Pesnaer, Pizenati. Veḑĭ SUHM, **Om Patzinakerne,** în **Scrifter som udi det Kiöbenhavnske Selskab** etc., Kiöbenhavn, 1770, in-4, t. 10, p. 260-310. — Diplomele maghiare îĭ numescŭ: Bisseni, ceĭa-ce se pronunţa „Bitzeni,“ precumŭ şi Bessi — „Betzi.“ Veḑĭ PRAY, **Diss.,** 168-70; şi DANKOVSZKY, **Anonymus, Keza et Thurotz recensiti,** Posonii, 1826, in-8, p. 18.—Scriitoriĭ orientalĭ li ḑicŭ: Badginak. Veḑĭ D'HERBELOT, ad vocem.

Ó dămŭ aci întrégă după traducerea luĭ Şincaĭ, o traducere naivă, dérŭ fórte fidelă:

«In numele Domnuluĭ aminŭ. Vladŭ, *Voevodulŭ Bassarabieĭ* şi Comitele Severinuluĭ, ş. c. l. «Insciinţămŭ pre toţĭ, carĭ vorŭ auḑi acestea şi li se cuvine, că luândŭ în minte mulţumi-«tóre cu ânimă neuĭtătóre darurile celle multe şi mergerea nóstră înainte, carĭ ni le-aŭ «arĕtatŭ noue şi domnielorŭ nóstre pré-serinaţiĭ principĭ şi domniĭ nostri, domniĭ Vladi-«slavŭ, craĭulŭ Polonieĭ, archi-principele Litvanieĭ şi moşténulŭ Russieĭ ş. c., şi muĭérea luĭ «Edviga, crăiésa Polonieĭ şi moşténa crăimilorŭ Ungarieĭ, féta care trăesce a luĭ Ludovicŭ «reposatuluĭ craĭuluĭ Ungarieĭ, şi maĭ allesŭ cumŭ nĭ-aŭ dăruitŭ noue aceĭa-şĭ domnĭ, cra-«ĭulŭ şi crăésa, maĭ de-ună-ḑĭ *voevodatulŭ Bassarabieĭ*, şi domniele carĭ le avemŭ în crăimea «Ungarieĭ, şi prin cărţile sélle ni le-aŭ datŭ şi întăritŭ d'a-pururea; gĭudecămŭ a fi cu vred-«nicia şi cu dreptate, ca cu atâta maĭ întinsă statornicia să fimŭ ascultătorĭ de dênşiĭ, cu «câtŭ maĭ multŭ ne afflămŭ mângăiaţĭ prin înălţarea nóstră cea de dênşiĭ făcută la vĕrfulŭ «domnieĭ; şi pentru că amŭ găsitŭ, că crăimea Ungarieĭ de-multŭ a venitŭ la numita dómnă «Edviga, crăiésa Polonieĭ, ca la o singură moşténă a crăimiĭ Ungurescĭ ce trăesce acuma, «şi dreptŭ aceĭa şi la numitulŭ domnulŭ Vladislavŭ, craĭulŭ Polonieĭ, soţulŭ eĭ cellŭ de că-«sătoriă, cu cădinţă de moştenire, precumŭ amŭ înţellesŭ că se copprinde în cărţile carĭ «s'aŭ făcutŭ despre acésta prin însu-şĭ craĭulŭ Ludovicŭ şi prin locuitoriĭ crăimilorŭ ceĭ «Ungurescĭ şi ceĭ Polonescĭ; aşa şi noĭ cu domniele nóstre ne legămŭ a remâné suppuşĭ «numiţilorŭ domnilorŭ Vladislavŭ, craĭuluĭ Polonieĭ, şi crăieseĭ Edvigeĭ, şi crăimiĭ lorŭ a «Polonieĭ şi Ungarieĭ. Pentru aceĭa din adevĕrată sciinţă, cu bună credinţă, fără de înşel-«ăcĭune, prin rôndulŭ acestora de aci înainte ne facemŭ, suppunemŭ şi mărturimŭ, că «vomŭ fi pururea credincĭoşĭ domnilorŭ Vladislavŭ craĭuluĭ şi Edvigeĭ crăieseĭ, pruncilorŭ «şi moştenilorŭ lorŭ, crailorŭ şi crăieselorŭ Polonieĭ şi Ungarieĭ, şi crăimilorŭ acestora, cu «tóte domniele şi suppuşiĭ nostri; făgăduindŭ şi acésta cu aceĭa-şĭ bună credinţă, că «domnilorŭ craĭuluĭ Vladislavŭ şi crăieseĭ Edvigeĭ, pruncilorŭ şi moştenilorŭ lorŭ cellorŭ «maĭ susŭ ḑişĭ, noĭ, domniele şi suppuşiĭ nostri ceĭ ḑişĭ, pururea li vomŭ fi ascultătorĭ, şi «vomŭ sta lôngă dênşiĭ cu sfatulŭ, agĭutorulŭ şi buna voinţă împotriva tuturorŭ inamici-«lorŭ lorŭ, şi de vomŭ auḑi ce-va de reŭ, noĭ cu tótă puterea nóstră vomŭ pune împede-«care. Protivnicilorŭ lorŭ nu li vomŭ prinde parte; în contra crăimilorŭ şi ţerrelorŭ lorŭ «nu ne vomŭ rădica, nicĭ le vomŭ cupprinde; şi tóte pricinele şi improtivirile, ce s'aŭ fă-«cutŭ séŭ se vorŭ face assupra lorŭ prin orĭ-carĭ inamicĭ, cu cuvêntulŭ séŭ cu fapta, le «vomŭ împedeca; şi vălva şi cinstea lorŭ o vomŭ înălţa cu tótă puterea nóstră. Prin măr-«turirea cărţilorŭ acestora, carĭ le-amŭ întăritŭ cu pecetea nóstră. Datŭ în oraşulŭ Ar-«geşŭ, în serbătórea pré-sânteĭ nedespărţiteĭ Treimĭ, din annulŭ Domnuluĭ 1396».[1]

In acestŭ actŭ *Bessarabia* se repetă de doue orĭ:

1. «Vlad *Waywoda Bessarabiae* nec non Comes de Severino»;
2. «*Woiewodatum Bessarabiae* et Dominia, quae in Regno Ungariae obtinemus».

Cine-ĭ Vladŭ?

Ce-ĭ Bassarabia?

Să auḑimŭ pe Engel.

Ellŭ ḑice:

«După unŭ actŭ din 1396 şedea în Argeşŭ unŭ Vladŭ, dându-şĭ numele de *Vajvoda Bes-«sarabiae* şi *Comes Severini*. Sub espressiunea de *Vajvoda Bessarabiae* eŭ înţellegŭ banatulŭ «Craĭoveĭ, căcĭ munţiĭ Craĭoveĭ se chĭamă şi 'n Thurocz *alpes Bazarath*, érŭ sub espressiu-«nea *Comes Severini* pe commandantulŭ cetăţiĭ ungare mărginene Severinŭ»[2].

[1]) DOGIEL, I, 623.

[2]) Gesch. d. Wal., I, 161: „Unter dem Ausdruck: Vajvo-„da Bessarabiae, verstehe ich hier den Ban von Crajova, denn „die Crajovaer Gebirge heissen auch bey Thurotz: alpes Ba-„zarath, und unter jenem Comes Severini, den commandanten „der ungr. Gränzfestung Szörény und ihres Gebiets."

De'nteĭu, *alpes Bazarath* nu se găssescŭ în cronica luĭ Thurocz, ci într'o diplomă a împĕratuluĭ Sigismundŭ din 1408, unde nicĭ acollo nu sunt *alpes Bazarath*, ci *alpes Pazara* [3], adecă muntele *Passerea* din Mehedinţŭ [4].

Allŭ douilea, banatulŭ Craĭoveĭ pe la 1396 se ḑicea tocmaĭ allŭ Severinuluĭ, încâtŭ este cĭudată distincţiunea pe care o stabilesce Engel între *Bessarabia* şi *Severinum*, hărăzindŭ primulŭ din aceştĭ douĭ terminĭ numaĭ Craĭoveĭ.

Şincaĭ, voindŭ să îndrepte pe predecessorulŭ seŭ, a căḑutŭ în nesce errorĭ şi maĭ grave. Ellŭ ḑice:

«Bassarabia, allŭ căriĭa voevodatŭ l'a dobănditŭ Vladŭ dela Vladislavŭ şi Edviga, n'a «fostŭ munţiĭ luĭ Bassarabŭ ceĭ din banatulŭ Craĭoveĭ, precumŭ se înşéllă pré-vestitulŭ «Engel, pentru că banatulŭ Craĭoveĭ era sub Mircea-vodă, nicĭ illŭ putea dărui Edviga «cu bărbatulŭ eĭ Vladislavŭ, ci a fostŭ Bugĭaculŭ de acuma, cumŭ arétă crisovulŭ. Nicĭ «te mira că Vladŭ se scrie pre sine comitele Severinuluĭ şi dâ crisovulŭ din Argeşŭ, pen«tru-că deşi n'a fostŭ fiĭulŭ luĭ Mircea-vodă, dérŭ a trebuitŭ să fie dintr'unŭ némŭ cu dên«sulŭ şi a putută să-şĭ ţină titlulŭ Severinuluĭ şi să locuéscă în Argeşŭ, maĭ 'nainte de a «merge în Bassarabia» [5].

Ca şi Engel, Şincaĭ crede în essistinţa «munţilorŭ Bassarabĭ».

Ca şi Engel, ellŭ nu observă că Severinulŭ şi Craĭova formaŭ unŭ singurŭ şi acella-şĭ banatŭ allŭ Oltuluĭ.

Maĭ pe d'assupra, ellŭ affirmă că Bassarabia a fostŭ Bugiaculŭ *cumŭ arrată crisovulŭ*, pe cândŭ crisovulŭ, orĭ-cumŭ s'arŭ citi şi orĭ-cumŭ s'arŭ traduce, n'o arrată absolutamente nicăirĭ!

A trecutŭ vr'o şépte-ḑecĭ de annĭ, şi vine d. Rösler.

Să fie óre maĭ norocitŭ decâtŭ Engel şi Şincaĭ?

Ellŭ ḑice:

«In 1396 appare pentru prima óră peste Prutŭ aşa numitulŭ voevodatŭ allŭ Bassarabieĭ, «fundatŭ de către cine-va din familia Bassarabilorŭ» [6].

Totŭ ceĭa-ce spunea Şincaĭ, numaĭ dóră maĭ pe scurtŭ!

Gebhardi, maĭ vechĭu dintre toţĭ, dérŭ şi maĭ criticŭ totŭ-d'o-dată, înţellesese singurŭ actulŭ din 1396.

Eccĕ propriele selle cuvinte:

«Pe cândŭ Mircea s'a alliatŭ cu Sigismundŭ, plecândŭ împreună la Nicopole contra Tur«cilorŭ, unŭ óre-care Vladŭ a usurpatŭ tronulŭ muntenescŭ, prestândŭ omagiŭ de vassa«litate regineĭ polone Edviga, ca şi cândŭ ea arŭ fi fostŭ regină a Ungarieĭ. Vladŭ îşĭ dă «titlulŭ de *Voivoda Bessarabiae nec non Comes de Severino,* sub-scrie diploma *in oppido Argisch* «şi accepe dela suzeranŭ *Voievodatum Bessarabiae et Dominia in regno Ungariae.* Aceste *Do«minia* sunt Făgăraşulŭ şi Amlaşulŭ, şi fiindŭ-că possessiunea Argeşuluĭ şi a Severinuluĭ «probéză că Muntenia apparţinea luĭ Vladŭ, apoĭ nu póte fi nicĭ o îndouélă că numele «*Bessarabia* nu se referă la depărtata provincià de peste Prutŭ, ci anume la aceĭa-ce în di«plomele luĭ Mircea se chiamă *Transalpina.*»

Pênĕ aci Gebhardi este admirabilŭ.

Ellŭ maĭ adaugă înse din nenorocire:

3) PRAY, Annal., II, 191 nota.—Totŭ *Alpes Pazara* ne maĭ întimpină într'o diplomă a regeluĭ Albertŭ din 1438 în PRAY, Diss., 144.—*Alpes Bazarath* nicăirĭ!

4) FRUNḐESCU, Dicţ. top., verbo *Paserea.*—Cf. LAURIANU, Ist., 279.

5) Cron., I, 369.

6) Rom. Stud., 297: „Die 1396 zuerst genannte Wojvod„schaft Bessarabien östlich des Prut empfing wol von ihren „den Namen, als Mitglieder ihres Hauses ein Fürstenthum „daselbst errichtet hatten."

«Probabilmente în originalŭ va fi fostŭ *Bassrath* séŭ *Pazara*, érŭ traducĕtorulŭ a băgatŭ «*Bessarabia*; pe care o cunnoscea maĭ bine» [7].

1. Originalulŭ e scrisŭ lătinesce, érŭ nu s'a tradusŭ dintr'o altă limbă, după cumŭ crede Gebhardi;

2. *Bassrath* este totŭ *Bassarabiă*, numaĭ sub o formă treptatŭ desfigurată de cătră cronicariĭ maghĭarĭ şi imitatoriĭ lorŭ din occidinte: *Bassarad, Bassarat, Bassrath, Bassarab* [8];

3. Despre *Pazara*, adecă muntele Passere de peste Oltŭ, fără nicĭ unŭ legămêntŭ cu numele Bassarabilorŭ şi allŭ Bassarabieĭ, noĭ amŭ respunsŭ maĭ susŭ.

Pray, scriêndŭ la 1787, patronà o ipotesă analogă cu a luĭ Gebhardi şi espusă la accellea-şĭ obiecţiunĭ [9].

Cu treĭ secolĭ înainte de Şincaĭ, de Engel, de Gebhardi, de Pray şi de d. Rösler, actulŭ în cestiune fusese în mânele luĭ Kromer, carele éttă cumŭ îllŭ resumă:

«In annulŭ 1396, pe cândŭ Sigismundŭ, regele Ungarieĭ, se lupta fără succesŭ la Ni«copole şi uniĭ îllŭ credeaŭ peritŭ acollo, *Vladŭ, domnulŭ Munteniei şi banŭ allŭ Severinuluĭ*, a «întratŭ sub suzeranitatea regeluĭ polonŭ Vladislavŭ şi a regineĭ Edviga, considerându-ĭ «de moştenitorĭ aĭ Ungarieĭ» [10].

Cătră relaţiunea luĭ Kromer să maĭ adăogâmŭ că acestŭ Vladŭ n'a fostŭ o rudă a mareluĭ Mircea, precumŭ affirmă Şincaĭ, ci chĭarŭ fiiulŭ seŭ, devenitŭ maĭ în urmă celebru sub numele de Vladŭ Draculŭ.

Epizodulŭ din 1396 este o lungă şi interessantă dramă de famillia.

Mircea plecândŭ cu óstea maghĭară a împeratuluĭ Sigismundŭ la băttălia dela Nicopole contra terribiluluĭ padişahŭ ottomanŭ Baezidŭ Fulgerulŭ, unde a gĭucatŭ prin viteziă unulŭ din rollurile celle maĭ frumóse [11], tronulŭ princiarŭ a încăputŭ unŭ momentŭ în mânele luĭ Vladŭ, unulŭ dintre numeroşiĭ bastarḑĭ domnescĭ [12], hotărîtŭ cu orĭ-ce preţŭ a resturna pe tată-seŭ

Tocmaĭ atuncĭ Polonia se affla în duşmăniă cu Ungaria, căcĭ în ambele ţerre domnĭa prin dreptŭ de căsătoriă căte unŭ ginere: Sigismundŭ allŭ Ungarĭeĭ ţinea pe Maria, fiĭa reposatuluĭ rege Ludovicŭ, érŭ pe sora acesteĭa Edviga o ţinea Vladislavŭ allŭ Polonieĭ, încătŭ murindŭ cea de'nteĭu, coróna trecea legalmente la cea-l'altă, adecă Vladislavŭ pretindea prin Edviga a fi ellŭ rege legitimŭ allŭ Ungarieĭ, contestândŭ după mórtea Marieĭ validitatea luĭ Sigismundŭ [13].

Fiindŭ-că Mircea ţinea cu Unguriĭ, Vladŭ se unesce naturalmente cu Poloniĭ.

Astŭ-felĭu se închiăiă tractatulŭ din Argeşŭ în ḑiua sânteĭ Trinităţĭ, adecă la 18 cctobre 1396 [14], pe cândŭ băttălia dela Nicopole, în care aŭ fostŭ băttuţĭ Unguriĭ şi Mircea, dându-se luĭ Vladŭ speranţa de a'şĭ puté mănţine domnia, se întemplase la 28 septembre [15], cu fórte puţine ḑille înainte.

7) **Gesch. d. Wal.**, 299: „Vermuthlich stehet im Original Bassrath oder Pazara, und der Uebersetzer schob dafür das ihm bekanntere Bessarabien unter."

8) Veḑĭ maĭ susŭ passim.

9) **Commentarii historici de Valachiæ cum regno Hungariæ nexu**, ed. Fejér, Budæ, 1837, in-8, p. 122: „Originale valachico sermone exaratum fuit, sed traductor polonus egregie hallucinatus est, dum pro Bazarabo, quod cognomen pluribus Valachiæ Vajvodis commune erat, substituit Bessarabiam, cum inter utramque provinciam tota Moldavia interposita alteri principi paruit?"

10) **De rebus Polonorum**, lib. XV, p. 251: „Hoc ipso anno, nempe 1396, Sigismundus, rex Ungarorum,—infeliciter pugnavit apud Nicopolim—cumque periisse putaretur, *Wladus Transalpinae palatinus* et comes Sevrinensis sive Zwerinensis cum ditione sua in fidem et clientelam Wladislai regis Hedvisque reginae Polonorum, uti haeredis Ungariae ultrò concessit."

11) SCHILTBERGER.—MADAME DE LUSSAN, ap. ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 160.—etc.

12) DUCAS, ap. STRITTER, II, 911.

13) THUROCZ, 275: „Regina Maria, gravi præventa ægritudine, regnum pariter et vitam liquit. Nec illius obitus Regi Sigismundo parum curæ peperit. Nam rex Polonorum Ladislaus defunctæ Reginæ sororem uterinam, Advigam denominatam, matrimonialis foederis grato in contubernio habebat. Ipsam igitur conjugem suam, sceptro mortuæ sororis potiri ratus, contra Regem Sigismundum exercitum copiosum movit."

14) Socotindu-se ca *Festum Trinitatis* ultima duminică după Rusalie. Veḑĭ **L'art de vérifier les dates**, Paris, 1818, in-8, t. 2, glossaire des dates, p. 17.

15) KATONA, XI, 405.

Cronologia concurge aci într'unŭ modŭ vigurosŭ la limpeḑirea adevĕruluĭ.

Eroulŭ dela Nicopole se întórce în capulŭ armateĭ muntene, apucă pe usurpatorulŭ fiĭu şi, dreptŭ pedépsă, îllŭ trămitte la Buda, ca să-lŭ păḑéscă acollo, sub chipŭ de educaţiune la curtea regéscă, tocmaĭ aceĭa contra cărora conspirase.

Vladŭ se încércă a fugi din Ungaria în complicea Poloniă : e urmăritŭ, resistă cu o bărbăţiă omerică care uĭmesce chĭarŭ pe inamiciĭ seĭ, dérŭ este prinsŭ şi addusŭ înapoĭ [16].

Peste câtŭ-va timpŭ ellŭ reuşesce totuşĭ a scăpa din Buda şi allérgă la Constantinopole, întrândŭ în serviciulŭ bizantinŭ [17].

Sórtea ulterióră a acestuĭ principe, urcarea'ĭ pe tronŭ în urma luĭ Mircea, gloriósa'ĭ domniă de patru-spre-ḑeceĭ anniĭ şi mórtea'ĭ prin trădare, nu ne interesséză în casulŭ de faţă [18].

Eccĕ cine a fostŭ «waywoda Bessarabiae», pe care Şincaĭ şi d. Rösler îllŭ gonescŭ în Bugiacŭ, érŭ Engel îllŭ închide în Craĭova...

§ 19.

ETIMOLOGIA TERMENULUI BASSARABIĂ DELA BASTARNI.

Teoria luĭ Cantemirŭ despre cuvêntulŭ *Bassarabiă* este împrăştiată pe icĭ pe collea în celle treĭ principale opere alle illustruluĭ autorŭ : *Descrierea Moldoveĭ, Istoria Imperiuluĭ Otomanŭ* şi *Croniculŭ Romano-moldo-vlachilorŭ.*

In cea de'nteĭu ellŭ ḑice :

«Numele Bassarabieĭ derivă, póte, dela poporulŭ Bessi. După Ptolemeŭ, d'assupra Da-«cieĭ locuĭaŭ Peuciniĭ şi Bastarniĭ. Mateĭu Praetor vorbesce, între ceĭ-l'alţĭ, despre identi-«tatea Bastarnilorŭ cu Bessiĭ» [1].

Cantemirŭ se întemeĭază pe Ptolemeŭ şi pe Mateĭu Praetor.

Ptolemeŭ, trăindŭ în Egiptŭ pe la 160—180 după Cristŭ, adecă puţinŭ în urma cuceririĭ Davieĭ, aşéḑă în adevĕrŭ pe aşa ḑişiĭ Bastarnĭ la nordŭ de Carpaţĭ : „καὶ ὑπὲρ τὴν Δακίαν Πευκίνοι τὲ καὶ Βαστάρναι.“ [2]

Aceĭa-şĭ posiţiune, într'o epocă ce-va maĭ vechiă, li accórdă Pliniŭ, maĭ spunêndu-ni că eraŭ anume din seminţia germană. [3]

Cam totŭ pe atuncĭ iĭ menţionéză Titŭ-Liviŭ, făcêndu-ĭ Celţĭ [4].

Appianŭ nu specifică viţa lorŭ, fie ea germană séŭ celtică, dérŭ iĭ pune pe acella-şĭ territoriŭ cu Daciĭ [5].

16) Diploma din 1430 în KATONA, XII, 539: „Laykone filio „olim spectabilis et magnifici Merche, voivodæ partium no-„strarum Transalpinarum, in curia nostra educato, *sinistro* „*uso consilio*, de ipsa curia nostra et de hoc regno nostro „Hungariæ furtim et clandestine effugiente, et versus alienas „partes se reducere volente, tamquam fugitive cum tota sua „comitiva usque ad alpes partium nostrarum Scepusiensium, „quæ vicinæ ac prope metas Regni Poloniæ situatæ sunt, „perveniente, iidem Martinus et Georgius (Turzo de Bethlem-„falva)—prædictum Laykonem insequentes—cum vaivodis ac „cunctis suis eo tunc sequacibus, licet *viriliter resistentibus* „*et se per maxima bellorum praeludia defendentibus*, captos „maiestati nostri adduxerunt et assignarunt.“

17) STRITTER, loco cit.—Cf. ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 161.—ŞINCAI, I, 386.—LAURIANU, 289.

18) Vomŭ adduce totuşĭ cuvintele luĭ DLUGOSZ, II, 34, despre catastrofa luĭ Vladŭ Draculŭ în 1447, fiindu-că'lŭ numesce éroşĭ, ca şi diploma din 1396, voevodŭ allŭ *Bessarabieĭ*: „Ioan-„nes de Huniad, Gubernator Regni Hungariæ, collecto non „mediocri exercitu, simulans se contra Turcas iturum, in „*Bessarabiam*, cum Stanculone, praefecturus illum *Bessara-„bis* in Voievodam, Vlad Voievoda expulso, descendit. Subin-„trans autem clandestine terram *Bessarabiae*, et Vlad Voie-„vodam, nullam hostilitatem hujusmodi suspicatum, incautum „et securum reperiens, una cum filio interfecit etc.“—ŞINCAI, II, 14, esclamă cu multă naivitate: „Căte ḑice aci Dlugosz, „tóte sunt adevĕrate, *numaĭ cătŭ ammestecă Bassarabia cu Valachia*“!!

1) **Beschr. d. Mold.**, 70, nota: „Ptolemaeus schreibt: O-„berhalb Dacien wohnen die Peucini und Bastarnae. Dass die „Bastarnae einerley mit den Bessis seyn, meynt unter andern „Matthaeus Praetor“.

2) **Geogr.**, III, 5: *Σαρματίας ἐν Εὐρώπῃ θέσις*

3) **Hist. Nat.**, IV, 14. „*Germanorum genera* quinque... quinta pars Peucini Basternae, contermini Dacis“.—Cf. TACITUS, **Germ.**, 46: „Peucini, quos quidam Bastarnas vocant, ser-„mone, cultu, sede ac domiciliis, *ut Germani agunt*“.

4) **Annal.**, XL, 57: „Facile Bastarnis Scordiscos iter da-„turos, nec enim *aut lingua aut moribus aequales* abhorrere“.

5) **De reb. Illyr.**, XXII: „*ὁ Καῖσαρ, ὡς ταμιείῳ χρησόμενον ἐς τὸν Δακῶν καὶ Βασταρνῶν πόλεμον, οἳ πέραν εἰσὶ τοῦ Ἴστρου*“ etc.

Critica istorică modernă, nedecisă între germanismulŭ şi celtismulŭ Bastarnilorŭ, preferă a concilia controversa, numindu-ĭ «Celţĭ germanisaţĭ» [6].

Numaĭ cu Bessiĭ nu ĭ-a amestecatŭ niciĭ o dată neminĭ!

In Ovidiŭ, în Strabone, în Iornande, în Dione Cassiŭ, în toţiĭ classiciĭ fără osebire, Bastarniĭ şi Bessiĭ, uniĭ dincóce, ceĭ-l'alţĭ dincollo de Dunăre, sunt doue popóre d'o potrivă antice, dérŭ absolutamente differite prin locaşŭ şi prin tulpină.

Onórea de a-ĭ amalgama apparţine luĭ Praetor, unŭ archeologŭ prussianŭ de pe la finea seculuiuĭ XVII, carele niciĭ dênsulŭ nu affirmă, ci d'abia allunecă în trécĕtŭ vorba că: «*după opiniunea unora* Bessiĭ şi Bastarniĭ *arŭ puté fi* una şi aceĭa-şĭ naţiune [7].

Eccĕ la ce se reduce bastarno-bessismulŭ luĭ Cantemirŭ.

Bunŭ e Ptolemeŭ, dérŭ pĕccatŭ numaĭ că Bastarniĭ n'aŭ a face cu Bessiĭ, érŭ Bessiĭ aŭ a face şi maĭ puţinŭ cu Bassarabia.

Niciĭ chĭarŭ Cantemirŭ nu înşiră aceste treĭ lucrurĭ atâtŭ de disparate decâtŭ ca pe unŭ dubiosŭ «se póte».

§ 20.

IPOTESA DESPRE VENIREA BASSARABILORŬ DE PESTE PRUTŬ.

In «Cronicŭ» Cantemirŭ lassă la o parte pe Bessĭ şi pe Bastarnĭ, mărginindu-se a căuta o esplicaţiune pentru surprinḑĕtórea legătură între Bassarabia dela Prutŭ şi numele famil-lieĭ domnescĭ din Oltenia.

Ellŭ ḑice:

«Bassarabia, aĭ căriĭa locuitorĭ pe vremea năpăḑeĭ luĭ Batie prin cetăţĭ neîncăpêndŭ, «s'aŭ trasŭ spre Severinŭ şi peste Oltŭ, unde şi la stăpăniă bănéscă uniĭ dintr'înşiĭ aŭ «agĭunsŭ, dela carĭ şi astă-ḑĭ familllia Băssărăbescilorŭ în Ţérra-Românéscă se trage, luândŭ «adecă stăpânitorulŭ séŭ banulŭ lorŭ de atuncea numele de pe numele noroduluĭ...» [1]

Aşa dérŭ invasiunea luĭ Batu-hanŭ allungase o sémă de Românĭ dela gurele Dunăriĭ maĭ spre appusŭ peste Oltŭ, unde s'a ivitŭ astŭ-felĭu dinastia princiară a Bassarabilorŭ.

Acéstă combinaţiune a luĭ Cantemirŭ se risipesce prin doue cuvinte.

Pênĕ la capĕtulŭ seculuiuĭ XV niciĭ o dată Bugiaculŭ nu se ḑicea *Bassarabiă*, pe cândŭ tótă Muntenia, precumŭ amŭ demonstrat'o maĭ susŭ, purtase documentalmente acestŭ nume cu duoĭ seculĭ maĭ de'nainte.

Cantemirŭ uĭtă totŭ-d'o-dată că pe la 1240, cândŭ năvălliseră Tătariĭ cătră Dunăre, în regiunea de peste Prutŭ nu locuĭaŭ Româniĭ, ci Cumaniĭ.

Chĭarŭ Românĭ să fi fostŭ, şi totŭ încă logica şi istoria ni spunŭ că'n faţa uneĭ irrupţiunĭ inamice popórele nu-şĭ caută scăparea pe şessŭ, ci în munţĭ, ceĭa-ce aŭ şi făcutŭ atuncĭ Cumaniĭ de frica Tătarilorŭ, fugindŭ în Transilvania [2]. pe cândŭ arŭ fi fostŭ absurdŭ din parte-le a allerga după refugiŭ la Severinŭ pe lungulŭ ţermŭ descoperitŭ allŭ Danubiuluĭ.

Décă era pré-departe dela Kilia pênĕ la Carpaţĭ, totuşĭ nemicŭ nu putea fi maĭ lesne decâtŭ a trece Dunărea, adăpostindu-se în Balcanĭ, precumŭ o şi obicĭnuĭaŭ în seculuŭ XIII Cumaniĭ ceĭ mărginaşĭ, de câte orĭ îĭ ammeninţa maĭ de aprópe vr'o urgiă tătărescă [3].

6) NIEBUHR, **Kleine historische Schriften**, Bonn, 1828, in-8, t. 1, p. 386.—DIEFENBACH, **Celtica I, Sprachliche Documente**; Stut gart, 1839, in-8, p. 220—22.—SAFARJK, **Slow. Staroz.**, 319—22.—etc.

7) PRAETOR, **Orbis Gothicus**, Olivae, t. 2, 1689, in-f., p. 219: „*Sunt qui* Bastarnas *putant esse* illos ipsos populos, qui „olim Bessi, hodie Bessarabi dicuntur".—Altmintrea lectura cărţiĭ luĭ Praetor nu este fără óre-care interesŭ pentru unŭ istoricŭ allŭ Românilorŭ,

1) **Cron.**, II, 372, 375.

2) ROGERIUS, **Carmen miserabile**, ap. ENDLICHER, 257: „Igitur anno 1242 —·ic evenit, ut Kuthen Comanorum rex ad „dictum regem (Belam) solennes nuncios destinaverit asse- „rens—quod si vellet ipsum suscipere ac in libertate tenere, „se et suos paratus esset ei subdere ac — in Hungariam in- „trare etc."

3) NICEPHOR. GREGOR., ap. STRITTER, III, 985, **Comaniça**.

Séŭ peste Carpaţĭ, orĭ peste Dunăre, una din doue, acésta era callea cea stereotipă a Cumanilorŭ[4].

Nicĭ într'unŭ casŭ nu fugĭa neminĭ, găfăindŭ pe baraganurĭ, dela Prutŭ spre Oltŭ.

Nu maĭ amintimŭ că tocmaĭ invasiunea tătară dela 1240, precumŭ ne-amŭ încredinţatŭ maĭ susŭ dintr'o fontână contimpurană, găsise degia pe unŭ *Bassarabŭ-bană* în Oltenia.

Nu putemŭ pretinde dela Cantemirŭ de a fi cunnoscutŭ cronica persiană înedită a luĭ Raşid, pe care noĭ înşi-ne eramŭ cătŭ p'aci să n'o cunnóscemŭ; înse şi fără acéstă preţiósă sorginte, totuşĭ ipotesa luĭ e nu numaĭ nereală, dérŭ şi neprobabilă.

Ellŭ simţĭa fórte că bine termenulŭ topicŭ *Bassarabiă* nu póte a nu fi în cea maĭ strînsă înrudire cu numele gentiliţiŭ allŭ *Bassarabilorŭ*; din nenorocire, puţinĕtatea isvórelorŭ selle l'a împinsŭ la o erróre de procedură, adducêndŭ pe Bassarabĭ din Bassarabiă, în locŭ de a deduce Bassarabia dela Bassarabĭ.

In «Istoria Ottomană» Cantemirŭ maĭ adaugă unŭ noŭ elementŭ de complicaţiune.

Ellŭ nu se mulţumesce a imagina pentru dinastia bassarabéscă unŭ légĕnŭ pe mallurile Ialpuhuluĭ, ci o maĭ poftesce să se pre-âmble de acollo in Serbia, şi abia-abia după acéstă ingeniósă călĕtoriă pe apă şi pe uscatŭ îĭ permitte a sossi la Severinŭ.

In privinţa bastarno-bessismuluĭ Bassarabieĭ Cantemirŭ cita cellŭ puţinŭ pe Mateĭu Praetor.

Assupra escursiuniĭ Bassarabilorŭ dela Nistru în Serbia şi din Serbia la Oltŭ, ellŭ nu adduce nicĭ o mărturiă fie cătŭ de fictivă; şi totuşĭ acésta este tocmaĭ porţiunea cea maĭ instructivă a teorieĭ sélle.

O vomŭ essamina de aprópe.

§ 21.

BANULŬ BARBU BASSARABŬ.

Ettă cuvintele luĭ Cantemirŭ:

«Bassarabŭ este numele unuĭ némŭ fórte vechĭu şi nobilŭ în Muntenia, carele în linia «bărbătéscă de-multŭ s'a stinsŭ. Barbu, cellŭ ănteĭu Bassarabŭ cunnoscutŭ, de 'naintea «invasiuniĭ turce fugise din Bassarabia în Serbia şi de acollo în Ţérra-Romănéscă la Ne-«gru-vodă, carele l'a primitŭ pré-bine, rĕdicându-lŭ la demnitatea de banŭ, cea maĭ înaltă «în ţérră. Fiĭulŭ seŭ Laĭotă dobăndi tronulŭ munténŭ după mórtea luĭ Negru-vodă, deve-«nindŭ primulŭ Domnŭ din famillia Bassarabilorŭ. Ellŭ lăssâ unŭ fiĭu, numitŭ Négoiă Bas-«sarabŭ, agĭunsŭ de assemenea la domniă, nu se scie décă îndată după tată-seŭ orĭ după «vre-unŭ altŭ principe. Luĭ îĭ urmâ fiĭulŭ seŭ Şerbanŭ Bassarabŭ etc.»[1].

Se spariă cine-va, audindŭ nesce fabule de acestŭ calibru în gura unuĭ bărbatŭ ce possedă atâtea titlurĭ la aureola de patriarcŭ allŭ criticeĭ şi maĭ allesŭ allŭ erudiţiuniĭ istorice în Romănia!

Acésta ni adduce a-minte unŭ portretŭ dela monastirea Snégovŭ, d'assupra căruĭa pos-

[4]) In FESSLER, **Geschichte von Ungarn**, ed. Klein, Leipzig, 1867, in-8, t. 1, p. 360, sunt resumate fórte bine în astă privinţă testurile contimpurane bizantine şi maghiare: „Auch „die Kumanen wurden von Batu 1238 gänzlich besiegt. Um „der mongolischen Herrschaft zur entgehen, *floh ein Theil „derselben über die Donau und suchte Rettung in Bulgarien „und Macedonien; ein anderer zog mit dem König Kuthen „zu ihren Brüdern in die Gebirge der Moldau*“.

[1]) **Geschichte des osmanischen Reichs**, Hamburg, 1745, in-4, p. 608: „Bassaraba, welches der Name eines sehr alten und edlen Geschlechts in der Walachey, aber in der männlichen Linie längst erloschen ist. Denn Barbul, der erste, der unter diesem Namen bekannt ist, flohe zu der Zeit, als die Türken in Bassarabien einfielen, aus diesem Lande in Servien, und von da in die Walachey zu dem Fürsten Heglul, der ihn sehr liebreich aufnahm, und ihn stufenweise zu dem Amte des Bans, als der höchsten Stelle in diesem Lande, erhob. Sein Sohn, Lajota, gelangte nach Hegluls Tode zu dem Fürstenthume, und war der erste, der seinen väterlichen Namen mit der fürstlichen Würde zierete. Er hinterliess einen Sohn, mit Namen Niagoe, der gleichfals in der Walachey zur Regierung kam etc.“ — *Heglul* este o invederată erróre de copistă séŭ de tiparŭ în locŭ de *Negrul*.

nașulŭ egumenŭ a scrisŭ gallimatia: «*Ionŭ-Mihailŭ-Țepeșŭ-Bassarabŭ allŭ patrulea voevodŭ*» [2].

Cățĭ óre la noĭ nu sciŭ totŭ așa de bine istoria națională!

Cantemirŭ cunnoscea annalele Munteniеĭ maĭ cu sémă prin intermediulŭ familliеĭ cantacuzinescĭ: «avut'amŭ noĭ, încă la Țarigradŭ fiindŭ, *croniculŭ muntenescŭ cu singură mâna luĭ Șerbanŭ logofĕtuluĭ pre próstă limba grecéscă scrisŭ.*» [3].

Să nu se uĭte că acestŭ Șerbanŭ Cantacuzinŭ, de 'nteĭu logofĕtŭ și apoĭ vodă, a fostŭ socrulŭ luĭ Cantemirŭ, și că némulŭ cantacuzinescŭ se distingea totŭ-d'a-una prin ardórea'ĭ de a strînge cronice și alte monumente litterarie alle trecutuluĭ naționalŭ. [4]

De acollo trebuĭ să fi luatŭ Cantemirŭ povestea despre originea Bassarabilorŭ, fără să'șĭ maĭ dea băttaia de capŭ de a o suppune unuĭ controlŭ analiticŭ.

Deși *Croniculŭ luĭ Șerbanŭ Cantacuzinŭ* se pare că a peritŭ, totușĭ îllŭ supplenesce pênĕ la unŭ puntŭ *Genealogia Cantacuzinilorŭ*, publicată după unŭ vechĭu manuscriptŭ de cătră d. Bolliacŭ și 'n care găssimŭ între altele următorulŭ passagĭu:

«Ḑicŭ uniĭ, cumŭ-că némulŭ Bassarabilorŭ se trage din banulŭ Barbu Bassarabŭ, carele
«din Bassarabia a trecutŭ la Serbia și de acollo a venitŭ în Valachia la Radu Negrulŭ
«vodă, carele a fostŭ cellŭ ânteĭu descăllecătorŭ domnieĭ Țerreĭ-Româneseĭ la annulŭ 1200,
«și cumŭ-că acestŭ Domnŭ a făcutŭ pe numitulŭ Barbu banŭ Craĭoveĭ și stăpânitorŭ peste
«cincĭ gĭudețe. Acestŭ banŭ Barbu a ziditŭ monastirea Bistrița» [5].

Eccĕ déro sorgintea luĭ Cantemirŭ, cătră care ellŭ a maĭ adaosŭ unŭ altŭ manuscriptŭ. póte totŭ de proveninţă cantacuzinéscă, cunnoscutŭ încă în secolulŭ trecutŭ unuĭ secretarŭ allŭ luĭ Constantinŭ Mavrocordatŭ și unde figura unulŭ lôngă altulŭ pretinsa posteritate a banuluĭ Barbu Bassarabŭ în următórea ordine:

„1460. Laiota Bazaraba.—1512. Negoi Bazaraba.—1610. Serbanus Baza abr." [6]

Cantemirŭ a făcutŭ pe Laĭotă fiĭu allŭ luĭ Barbu, pe Négoiă fiĭu allŭ luĭ Laĭotă, pe Șerbanŭ fiĭu allŭ luĭ Négoiă, și astŭ-felĭu totulŭ a mersŭ de minune!

Să cernemŭ înse elementele cronologice și biografice alle uneĭ teorie atâtŭ de cĭudate.

Barbu Bassarabŭ vine în Muntenia la 1200.

Fiĭu-seŭ este Laĭotă Bassarabŭ.

Nepotu-seŭ este Șerbanŭ Bassarabŭ, urmașulŭ luĭ Mihaĭu cellŭ Vitézŭ la 1600.

In patru secolĭ patru generațiunĭ!

Bassarabiĭ luĭ Cantemirŭ trăiaŭ fie-care câte o sută de annĭ și maĭ bine.

Și nicĭ că aŭ fostŭ eĭ maĭ mulțĭ decâtŭ patru peste totŭ: Barbu, Laĭotă, Négoiă și Șerbanŭ.

Acesta din urmă — ḑice Cantemirŭ — avuse numaĭ doue fete: Ancuța, măritată după Petrașcu, fiĭulŭ vitézuluĭ Mihaĭu; Ilinca, măritată după boĭerulŭ Constantinŭ Cantacuzinŭ: ș'apoĭ unŭ bastardŭ, făcutŭ cu o preutésă [7].

Asta'ĭ totŭ!

Ce 'ĭ péssă luĭ Cantemirŭ de Alessandru Bassarabŭ, de Vladislavŭ Bassarabŭ, de Radu Bassarabŭ, de Mircea Bassarabŭ, de lunga seriă a Bassarabilorŭ de prin secoliĭ XIII, XIV și XV!

Dela cronologiă să trecemŭ la unele detallie biografice.

2) **Revista Română**, II, 361.
3) **Cron.**, II, 361.
4) Cf. nota nostră, communicată d-luĭ Sionŭ și publicată în TUNUSLII, **Istoria Țerreĭ-Româneseĭ**, Bucur., 1863, in-8, p. II; o notă, pe care regretămŭ că d. Sionŭ se pare a n'o fi înțellesŭ.—Cf. **Archiva istorică**, I, 2. 112.
5) In **Buciumulŭ**, 1863, nr. 27, p. 108.
6) **Series Principum utriusque Valachiæ**, ap. PRAY, **Diss.**, 140.
7) **Op. cit.**, 608-9.

Banulŭ Barbu Bassarabŭ, căruĭ i se accórdă paternitatea némuluĭ bassarabescŭ, appare totŭ-d'o-dată ca fundatorŭ allŭ monastiriĭ Bistriţa.

Prin urmare, acestŭ sântŭ locaşŭ cată să fie şi ellŭ de pe la 1200.

Din norocire, epoca şi modalitatea fundaţiuniĭ luĭ ni sunt astă-ḑĭ fórte bine cunnoscute.

D. A. Odobescu le-a studiatŭ cu tótă scrupulositatea unuĭ adevĕratŭ archeologŭ.

D-sea constată prin inscripţiunĭ autentice, cumŭ-că primulŭ ctitorŭ bistriţanŭ a fostŭ în realitate banulŭ Barbu Bassarabŭ, înse nu pe la 1200, ci pe la 1500.

Cu multŭ înainte de d. Odobescu, celebrulŭ căllĕtorŭ russŭ Kowalewski visitase Bistriţa, strîngêndŭ acollo totŭ felĭulŭ de date despre începuturile monastiriĭ.

Vomŭ da aci întrégă în traducere interessanta'ĭ relaţiune:

«Monăstirea Bistriţa este fundată de către banulŭ Barbu pe la 1490. Pênĕ atuncĭ era «numaĭ o capellă în numele sântuluĭ Procopiŭ. Despre causa fundăriĭ, tradiţiunea locală, «conformă în astă privinţă cu vechĭa icónă a sântuluĭ Procopiŭ, afflătóre în biserică, po-«vestesce următórele. Banulŭ Barbu fusese prinsŭ în tinereţe de către Turcĭ şi arruncatŭ «în temniţă. Peste puţinŭ i se annunţă sentinţa de mórte, care era să se essecute a doua ḑi. «Se face nópte, o nópte terribilă şi solemnă, o nópte pe care osânditulŭ a petrecut'o tótă «în rugăciunĭ către patronulŭ seŭ sântulŭ Procopiŭ, implorându-lŭ pentru scăpare, căcĭ avea «d'abia 18 annĭ şi'ĭ plăcea viuéţa. Demănéţa callăiĭ se cobóră în temniţă şi nu găsescŭ pe «neminĭ: închisórea era deşértă. In aceĭa-şĭ ḑi, întrândŭ în capella dela Bistriţa, preutulŭ «vede îngenuchĭatŭ de 'naintea icóneĭ sântuluĭ Procopiŭ pe gĭunele Barbu, ferrecatŭ în o-«beḑĭ la gâtŭ şi la picĭóre. Tênĕrulŭ nu sciea ellŭ singurŭ, cumŭ şi cine l'a addusŭ din tem-«niţă în biserică. In semnulŭ acestuĭ miracolŭ ellŭ clădi o monăstire pe loculŭ capelleĭ. Maĭ «târḑiŭ, după ce Turciĭ luaseră Constantinopolea, banulŭ Barbu, fiindŭ dusŭ după cererea «sultanuluĭ la Stambulŭ din partea Munteniеĭ, a rescumpĕratŭ móştele sântuluĭ Gregoriŭ «Decapolitulŭ şi le-a depusŭ în monăstirea sea Bistriţa, unde elle se conservă pênĕ astă-ḑĭ «într'unŭ scumpŭ sicriŭ, accoperite de prinósele credincĭoşilorŭ. E remarcabilă marea pânḑă, «de 'nteĭu păstrată în biserică şi apoĭ transportată în chilia stareţuluĭ. Ea este restaurată, în-«se întocmaĭ după desemnulŭ primitivŭ. Acestŭ tabellŭ represintă abdicarea betrânuluĭ Barbu, «carele se lassă de bănie şi de viuéţă luméscă totŭ-d'o-dată. E învestmĕntatŭ călugĕresce, «fiindŭ gata a pleca la monăstire. Illŭ însoţescŭ boieriĭ Oltenĭ, toţĭ trişţĭ, uniĭ chĭarŭ lacri-«mândŭ. După Barbu, carele n'a avutŭ copiĭ, păşesce de 'naintea cellorŭ-l'alţĭ boĭerĭ nepotulŭ «seŭ, îmbrăcatŭ într'o lungă haĭnă superióră fără mânece, roşiă şi blănită, de sub care se «vede o altă maĭ strimtă. E naltŭ şi frumosŭ, cu micĭ musteţe şi fără barbă. Boĭeriĭ sunt «toţĭ bărboşĭ. Monăstirea Bistriţa are apparinţa uneĭ cetăţĭ».[8]

Romantica legendă, cullésă de către Kowalewski de la călugĕriĭ bistriţanĭ şi-care offeră poetuluĭ stoffa uneĭ admirabile ballade, este importantă din acestŭ puntŭ de vedere, că ea ni esplică pe Turciĭ din relaţiunea luĭ Cantemirŭ.

După tradiţiune, banulŭ Barbu Bassarabŭ scapă dintr'o temniţă turcéscă.

După Cantemirŭ, ellŭ fuge de peste Prutŭ de 'naintea uneĭ invasiunĭ ottomane.

Fondulŭ este acella-şĭ.

Cumŭ înse de nu şĭ-a amintitŭ tocmaĭ Cantemirŭ, şi tocmaĭ într'o «Istoriă a Turcieĭ», cumŭ-că Osmanlâiĭ abĭa după 1450 aŭ începutŭ a cutreera Bugiaculŭ?

Turciĭ năvăllescŭ pentru prima óră peste Prutŭ pe la gĭumĕtatea seculuĭ XV, şi totuşĭ cu doue-sute cincĭ-ḑecĭ de annĭ înainte banulŭ Barbu Bassarabŭ, printr'o spaĭmă maĭ multŭ decâtŭ profetică, se carră de acollo de frica Turcilorŭ!

Monăstirea Bistriţa este fundată din temelliă pe la 1490, şi totuşĭ banulŭ Barbu Bassarabŭ o clădesce, o isprăvesce şi o zugrăvesce ca prin farmecŭ încă de pe la 1200!

[8]) **Stranstvovanĭa po suszie i moriam: Karpaty,** Petersburg, 1845, in-16, p. 195-198.

Banulŭ Barbu Bassarabŭ, scăpatŭ în tinereţe din robiă turcă şi fundatorŭ la bĕtrâneţe allŭ monăstiriĭ Bistriţa, ni este cunnoscutŭ documentalmente între anniĭ 1490-1510[9], şi totuşĭ cu sutimĭ de annĭ înainte ellŭ e favoritŭ allŭ unuĭ Negru-vodă!

De pe la 1250 Muntenia se numesce Bassarabiă, şi totuşĭ cellŭ ânteiŭ Bassarabŭ peste Oltŭ este banulŭ Barbu, carele trăesce cu doue vécurĭ maĭ în urmă!...

In litteratura nóstră poporană acésta se chĭamă *basmŭ cu minciunile:* o hergheliă de caĭ retăcindŭ într'unŭ pepene séŭ o albină îngĭugată la plugŭ.

Inainte de a ne despărţi de simpaticulŭ personagĭu allŭ banuluĭ Barbu Bassarabŭ, vomŭ maĭ adăoga în trécĕtŭ o observaţiune.

Ellŭ se pare a fi fostŭ cellŭ ânteiŭ banŭ allŭ Craĭoveĭ, ceĭa-ce ĭ-a şi procuratŭ caracteristiculŭ epitetŭ de *Craĭovesculŭ.*

In prima gĭumĕtate a seculuĭ XV reşedinţa banatuluĭ olténŭ nu se aflla încă la Craĭova, ci la Severinŭ, precumŭ o demonstră crisóvele successive dela Vladislavŭ Bassarabŭ, dela Mircea cellŭ Mare şi dela Vladŭ Draculŭ...

§ 22

CONSECINŢELE ASSONANŢEI INTRE BASSARABIA ŞI SERBIA.

Croniculŭ Cantacuzinescŭ şi Cantemirŭ conducŭ d'o potrivă pe Bassarabĭ de'nteiŭ din Bugiacŭ în Serbia şi apoĭ din Serbia la Oltŭ.

Serbia séŭ *Sorabia,* după cumŭ se scriea adessea în evulŭ mediŭ[1], formézá materialmente maĭ multŭ decâtŭ doue treimĭ din cuvêntulŭ Bas-*sarabiă.*

Assonanţa este atâtŭ de simţită, încâtŭ noĭ vĕdurămŭ degĭa în Studiulŭ I pênĕ şi poporulŭ de gĭosŭ, căruĭa nu i se póte imputa nicĭ o pretensiune pedantică, confundândŭ ambiĭ termenĭ în antica balladă despre «Féta banuluĭ de Haţegŭ», unde variantulŭ modernŭ pune:

„Uuŭ fecĭorŭ de omŭ *serbescŭ*"

în locŭ de primitivulŭ:

„Unŭ feciorŭ *băssărăbescŭ*".

Printr'o assemĕnare curatŭ fonetică, fără nicĭ o umbră de argumentaţiune, Bassarabiĭ eraŭ espuşĭ a fi *serbisaţĭ* din cândŭ în cândŭ de către nesciinţă, şi maĭ cu sémă de către semi-sciinţă.

Pretinsulŭ actŭ allŭ magistratuluĭ sasŭ-şebeşianŭ dela 1396, o grossolană mistificaţiune din seculŭ trecutŭ, ḑice:

«După ce aŭ primitŭ Bulgariĭ credinţa creştinéscă, apoĭ aŭ începutŭ Româniĭ de atuncĭ «a se împrieteni cu némulŭ serbescŭ, pênĕ cândŭ maĭ pe urmă *dobăndit'aŭ şi Domnŭ din né-«mulŭ serbescŭ pe marele prinţŭ Negru-vodă Bassaraba...*»[2].

Unŭ fragmentŭ de cronică munténă din seculŭ XVII, descoperitŭ de către d. Creţescu în biblioteca monastiriĭ Cozia şi allŭ căruĭ autorŭ ni se pare a fi celebrulŭ aventurarŭ moldovenescŭ Nicolaŭ Milescu-Spatarŭ, este în acéstă privinţă nu maĭ puţinŭ esplicitŭ, vorbindŭ în genere despre boĭerimea română:

«Uniĭ sunt din Serbĭ, alţiĭ din Grecĭ, alţiĭ din Albănaşĭ, alţiĭ din Francĭ, alţiĭ dintr'alte «limbe, că şi Domnĭ încă maĭ mulţĭ din străinĭ aŭ stătutŭ, cumŭ *şi Băssărăbescii se tragŭ din «némŭ serbescŭ*»[3].

9) VENELIN, 134 sq.—Cf. EPISCOPU MELCHISEDECU, **Oratoriŭ**, Bucurescĭ, 1869, in-16, Synaxarŭ, p. 71.— ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 189.—etc.

1) ENGEL, **Gesch. v. Serv.**, 180. — SAFARJK, **Slow. Star.**, 148, enumeră următórele forme alle numeluĭ Serbŭ: Serbi, Sorbi, Surbii, Sorabi, Soravi, Sarbi, Zerivani, Zirbi, Serebi, Srbi, Srpi, etc.

2) **Magaz. Ist.**, II, 275.— FOTINO, II, 28-36.— BARITZ, **Fóia pentru minte şi ânimă**, Braşovŭ, 1846, in-4, p. 57, unde redactorulŭ pune în notă: „Redacţia împărtăşesce acestŭ documentŭ fără a puté respunde câtŭ maĭ puţinŭ de autenticitatea luĭ."

3) **Istoria Moldo-Româniéĭ**, ed. Ionidŭ, Buc., 1858, in-8, t. 1, p. 347.—La assertiunea d-luĭ COGALNICÉNU, **Cronicele Românieĭ**, Buccur., 1872, in-8, t. I, p. XIX, cumŭ-că Milescu nu póte fi autorŭ allŭ acestuĭ fragmentŭ, veḑĭ respunsulŭ nostru în **Columna luĭ Traianŭ**, 1872, nr. 31.

In unele manuscripte d'alle luĭ Calcocondila, domnulŭ mŭntenescŭ Danŭ, nepotŭ de frate allŭ mareluĭ Mircea, este numitŭ *Saraba*, Σαράμπα, în locŭ de Bassaraba, Μπασαράμπα[4].

In fine, lista anonimă a domnilorŭ Ţerreĭ-Romănescĭ, care se compusese în secolulŭ XVIII pentru Ungurulŭ Peterfy după differite cronice locale de către Constantinŭ Scarlatti, ni spune că némulŭ luĭ Mircea cellŭ Mare «se ḑice a fi fostŭ *nepoţĭ aĭ regeluĭ serbescŭ Lazarŭ*»[5].

Genealogia mirciană se póte reconstitui astă-ḑĭ după documente contimpurane, érŭ nu după nesce fabule sacramentale, precumŭ se făcea pênĕ a-dinioriĭ.

Insuşĭ Mircea declară în crisóvele selle că tată-seŭ Radu fusese frate cu Vladislavŭ Bassarabŭ[6].

Prin urmare, Mircea era *nepotŭ* (nepos ex fratre) allŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ.

Regele maghiarŭ Ludovicŭ şi papa Urbanŭ V ni spunŭ, pe de altă parte, cumŭ-că Vladislavŭ, unchĭulŭ luĭ Mircea, era fiĭu allŭ luĭ Alessandru Bassarabŭ[7].

Prin urmare, Mircea era *nepotŭ* (nepos ex filio) allŭ luĭ Alessandru Bassarabŭ.

Maĭ pe scurtŭ, era *nepotŭ* allŭ luĭ Vladislavŭ şi *nepotŭ* allŭ luĭ Alessandru, toţĭ Bassarabĭ unulŭ ca şi altulŭ, şi numaĭ Bassarabĭ.

Prin ce minune déro putea fi ellŭ *nepotŭ* allŭ luĭ Lazarŭ, principe nu maĭ vechĭu, ci chĭarŭ contimpurénŭ cu dênsulŭ, urcatŭ pe tronulŭ Serbieĭ abĭa pe la 1371?

Fatalele sillabe din códa numeluĭ Bassarabilorŭ, éccĕ ceĭa-ce încurca tótă tréba!

Cantemirŭ, Cronicululŭ Cantacuzinescŭ, falsarulŭ actuluĭ din 1396, ballada din Haţegŭ, fragmentistulŭ din secolulŭ XVII, scriba luĭ Calcocondila, fontâna luĭ Scarlatti, toţĭ se împedecaŭ, fie-care pe rândŭ, de scabrosulŭ sunetŭ *s+r+b*!

§ 23.

ETIMOLOGIA POPORANA.

Illustrulŭ Vico analizase astronomia, fisiologia, metafisica, cronologia poporane, în comparaţiune cu astronomia, fisiologia, metafisica, cronologia culte.

Totŭ astŭ-felĭu s'arŭ puté pune în parallelă etimologia rudimentară şi etimologia sciinţifică.

Similitudinea vorbelorŭ surprinde şi împinge la deducţiunĭ pe înţellegintele celle maĭ rude, ca şi pe celle maĭ erudite.

Tótă differinţa consistă în procedură şi'n ponderositatea resultatuluĭ.

Unŭ sântŭ din evulŭ mediŭ se numĭa Renatŭ, ceĭa-ce însemnéză renăscutŭ: acestŭ simplu gĭocŭ de cuvinte era de agĭunsŭ pentru ca poporulŭ să plăsmuéscă o legendă întrégă despre imaginarulŭ faptŭ allŭ *renascerii sântuluĭ Renatŭ*[1].

Cam analógă este superstiţiunea cea etimologică a ţerranuluĭ românŭ de a se păḑi de *focŭ* în ḑiua sântuluĭ *Foca*[2], deşi Φωκᾶς allŭ Grecilorŭ are a face maĭ currêndŭ cu elementulŭ opusŭ allŭ apeĭ, şi deşi fericitulŭ de acestŭ nume, martirizatŭ în timpulŭ luĭ Diocleţianŭ, n'a fostŭ nicĭ ferrarŭ, nicĭ cărbunarŭ, ci unŭ bietŭ grădinarŭ de longă Sinopa, adecă éroşĭ ce-va maĭ dedatŭ cu ploĭ şi cu puţurĭ decâtŭ cu flacăre.

In Elveţia se află unŭ munte numitŭ *Pilatŭ*: săteniĭ din vecinĕtate sunt încredinţaţĭ pênĕ la fanatismŭ că acollo, addusŭ de peste noue ţerre şi noue mărĭ, ḑace famosulŭ *Pilatŭ*, din mollecĭunea căruĭa fusese restignitŭ în Palestina Măntuitorulŭ[3].

[4]) Ap. STRITTER, II, 918, nota e.—In ediţiunea din Bonna acestŭ variantŭ nu este indicatŭ.

[5]) PRAY, **Diss.**, 140: „Pater nescitur, sed dicuntur esse nepotes Lazari regis Serviae".

[6]) VENELIN, 9-14, unŭ actŭ din 1387, en care confruntéză actulŭ din 1424 în a mea **Archivă Istorică**, I, 1, 19, ambele afflătóre în originalŭ în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ.

[7]) Actŭ din 1365 în SINCAI, I, 330;—FÉJER, IX, 3, 470;—WENZEL, **Okmányi kalászat**, t. 1, Pesten, 1856, in-8, p. 18.—Bulla din 1370 în **Magaz. istor.**, III, 130-35;—RAYNALDUS, XVI, nr. 5, etc.

[1]) SAINTE-MARTHE, **Gallia Christiana**, Paris, 1715-85, in-f., t. 2, p. 113.

[2]) CANTEMIRU, **Kniga Systima ili sostoianie much'medanskiia religii**, Petersburg, 1722, in-f., p. 142-3.

[3]) FLEURIEU DE LA TOURETTE, **Voyage au mont Pilat**, Avignon, 1770, in-8, p. 76-9.

Totŭ astŭ-felĭu cronicariĭ din evulŭ mediŭ inventaŭ pe Turcĭ în Finlandia fiindŭ-că se găsesce acollo unŭ oraşŭ numitŭ Turku, séŭ pe Troadenĭ în Francia de óră-ce fiĭulŭ luĭ Priamŭ se numĭa Paris[a]!

Absolutamente de aceĭa-şĭ natură este şi serbismulŭ Bassarabilorŭ.

Dérŭ causa erroriĭ fiindŭ o dată constatată, să nu ne oprimŭ la o gĭumĕtate de calle.

Lista domnéscă a luĭ Scarlatti, în care marele Mircea se confundă cu famillia regéscă din Serbia, ni maĭ spune încă ce-va, unde originea greşelleĭ nu póte a nu fi aceĭa-şĭ.

Vorbindŭ despre domnulŭ moldovenescŭ Petru Muşatŭ, contimpurénŭ şi amicŭ allŭ luĭ Mircea, ea ḑice că tată-seŭ era: «Costea Muşatŭ, carele nu se scie unde va fi domnitŭ, dérŭ se crede a fi fostŭ din némulŭ despoţianŭ allŭ regilorŭ Serbieĭ»[b].

Mircea cellŭ Mare din dinastiă serbéscă; Petru Muşatŭ totŭ din dinastiă serbéscă; dinastia serbéscă confundată cu Bassarabiĭ; careĭ conclusiunea?

Éccĕ unŭ puntŭ, demnŭ pe deplinŭ a fi essaminatŭ cu o estremă seriositate, căcĭ ellŭ ni va permitte a demonstra că Vladislavŭ şi Alessandru cellŭ Bunŭ, Mircea şi marele Stefanŭ, Négoiă şi Petru Rareşŭ, superbiĭ zidarĭ aĭ naţionalităţiĭ române de dincóce şi de dincollo de Milcovŭ, aŭ fostŭ toţĭ din aceĭa-şĭ nesecată în geniŭ tulpină a Bassarabilorŭ!

§ 24

MUNTENISMULU DINASTIEI MUŞATU DIN MOLDOVA.

Muntenia fusese în secoliĭ XIII şi XIV în dese şi intime relaţiunĭ cu puterniculŭ pe atuncĭ imperiŭ serbŭ.

Douĭ Bassarabĭ, unulŭ pe la 1270, altulŭ pe la 1355, aŭ fostŭ socri séŭ cuscri aĭ cellorŭ maĭ celebri cuceritorĭ dintre căţĭ aŭ eşitŭ vre-o dată nu numaĭ din dinastia luĭ Nemania, ci chĭarŭ din întregulŭ némŭ illiricŭ.

Stefanŭ Milutinŭ, fundatorulŭ mărimiĭ serbe, ţinuse în primaĭ căsătoriă pe féta luĭ Liténŭ Bassarabŭ[1].

Stefanŭ Duşanŭ, gróza oriinteluĭ pe la gĭumĕtatea secoluluĭ XIV, însurase pe uniculŭ seŭ fiiŭ cu féta luĭ Alessandru Bassarabŭ[2].

Mircea cellŭ Mare, tată-seŭ Radu-Negru, unchĭu-seŭ Vladislavŭ şi frate-seŭ Danŭ figuréză pênĕ astă-ḑĭ, ca o maĭestósă pleĭadă de eroĭ, în balladele poporane alle Serbieĭ[3].

Ne reţinemŭ într'adinsŭ de a îmmulţi aceste essemple prin ce-va din Fotino, căcĭ este de o falsitate îngrozitóre totŭ ce affirmă ellŭ pe icĭ pe collea de a fi luatŭ ἐκ τῆς σερβικῆς χρονολογίας[4].

Ţérra-Românéscă şi Serbia fiindŭ învecinate şi adessea în strînsă allianţă, lista domnéscă a luĭ Scarlatti avea în spriginŭ măcarŭ o umbră de probabilitate cândŭ serbisa pe Bassarabĭ.

Cumŭ înse puteaŭ fi Serbĭ domniĭ moldovenĭ, cândŭ între Moldova şi Serbia se întrepune unŭ întinsŭ spaţiŭ territorialŭ, şi nicĭ că essistă cea maĭ slabă urmă de vr'o legătură internaţională între ambele în totŭ cursulŭ secoluluĭ XIV?

a) O seriă de citaţiunĭ în BUCKLE, **Histoire de la civilisation en Angleterre,** trad. Baillot, Paris, 1865, in-8, t. 1, p. 338 sqq.

b) PRAY, l. c.: „Koste Musatin, non scitur ubi principaverit; dicitur, quod ejus genus sit ex familia despotiana regum Serviae".

1) NICEPHORUS GREGORAS, scriitorŭ bizantinŭ contimpurénŭ, VI, 9, ḑice numaĭ: „a domnuluĭ Vlachieĭ", carele înse nu póte fi decâtŭ domnulŭ muntenescŭ de pe atuncĭ „Lithen voyvoda", uccisŭ într'o băttăliă de cătră Ungurĭ pe la annulŭ 1272, cumŭ arétă o diplomă din 1285 în FÉJER, V, 5, 274, şi în KATONA, VI, 911.

2) Vechĭa cronică serbă în **Glasnik,** V, 69: „zaruczil dsczer voevodi zaplanskago Basarabi za sina iunago Urosza." —Cf. RAYNALDUS, 1370, nr. 5.

3) KARADZIT', **Srpske narodne pjesme,** t. 3, Becz, 1846, in-8, p. 54:

„Na Vidinu gradu bijelome,
„Ond'e bjesze staritz *Vladisave;*
„A na ravnoj zeml'i Karavlaszkoj,
„Ond'e bjesze Karavlach *Radule;*
„Na Bukreszu gradu bijelome,
„Ond'e bjesze bego Radul-bego,
„S'svojim bratom *Mirkom* vojevodom".

Despre Danŭ-vodă essistă o admirabilă balladă bulgară, publicată în **Periodiczesko spisanïe na b'lgarskoto knizsovno druszestvo,** Braila, 1870, t. 1, p. 106.

4) FOTINO, II, 23.—Tóte cronicele serbescĭ sunt astă-ḑĭ cunnoscute, maĭ cu sémă mulţumită reposatuluĭ ŞAFARIK, **Gesch d. serb. Schriftthums,** Prag, 1856, in-8, p. 227-47, şi absolutamente nicĭ una din elle nu se potrivesce câtu-şĭ de puţinŭ cu imaginara *ἡ σερβικὴ χρονολογία* a luĭ Fotino.

Nu cumŭ-va vorŭ fi fostŭ Serbĭ totŭ ca şi Bassarabiĭ?

Să vedemŭ.

Lista luĭ Scarlatti serbisézā anume pe Petru *Muşatŭ*, pe frate-seŭ Romanŭ *Muşatŭ* şi pe tatălŭ lorŭ Costea *Muşatŭ*.

Cuvêntulŭ *muşatŭ*, dispărutŭ acumŭ din limba română cis-danubiană, dérŭ conservatŭ la fraţiĭ nostri de peste Dunăre[5], însemnézā *frumosŭ*, fiindŭ o simplă scurtare din adiectivulŭ *înfrumuşatŭ* séŭ *frumuşatŭ*.

Macedo-românulŭ cântă pênĕ astă-ḑĭ:

Aĭde cu mene, fétă *muşată*!

séŭ:

Veḑĭ în susŭ cerulŭ? Nu e *muşatŭ*?[6]

La Munteniĭ numele propriŭ *Muşatŭ* ne întîmpină în acte pênĕ pe la finea secoluluĭ XVII[7], ca şi o formă femeĭéscă *Muşa*[8], correspunḑĕtóre cu *Bella* a Italianilorŭ.

Celebrulŭ papa *Formosus*, sub care se întĕmplase definitiva schismă religiósă între Occidinte şi Oriinte, se traduce romănesce *Muşatŭ*.

Serbiĭ n'aŭ avutŭ nicĭ o dată şi nu puteaŭ avé acestŭ nume curatŭ românescŭ, şi ceĭa-ceĭ şi maĭ remarcabilŭ, este că pênĕ şi'n limba lorŭ ideĭa de *frumuseţe* e respinsă radicalmente din formaţiunea nominală bărbătéscă, ci se applică numaĭ la femeĭe şi la vite: Liepava, Liepota, Liepotitza, Lieposzeta[9].

Maĭ pe scurtŭ, nicĭ prin depărtarea locurilorŭ, nicĭ prin lipsă de communicaţiune, nicĭ prin nomenclatură, domniĭ moldovenescĭ Petru Muşatŭ şi Romanŭ Muşatŭ, de'mpreună cu tatălŭ lorŭ Costea Muşatŭ, n'aŭ putută fi Serbĭ.

Care'ĭ déro raţiunea serbisăriĭ lorŭ în lista luĭ Scarlatti?

Din celle desfăşurate în paragrafulŭ precedinte urmézā că Muşatesciĭ trebuĭaŭ să fi fostŭ Serbĭ în calitate de Bassarabĭ, adecă simplu numaĭ prin effectulŭ foneticŭ allŭ sunetuluĭ *s+r+b*.

Degia Cantemirŭ emisese ideĭa că ambele dinastie domnescĭ din celle doue provincie dunărene alle Dacieĭ se parŭ a fi descinsŭ dintr'o singură viţă[10].

Acéstă asserţiune a repeţit'o apoĭ Samuilŭ Miculŭ[11].

Amendouĭ înse aŭ retăcitŭ în fantastica încercare de a înfrăţi pe nu scimŭ care Negru cu nu scimŭ care Dragoşŭ.

Fundatoriĭ Moldoveĭ n'aŭ fostŭ din aceĭa-şĭ familiă cu fundatoriĭ Ţerreĭ-Românescĭ; dérŭ tocmaĭ aci stâ cestiunea că nu din sângele fundatorilorŭ Moldoveĭ se trageaŭ Petru Muşatŭ, frate-seŭ Romanŭ Muşatŭ şi tatălŭ lorŭ Costea Muşatŭ.

§ 25.

BOGDANESCII SI MUSIATESCII.

Maramurăşénulŭ Bogdanŭ, căruĭ i se cade cu totŭ dreptulŭ paternitatea voevodatuluĭ moldovenescŭ, avusese fiiŭ pe Teodorŭ, ḑisŭ altŭ-felĭu Laţcu.

5) Ne surprinde că d. CIHAC, în escellintele seŭ **Dictionnaire d'étymologie daco-romane**, Mayence, 1870, in-8, p. 98, a scăpatŭ din vedere acestŭ cuvêntŭ. Este înse şi maĭ surprinḑĕtóre etimologia, pe care ĭ-o dă WOLF, **Beschreibung der Moldau**, Hermannstadt, 1805, in-8, t. 2, p. 9: „*Musch, ein Galanterie-Pflästerchen*, und wer diese auf dem Gesichte häufig trägt, wird Muschat genannt". Vrea să ḑică—dela *mouche* a perrucherieĭ francese, unŭ termenŭ modernŭ de cochettăriă, introdusŭ la Românĭ în timpulŭ Fanarioţilorŭ!!!

6) MASSIMU, **Grammatica macedono-română**, Buccurescĭ, 1862, in-8, p. 149.

7) **Archiva Istorică**, I, 1, 139, actŭ din 1620.—Cf. VENELIN, 291, 299, etc.

8) **Arch. Ist.**, I, 1, 24, actŭ din 1640.

9) KARADZIT', **Lexic.**, 337.

10) **Cron.**, II, 385: „Radu-vodă Negrulŭ, *séŭ frate, séŭ vĕrŭ* luĭ Dragoşŭ-vodă".

11) **Origines Daco-Romanae**, ap. ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 92: „Doctissimus Princeps Cantemir agnovisse videtur, ubi ait, tam Radum Negrum, quam Bogdanum Vayvodam, genitorem Dragosii primi Moldaviae Principis, *ejusdem familiae esse*".

Nemuritorulŭ metropolitŭ Dositeŭ încă în secolulŭ XVII veḑuse în anticulŭ dipticŭ allŭ scaunuluĭ mètropolitanŭ, tesaurŭ de-multŭ perdutŭ, căcĭ nu maĭ essista pe la 1790[1], următórea liniă genealogică:

1. Bogdanŭ-vodă şi Dómna Maria;
2. Fiĭulŭ lorŭ Teodorŭ Laţcu şi Dómna Anna.

Ellŭ o resumă în versurĭ:

„. . . . . Bogdanŭ-vodă,
„Cu dómnă-sea Maria *lăssândŭ bună rodă:*
„*Pre Fedorŭ Bogdanoviciu, Laţcu se numésce,*
„Cu dómnă-sea cu Anna de se pomenésce"[2].

Espressiunea «se pomenesce» însemnéză că eraŭ înscrişĭ în *pomenicŭ.*

O remarcâmŭ acésta pentru a da tótă autoritatea de sorginte istorică cuvintelorŭ metropolituluĭ Dositeŭ.

In Studiulŭ I, basându-ne pe fontâne contimpurane, noĭ amŭ cercuscrisŭ epoca fundaţiuniĭ Moldoveĭ approssimativŭ între anniĭ 1350—1360.

Laţcu a domnitŭ după documente autentice pe la 1370[3].

Bogdanŭ-vodă şi acestŭ fiĭu allŭ seŭ, éccĕ déro douĭ principĭ positivĭ, carĭ împlu fórte naturalmente scurtulŭ intervallŭ de cellŭ multŭ doue decennie intre 1350—1370.

Cronica cea vechiă a Moldoveĭ, scrisă în monăstirea Putna sub Stefanŭ cellŭ Mare, adecă d'abia unŭ secolŭ în urma evenimentelorŭ, confirmă acéstă seriă, ḑicêndŭ că după Bogdanŭ a domnitŭ fiĭu-seŭ Laţcu, érŭ luĭ Laţcu ĭ-a succesŭ «Petru fiĭulŭ luĭ Muşatŭ»[4].

Să se noteze aci cu attenţiune că Petru nu este în cronica cea vechiă a Moldoveĭ fiĭu allŭ luĭ Laţcu, nicĭ fiiŭ allŭ luĭ Bogdanŭ, ci *fiĭu allŭ luĭ Muşatŭ.*

Unŭ noŭ némŭ s'a furişatŭ prin încuscrire în dinastia maramurăşénă.

Romanŭ Muşatŭ, fiĭu allŭ luĭ Costea Muşatŭ şi frate allŭ luĭ Petru Muşatŭ,[5] se însóră cu domniţa Anastasia, fiĭa luĭ Laţcu-vodă şi nepóta primuluĭ Bogdanŭ.

Acestŭ faptŭ de o estremă însemnetate îllŭ scie lista luĭ Scarlatti, în care citimŭ: «Romanus habuit uxorem *Anastasiam filiam Principis Laczko,* et peperit sex filios, ex quibus Alexander Senex est ultimus filius ejus».[6]

Illŭ sciea nu maĭ puţinŭ metropolitulŭ Dositeŭ totŭ din preţiosulŭ dipticŭ metropolitanŭ·

„Petru-vodă pre urmă purcese, *cu viţă*
„*Carele 'ĭ ḑicŭ Muşatinŭ;* în bună priinţă
„Stătut'a dup'acesta luminată rodă
„Stăpânŭ ţérreĭ Moldoveĭ domnulŭ Romanŭ-vodă;
„Acesta, ce se scrie 'ntr'a ţerreĭ urice
„Mare samoderzaveţŭ, şi 'n bună ferice,
„C'a stăpânitu-şĭ ţérra din plaĭu pênĕ 'n mare,
„Lăssatu-şĭ-a în scaunŭ puternicŭ maĭ tare
„Ce-a născutu-şĭ *din dómna din Anastasia*
„Pre Alexandru cellŭ Bunŭ..."[7]

1) Dovédă lista princiară a metropolituluĭ IACOBU STAMATE în **Geografia,** Iaşĭ, 1795, in-4, reprodusă în WOLF, II, X—XIV.

2) Cronica rimată, în CIPARIU, **Crestomatia séŭ analecte,** Blasiŭ, 1858, in-8, p. 234.—E de mirare cumŭ de n'a băgatŭ de sémă erudituluĭ editorŭ importantissimulŭ faptŭ, că versurile dositeĭane nu sunt aci decâtŭ o parafrasă a vechĭuluĭ dipticŭ metropolitanŭ allŭ Moldoveĭ.

3) Bulle papale în **Magazinŭ istoricŭ,** III, 136-141. — THEINER, **Monum. Poloniae,** I, 664.—RAYNALDUS etc.

4) In **Archiva Istorică,** III, 5, unde înse cronicarulŭ, ca *parte fabulósă a istorieĭ,* pune înainte de aceştĭ principĭ mitulŭ despre Dragoşŭ şi unŭ fiĭu allŭ acestuĭa, în privinţa căruĭa mărturesce cu naivitate că nu scie nicĭ măcarŭ cumŭ ĭ-a fostŭ numele. Metropolitulŭ Dositeŭ de assemenea menţionéză pe Dragoşŭ şi pe Sassŭ, dérŭ fără neveste, ceĭa-ce probéză că n'a luatŭ numile lorŭ din diptice, unde se înscriea totŭ-d'a-una întréga famillià.

5) Petru Muşatŭ ellŭ însuşĭ numesce pe Romanŭ frate allŭ seŭ în correspundinţa'ĭ cu regele polonŭ Vladislavŭ din 1388, în **Akty Zapadnoi Rossii,** I, 22, tradusă în **Arch. Ist.,** I, 1, 177.

6) PRAY, l. c.

7) L. c.—SINCAI, **Cron.,** I, 362; ENGEL, **Gesch. d. Mold.,** 112; WOLF, **Beschr. d. Mold.,** 13; şi alţiĭ, închipuindu-şĭ pe Muşatescĭ a fi fostŭ din némulŭ luĭ Bogdanŭ, îşĭ battŭ capulŭ *în deşertŭ a ghici pe Laţcu-vodă, tatălŭ dómneĭ Anastasia.* Şincaĭ îllŭ crede Vladislavŭ Bassarabŭ din Muntenia, Engel preferă pe Ungurulŭ Stefanŭ Latzkofy din Ardélŭ, Wolf nu scie ce să maĭ ḑică!

Aci o observaţiune.

Metropolitulŭ Dositeŭ arrétă fórte lîmuritŭ că Petru şi Romanŭ n'aŭ fostŭ din sângele luĭ Bogdanŭ şi Laţcu, ci din «viţa careleĭ ḑicŭ *Muşatinŭ*».

Totŭ aşa amŭ vĕḑutŭ maĭ susŭ în cronica cea vechiă a Moldoveĭ.

Lista luĭ Scarlatti face pe aceştĭ Muşatescĭ din némŭ princiarŭ, *ex familia regum,* ceĭa-ce se gĭustifică nu numaĭ prin căsătoria luĭ Romanŭ Muşatŭ cu fiĭa luĭ vodă Laţcu, dérŭ încă şi maĭ multŭ prin însurătórea luĭ Petru Muşatŭ cu féta putinteluĭ rege polonŭ Vladislavŭ Iagello,[8] carele—să se noteze bine—cu nicĭ unŭ preţŭ nu s'arŭ fi alliatŭ cu unŭ omŭ de vr'o origine puţinŭ illustră.

Prin urmare, eĭ nu eraŭ din dinastia moldovenéscă a Maramurăşénuluĭ Bogdanŭ, în care s'aŭ întrodusŭ unicamente prin încuscrire, dérŭ totuşĭ eraŭ dintr'o dinastiă românéscă órecare.

Opriţi-vĕ unŭ momentŭ şi cugetaţĭ.

Nefiindŭ din familia domnéscă dela Sucéva, Muşatescĭĭ trebuĭaŭ să fi fostŭ vrêndŭ-nevrêndŭ din familia domnéscă dela Severinŭ.

Adecă : Bassarabĭ.

Acéstă dilemmă este dictată de logica lucrurilorŭ.

O maĭ întărescŭ înse maĭ multe consideraţiunĭ.

§ 26.

NUMELE PROPRIU MUSIATU.

Unŭ nume propriŭ este câte o dată o biografiă.

Să presuppunemŭ, bună-óră, cumŭ-că istoria Moldoveĭ nĭ-arŭ fi lăssatŭ în catalogulŭ principilorŭ ţerreĭ unŭ singurŭ cuvêntŭ despre vodă Radu, poreclitŭ cellŭ Mare, fără să arrete totŭ-d'o-dată origineaĭ : eĭ bine, considerândŭ raritatea numeluĭ *Radu* la Moldovenĭ şi frecuenţaĭ la Muntenĭ, nemicŭ maĭ multŭ decătŭ atâta, unŭ istoricŭ arŭ fi pututŭ ghici, fără vr'o altă indicaţiune, muntenismulŭ acestuĭ principe.[1]

Cam astŭ-felĭu este şi cu *Muşatŭ.*

In Moldova acestŭ nume a fostŭ totŭ-d'a-una fórte insolitŭ[2], pe cândŭ în Muntenia, din contra, ellŭ se întrebuinţéză la sătenĭ pênĕ 'n ḑiua de astă-ḑĭ, şi cată să fi fostŭ fără comparaţiune maĭ respănditŭ cu câţĭ-va secolĭ înainte.

Acésta se póte demonstra.

Unŭ nume propriŭ cândŭ se generaliséză peste mĕsură într'o ţérră, încătŭ la totŭ passulŭ întĕlnescĭ omonimĭ, agĭunge în celle din urmă a deveni ridicolŭ prin trivialitate, şi de atuncĭ încóce, ferindu-se părinţiĭ a'lŭ maĭ impune copiilorŭ, începe a fi din ce în ce maĭ rarŭ.

Unŭ essemplu.

Guillaume este actualmente în Francia unulŭ din numile celle maĭ puţinŭ favorite, fiindŭ consideratŭ ca pré-mitocănescŭ: «trop roturier».

Acéstă disgraţiă provine dintr'unŭ prisosŭ de graţiă de care ellŭ se buccurase tocmaĭ la aristocraţia francesă în cursulŭ evuluĭ mediŭ.

In secolulŭ XII unŭ duce de Normandia, invitândŭ o mulţime de nobilĭ la o mare festivitate, iĭ împărţi din glumă în bande separate, compuse fie-care din toţĭ căţĭ purtaŭ acella-şĭ nume de botezŭ.

8) Acestŭ rege numesce ellŭ însuşĭ pe Petrŭ Muşatŭ; „amicŭ şi *ginere* allŭ nostru“ în actulŭ din 1388, **Akty Zapadnoi Rossii**, I, 22: „Petr voivoda moldavskii *ziat* i priatel nasz.“ —Cf. **Archiva Istorică**, I, 1, 177.

1) Totuşĭ pe unŭ *Radu* Gangurŭ îllŭ găssimŭ între boieriĭ luĭ Stefanŭ cellŭ Mare. Veḑĭ actulŭ din 1481 în a mea **Archivă Istorică**, I, 1, 75. Putea înse a fi fostŭ Muntênŭ.

2) Unŭ ambassadorŭ allŭ luĭ Stefanŭ cellŭ Mare la Moscova se numĭa *Muşatŭ*. Veḑĭ KARAMZIN, t. 6, nota 629, edit. Einerling, p. 99. I se applică înse şi luĭ observaţiunea din nota nóstră precedinte.—Cf. **Arch. Ist.**, I, 1, 156.

Divisiunea *Guillomilorŭ* era cea maĭ numerósă: o sută ḍece cavallerĭ, affară de simpli scutarĭ[3].

Nu este dérŭ de mirare că desgustulŭ şi satira aŭ succesŭ modeĭ.

La Româniĭ din Muntenia maĭ multe numĭ proprie bărbătescĭ aŭ avutŭ o sórte analogă de a se vedé îmbrăncite treptatŭ în straturile celle maĭ de gĭosŭ alle societăţiĭ, după ce figuraseră altă dată maĭ cu preferinţă pe tronŭ şi'n divanŭ.

Maĭ ănteĭu este *Vladŭ*.

Etimologicesce, acestŭ cuvêntŭ însemnéză *domnŭ*.

In seccoliĭ XIV şi XV ceĭ maĭ illustri princìpĭ aĭ Munteniеĭ aŭ fostŭ Vladŭ Bassarabŭ, Vladŭ Draculŭ, Vladŭ Ţepeşŭ.

Intre boĭerĭ şi'n burgesiă eraŭ Vlaḍĭ peste Vlaḍĭ.

Trebuĭa firesce să vină o reacţiune.

Trivialisându-se prin abusŭ, gloriosulŭ óre-cândŭ Vladŭ s'a făcutŭ cu încetulŭ sinonimŭ allŭ *nerodulŭĭ*.

In secolulŭ XVII Vlaḍiĭ începŭ a se rări, căcĭ pe semne se născuse degia proverbiulŭ: «după ce e prostŭ, îllŭ chĭamă şi Vladŭ». [4]

Totŭ aşa aŭ păţit'o *Udrea* şi *Nanŭ*, doue dintre celle maĭ usate numĭ din primiĭ secolĭ aĭ istorieĭ muntene, despre carĭ astă-ḍĭ poporulŭ ḍice:

„Care cumŭ venĭa,
„Totŭ Udrea 'lŭ chiămа" [5]

séŭ: «caută Nanŭ épa, şi ellŭ căllare pe ea.» [5]

Éccĕ în ce modŭ căderea unuĭ nume propriŭ în derisiune este o probă istorică despre essagerata'ĭ popolaritate într'o epocă anterióră.

Acéstă ursită isbise şi pe *Muşatŭ*.

D. Gr. G. Tocilescu ni spune că pintre ţerraniĭ muntenĭ *nea-Muşatŭ*, ca şi nea-Vladŭ, ca şi nea-Udrea, ca şi nea-Nanŭ, însemnéză astă-ḍĭ pe unŭ prostolanŭ.

Aci îşĭ are loculŭ esclamaţiunea betrânuluĭ Oraţiŭ:

Non semper idem floribus est honor!

Poporulŭ şi copilulŭ cu atătŭ maĭ ĭute se satură de unŭ lucru şi'lŭ aruncă stricatŭ sub picióre, cu cătŭ maĭ multŭ li plăcuse.

In Moldova *nea-Muşatŭ* n'are nicĭ unŭ înţellesŭ.

Muntenismulŭ acestuĭ nume se maĭ póte verifică pe o altă calle.

Nomenclatura chorografică a Românieĭ e fórte ponderósă în casulŭ de faţă, fiindŭ-că aprópe tóte localităţile sunt botezate la noĭ după vre-unŭ nume propriŭ bărbătescŭ.

Astŭ-felĭu celle derivate dela *Vladŭ:* Vlădae, Vlădenĭ, Vlădăşescĭ, Vlădescĭ, Vlădilă, Vladislava, Vladnicŭ, Vladŭ, Vlădulenĭ, Vlăduţa, sunt celle maĭ multe în Muntenia, dérŭ nu lipsescŭ vr'o căte-va nicĭ în Moldova [7], ceĭa-ce dovedesce că Vladŭ avusese trecere pe ambiĭ ţermĭ aĭ Milcovuluĭ. [8]

3) LEGRAND D'AUSSY, **Fabliaux du XII et XIII siècle**, Paris, 1829, in-8, t. 2, p. 316: „Ce nom de Guillaume, qui aujourd'hui est si roturier, était alors très commun chez les gens de qualité, et surtout dans certaines provinces. On raconte que Henri, duc de Normandie et fils de Henri II, roi d'Angleterre, ayant donné dans son duché un grand festin auquel il invita beaucoup de noblesse, les convives, par plaisanterie, s'avisèrent de se partager par bandes, selon leurs noms. La bande des Guillaume se trouva de 110 chevaliers, sans compter les simples gentilshommes."

4) ANTONU PANNU, **Proverburĭ**, Bucurescĭ, 1853, in-8, t. 2, p. 139.—Cf. observaţiunea d-luĭ ODOBESCU, **Revista Română**, II, 364, unde maĭ adduce unŭ a'tŭ proverbiŭ: „vorbi şi nenea Vladŭ, că'ĭ şi ellŭ din satŭ."

5) PANNU, III, 25.

6) **Ibid.**, I, 85.

7) FRUNDESCU, **Dict. topogr.**, 527-28.

8) Actulŭ din 1410 în **Archiva istorică**, I, 2, 12, ni offeră doue Vlaḍĭ numaĭ în consiliulŭ domnescŭ din Moldova: *Vlat Siriatskyi* şi *Vlad Dvornik*.

Localitățile cu radicala *Vdrea:* Udrescĭ, Udrisce, Udricanĭ, sunt tóte în Muntenia și àbsolutamente nicĭ una în Moldova [9].

Dela *Nanŭ* s'aŭ formatŭ peste totŭ vr'o cincĭ-spre-ḑecĭ numirĭ topografice: Nănacĭ, Nandra, Nănésca, Nănescĭ, Nani, Nanovenĭ, Nanovŭ, Nanŭ, dintre carĭ unŭ-spre-ḑecĭ în Muntenia și numaĭ patru în Moldova. [10]

Să vedemŭ acumŭ pe *Musatŭ.*

In Țérra-Românắscă sunt:

Mușatescĭ, satŭ în Gorgiŭ;

Mușatescĭ, satŭ în Argeșŭ;

Mușatescĭ, sĕlisce totŭ acollo;

Parte-din-*Mușatescĭ*, munte în Muscellŭ;

Mușatescŭ, altŭ munte totŭ acollo;

Mușaterca, moșiă nelocuită în Braila;

Mușatoĭu, munte în Gorgĭu. [11]

In Moldova avemŭ numaĭ și numaĭ o singură localitate de acéstă formațiune: satulŭ *Mușata* în Fălciĭu, despre care înse nu se uĭte că întréga regĭune a Prutuluĭ de gĭosŭ pênĕ la Marea-négră, precumŭ amŭ demonstrat'o în Studiulŭ I, făcea parte în secolulŭ XIV din territoriulŭ Țerreĭ-Românescĭ.

In Transilvania se găssesce éroșĭ abia muntele *Mușatŭ*, carele și acesta se afflă nu departe de hotarele muntene despre Hațegŭ [12], și totŭ acollo, érŭ nu în restulŭ Ardéluluĭ, noĭ dâmŭ de urmele numeluĭ propriŭ bărbătescŭ *Mușatŭ* în documente din secolulŭ XIV. [13]

Prin urmare, limba geografică vine la rôndulŭ seŭ a se pronunța pentru muntenismulŭ Mușatescilorŭ.

Aci înse nu se mărginesce în cestiunea nóstră missiunea filologieĭ.

Frațiĭ Petru Mușatŭ și Romanŭ Mușatŭ, ca și tatălŭ lorŭ Costea Mușatŭ, ni apparŭ în celle maĭ vechĭ fontâne istorice sub o formă nominală fórte curiósă.

Amŭ vĕḑutŭ degĭa că anticulŭ diptică allŭ metropolieĭ moldovene, o sorginte contimpuréna de prima ordine, pune: «viță ceĭ ḑicŭ Mușa*tinŭ*.»

Lista luĭ Scarlatti, a căriĭa conformitate cu dipticulŭ îĭ dâ multă greutate, se esprimă de assemenea: «Koste Mușa*tinŭ*».

In cronica putnénă, începută a se scri pe la gĭumĕtatea seculuĭ XV, vedemŭ nu maĭ puținŭ: «fiĭulŭ luĭ Mușa*tinŭ*» [14].

In fine o altă cronică moldovenéscă, pe care o consultase Ragusanulŭ Luccari pe la 1600, încâtŭ în orĭ-ce casŭ ea este anterióră luĭ Urechiă, ḑice: «Musa*tin*» [15].

Ceĭ óre acestŭ *Mușatinŭ* în locŭ de *Mușatŭ?*

Munteniĭ, și maĭ cu sémă aceĭ de peste Oltŭ, adaugă unŭ *inŭ* către numile proprie personale, maĭ allesŭ celle finite prin *r* séŭ *t*.

Acéstă particularitate n'a observat'o încă neminĭ.

Luĭ *Tudorŭ* Vladimirescu Olteniĭ îĭ ḑicŭ Tudo*rinŭ*.

Urbea luĭ *Severŭ* este pentru dênșiĭ Seve*rinŭ*.

Din *Florŭ* eĭ facŭ Flo*rinŭ*.

9) FRUND. 497-98.

10) Ib., 308-9.

11) Ib., 306-7.

12) TREUENFELD, **Siebenb. geogr. Lex.**, III, 127.

13) Vedĭ despre „Ladislaus filius *Musath*", Românŭ din „Districtus Castri Deva", treĭ acte din 1362-63, în BARITZ, **Transilvania**, t. 4, Brașovŭ, 1871, in-4, p. 238-40. — Cf. FEJÉR, IX, 3, 380, 505.—KEMÉNY, **Über die Knesen**, în KURZ, **Magazin**, II, 300-302. — PUSCARU, **Despre împărțirea politică a Ardéluluĭ**, Sibiĭu, 1864, in-8, p. 15.—etc.

14) **Archiva istorică**, III, 5: „Piotr syn *Muszatynow.*"

15) **Ristretti di Ragusa**, Veneția, 1605, in-4, p. 104: „Morto Bogdan, venne Lazko, **Musatin**, Roman, Stefano..."

Unŭ munte în Gorgiŭ şi altulŭ în Muscellŭ se numescŭ Carpa*tinŭ*, naturalmente în locŭ de *Carpatŭ* [16].

Doue sate în Oltŭ se chĭamă Dobro*tinŭ* [17], după numele bărbătescŭ *Dobrotă* séŭ *Dobrotŭ*, dela care derivă maĭ multe localităţĭ Dobrotescĭ.

In dreptulŭ Mehedinţuluĭ avemŭ insula Floren*tinŭ* şi alta Floren*tina* [18], provenite din *Florentie*.

Unŭ satŭ şi o insulă în Ilfovŭ se numescŭ Ta*tina* [19] dela *Tatu*.

O sĕlisce în Dolgiŭ, nesce ruine în Vlaşca şi doue sate în Romanaţŭ se ḑicŭ Maro*tinŭ*, după vechĭulŭ nume *Marotŭ*. [20]

Unŭ satŭ în Gorgĭu şi unŭ altŭ în Argeşŭ se ḑicŭ Sămbo*tinŭ* [21], dela numele personalŭ *Sămbetă* (Sabbatius).

In Dolgiŭ avemŭ: «Vallea Robo*tineĭ*.» [22]

Forma Muşa*tinŭ* în locŭ de Muşatŭ ni appare déro şi ea ca o particularitate filologică în favórea bassarabismuluĭ dinastieĭ Muşatescilorŭ din Moldova.

Nu ḑicemŭ că d'a-stânga Milcovuluĭ nu se afflă vr'o doue-treĭ localităţĭ ca Ho*tinŭ*, Boho*tinŭ*, Zele*tinŭ*, carĭ indică o formaţiune nominală analógă; elle totuşĭ sunt nu numaĭ fórte rare, dérŭ încă cea maĭ istorică din elle, anume Hotinulŭ, se datoresce uneĭ immigraţiunĭ oltene, precumŭ vomŭ demonstra cu o altă occasiune pe basea unuĭ documentŭ din secolulŭ XIV.

Incă o probă, şi vomŭ închide apoĭ epizodulŭ, căruĭa nu ĭ-amŭ pututŭ da nesce proporţiunĭ maĭ restrînse, cestiunea fiindŭ nouă, din celle maĭ interessante şi maĭ grelle totŭ-d'o-dată.

§ 27.

DOMNIA LUI IUGA KORIATOVICĬŬ IN MOLDOVA.

Urcarea pe tronŭ a luĭ Petru Muşatŭ nu urmase îndată după vodă Laţcu.

A fostŭ unŭ intervallŭ cândŭ reuşise a copprinde domnia moldovénă unŭ duce străinŭ, dela care s'a conservatŭ următorulŭ unicŭ crisovŭ:

«Cu mila luĭ Dumneḑeŭ, noĭ principe litvanŭ Iurga Koriatoviciŭ voevodŭ, domnulŭ ţerreĭ «Moldoveĭ, şi cu toţĭ boiariĭ domnieĭ melle, facemŭ cunnoscutŭ prin acéstă carte a nóstră «orĭ-căruĭ omŭ bunŭ, ce o va vedé séŭ o va auḑi citindu-se, cumŭ-că acéstă adevĕrată «slugă a nóstră, credincĭosulŭ panŭ Iacşa Litavorŭ, locuţinĕtorŭ dela Cetatea-albă, nĭ-a «servitŭ cu dreptate şi credinţă, încâtŭ noĭ, vĕḑĕndŭ a sea dréptă şi credincĭósă slusbă că-«tră noĭ, şi maĭ allesŭ vitezia sea în lupta cu Tătariĭ la satulŭ Vlădicĭu pe Nistru, amŭ mi-«luitŭ pe acéstă slugă a nóstră susŭ-scrisă cu unulŭ din satele nóstre, numitŭ Zubrouţŭ, «pentru carĭ tóte este credinţa domnieĭ melle şi a boiarilorŭ moldovenĭ, érŭ spre maĭ mare «tăriă a acesteĭ cărţĭ a nóstre amŭ poruncitŭ credincĭosuluĭ Ivanŭ... Scris'a Iaţcu, în Ber-«ladŭ, annulŭ 1374, iuniŭ în 3». [1]

16) FRUNDESCU, 98.— Munţiĭ *Carpaţĭ*, séŭ maĭ bine muntele Carpatŭ, *ὁ Καρπάτης ὄρος*, ne întimpină degĭa în PTOLEMEU, III, 3: „*ὑπὲρ τὴν Δακίαν μέχρι τοῦ Καρπάτου ὄρους*", de unde se pare a se fi inspiratŭ MARCIANU ERACLEOTULU, geografŭ grecŭ din secolulŭ IV, în **Périple**, éd. Miller, Paris, 1839, in-8, p. 98.

17) FRUND., 164.—Cf. VENELIN, 344.

18) **Ib.**, 192.

19) **Ib.**, 476.

20) **Ib.**, 285.—Duciĭ Românilorŭ din Biharŭ în epoca invasiuniĭ ungare obicĭnuiaŭ acestŭ nume Marotŭ séŭ Marutŭ, ENDLICHER, **Mon. Arp.**, 13, pe care numaĭ pedantismulŭ superficialŭ îllŭ póte preface în Mariŭ şi 'n Mariotŭ, pe cândŭ ellŭ nu este decâtŭ *Mare*, de unde *Marutŭ*, ca şi oppusulŭ *Micutŭ* din *Micŭ*, întocmaĭ ca lătinesce: *minus-minutus* séŭ *canus-canutus*. Dela Marotŭ, fără oltenesculŭ *inŭ*, avemŭ satulŭ Morotescĭ în Brăila, FRUND., 301.

21) **Ib.**, 417.

22) **Ibid.**, 401.

1) S'a produsŭ pentru prima óră în a mea **Foiţă de istoriă şi litteratură**, Iaşĭ, 1860, în-16, nr. 2, p. 41, după originalulŭ din biblioteca comiteluĭ Swidzinski din Kiev. Eccĕ testulŭ slavicŭ: „Milostiiu bozsieiu. my. *kniaz litov'skyi iurg koriatovicz* voevoda. gospodar zemli moldavskoi. i s ousi boiarove gospodstva mi. sviedomo czinim is sim listom naszim. vsiakomu dobromu nan v'zriusceziu ili ego ouslysziusceziu cztezi. ôzse tot istii sluga nasz viernoi pan iakszia litavor. namiesnik bielograd'skyi. sluzsil nam pravo i vierno. tiem bo my vidievsze pravoiu i viernoiu sluzsbu ego do nas. a naipaczezs *chr'blii pod'vizi is tatary ou sela zovomoe v'ldiczi na d'niestr*. zsalovali esmy togo is'nogo slugu nasze viszpisanogo is edno ôt naszich sel. na imia zubrovtzi. ou... na toe v'se viera gva mi i boiar moldav'skych. a na bolszoiu tvrdost semu listu naszemu. velieli esmy viernomu ivan... pisal iatzko. *u br'lad v' lieto* 6882, *iiun* 3."

Cronicele litvane celle vechĭ cunnoscŭ fórte bine acéstă întroducere a luĭ Iuga Koriatovicĭu în şirulŭ domnescŭ din Moldova.

Cea maĭ vechiă din elle dice:

«L'aŭ poftitŭ Moldoveniĭ să li fie vodă şi l'aŭ dusŭ acollo». [2] —

Gebhardi [3] şi după dênsulŭ Wolf [4] aŭ spusŭ ceĭ ânteĭ şi singurĭ dintre istoriciĭ nostri că obscurulŭ Iuga-vodă din cronica moldovénă póte fi anume acellŭ Iurga Koriatovicĭu.

Acéstă asserţiune înse e adevĕrată numaĭ pe gĭumĕtate.

În Moldova aŭ fostŭ în secolulŭ XIV douĭ principĭ d'o potrivă efemerĭ cu numele de Iurga séŭ Iuga: unulŭ pe la 1374, dela care vine actulŭ de maĭ susŭ, şi altulŭ precedêndŭ la domniă pe Alessandru cellŭ Bunŭ pe la 1399, dela care noĭ possedâmŭ de assemenea o diplomă fórte autentică. [5]

Ceĭa-ce a făcutŭ cronica moldovenéşcă, este de a-ĭ fi confundatŭ pe amĕndouĭ într'unŭ singurŭ personagĭu, deşi 'ĭ despărţĭa în realitate unŭ spaţiŭ intermediarŭ de vr'o treĭ-decĭ de annĭ.

Testulŭ luĭ Urechiă sună în agĭunulŭ annuluĭ 1400:

«Iuga-vodă întrecut'a pre domniĭ ceĭ trecuţĭ de maĭ 'nainte de dênsŭ; că a trămisŭ la «patriarchia de Ochrida, şi a luatŭ blagosloveniă, şi a pusŭ mitropolitŭ pre Teoctistŭ; şi a «descăllecatŭ oraşe prin ţérră totŭ la locurĭ bune, şi allesŭ sate, şi le-a făcutŭ ocóle pe 'n«pregĭurŭ; şi a începutŭ a dăruire ocine prin ţérră la voĭnicĭ ce făceaŭ vitezie la oştĭ; şi «a domnitŭ douĭ annĭ, şi l'a luatŭ Mircea-vodă domnulŭ muntenescŭ la sine.» [6]

Ceĭa-ce apparţine în acéstă relaţiune luĭ Iuga II, póte fi, affară de datulŭ cronologicŭ, numaĭ dóră vr'o correspundinţă cu patriarculŭ bulgarŭ din Ochrida, căcĭ tocmaĭ între anniĭ 1395-1400 Moldova era cam certată cu patriarcatulŭ grecŭ dela Constantinopole. [7]

Restulŭ privesce din puntŭ în puntŭ pe Iuga Koriatovicĭu.

In adevĕrŭ:

1. «Dăruirea ocinelorŭ prin ţérră la voĭnicĭ ce făceaŭ vitezie la oştĭ—şi să se observe că sub Iuga II n'a fostŭ nicĭ unŭ resbellŭ—se verifică prin însuşĭ crisovulŭ din 1374, unde boiarulŭ Iacobŭ Litavorŭ capĕtă satulŭ Zubrăuţŭ în urma uneĭ băttălie cu Tătariĭ lôngă Nistru;

2. «Descăllecarea oraşelorŭ prin ţérră totŭ la locurĭ bune, şi allesŭ sate, şi facerea ocólelorŭ pe 'npregĭurŭ», este o caracteristică distinctivă a întregeĭ famillie Koriatovicĭu, încâtŭ lorŭ li se attribue re'nnoirea aprópe a tuturorŭ urbilorŭ din Podolia: Bakota, Smotricz, Kamienieç, Braçlaw, Winniça, etc. [8], érŭ unulŭ dintr'înşiĭ, principele Teodorŭ, fratele maĭ micŭ allŭ luĭ Iurga, emigrândŭ în Ungaria, a strămutatŭ acéstă ereditară passiune de edificare pênĕ 'n fundulŭ Maramurăşuluĭ. [9]

2) **Latopisiec Litwy**, ed. Danilowicz, Wilno, 1827, in-8, p. 50: „Kniazia Iuria Wolochove vziali ego sobie vcevodciu, *i tamo ego okormili.*"—Cf. maĭ gĭosu nota 13.

3) **Gesch. d. Mold.**, 566: „In dem Verzeichnisse bey dem Herrn Pray, Diss. p. 140, sind Stephanus III, 1391-1398, Jurgas I, 1399-1401, und Alexander I, 1401-1433, als Brüder und Romani I Sohne, Petrus III, 1398, als Stephani III, und Stephanus IV als Petri III Söhne angegeben; allein des F. Kantemirs Angabe, dass Stephan IV und Peter III des Stephans Söhre gewesen sind, *Jurga aber nicht zu dem Geschlechte gehöre, ist den Urkunden nach richtiger.* In des Alb. Wujek Koialowicz Hist. Lithuanæ (Dantisci, 1650), t. 1, p. 290, findet sich *ein gewisser Jurgas, Jurjew oder Georg Koriatowiz, ein lithauischer Prinz, den die Moldauer aus Podolien geholt und über sich zum Fürsten gesetzt, einige Burger zu Sutschava aber gleich durch Gift getödtet haben sollen...*"

4) **Beschr. d. Mold.**, II, 18.

5) In COGALNICÉNU, **Archiva Românéscă**, ed. 2, Iaşĭ, 1860, în-8, t. 1, p. 14.—Originalulu slavicu se află la famillia Caruzo din Botoşanĭ. Deşi noĭ cunnóscemŭ numaĭ traducerea şi deşi crisovulŭ este fară datŭ, ba încă şi cu numĭ proprie desfigurate, bună óră *Bărlin* în locŭ de *Bărlicĭu* etc., totuşĭ criteriele interne îllŭ punŭ maĭ pe susŭ de bănuélă.

6) **Letop.**, I, 102.

7) **Acta Patriarchatus Constantinopolitani**, II, 241-245, 528 etc. Totu de acollo înse appare că între anniĭ 1395-1400 aŭ fostŭ metropoliţĭ în Moldova de'nteiŭ Ieremia şi apoĭ Iosifŭ. Dela acestu din urmă s'a publicatŭ unŭ documentu din 1407 în **Arch. Ist.**, I, 1, 140. Metropolitulŭ Teoctistŭ apparţine epoceĭ cu multŭ maĭ încóce a luĭ Stefanŭ cellŭ Mare. Vedĭ éroşĭ **Arch. Ist**, I, 1,115. Eccĕ în ce modŭ Urechia confundă la unŭ locu nu numaĭ pe amĕndouĭ Iuga, dérŭ pênĕ şi pe marele Stefanŭ, carele în adevĕru la 1456 a rugatu pe patriarculŭ ochridénŭ Doroteiu a da Moldoveĭ unŭ metropolitŭ. Vedĭ doue acte în **Magaz. Ist.**, I, 277-8.

8) KARAMZIN, V, nota 12, ed. Einerling, p. 7.

9) BASILOVITS, **Notitia fundationis Theodori Koriatovits, olim ducis de Muncacs**, Cassoviæ, 1799, în-4, passim.

Maĭ remâne dérŭ unŭ singurŭ puntŭ de lîmuritŭ: «a domnitŭ douĭ annĭ şi l'a luatŭ Mircea-vodă domnulŭ muntenescŭ la sine.»

Maĭ ănteĭu, ce póte fi óre: «l'a luatŭ la sine»?

Unŭ Domnŭ nu se ĭea de bună voiă.

Este evidinte că Urechĭa trebuĭa să fi înţellesŭ reŭ séŭ desfiguratŭ din negrigire cuvintele uneĭ fontâne maĭ vechĭ, pe care o va fi avutŭ la disposiţiune.

Cunnoscinţa limbeĭ slavice, în care scrieaŭ pe atuncĭ Românïĭ, descurcă acéstă enigmă. *Vziati* séŭ *uziati* însemnéză *a lua*; *vezati* séŭ *uzati* însemnéză *a lega*; *uznik* séŭ *uzien*, polonesce *wiezen*, însemnéză *captivŭ*; tóte aceste espressiunĭ omofone confundându-se una cu alta, cronicarulŭ a tradusŭ ḑisa slavică a sorginţiĭ selle prin *a luatŭ* în locŭ de *a prinsŭ în resboĭu*.

E şi maĭ uşorŭ a înlătura o nedomerire cronologică.

La 1374 nu domnĭa în Muntenia Mircea cellŭ Mare, ci tată-seŭ Radu-Negru, frate şi urmaşŭ allŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ.

Cu tóte astea se scie că:

1. Fiiĭ domnescĭ în România purtaŭ titlulŭ de *voevoḑi*[10];

2. Cândŭ suveranulŭ era împedecatŭ de a eşi ellŭ-însuşĭ la luptă, trămittea generalmente în locu-ĭ pe cine-va din familiă[11].

Astŭ-felĭu se înţellege în ce modŭ marele Mircea, commandândŭ óstea părinteluĭ seŭ Radu-Negru, fără a fi încă ellŭ-însuşĭ «domnŭ muntenescŭ» după cumŭ îllŭ califică Urechĭa, învinge şi chĭarŭ omóră pe usurpatorulŭ principe allŭ Moldoveĭ, Litvanulŭ Iuga Koriatovicĭu.

In martiŭ 1375 acesta din urmă nu maĭ trăia, precumŭ dovedesce unŭ actŭ de atuncĭ din partea frateluĭ seŭ Alessandru Koriatovicĭu, carele 'ĭ succesese pe tronŭ în miculŭ principatŭ rutenŭ trans-nistrianŭ allŭ Podolieĭ la marginea orientală a Moldoveĭ.[12]

Prin urmare, resbellulŭ luĭ Iuga Koriatovicĭu cu marele Mircea şi peirea duceluĭ litvanŭ s'aŭ întemplatŭ documentalmente între iuniŭ 1374, datulŭ crisovuluĭ seŭ, şi între martiŭ 1375, datulŭ diplomeĭ frateluĭ seŭ Alessandru Koriatovicĭu.

Actulŭ din 1374 se dă în Berladŭ; totŭ în apropiare, negreşitŭ cu puţine ḑille maĭ în urmă, cade în luptă cu Munteniĭ Iuga Koriatovicĭu, de óră-ce totŭ acollo se vedea încă mormêntulŭ seŭ peste douĭ secolĭ.

Polonulŭ Martinŭ Strykowski ḑice:

«Iuga Koriatovicĭu a fostŭ înmormĕntatŭ într'o monastire de pétră ca o gĭumĕtate de ḑi maĭ gĭosŭ de Berladŭ, *unde amŭ fostŭ eŭ-însumĭ la 1575*.»[13]

10) Veḑĭ bună óră în VENELIN, 19, actulŭ mircianŭ din 1399: „syra gospodstvami *Michaila voevoda*."— **Ibid.**, 61, unŭ crisovŭ moldovenescŭ din 1420 dela Alessandru cellŭ Bunŭ: „syna gospodstvami *Iliasza voevody*."—Cf. observaţiunea luĭ ŞINCAI, I 330, despre *Nicolae-vodă* din 1366.—etc.

11) La 1330, în resbellulŭ dintre Bulgarĭ şi Serbĭ, Alessandru Bassarabŭ trămitte în agĭutorŭ cellorŭ ânteĭ pe *socru-seŭ*. Veḑĭ actulŭ serbescŭ din 1348 în MAIKOV, **Ist. srb. naroda**, 43.—In resbellulŭ acelluĭa-şĭ Alessandru Bassarabŭ contra Ungurilorŭ, *fiiĭ seĭ* gĭucaŭ rollulŭ principalŭ: „Bazarab Olacum et *filios ejus*", ḑice actulŭ maghiarŭ din 1335 în FEJÉR, VII, 4, 58.

12) După originalulŭ din biblioteca comiteluĭ Przedziecki publicatŭ în **Akty Zapadnoi Rossii**, I, 21.—Despre Alessandru Koriatovicĭu maĭ veḑĭ o bullă papală din 1378 în THEINER, **Monum. Poloniæ**, I, 784. — In BALTHAZAR BEHEM, **Codex pictoratus urbis Cracoviæ**, 1505, in-f., MS. allŭ Biblioteceĭ Universităţiĭ din Cracovia. p. 26 şi 142, se află dela acestŭ Alessandru Koriatovicĭu o diplomă in limba germană din 1375, şi o altă latină din 1385 dela fratele seŭ Constantinŭ Koriatovicĭu, despre carĭ veḑĭ articlulŭ luĭ Dr. HEYZMANN, în **Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen**, Wien, 1865, in-8, t. 33, p. 194, 209.— Koriatoviciĭ eraŭ din aceĭa-şĭ familliă ducală allŭ Litvanieĭ, din care eşise şi dinastia polonă a Iagellonilorŭ.

13) **Kronika Polska, Litewska, etc.**, Königsberg, 1582, in-f., p. 418: „Swiadcza potym *Latopiscze Litewskie y Ruskie*, iz Juria Koriatowicza Woloszy na hospodarstwo albo woiewodztwo Woloskie i Moldawskie *dla iego dzielnosci rycerskich* wzieli, y w Soczawie na stolice wedlug swego zwyczaiu podniesli, wszakze iako u nich iest wrodzona niestatecznosc czestego odmieniania panow, Iuria Koriatowicza otruli w Soczawie, *pochowan u Wasziulach monasterze murowanem za Berladem, gdziem sam byl 1575, pol dnia iazdy*."—Otrăvirea luĭ Iuga Koriatovicĭu în Sucéva este partea legendară a cronicelorŭ litvane, care se află în contradicţiune cu loculŭ înmormêntăriĭ sélle şi cu actulŭ nostru din 1374. Ellŭ fusese *dusŭ* la Sucéva, nu *otrăvitŭ* Cea maĭ vechiă cronică litvană, despre care veḑĭ maĭ susŭ nota 2, întrebuinţéză ḑicerea *okormiti*, care însemnéză nu numaĭ *a otrăvi*, ci încă: *a duce unde-va*. Veḑĭ dicţionarulŭ Academieĭ Russe: **Slovar Tzerkovno-slavianskago iazyka**, t. 3, Petersb., 1847, in-8, p. 60. Strykowski şi urmaşiĭ seĭ n'aŭ înţellesŭ espressiunea şi aŭ tradus'o prin *otrăvire*. Câte fabule nu s'aŭ furişatŭ astŭ-felĭu în istoriă din causa ambiguităţiĭ vorbelorŭ!

Éccĕ unŭ testŭ pe câtŭ se póte de clarŭ din partea unuĭ marturŭ ocularŭ!

In Studiulŭ I noĭ ne-amŭ încredinţatŭ că Berladulŭ forma în secolulŭ XVI unŭ punctŭ de hotarŭ între Moldova şi Muntenia.

Băttălia avusese déro locŭ chĭarŭ la fruntariă.

Eĭ bine, marele Mircea destronéză şi uccide pe Iuga Koriatovicĭu.

De ce înse?

Pentru a aşeḑa în domnia moldovénă némulŭ Muşatescilorŭ, despre muntenismulŭ căruĭa noĭ amŭ offeritŭ maĭ susŭ atătea differite probe.

Resbellulŭ între Ţérra-Românéscă şi nenorocitulŭ Iuga Koriatovicĭu avea în vedere purŭ şi simplu stabilirea dinastieĭ Bassarabilorŭ în Moldova, unde ramura Muşatescilorŭ a fostŭ admisă de cătră poporŭ cu atătŭ maĭ lesne, cu cătŭ unulŭ dintr'înşiĭ se căsătorise maĭ de 'nainte cu o fiiă a luĭ Laţcu-vodă din dinastia maramurăşénă a Bogdanescilorŭ.

Printr'o consecinţă de origine şi de gratitudine, Petru Muşatŭ în totŭ cursulŭ lungeĭ selle domnie dintre anniĭ 1374—1399 îndura pĕnĕ la unŭ puntŭ suzeranitatea Ţerreĭ-Românescĭ assupra Moldoveĭ.

In 1389 ambassadorulŭ seŭ la curtea polonă nu se sfiesce a numi pe marele Mircea: «domnŭ allŭ seŭ», ceĭa-ce arŭ fi fostŭ ne'nţellesŭ fără unŭ gradŭ de vassalitate séŭ cellŭ puţinŭ de subordinaţiune. [14]

Essistă urme documentale, pe de altă parte, cumŭ-că însuşĭ scaunulŭ metropolitanŭ allŭ Moldoveĭ era suppusŭ pênĕ la unŭ puntŭ supremaţieĭ metropolituluĭ munténŭ. [15]

Intr'unŭ cuvêntŭ, bassarabismulŭ Muşatescilorŭ esplică printr'o singură trăssură de lumină tóte misterele semi-secolareĭ istorie primitive a Moldoveĭ între 1350—1400.

Unŭ momentŭ de recapitulare.

§ 28.

RESUMATŬ DESPRE MUŞATESCI.

Amŭ probatŭ că:

1. Din dinastia fundamentală maramurăşénă domniseră în Moldova numaĭ tată şi fiĭu: Bogdanŭ şi Laţcu;

2. Urmaşiĭ lorŭ Petru şi Romanŭ aŭ fostŭ din famillia Muşatescilorŭ, cu totulŭ străină celleĭ d'ânteĭu;

3. Numele Muşatŭ, şi maĭ allesŭ forma Muşatinŭ, sub care ellŭ ni se presintă în fontânele celle maĭ vechĭ, indică o origine muntenéscă;

4. Deşi Muşatescĭĭ nu eraŭ cătu-şĭ de puţinŭ din prima dinastiă moldovénă, totuşĭ descindeaŭ şi eĭ dintr'unŭ némŭ românŭ princiarŭ, încătŭ nu puteaŭ fi decătŭ numaĭ dóră din dinastia olténă a Bassarabilorŭ;

5. Acella care'ĭ adduce şi'ĭ aşéḑă în puterea sabieĭ pe tronulŭ voevodalŭ din Sucéva, este anume lucéfĕrulŭ Bassarabilorŭ: Mircea cellŭ Mare;

6. In cătŭ timpŭ aŭ trăitŭ primiĭ Muşatescĭ, Petru şi Romanŭ, legăturele de sânge şi de recunnoscinţă ĭĭ mănţineaŭ fără şovăire într'unŭ felĭu de vassalitate cătră Ţérra-Românéscă.

Aceste şésse punturĭ concurgŭ a constitui o certitudine istorică despre derivaţiunea secundeĭ dinastie moldovene a Muşatescilorŭ din illustra tulpină munténă a Bassarabilorŭ [1].

[14]) DOGIEL, I, 587: „Nos Magnus et Romanus Heiiczski Comites Illustris Principis Domini Miricii Woievcdæ Transalpini etc., nec non Dugoyus Magnifici Principis *Petri Woiewodæ Muldanensis Marschalcus*, Ambasiatores. Recognoscimus tenore præsentium — nomine et pro parte præfati *Domini Miricii Domini nostri*.“ — Să se observe că în acestŭ actu Mircea este *Illustris*, érŭ Petru Muşatŭ numaĭ *Magnificus*.

[15]) **Acta Patriarchatus Constantinopolitani, II, 494.**

[1]) Cu puţinŭ maĭ la valle se va maĭ adăoga o puternică probă eraldică, assupra căriĭa n'amŭ pututŭ antecipa în desvoltările de maĭ susŭ: marca nobilitară a Muşatescilorŭ şi a Bassarabilorŭ este aceĭa-şĭ.

Éccĕ de ce uniĭ credeaŭ pe Petru Muşatŭ şi pe frate-seŭ Romanŭ Muşatŭ a fi fostŭ Serbĭ, totŭ aşa precumŭ Cantemirŭ, Genealogia Cantacuzinéscă, Nicolaŭ Milescu, copistulŭ luĭ Calcocondila, pretinsulŭ actŭ din 1396, ballada despre banulŭ de Haţegŭ, lista princiară a luĭ Scarlatti şi alţiĭ serbĭsaŭ care maĭ de care pe Bassarabĭ, fără vre-unŭ altŭ cuvêntŭ decâtŭ numaĭ şi numaĭ assemĕnarea fonetică între *Sorabŭ* şi Bas-*sarabŭ*.

Astă-ḑĭ, cândŭ unirea principalelorŭ doue fiĭe alle Dacieĭ Traĭane a devenitŭ unŭ faptŭ împlinitŭ, este o măngăiare de a puté constaţa că una din misteriósele căĭ, prin carĭ Provedinţa se apucase de secolĭ a prepara treptatŭ-treptatŭ neisprăvita încă unitate română, a fostŭ înălţarea uneĭ singure familie pe îngemĕnatele tronurĭ din Moldova şi Muntenia.

§ 29.

SULZER ŞI HELIADE DESPRE ARABISMULŬ BASSARABILORŬ.

Nomenclatura Ţerreĭ-Românescĭ în secolulŭ XIV nĭ-a procuratŭ degia maĭ multe preţióse conclusiunĭ.

S'o urmărimŭ înse pênĕ'n fine.

Celebrulŭ Sulzer ḑice într'unŭ locŭ că Peçenegiĭ, numiţĭ altŭ-felĭu Bisseniĭ, vorŭ fi avutŭ nesce sclavĭ Arabĭ, de unde apoĭ însă-şĭ ţérra, în care locuĭaŭ împreună stăpâniĭ şi robiĭ, se va fi ḑisŭ *Biss-Arabiă* séŭ *Bess-Arabiă*[1].

Nemuritorulŭ nostru Heliade a găssitŭ şi ellŭ unŭ miḑŭ-locŭ nu maĭ puţinŭ escentricŭ de a *arabisa* pe Bassarabĭ, ba încă în versurĭ:

«Toţĭ Bassarabĭ d'a-rondulŭ, în susŭ din fiĭu în tată
«Pênĕ la căpitanulŭ legĭunilorŭ romane,
«Cariĭ se stabiliră în Ţérra Macedonă
«D'Aurelianŭ-Aŭgustulŭ; şi loculŭ, ce s'adapă
«De Istru şi Morava, d'atuncea îllŭ numiră
«Bassarabiţa Romeĭ, ca să se scie'n secolĭ
«Că Bassarabŭ fu capulŭ acesteĭ colonie;
«Acestŭ Bassarabŭ fost'a unulŭ din Prinţiĭ Romeĭ
«Şi căpitanŭ celebru, ce pentru marĭ succese,
«Victoriĭ lăudate ce'n arme repurtase
«In *Bassa-Arabiă*, astŭ nume i se dede!»[2].

De unde luat'a Sulzer pe sclaviĭ Arabĭ aĭ Bissenilorŭ?

De unde dedus'a Heliade triumfurile unuĭ óre-care căpitanŭ romanŭ în Arabia de gĭosŭ?

O simplă allucinaţiune!

Şi totuşĭ, décă gĭumĕtatea cea *arabică* din numele Bass-*arabieĭ* a pututŭ impressiona atâtŭ de tare pe unŭ Sulzer şi pe unŭ Heliade, cu câtŭ maĭ multŭ acéstă simfoniă trebuĭa să isbéscă nesce spirite maĭ puţinŭ culte?

Maĭ ântêĭu de tóte, cată s'o fi observatŭ însişĭ Bassarabiĭ.

§ 30.

NATURA REBUSULUI ERALDICU.

In evulŭ mediŭ elementele semnificative alle unuĭ nume propriŭ gĭucaŭ unŭ rollŭ fórte importantŭ.

Elle dederă nascere în eraldică aşa numitelorŭ *rebusurĭ*.

1) **Gesch. d. transalp. Daciens,** I, 443: „Bessarabien, mit diesem Namen von den *arabischen Sclaven*, welche die Petschenegen, da sie in Mittelalter dieses Land bewohnten, von den Komanern an sich erkauften, vorher aber von seinen ersten Bewohnern, den Bissenern oder Bessen, glattweg Bessien genannt" — Unŭ adeptŭ allŭ luĭ Sulzer, MEIER, **Opisanie Oczakovskiia Zemli,** Petersb., 1794, in-8, p. 42, merge cu estravaganţa şi maĭ departe, assicurândŭ că Sciţiĭ, încă înainte de Cristŭ, arŭ fi addusŭ pe sclavĭ Arabĭ la Dunăre!

2) **Currierulŭ de ambe-sexe,** 1847, p. 62, ap. ARICESCU, **Ist. Câmpulunguluĭ,** I, 41.

In momentulŭ de façă cea maĭ aristocratică ţérră, unde sunt încă departe de a se stinge urmele tradiţiunilorŭ feodale, este Anglia.

Să ascultămŭ déro pe cellŭ maĭ modernŭ blasonistŭ britannicŭ.

«*Rebus*—dice d. Boutell—este o composiţiune eraldică făcêndŭ allusiune la numele purtătoruluĭ stemmeĭ, séŭ la professiunea acestuĭa, orĭ la calităţile sélle personale, carĭ sunt descrise figuratŭ: non verbis, sed *rebus*. Bună óră: treĭ somĭ, anglesesce *salmon*, sunt marca famillieĭ *Salmon*; o lance plecată, *shake-spear*, specifică pe *Shakspeare*, etc. In evulŭ-mediŭ rebusurile eraŭ forma cea favorită a limbagiuluĭ eraldicŭ, din care nĭ-aŭ maĭ remasŭ mulţĭ eleganţĭ şi curioşĭ speciminĭ. Aşa pe monumentulŭ abbateluĭ *Ramrydge* la St.-Albans sunt sculptaţĭ o mulţime de berbecĭ, *ram*, purtândŭ fie-care pe gâtŭ câte unŭ collanŭ cu inscripţiunea: *rydge*. Unŭ frassinŭ, *ash*, eşindŭ dintr'unŭ butoĭu, *tun*, ne întêmpină la St.-John's în Cambridge pe monumentulŭ unuĭ *Ashton*. Assemenĭ allusiunĭ, assemenĭ rebusurĭ sunt, maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ, chĭarŭ essenţiale în orĭ-ce eraldică, căcĭ altŭ-felĭu ea n'arŭ îndeplini scopulŭ seŭ de a fi o limbă simbolică»[1].

Originea aşa dicêndŭ instinctivă a acesteĭ *limbe simbolice* se póte constata pênĕ astă-dĭ la selbatecĭĭ din America.

Pe vechile monumente messicane regele Itzcoatl e represintatŭ printr'unŭ şérpe cu nesce cuţite pe spate, fiindŭ-că cuvêntulŭ *itz-coatl* în limba Aztekilorŭ însemna «cuţitŭ-şérpe»[2].

Unŭ Irochesŭ, pe care 'lŭ chĭamă *zmeŭ* séŭ *ursŭ*, zugrăvesce în trăssure grossolane chipulŭ animaluluĭ omonimŭ, şi acestŭ *rebus* îĭ servesce dreptŭ subscriere[3].

Ceĭa-ce face cannibalulŭ în lumea nouă, o făcea întocmaĭ aşa în lumea vechiă nobilimea din evulŭ mediŭ.

Vomŭ adduce câte-va din numerósele essemple, pe carĭ ni le procură d. Boutell:

Famillia *Tremain*, marcă *treĭ-mânĭ*;
Famillia *De Ferrers*, marcă *potcóve* (fers);
Famillia *De Hertley*, marcă *ânimă* (hart);
Famillia *Fitz-Urse*, marcă *ursŭ*;
Famillia *De Merley*, marcă *merlă*;
Famillia *Corbett*, marcă *treĭ-corbĭ*;
Famillia *De Lucies*, marcă *treĭ-braştĭ* (lucy);
Famillia *Bannerman*, marcă *stégŭ* (banner);
Famillia *Bell*, marcă *clopotŭ* (bell);
Famillia *Trumpingdon*, marcă *trâmbiţă* (trumpet); etc.

Pênĕ şi dinastia regală a *Plantageneţilorŭ* îşĭ luase dreptŭ însemne unŭ vegetalŭ fórte modestŭ, din care se facŭ numaĭ mĕture: *planta-genista*[4].

Să ne 'ntrebâmŭ acuma: care putea fi óre anticulŭ rebusŭ allŭ Bass-*arabilorŭ*?

1) **Heraldry historical and popular,** London, 1864, in-8, p. 123 sqq.: „Rebus, a charge, or any heraldic composition which has an allusion to the name of the bearer, or to his profession, or his personal characteristics, and thus may be said to speak to the beholder: non verbis, sed rebus. For example, three salmons for the name Salmon; a spear on a bend for Shakspeare, etc. In the Middle Ages the Rebus was a favourite form of heraldic expression, and many quaint and curious examples remain of such devices: for instance, the monument of Abbot Ramrydge, at St. Alban's, abounds in figures of Rams, each of which has, on a collar about its neck, the letters: rydge. An Ash-tree growing out of a Cask or Tun, for the name Ashton, at St. John's, Cambridge, is another example of a numerous series... It is of the very essence of all Heraldry, that in some respect or degree it should be allusive, should have in it something of the Rebus; otherwise it would not fulfil its aim and purpose of being a symbolical language".

2) TYLOR, **The early history of mankind,** London, 1870, in-8, p. 95. — LENORMAND, **Sur la propagation de l'alphabet phénicien,** Paris, 1872, in-8, t. I, p. 25.

3) WELD, **Voyage au Canada,** cap. 35, şi LAFFITEAU, **Moeurs des sauvages américains,** t. 2, p. 40-41, ap. SALVERTE, op. cit., I, 238.—Cf. detaiurĭ fórte interessante în LUBBOCK, **Origines de la civilisation,** trad. Barbier, Paris, 1873, in-8, p. 45—53 şi 129.

4) BOUTELL, 74.—Cf. ib., 40, 42, 45, 47, 51, 54, 66 etc.

§ 31.

REBUSULU ERALDICU ALLU BASSARABILORU.

Ollandesulŭ Levinŭ Hulsius a publicatŭ în timpulŭ luĭ Mihaĭu cellŭ Vitézŭ stemmele tuturorŭ ţerrelorŭ dintre Carpaţĭ şi Balcanŭ.

Muntenia figuréză acollo în următorulŭ modŭ:

Valachia.

1

Amŭ veḑutŭ maĭ susŭ că dinastia moldovenéscă a Muşatescilorŭ a fostŭ din tulpina Bassarabilorŭ.

Eĭ bine, marca Moldoveĭ în Levinŭ Hulsius se compune éroşĭ din *capete negre,* înse nu treĭ, ci numaĭ doue, puse în vĕrfurĭ a doue crenge încrucişate.

Crengele séŭ ramurele în graĭulŭ simbolicŭ allŭ eraldiceĭ denótă *derivaţiune...*

In simţulŭ sciinţificŭ allŭ espressiuniĭ, Arabiĭ nu sunt *negri.*

Cu tóte astea in evulŭ mediŭ şi pênĕ astă-ḑĭ usulŭ vulgarŭ a confundatŭ şi confundă numele lorŭ aprópe pretutindenĭ cu ideia de negréţă.

Maurŭ, Morŭ, Arabŭ, Arapŭ, Negru, sunt sinonime în generalitatea limbelorŭ europee[2].

La Românĭ maĭ în speciă litteratura poporană ni representă sub numele de *Arabŭ* tipulŭ cellŭ maĭ perfectŭ allŭ *Negriténuluĭ,* după cumŭ s'arŭ puté găssi în realitate numaĭ dóră în centrulŭ Africeĭ:

«Unŭ Arapŭ bogatŭ,
«Negru şi buzatŭ,
«Cu solḑĭ marĭ pe capŭ
«Ca solḑiĭ de crapŭ,
«Şi cu buze late,
«Late şi înflate,
«Şi cu ochĭ holbaţĭ,
«Şi cu dinţĭ smaltaţĭ»[3].

De aceĭa în tótă Europa unŭ *capŭ negru* servĭa în epoca feodală ca rebusulŭ eraldicŭ cellŭ

1) **Chronologia, das ist ein kurze beschreibung was sich in den Ländern, so in dieser hierzugehörigen Landtafel begriffen, biss auff dieses 1597 Jahr gedenckwürdigs verlauffen**; sine-loco, typis Christ. Lochneri, 1597, in-4, peste totŭ 76 pagine nenumerotate. — Acella-şĭ HULSIUS a scrisŭ latinesce **Descriptio Transylvaniæ, Moldaviæ et Valachiæ**, Francof., 1594, in-4, pe care noĭ înse n'o cunnóscemŭ şi pe care ENGEL, **Gesch. d. Wal.**, 69, o citéză de assemenea fără s'o fi cunoscutŭ.—Despre Hulsius în genere veḑĭ: BRUNET, **Manuel du libraire**, t. 3, part. I, Paris, 1862, in-8, p. 370, şi ASHER, **Bibliographical essay on Levinus Hulsius**, London, 1839, in-4.

2) DU CANGE, **Gloss. med. lat.**, IV, 329, 547, verbis *Mauri, Maurellus, Moreta* etc. — Cf. KARADZIT, **Lex.**, 6, v. *Arapin, Arapincze*, etc.—Degia în anticitate STRABO, XVI, 4, 27, combatte pe aceĭa carĭ pe Arabĭ îĭ făceaŭ negri: *ἐρεμνούς, τῶν γὰρ Αἰθιόπων μᾶλλον ἴδιον.*

3) ALEX., **Poesie pop.**, ed. 2, 116.—Cf. ISPIRESCU, **Basme**, Bucur., 1872, in-16, p. 128 sq.

maĭ potrivitŭ pentru acelle famillie séŭ localităţĭ, în numile cărora se putea observa ce-va *arabescŭ* séŭ *morescŭ*.

Aşa de essemplu:

Provincia spaniólă Alg-*arbia* pórtă în stemmă unŭ *capŭ negru*. [4]

Oraşulŭ belgianŭ *Mor*-in întrebuinţéză aceĭa-şĭ emblemă. [5]

Casa anglesă *Mury*-son, întocmaĭ ca icóna din cartea luĭ Levinŭ Hulsius, are în marca'ĭ nobilitară *treĭ capete negre*. [6]

Amŭ dobănditŭ astŭ-felĭŭ unŭ puntŭ, în privinţa căruĭa nu póte persiste cea maĭ mică îndouélă.

Cuvêntulŭ Bass-*arabŭ* are maĭ multe drepturĭ la unŭ *capŭ negru*, decâtŭ chĭarŭ Alg-*arbia*, *Mor*-in séŭ *Mury*-son.

Rebusulŭ eraldicŭ este aci evidinte.

Eleganta stemmă, pe care Levinŭ Hulsius o attribue Munteniеĭ şi Moldoveĭ[7], nu apparţine nicĭ de cumŭ acestorŭ ţerre, ci esclusivamente némuluĭ Bassarabilorŭ, din care Muşatescĭĭ formaŭ o simplă ramură, transplantată din Severinŭ la Sucéva.

Geografulŭ ollandesŭ nu sciea înse nemicŭ nu numaĭ despre Muşatescĭ, dérŭ nicĭ măcarŭ despre Bassarabĭ.

Pentru ellŭ, ca şi pentru universalitatea scriitorilorŭ de pe la finea seculuĭ XVI, sub numele de *Bessarabiă* se înţellegea într'unŭ modŭ rigurosŭ colţuşorulŭ trans-prutianŭ allŭ Moldoveĭ de gĭosŭ[8].

Aşa déro, nesciêndŭ nemicŭ despre Bassarabĭ, despre Muşatescĭ şi despre antica origine muntenéscă a Bassarabieĭ, Levinŭ Hulsius n'a pututŭ inventa din crieriĭ seĭ pentru ambele ţerre române dela Dunăre rebusulŭ eraldicŭ allŭ *capetelorŭ negre*, ci trebuĭa, fără să precépă ellŭ-însuşĭ însemnĕtatea lucruluĭ, să le fi descoperitŭ în nesce fontâne istorice cu multŭ maĭ vechĭ.

In adevĕrŭ, noĭ îllŭ surprindemŭ essistândŭ documentalmente degia pe la gĭumĕtatea seculuĭ XIV.

Cândŭ Vladislavŭ Bassarabŭ recunnoscu pe la 1368 suzeranitatea corónеĭ Sântuluĭ Stefanŭ[9], regele Ludovicŭ s'a grăbitŭ de buccuriă a batte o monetă cu effigia puterniculuĭ şi temutuluĭ seŭ vassalŭ.

Acea effigiă este unŭ *capŭ negru*, ba încă încinsŭ cu o legătură, adecă din puntŭ în puntŭ aşa precumŭ vedemŭ în Levinŭ Hulsius.

Essemplare din acea interessantă monetă a regeluĭ Ludovicŭ essistă pênĕ astă-ḑĭ; noĭ înşine possedâmŭ unulŭ, pe care ni l'a offeritŭ d. Dem. A. Sturdza; totuşĭ numismaţiĭ maghiarĭ, necunnoscêndŭ anticităţile române, prin carĭ singure ea se esplică, o consideră ca enigmă[10].

4) NIESIECKI, **Herbarz Polski**, ed. Bobrowicz, Lipsk, 1841, in-8, t. 6, p. 458, 494.

5) **Ibid.**

6) **Ib.** — Cf. PAPROCKI, **Herby Rycerstwa polskiego**, ed. Turowski, Kraków, 1858, in-4, p. 725, verbo: *Mora*.

7) După Hulsius o reproduce de assemenea o cărtecică anonimă fórte rară, din care unŭ essemplarŭ se afflă în Biblioteca Archivuluĭ Statuluĭ din Buccurescĭ: **Die Donau, der Fürst aller Europäischen Flüsse**, Nürnberg, 1688, in-16, tabellu B. 9.

8) **Op. cit.**, cap. XXXIII: „Moldaw erstrekt sich gegen Morgen an *Bassarabiam so indem Ponto Euxino ligt.*“—**Ib.**, cap. XXXII: „*Kilia in Bassarabia...*“

9) Actulŭ din 1369 in FEJÉR, IX, 4, 210. — BATTYANYI, **op. cit.**, III, 217: „Ladislaus Dei et *Regis Hungariæ gratia* Waywoda Transalpinus...“— Cf. a mea **Istoria toleranţeĭ religióse în România**, ed. 2, Buc., 1868, in-8, p. 36.— O altă diplomă totŭ dela Vladislavŭ Bassarabŭ din 1372 în FRIEDVALDSZKI, **op. cit.**, 80-84: „semper fidelis et subjectus serenissimo Principi Ludovico Illustri *Regi Hungariæ, Domino nostro naturali.*“ — O a treĭa diplomă totŭ dela Vladislavŭ Bassarabŭ din 1368 în FEJÉR, IX, 4, 148: „Ladislaus, Dei et *regie Majestatis gracia* Waywoda Transalpinus.“—Aşa déro datulŭ cronologicŭ allŭ moneteĭ maghiare cu *capulŭ negru* se stabilesce pe basea documentelorŭ contimpurane între anniĭ 1368-1372.

10) SCHÖNVISNER, **Notitia Hungaricæ rei numariæ**, Budæ, 1801, in-4, p. 206, tabellŭ III, nr. 97. Autorulu ḑice: „Sigillum ergo parvi hujus capitis in Ludovici I monetis occurrens, *adhuc ænigma est*. Quod resolvere volentes, nonnulli suspicantur caput illud esse Caroli Principis Dyrrhacheni, quem Rex Ludovicus anno 1348 fraternam Andreæ Regis Neapolitani necem vindicaturus, cum esset Neapoli, in custodiam adreptum securi percuti jussit. *Alii heraldicum hoc esse Mauri caput, eoque subjectionem Valachiæ notari autumant.*“

D. Cesarŭ Bolliacŭ publică între celle-l'alte, ca primitivă marcă a Munteniei, nu *treĭ capete negre*, ci *două Arabĭ întregĭ*, golĭ, fără legătură, întorşĭ cu spatele unulŭ către altulŭ, braţulŭ stângŭ allŭ fie-căruĭa fiindŭ rădicatŭ în susŭ, astŭ-felĭu că ambele se unescŭ încrucişându-se în nivellulŭ capetelorŭ, érŭ braţele drepte sunt lăssate în gĭosŭ şi picĭórele aŭ aerulŭ de a danţa[11].

Meritosulŭ archeologŭ nu indică sorgintea din care va fi împrumutatŭ acéstă complicată variaţiune a rebusuluĭ eraldicŭ allŭ Bassarabilorŭ; noĭ înse credemŭ că a luat'o anume din Paulŭ Ritter, unŭ genealogŭ serbŭ din secolulŭ trecutŭ, carele nicĭ acella nu citéză fontânele selle în casulŭ de faţă[12].

Aĭurĭ, în collecţiunĭ eraldice maĭ vechĭ, noĭ-uniĭ n'amŭ putut'o găssi.

Totŭ în Ritter şi 'n d. Bolliacŭ, sub numele de *stemmă a imperiuluĭ româno-bulgarŭ allŭ Assanilorŭ,* se vedŭ celle doue capete negre aşeḍate în vêrfulŭ crengelorŭ, pe carĭ Levinŭ Hulsius le accórdă Moldoveĭ.

Assaniĭ, ca şi Muşatesciĭ, derivaŭ din tulpina Bassarabilorŭ.

In tomulŭ III vomŭ reveni maĭ pe largŭ assupra acesteĭ importante particularităţĭ.

Acumŭ ne resumâmŭ.

Ceĭa-ce'ĭ communŭ tuturorŭ variantelorŭ rebusuluĭ eraldicŭ allŭ Bassarabilorŭ, constituindŭ sîmburele lorŭ, partea cea fundamentală, este *negréţa de Arabŭ.*

Ceĭa-ce nu e maĭ puţinŭ caracteristicŭ, este că străiniĭ, confundândŭ familia princiară cu însă-şĭ ţérra, puneaŭ acelle *arabităţĭ,* proprie némuluĭ bas-*arabescŭ,* în loculŭ Vulturuluĭ munténŭ şi allŭ Zîmbruluĭ moldovénŭ.

Vomŭ vedé îndată, cumŭ din aceĭa-şĭ causă uniĭ dintre veciniĭ nostri numĭaŭ în evulŭ mediŭ *Arabĭ* pe toţĭ Româniĭ, şi maĭ allesŭ pe Muntenĭ; dérŭ maĭ înainte să ne oprimŭ o clipă assupra uneĭ coincidinţe destullŭ de originale.

§ 32.

FLAVII ŞI BASSARABII.

In limba ebraică Romaniĭ ceĭ vechĭ se numĭaŭ *Edom*, în limba arabă *Alasfar*; Edom şi Alasfar, ambiĭ terminĭ însemnândŭ: *galbenŭ, roşcatŭ, alamiŭ.*

De unde óre venĭa fiilorŭ luĭ Romulŭ acéstă poreclă de *bronzŭ,* totŭ aşa de cĭudată ca şi *negréţa* Românilorŭ?

Scriitorulŭ arabŭ Firuzabadi pretinde că Romaniĭ s'arŭ fi născutŭ din însoţirea femeielorŭ italiane cu bărbaţĭ din Etiopia, încâtŭ acestŭ ammestecŭ de pelle albă cu pellea négră ĭ-arŭ fi înzestratŭ pe dênşiĭ cu o pelle roşietică.

Celebrulŭ orientalistŭ Silvestre de Sacy a găssitŭ o chiăiă maĭ seriósă.

Pe tronulŭ imperialŭ se aflla familia *Flavia*, de 'nteĭu Vespasianŭ şi apoĭ fiĭu-seŭ Titŭ, cândŭ Evreiĭ şi Arabiĭ făcuseră cea ănteiă cunnoscinţă maĭ apropiată cu Roma.

Éccĕ de ce toţĭ Romaniĭ fără distincţiune eraŭ pentru Evreĭ şi pentru Arabĭ *Flaviĭ,* adecă ómenĭ aĭ *Flaviilorŭ,* după obiceĭulŭ orientalŭ de a caracteriza popórele prin numile suveranilorŭ.

Informându-se apoĭ despre înţellesulŭ cuvêntuluĭ, li s'a respunsŭ că *flavus* vrea să ḍică lătinesce: *galbenŭ, roşcatŭ, alamiŭ.*

Atâta li trebuĭa pentru ca orĭ-ce Romanŭ să devină în ochiĭ Evreilorŭ şi Arabilorŭ: *Edom, Alasfar, galbenŭ, roşcatŭ, alamiŭ!* [1]

11) BOLLIACU, **Daco-romane**, nr. XXII.

12) **Stemmatographia sive armorum Illyricorum delineatio**, s. l. et anno, in-4, 81 pagine.—Essistă şi o ediţiune serbă: **Stematografia, iazse gg. Arseniu posviascezena Christ. Zsefaroviczem**, Vienna, 1741, in-4. — Cf. IVANFI, **A magyar birodalom vagy Magyarország s részeinek cimerei**, Pest, 1869, in-4, pl. F. nr. 2, 4, unde marcele sunt coloriate.

1) SILVESTRE DE SACY, **Fables de Bidpai en hébreu**, în **Notices et extraits**, t. 9, Paris, 1813, in-4, p. 437-438, nota.

Lăssândŭ la o parte nuanţa de culóre, Românii aŭ păţit'o din causa Bass-*arabilorŭ* întocmaĭ ceĭa-ce păţiseră altă dată Romanii din causa *Flaviilorŭ*.

Procedura este identică.

Décă împeraţiĭ Vespasianŭ şi Titŭ nu eraŭ din casa *Flavia*, Romaniĭ n'arŭ fi fostŭ *galbenĭ* pentru Evreĭ şi Arabĭ; décă dinastia princiară din Muntenia şi chĭarŭ din Moldova nu se numĭa Bass-*arabĭ*, Româniĭ din acéstă regiune n'arŭ fi fostŭ *negri* pentru Bulgarĭ, pentru Serbĭ, pentru Germanĭ, pentru Turcĭ, pentru Mongolĭ, după cumŭ ne vomŭ încredinţa îndată.

§ 33.

ARABISAREA ROMANILORU IN POESIA POPORANA SUD-SLAVICA.

Sunt acumŭ căţĭ-va annĭ, d. A. Odobescu ni attrăsese attenţiunea assupra unuĭ interessantŭ volumŭ de legende russe, commentate de către archeologulŭ moscovitŭ d. Bessonov.

Amŭ găssitŭ acollo multe opiniunĭ paradossale, multă uşurinţă în argumentaţiune, multŭ dogmatismŭ, dérŭ n'amŭ pututŭ în acella-şĭ timpŭ a nu constata în autorŭ o profundă cunnoscinţă comparativă a poesieĭ poporane la toţĭ Slaviĭ din Oriinte: Russĭ, Serbĭ şi Bulgarĭ.

Printr'o simplă intuiţiune d. Bessonov a descoperitŭ, între celle-l'alte, neaşteptata conclusiune la care amŭ agĭunsŭ noĭ după o laboriósă grămădire de probe în privinţa epitetuluĭ *arabicŭ* allŭ Munteniei.

D-sea nu scie nemicŭ despre Bass-*arabĭ*, nicĭ despre natura *rebusuluĭ* în eraldica evuluĭ mediŭ, nicĭ despre *capete-negre*, nicĭ despre moneta regeluĭ Ludovicŭ; maĭ pe scurtŭ, îĭ este cu totulŭ străinŭ tĕrrêmulŭ sciinţificŭ allŭ cestiuniĭ.

Eĭ bine, deşi lipsitŭ de aceste nedispensabile călăuze, d. Bessonov nu se sfiesce a risca următórea affirmaţiune:

«Totŭ ce se numesce din vechime, înse într'o epocă degia istorică, Kara-Vlachŭ în înţel-«lesulŭ cellŭ maĭ largŭ allŭ cuvêntuluĭ, pórtă în poesia poporană a Bulgarilorŭ numele de «*Arabŭ*, érŭ poesia poporană a Serbilorŭ este şi maĭ esplicită.» [1]

D. Bessonov citéză maĭ multe legende serbe şi bulgare, prin carĭ îşĭ întăresce assertiunea.

Bună óră.

Intr'o balladă famosulŭ crăişorŭ Marcu, eroulŭ favoritŭ allŭ eposuluĭ bulgaro-serbŭ şi inamicŭ învĭerşunatŭ allŭ mareluĭ Mircea [2], este descrisŭ «răpindŭ *dela Arabĭ tóte oraşele pênĕ la Pontŭ*», pe cândŭ într'o altă balladă acella-şĭ crăişorŭ Marcu «*închide Ţérra-Românéscă*, înşirândŭ şépte-ḑecĭ de *oraşe d'a-lungulŭ Pontuluĭ*».

Intr'o balladă despre ceĭ şépte fraţĭ Iacşicĭ se povestesce, cumŭ pe sora lorŭ o fură din actualulŭ Bielgradŭ nesce *negri voĭnicĭ*, ducênd'o «*dreptŭ pe Dunăre în gĭosŭ la ţérra Arăbéscă*».

Aceste doue essemple despre *arabisarea* Munteniei în poesia poporană bulgaro-serbă sunt sufficiinţĭ d'o-cam-dată.

D. Bessonov maĭ observă ce-va nu maĭ puţinŭ remarcabilŭ.

Litteratura poporană serbă numesce *negri* şi pe Bulgarĭ: «tzrn Bugarin.»

D-sea nu scie înse cumŭ să esplice acestŭ datŭ, nefiindu-ĭ cunnoscută originea Assanilorŭ totŭ din tulpina munténéscă a Bass-*arabilorŭ*.

Eraldica nĭ-a arrĕtatŭ maĭ susŭ că rebusulŭ *capetelorŭ negre* figura d'o potrivă în marca nobilitară a Muşatescilorŭ din Moldova, a Assanilorŭ din Bulgaria şi a Bassarabilorŭ propriŭ ḑişĭ dela Severinŭ, celle treĭ illustre ramure dintr'unŭ singurŭ trunchĭu.

1) RYBNIKOV, **Narodnyia byliny**, Moskva, 1862, in-8, p. CCCXXX sqq.: „Vse, czto v drevniuiu poru, v epochu uzse vproczem iasnoi istorii, nazyvalos v obszirnom smyslie Czerno-Voloszskim, *v tvorczestvie Bolgarskom nosit imia Arapskago, a sami Czernye Volochi imia Arapov.—Vzglianem teper na Serbov, kotorye escze boliee uiasniat nam dielo.*"

2) **Ibid**, —Cf. MAURO ORBINI, 279.

Bulgariĭ ceĭ *negri* din poesia poporană serbă se maĭ adaugă aci ca unŭ noŭ argumentŭ despre bass-*arabismulŭ* Assanilorŭ.

Resultatulŭ cercetărilorŭ d-luĭ Bessonov este în casulŭ de façă de o însemnĕtate cu atâtŭ maĭ mare, cu câtŭ însăşĭ d-sea nu putea să prevéḑă importanţa curatŭ istorică a cestiuniĭ.

Nicĭ măcarŭ fontânele serbe, affară de litteratura poporană în simţulŭ cellŭ maĭ ăngustŭ allŭ espressiuniĭ, nu ĭ-aŭ fostŭ familiare.

Ce arŭ fi ḑisŭ óre d. Bessonov, afflândŭ că elementele legendare alle affirmaţiuniĭ sélle se potŭ corrobora prin celle maĭ solide elemente diplomatice?

Tzarulŭ serbescŭ Stefanŭ Duşanŭ, într'unŭ actŭ de pe la 1350, numesce fórţe limpede pe domnulŭ muntenescŭ Alessandru Bassarabŭ: «rege allŭ vecinilorŭ nostri *Negri-Tătarĭ*».

Eccĕ însuşĭ testulŭ slavicŭ allŭ acestuĭ decisivŭ passagĭu: «Alexendra tzara sumeg zsivusczich *Czrnych Tatar*». [3]

Ammesteculŭ politicŭ allŭ Românilorŭ de atuncĭ cu bellicósele triburĭ de Cumanĭ, cărora li apparţinea întréga porţiune superióră şi orientală a Moldoveĭ actuale, ne prefăcea óre-cumŭ în *Tătarĭ* pe noĭ înşi-ne; numele dinastieĭ Bass-*arabilorŭ*, pe de altă parte, arrunca assupră-ne aşa ḑicêndŭ unŭ coloritŭ de negri; şi astŭ-felĭu într'o bună demănéţă unulŭ din ceĭ maĭ illustri principĭ aĭ Munteniеĭ s'a veḑutŭ *tatarisatŭ* şi *arabisatŭ* totŭ-d'odată de cătră limitrofulŭ monarcŭ allŭ Serbieĭ, cu care s'a încuscritŭ apoĭ peste căţĭ-va annĭ, dându-ĭ pe fiiă-sea de noră [4].

Décă d. Bessonov arŭ fi cunnoscutŭ crisovulŭ luĭ Stefanŭ Duşanŭ, i se lumina cu multŭ maĭ bine vederea pênĕ şi assupra poesieĭ poporane serbo-bulgare, pe care d-sea, lipsitŭ de acestŭ datŭ, a pututŭ s'o înţellégă numaĭ pe gĭumĕtate.

Astŭ-felĭu, de essemplu, în ballada sud-slavică Stoĭanŭ şi Grozdana «treĭ-sute *Arabĭ-Tătarĭ* răpescŭ turma unuĭ Bulgarŭ *de lôngă Dunăre*:

„Na son me mene naid'oa
„Do trista duszi *Arape*,
„*Arape, sestro, Tatare*...
„*Krai taia biela Duneva*". [5]

Eccĕ dérŭ *Arabŭ-Tătarŭ* înlocuindŭ în poesia poporană pe *Negru-Tătarŭ* din limba officială!

Diploma luĭ Stefanŭ Duşanŭ e fórte instructivă din maĭ multe punturĭ de vedere.

Pe cândŭ Româniĭ se metamorfosaŭ în Tătarĭ *negri*, Tătariĭ ceĭ orientalĭ, deşi în realitate eraŭ maĭ brunĭ decâtŭ noĭ, trebuĭaŭ vrêndŭ-nevrêndŭ să devină *albĭ*, căcĭ altŭ-feliŭ s'arŭ fi confundatŭ la unŭ locŭ noţiunea ambelorŭ popóre.

In adevĕrŭ, *Comani albi* şi *Comani nigri* ne întîmpină în acestŭ înţellesŭ degia în cronica maghiară a luĭ Simonŭ Kézai, scriitorŭ cu unŭ secolŭ anteriorŭ luĭ Stefanŭ Duşanŭ [6].

Acumŭ se nasce o întrebare.

Dela Serbĭ şi dela Bulgarĭ *arabisarea* Ţerreĭ-Românescĭ óre să nu fi trecutŭ în aceĭa-şĭ epocă maĭ departe spre Occidinte?

Ni va respunde renumita epopeă germană din secolulŭ XIII: *Cântulŭ Nibelungilorŭ*.

3) Ap. MAIKOV, **op. cit.**, 43.

4) **Glasnik**, V, 69.—RAYNALDUS, 1370, nr. 5.—etc.

5) MILADINOVTZI, **Bilgarski narodni piesni**, Zagreb, 1861, in-8, p. 323.—**Ibid.**, 101: o Română trans-danubiană, *Radı Vlachinia*, devine nevastă a domnuluĭ Negrilorŭ-Tătarĭ, *Czerni Tatare*, adecă a vre-unuĭ principe românŭ carpatinŭ.

6) Ap. ENDLICHER, 90: „*Comanorum alborum* terras transirent, de inde Sosdaliam, Rutheniam, et *nigrorum Comanorum terras ingressi usque Tize flumen*..."—Cf. HORVAT, **Commentatio de initiis Jazygum et Comanorum**, Pestini, 1801, in-8, p. 41, nota.—**Chronicon Budense**, 14: „*Cumanos Albos*, deinde Susdalos, Ruthenos, *terramque Nigrorum Cumanorum intravere, abinde egressi usque ad Thysciam pervenerunt* etc."

§ 34.

ARABISAREA ROMANILORU IN NIBELUNGENLIED.

S'arŭ puté face o bibliotecă întrégă din mulţimea de commentare marĭ şi micĭ, cărora li dede nascere aşa ḑisulŭ *Nibelungenlied* în cursŭ abia de o gĭumĕtate de secolŭ [1].

După multă băttaiă de capŭ, critica modernă a reuşitŭ a stabili într'unŭ modŭ decisivŭ, ca unulŭ din punturile celle maĭ fundamentale, proveninţa austriacă a ultimeĭ redacţiunĭ sub care s'a conservatŭ pênĕ la noĭ acéstă admirabilă epopeă, deşi materialurile eĭ datéză din diverse epoce şi din diverse regiunĭ, fiindŭ împrăştiate pe icĭ pe collea pe tótă întinderea pămêntuluĭ teutonŭ pênĕ 'n ghiăţurile Islandeĭ [2].

Scrisŭ în vecinĕtatea Dunăriĭ de gĭosŭ, lesne se esplică în Cântulŭ Nibelungilorŭ nu numaĭ incidintele episcopuluĭ Peregrinŭ dela Passau, nu numaĭ sublima figură a marchesuluĭ Rudigerŭ de Bechlaren, nu numaĭ atâtea alte amĕnunte curatŭ sud-germane, dérŭ maĭ cu sémă precisele selle cunnoscinţe despre tóte popórele de pe ţermiĭ Pontuluĭ, Grecĭ, Ruşĭ, Polonĭ, Pecenegĭ, Românĭ:

„Von *Riuzen* und von *Kriechen* reit dâ manic man,
„Den *Poelân* und den *Vlâchen* sach man swinde gân..
„Von dem lande ze *Kiewen* reit dâ manic degen,
„Und die wilden *Pesnaere*..." [3]

Venimŭ acumŭ d'a-dreptulŭ la cestiune.

După Nibelungenlied, a căruĭ origine austriacă ne interesséză fórte multŭ, celle maĭ preţióse ţessĕture de metassă sossescŭ din *Arabia.*

Regina Krimhilda, cândŭ prepară haĭne serbătorescĭ pentru plecarea frateluĭ seŭ, «împodobesce cu gĭuvaere *metăssurile arabe, albe ca zăpada*»:

„Die 'Arâbischen sîden wîz alsô der snê" [4]

Intr'unŭ altŭ passagĭu vedemŭ o cingĕtóre «reţinêndŭ *elegantele îndouiture alle stoffelorŭ de Arabia*»:

„Uf edel rôke ferrans von pfelle ûz 'Arâbi" [5].

Apoĭ ne maĭ întimpină patru-ḑecĭ şi treĭ fete dela Rinŭ, «îmbrăcate în *strălucite materie ţessute în Arabia*»:

„Die truogen liehte pfelle, geworht in Arâbin" [6].

Avemŭ de 'naintea nóstră unŭ monumentŭ francesŭ fórte minuţiosŭ, aprópe de aceĭa-şĭ vrĕstă cu Nibelungenlied şi'n care sunt enumerate tóte ţerrele de unde venĭaŭ felĭurite mărfurĭ la nundine din Bruges în Belgia, unulŭ din celle maĭ active centrurĭ commerciale în evulŭ mediŭ, maĭ allesŭ în privinţa Germanieĭ.

1) Vomŭ indica aci numaĭ pe acellea, carĭ ni sunt cunnoscute noue: GÖTTLING, **Über das Geschichtliche im Nibelungenliede**, Rudolstadt, 1814, in-8; MONE, **Einleitung in das Nibelungenlied**, Heidelberg, 1818, in-4; HAAS, **Die Niebelungen in ihren Beziehungen zur Geschichte des Mittelalters**, Erlangen, 1860, in-8; KRUEGER, **Der Ursprung des Nibelungenliedes**, Landsberg, 1841, in-8; ROSENKRANZ, **Das Heldenbuch und die Nibelungen**, Halle, 1829, in-8; HOLZMANN, **Untersuchungen über das Nibelungenlied**, Stuttgart, 1854, in-4; MOSLER (Gebrüder), **Der Nibelunge-Noth**, Leipzig, 1864, in-8; REVILLE, **L'Epopée des Nibelungen**, în **Revue des deux mondes**, 1866, p. 887-918; LAVELEYE, **Les origines du Nibelunge-Not**, în **Les Nibelungen**, traduction nouvelle, Paris, 1861, in-8, p. IX-LXXIX; etc.—Unŭ vechĭu fragmentu din Nibelungenlied, descoperitŭ în Transilvania, s'a publicatŭ în VON DER HAGEN, **Germania, Neues Jahrbuch d. berl. Gesell. f. deut. Spr.**, Berlin, 1836, in-8, t. 1, p. 337-38.

2) Veḑĭ în astă privinţă, între ceĭ-l'alţĭ. observaţiunile luĭ THIERRY, **Histoire d'Attila**, Paris, 1864, in-8, t. 2, p. 332-41, şi alle luĭ BEAUVOIS, **Histoire légendaire des Francs et des Burgondes**, Paris, 1867, in-8, p. 279-291.

3) **Der Nibelunge Noth und die Klage**, ed. Lachmann, Berlin, 1851, in-8, p. 173-4.

4) **Ibid.**, 48. — In unele manuscripte: *Arabiscen*, **ib.**, Anmerkungen, 50.

5) **Ib.**, 74.—In variante: *uz Arabin*, **ib.**, Anm., 77.

6) **Ib.**, 108.—Variantŭ: *Araby*, **ib.**, Anm., 107.

Acéstă instructivă listă nu ni indică absolutamente nicĭ o importaţiune din propriŭ ḑisa *Arabiă*.

Fabricatele celle grelle şi scumpe de metassă, de natura cellorŭ descrise în Nibelungenlied, se adduceaŭ atuncĭ dintr'o ţérră pe care lista dela Bruges o numesce *Tătariă*.

Eccĕ testulŭ:

«Thartarie, *draps d'or et de soie de moult de menieres*, et pelles, et vairs, et gris.» [7] —

După Cântulŭ Nibelungilorŭ, affară de metăssăriă, *Arabia* maĭ avea la dispositiunea commerciuluĭ germanŭ unŭ altŭ productŭ şi maĭ căutatŭ: aurŭ.

Pe haĭnele soţilorŭ regeluĭ Gunterŭ «petrele străluciaŭ în *aurŭ de Arabia*:

„Uz 'Aräbischem golde vil gesteines schein." [8]

După lista dela Bruges aurulŭ se adducea la Germanĭ din Polonia, din Ungaria şi din Boemia. [9]

Astŭ-felĭu, în privinţa auruluĭ în speciă, *Arabia* din Nibelungenlied se confundă fórte positivŭ cu vre-una din ţerrele carpatine séŭ danubiane.

Acésta se confirmă prin alte fontâne istorice posterióre totŭ de provenință austriacă.

Enricŭ de Muglein, cronicarŭ sud-germanŭ din secolulŭ XIV, ḑice că primulŭ duce maghĭarŭ Arpadŭ a trămisŭ în darŭ principeluĭ Pannonieĭ, pe care voĭa să'lŭ înşelle ca să'ĭ copprindă ţérra, o şea poleită cu *aurŭ de Arabia*: «verguld mit golde von arabia», şi unŭ frêŭ totŭ de *aurŭ de Arabia*: «dezselben goldes von arabia»[10].

Cronicarulŭ anonimŭ dela Buda din secolulŭ XV, vorbindŭ despre acellaşĭ evenimentŭ, întrebuinţéză espressiunea: «sella deaurata *auro arabie*»[11].

Negreşitŭ că acellŭ *aurŭ Arabescŭ* allŭ luĭ Arpad provenĭa maĭ curêndŭ din învecinata regiune Bass-*arabéscă* decâtŭ din imaginarele mine dela Marea-roşiă.

Acésta ne conduce a urmări *Arabia* totŭ pe aci şi 'n respectulŭ metăssărieĭ, încercându-ne a limpeḑi semnificaţiunea termenuluĭ *Thartarie* în lista dela Bruges, unde aşa se numescĕ acea parte de locŭ căriĭa Cântulŭ Nibelungilorŭ ĭĭ ḑice *Araby*.

In actulŭ tzaruluĭ Stefanŭ Duşanŭ de pe la 1350 noĭ veḑurămŭ degia Muntenia figurândŭ sub numele de *Tătariă*, érŭ în balladele poporane bulgaro-serbe sub epitetulŭ de *Arabo-tătariă*.

Intr'o bullă papală din 1374, relativă la propaganda catolică între Românĭĭ din Transilvania, eĭ sunt numiţĭ vecinĭ cu *Tătaria*, înţellegêndu-se sub acestŭ termenŭ România danubiană: «certa pars multitudinis nationis Walachorum, qui circa metas Regni Hungariae *versus Tartaros* commorantur.» [12]

Acella-şĭ înţellesŭ cată să fi avêndŭ şi *Thartarie* în lista dela Bruges.

Probele sunt numeróse şi categorice.

După lista dela Bruges, acea *Tătariă* înzestra lussulŭ germanŭ nu numaĭ cu mĕtăssurĭ, dérŭ încă şi cu mărgăritarŭ: «soie de moult de menieres et *pelles*.» [13]

Eĭ bine, callea cea maĭ scurtă, pe care mergea mărgăritarulŭ în Austria şi restulŭ Germanieĭ, era Dunărea.

La gurele acestuĭ fluviŭ illŭ adducea navigaţiunea mercantilă a Măriĭ-negre, respăndindu-lŭ apoĭ în susŭ pe ambele ţermurĭ.

7) MS. din Biblioteca Naţională din Paris, ap. LEGRAND D'AUSSY, **op. cit.**, IV, 8-10.

8) **Ed. cit.**, 49.

9) **Op. cit.**, 8: „Hongrie, cire, or et argent en plate; Bahaigne, cire, argent et estain; Polane, or et argent en plate etc."

10) MUGLEIN, **Chronik der Hunnen**, în KOVACHICH, **Sammlung kleiner noch ungedruckter Stücke**, Ofen, 1805, in-8, t. 1, p. 20.

11) **Chronicon Budense**, ed. Podhradczky, Budæ, 1838, in-8, p. 38.

12) FEJÉR, IX, 4, 589.

13) DU CANGE, VII, 257: „*pelle, perle*."

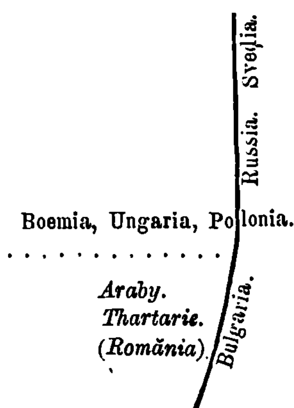
La 1387 Genovesiĭ reuşiră chĭarŭ a obţine, ca depositulŭ lorŭ de mărgăritarŭ în Dobrogea să fie scutitŭ de orĭ-ce vamă: «non tamen intelligantur in ipsis rebus navigia, aurum, argentum, *perlae veraces*» [14]

Prin urmare, sub rapportulŭ mărgăritaruluĭ *Tătaria* listeĭ dela Bruges coincidă cu România.

Pe lôngă metăssurĭ şi mărgăritarŭ, acéstă regiune maĭ procura Germanieĭ, după passagĭulŭ reprodusŭ maĭ susŭ testualmente: «vairs et gris», adecă differite varietăţĭ de blânurĭ. [15]

Totŭ astă marfă şi totŭ după lista dela Bruges se adducea numaĭ din Polonia, din Bulgaria, din Russia şi din Sveḑia. [16]

Să luămŭ acumŭ o mappă şi să însemnămŭ prin căte-va punturĭ linia ţerrelorŭ de unde venĭa aurulŭ, adecă Boemia, Ungaria şi Polonia, érŭ printr'o trăssură linia de unde venĭaŭ blânurile, adecă Sveḑia, Russia, Polonia şi Bulgaria, căutândŭ astŭ-feliu *anghĭulŭ de cĭocnire între aurŭ şi blânurĭ:*

Amŭ dobânditŭ o demonstraţiune geometrică.

Este matematicesce evidinte, că acea *Arabiă* din care după Cântulŭ Nibelungilorŭ venĭa aurulŭ, ca şi din Boemia, Ungaria şi Polonia; acea *Tătariă* din care după lista dela Bruges venĭaŭ blânurile, ca şi din Bulgaria, Polonia, Russia şi Sveḑia; acea *Arabiă,* adecă Bass-*arabiă*, şi acea *Tătariă,* adecă *Cumaniă,* nu putea fi decâtŭ *România,* aşeḑată la miḑŭ-locŭ într'unŭ colţŭ între Ungaria, Polonia şi Bulgaria, încâtŭ partecipa firesce de genulŭ productivităţiĭ şi transacţiunilorŭ tuturorŭ acestorŭ regiunĭ.

Este unulŭ din acelle casurĭ, fórte rare în istoriă, cândŭ concurge la descoperirea adevěruluĭ procedura sciinţelorŭ essacte!

In Studiulŭ III noĭ vomŭ vorbi pe largŭ despre immemoriala anticitate a esportăriĭ auruluĭ olténŭ din Muntenia, de unde ellŭ se respândĭa maĭ cu preferinţă în laturea Austrieĭ actuale; d'o cam dată ne vomŭ opri assupra puntuluĭ metăssărieĭ, prevenindŭ o obĭecţiune destullŭ de seriósă.

§ 35.

TRANSITULU COMMERCIALU PRIN ROMANIA.

Ne va întreba orĭ-cine cu o legitimă îndouélă: România din véculŭ de miḑŭ-locŭ fost'a ea o ţérră sericolă, după cumŭ ni appare *Arabia* în Cântulŭ Nibelungilorŭ?

14) SILVESTRE DE SACY, **Archives de la république de Gènes** în **Notices et extraits,** t. II, Paris, 1827, in-4, p. 69.

15) DU CANGE, VII, 194: „Gris, sorte de fourrure“; *ib*:, 823: „Vaire, vair, sorte de pelleterie“.

16) **Op. cit.,** 8-10: „Suedelen, *vairs et gris*, oint, sui, etc. — Polane, or et argent en plate, cire, *vairs et gris*, etc. — Rossie, cire, *vair et gris*. — Bougerie, *vairs et gris*, hermine, etc“.

Nu, n'a fostŭ, precumŭ nu producea nicĭ mărgăritarŭ, şi cu tóte astea Germania se approvisiona atuncĭ cu perle şi cu celle maĭ allese stoffe de metassă anume din Muntenia, căcĭ le căpeta dela gurele Dunăriĭ, de unde elle se urcaŭ pe crescetulŭ fluviuluĭ departe la Ratisbona în fundulŭ Bavarieĭ.

Pênĕ astă-ḑĭ unŭ splendidŭ tabellŭ în pinacoteca dela Municŭ, schiţatŭ după datele istorieĭ commerciale a Bavarieĭ, ni offeră cu viuele culorĭ alle arteĭ moderne spectacolulŭ descărcăriĭ mărfurilorŭ orientale pe ţermulŭ Danubiuluĭ.

Servindŭ dreptŭ miḑŭ-locitóre între Appusŭ şi Resăritŭ, Muntenia primĭa la rôndulŭ seŭ metăssurĭ, perle şi alte scumpeturĭ de'nteĭu dela Grecĭ, de unde avemŭ chĭarŭ cuvintele μέταξα[1], σύρμα[2] etc.; apoĭ dela differiţiĭ dictatorĭ italianĭ aĭ commerciuluĭ ponticŭ: Amalfitanĭ, Pisanĭ, Veneţianĭ, Genovesĭ, Florentinĭ, şi'n parte dela industrioşiĭ Slavĭ din Ragusa şi dela aventurariĭ Catalanĭ din Barcelona.

Cronicarulŭ russŭ Nestorŭ, vorbindŭ în secolulŭ XII despre Dunărea de gĭosŭ, ḑice că superbele stoffe aurite de metassă venĭaŭ acollo din Grecia, maĭ adăugêndŭ cu admiraţiune: «aci se întrunescŭ tóte bunurile pămêntuluĭ!» [3]

In secoliĭ XIII şi XIV Italianiĭ aŭ înlocuitŭ pe Grecĭ [4], stabilindŭ într'adinsŭ unŭ însemnatŭ factoriŭ la Kilia [5], de unde îşĭ întindeaŭ apoĭ o dominaţiune fluvială aprópe esclusivă pênĕ la Gĭurgĭu şi chĭarŭ pênĕ la Calafatŭ. [6]

Este dérŭ învederatŭ că acea avută *Arabiă*, din care se commissionaŭ în evulŭ mediŭ pentru Germania, şi maĭ cu deosebire pentru Austria, minunatele produsurĭ alle Oriinteluĭ, se afla între Carpatŭ şi Istru, în Bass-*arabia*, érŭ nu peste noue ţerre şi noue mărĭ lôngă Golfulŭ Persicŭ.

Acumŭ o lîmurire.

§ 36.

CONFUSIUNEA INTRE ARABIA DANUBIANA SI ARABIA ASIATICA.

D. Bessonov surprinsese cu multă petrundere romănismulŭ *Arabieĭ* în poesia poporană bulgaro-serbă, dérŭ a commisŭ errórea, commună novicilorŭ în critica istorică, de a da asserţiuniĭ sélle unŭ caracterŭ pré-absolutŭ.

Atâtŭ rapsodicele ballade serbe şi bulgare din véculŭ de miḑŭ-locŭ, precumŭ şi măréţa poemă epică a Germanieĭ, basându-se d'o potrivă pe amăgitorulŭ sunetŭ allŭ numeluĭ Bass-*arabŭ*, confundă într'o singură concepţiune pe Românĭ şi pe Arabĭ; înse'ĭ confundă, nu'ĭ identifică, să se observe bine acéstă distincţiune, şi tocmaĭ de aceĭa fie-care din celle doue elemente, elementulŭ românŭ şi elementulŭ arabŭ, fiindŭ numaĭ confuse, nu identice,

1) Italianiĭ ḑicŭ de assemenea *matassa*, Spanioliĭ *madexa*, Portugesiĭ *madeixa*, Unguriĭ *matasz*, etc., totŭ din causa primitiveĭ importaţiunĭ a metasseĭ la dênşiĭ de către Grecĭ, séŭ maĭ bine din Grecia.

2) In limba albanesă acestŭ cuvêntŭ, *sirme*, a trecutŭ chĭarŭ în înţellesulŭ de metassă.—Cf. articolulŭ nostru **Elleniĭ şi barbariĭ,** în ḑiarulŭ **Traianŭ,** 1870, nr. 5, p. 19.

3) **Chronica** NESTORIS, ed. Miklosich, Vindobonae, 1860, in-8, p. 15: *„tu vsia blagaia schoditsia*, ot Grek *zlaty pavoloky"* etc. Noĭ credemŭ maĭ preferabilă lecţiunea *zlaty pavoloky* în locŭ de „zlato, pavoloky", precumŭ se citesce în generalitatea ediţiunilorŭ luĭ Nestorŭ, căcĭ stoffele orientale celle maĭ scumpe din evulŭ mediŭ eraŭ *aurite*. Acéstă correcţiune nu schimbă întru nemicŭ essenţialulŭ simţŭ allŭ cuvintelorŭ cronicaruluĭ rusŭ în respectulŭ metăssurilorŭ.—Cf. tractatulŭ principeluĭ berladénŭ Ivancu cu Mesembria din 1134, împreună cu commentarele nóstre, în ḑiarulŭ **Traĭanŭ,** 1869, nr. 55, p. 220.

4) DE LA PRIMAUDAIE, **Études sur le commerce au moyen âge,** Paris, 1848, in-8, p. 213: „Varna était l'entrepôt du *riche commerce de la Valachie.* Toutes les marchandises de cette province, destinées pour Constantinople, y étaient conduites. *Un grand nombre de marchands grecs et latins la visitaient continuellement; mais les principales affaires étaient faites par les Vénitiens et les Génois.* Ces deux peuples avaient des traités de commerce avec les princes du Dobroutze, et les autres négociants ne pouvaient trafiquer en Bulgarie que sous leur patronage. On portait à Varna du sel, de la quincaillerie, du poivre, des épiceries de toute sorte, qui se vendaient avec un grand bénéfice; des toiles des draps d'-Europe, *des tissus de soie, des camelots* etc."

5) **Archivio storico italiano,** serie III, t. 3, part. 1, Firenze, 1866, in-8, articolulŭ luĭ BELGRANO, **Le cambiali appó i Genovesi,** p. 109.

6) Studiulŭ nostru **San-Giorgio şi Calafato,** în ḑiarulŭ **Columna luĭ Traĭanŭ,** 1870, nr. 57, p. 3.

conservă pênĕ la unŭ gradŭ propria individualitate, lăssând'o să transpire din cândŭ în cândŭ maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ.

Numindŭ pe Românĭ *Arabĭ*, 'Bulgaro-serbiĭ scieaŭ fórte bine, maĭ allesŭ după invasiunea ottomană în Europa, despre essistinţa unorŭ alţĭ Arabĭ în oriinte, precumŭ o scieaŭ şi maĭ bine Germaniĭ, maĭ cu sémă în urma Cruciatelorŭ.

Confundându-se ambele noţiunĭ din causa omonimităţiĭ, muza slavică de peste Dunăre strămută adessea assupra Româniloru tóte trăssurele unuĭ Beduinŭ séŭ chiarŭ alle unuĭ Negriténŭ, érŭ căte o dată, printr'unŭ procedimentŭ diametralmente oppusŭ, cărpesce cătră Beduinĭ şi Negritenĭ câte ce-va românescŭ.

Cândŭ o balladă bulgaro-serbă descrie o «térră *arăbéscă*» dela Dunăre, ca în essemplele citate maĭ susŭ din d. Bessonov, e maĭ multŭ decâtŭ sicurŭ că vorbesce despre «ţérra bass-*arabéscă*» ; este înse nu maĭ puţinŭ certŭ că are în vedere nu pe Românĭ, ci pe Orientalĭ, cândŭ povestesce răpirea uneĭ fete de popă de cătră douĭ-spre-ḑece *Arabĭ*, «carĭ o ducŭ *la Ali-paşa din Janina*» :

„ . . tie *tzîrni Arapi*
„Mene ke mlada popleniat,
„Ke me odnesiat v Ianino,
„V *Ianino pri Ali-pasza*,
„Basz-robinczitza da bidam,
„*Szerbet i cafe* da sluzsam..." [1]

Este dérŭ o gravă retăcire de a generalisa fără nicĭ o mărginire, precumŭ o face d. Bessonov.

Totŭ aşa în Nibelungenlied aurulŭ şi metăssurile *arabe* indică adducerea lorŭ pe Dunăre din regiunea română a Bass-*arabieĭ*; înse nu ni póte fi permisŭ de a attribui poetuluĭ germanŭ o intenţiune geografică precisă şi esclusivă.

Pe lôngă Arabia românéscă dela gurele Danubiuluĭ, ne maĭ întimpină în Cântulŭ Nibelungilorŭ căte o allusiune la Arabia cea resăriténă.

Bună-óră :

„*Von Ninnivê der sîden* si den borten truoc..." [2]

Séŭ :

„*Von Marroch dem lande und ouch von Lîbîân*
„*Die aller besten sîden die ie mêr gevan*
„*Deheines küneges künne*, der heten si genuoc..." [3]

Ninive nu maĭ essista de seculĭ în epoca luĭ Nibelungenlied; la Marocco, şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ în Libia, nu se făcea în realitate metassă; înse căntăreţuluĭ îĭ era de agĭunsŭ a fi auḑitŭ vr'o obscură poveste despre relativulŭ arabismŭ allŭ acestorŭ localităţĭ, pentru ca ellŭ pe dată să le înavuţéscă cu nativitatea splendidelorŭ stoffe, pe carĭ Austria le cunnoscea prin intermediulŭ ţerreĭ Bass-*arabilorŭ*.

Intr'unŭ locŭ poesia epică germană merge pênĕ a inventa o regiune de totŭ imaginară, unŭ Zazamanc séŭ Zazamant, de unde adduce mĕtassă verde :

„Unde *von Zazamanc der grüenen (sîden) sô der klê...*" [4]

Ninive, Marocco, Libia, Zazamanc, probéză că poetulŭ Nibelungilorŭ nu avea nicĭ o ideiă despre adevĕratele fabrice arabe de metassă, fórte înflorite pe atuncĭ în Siria şi în Spania

1) MILADINOVTZI, **Bîlgarski narodni piesni**, Zagreb, 1861, in-8, p. 407.

2) **Ed. cit.**, 110.

3) **Ibid.**, 48.

4) **Ib.**, 48.—Variante: *Zazamanch*, *Zazamant*, ib., Anm., 50, unde Lachmann adaogă: „*Seiden von Zazamanc kommen sonst nirgend vor.*"

de gïosŭ [5], dérŭ alle cărora superbe producte eraŭ de totŭ necunnoscute pe territoriulŭ austriacŭ.

In secoliï XII, XIII, XIV, stâpânï absolutï aï Pontuluï fiindŭ Greciï şi Italianiï, carï possedaŭ eï-înşiï speciele celle maï superióre de metassă, fabricate maï cu sémă în Constantinopole séŭ la Palermo şi susţinute prin protecţionismulŭ cellŭ maï rigurosŭ [6], ţessĕturele propriŭ ḑisse arabe nu puteaŭ străbatte la gurele Dunăriï şi 'n lungulŭ acestuï fluviŭ.

Chïarŭ în Occidinte, ba tocmaï într'o ţérră pe atuncï semi-arabă, în patria luï Rodrigŭ Cid-Campeador, stoffele italiane se bucuraŭ de cea maï întinsă reputaţiune:

«Mantos è pielles è *buenos cendales d'Adria*» [7].

Aşa déro preţiósele materie, pe carï le admiră epopeïa austriacă, eşïaŭ din manufacture grece şi maï allesŭ italiane; înse loculŭ lorŭ de oprire între puntulŭ de plecare şi puntulŭ de destinaţiune afflându-se în Muntenia, adecă în Bass-*arabia* séŭ maï bine în acea regiune în care, după espressiunea călugĕruluï Nestorŭ dintre anniï 1150—1200, «se întrunescŭ tóte bunurile pămĕntuluï», elle agïungeaŭ la Nemţï sub numele de metăssurï *arabe*.

Totŭ astŭ-felïu în Francia mărfurile indiane şi chinese purtaŭ epitetulŭ de alessandrine, nu pentru că se confecţionaŭ în Alessandria, ci din causa depozituluï lorŭ în acéstă metropolă commercială a Egiptuluï [8].

Acellea-şï mărfurï, cândŭ petrundeaŭ în Europa prin callea Russieï, deveniaŭ în Appusŭ: *cendal de Russie* [9]; cândŭ se depuneaŭ în Ungaria: *point de Hongrie* [10]; cândŭ treceaŭ Mediterrana: *cendal de Candie* [11].

In regulă generală s'arŭ puté ḑice că popórele botéză nu numaï lucrurile, dérŭ pênĕ şi fiinţele străine, décă elle vinŭ de departe, nu după adevĕrata lorŭ patriă, ci după unŭ puntŭ intermediarŭ maï cunnoscutŭ.

Essemplulŭ cellŭ maï isbitorŭ sunt Ţiganiï, pe carï neminï nu ï-a consideratŭ ca Indianï, ci uniï ï-aŭ făcutŭ Egiptenï, Γύφτοι, *Gitanos, Faraonï, Gypsies,* érŭ altora, vĕḑêndu-ï că immigréză în Francia din direcţiunea Boemieï, lï-a plăcutŭ, fără nicï o umbră de raţiune etnografică, să-ï numéscă: *Bohémiens.*

Acuma, după ce amŭ discernutŭ casurile de escepţiune, analisa fiindŭ terminată, să ne oprimŭ unŭ momentŭ assupra semnificaţiuniï sintetice a numeluï *Arabia* în privinţa Munteniéï.

§ 87.

ARABIA CA NUMELE EPICŬ ALLŬ ROMANIEI.

Una din frumuseţele celle maï caracteristice alle genuluï poeticŭ consistă în a imagina rapporturï între diversităţï.

Assemĕnarea nominală între Bass-*arabia* şi *Arabia* a fostŭ motivulŭ uneï creaţiunï de acéstă natură.

In diplome, în cronice, în proza véculuï de miḑŭ-locŭ, noï nu găssimŭ nicăirï şi nicï o dată *arabisarea* Ţerreï-Românescï.

5) Veḑï în astă privinţă: BEZON, **Dictionnaire des tissus anciens et modernes,** Lyon, 1854, in-8, t. 2, p. 210, 219, etc. —LINAS, **Anciens vêtements sacerdotaux,** Paris, 1860, in-8, p. 123 sqq.—CONDE, **Historia de la dominacion de los Arabes en Espana,** Madrid, 1820, in-8, t. 1, p. 442 etc.— Lista din Bruges, **op. cit.,** 9, scie numaï despre Grenada, menţionând'o înse fórte în trécĕtŭ: „Grenate, cire, *soie,* raisins et amandres."

6) CIBRARIO, **Economia politica del medio evo,** Torino, 1861, in-8, t. 2, p. 231-232. — BEZON, **op. cit.,** II, 214, 265; III, 271.

7) **Poema del Cid.,** ap. BEZON, II, 174.

8) BEZON, II, 205: „En voyant ces étoffes désignées par le nom de la ville d'Alexandrie, on pourrait en induire qu' elles y étaient fabriquées; cependant il est probable qu'on tomberait ici dans l'erreur. *Alexandrie n'etait que l'entrepôt des marchandises de l' Orient et de l' Occident, le marché principal où venaient s'approvisionner les grands négociants du moyen-âge.*"

9) **Ibid.,** II, 173.

10) **Ib.,** I, 67.

11) **Ib.,** II, 173.

Ea ne întimpină unicamente în operele fantasieĭ, şi d'o cam dată anume:

1-o. Ballade bulgaro-serbe;

2-o. Cântulŭ Nibelungilorŭ;

3-o. Rebusulŭ capetelorŭ negre, carele în faptŭ, ca şi eraldica întrégă, nu este decâtŭ o poesiă zugrăvită.

Acéstă revistă a fontânelorŭ ni permitte a privi «Arabia» ca *numele epicŭ* allŭ Munteniеĭ în evulŭ-mediŭ.

In adevĕrŭ, în dată ce aceĭa-şĭ ideiă se încerca a eşi din sfera imaginaţiuniĭ pentru a întra în limbagiulŭ vulgarŭ, o vedemŭ mănţinêndu-se numaĭ pe giumĕtate.

Aşa în crisovulŭ serbescŭ allŭ tzaruluĭ Stefanŭ Duşanŭ de pe la 1350, séŭ în cronica maghiară a luĭ Simonŭ Kézai din secolulŭ XIII, Munteniĭ remânŭ *negri*, înse eĭ nu maĭ sunt Arabĭ, ci Tătarĭ séŭ Cumanĭ, adecă dispare ceĭa-ce constituĭa prin escellinţă poesia numeluĭ: Bass-*arabiă*

O transiţiune şi maĭ prozaică, şi maĭ puţinŭ imitativă, şi maĭ apropiată de realitate, ni se presintă în *Kara-Iflak*, după cumŭ ne numescŭ Ottomaniĭ, séŭ în *Kara-Vlag*, după cumŭ ne chiămaŭ Mongoliĭ.

Aci nu maĭ sunt nu numaĭ Arabiĭ, fără carĭ Bass-*arabia* încetéză de a maĭ aţîţa prin consonanţă avêntulŭ închipuiriĭ, dérŭ nu maĭ sunt nicĭ măcarŭ Negri-Tătarĭ séŭ Negri-Cumanĭ, ci curatŭ şi simplu: *Negri-Românĭ*.

Este aceĭa-şĭ apă, lipsită înse, după o îndelungată curgere, de accessórele pittorescĭ alle isvoruluĭ.

§ 88.

NUMILE KARA-IFLAK, KARA-BOGDAN ŞI MAURO-VLACHIA.

In secolulŭ XIV, stabilindu-se pentru prima óră în Europa, Turciĭ s'aŭ cĭocnitŭ între Dunăre şi Balcanŭ cu puterniculŭ şi bellicosulŭ voevodatŭ allŭ Bassarabilorŭ

Degia de pe la 1370 istoria cea maĭ positivă, unŭ crisovŭ domnescŭ şi o bullă papală, ni arrétă pe vulturulŭ munténŭ învingêndŭ într'o luptă peptŭ la peptŭ pe semi-luna ottomană.

Muradŭ I, gróza Grecilorŭ, Slavilorŭ şi Maghiarilorŭ, fusese băttutŭ atâtŭ de cumplitŭ de către Vladislavŭ Bassarabŭ, încâtŭ merse vestea pênĕ la Roma. [1]

Cea ânteiă cestiune, care trebuĭa să misce pe Turcĭ în faţa acestorŭ îndrăciţĭ Muntenĭ, a fostŭ firesce: cine sunt şi cumŭ se chĭamă?

O assemenea întrebare nu se putea adressa din parte-le decâtŭ numaĭ dóră vecinilorŭ nostri Serbĭ şi Bulgarĭ, carĭ ne cunnosceaŭ maĭ d'aprópe şi cu carĭ înşiĭ Ottomaniĭ, prin consecinţa posiţiuniĭ geografice respective, aveaŭ o cunnoscinţă anterióră.

Respunsulŭ Bulgaro-serbilorŭ, imperiosamente dictatŭ prin propriulŭ lorŭ puntŭ de vedere, a fostŭ:

Aceştĭ ómenĭ sunt *Vlachĭ*, adecă dintr'o viţă cu celle-l'alte némurĭ romanice; érŭ câtŭ despre nume, îĭ chĭamă *Tzrni-Arapi*, *Czerni-Tatare*, *Arapi-Tatare*, «Negri-Arabĭ», «Negri-Tătarĭ», «Arabĭ-Tătarĭ».

Serbiĭ şi Bulgariĭ, în calitatea lorŭ de Serbĭ şi Bulgarĭ, nu puteaŭ respunde altminte, căcĭ arŭ fi desminţitŭ modulŭ de a ne numi chĭarŭ dênşiĭ în cronice, în diplome, în ballade, în tóte monumentele litteratureĭ sud-slavice din evulŭ-mediŭ.

O dată recommandaţĭ ca *Vlachĭ*, ca *Negri-Arabĭ*, ca *Negri-Tătarĭ*, ca *Arabĭ-Tătarĭ*, re-

[1]) **Diploma Ladislai Vaivodæ**, an. 1372 în FRIDVALDSZKJ, 83, şi FEJÉR, IX, 4, 477: „cum exercitu nostro viriliter *contra sævissimos et infideles Thorcos — ipsosque invadendo* etc.“ In BARITZ, **Transilvania**, V, 67, printr'o errore a editoruluĭ, acestŭ actŭ este publicatŭ în doue estracte, ca şi cândŭ arŭ fi doue documente differite.—**Bulla Urbani** în **Magaz. Ist.**, III, 131: „*impios Turquos* catholicæ fidei hostes pro Dei et præfatæ sedis reverentia *persequeris, et tuos reputas inimicos.*“

mănea acumŭ Ottomanilorŭ, usândŭ în voiă bună de aceste noţiunĭ, să ni făuréscă pe basea lorŭ vre-unŭ nume turcescŭ.

Incă din Asia eĭ cunnosceaŭ pré-bine pe adevĕraţiĭ Arabĭ şi pe adevĕraţiĭ Tătarĭ, încâtŭ era peste putinţă să ne confunde cu dênşiĭ, precumŭ a fostŭ permisŭ a ne confunda Serbilorŭ şi Bulgarilorŭ, alle cărorŭ informaţiunĭ despre depărtatulŭ Oriinte eraŭ în genere vage şi maĭ totŭ-d'a-una fabulóse.

Pentru Turcĭ, noĭ nu puteamŭ fi nicĭ Arabĭ, nicĭ Tătarĭ.

Eccĕ dérŭ escludêndu-se dela sine doue din celle patru epitete.

Nemicŭ înse nu împedeca pe Ottomanĭ a admitte restulŭ: *Vlachĭ* şi *Negri*.

Munteniĭ sunt *Vlachĭ*; Munteniĭ sunt *Negri*; prin urmare, Munteniĭ sunt *Negri-Vlachĭ*: «Kara-Iflak».

Kara însémnă turcesce *negru*; *Iflak* este unŭ orientalismŭ în loculŭ de *Vlachŭ*, precumŭ *Ibrailŭ* din *Braila*, *Izmailŭ* din *Smilŭ*, *Iskenderie* din *Scutari*, *Istifan* din *Stefanŭ*, etc.

In acestŭ chipŭ se traduce logicŭ şi facticŭ misteriósa origine a vechiuluĭ nume turcŭ allŭ Munteniei, pe care Leunclavius îllŭ commenta prin *negréţa* grâuluĭ românescŭ[2], érŭ nemuritorulŭ Cantemirŭ, dorindŭ cu orĭ-ce preţŭ a-şĭ facilita o forţată soluţiune, nu s'a sfiitŭ a committe pênĕ şi o falsitate[3]!

Pe la finea seculuĭ XIV Turciĭ observă essistinţa unuĭ allŭ douilea statŭ românŭ danubianŭ, fundatŭ atuncĭ de curêndŭ de către Maramurăşénulŭ Bogdanŭ.

Aceĭa-şĭ limbă, acellea-şĭ datine, acella-şĭ aspectŭ, Ottomaniĭ nu scieaŭ cumŭ să deosebéscă Moldova de Munteniă, decâtŭ prin numele personalŭ allŭ fundatoruluĭ.

Astŭ-felĭu allăturĭ cu «Negri-Românĭ», *Kara-Iflak*, se ivescŭ în limba turcă «Negriĭ-Bogdanĭ», *Kara-Bogdan*.

Şi nu numaĭ în limba turcă!

Intre anniĭ 1390-1400 patriarcatulŭ constantinopolitanŭ, întrândŭ în primele sélle relaţiunĭ cu Moldova, de totŭ próspetă încă pe scena politică, o numesce Μαυροβλαχία[4], adecă *Négră-Vlachiă*, séŭ chĭarŭ *Arabo-Vlachiă*, décă vomŭ considera ecuivocitatea ḑiceriĭ μαῦρος, *maurus*.

Maĭ pe scurtŭ, tóte câte veḑuserămŭ maĭ susŭ *arabisate* în poesia poporană bulgaro-serbă, fără a maĭ vorbi aci de Cântulŭ Nibelungilorŭ, se tranformă successivamente prin traducţiunĭ turce şi grece de pe slavonesce, maĭ allesŭ pe la începutulŭ seculuĭ XV, în *Kara-Iflak*, *Kara-Bogdan*, Μαυροβλαχία.

2) **Annales Sultanorum**, Francof., 1596, in-f., Pandectæ, p. 46: „*a frumento nigro*, cujus est ager ille feracissimus.“

3) In **Chroniculŭ**, II, 83, ellŭ recunnósce că Turciĭ nu numescŭ Moldova *Ak-Iflak*, adecă Alba-Vlachiă; în **Beschreibung** înse, p. 36, uĭtă prima'ĭ affirmaţiune şi ne assicură cu totulŭ din contra, că Moldoveniĭ se chĭamă turcesce: „*Ak-Iflak, dass ist weisse Walachen, im Gegensatz von Kara Iflak, den schwarzen Walachen, welche die Einwohner der Walachey sind.*“ In originalulŭ latinŭ allŭ luĭ Cantemirŭ, **Descriptio Moldaviæ**, ed. Papiŭ, Bucur., 1872, in-8, p. 2: „Turcæ enim, cum propter finitimas in Europa occupatas provincias sæpius in Moldaviam castra moverent, *Moldavis primo Ak Ulach nomen indiderunt.*“ O pură inventiune în favórea uneĭ antitese! *Ak-Iflak* nu essistă şi n'a essistatŭ nicĭ o dată în nomenclatura turcă a Românieĭ. In **Geschichte d. osm. Reichs.**, p. 67, Cantemirŭ merge şi maĭ departe, susţinêndŭ enormitatea cronologică, cumŭ-că Turciĭ numĭaŭ Moldova *Ak-Iflak* înainte de a o fi numitŭ *Kara-Bogdan!* Despre essistinţa acestuĭ din urmă degĭa pe la giumĕtatea seculuĭ XV, veḑĭ maĭ gĭosŭ în nota următóre testulŭ luĭ CHALCOCONDYLAS. Trebue déro să căutămŭ pe *Ak-Iflak* tocmaĭ în secolulŭ XIV, séŭ şi maĭ susŭ. Eccĕ o minune, pe care Cantemirŭ n'o preveḑuse!

4) **Acta Patriarchatus Constantinopolitani**, II, nr. 404, 435, 444, 454, 461, 465, 468, 472, 487, 495, 514, 516, 660.— Cf. CODINUS, **De officiis magnæ ecclesiæ**, ed. Gretser, Paris, 1625, in-f., p. 130: „*καὶ ἐν τῇ Μαυροβλαχία.*“— Cf. CHALCOCONDYLAS, ed. cit., lib. IX, p. 514: „*ἐπὶ τὸν Μελαίνης Πογδανίας ἡγεμόνα*“, unde appare o traducere litterală din *Kara-Bogdan* turcescŭ, pe cândŭ *Μαυροβλαχία*, o formă maĭ vechiă, se vede a fi fostŭ luată de către Grecĭ nu dela Ottomanĭ, ci d'a dreptulŭ dela Serbĭ şi Bulgarĭ.—GEBHARDI, **Dalmatien in Allgemeine Weltgeschichte**, t. 35, Leipzig, 1781, in-8, p. 469, ḑice: „*Maurovlachia ward durch den Prachova-strom von Ungrovlachia getrennt*, und war also das östlichste Stück der heitigen Walachey etc.“ O comediă întrégă, basată pe neînţellegerea cuvintelorŭ luĭ Chalcocondylas despre *munţiĭ Vrancei*, *Πρασοβός*, pe carĭ Gebhardi ĭĭ preface în *apa Prahova*: „Prachova-strom!“

§ 39.

MORLACHII DIN DALMAŢIA.

Cuvêntulŭ Μαυροβλαχία ni adduce a-minte de a rectifica în trécĕtŭ o secolară erróre.

Româniĭ din Dalmaţia, de-multŭ slavisaţĭ, dérŭ maĭ conservândŭ încă óre-carĭ urme etnografice de străbuna lorŭ tulpină, se numescŭ pênĕ astă-ḑĭ eĭ-înşiĭ *Vlachĭ*, érŭ veciniĭ li ḑicŭ *Morlachĭ*.

Pedantismulŭ etimologicŭ n'a lăssatŭ în pace pe acestŭ *Mor*—.

In timpulŭ nostru devinŭ din ce în ce maĭ rarĭ filologiĭ de felĭulŭ acellora ce tragŭ *Ardélulŭ* din *ardere* séŭ *viforulŭ* din *vis-fors*[1]; înse în epoca obscurantismuluĭ sciinţificŭ assemenĭ derivaţiunĭ limbistice formaŭ pentru semi-erudiţiune o petrecere de tóte ḑillele.

Pe cândŭ cronicarulŭ francesŭ Turpin din secolulŭ XI susţinea cu gravitate că numele celticŭ *Fergus* nu este decâtŭ lătinesculŭ *ferrum acutum*[2], cronicarulŭ dalmatinŭ din Dioclea nu avea de ce se teme în secolulŭ XII, affirmândŭ la rôndulŭ seŭ, cumŭ-că slaviculŭ *Morlach* vine din grecesculŭ Μαυροβλαχός, Negru-Vlachŭ[3].

Par'că auḑĭ pe Figaro: «A pédant, pédant et demi; *vous parlez latin, je parle grec!*»[4].

Dintre scriitoriĭ bizantinĭ anterioriĭ Presbiteruluĭ Diocleatŭ, acella carele vorbesce maĭ multŭ despre Dalmaţia este împeratulŭ Constantinŭ Porfirogenetŭ.

Pe Latiniĭ de acollo ellŭ îĭ chĭamă pretutindenĭ *Romanĭ*, Ρωμάνοι[5].

Vorba *Mor*-lachŭ nu este şi nu póte fi grécă, ci-ĭ curatŭ slavică.

N'are cine-va decâtŭ a lua în mână cellŭ ânteĭu dicţionarŭ geograficŭ, ş'o să se convingă că ţérra Morlachilorŭ se întinde d'a-lungulŭ Adriaticeĭ, răḑĕmată de ţermulŭ *măriĭ*[6].

Este ceĭa-ce se ḑicea grecesce Παραθαλασσία, latinesce *Civitates maritimae*, slavonesce *Pomorie*[7].

Marea se chĭamă în tóte dialectele slavice: *more*[8].

Mor-vlachŭ însemnează: *Vlachŭ Maritimŭ*.

Eĭ bine, paradossulŭ Presbiteruluĭ din Dioclea a găssitŭ totuşĭ partisanĭ chĭarŭ între fruntaşiĭ criticeĭ istorice, precumŭ a fostŭ Gebhardi[9], séŭ între corifeiĭ filologieĭ slavice, după cumŭ este Jireczek[10].

Atâtŭ de a-nevoiă se smulgŭ din minţile umane errorile pré-învechite!

Făcêndŭ acéstă digressiune despre Morlachĭ, noĭ avurămŭ în vedere a preveni din partea

1) SELAGIANU, **Manualŭ de geografiă,** Viena, 1871, in-8, p. 13, 67.—In prefaţă autorulu numesce istoria: „elementulŭ nostru propriŭ", şi promitte: „una istoriă naţiunale!" Să ne feréscă Dumneḑeŭ!

2) **De vita Caroli Magni et Rolandi,** ap. SALVERTE, I, 377.

3) ANONYMUS PRESBYTER DIOCLEAS, în SCHWANDTNER, III, 478.

4) Citatŭ într'o occasiune analogă de FALLMERAYER, **Fragm.**, II, 462.

5) **De administr. imperio,** passim.

6) BOUILLET, verbo *Morlaquie*: „Petit pays d'Europe, *sur l'Adriatique*, entre la Dalmatie et la Croatie etc."

7) SAFARJK, **Slow. Star.**, 667.

8) Degia FORTIS, **Viaggio in Dalmatia,** Venetia, 1774, in-8, t. 1, p. 67, observă că *mor* în numele Mor-lachilorŭ nu este decâtŭ slaviculŭ *more*, dérŭ se arruncă apoĭ, p. 70, 71, într'o ipotesă escentrică assupra semnificaţiuniĭ cuvêntuluĭ *Vlachŭ*. —Este maĭ correctŭ LEVASSEUR, **La Dalmatie ancienne et moderne,** Par., 1861, in-8, p. 8: „Le nom Morlaque vient des mots slaves *more* ou *mor*, qui signifient la mer, et *Vlach*, qui signifie Italien; c'est comme si l'on disait: *les Italiens maritimes.*"

9) **Gesch. der Reiche Dalmatien,** p. 468: „Ursprung der Morlachen. Auf dem Gebirge breitete sich ein fremder illyrischer Volksstamm aus, vermischte sich mit den bisherigen kroatischen Eigenthümern, und machte sich gewissermassen unabhängig. Dieser, welcher *wahrscheinlich aus der schwarzen oder kleinen* (!) *Walachey, Maurovlachia, gekommen war, ŭnd daher von den Venetianern und Teutschen das Volk der Morlachen genannt ward* etc." apoĭ maĭ departe, p. 469: „*Ist es sehr wahrscheinlich, dass sie aus jener schwarzen Walachey hierher gekommen sind*, entweder im zehnten Jahrhunderte, da die Kumaner ihr Vaterland eroberten, oder auch 1065, da wiele moldauische Kumaner in Thracien fielen etc." —Cludată procedură, nu de a scrie, ci de a inventa istoria, mulţumită unorŭ repeţite *wahrscheinlich*, *entweder*, *oder* şi altele! — Nu maĭ vorbimŭ despre ENGEL, **Gesch. v. Serw.**, 330; DU CANGE, **Illyricum,** 145, etc.

10) **Entstehen christlicher Reiche,** Wien, 1865, in-8, p. 225: „*Morlachen, welches Wort aus Maurovlach, schwarzer Wlache, entstanden ist.*"

orĭ-cuĭ şi a curma din capulŭ loculuĭ vr'o velleitate de a pune într'o închipuită legătură nominală pe *Românit-Maritimi* din Dalmaţia cu *Negrit-Românĭ* dela Oltŭ[11].

Istoriculŭ este datorŭ nu numaĭ a căuta adevĕrulŭ, ci încă după putinţă a împedeca nascerea retăciriĭ.

Să fie dérŭ bine constatatŭ, că *Mor-vlachiĭ* dela Adriatică şĭ-aŭ dobănditŭ acestŭ nume absolutamente pe o altă calle decătŭ Μαυροβλαχία, *Kara-Iflak, Kara-Bogdan, Négra-Tătariă, Négra-Comaniă, Négra-Arabiă, Arabia* séŭ *Bass-arabia* dela Dunăre.

Maĭ este ce-va.

§ 40.

CUVÊNTULU BLACK IN LIMBELE NORD-GERMANE.

S'arŭ puté găssi erudiţĭ, cărora să li surrîḑă o apropiare între *negréţa* Munteniei şi unŭ cuvêntŭ teutonicŭ.

In limbele scandinave, de unde a trecutŭ apoĭ la Anglesĭ, vorba *blak, blac, blackr, blakket, black, bla,* vrea să ḑică *negru*[1].

Pe Arabĭ, în înţellesŭ de negri, Scandinaviĭ ĭĭ chiamă *Blakĭ* séŭ *Blak*-manĭ[2].

Arŭ fi déro commodŭ a'şĭ imagina că Germaniĭ, numindŭ Romănia Dunăréná *Araby,* se întemeĭaŭ nu numaĭ pe rebusulŭ dinastieĭ Bass-*arabilorŭ,* dérŭ totŭ-d'o-dată şi pe rebusulŭ naţiuniĭ române, cu atătŭ maĭ multŭ că cronicele şi diplomele din evulŭ mediŭ celle maĭ de multe orĭ preferă forma *Blacki* în locŭ de *Vlachi*[3].

Acestŭ artisticŭ edificiŭ se distruge printr'o consideraţiune forte massivă.

Cuvêntulŭ *blak* în înţellesŭ de negru e scandinavŭ, este chĭarŭ anglesŭ, derŭ n'a fostŭ nicĭ o dată cunnoscutŭ Germanilorŭ propriŭ ḑişĭ, maĭ cu deosebire cellorŭ sudicĭ, la carĭ ideĭa de *negréţă* s'a tradusŭ totŭ-d'a-una prin *schwarz.* [4]

Éccĕ déro că *blak* allŭ Scandinavilorŭ remâne cu totulŭ pe din affară în materia nomenclatureĭ române.

Adepţĭ aĭ positivismuluĭ istoricŭ, noĭ respingemŭ orĭ-ce datŭ, carele nu se întemeézá pe o mărturiă precisă a fontânelorŭ, nu decurge din logica unuĭ şirŭ de fapte, nu se offeră spirituluĭ cu o plastică claritate.

Revenimŭ la numele ottomanŭ allŭ Românilorŭ.

11) Degia în secolulŭ XV o face TUBERO, **De rebus quæ temporibus ejus in Pannonia gestæ sunt,** Francof., 1603, in-4, unde ḑice, vorbindŭ despre originea muntenéscă a luĭ Huniade: „quum paterno genere Geta esset, quam gentem, ab eorum asperiore cultu (?), commodiore ad componenda verba græca voce Morovlachos, *nostrates* nuncupant.“ Autorulŭ era din Dalmaţia. Ceĭ de acollo n'aŭ numitŭ nicĭ o dată pe Românii Danubiani *Morovlachi.* Se confundă dérŭ aci ideĭa Munteniei cu ideĭa Morlachieĭ.

1) IHRE, **Glossarium Svio-Gothicum,** Upsalæ, 1769, in-f., t. 1, p. 197, voce *Black.*

2) GEFFROY, **Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède,** Paris, 1856, in-8, p. 33: „*Blaamen, pour les Sarrasins.*“

3) **Anonymus Belæ,** în ENDLICHER. 11: „*Blachii* ac pastores Romanorum...“—**Ibid.,** 24-25: „Gelou quidam *Blacus* ... Gelou ducem *Blacorum*...“ — **Ibid.,** 40: „Bulgarorum atque *Blacorum*“. — SIMON DE KEZA, **ib.,** 96: *Blackis,* qui ipsorum fuere pastores...“ **Ibid.,** 100: „cum *Blackis* in montibus confinii sortem habuerunt, unde *Blackis* commixti...“ — ANDREAS REX, **ib.,** 422: „silvam *Blacorum* et Bissenorum etc.“—**Villehardouin, De la conqueste de Constantinople,** Paris, 1838, in-8, p. 64, 116, 127: „Johannis li rois de *Blaquie* et de Borgherie etc“.—**Ibid.,** 117, 137, 142: „Johannis le *Blak*...“—**Ib.,** 157: „Li Comain et li *Blac* etc.“—*Albericus Monachus, Chronicon,* ed. Leibnitz, Lipsiæ, 1698, in-4, t. 2, p. 439: „Johannicus Bulgariæ et *Blackariæ* Dominus“; şi altele nenumĕrate.

4) E interessantă următórea observaţiune a luĭ TYLOR, **The early history of the mankind,** London, 1870, in-8, p. 59: „It makes no practical difference to the world at large, that our word to „rise“ belongs to the same root as Old German *rîsan,* to fall, French *arriser,* to let fall, whichever of the two meanings may have come first, nor that *black, blanc, bleich,* to *bleach,* to *blacken,* Anglo-Saxon *blæc, blac*=black, *blâc*=pale, white, come so nearly together in sound. It has been plausibly conjectured that the reversal of the meaning of to „rise“ may have happened through a preposition being prefixed to change the sense, and dropping off again, leaving the word with its altered meaning, while if *black* is related to German *blacken,* to burn, and has the sense of „charred, burnt to a coal“, and *blanc* has that of shining, a common origin may possibly be forthcoming for both sets among the family of words which includes *blaze, fulgeo, flagro,* φλέγω, φλόξ, Sanskrit *bhrâg,* and so forth. But explanations of this kind have no bearing on the practical use of such words by mankind at large, *who take what is given them and ask no question.*“

§ 41.

NUMELE KARA-VLACH LA SLAVI.

Amŭ veḑutŭ maĭ susŭ, în ce modŭ *Kara-Iflak* şi *Kara-Bogdan* aŭ provenitŭ printr'o procedură necessară din diverse epitete de *negrétă*, pe carĭ treptatŭ ni le-a attrasŭ din partea Serbilorŭ şi Bulgarilorŭ, în secoliĭ XII, XIII, XIV, bass-*arabismulŭ* dinastieĭ princiare dela Oltŭ.

Cu alte cuvinte, acestŭ *Kara* nu este decâtŭ o ediţiune turcă a unuĭ slavismŭ.

Eĭ bine, în filologiă se întêmplă câte-o-dată unŭ lucru curiosŭ: împrumutulŭ se întórce creditoruluĭ, modificatŭ înse printr'o dobândă din partea debitoruluĭ.

Unŭ essemplu.

Anglesiĭ apucă de vécurĭ vorba francesă *bougette* care însemnéză săculeţŭ, o prefacŭ la dênşiĭ în *budget*, şi apoĭ abia pe la 1790 o înapoescŭ Francieĭ, mulţumite a o primi din litteră în litteră sub formaĭ cea anglesă.

Cam totŭ aşa Bulgaro-serbiĭ aŭ reluatŭ cu timpulŭ dela Ottomanĭ, fără consciinţă de origine, maĭ multe din câte li luaseră maĭ de 'nainte Ottomaniĭ.

De pe la începutulŭ seculuĭ XV, căḑuţĭ sub dominaţiunea etaganuluĭ turcŭ, Slaviĭ de peste Dunăre şĭ-aŭ încărcatŭ limba care maĭ de care cu sute şi miĭ de cuvinte şi chĭarŭ frase întregĭ din vocabularulŭ stăpânilorŭ.

Unŭ Russŭ, unŭ Polonŭ, unŭ Boemŭ, sunt în impossibilitate de a se înţellege cu unŭ Serbŭ séŭ Bulgarŭ maĭ allesŭ din causa desselorŭ orientalisme.

In dicţionarulŭ illiricŭ allŭ luĭ Karadzit', bună-óră, dintre 900 pagine nu este maĭ nicĭ una, pe care să nu ne isbéscă cincĭ-şésse vorbe turce.

Intre celle-l'alte avemŭ pe *Kara-Iflak*, revenitŭ la *Kara-vlach* séŭ *Kara-vlâ*, şi pe *Kara-bogdan*.

Serbulŭ cântă:

„Dmitar uze zemliu *Karavlaszku*
„*Karavlaszku* i *Karabogdansku*..." [1]

Bulgarulŭ de assemenea:

„Da szetame zemia po kraina;
„Da szetame zemia *Karablaszka* etc. [2]

Sub unŭ vestmêntŭ atâtŭ de turcitŭ, nicĭ Serbulŭ, nicĭ Bulgarulŭ nu maĭ recunnoscŭ astă-ḑĭ derivaţiunea slavică a prozaiculuĭ *Kara*, prin care cântăreţiĭ lorŭ aŭ înlocuitŭ adessŭ în balladele poporane celle antice pe *Tzrni-Arapi*, *Czerni-Tatare*, *zemia arapinska* etc., poetice resturĭ dintr'o epocă primordială.

Pentru noĭ înse e fórte importantŭ a nu perde din vedere în litteratura bulgaro-serbă acéstă essenţială distincţiune cronologică: *Arabia* pênĕ la 1400 şi *Kara-vlachia* séŭ *Kara-bogdania* dela 1400 încóce.

§ 42.

NUMELE MONGOLICU KARA-ULAG.

Cu douĭ secolĭ înainte de Turcĭ, pe la annulŭ 1240, locuitoriĭ MunteanieĭMunteanieĭ aŭ fostŭ degia cunnoscuţĭ Mongolilorŭ sub numele de *Kara-ulag*, după cumŭ nĭ-o spune celebrulŭ cronicarŭ orientalŭ Raşid, care trăia ellŭ însuşĭ între 1250—1300 şi a descrisŭ o invasiune a hanuluĭ Ordà din Transilvania în Ţérra-Românéscă. [1]

1) KARATZIT', Lex., 264.
2) MILADINOVTZI, 203.

1) D'OHSSON, Histoire des Mongols, La Haye, 1834, in-8, t. 2, p. 628.

In Ardélŭ nu eraŭ Slavĭ ca să communice eĭ Mongolilorŭ că Românĭĭ se chĭamă *Vlachĭ* şi se chĭamă şi *Negri*, după cumŭ aŭ communicat'o maĭ tărḍiŭ Turcilorŭ Serbiĭ şi Bulgariĭ. Informaţiunea cată să fi venitŭ dintr'unŭ altŭ isvorŭ: dela Saşĭ séŭ dela Maghiarĭ.

Săssesce înse România şi Românĭĭ se numescŭ *Bloch*, *Blesche*, *Bleschland*, *Blöchslandt*, *Blechisland*, etc.[2], adecă nesce forme fórte depărtate de *Vlag*, de óră-ce după legile fonetice sonulŭ *b* nu trece directamente în *u*.

Să căutâmŭ prin urmare la Ungurĭ, unde găssimŭ în adevĕrŭ *Oláh*, o formaţiune de totŭ apropiată de cea mongolică, séŭ chĭarŭ identică pe basea ecuaţiuniĭ între $o=u$ şi $g=h$.

Notâmŭ déro că acéstă interessantă manifestaţiune a *negreţeĭ* Bass-*arabilorŭ* e cu totulŭ nedependinte prin sorgintea'ĭ de turculŭ *Kara-Iflak*.

Fiindŭ înse că la Ungurĭ noĭ nu scimŭ să fi essistatŭ vre-o dată forma concretă *Fekete-Oláh*, adecă *Negru-Vlachŭ*, de unde să fi provenitŭ printr'o simplă traducere mongoliculŭ *Kara-Vlag*, cată să admittemŭ că şi aci va fi occursŭ unŭ fenomenŭ analogŭ cu acella de peste Dunăre, şi anume Maghiariĭ communicândŭ Tătarilorŭ doue calificaţiunĭ separate alle Românilorŭ, numele geneticŭ de *Vlachĭ* şi epitetulŭ dinasticŭ de *Negri* în înţellesŭ de Bass-*arabĭ*, ceĭ-l'alţĭ le-aŭ legatŭ apoĭ la unŭ locŭ, întocmaĭ ca şi Turciĭ.

Să trecemŭ acumŭ la puntulŭ cellŭ maĭ scabrosŭ în istoria Ţerreĭ-Românescĭ.

§ 43.

DOUĬ NEGRI-VOEVOḌI.

Dintre toţĭ istoriciĭ nostri d. Laurianŭ a fostŭ unicul ŭ, căruĭa i s'a părutŭ a fi dubiósă pênĕ la unŭ puntŭ aşa numita descăllecare a aşa numituluĭ Negru-vodă.

Sub annulŭ 1291 d-sea ḍice:

«Pre timpurile acestea spunŭ cronicele Ţerreĭ-Românescĭ, că trecu *Radu-Negru, ducele* «*Făgăraşuluĭ* şi allŭ Amlaşuluĭ, peste munţĭ în Dacia australă, şi-şĭ aşeḍâ scaunulŭ la «Câmpu-lungŭ etc. *La Făgăraşŭ pre la annulŭ 1291 domnĭa Magistrulŭ Ugrinŭ,* precumŭ se «vede dintr'o diplomă *fórte însemnatŭ* dela regele Andreĭu III, în care se face cea de'nteĭu «memorare despre o adunare generală a ţerreĭ, compusă din nobilĭ, Românĭ, Săcuĭ şi Saşĭ. «Din causa *însemnĕtăţiĭ* noĭ o putemŭ aicĭ din vorbă în vorbă.»[1].

Apoĭ d. Laurianŭ reproduce întregulŭ documentŭ, combăttêndŭ tacitamente cronica prin diplomă, narraţiunea suspectă prin fontână sicură, pe Negru prin Ugrinŭ.

Cantemirŭ, Şincaĭ, Engel, Gebhardi, toţĭ ceĭ-l'alţĭ maĭ mĕnunţĭ fără esceptiune, pênĕ şi d. Rösler, admittŭ în unanimitate pe unŭ fantasticŭ fundatorŭ allŭ Statuluĭ Munténŭ, venitŭ din Făgăraşŭ şi botezatŭ Negru-vodă, divergindŭ numaĭ assupra puntuluĭ cronologicŭ, căcĭ uniĭ îllŭ punŭ la 1290, alţiĭ la 1240, alţiĭ éróşĭ la 1220, şi aşa maĭ încollo.

In tomulŭ III, desfăşurândŭ pe largŭ istoria tuturorŭ Domnilorŭ Ţerreĭ-Românescĭ, noĭ vomŭ căntări cu o minuţiositate chimică tóte aceste opiniunĭ, carĭ în faptŭ, décă nĭ-arŭ fi ĭertatŭ a ne esprime într'unŭ stilŭ parlamentarŭ, nu sunt decâtŭ amendamente şi sub-amendamente la una singură ipotesă.

Aci, lăssândŭ-la o parte litteratura modernă a cestiuniĭ, ne vomŭ mărgini în cerculŭ strictŭ allŭ obiectuluĭ în sine, întru câtŭ va fi necessarŭ pentru a dobăndi o convicţiune intrensecă assupra essistinţeĭ şi neessistinţeĭ luĭ Negru-vodă.

Ḍicemŭ *essistinţeĭ şi neessistinţeĭ,* căcĭ analisa descopere în Muntenia douĭ *Negri*: unulŭ concretŭ şi cellŭ-l'altŭ abstractŭ.

2) TRAUSCHENFELD, **Deutsche Fundgruben zur Geschichte Siebenbürgens**, Kronstadt, 1860, in-8, p. 55, 59, 120, 249, 251 etc.—SEYVERT, **Proben der siebenbürgischsächsischen Sprache**, în **Ungrisches Magazin**, Pressburg, 1781, in-8, t. 1, p. 264.

1) **Ist.**, 249-50.

Personagĭulŭ realŭ, istoricŭ, documentalŭ, este *Radu-Negru Bassarabŭ,* domnindŭ între anniĭ 1372—1382, fiĭu allŭ luĭ Alessandru Bassarabŭ, frate allŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ, tată allŭ luĭ Mircea Bassarabŭ.

Personagiulŭ idealŭ, miticŭ, tradiționalŭ, este purŭ și simplu *Negru-vodă.*

Să începemŭ cu acestŭ din urmă.

§ 44.

PERSONIFICAREA ORIGINILORŬ NAȚIONALE IN ISTORIA UNIVERSALA.

Nu se afflă maĭ nicĭ o națiune pe scórța pămentuluĭ, care să nu-șĭ fi înventatŭ căte unŭ patriarcŭ omonimŭ, séŭ care să nu fi personificatŭ totŭ astŭ-felĭu primitiva origine a cellorŭ-l'alte popóre.

Anticiĭ Ebreĭ croiseră o genealogiă pentru lumea întrégă, derivândŭ pe Assirianĭ dintr'unŭ *Assurŭ,* pe Meḑĭ dintr'unŭ *Madiamŭ,* pe Kimri dintr'unŭ *Gomerŭ,* pe Tracĭ dintr'unŭ *Tirasŭ,* și așa maĭ departe [1].

Greciĭ, împărțițĭ în celle patru triburĭ, Dorianĭ, Eolianĭ, Ionianĭ și Acheĭanĭ, întrunite sub calificațiunea commună de Ellenĭ, n'aŭ întîmpinatŭ cea maĭ mică difficultate de a fabricà pe unŭ *Ellenŭ,* silindu-lŭ apoĭ vrêndŭ-nevrêndŭ să nască fiĭ și nepoțĭ : *Dorŭ, Eolŭ, Ionŭ* și *Acheŭ,* fără a maĭ vorbi de unŭ *Lacedemonŭ* pentru Lacedemonia, unŭ *Etolŭ* pentru Etolia, unŭ *Macedonŭ* pentru Macedonia, și alțĭ o sută [2].

Némțulŭ, *All-mann,* degia în vremea luĭ Tacitŭ relata minunĭ despre strămoșulŭ seŭ *Mann,* érŭ fie-care sub-divisiune națională teutonică îșĭ găssĭa căte unŭ sub-părinte propriŭ : Seviĭ pe *Suâp,* Vandaliĭ pe *Vandal,* Sașiĭ pe *Saxneat,* Vestfaliĭ pe *Westerfalcn,* Herminoniĭ pe *Hermin* etc. [3]

La Slavĭ aceĭa-șĭ operațiune : Boemiĭ ne assicură că primulŭ lorŭ duce se numĭa *Bohemus* [4]; Croațiĭ povestĭaŭ împeratuluĭ Constantinŭ Porfirogenetŭ despre vechĭulŭ lorŭ căpitanŭ χρώβατος [5]; Leșiĭ celebréză pe fabulosulŭ rege *Lechus* [6]; Rușiĭ nu s'aŭ pututŭ stăpâni de a nu scóte și eĭ la lumină pe principele *Russ* [7].

Intrebațĭ cronicele maghĭare, ș'o să vĕ respunḑă : «gens illa a *Magog* rege vocata est Moger» [8].

Orientaliĭ aŭ mersŭ cu fantasia pênĕ a imagina unŭ moșŭ *Andalus* pentru Andalusia [9].

Pe acella-șĭ tonŭ vorŭ glăsui cronicele scandinave despre numele Danesilorŭ : «Rex *Dan* «—communi omnium decreto regnum suum Daniam et incolas *Danos a se, qui Dan dicebatur,* «*apellavit*» [10].

Ne-arŭ copprinde oboséla, déca ne-amŭ încerca să înșirâmŭ aicĭ numaĭ a ḑecea parte din tóte essemplele analóge cunnoscute!

Mulțimea, séŭ maĭ bine universalitatea lorŭ ni permitte a le formula într'unŭ felĭu de lege

1) NIC. COSTINU, **Letop.,** I, 49-56, plinŭ de reminiscințe biblice, reproduce cu deplina bună credință acéstă „îmmulțire a multe noróde din treĭ fecĭorĭ aĭ luĭ Noe."—JOSEPHUS FLAVIUS, **Antiquitates Judaicæ,** lib. I, cap. VI, ed. Dindorf.

2) STRABO și PAUSANIAS, passim.

3) SAFARJK, **Slow. star.,** 767.—GRIMM, **Gesch. d. deut. Spr.,** II, 776: „Dass solche Stammhelden ungeschlichtlich und mythisch waren, verschlägt nichts; *es lag nur am Glauben der Völker, von ihnen die Reihe der historischen Könige abzuleiten.* Nach einem *Ἕλλην*, Sohn des Deukalion und Enkel des Prometheus, *die nie gelebt hatten,* nach einem *Γραῖκος* oder *Λακεδαίμων*, Sohn des Zeus, nannten sich Hellenen, Griechen und Spartanen. Warum nicht die Gautôs nach Gauts, einem Sohne des Vôdns?—*Sichtbar sind viele Stammhelden erst durch die Sage aus Ländernamen entsprungen.* Von Noregr, das doch nach der Himmelsgegend hiess, leitete sie einen Norr etc."

4) COSMAS, **Chron. Bohem.,** în PELZEL et DOBROWSKY, **Scriptores rerum bohemicarum,** Pragæ, 1783, in-8, p. 6-7.

5) **De administr. imp.,** cap. XXX.

6) DLUGOSZ etc.—Veḑĭ nota ce urméză.

7) KARAMZIN, t. 1, nota 70.—Vechĭa cronică ap. SZAJNOCHA, **Lechicki poczatek Polski,** Lwów, 1858, in-8, p. 88: „Slavorum principes plures erant, qui propter angustam et strictam habitationis penuriam et sortem inter se elegerunt, quis eorum ex patria hoc est ex antiqua Croatia recedere deberet. Sorsque ipsa venit *super Bohemum seu Czech, Lech Polonum, et Rus Ruthenum.*"

8) ANONYMUS BELÆ, în ENDLICHER, 3.

9) D'HERBELOT, **Bibl. Orientale,** verbo: *Andalous.*

10) **Chronicon Erici** în LANGEBEK, **Scriptores rerum danicarum,** Kopenhagæ, 1792, in-4, t. 1, p. 147.

istorică constantă, astŭ-felĭu încâtŭ departe de a ne mira în faţa unuĭ *Romulŭ* la *Rom*anĭ séŭ a unuĭ *Negru* în ţérra Bass-*arabilorŭ*, noĭ arŭ trebui din contra să restaurâmŭ aceste miturĭ prin divinaţiune, décă se întêmpla cumŭ-va să le fi neglesŭ cronicele şi legendele.

Popórele aŭ unele fabule alle lorŭ *necessare*.

Aceĭa-şĭ prin viţă, prin tipŭ, prin vorbă, prin datine, prin territoriŭ, prin tendinţe, orĭ-ce naţionalitate, simţindu-se a fi o singură famillia, îşĭ închipuesce a le fi moştenitŭ pe tóte acestea, de'mpreună cu numele communŭ, dela unŭ singurŭ tată, perdutŭ în întunereculŭ timpilorŭ, dérŭ aĭ căruĭa fiĭ şi nepoţĭ, uniĭ maĭ norocoşĭ aŭ întemeĭatŭ dinastia princiară, ceĭ-l'alţĭ maĭ de rôndŭ aŭ formatŭ poporŭ.

Aşa credeaŭ Ebreiĭ, Greciĭ, Germaniĭ, Slaviĭ, Scandinaviĭ, Romaniĭ, tóte némurile din tóte părţile lumiĭ, basându-şĭ ficţiunile respective pe acella-şĭ mobilŭ psichicŭ, înfiptŭ în natura umană generală.

§ 45.

PERSONIFICAREA ORIGINILORŬ NAŢIONALE LA ROMANI.

Una din celle maĭ vechĭ cronice române, scrisă slavonesce pe la finea domnieĭ luĭ Stefanŭ cellŭ Mare, ḑice că Româniĭ veniseră din Italia într'o epocă immemorială sub conducerea a duoĭ fraţĭ: *Romanŭ-vodă* şi *Vlachită-vodă*[1].

Cine óre să fi fostŭ acellŭ vodă-*Romanŭ?*

Inainte de Romanŭ Muşatŭ, urcatŭ pe tronulŭ Moldoveĭ pe la 1390, istoria cea positivă nu ni arrétă la Românĭ nicĭ unŭ principe cu acestŭ nume.

Cine óre să fi fostŭ acellŭ vodă-*Vlachită?*

Nu numaĭ o născocire în fondŭ, dérŭ pênĕ şi'n formă, căcĭ nicĭ o dată unŭ assemenea nume n'a figuratŭ în annalele séŭ în diplomele române.

Vodă-*Romanŭ* este *Romanus.*

Vodă-*Vlachită* este *Vlachus.*

Vodă-*Romanŭ* şi vodă-*Vlachită* sunt pentru Românĭ ceĭa-ce aŭ fostŭ *Bohemŭ* pentru Boemĭ, *Lechŭ* pentru Leşĭ, *Chrovatŭ* pentru Croaţĭ, *Magogŭ* pentru Maghĭarĭ, *Saxneatŭ* pentru Saşĭ, *Suapŭ* pentru Suevĭ, *Wandalŭ* pentru Vandalĭ, *Danŭ* pentru Danesĭ, *Ellenŭ* pentru Ellenĭ, *Romulŭ* pentru Romanĭ, etc.

Inse precumŭ toţĭ Româniĭ îşĭ dedeaŭ numele genericŭ de *Romanĭ* şi precumŭ tuturorŭ Românilorŭ străiniĭ li ḑiceaŭ *Vlachĭ*, totŭ aşa Muntenia maĭ în speciă, ţérra Bass-*arabilorŭ*, era cunnoscută de gĭurŭ în gĭurŭ, Serbilorŭ, Bulgarilorŭ, Ungurilorŭ, Austriacilorŭ, Turcilorŭ, Mongolilorŭ, Grecilorŭ, sub epitetulŭ de *Négră.*

Óre acestŭ *negrismŭ* nu trebuĭa la rôndulŭ seŭ idealisatŭ, precumŭ fuseseră idealisate *romanismulŭ* şi *vlachismulŭ?*

Romanŭ-vodă personifică numele *românŭ* allŭ colonieĭ danubiane a luĭ Traĭanŭ; *Vlachită-vodă* personifică numele seŭ *vlachicŭ; Negru-vodă,* cellŭ maĭ celebru dintre toţĭ, personifică numele bass-*arabicŭ* allŭ Munteniei, din causa căruĭa resarŭ celle treĭ capete-*negre* în rebusulŭ dinasticŭ dela Oltŭ, din causa căruĭa balladele sud-slavice şi Cântulŭ Nibelungilorŭ ne facŭ *Arabĭ,* din causa căruĭa tzarulŭ Stefanŭ Duşanŭ ne chĭamă *Negri*-Tătarĭ, din causa căruĭa Maghĭariĭ ne botéză *Negri*-Comanĭ, din causa căruĭ Ottomaniĭ ne numescŭ *Negri*-Vlachĭ séŭ *Negri*-Bogdanĭ etc.

Vodă-*Romanŭ*, vodă-*Vlachită* şi voda-*Negru* sunt treĭ idealurĭ concordante.

1) **Skazanie vkrattze o moldavskich gosudarech,** pe care ENGEL, **Gesch. d. Wal.,** 32, a cunnoscut'o după SCHLÖZER, **Allgemeine Weltgeschichte,** t. 50, Halle, 1785, in-4, înse a cunnoscut'o fără s'o fi înţellesŭ séŭ utilisatŭ.— S'a publicatŭ întrégă testualmente în **Lietopis Russkaia Voskresenskago spiska,** Petersburg, 1793, in-4. — Unŭ estractŭ pe largŭ în KARAMZIN, t. 4, nota 388. — Despre originea acesteĭ cronice veḑĭ studiulŭ nostru **Domniţa Elena,** în ḑiarulŭ **Traianŭ,** 1869, nr. 75, p. 302.

Décă celle ânteie doue s'aŭ perdutŭ din memoriă, pe cândŭ cellŭ allŭ treilea se maĭ conservă încă, acésta se esplică prin comparativa tenacitate a elementuluĭ poeticŭ față cu elementulŭ prozaicŭ.

Romanŭ, Vlachŭ, noțiunĭ istorice séŭ filologice, nu vorbescŭ nemicŭ imaginațiuniĭ, și poporulŭ a trebuitŭ, séŭ cellŭ puținŭ a pututŭ să le dea uĭtăriĭ.

Negru, noțiune pittorescă, a reușitŭ din contra a se imprime tocmaĭ prin culóre în închipuirea poporuluĭ.

Ca ființă plastică, ellŭ n'a essistatŭ nicĭ o dată.

Ca mitŭ înse, unŭ mitŭ fórte *necessarŭ,* precumŭ amŭ maĭ spus'o, căcĭ derivă în essență dintr'o lege istorică universală, ellŭ represintă începuturile Statuluĭ Munténŭ sub impulsulŭ dinastieĭ Bass-*arabilorŭ.*

Totŭ ceĭ pré-vechĭu, totŭ ceĭ ruină din moșĭ-strămoșĭ, totŭ ce nu se scie de către cine să se fi făcutŭ, dérŭ se bănuesce că dóră nu fără inițiativa séŭ participarea vre-unuĭ Bass-*arabŭ,* apparține luĭ vodă-*Negru.*

Fie-care Bass-*arabŭ*, din dată ce trecea în tradițiune, ștergêndu-i-se trăssurele celle distinse alle individualitățiĭ, devenĭa *Negru.*

După ballada poporană pênĕ și monastirea dela Curtea-de-Argeșŭ, grandiósa creațiune a luĭ Négoiă Bassarabŭ, despre originea căriĭa nu se póte rădica cea maĭ slabă umbră de îndouélă, se attribue luĭ *Negru-vodă:*

«Pe Argeșŭ în gĭosŭ,
«Pe unŭ malŭ frumosŭ,
«*Negru-vodă trece*
«Cu tovarășĭ dece...[2].»

Éccĕ déro unŭ vodă-*Negru* pe la 1520!

După Cronica Cantacuzinéscă[3], din care se inspirase Cantemirŭ[4], Barbu Craĭovesculŭ, ctitorulŭ bistrețénŭ, este banŭ allŭ Oltuluĭ sub *Negru-vodă;* după inscripțiunĭ și diplome irresistibile[5] acestŭ faptŭ s'a petrecutŭ în ultimulŭ decenniŭ allŭ secoluluĭ XV.

Éccĕ déro unŭ vodă-*Negru* pe la 1490!

Cea maĭ vechiă cronică munténă, pe care o avusese în mână Ragusanulŭ Luccari pe la 1600, numesce *Negro-Voevoda* pe tatălŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ[6], adecă nu altŭ cine-va decâtŭ Alessandru Bassarabŭ, după cumŭ se scie din documente sincronice[7].

Éccĕ dérŭ unŭ vodă-*Negru* pe la 1340!

La finea secoluluĭ XII, precumŭ demonstrarămŭ în Studiulŭ I prin diploma maghiară din 1231 și prin scriitorulŭ bizantinŭ contimpurénŭ Cinnamŭ, fără a maĭ vorbi despre cronicarulŭ mongolŭ Rașid, Olteniĭ dela Severinŭ năvăllescŭ în Ardélŭ și cucerescŭ țérra Făgărașuluĭ.

In fruntea lorŭ se affla naturalmente unŭ Bass-*arabŭ.*

Eĭ bine, familia română făgărășénă Monea păstréză pênĕ astă-dĭ o suvenire lapidară, cumŭ-că anume pe la finea secoluluĭ XII li dăruise acollo nesce moșie—vodă *Negru:*

«Vixit Gri. I Venetus *anno D. 1185.* Genealogia Authentica Monestica. Gregorius Vene-
«tus *Thesaurarius Wajvodae Nigri, a quo donatus* IV. vallibus cum Sylvis et Campis. Gen.
«Gregorium secundum 1216», etc.[8]

[2]) ALEX., **Poesie poporale,** 186.—D. Alexandri, într'o notiță la p. 192, crede cumu-că în adevĕru unŭ Negru-vodă arŭ fi ziditu monastirea dela Curtea de Argeșŭ, ba încă invócă autoritatea *cronicelorŭ*, fără să le citeze!—Vedĭ REISSENBERGER, **L'église de Curtea d'Argis,** Vienne, 1867, in-8, p. 26.

[3]) BOLLIACU, **Buciumulŭ,** 1863, p. 108.

[4]) **Gesch. d. osm. Reichs,** 608.

[5]) VENELIN, 134, diplomă din 1499. — ODOBESCU, în **Bulletinulŭ Instrucțiuniĭ Publice,** Bucurescĭ, 1866, in-4, t. 1, p. 137-141.

[6]) **Ristretto delli Annali di Rausa,** Venetia, 1605, p. 49: „Negro Voevoda di natione Ungaro e padre di Vlaico, nel **1310.**"

[7]) ȘINCAI, I, 329.—WENZEL, **Okmányi kalászat,** I, 18, etc.

[8]) KLEIN, **Origines Daco-romanæ,** ap. ENGEL, **Gesch. d. Wal.,** 92.

Éccĕ dérŭ unŭ vodă-*Negru* pe la 1185!

După differite cronice muntene, fie-care vorbindŭ altŭ-felĭu, maĭ tóte orașele din Ţérra-Romănéscă, Tergoviscea, Buccurescĭĭ, Câmpu-lungulŭ, Pitescĭĭ, Gĭurgĭulŭ, Buzeulŭ, Flocĭĭ, sunt zidite de vodă-*Negru*[9].

Vr'o douĭ séŭ treĭ Bassarabĭ, décă nu şi maĭ mulţĭ, sunt îndessaţĭ aci într'o singură personalitate!

In secolulŭ XV, în secolulŭ XIV, în secolulŭ XIII, în secolulŭ XII şi maĭ susŭ, ne isbimŭ la totŭ passulŭ de câte unŭ vodă-*Negru*.

«Copiiĭ,—ḑice Vico,—transpórtă ideĭa şi numele primelorŭ persóne şi primelorŭ lucrurĭ, «pe carĭ le veḑuse, assupra tuturorŭ persónelorŭ şi tuturorŭ lucrurilorŭ în carĭ se póte «observa vr'o assemenare, vr'unŭ rapportŭ cu celle ânteĭe. Egipţianiĭ attribuĭaŭ luĭ Ermete «Trismegistŭ tóte invenţiunile practice. Atenianiĭ puneaŭ pe socotéla luĭ Solone tóte insti-«tuţiunile democratice, érŭ pe a luĭ Dracone totŭ ce era aristocraticŭ. Romaniĭ derivaŭ dela «Romulŭ tóte legile ierarchice, dela Numa totŭ ce se referĭa la cultulŭ ḑeităţilorŭ, dela «Tullŭ Hostiliŭ tóte ordonnanţele militare, etc.»[10].

Intocmaĭ aşa la Muntenĭ orĭ-ce fundaţiune, fie monastire, fie castellŭ, fie urbe, fie stâncă, se cĭocnĭa cu legenda luĭ *Negru-vodă*.

§ 46.

ORIGINEA FABULEI DESPRE VENIREA LUI NEGRU DIN FAGARAȘŬ.

Este de observatŭ o împregĭurare topografică fórte semnificativă, prin care putemŭ reuşi a precisa pênĕ la unŭ punctŭ însuşĭ momentulŭ nasceriĭ mituluĭ luĭ vodă-*Negru*.

Amŭ enumeratŭ cu câte-va rôndurĭ maĭ susŭ tóte urbile, a cărora paternitate se accórdă în diverse cronice române pretinsuluĭ fundatorŭ allŭ Statuluĭ Munténŭ: Buccurescĭ, Tergovisce, Câmpu-lungŭ, Buzeŭ, Gĭurgĭu, Pitescĭ, Flocĭ, cătră carĭ s'arŭ maĭ puté adăuga aşa ḑisele cetăţĭ alle luĭ Negru-vodă de prin Muscellŭ séŭ din Argeşŭ[1].

Nicĭ una din aceste localităţĭ nu se afflă în anticulŭ banatŭ allŭ Severinuluĭ, unde se găsescŭ pretutindenĭ numaĭ suvenirile Bassarabilorŭ, érŭ despre Negru, séŭ maĭ bine despre Negri, nicăirĭ nicĭ o vorbă.

Oltulŭ desparte în acéstă privinţă întréga Munteniă în doue zone fórte determinate: «Bassarabŭ» spre appusŭ, «Negru» pe mallulŭ resăriténŭ allŭ fluviuluĭ.

In Muscellŭ séŭ în Făgăraşŭ poporulŭ nu scie nemicŭ despre Bassarabĭ, în Vĕlcea séŭ în Mehedinţŭ—nemicŭ despre Negri.

Mulţumită lunguluĭ şirŭ allŭ desvoltărilorŭ nóstre precedinţĭ, acestŭ fenomenŭ lesne se esplică.

Incuĭbaţĭ de secolĭ în Oltenia, Bassarabiĭ numaĭ din tréptă în tréptă şi passŭ la passŭ reuşiseră a-şĭ întinde dominaţiunea spre nordŭ şi spre oriinte.

Pe la 1160—1180 noĭ ĭĭ vedemŭ începêndu-şĭ carriera prin suppunerea ducatuluĭ făgărăşénŭ.

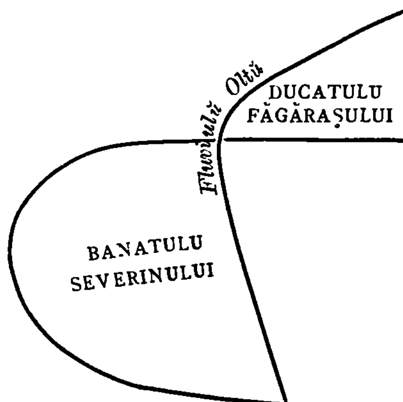
Este unŭ faptŭ, pe care'lŭ demonstră diploma maghiară din 1231, Bizantinulŭ contimpuränŭ Cinnamŭ şi pétra genealogică a familliei Monea, treĭ fontâne separate, de totŭ nedependinţĭ una de alta, dérŭ a cărora concordanţă e cu atâtŭ maĭ decisivă.

9) GEBHARDI, **Gesch. d. Wal.**, 281: „Nach der Chronik die Filstich gebraucht hat, ist von ihm (Negru-voda) erbauet Tergvisto oder Tergowischte, Bukurescht, Kimpelungu, Pitest und S. Georg; nach dem Luccari aber Buseo und Floc." —Eccĕ passagiulŭ testualŭ din LUCCARI, 49: „fabricò la città in Campolongo, e tirò alcune cortine di matoni in Bucuriste, Targoviste, Floc, e Busa."

10) **La scienza nuova**, lib. II, cap. 3, § 3.

1) FRUNDESCU, **Dicţ. top.**, 313.

Aşa déro voevodatulŭ Bassarabilorŭ offerĭa documentalmente pe la annulŭ 1180 următórea figură geografică:

Studiaţĭ cu attenţiune acéstă grossolană mappă.

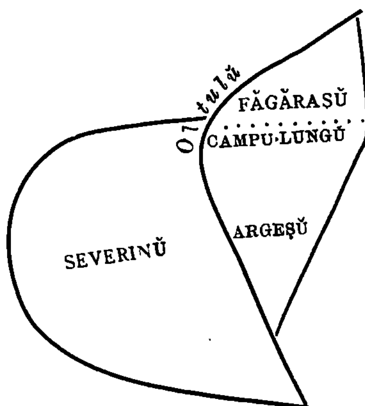
Intrunindŭ sub unŭ singurŭ sceptru banatulŭ Severinuluĭ şi ducatulŭ Făgăraşuluĭ, carĭ se lovescŭ colţŭ în colţŭ unulŭ cu altulŭ, Bassarabiĭ strîngeaŭ între doue focurĭ maĭ în speciă acea regiune a Munteniеĭ, unde se întindŭ astă-ḑĭ districtele Muscellŭ şi Argeşŭ.

Era peste putinţă ca să n'o copprinḑă, căcĭ numaĭ astŭfelĭu îşĭ maĭ rotunḑĭaŭ territoriulŭ, assicurându-şĭ printr'unŭ necessarŭ părete de pămêntŭ possessiunea ducatuluĭ făgărăşénŭ.

Din dată ce amŭ constatatŭ irrupţiunea Bassarabilorŭ în Făgăraşŭ pe la 1180, tóte consecinţele decurgŭ şi se desvoltă dela sine.

Possedêmŭ déro treĭ punturĭ:

1. Pênĕ la 1180 Bassarabiĭ stăpânĭaŭ numaĭ Oltenia;
2. La 1180 eĭ dobândescŭ Făgăraşulŭ;
3. După 1180 apucă regiunea Muscelluluĭ, fără care nu-ĭ chipŭ a mănţine o legătură territorială între Făgăraşŭ şi Severinŭ, dândŭ astŭ-feliŭ statuluĭ următórea configuraţiune:

Nu se cere decâtŭ o noţiune elementară de strategiă pentru a ne convinge că invasiunea Bassarabilorŭ assupra Câmpu-lunguluĭ şi Curţiĭ-de-Argeşŭ trebuĭa negreşitŭ să se fi operatŭ aşa ḑicêndŭ vulturesce de pe munte în gĭosŭ, adecă din direcţiunea Făgăraşuluĭ, érŭ nu din valle în susŭ, adecă din partea Olteniеĭ.[2]

Datulŭ cronologicŭ allŭ evenimentuluĭ se nemeresce cellŭ multŭ după vr'o doue-treĭ decennie în urma cuceririĭ ducatuluĭ făgărăşénŭ, considerându-se timpulŭ materialmente necessarŭ pentru a prinde cine-va rădĕcină pe unŭ terrêmŭ de currêndŭ annessatŭ.

In acestŭ modŭ între anniĭ 1200–1210 unŭ Bass-*arabŭ*, unŭ cavallerŭ cu celle treĭ capete *negre*, unŭ terribilŭ vodă-*Negru*, năvăllesce anume din ţérra Făgăraşuluĭ în Muscellŭ şi apoĭ gradatŭ assupra cellorŭ-l'alte gĭudeţe maĭ în şessŭ.

Eccĕ de undeĭ famósa descăllecare din Făgăraşŭ!

Olteniĭ dela Severinŭ nu aveaŭ nevoiă de a traduce numele Bass-*arabilorŭ*, căcĭ era o proprietate a lorŭ d'a-casă din secoliĭ secolilorŭ.

De aceĭa în Oltenia sunt destuĭ Bass-*arabĭ*, şi nu este nicĭ unŭ vodă-*Negru*.

Numaĭ acella traduce, pentru cine lucrulŭ e atâtŭ de noŭ încâtŭ nu'lŭ póte înţellege.

Sub annulŭ 1240, povestindŭ o invasiune a Mongolilorŭ prin Ardélŭ în Română dunărénă, cronicarulŭ lorŭ Raşid stabilesce degia o deoseb're clară între ţérra luĭ *Bassarabŭ-banŭ* şi ţérra *Negrilorŭ-Vlachĭ*.

Cea de'ntêiŭ este pentru dênsulŭ Oltenia; cea din urmă îmbrăţişéză porţiunea cis-olténă a Ţerreĭ Românescĭ.[3]

2) Degĭa la vechiĭ Romanĭ VEGETIUS, l. III, c. 13, ḑicea: „In subjectos enim vehementius tela descendunt, et majore impetu obnitentes pars altior pellit. Qui adverso nititur clivo, duplex subit et cum loco et cum hoste certamen."

3) D'OHSSON, **Hist. d. Mongols**, II, 628.

Era unŭ singurŭ principe, căcĭ Raşid nu menţionéză douĭ séŭ maĭ mulţĭ, dérŭ acestŭ singurŭ principe se chiăma Bass-*arabŭ* la Oltenĭ şi se traducea prin *Negru*-vodă la Muscellenĭ.

Negru în locŭ de Bass-*arabŭ*, formulă de-multŭ cunnoscută Serbilorŭ, Bulgarilorŭ, Germanilorŭ, s'a reprodusŭ în România pentru prima óră de cătră Făgărăşenĭ, precumŭ ni-o arrétă lespedea famillieĭ Monea, pogorîndu-se de acollo la Câmpu-lungŭ, la Argeşŭ, şi căllĕtorindŭ apoĭ totŭ maĭ în gĭosŭ spre Tergovisce, Bucurescĭ, Gĭurgĭu, Flocĭ, Buzeŭ, dérŭ la fie-care mişcare înainte devenindŭ naturalmente din ce în ce maĭ palidă şi perḑêndu-se cu desevĕrşire la marginea resăriténă a Munteniеĭ, încâtŭ pe la Rômnicŭ-Săratŭ nu i se maĭ recunnósce nicĭ o urmă.[4]

In Studiulŭ I, definindŭ epocele successiveĭ formaţiunĭ a territoriuluĭ munténŭ, noĭ amŭ conclusŭ că d'abia pe la annulŭ 1270 Bassarabiĭ agĭunseră pênĕ la gurele Dunăriĭ şi talazurile Pontuluĭ.

Maĭ la valle, făcêndŭ monografia Berladuluĭ, noĭ vomŭ maĭ reveni assupra acestuĭ punctŭ. Ni se presintă aci occasiunea de a confirma acea conclusiune, resumênd'o şi completând'o:

Pe la 1160–1180 Bassarabiĭ, pênĕ atuncĭ numaĭ banĭ aĭ Severinuluĭ, copprindŭ Făgăraşulŭ;

Pe la 1200—1210 maĭ ĭeaŭ tĕrrêmulŭ închisŭ la miḑŭ-locŭ între hotarele ţerreĭ făgărăşene şi alle Severinuluĭ: regiunea Câmpu-lunguluĭ şi a Curţiĭ-de-Argeşŭ;

De la 1210 pĕnĕ pe la 1270—1280 se essecută cu 'ncetulŭ lăţirea Bassarabilorŭ în direcţiunea Kilieĭ.

Acestŭ intervallŭ de şépte-ḑecĭ de annĭ de amplificare politică correspunde cu gradata disparițiune territorială a luĭ *Negru-vodă* în mesura depărtăriĭ selle dela Făgăraşŭ, dela Muscellŭ şi dela Argeşŭ, primitivele treĭ légĕnurĭ alle mituluĭ.

§ 47

ORIGINEA FABULEI DESPRE INCHINAREA BASSARABILORU LUI NEGRU.

Amŭ desfăşuratŭ maĭ susŭ, în ce modŭ *Negru-vodă* s'a născutŭ la Muntenĭ din numele Bass-*arabilorŭ* prin acella-şĭ procedimentŭ, prin care *Romulŭ* provenise la străbunĭĭ nostri din numele *Romeĭ*.

Acéstă analogiă nu este unică.

Pe ţermiĭ Tibruluĭ, ca şi pe aĭ Dunăriĭ, primiĭ cronicarĭ naţionalĭ, adunândŭ fără controlŭ tradiţiunile poporane despre începuturile Statuluĭ, se isbiseră d'o potrivă de căte doue forme differite alle unuĭ singurŭ nume.

La Romanĭ: *Romus* şi *Remus*[1].

La Muntenĭ: Bass-*arabŭ* şi vodă-*Negru*.

Cronicariĭ latinĭ nu şĭ-aŭ datŭ ostenélla să véḑă, că *Romus* şi *Remus* sunt absolutamente totŭ una, de óră-ce vechĭa limbă romană, confundândŭ mereŭ *o* şi *e*, ḑicea: *amplocti* şi *amplecti*, *animadvorti* şi *animadverti*, *compes* şi *compos*, *voster* şi *vester*, etc.[2].

Cronicariĭ muntenĭ n'aŭ voitŭ nu maĭ puţinŭ să observe că vodă-*Negru*, ca şi celle treĭ ca-

4) D. A. Odobescu, atâtŭ de competinte în materiă de topografia archeologică, ne assicură că *Negru-vodă* nu se aude nicĭ chĭarŭ în Buzeŭ.

1) Derpre forma *Romus*, séŭ maĭ grecesce *Rhomus*, în locŭ de *Romulus*, veḑĭ FESTUS, v. Roma, unde se enumeră totŭ-d'o-dată o mulţime de tradiţiunĭ contraḑicĕtóre despre mitica personalitate a fundatoruluĭ Romeĭ.

2) PRISCIANUS, l. I: „Antiqui quoque *amplocti pro amplecti dicebant, et animadvorti pro animadverti*." — QUINTILIANUS, **Inst. Orat.**, l. I, cap. 7: „Quid dicam vortices et vorsus, *cæteraque ad eundem modum*, quæ primo Scipio Africanus in e literam secundam vertisse dicitur?"—Ambiĭ citaţĭ de MAIORU, **Ortographia romana**, cap. II, § 5, şi 13, în **Lexicon Valachicum**, Budæ, 1825, in-8.—Transiţiunea din *o* în *e* şi viceversa lăssă în limba latină diftongulŭ *æ*: *fœmina* (ânteĭu *fomina* séŭ *homina*, din *fomin*, *homin*, *homo*, sanscr. bhûman) etc. Forma transitóriă din *Romus-Remus* cată a fi fostŭ *Rœmus*. —CORSSEN, **Über Aussprache, Vocalismus und Betonung der lateinischen Sprache**, Leipzig, 1868, in-8, t. 1, p. 144, separândŭ pe *homo* de *fœmina*, uĭtă că forma primitivă din *homo* a fostŭ tocmaĭ *fomin* şi *femin*, precumŭ veḑĭ BOPP, **Grammaire comparée des langues indo-européennes**, trad. Bréal, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 31.

pete *negre* din marca nobilitară a dinastieĭ oltene, nu este decâtŭ o idealisare din numele Bass-*arabilorŭ*, trecutŭ degĭa cu multŭ maĭ de'nainte dela dinastiă assupra ţerreĭ: Bass-*arabiă*, *Arabiă*, *Négră*-Tătariă, *Négră*-Comaniă etc.

Inchipuindu-şĭ o arbitrară bifurcaţiune între *Romulŭ* şi *Remŭ*, între Bass-*arabŭ* şi vodă-*Negru*, cronicariĭ latinĭ şi cronicariĭ muntenĭ s'aŭ găssitŭ siliţĭ în aceĭa-şĭ mesură a inventa cu orĭ-ce preţŭ căte unŭ benevole epizodŭ, prin care să tragă de pĕrŭ Roma şi Muntenia din căte o fundaţiune dualistă.

Cronicariĭ latinĭ, ginte maĭ dură dintr'o epocă maĭ violentă, ḑicŭ că Romulŭ a uccisŭ pe Remŭ, şi ucciḑêndu'lŭ—éccĕ unitatea!

Cronicariĭ muntenĭ, ginte maĭ mólle dintr'o epocă maĭ conciliatóre, spunŭ că Bassarabŭ s'a închinatŭ luĭ Negru, şi închinându-i-se—éccĕ éroşĭ unitatea!

Ucciderea luĭ Remŭ, închinarea luĭ Bassarabŭ, doue metóde în vederea acelluĭa-şĭ resultatŭ, eraŭ pentru cronicariĭ latinĭ şi pentru cronicariĭ muntenĭ, într'o sferă analógă, nesce stratageme nedispensabile spre aĭ scăpa din încurcătura în care 'ĭ aruncase nepreceperea identităţiĭ între *Romus* şi *Remus*, între Bass-*arabŭ* şi vodă-*Negru*.

Ḑicemŭ: pentru cronicarĭ, nu pentru poporŭ.

Tradiţiunea italică pronunţa *Romus* într'o parte a urbiĭ şi *Remus* într'o altă parte, balanţândŭ acella-şĭ lucru dela *o* la *e* după differinţe dialectice între diverse elemente constitutive alle poporaţiuniĭ: într'unŭ feliŭ la muntele Palatinŭ şi ce-va deosebitŭ la délulŭ Aventinŭ.

Totŭ aşa la Muntenĭ Bass-*arabŭ* ın Oltenia, vodă-*Negru* în Muscellŭ séŭ în Făgăraşŭ, acella-şĭ fondŭ botezatŭ în doue modurĭ prin trecere din locŭ în locŭ, nu ne întimpină nicĭ odată allăturĭ unulŭ cu altulŭ în tradiţiunea propriŭ ḑisă.

Topografia archeologică a Munteniеĭ probézǎ pênĕ astă-ḑĭ, precumŭ amŭ maĭ spus'o, că orĭ-unde poporulŭ vorbesce despre *Negri*, tace despre Bass-*arabĭ*.

Prin urmare nu tradiţiunea română, nu poporulŭ munténŭ póte fi accusatŭ de insipida închinare a luĭ Bass-*arabŭ* de'naintea luĭ vodă-*Negru*, căcĭ arŭ fi trebuitŭ să rostéscă ambele numĭ totŭ-d'o-dată, ceĭa-ce ellŭ nu face.

§ 48.

TRADIŢIUNEA ŞI CRONICA.

A trunchĭa o singură individualitate şi apoĭ a cĭocni fărmiturele, a cullege relaţiunea poporană şi a n'o lăssa nedesfigurată, a fostŭ tréba croniceĭ.

Tradiţiunea din Muscellŭ, décă o considerâmŭ în trăsurele selle essenţiale, desbrăcând'o de orĭ-ce alliagiŭ străinŭ, nu minte.

Ea ḑice: sunt acumŭ maĭ multe sute de annĭ, coborîse Negru-vodă din Făgăraşŭ la Câmpu-lungŭ, şi de acollo la Curtea-de-Argeşŭ.

Aşa este.

Istoria cea positivă cercetéză, cumpĕnesce şi confirmă vocea poporuluĭ.

Unŭ Bassarabŭ, banŭ de Severinŭ, copprinde pe la 1180 ducatulŭ Făgăraşuluĭ; acella-şĭ Bassarabŭ séŭ successoriĭ luĭ, căcĭ nu aci este loculŭ de a întra în amĕnunte, năvăllesce pe la 1210 din Făgăraşŭ assupra Muscelluluĭ; totulŭ se împacă, totulŭ se limpeḑesce; din Severinŭ la Făgăraşŭ, din Făgăraşŭ la Câmpu-lungŭ, din Câmpu-lungŭ la Argeşŭ, din Argeşŭ în gĭosŭ spre Pontŭ, acésta'ĭ procedura successiveĭ rotunḑirĭ a Statuluĭ Munténŭ, după cumŭ nĭ-o desvĕllesce unŭ şirŭ de mărturie contimpurane.

Ce face déro tradiţiunea?

Lassă la o parte Severinulŭ, fiindŭ-că poporulŭ, ca şi copilulŭ, nu scrutéză nicĭ o dată causele prime séŭ mediate; lassă la o parte Severinulŭ, şi se mulţumesce a înregistra faptulŭ maĭ recinte allŭ descălleсăriĭ immediate din Făgăraşŭ.

Nemicŭ maĭ adevĕratŭ!

Ce maĭ face tradiţiunea?

Neglege datulŭ cronologicŭ precisŭ, fie 1200, fie 1210, căcĭ memoria collectivităţilorŭ nu se pogóră la ciffre essacte; neglege datulŭ cronologicŭ precisŭ, şi se mărginesce a semnala epoca pe unŭ tonŭ approssimativŭ, astŭ-feliŭ înse că pênĕ şi cronicariĭ, deşi differindŭ assupra annuluĭ, totuşĭ aŭ înţellesŭ cam seculolŭ XIII.

Éroşĭ nemicŭ maĭ adevĕratŭ!

In fine, capulŭ-*negru* fiindŭ antica emblemă a dinastieĭ oltene, fără a maĭ vorbi de cellel'alte derivate alle numeluĭ bass-*arabescŭ*, *Arabiă*, *Négră*-Tătariă, *Négră*-Comaniă etc. şi fără a maĭ reveni assupra numeróselorŭ essemple de personificărĭ naţionale: Ellenŭ—Ellada Danŭ—Dania, Lechŭ—Lechia, etc., Bass-*arabŭ* s'a tradusŭ prin vodă-*Negru*.

Pentru a treĭa óră, nemicŭ maĭ adevĕratŭ!

In blocŭ, tradiţiunea muscellénă are dreptate.

Ce facŭ înse cronicariĭ?

Deosebescŭ pe vodă-*Negru* de Bass-*arabŭ*, şi o dată acéstă deosebire fiindŭ întrodusă, éttă că imaginarulŭ fundatorŭ allŭ Munteniеĭ, transformându-se într'o absolută ficţiune, piere fără némŭ, fără familliă, fără posteritate, întocmaĭ precumŭ perise imaginarulŭ fundatorŭ allŭ Romeĭ.

După Romulŭ appare pe tronŭ o dinastiă sabină; după vodă-Negru urméză Bassarabiĭ.

Ce a devenitŭ seminţia celluĭ ânteĭu?

Unde s'aŭ ascunsŭ ered,iĭ celluĭ-l'altŭ?

Pace!

Să se noteze bine că noĭ suntemŭ departe de a bănui vr'unŭ gradŭ de înrudire latină între mitulŭ munténŭ allŭ luĭ Negru şi acellŭ italicŭ allŭ luĭ Romulŭ; nu ni place a essagera; ambele s'aŭ născutŭ fie-care pe o calle propriă; elle se assémĕnă într'unŭ chipŭ surprindĕtorŭ, dérŭ acésta nu derivă din romanismŭ, ci din identitatea natureĭ umane generale: unŭ principiŭ universalŭ se manifestă totŭ unŭ feliŭ la Tibru şi la Oltŭ, la Latinĭ şi la Slavĭ, la Grecĭ şi la Germanĭ, la Ebreĭ şi la Iaponesĭ, la uniĭ maĭ multŭ séŭ maĭ clarŭ, la alţiĭ maĭ puţinŭ séŭ maĭ vagŭ, la uniĭ putêndŭ a fi urmăritŭ pênĕ 'n ultimele 'ĭ consecinţe, la alţiĭ—abia întrevêdutŭ.

Inse pentru că fenomenulŭ presintă unŭ caracterŭ antropologicŭ atâtŭ de întinsŭ, tocmaĭ de aceĭa, după cumŭ Romulŭ nĭ-a servitŭ pênĕ la unŭ punctŭ a desciffra pe vodă-Negru, cu acellaşĭ temeĭu vodă-Negru arŭ fi pututŭ agĭuta unuĭ Niebuhr la înţellegerea luĭ Romulŭ.

Precumŭ Statulŭ Munténŭ fiinţase înainte de pretinsulŭ descăllecătorŭ din Făgăraşŭ, de assemenea şi Roma se înfiinţase înainte de pretinsulŭ fiĭu allŭ deuluĭ Marte[1].

Precumŭ Negru-vodă este unŭ mitŭ, înse unŭ mitŭ suscitatŭ prin realitatea invasiuniĭ unuĭ Bassarabŭ de peste Carpaţĭ în Muscellŭ; de assemenea şi Romulŭ este unŭ mitŭ, înse unŭ mitŭ suscitatŭ éroşĭ prin vr'o personalitate reală, prin vr'unŭ faptŭ concretŭ, personalitate şi faptŭ poetisate cu schimbarea numeluĭ şi escluderea tuturorŭ indicaţiunilorŭ prozaice.

'Unŭ vodă-Negru, unŭ Romulŭ, nu se ştergŭ cu buretele, nu se distrugŭ, ci se purifică.

Este totŭ atâtŭ de uşorŭ a nega fără raţiune, precumŭ şi de a crede orbeşce, dérŭ în sciinţă nu se permitte nicĭ o virgulă fără demonstraţiune, şi celle maĭ de multe orĭ analisa găssesce o mare dosă de adevĕrŭ într'o fabulă, séŭ în casulŭ cellŭ maĭ reŭ descoperă încaĭ motivulŭ cellŭ adevĕratŭ allŭ nasceriĭ uneĭ errorĭ.

1) Degĭa unŭ vechĭu poetŭ romanŭ MARINUS, citatŭ în SERVIUS, ad. Virg., V, 50, Ecl. I, dicea:
„*Roma ante Romulum fuit,*
„*Et ab ea nomen Romulus adquisivit.*"
Prin urmare, legendele din Titŭ-Liviŭ séŭ din Dionisiŭ Alicarnasseu nu eraŭ dogme nicĭ chĭarŭ la ceĭ betrânĭ.

«Istoria fabulósă—ḑicea celebrulŭ ellenistŭ Larcher,— nu este decâtŭ o istoriă veridică, «dérŭ împestrițată cu fabule. Eŭ sum departe de a crede că Ercule, Cadmŭ etc. arŭ fi «nesce numĭ de totŭ fictive, simplu numaĭ pentru că istoria acestorŭ eroĭ s'aŭ încărcatŭ cu «multe trăssure fabulóse. Óre nu s'arŭ puté contesta totŭ astŭ-felĭu biografia maĭ multorŭ «ómenĭ marĭ din timpiĭ modernĭ, sub cuvêntŭ că aŭ desfigurat'o romanciariĭ?»[2]

§ 49.

RESUMATŬ DESPRE MITULŬ LUI NEGRU-VODA.

Legenda luĭ vodă-*Negru* este într'o intimă connessiune cu întréga nomenclatură bassarabică: *Arabiă* la Slavĭ şi la Germanĭ, *Négră*-Comaniă la Ungurĭ, *Négră*-Tătariă la Serbĭ, *Négră*-Româniă la Turcĭ, la Mongolĭ şi la Grecĭ, încâtŭ prin legea istorică a personificăriĭ naționale urmà necessarmente, ca acéstă țérră a *Negrilorŭ* să-şĭ fi datŭ de multŭ ea însăşĭ şi să-ĭ fi datŭ popórele de 'mpregĭurŭ idealulŭ unuĭ patriarcŭ *Negru.*

Unŭ nodŭ şi maĭ de aprópe o légă cu rebusulŭ eraldicŭ allŭ cellorŭ treĭ capete *negre*, în virtutea căruĭ orĭ-ce Bassarabŭ, nu numaĭ într'o parte a Munteniеĭ, nu numaĭ în România, ci chĭarŭ în străinětate, putea fi luatŭ dreptŭ unŭ vodă-*Negru*, de unde a şi provenitŭ în creațiunile poporane ulterióre, precumŭ arrětarămŭ maĭ susŭ, identificarea tipiculuĭ vodă-Negru cu Alessandru Bassarabŭ, cu Négoiă Bassarabŭ, cu felĭurițiĭ Bassarabĭ de prin secoliĭ XIII, XIV, XV, precumŭ şi *negréța* luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ pe moneta commemorativă a regeluĭ maghĭarŭ Ludovicŭ.

Amendoue aceste împregĭurărĭ, atâtŭ de varie şi cu multŭ maĭ vechĭ decâtŭ legenda în cestiune, aŭ essercitatŭ o acțiune converginte assupra spirituluĭ Făgărăşenilorŭ şi Muscellenilorŭ la prima apparițiune a unuĭ Bassarabŭ din Severinŭ spre Făgăraşŭ şi apoĭ din Făgăraşŭ în Muscellŭ.

Originea legendeĭ, întru câtŭ ea este făgărăşénă şi muscellénă totŭ-d'o-dată, se póte cercuscri între anniĭ 1160—1210, offerindu-ni-se ca unŭ poemŭ istoricŭ, ca o epopeă despre începutulŭ mişcăriĭ espansive a némuluĭ Bassarabilorŭ, vulturĭ crescuțĭ pe stânca Severinuluĭ, dérŭ setoşĭ de a-şĭ întinde vigurósele aripe de ambele cóste alle Carpațilorŭ şi de ambele laturĭ alle Oltuluĭ, pe la finea seculuĭ XII şi debutulŭ seculuĭ XIII.

N'a trebuitŭ decâtŭ o dată să se încuĭbeze imaginea luĭ Negru-vodă la Făgărăşenĭ şi la Muscellenĭ ca unŭ tipŭ de fundatorŭ, căcĭ fundatorŭ a şi fostŭ la dênşiĭ; nu trebuia decâtŭ atâta, pentru ca din acella-şĭ momentŭ, cu calle séŭ fără calle, tradițiunea poporană de acollo să pună totŭ pe socotéla luĭ, printr'o firéscă tendință de assimilare, orĭ-ce inițiativă, orĭ-ce construcțiune, orĭ-ce restŭ allŭ ḑillelorŭ betrâne, întocmaĭ precumŭ pruncululŭ, décăĭ arrěțĭ unŭ arbore ḑicêndu-ĭ că se chĭamă plopŭ, totŭ plopŭ o să numéscă şi bradulŭ, şi fagulŭ, şi stegiarulŭ.

In fine, reducêndŭ conclusiunile de maĭ susŭ la o prismă, critica istorică distinge în legenda luĭ vodă-Negru, séŭ maĭ bine în diversele redacțiunĭ alle mituluĭ, treĭ nuanțe atâtŭ de gradate, atâtŭ de apropiate, încâtŭ se contopescŭ una cu alta:

1. Personificarea naționalitățiĭ române:
2. Personificarea dinastieĭ oltene;
3. Personificarea începuturilorŭ Statuluĭ Munténŭ...

2) **Discours à l'Acad. des Inscr. et Belles-Lettres, 1785,** ap. BEHR, **Recherches sur les temps héroïques de la Grèce, Paris, 1856, in-8, p. 2.**

§ 50.

CINE A FOSTŬ NEGRU-VODA CELLŬ ADEVERATŬ?

Pe lôngă Negru-vodă cellŭ fictivŭ, poeticulŭ Romulŭ allŭ Ţerreĭ-Romănescĭ, a maĭ fostŭ unŭ altŭ Negru-vodă, personagĭu fórte realŭ: tatălŭ luĭ Mircea cellŭ Mare.

Ammestecându-ĭ la unŭ locŭ, annalele nóstre aŭ produsŭ o monstruósă enigmă, semi-adevĕrŭ, semi-mincĭună, din causa căriĭ a fostŭ peste putinţă a străbatte pênĕ astă-ḑĭ misteriulŭ primeĭ formaţiunĭ a Statuluĭ Bassarabescŭ.

In secolulŭ XV, din care datéză materialurile celleĭ maĭ vechĭ cronice muntene, cunnoscute Ragusanuluĭ Luccari, mitulŭ luĭ vodă-Negru se accăţa de Alessandru Bassarabŭ, adecă îşĭ căuta unŭ refugiŭ de applicaţiune printre anniĭ 1310—1360.

Acestŭ principe avusese treĭ fiĭ: Vladislavŭ Bassarabŭ, domnŭ între 1360—1370; Radu Bassarabŭ, domnŭ între 1370—1380[1], şi Nicolaŭ Bassarabŭ, reposatŭ fără domniă pe la 1366[2].

Allŭ douilea dintre aceştĭ fraţĭ se numĭa nu numaĭ Radu, ci încă şi *Negru.*

Fragmentulŭ documentalŭ, remasŭ dela dênsulŭ în lipsa unuĭ crisovŭ întregŭ, sună aşa în traducere din slavonesce:

«Io. Radu Negru voevodŭ, din graţia luĭ Dumneḑeŭ domnulŭ tóteĭ ţerre ungro-ro-«mâne şi ducele ţerrelorŭ trans-carpatine Amlaşŭ şi Făgăraşŭ». [4].

In Studiulŭ I noĭ ne încredinţarămŭ degia că ducatulŭ Amlaşuluĭ numaĭ sub Vladislavŭ Bassarabŭ fusese annessatŭ pe la 1370 către Muntenia.

Aşa déro, deşi fragmentulŭ crisovuluĭ luĭ Radu-Negru nu ni offeră nicĭ unŭ datŭ cronologicŭ, totuşĭ este evidinte că s'a scrisŭ după 1370, căcĭ altŭ-feliŭ n'arŭ puté figura acollo «ducele Amlaşuluĭ».

Acéstă consideraţiune e fórte decisivă.

Maĭ este de făcutŭ o observaţiune.

Cuvêntulŭ «Negru» nu e tradusŭ în slavonesce, ci se conservă intactŭ: «Io Radul-*Negrul* voevoda, bozsiiu milostiiu etc».

Acumŭ o întrebare.

Negru fost'a unŭ simplu supra-nume allŭ acestuĭ principe?

Maĭ mulţĭ dintre contimpuraniĭ seĭ aŭ purtatŭ assemenĭ *sobricheturĭ.*

Celebrulŭ eroŭ anglesŭ dintre 1330—1376, gróza Franciеĭ pe câmpia dela Poitiers, se ḑicea «Principele *Negru*», fiindŭ-că purta o armură de culóre închisă. [5]

Pe Osmanŭ, fundatorulŭ monarchieĭ ottomane între 1290—1326, Turciĭ îllŭ chiămaŭ *Negru* în înţellesŭ de frumuseţe şi vigóre bărbătéscă. [6].

Cellŭ ănteiŭ Hohenzollern de pe la 1350 se numĭa «Comitele *Negru*». [7].

---

1) Punemŭ aci numaĭ ciffre rotunde, fiindŭ-că deplina precisare a cronologieĭ princiare va cere o analisă specială. Despre fraternitatea luĭ Vladislavŭ şi Radu veĭ vedé maĭ gĭosŭ crisóvele originale alle mareluĭ Mircea, în cariĭ numesce pe cellŭ ânteiŭ „unchĭu“ şi pe cellŭ allŭ douilea „tată“. Despre filiaţiunea luĭ Vladislavŭ, prin urmare şi a luĭ Radu, din Alessandru Bassarabŭ, veḑĭ celle doue bulle papale din 1370, în **Magaz. Ist.**, III, 132, 133, unde se ḑice limpede că *Ladizlaus Wayda Vlachiæ* era fiĭu din prima căsătoriă a reposatuluĭ *Alexandri Waydæ in Vlachia.* Astŭ-felĭu întréga genealogiă se restabilesce pe basea a o mulţime de documente contimpurane, esterne şi interne.

2) Inscripţiunea lapidară ap. ŞINCAI, I, 329.

4) **Istoria Ţerreĭ-Romănescĭ,** ed. Ioanidŭ, II, 2.

5) SAINT-PROSPER, **Hist. d'Angleterre,** Paris, 1838, in-8, p. 200, şi portretulŭ pe tabella 18.

6) HAMMER, **Histoire de l'empire Ottoman,** trad. Hellert, Paris, 1835, in-8, t. 1, p. 107: „Ses cheveux, sa barbe et ses sourcils noirs lui avaient fait donner dès sa jeunesse le surnom de Kara, c'est-à-dire *le noir*. *Cette épithète appliquée à une personne est l'éloge le plus significatif qu'on puisse faire de sa beauté.* Hafiz exprime, dans un vers qui est devenu célèbre, son admiration pour le teint noir de son favori. *Plusieurs princes turcomans sont connus dans l'histoire sous ce surnom;* de ce nombre sont: Karasi etc.“ — Amŭ reprodusŭ passagiulŭ întregŭ pentru aceĭ, cariĭ îşĭ închipuescŭ că *Negru*-vlachŭ arŭ avé în gura Turcilorŭ ce-va îngĭositorŭ pentru Românĭ, precumŭ credŭ ENGEL, **Gesch d. Moldau,** 106, şi alţiĭ.

7) SCHÆFER, **Histoire de Hohenzollern au moyen-âge,** Paris, 1859, in-4, p. 250.

In alte casurĭ *Negru* este unŭ nume de familliă.

Maĭ marele' gĭude allŭ Făgăraşuluĭ la 1413 se chiăma: «Comes Janusch *Niger*» [8], despre care înse noĭ nu scimŭ d'o-cam-dată décă a fostŭ Românŭ, Sassŭ séŭ Ungurŭ, adecă *Negru*, *Schwarz* orĭ *Fekete*, dérŭ în orĭ-ce limbă ideia este aceĭa-şĭ.

Intr'unŭ actŭ transilvanŭ din 1383, între subscrierile maĭ multorŭ Românĭ de pe la marginile Munteniеĭ, citimŭ douĭ poroclițĭ Negri, dintre carĭ unulŭ Radu: «ex parte Castri «praesentibus Walachis infrascriptis, primo Fladimir, Schuba Petril, Schereban, Magnus «Neg, Schereb, Rodbanch, Thomas Oldamor, Straw, *Niger* Banch; ex parte Civitatis, Kende «Knez, Lud, Dives Neg, *Niger Radul* etc». [9].

Cu tóte astea unŭ scrutinŭ maĭ de aprópe ni arrétă că Radu-vodă n'a fostŭ *Negru* nicĭ prin supra-nume, căcĭ atuncĭ aşa l'arŭ fi numitŭ alțiĭ, dérŭ nu ellŭ-însuşĭ în propriele selle crisóve, nicĭ prin nume de familliă, de óră-ce era Bassarabŭ.

Affară de acésta, décă *Negru* arŭ fi fostŭ epitetŭ, cuvêntulŭ lesne se traducea prin *Czern* în documentulŭ cellŭ slavicŭ[10], érŭ nu se lăssa neattinsŭ, precumŭ se cruță numaĭ dóră numile personale.

Se căutămŭ aĭurĭ o altă soluțiune.

In véculŭ de midŭ-locŭ era unŭ usŭ fórte respănditŭ în tótă Europa de a-şĭ schimba, séŭ cellŭ puținŭ a-şĭ modifica numele de'mpreună cu schimbarea séŭ modificarea condițiuniĭ sociale; o interessantă datină, alle căriĭ urme se găssescŭ din anticitatea cea maĭ depărtată maĭ la tóte popórele lumiĭ: cu multŭ înainte de Cristŭ, Persianulŭ Arsica devine pe tronŭ Artasserse, érŭ Ebreulŭ Matania se face Sedekia. [11].

La Românĭ acestŭ allŭ douilea botezŭ, aşa dicêndŭ prin corónă, a essistatŭ în tótă vigórea pênĕ'n secolulŭ XVI.

Cronica Moldoveĭ dice sub annulŭ 1552: «aŭ rădicatŭ Domnŭ pe Petrea stolniculŭ *şi 'ĭ «schimbară numele de 'ĭ dicea Alessandru-voda, pre carele l'aŭ poreclitŭ Lăpuşnénulŭ*». [12].

Acestŭ passagĭu este cu atătŭ maĭ remarcabilŭ, cu cătŭ ellŭ semnaléză differința între numele primitivŭ, numele princiarŭ şi supra-numele individuluĭ.

Nume primitivŭ: *Petre;*

Nume princiarŭ: *Alessandru;*

Supra-nume: *Lăpuşnénulŭ.*

Supra-numele nu appare absolutamente nicăirĭ în actele officiale, fiindŭ consideratŭ ca ce-va maĭ pe gĭosŭ de demnitatea domnéscă, pe cândŭ celle-l'alte doue numĭ ne întimpină une-orĭ chĭarŭ în documente importante, precumŭ în tractatulŭ Lăpuşnénuluĭ cu Polonia citimŭ: «ego *Petrus Alexander*, palatinus terrarum Moldaviae». [13].

Totŭ aşa resturnătorulŭ luĭ Despotŭ-vodă dela 1564, boerulŭ Tomşa, numaĭ la domniă a căpĕtatŭ numele de Stefanŭ, devenindŭ astŭ-feliŭ «Stefanŭ Tomşa», ca şi cumŭ s'arŭ dice lătinesce: *Stephanus Thomas*. [14].

In secolulŭ XIV—ca să revenimŭ la epoca ce ne preoccupă maĭ în speciă—noĭ vedemŭ tocmaĭ pe contimpurénulŭ, alliatulŭ şi rudą luĭ Radu-Negru, domnulŭ moldovenescŭ Petru

8) **Archiv des Vereins für siebenbürgische Landes-kunde**, t. 2, Hermannstadt, 1845, in-8, p. 92.

9) FEJÉR, X, I, 132.

10) Du ă cumŭ în crisovulŭ moldovenescŭ din 1442, **Archiva Istorică**, I, I, 123, boerulŭ Crăstea *Negrulŭ* este: „Krysti *Czornogo*"; séŭ în crisovulŭ munténŭ din 1399, VENELIN, 19, boierulŭ Gosténŭ *Negrulŭ* este: „Gostian *Czr'ni*."

11 SALVERTE, op. cit., I, 337-341, paragrafulŭ întitulatŭ: *„Le changement de nom, marque d'élévation et d'accroissement d'honneurs.*"—Autorulŭ înse nu este destulŭ de avutŭ în essemple. Astŭ-felĭu ellŭ uĭtă cu desevêrşire schimbarea numilorŭ la Papĭ, despre care vedĭ la totŭ passulŭ în ALBERIC 'S, **Chronicon**, ed. Leibnitz, Lipsiæ, 1698, in-8, bună óră t. 2, p. 13: „Benedictus hujus nominis Quintus, *qui et Octavianus*. —Leo huius nominis Octavus, *qui et Prothus*", etc. — Cf. DU CANGE, **Gloss. med. lat.**, ed. Carpent., IV, 637, v. nomina mutari.

12) **Letopis.**, I, 176.

13) DOGIEL, I, 618.

14) GRATIANI, **De Ioanne Heraclide Despota**, Varsaviæ, 1759, in-16, p. 44: „Tomsam, quem Stephanum grato genti nomine appellaverunt etc."

Muşatŭ, întemeiătorulŭ dinastieĭ Bassarabilorŭ pe tronulŭ dela Sucéva, punêndŭ pe monetele sélle: *Simon Petrus.* [15].

Ceĭ dreptŭ, eruditulŭ nostru numismatŭ d. Dém. A. Sturdza bănuesce că abbreviaţiunea SIMON pe baniĭ açestuĭ principe arŭ puté fi: SI(gnum) MON(etae).

Ipotesa e ingeniósă, dérŭ arŭ avé nevoiă de a fi demonstrată.

Pênĕ atunceĭ casulŭ remâne ecuivocŭ.

Ceĭa-ceĭ positivŭ înse, este că pe unele monete alle luĭ Mircea cellŭ Mare totŭ din preţiósa collecţiune a d-luĭ Sturdza se citesce fórte clarŭ: «Mircea-*Rostislavŭ*».

Éccĕ déro doue numĭ, din carĭ unulŭ, acella de Rostislavŭ, cu deseverşire necunnoscutŭ din diplome séŭ din relaţiunĭ contimpurane, a pututŭ să apparţină mareluĭ Mircea numaĭ dóră înainte de urcareaĭ pe tronŭ, continuându-se apoĭ pe monete abia în primiĭ anniĭ aĭ domnieĭ.

In acella-şĭ simţŭ cată să se esplice şi dupplulŭ nume: *Radu-Negru.*

Radu-vodă fusese «Negru» întocmaĭ după cumŭ fiĭulŭ seŭ Mircea a fostŭ «Rostislavŭ».

Negru a occupatŭ totŭ-d'a-una unulŭ din locurile celle maĭ favorite în calendarulŭ onomasticŭ naţionalŭ nu numaĭ allŭ Muntenilorŭ, ci şi allŭ Românilorŭ în genere.

Degĭa pe la începutulŭ seculuĭ XI, între anniĭ 1000-1030, noĭ aflâmŭ în Maramurăşŭ pe unŭ nobilŭ Negrilă, străbunulŭ familieĭ Tomaiaga, essistinte acollo pênĕ 'n ḑiua de astă-ḑĭ[17].

La 1359 regele maghĭarŭ Ludovicŭ face o donaţiune territorială în Temeşiana maĭ multorŭ Românĭ, din carĭ unulŭ se chiamă Negre[18].

Totŭ aşa se chiăma unulŭ dintre boieriĭ moldovenescĭ aĭ luĭ Alessandru cellŭ Bunŭ[19].

La 1458 mare-vornicŭ allŭ Muntenieĭ era Stanŭ fiĭulŭ luĭ Negre[20], érŭ mare-spătarŭ în 1476 Manea Negrulŭ[21].

Fără a maĭ spori de prisosŭ numĕrulŭ essemplelorŭ, vomŭ constata numaĭ mulţimea localităţilorŭ Negrescĭ şi Negrilescĭ, provenite din numele personalŭ bărbătescŭ Negru, Negre, Negrilă, şi împrăştiate în tóte provinciele Dacieĭ, ca şi localităţile Cernescĭ şi Cernătescĭ, derivate din forma slavică a accelluĭa-şĭ nume: Cernatŭ şi Cerne[22].

Precumŭ Radu slavonesce séŭ Bucurŭ românesce correspunde cu numele crestinŭ Ilariŭ, totŭ aşa Negru românesce séŭ Cernatŭ slavonesce nu este éroşĭ decâtŭ numele crestinŭ Mauriciŭ.

Radu-Negru se traduce purŭ şi simplu prin *Hilarius-Mauricius.*

Inainte de a fi agĭunsŭ la domniă, se numĭa Negru; coróna l'a maĭ înzestratŭ cu Radu; astŭ-feliŭ a eşitŭ Radu-Negru.

Cumŭ-că numeleĭ princiarŭ a fostŭ Radu, érŭ nu Negru, dovédă este că fiiĭ şi nepoţiĭ

15) OUVAROFF, **Recherches sur les antiquités de la Russie méridionale et des côtes de la Mer Noire;** Paris, 1860, in-f., p. 155, 157, tabella nr. 1, 2, 3.— Acéstă carte, pe care nĭ-o communică d. A. Odobescu, copprinde séŭ indică o mulţime de monumente fórte preţióse pentru istoria română, dérŭ copleşite tote de nesce errorĭ piramidale de câte orĭ autorulŭ voesce a commenta. Aşa între celle-l'alte moneta domnuluĭ moldovenescŭ Istratŭ Dabigia dintre 1662-1666, despre care veḑĭ **Letopiseţe,** II, 5, **Mag. z Ist.,** III, 9, şi PASEK, **Reszty rekopismu,** wyd. Lachowicza, Wilno, 1843, in-8, p. 216, d. Uvarovŭ, p. 158, o attribue luĭ Stefanŭ cellŭ Mare, din care face douĭ Stefanĭ.

17) SIMONCHICH, **Noctium Marmaticarum vigiliæ,** MS. 274 quart. lat. în Biblioteca Museuluĭ din Pesta, p. 19: „Hujus Urcund filii *Nagrile* et Radomer dicuntur esse progenitores familliæ Tomay-aga, Nobilis Valachi in Borsa. In cujus probam authenticam adducimus protocolarem Comitatus Marmaros extractum, qui sic est: Familliæ Thomay-aga successores producunt anno 1763 coram legitimatorio Comitatus foro Nobilitatis recognitionem Kenderes de Malomvize Comitis Comitatus ejusdem de anno 1445, in qua Petrus, Mandra, Han, Koszta, Sandrinus, Nicolaus Pap et Nicola de Viso specificatur, quod ipsorum primis parentibus *Nagrille* et Radomer vocatis *collatio adhuc a S. Stephano facta sit,* pro fidelibus servitiis, in Kenezatu de Viso."—Acéstă preţiosissimă indicaţiune despre kinezaturile române din seculŭ XI a remasŭ pênĕ aci cu totulŭ necunnoscută istoricilorŭ nostri.

18) FEJÉR, IX 3, 1: „Ludovicus Rex Hungariæ Karapath Stanislai, *Negre* Wlanyk, Nicolai et Ladislai, filiorum Ladislai, filii Zovna, Olachorum etc."

19) Actŭ din 1420 în VENELIN, 62. — Cf. ALEXANDRI, **Dumbrava roşiă,** Iaşĭ, 187 , in-8, p. 44.

20) VENELIN, 92.

21) **Ibid.,** 118.

22) FRUNDESCU, **Dict. top.,** 106, 812-13.—TREUENFELD, **Lex. geogr. Siebenb.,** III, 173, etc.

seĭ, carĭ îllŭ menţionéză numaĭ ca pe Domnŭ, îllŭ numescŭ în crisóvele lorŭ totŭ-d'a-una «Radu-voevodŭ», precumŭ ne vomŭ încredinţa maĭ la valle.

După cumŭ aŭ fostŭ rare casurile, cândŭ Lăpuşnénulŭ séŭ primulŭ Muşatŭ séŭ marele Mircea întrebuinţaŭ întréga formulă Petru-Alessandru, Simonŭ-Petru séŭ Mircea-Rostislavŭ în locŭ de numile lorŭ curatŭ princiare Alessandru, Petru şi Mircea, totŭ astŭ-felĭu cată să fi fostŭ puţine occasiunile, în carĭ tatălŭ acestuĭa din urmă să fi înşiratŭ ambele selle numĭ Radu-Negru, ci în generalitatea actelorŭ ellŭ se mulţumĭa cu numeleĭ esclusivamente domnescŭ de Radu.

Tocmaĭ din causa acesteĭ escepţionalităţĭ, cu atâtŭ maĭ mare a fostŭ surprinderea annaliştilorŭ românĭ posteriorĭ, cândŭ li s'a întêmplatŭ a găssi pe neaşteptate vr'o diplomă cu «Radu-*Negru* voevodŭ», precumŭ ne mirâmŭ şi noĭ afflândŭ vr'o doue-treĭ monete cu inscripţiunea «Mircea-*Rostislavŭ*» séŭ «*Simonŭ*-Petru» şi o singură diplomă cu «*Petru*-Alessandru».

In secolulŭ XV, între 1450-1500, memoria annilorŭ 1370-1380 fiindŭ încă próspetă, cronicariĭ muntenĭ de atuncĭ, despre carĭ Ragusanulŭ Luccari ni dă unŭ specime, nu puteaŭ confunda o epocă atâtŭ de apropiată cu vagulŭ mitŭ anticŭ despre vodă-Negru cellŭ din Făgăraşŭ, şi de aceĭa eĭ îllŭ împingeaŭ ce-va maĭ departe pênĕ în ḑillele luĭ Alessandru Bassarabŭ.

In secolulŭ XVI, între 1550-1600, timpulŭ ştergêndŭ din ce în ce maĭ multŭ suvenirea perioduluĭ immediatŭ ante-mircianŭ, rollulŭ de fundatorŭ fabulosŭ allŭ Statuluĭ Munténŭ a pututŭ trece cu 'ncetulŭ dela Alessandru Bassarabŭ cătră fiĭu-seŭ Radu, şi a trecutŭ cu atâtŭ maĭ naturalmente, cu câtŭ acestŭ din urmă, pe lôngă celle-l'alte, se maĭ numĭa şi *Negru*.

In secolulŭ XVII neminĭ nu se maĭ îndouĭa cătu-şĭ de puţinŭ despre minunata descăllecare a luĭ Radu-vodă Negru din Făgăraşŭ.

In secolulŭ XVIII, maĭ allesŭ în urma cronniceĭ luĭ Grecénu, nicĭ o sufflare omenéscă nu maĭ cuteḑa să rădice o umbră câtŭ de supţire de bănuélă contra uneĭ venerabile superstiţiunĭ istorice, devenite de doue sute de annĭ ca o specia de cultŭ religiosŭ, fiindŭ-că unŭ assemenea liberŭ-cugetătorŭ s'arŭ fi espusŭ a gusta puşcăria séŭ cellŭ puţinŭ o casă de nebunĭ, precumŭ totŭ pe atuncĭ chĭarŭ în luminata Francia becĭurile dela Bastillia pedepsĭaŭ pe nemuritorulŭ Fréret pentru că îndrăsnise a demonstra germanismulŭ Francilorŭ[23].

In secolulŭ XIX înse, sciinţa istorică spulberă fără milă şi fără frică orĭ-ce nu este istoria.

Să analisămŭ déro pe scurtŭ tóte spusele cronniceĭ muntene despre pretinsulŭ descăllecătorulŭ Radu-Negru.

Maĭ ânteĭu o vorbă assupra difficultăţilorŭ ciffrice, de carĭ se lovesce în genere istoriculŭ în studiulŭ vechilorŭ documente şi epigrafurĭ scrise cu cirillica.

§ 51.

ESSEMPLE DE ERRORI PALEOGRAFICE.

Intr'unŭ crisovŭ dela împeratulŭ româno-bulgarŭ Calimanŭ, douĭ slaviştĭ fórte ponderoşĭ, Russulŭ Barski în secolulŭ trecutŭ [1] şi Bulgarulŭ Aprilov în ḑillele nóstre [2], aŭ cititŭ d'o potrivă annulŭ dela Adamŭ 6700, adecă 1192 din era creştină.

Noĭ-înşine eramŭ câtŭ p'aci să ne allunecâmŭ sub prestigiulŭ lorŭ într'o erróre atâtŭ de gróssă[3]; dérŭ suppunêndŭ actulŭ uneĭ cercetărĭ critice, nu nĭ-a fostŭ greŭ a observa că:

23) BOUILLET, v. Fréret: „Ayant dans un Discours sur l'origine des Français, qui fut prononcé à l'Académie en séance publique, émis sur cette question toute historique une opinion qui déplut au pouvoir, *il fut mis pour quelque temps à la Bastille. Il rénonça dès lors à ses recherches sur l'histoire nationale, et ne s'occupa plus que de l'antiquité.*"

1) Puteszestvie k sviatym miestam, Petersburg, 1778, in-f.

2) Bolgarskiia gramoty, Odessa, 1845, in-8, p. 35.

3) Archiva istorică, I.1, 96.

1. Intre 1185—1195 domnîaŭ peste Dunăre fundatoriĭ imperiuluĭ româno-bulgarŭ, fraţiĭ Assénŭ şi Petru [4], încâtŭ pentru unŭ Calimanŭ nu era locŭ;

2. Actulŭ în cestiune specifică nu numaĭ annulŭ, luna şi ḑiua, dérŭ încă ce-va maĭ multŭ, anume indictionulŭ I, ceîa-ceĭ de prima importanţă în casulŭ de faţă pentru descoperirea inessacteĭ lecture, căcĭ la 1192 era indictionulŭ X, nu I. [5].

Totuşĭ criteriele interne nu ni permittŭ a bănui autenticitatea diplomeĭ, în care nemicŭ nu indică falsŭ séŭ mistificaţiune.

Impingêndŭ dérŭ analisa maĭ departe, noĭ amŭ constatatŭ că:

1. Indictionulŭ I cădea la annulŭ 1243 [6];

2. Intre 1241-1245 a domnitŭ în adevĕrŭ la Româno-bulgarĭ unŭ principe pe care cronicele bizantine şi occidentale contimpurane îllŭ numescŭ în unanimitate Calliman, Calaman, Coloman, Calman etc. [7].

Éccĕ déro în ce modŭ Barski şi Aprilov aŭ desciffratŭ 6700 în locŭ de 6751, committêndŭ o modestă greşéllă de unŭ semi-secolŭ!

Să trecemŭ la o inscripţiune.

Essemplulŭ cellŭ maĭ curiosŭ este patrafirulŭ, pe care celebrulŭ campionŭ allŭ vitézuluĭ Mihaîu, stolniculŭ Stroiă Buzescu, îllŭ închinase în annulŭ 1600 la monăstirea Stănescĭ din districtulŭ Vĕlcea.

Aci ne întimpină éroşĭ douĭ slaviştĭ, ba încă ceĭ maĭ renumiţĭ din epoca nóstră, corifeiĭ sciinţeĭ slavice moderne, dd. Kukulievich [8] şi Miklosich [9], carĭ aŭ cititŭ în bună credinţă pe inscripţiunea stoffeĭ annulŭ 1114.

Unŭ eroicŭ saltŭ de cincĭ secolĭ! [10].

Décă unŭ Barskĭ, unŭ Aprilov, unŭ Kukulievich, unŭ Miklosich puteaŭ retăci într'unŭ modŭ atâtŭ de monstruosŭ assupra cronologieĭ diplomatice şi epigrafice în limba lorŭ natală, apoĭ cu câtŭ maĭ îertatŭ era a orbeca pe dibuite unorŭ bîeţĭ grammaticĭ românĭ de pe la finea seculuĭ XVII!

Eĭ bine, întréga fantasmagoriă a luĭ vodă Radu-Negru, ca fundatorŭ allŭ Statuluĭ Munténŭ, se baséză unicamente pe nesce autorităţĭ de acéstă ultimă natură.

Sunt acumŭ vr'o treĭ decennie, unŭ bărbatŭ luminatŭ şi competinte, crescutŭ pintre celle bisericescĭ alle ţerreĭ, d. Alessandru Gianoglu-Lesviodax, compusese unŭ catalogŭ allŭ metropoliţilorŭ muntenĭ, care se începe astŭ-feliŭ:

«6870. 1362. Antimŭ I. In crisovulŭ luĭ Mircea din arĕtatulŭ létŭ, genariŭ 7, indictionŭ «15, se ḑice că a pusŭ domnia marturĭ pe Antimŭ mitropolitulŭ şi pe mitropolitulŭ Atanasiŭ «allŭ Severinuluĭ şi allŭ slăviteĭ cetăţĭ egumenŭ. Veḑĭ condica monăstiriĭ Cozieĭ». [11]

Prin urmare, annulŭ 1362 şi—«veḑĭ condica».

Amŭ veḑut'o, după cumŭ o póte vedé orĭ-cine.

Ea se afflă între follianţiĭ Archivuluĭ Statuluĭ din Bucurescĭ sub titlulŭ de: «Condică a sfinteĭ şi dumneḑeesceĭ monastirĭ Cozieĭ, scrisu-s'a dela înnouirea lumiĭ 1778, decembre 4».

La fóia 16 recto se găsesce acollo în realitate crisovulŭ pe care 'lŭ citéză d. Lesviodax,

4) STRITTER, II, 672-689.

5) DU CANGE, **Gloss. med. lat.**, I, 282.

6) **Ibid.**, I, 283.

7) ACROPOLITA, ap. STRITTER, II, 732-8: „Bulgarorum Asani filius Callimanus etc."—ALBERICUS, II, 578, an. 1241: „Alsanus Rex mortuus est, qui reliquit de prima uxore, quæ fuerat soror Belæ Regis Hungariæ et soror sanctæ Elizabeth, *filium unum nomine Colmannum.*"

8) **Izviestie o putavaniu** în **Arkiv za povjestnicu jugoslavensku,** Zagreb, t. 4, 1857, in-8, p. 344.

9) **Monumenta Serbica,** Viennæ, 1858, in-8, p. 1.

10) Noĭ desbătturămŭ pe largŭ acéstă cestiune în studiulŭ **Inscripţiunea dela Stănescĭ,** publicatŭ în ḑiarulŭ **Traîanŭ,** 1869, nr. 78, 82, 86 şi 90.—In urmă însuşĭ Miklosich a recunoscutŭ în astă privinţă luĭ RÖSLER, **Rom. Stud.,** 92, cumŭ că „ein paläographischer Irrtum leicht gewesen"!

11) **Istoria bisericéscă pre scurtŭ,** Bucurescĭ, 1845, in-8, p. 390.

cu indictionulŭ 15 şi din luna luĭ genarĭŭ, însĕ 8 érŭ nu 7, şi din annulŭ nu 6870 séŭ 1362, ci 6902, adecă 1394. [12].

O differinţă abia de 34 annĭ! [13].

Décă le făcea allŭ-d'acestea d. Lesviodax pe la 1840, apoĭ cu cătŭ maĭ bócăne le troĭaŭ vrêndŭ-nevrêndŭ predecessoriĭ d-selle ceĭ de pe la 1640!

§ 52.

RADU-NEGRU ŞI RADU GRECÉNU.

Să ascultâmŭ pe betrânulŭ Radu Grecénu.

Ellŭ ḑice:

«6723 (1215). Radulŭ voevodŭ Negrulŭ, care pisania monăstiriĭ Câmpu-lunguluĭ arată «cumŭ-că o zid'se măria sea în domniă biserică de mirŭ, şi surpându-se Mateiu-vodă o a «prefăcutŭ, arătândŭ şi în crisovulŭ mărieĭ selle, ce este acollo la monăstire dela létŭ 7155 «(1647) aprile 1, cumŭ-că a fostŭ zidire ănteĭu la létŭ 6723 (1215), care este de 75 annĭ «maĭ 'nainte zidirea monăstiriĭ decătŭ velétulŭ ce scrie letopiseţele ţerreĭ de descăllecarea «ţerreĭ.

«6730 (1222). Radulŭ voevodŭ Negrulŭ, întru care arată într'unŭ pomelnecŭ de lemnŭ, «care este făcutŭ érŭ de Radulŭ voevodŭ Negru, la sfânta monăstire Câmpu-lungŭ, pre «cândŭ era biserică de mirŭ, şi se află acollo, care îllŭ avemŭ şi acesta de mărturiă.

«6800 (1292). Mircea voevodŭ cellŭ de 'nteĭu, sin-Raduluĭ voevodŭ, dintr'unŭ crisovŭ «allŭ monastiriĭ Tismeneĭ; şi cumŭ-că şi Radulŭ voevodŭ Negru a fostŭ Băsărabŭ, dintru «care l'amŭ adevĕratŭ dintr'unŭ crisovŭ allŭ monăstiriĭ Câmpu-lunguluĭ de moşia Bădescĭ; «şi a ziditŭ monăstirea Cotmĕna în domniă la létŭ 6809 (1301), după cumŭ pisánia monăs-«tiriĭ arată şi adeverézăn»[1].

Apoĭ maĭ departe Grecénu urmézā cu desfăşurarea minunatelorŭ selle fontâne:

«Pisania din 6809 (1301) a monăstiriĭ Nuceteluĭ, ce acumŭ se chĭamă Cozia, întru care «se citesce că este zidită de Mircea I la 6809 (1310) în domniă; crisovulŭ din 6810 (1302) «totŭ allŭ luĭ Mircea I, voevodŭ allŭ Amlaşuluĭ şi laturilorŭ Tătărescĭ şi domnŭ allŭ băniеĭ «Severinuluĭ şi de amĕndoue părţile de Dunăre pênĕ la Marea-Négră şi cetăţiĭ Dĕrstoruluĭ «stăpănitorŭ, în care crisovŭ acestŭ domnŭ dă monastiriĭ Nucetulŭ să ţină balta dela Să-«patulŭ pênĕ la gura Ialomiţeĭ, poruncindŭ gĭudeţuluĭ din Dĕrstorŭ ca la vamă să nu se «ammestece; pisania din 6811 (1303) totŭ a luĭ Mircea I voevodŭ, ce se găssi de ellŭ pe «clopotulŭ monastiriĭ Cozia şi din care se dovedĭa că acea monăstire a fostŭ făcută de Mir-«cea I în domnia sea»[2].

Reproducêndŭ tóte acestea, strănepotulŭ cronicaruluĭ, d. Stefanŭ Grecénu, esclamă cu admiraţiune:

«*Negreşitŭ* că de 'naintea *unorŭ assemenĭ probe puternice*» etc.[3].

Dec!

Să căntărimŭ.

Sorginţile luĭ Radu Grecénu se împartŭ în patru serie:

12) „S'aŭ scrisŭ acestŭ chrisovŭ la létŭ 6902, indictionŭ 15, luna luĭ gen. 8 dn., şi ĭată şi mărturiile acesteĭ scrisorĭ *mitropolitulŭ kir Antimŭ şi mitropolitulŭ Severinuluĭ Atanasie şi egumenulŭ Vladislavŭ*" etc. — Nemulţumitŭ de a preface 6902 în 6870, d. Lesviodax a maĭ metamorfosatŭ maĭ pe d'assupra pe „egumenulŭ Vladislavŭ" în: „allŭ slăviteĭ cetăţĭ egumenŭ"!!

13) A greşitŭ înse nu numaĭ d. Lesviodax, ci şi condicarulŭ pe care'lŭ avusese în vedere, căcĭ la 1394 era indictionulŭ 2, érŭ indictionulŭ 15 cu treĭ annĭ maĭ 'nainte la 1392. In óriginalulŭ slavicŭ fiindŭ 6900 (1392), după care urmă: „*v* indiktion", adecă: „*în* indictionŭ", traducĕtorulŭ românŭ a luatŭ *v* dreptŭ ciffra cirilică ecivalinte cu 2, şi astŭ-fellu a eşitŭ 6902 în locŭ de 6900.

1) **Revista Română**, I, 577-78.

2) **Ibid.**, II, 251.

3) **Ib.**

1. Dela Tisména;
2. Dela Cozia;
3. Dela Cotména;
4. Dela Câmpu-lungŭ.

Le vomŭ descósse una căte una.

§ 58.

ORIGINEA MONASTIRII TISMÉNA.

Dela Tisména Grecénu citézā unŭ singurŭ crisovŭ, ḍisŭ din 6800, adecă 1292, şi emanatŭ dela Mircea-vodă fiĭulŭ luĭ Radu.

Acestŭ actŭ nu numaĭ că se păstrézā în originalŭ, ba chĭarŭ în doue essemplare, în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ pintre legăturele Tismeneĭ, dérŭ încă a maĭ fostŭ şi publicatŭ de-multŭ de cătră reposatulŭ Venelin.

Pe unulŭ din celle doue essemplare datulŭ cronologicŭ lipsesce cu deseverşire; pe cellŭ-l'altŭ înse este specificatŭ cu deplină claritate: «scrisŭ în Argeşŭ din ordinea domnuluĭ vo-«evodŭ Io. Mircea în annulŭ *6895 (1387)*, luna luĭ iuniŭ în 27 ḍille»[1].

In testŭ se ḍice între celle-l'alte:

«Monastirea Tisména, pe care sântŭ-reposatulŭ *părinte allŭ domnieĭ melle Io. R a d u-v o e v o d ŭ* «*din temelliă a rădicat'o*, érŭ sântŭ-reposatulŭ frate allŭ domnieĭ melle Io. Danŭ-voevodŭ cu «multe lucrurĭ a întărit'o»[2].

Apoĭ maĭ departe:

«Şi 'ĭ maĭ întăresce domnia-mea tóte câte a fostŭ datŭ *unchĭuluĭ domnieĭ melle Vladislavŭ-«voevodŭ* monastiriĭ sântuluĭ Antoniŭ dela Vodiţa»[3].

Aşa déro pênĕ la tatălŭ mareluĭ Mircea, adecă pênĕ la Radu-Negru cellŭ adevĕratŭ, n'a essistatŭ nicĭ măcarŭ temelia monastiriĭ Tisména, ci numaĭ Vodiţa, fundată cu căţĭ-va annĭ maĭ 'nainte în apropiare de acollo maĭ în gĭosŭ spre Dunăre.

Tóte acestea ni le spune de assemenea fratele şi predecessorulŭ luĭ Mircea cellŭ Mare, Danŭ Bassarabŭ «fiĭulŭ luĭ Radu-voevodŭ», într'unŭ crisovŭ din 3 octobre 1385, conservatŭ în Archivulŭ Statuluĭ în condica monastiriĭ Tisména şi assupra căruĭa ne făcu attentŭ d. Ionŭ Brezoianu.

Acestŭ documentŭ fiindŭ pênĕ astă-ḍĭ uniculŭ conservatŭ dela Danŭ I, îllŭ reproducemŭ aci întregŭ, după cumŭ se găsesce tradusŭ:

«Pentru că eŭ carele întru Christosŭ Dumneḍeŭ bine-credincĭosulŭ Ionŭ Danŭ voevodŭ, «din mila luĭ Dumneḍeŭ domnŭ a tótă Ţérra Românéscă, întru începutŭ dela Dumneḍeŭ «dăruindu-ni-se domnia, *amŭ aflatŭ în pămêntulŭ domnieĭ melle, la loculŭ ce se numesce Tisména, o «monastire cu tóte lucrurile neseverşită, pre carea reposatulŭ întru fericire blagocestivulŭ R a d u v o e v o d ŭ, «părintele domnieĭ melle, din temeliă a înălţat'o, şi scurtându-i-se viĭéţa nu s'a sevĕrşitŭ;* pre acésta bine «amŭ voitŭ domnia mea, precumŭ şi domnia luĭ, şi de acésta îndemnatu-m'amŭ a înnoui dérŭ «pomenirea părinteluĭ domnieĭ melle, şi dreptŭ suffletulŭ meŭ, cu hramulŭ pré-sfinteĭ stă-«pâneĭ nóstre născĕtóreĭ de Dumneḍeŭ şi pururea fecĭoreĭ Marie, a zidi şi a întări cu tóte «adăogirile şi veniturile, nu numaĭ acestea, ci şi căte a închinatŭ părintele meŭ monastiriĭ, «tóte a le întemeĭa şi a întări pentru mărirea Dumneḍeuluĭ meŭ şi întru lauda şi cinstea

1) VENELIN, 13: „Sia v'sia zapisaszese u Argiszu povelieniem gospodina voevodia Iô. Mircza, v lieto 6895 miesietza iunia 27 dni." — Actulŭ s'a publicatŭ maĭ correctŭ *după originalŭ* în a mea **Arch. Ist.**, III, 191-193.

2) VENELIN, 9: „Tismena monastyr, egozse svietopoczivszii roditel gospodstvami Iô. Radul voevoda ôt osnovania v'zdvizse i svietopoczivszii brat gospodstvami Iô. Dan voevoda mnôziemi veszmi pokriei i." — Cf. crisovulŭ dela vodă Danŭ fiĭulŭ luĭ Danŭ, adecă nepotŭ de frate allŭ mareluĭ Mircea, din 1424, în **Archiva Istorică**, I, 1, 19.

3) VENELIN, 11; „elika svietopoczivszii stritz gospodstvami Vladislav voevoda prilozsi svietomu Antoniu na Voditzi."

«pré-slăviteĭ stăpâneĭ melle şi pré-curateĭ născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ, ca pre acésta să o aflu «întru viuéţa domnieĭ melle întărire şi agĭutătóre şi întru înfricoşata ḑi a gĭudecăţeĭ viueţeĭ «vecĭnice miḑlocitóre; şi maĭ ănteiŭ amŭ adăugatŭ acesteĭ susŭ-ḑiseĭ monastirĭ grăulŭ din «sud (gĭudeţulŭ) Jaleşŭ patru sute de kile în totŭ annulŭ, şi cine va fi căblarŭ, de acésta «să nu întrebe domnia, ci să trămiţă aceĭa aşa la monastire; amŭ adăugatŭ şi la rîulŭ Jale-«şuluĭ în Dubăcescĭ lemnele de nucĭ tóte, şi din curtea domnieĭ melle în totŭ annulŭ 10 «foĭ de brânză şi 10 cascavalle şi 10 aşternuturĭ şi ḑece postavurĭ de . . . . . . şi ḑece pos-«tavurĭ de miere şi céră, pe potriva pe câtŭ va adduce annulŭ; către acésta întărescŭ domnia «mea căte a închinatŭ reposatulŭ întru fericire *părintele domnieĭ melle Radu voevodŭ,* satulŭ Co-«maniĭ şi vadulŭ cu Toporna şi balta Bistreţulŭ dela Topliţa pênĕ 'n gârla răpede, maĭ susŭ «de Covăciţă, cu satulŭ Chrisomuniĭ, şi Tisména de amendoue laturile, căte aŭ fostŭ ligă-«şéscă şi ruşéscă; către acésta întărescŭ şi căte monastiriĭ sântuluĭ Antonie a închinatŭ şi a «scrisŭ reposatulŭ întru fericire *unchĭulŭ domnieĭ melle Vladislavŭ voevodŭ:* satulŭ Jidoştiţa cu «rîulŭ, şi pe Dunăre virulŭ din miḑŭ-locŭ totŭ, şi venitulŭ dela optŭ vărşĭ, şi Dunărea din «padina Oreaveĭ pênĕ la podulŭ de susŭ, şi Vodiţa mare de amĕndoue laturile cu nucĭ şi cu «liveḑile şi cu siliştile Bahneĭ şi móra în Bistriţa, şi sălaşe de Ţiganĭ patru-ḑecĭ; acestea «tóte amŭ adăugatŭ şi amŭ întăritŭ domnia mea cu tótă porunca şi întărirea, să fie neclin-«tite şi nemişcate; aşişderea şi satele să fie slobode de tóte slusbele şi dasdiele şi veniturile «domnieĭ melle; către acésta poruncescŭ domnia mea ca să fie călugĕriĭ însişĭ stăpănitorĭ «întru amĕndoue monastirile, şi după mórtea ănteiuluĭ povĕţuitorŭ allŭ lorŭ altŭ năstavnicŭ «neminĭ să nu pună, nicĭ eŭ însumĭ voevodŭ, dérŭ şi neminĭ din ceĭ după mine, nicĭ să se «strice orănduéla luĭ Nicodimŭ şi porunca mea, şi cine va îndrăzni dintr'acestea a strica ce-«va şi a adăuga rĕŭ, să fie procletŭ de Domnulŭ Dumneḑeŭ a-totŭ-ţinĕtorulŭ şi de pré-«sânta născĕtóre de Dumneḑeŭ şi de toţĭ sânţiĭ, şi să fie părtaşŭ cu ceĭ carĭ s'aŭ lăpedatŭ «de Domnulŭ şi l'aŭ vîndutŭ spre mórte; acestea tóte s'aŭ scrisŭ în Argeşŭ cu porunca «Domnuluĭ Danŭ-voevodŭ. Octobre 3, annulŭ 6894 (1385), indictionulŭ 9.»

Unele micĭ errorĭ de traducere din slavonesce lesne se potŭ correge în acestŭ actŭ prin crisovulŭ omologŭ allŭ mareluĭ Mircea din 1387, citatŭ maĭ susŭ şi din care noĭ possedemŭ chĭarŭ originalulŭ.

Astŭ-feliŭ, bună-óră, în locŭ de «Comaniĭ şi vadulŭ cu Toporna» trebuĭ să se citéscă: «Vadulŭ Comanilorŭ cu Toporna».

Deşi testulŭ slavicŭ nu maĭ essistă, totuşĭ deplina autenticitate a documentuluĭ se verifică nu numaĭ prin conformitatea'ĭ cu cellŭ mircianŭ, dérŭ şi prin calcululŭ indictionuluĭ, carele se începea în adevĕrŭ allŭ 9-lea dela 1 septembre 1385 încóce, adecă cu o lună înainte de 3 octobre.

Unŭ altŭ monumentŭ dela Danŭ I din acellaşĭ annŭ, anteriorŭ înse luĭ septembre, este unŭ clopotŭ allŭ monastiriĭ Cotména, de pe inscripţiunea căruĭa d. A. Odobescu nĭ-a communicatŭ unŭ admirabilŭ fac-simile în mărime naturală, unde se citesce scrisŭ pe unŭ singurŭ rôndŭ circularŭ:

ВЪДНИБЛАГОВѢРНАГОГНАІѠАНАДАНАВОЕВОДАСЪТВОРИСИКАМБАНЪЖѸПАНЪДРАГО-МИРЪСНЪИГѸМЕНАДРАГОМИ·А·ВЪЛѢТЪЅѠЧГЕНДИКТІѠНИ

Adecă:

«In ḑillele bine-credincĭosuluĭ domnŭ Ioanŭ Danŭ voevodŭ a făcutŭ acestŭ clopotŭ gĭupâ-«nulŭ Dragom'rŭ fiĭulŭ egumenuluĭ Dragomirŭ. In annulŭ 6893 (1385) indictionulŭ 8».

Astŭ-feliŭ în 1385 şi chĭarŭ pe la finea acestuĭ annŭ, dintre ceĭ douĭ fiĭ aĭ luĭ Radu-Negru domnĭa încă Danŭ, érŭ nu fratele seŭ marele Mircea, după cumŭ s'a creḑutŭ pênĕ acumŭ.

Să ne resumâmŭ.

De 'nteĭu domnesce Vladislavŭ Bassarabŭ şi întemeézĕ mica monăstire dela Vodiţa; apoĭ frate-seŭ Radu-Negru clădesce pe unŭ planŭ maĭ grandiosŭ Tisména, unind'o totŭ-d'o-dată cu Vodiţa; de aci fiĭulŭ maĭ mare allŭ luĭ Radu, Danŭ-vodă, face ambelorŭ locaşurĭ întrunite maĭ multe donaţiunĭ; în sfĕrşitŭ Mircea...

Dela Danŭ şi dela Mircea, din 1385 şi din 1387, s'aŭ conservatŭ pênĕ astă-ḑĭ înseşĭ actele de donaţiune.

Ce se petrece déro cu maĭestosulŭ turnŭ babilonicŭ allŭ luĭ Grecénu?

Unde'ĭ annulŭ 1292?

Şi cu atâtŭ maĭ vĕrtosŭ, lăssândŭ la o parte maĭ multe altele, unde'ĭ Negru-vodă cellŭ de pe la 1215?

Cronicarulŭ substituă nesce ciffre imaginare în locŭ de annulŭ 1387, sperândŭ că o să se trécă gluma în vecĭĭ vecilorŭ, şi apoĭ ţine-te!

Monastirea Tisména cu tóte alle selle fiinţéză cellŭ multŭ de pe la 1372, adecă de pe la începutulŭ domniriĭ adevĕratuluĭ Radu-Negru; monastirea Vodiţa, ce-va maĭ vechiă, datéză éroşĭ cellŭ multŭ de pe la 1362, adecă de pe la începutulŭ domniriĭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ; ambele se datorescŭ maĭ cu sémă, precumŭ ne vomŭ assicura maĭ la valle, stăruinţelorŭ fericituluĭ Nicodemŭ, devenitŭ în urmă ellŭ însuşĭ o figură mitologică, dérŭ carele egumenise acollo în faptŭ, într'unŭ modŭ documentalŭ, sub patru principĭ successivĭ: Vladislavŭ Bassarabŭ, Radu-Negru, Danŭ-vodă şi marele Mircea, de pe la 1362 pênĕ pe la 1406.

Éccĕ totulŭ!

Să vedemŭ acumŭ şi Cozia.

§ 54.

ORIGINEA MONASTIRII COZIA.

Acéstă monastire procură luĭ Grecénu următórele isvóre:

1. O inscripţiune din 6809 séŭ 1301 dela Mircea-vodă;

2. Unŭ crisovŭ din 6810 séŭ 1302 dela acella-şĭ, anume despre «balta dela Săpatulŭ pênĕ la gura Ialomiţeĭ»;

3. O inscripţiune totŭ dela vodă-Mircea din 6811 séu 1303.

1301, 1302, 1303, ce admirabilă potrivélă cronologică!

In Archivulŭ Statuluĭ din Buccurescĭ se afflă ce-va maĭ multŭ decâtŭ atâta: însuşĭ actulŭ de prima fundăţiune a Cozieĭ.

D. Gr. G. Tocilescu l'a datŭ la lumină întregŭ, după cumŭ îllŭ traduce vechĭa condică a acesteĭ monastirĭ.

Éccĕ'lŭ:

«Eŭ cellŭ întru Christosŭ Dumneḑeŭ bunŭ-credincĭosulŭ şi de Christosŭ ĭubitorulŭ Ionŭ «Mircea, marele voevodŭ şi domnŭ a tótă ţérra Ungro-vlachieĭ, câtŭ din putinţă m'amŭ ne-«voitŭ a urma ca să proslăvescŭ pre Dumneḑeŭ, cellŭ ce m'a proslăvitŭ şi pre scaunulŭ «părinţilorŭ meĭ cu slavă m'a înălţatŭ; pentru aceĭa *bine amŭ voitŭ domnia mea a rădica din «temelliă* monastirea întru numele sfinteĭ şi de viuéţă începĕtóreĭ şi nedespărţiteĭ Troiţe, ne-«zidita dumneḑeire, întru care împeraţiĭ împĕrăţescŭ şi întru carea trăimŭ şi ne mişcâmŭ, «la loculŭ ce se chĭamă Nucetŭ lôngă Oltŭ, ce se numesce Cozia etc.»

Apoĭ datulŭ:

«La annulŭ 6896 (1388), indictionŭ 11, luna luĭ maĭu 20». [1].

Astŭ-felĭu Cozia, ca monastire, se rădică din temelliă de către marele Mircea cellŭ multŭ cu vr'o douĭ-treĭ annĭ înainte de 1388.

1) **Fóĭa Societăţiĭ Românismulŭ**, t. 2, 1871, p. 28-29.

Ce maĭ facŭ déro miraculósele inscripţiunĭ şi crisóve coziane alle luĭ Grecénu din 1301, 1302 şi 1303?

Mircea cellŭ Mare a fostŭ în genere unŭ principe puţinŭ bisericosŭ; dérŭ numaĭ câtŭ despre Cozia, paternitatea acesteĭ monastirĭ nu i se póte contesta.

Tradiţiunea poporană de acollo povestesce pênĕ astă-ḑĭ, cumŭ nemuritorulŭ eroŭ, învinsŭ o dată de cătră Ungurĭ, addormise obositŭ sub unŭ arbore, şi éttă appărêndu-ĭ în visŭ icóna sânteĭ Trinităţĭ şi poruncindu-ĭ a da inamicilorŭ ţerreĭ o nouă năvallă: se scólă, batte pe Maghĭarĭ, şi acollo unde era bine-cuvêntatulŭ arbure înnalţă din recunnoscinţă altarulŭ monastiriĭ. [2].

Legenda e poesiă, documentele sunt proză, Grecénu nu este nicĭ una nicĭ alta!

Ce ĭ şi maĭ frumosŭ, crisovuiŭ cellŭ despre «balta dela Săpatulŭ pênĕ la gura Ialomiţeĭ», pe care cronicarulŭ nostru îllŭ pune sub annulŭ 1302, orĭ-cine 'lŭ póte vedé în originalŭ în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ, décă'şĭ va da ostenélla de a cere pachettulŭ 40 din alle Cozieĭ.

Eĭ bine, în locŭ de létulŭ 6810 séŭ 1302 se citesce acollo fórte clarŭ annulŭ 6895 séŭ 1387 [3].

O nevinovată înghiţitură de 75 vere şi ĭerne!

Décă Grecénu era atâtŭ de dibaciŭ a desciffra crisóvele, apoĭ ce să maĭ vorbimŭ despre lectura cea cu multŭ maĭ încurcată a «pisanielorŭ» de pe clopote!...

Inainte de a se funda monastirea Cozia de cătră marele Mircea între 1385—1387, essista cam totŭ pe acollo la satulŭ Căllimanescĭ o biserică, pe care o clădise între 1372—1380 tatălŭ acestuĭ principe: vodă Radu-Negru.

Biserica şi monastirea, Căllimănescĭĭ şi Cozia, s'aŭ identificatŭ maĭ la urmă, annessându-li-se totŭ-d'o-dată unŭ altŭ locaşŭ de o origine analogă: Cotména.

Éccĕ unŭ preţiosŭ crisovŭ dela Mircea cellŭ Mare din 20 maiŭ 1388:

« Câţĭ aŭ duhulŭ luĭ D-ḑeŭ de pórtă, acestĭa sunt fiiĭ luĭ D-ḑeŭ, precumŭ ḑice dumne-«ḑeesculŭ Apostolŭ, cărora ceĭ ĭubitorĭ de dreptate urmândŭ şi cu nevoinţă bună nevoin-«du-se, viuéţa cea dorită aŭ câstigatŭ; celle pămêntescĭ pe pămêntŭ lăssându-le, cătră «celle cerescĭ s'aŭ mutatŭ; fericitulŭ glasŭ de bucuriă auḑindŭ, pre care şi pururea îllŭ vorŭ «auḑi: veniţĭ, blagosloviţiĭ părinteluĭ meŭ, de mosceniţĭ împĕrăţia ce este gătită vouĕ dela «întemeĭarea lumiĭ; cărora şi eŭ, cellŭ întru Christosŭ D-ḑeŭ bine credincĭosulŭ şi de «Christosŭ ĭubitorulŭ Ionŭ Mircea, marele voevodŭ şi domnŭ a tótă Ungro-vlachia, câtŭ «mĭ-a fostŭ prin putinţă m'amŭ nevoitŭ a urma: a proslăvi pre D-ḑeŭ cellŭ ce m'a proslă-«vitŭ şi pre scaunulŭ părinţilorŭ meĭ cu slavă m'a înălţatŭ; pentru acésta bine amŭ vrutŭ «domnia-mea de *amŭ rădicatŭ din temelliă monastire* întru numele sfinteĭ de viuéţă începĕ-«tóreĭ şi nedespărţiteĭ Troiţe, nezidita dumneḑeire, întru carea împĕraţiĭ împĕrăţescŭ şi «domniĭ domnescŭ şi întru carea trăimŭ şi ne mişcâmŭ şi suntemŭ, *în locŭ ce se chĭamă Călli-«mănescĭĭ la Oltŭ,* care maĭ 'nainte era satulŭ boĭaruluĭ domnieĭ melle luĭ Nanŭ Udobă, pre «carele cu dragoste şi cu multă osĕrdiă cu voĭa domnieĭ melle l'a închinatŭ monastiriĭ ce «s'a ḑisŭ maĭ susŭ; şi amŭ maĭ adausŭ domnia-mea câte sunt trebuincĭóse călugĕrilorŭ ce «vorŭ locui într'acestŭ locaşŭ, de hrană şi de îmbrăcăminte: satulŭ lôngă Oltŭ, care a fostŭ «maĭ 'nainte allŭ luĭ Cazanŭ, ce se numesce Orlescĭĭ, şi altŭ satŭ la Cricovŭ, care a fostŭ «maĭ 'nainte allŭ luĭ Stanŭ Halgaşŭ; amŭ maĭ datŭ şi móră la hotarulŭ Pitescilorŭ; încă şi «la mórtea gĭupânuluĭ Stancĭu Turculŭ a maĭ datŭ satulŭ ce se numesce Cruşia, ca să fie

2) KOVALEVSKI, **Stranstvovatel po suszie i moriam, Karpaty,** Petersb., 1845, in-16, p. 151.

3) „V'sie blata pocsiavtze ôt Syratul dori do ustie Jalovnitzi po Dunavu, glôba li sia sczet uczinit po tiechzi blata, duszegubinali, byd ôt pastyrei, byd i ôt koigo czelovieka prievelika bolierina ili mala, vse da est monastirsko, eszczezs i ôt pczel vare koliko se chtiat nachoditi po tiech blata etc. u liat 6895."

«allŭ monastiriĭ; a maĭ închinatŭ şi altŭ boĭarŭ allŭ domnieĭ melle Stancĭulŭ Balĉovŭ la Ar-«geşŭ moşiă, care a cumperat'o dela Stefanŭ Taco, şi cu viĭe, şi aceĭa cu voĭa domnieĭ-«melle; şi altŭ locŭ érŭ acollo, care *l'a datŭ Dude din porunca luĭ Danŭ voevodŭ*; încă şi altŭ «locŭ totŭ acollo s'a împreunatŭ cu loculŭ luĭ Dude din hotarulŭ Stancĭuluĭ Vranŭ, care «l'a datŭ frate-seŭ Vladulŭ, şi viĭe totŭ pe acea parte în 4 locurĭ, una în hotarulŭ Căline-«scilorŭ, şi 2 locurĭ la hotarulŭ luĭ Voĭco, şi altulŭ la hotarulŭ luĭ Stănislavŭ Oréova; şi la «Rîmnicŭ móră, care *a dat'o Danŭ voevodŭ*: şi viĭe érŭ acollo a închinatŭ gĭupânulŭ Buda, «*după voĭa părinteluĭ domnieĭ melle Radu voevodŭ;* şi metochŭ în loculŭ Hinatescilorŭ, care l'a «închinatŭ Tatulŭ **la bisericŭ**; aceste tóte ce sunt maĭ suşŭ ḑise să fie slobode de tóte dăs-«diele şi lucrările domnieĭ melle; şi încă amŭ maĭ adausŭ domnia-mea şi merticŭ dela cur-«tea domnieĭ melle pe totŭ annulŭ: grâŭ găleţĭ 220, şi vinŭ ḑece buţĭ, şi ḑece burduşĭ de «brânză, şi 20 de caşcavalle, şi 10 vedre de mĭere, şi 10 sloĭ de céră, şi 12 bucăţĭ de abà, «şi 300 sălaşe de Ţiganĭ; cătră acestea *bine amŭ voitŭ domnia-mea să fie monastirea Cotména* «*sub stăpânire cu tóte celle ce sunt alle eĭ monastiriĭ ce s'a ḑisŭ maĭ susŭ*, şi de acollo să se stăpâ-«néscă; érŭ pentru vĭueţuirea acestuĭ locaşŭ într'acestŭ felĭu să fiă: după aşeḑămêntulŭ «popeĭ luĭ Gavrilŭ, orĭ-câte ellŭ va aşeḑa şi va intemeĭa, şi neminea să nu fie slobodŭ a «scădé séŭ a adauga măcarŭ câtŭ de puţinŭ; încă şi după mórtea popeĭ luĭ Gavrilŭ să nu «aĭbă neminea voiă ca să pună egumenŭ, nicĭ eŭ Mircea voevodŭ, nicĭ altŭ domnŭ, carele «bine va voi D-ḑeŭ a fi după mine, nicĭ altŭ cine-va, numaĭ fraţiĭ pe care 'lŭ vorŭ allege «dintre dênşiĭ după aşeḑămêntulŭ popeĭ luĭ Gavrilŭ... (Urméză blăstemulŭ) Acestŭ cinstitŭ «chrisovŭ s'a scrisŭ după porunca mareluĭ voevodŭ Mircea şi domnŭ a tótă Ungro-vlachia, «la létŭ 6896, indictionŭ 11, luna luĭ maiŭ 20». [1].

Asa déro:

1. Radu-Negru, tatălŭ mareluĭ Mircea, fundéză o biserică nu departe de Cozia la Călimănescĭ;

2. Aceă biserică primesce apoĭ maĭ multe donaţiunĭ successive dela Danŭ Bassarabŭ, fratele şi predecessorulŭ luĭ Mircea cellŭ Mare;

3. Degia după Radu-Negru şi după Danŭ Bassarabŭ se nasce «din temeliă» propriŭ ḑisa monastire Cozia.

Éccĕ în treĭ cuvinte nu numaĭ singurulŭ actŭ de botezŭ autenticŭ, dérŭ pênĕ şi ca unŭ felĭu de *status ante partum* allŭ acestuĭ sântŭ locaşŭ.

§ 55.

ORIGINEA MONASTIRII COTMÉNA.

Isprăvindŭ cu Cozia, să venimŭ la Cotména.

Documentulŭ de maĭ susŭ nĭ-o arrétă essistândŭ în 1388.

După inscripţiunea de pe clopotulŭ dela Danŭ Bassarabŭ, reprodusă în paragrafulŭ 53, ea avea pe la 1385 egumenŭ pe boiarulŭ Dragomirŭ.

De cândŭ înse?

Acĭ'ĭ cestiunea.

In cronologia luĭ Grecénu, pe care noĭ amŭ addus'o testualmente, ni se spune că: «Mircea voevodŭ cellŭ de'nteĭu a ziditŭ monastirea Cotména în domniă la létŭ 6809», adecă dela Cristŭ în annulŭ 1301.

De unde óre luat'a acésta cronicarulŭ?

Ellŭ respunde cu gravitate:

«Pisania monastiriĭ arată şi adeveréză.»

[1]) **Fóia Societăţiĭ Românismuluĭ**, II, 30, dă acestŭ documentŭ după Condica cea nouă a Cozieĭ, t. 2, p. 2, unde înse ellŭ este trecutŭ numaĭ într'unŭ estractŭ, şi încă fórte viţiosŭ. Noĭ îllŭ reproducemŭ după **Condica cea vechiă**, fóia 17.

Éroşĭ o *pisaniă!*

Celle desfăşurate cu câte-va rândurĭ înainte despre monumentele mirciane alle Cozieĭ ḑise din 1301, 1302, 1303, şi despre crisovulŭ mircianŭ allŭ Tismeneĭ pretinsŭ din 1292, carĭ tóte în realitate nu sunt decătŭ de pe la 1387—1388, aŭ probatŭ pênĕ la ultima evidinţă că «Mircea voevodŭ cellŭ de'nteĭu» allŭ luĭ Grecénu nu este altŭ cine-va decătŭ purŭ şi simplu nemuritorulŭ Mircea cellŭ Mare.

Urmézä déro că şi în *pisania* dela Cotména, care astă-ḑĭ nu se maĭ găssesce, trebuĭa să fi fostŭ indicatŭ, ca şi'n celle dela Cozia şi Tisména, nu fantasticulŭ annŭ 1301, ci unŭ altulŭ posteriorŭ cellŭ puţinŭ cu vr'o optŭ decennie.

In adevĕrŭ, noĭ avemŭ la mână în astă privinţă o diplomă, care ni permitte a dobăndi, ca şi pênĕ aci, o demonstraţiune dintre celle maĭ decisive.

Primulŭ crisovŭ în Condica cea vechiă a Cotmeneĭ, conservată în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ la unŭ locŭ cu vechile condice alle Tismeneĭ, Cozieĭ, Vieroşuluĭ şi maĭ multorŭ alte monastirĭ, este din 12 iuniŭ 6926, indictionŭ 11, adecă annulŭ 1418.

Michaĭu Bassarabŭ, urmaşulŭ pe tronŭ şi fiĭu allŭ mareluĭ Mircea, associatŭ la domniă de cătră tată-seŭ încă de pe la 1392 [1], începe acellŭ crisovŭ cu următórele cuvinte:

«Eŭ cellŭ întru Christosŭ Dumneḑeŭ bine credincĭosulŭ şi blagocestivulŭ şi de Christosŭ «ĭubitorulŭ şi însu-mĭ stăpănitorulŭ Iô. Michailŭ, voevodŭ şi domnŭ a tótă Ţérra Românéscă «a Ungro-vlachieĭ, dat'amŭ domnia-mea acéstă poruncă a domnieĭ melle *amĕndurorŭ mona-«stirilorŭ, carile sunt zidite de moşulŭ domnieĭ melle şi de părintele domnieĭ melle: dela Cozia a sânteĭ «începĕtóreĭ de viuéţă Troiţe, şi a sânteĭ Buneĭ-vestirĭ carea este dela Cotména* etc.» [2].

Cu patru annĭ maĭ 'nainte, pe cândŭ trăia încă Mircea, s'a făcutŭ cellŭ maĭ mare din celle patru clopote essistinţĭ pênĕ astă-ḑĭ alle Cotmeneĭ, pe care d. A. Odobescu a cititŭ următórea inscripţiune:

ВЪ ИМА СТЫѪ И ЖИВОНАЧАЛНЫѪ ТРОИЦѪ ВЪ ДНИ ВЕЛИКАГО IѠ МИРЧА ВОЕВОДѪ -+МИХАИЛ ВОЕВОДѪ СЪТВОРИСА СIЕ ЅВОНО ВЛѢТ ЅЦКА ЕН Ѕ МЦА МАИА. И ПРИ ИГОУМЕНѢ СОФРОНI. IЗВОЛЕНIЕМ ѠЦА И ПОСПѢШЕНIЕМЬ СНА. И СЬВРЬШЕНIЕМ СТАГО ДХА. ХАНОШЪ МАИСТОРЪ.

Adecă:

«In numele sânteĭ şi de viuéţă începĕtóreĭ Treimĭ, în ḑillele mareluĭ Io. Mircea voevodŭ «şi Mihaĭu voevodŭ, s'a făcutŭ acestŭ clopotŭ în annulŭ 6921 indictionŭ 6 luna luĭ maiŭ, «sub egumenulŭ Sofroniŭ, cu voia Tatăluĭ şi agiutorulŭ Fiĭuluĭ şi îndeplinirea Sântuluĭ «Spiritŭ. Meşterŭ Hanoşŭ».

Clopotulŭ ni spune cine a fostŭ Mihaiŭ Bassarabŭ, érŭ Mihaiŭ Bassarabŭ ni povestesce originea monastiriĭ Cotména.

Fiiŭ alŭ luĭ Mircea cellŭ Mare şi nepotŭ allŭ adevĕratuluĭ Radu-Negru, ellŭ attestă fórte limpede, ca unulŭ ce o sciea negreşitŭ maĭ bine decătŭ orĭ-cine altulŭ, cumŭ-că ambele monastirĭ Cozia şi Cotména se formaseră absolutamente în acella-şĭ modŭ.

Reducêndŭ acumŭ inscripţiunea cea cotmeniană a luĭ Grecénu la marginile verităţiĭ fac-

[1]) Diploma din 1418 în ENGEL, **Gesch. d. Wal.,** 164.—Diploma din 1399 în VENELIN, 19.—Diploma din 1415 în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ, **Documentele Cozieĭ,** rubrica netrebnicelorŭ nr. 171-216 etc. — Diploma importantă din 1392, tradusă lătinesce după unŭ originalŭ slavicŭ ineditŭ, în BARITZ, **Transilvania,** t. 5, p. 151, etc.— Acestŭ principe, despre care cronicele muntene pădescŭ cea maĭ adâncă tăcere şi despre însă-şĭ essistinţa căruĭa se cam îndoĭa Engel, este menţionatŭ într'o mulţime de crisóve, emanate dela ellŭ însuşĭ şi dela Mircea cellŭ Mare.

[2]) In **Condica Cotmeneĭ,** p. 4, immediatŭ după acestŭ actŭ maĭ urmézä unŭ altulŭ dela Michaĭu Bassarabŭ, carele înse fiindŭ fără datŭ cronologicŭ, copistulŭ a pusŭ dela sine în códă, fără legătură cu corpulŭ documentuluĭ, totŭ 22 iuniŭ 6926 indictionŭ 11, mulţumindu-se a transcri ciffrele ce le scrisesse degia cu o pagină maĭ susŭ, deşi după testŭ astă diplomă nu este sincronică cu cea-l'altă, ci anterióră, scrisă anume înainte de mórtea luĭ Mircea cellŭ Mare, pe cândŭ Michaiŭ Bassarabŭ era încă numaĭ associatŭ la domniă.

tice, adecă la Mircea cellŭ Mare, érŭ nu la annulŭ 1301, şi confruntând'o apoĭ cu crisovulŭ din 1418, noĭ lesne ne convingemŭ că:

1. Radu-Negru, între 1372—1382, clădise unde-va lôngă Cotména o biserică întocmaĭ precumŭ totŭ dênsulŭ făcuse o altă la Căllimănescĭ lôngă Cozia;

2. Pentru Cotména, ca şi pentru Cozia, marele Mircea a fostŭ, între 1386—1388, fundatorulŭ cellŭ «din temelliă» allŭ monastiriĭ în locŭ de o simplă biserică. [3].

§ 56.

ORIGINEA MONASTIRII DELA CAMPU-LUNGŬ.

Să maĭ urmărimŭ pe Grecénu în ultimulŭ seŭ refugiŭ la Câmpu-lungŭ.

Aci missiunea analiseĭ critice devine gingaşă.

Toţĭ Câmpu-lungeniĭ pênĕ la unulŭ sunt în stare din ambiţiune locală a se face punte şi luntre pentru a scăpa din sicura peire sacra umbră a semi-ḑeuluĭ lorŭ Negru-vodă cellŭ de pe la 1215, mulţumită căruĭa li este datŭ a se făli, în occasiunĭ solemne, cumŭ-că urbea lorŭ va fi fostŭ óre-cândŭ, fără scirea luĭ Dumneḑeŭ, capitala Munteniei.

Apoĭ chiarŭ dintre archeologiĭ nostri ceĭ maĭ cu véḑă s'aŭ nemeritŭ uniĭ, carĭ aŭ mersŭ cu intrepiditatea pênĕ a căntări cu unŭ aerŭ seriosŭ: «în zestrea monastiriĭ Câmpu-lungulŭ cupa de argintŭ a luĭ Negru-vodă», numind'o cu energiă: «*o cupă cavallerescă de cincĭ litre*» [1].

Eĭ bine, cu pericolulŭ de a supĕra pe fraţiĭ Muscellenĭ, noĭ vomŭ cuteḑa a risipi maĭestósa lorŭ aureolă.

Câmpu-lungulŭ înavuţesce pe Grecénu cu următórele treĭ argumente:

1. O inscripţiune despre descăllecarea luĭ Radu-Negru în 1215;

2. Unŭ dipticŭ séŭ aşa numitulŭ «pomelnicŭ» cu datulŭ 1222;

3. Unŭ crisovŭ relativŭ la satulŭ Bădescĭ...

Le vomŭ analisa unulŭ câte unulŭ.

Maĭ ânteĭu, o «pisaniă» cu annulŭ 1215.

Ea ameţise la noĭ tótă lumea fără escepţiune: nu numaĭ pe d. Bolliacŭ, dérŭ pênĕ şi pe unŭ istoricŭ de tallia reposatuluĭ Iónŭ Maĭorescu, carele nu se temea să esclame: «*mĕ ţinŭ tare* de inscripţia monastiriĭ din Câmpu-lungŭ! [2]».

O singură bagatellă a scăpatŭ ca prin munune din vederea tuturora: neminĭ nu s'a întrebatŭ cătu-şĭ de puţinŭ despre epoca precisă a famóseĭ «pisanie».

Datéză ea óre chĭarŭ din annulŭ 1215?

Aş!

Déca nu de atuncĭ, să fie încaĭ din secolulŭ XIII?

Nicĭ atăta!

Măcarŭ din 1300, măcarŭ din 1400, măcarŭ din 1500....

Nu, nu şi nu!

Miraculósa inscripţiune s'a săpatŭ din ordinea luĭ Mateĭu Bassarabŭ pe la 1640.

Intre 1640 şi 1215 aritmetica cea maĭ rudimentară numeră pe degete unŭ intervallŭ de 425 annĭ.

Socotindu-se căte treĭ generaţiunĭ la fie-care secolŭ, acestŭ spaţiŭ de timpŭ ecivaléză cu nascerea şi mórtea consecutivă a 13 némurĭ.

3) Aşa dérŭ EPISCOPULU MELCHISEDECU, **Oratoriŭ**, Buccurescĭ, 1869, Sinaxarŭ, p. 64, este fórte correctŭ cândŭ ḑice: „Monastirea Cotména, gĭudeţulŭ Argeşŭ, zidită de Mircea-vodă, carele a domnitŭ 1383-1419".

1) BOLLIACU, **Itinerariŭ**, în ḑiarulŭ **Currierŭ Românescŭ**, 1845, p. 344, unde se maĭ potŭ găssi la p. 355: o „baiă a luĭ Negru-vodă", apoĭ o „mésă a luĭ Negru-vodă", şi maĭ multe alte curiosităţĭ. — Cf. ARICESCU, **Ist. Câmpu-lunguluĭ**, I, passim.

2) **Fóia pentru minte**, 1842, nr. 42, ap. ARICESCU, **Ist. Câmpu-lunguluĭ**, I, 58.—Cf. BOLLIACU, **loco cit.**, p. 342.

Annulŭ 1640 depunêndŭ ó mărturiă despre annulŭ 1215, éccĕ o cĭudată fontână istorică.

Insu-şĭ Grecénu ni spune:

«Radulŭ voevodŭ Negrulŭ, care pisania monastiriĭ Câmpu-lunguluĭ arată cumŭ-că o zi-«dise măria sea în domniă biserică de mirŭ, şi *surpându-se, Mateĭu-vodă o a prefăcutŭ,* ară-«tândŭ *şi in crisovulŭ mărieĭ selle, ce este acollo la monăstire dela létŭ 7155 (1647), aprile 1, cumŭ-«că a fostŭ zidire ănteĭu la létŭ 6723 (1215)* etc.».

Inscripţiunea cea în litigiŭ, séŭ maĭ bine ḑicêndŭ doue gemene, ambele dela Mateĭu Bassarabŭ, s'aŭ conservatŭ pênĕ astă-ḑĭ.

«Pisania d'assupra uşelorŭ sfinteĭ monastiriĭ», după cumŭ nĭ-o communică într'o copiă essactă d. C. D. Aricescu, sună aşa:

«In ḑillele dulceluĭ creştinŭ şi de Dumneḑeŭ ĭubitŭ creştinŭ Mateĭu Bassarabŭ voevodŭ «i gospozsda ego Elena (şi dómna luĭ Elena), cu vrerea luĭ Dumneḑeŭ pusŭ a fi domnŭ «creştinŭ în Ţérra Românéscă şi întru moşia luĭ, *carea este dintru Unguriă descăllecată,* adecă «început'amŭ a scrie de acéstă sfântă dumneḑeéscă biserică, ce este hramulŭ vladyczitzie «naszei bogoroditzie i prisno dievy Maria (templulŭ stăpâneĭ nóstre născĕtóreĭ de Dumneḑeŭ «şi pururea-fecĭóreĭ Maria), *carea s'a începutŭ şi s'a ziditŭ şi s'a sĕvêrşitŭ de bĕtrânulŭ şi pré-mi-«lostivulŭ creştinŭ Radulŭ Negru voevodŭ, carele a fostŭ din începutŭ descăllecătorŭ Ţerreĭ Româ-«nescĭ şi din începutŭ a fostŭ ziditŭ acéstă sfântă dumneḑeéscă biserică, cândŭ a fostŭ cursulŭ an-«nilorŭ dela Adamŭ 6723* (1215), şi totŭ a stătutŭ cu bună pace pênĕ în ḑillele creştinuluĭ «Alessandru voevodŭ Iliaşŭ întru a doua domniă, cândŭ a fostŭ cursulŭ annilorŭ dela Adamŭ «7136 (1628), atuncea întru aceĭa-şĭ vreme s'a surpatŭ din voĭa luĭ Dumneḑeŭ în ḑioa de «sfântulŭ Ilie proroculŭ la méḑi-nópte, şi nicĭ o firosélă nu s'a făcutŭ; întru aceĭa-şĭ vreme «déca a dăruitŭ Domnulŭ Dumneḑeŭ pre acestŭ domnŭ bunŭ şi milostivŭ crestinŭ Mateĭu «Bassarabŭ voevodŭ i gospozsda ego Elena (şi dómna luĭ Elena) cu domnia în Ţérra-Ro-«mănéscă şi întru moşia luĭ, şi fiindŭ şi măria-sea dintru acea rudă bună şi dintru acellŭ «némŭ adevĕratŭ, socotit'a ca unŭ domnŭ bunŭ şi milostivŭ ca să rădice şi să facă acéstă «sfântă şi dumneḑeéscă biserică, să nu péră pomana acellorŭ reposaţĭ domnĭ betrânĭ, şi «acestuĭ domnŭ bunŭ şi milostivŭ crestinŭ Mateĭu Bassarabŭ voevodŭ i gospozsda ego Elena «(şi dómna luĭ Elena) încă să le fie de pomană la sfântulŭ gertĭenicŭ întru veciă nesĕvĕr-«şită şi de mare agĭutorŭ înaintea feţeĭ luĭ Dumneḑeŭ adevĕratŭ; şi ispravnicŭ a fostŭ după «lucrulŭ acesteĭ sfinte şi dumneḑeescĭ bisericĭ Socolŭ clucerŭ de Cornaţénĭ, şi a nevoitŭ şi «acestŭ boerŭ înţelleptŭ cu multă strădaniă şi cu tótă ânima pentru slusba domnieĭ şi întru «pomana domnu-seŭ, apoĭ şi pentru suffletulŭ luĭ ca săĭ fie de agĭutorŭ la înfricoşata gĭu-«decată; şi s'a începutŭ de ziditŭ acéstă dumneḑeéscă biserică *din faţa temellieĭ* în luna luĭ «iunie 22 de ḑille, cândŭ a fostŭ létulŭ dela Adamŭ 7143 (1635), şi s'a sĕvêrşitŭ în luna «luĭ augustŭ în 20 de ḑille, létulŭ 7144 (1636)».

Éccĕ din puntŭ în puntŭ celebra *pisaniă!*

Ea ni offeră o teoriă întrégă: nu numaĭ impune luĭ Radu-Negru annulŭ 1215, dérŭ încă, pentru a fi consecinte cu ideĭa fissă a colonisăriĭ din Făgăraşŭ, maĭ traduce în titlulŭ princiarŭ «Ungro-vlachia» prin «din Unguriă descăllecată»[3].

Totŭ în monastirea cămpu-lungénă, d'assupra uşeĭ celleĭ marĭ din întru, se maĭ afflă următórea inscripţiune analógă éroşĭ dela Mateĭu Bassarabŭ:

«U imia ôttza i syna i sviatago ducha (în numele Tatăluĭ şi Fiĭuluĭ şi Sântuluĭ Spiritŭ) «amin, în ḑillele dulceluĭ creştinŭ şi de Dumneḑeŭ ĭubitŭ creştinŭ Mateĭu Bassarabŭ voe-

[3]) Acestŭ modŭ de a traduce pe *Ungro-vlachia*, mostenitŭ dela grammaticiĭ luĭ Mateĭu Bassarabŭ, ne întimpină adessea în condicele române din secolulŭ trecutŭ. Veḑĭ bună óră unŭ crisovŭ din Condica Vieroşuluĭ, reprodusŭ de GR. G. TOCILESCU în **Fóia Societăţiĭ Românismulŭ**, I, 153: „Petraşcu voevodŭ şi domnŭ a tótă Ţérra Românéscă *dentru Unguriă descăllecată...*" — Mateĭu Bassarabŭ, Petraşcu cellŭ Bunŭ, descăllecaţĭ din *Ungariă!*

«vodŭ şi dómna luĭ Elena, cu vrerea luĭ Dumneḑeŭ pusŭ a fi domnŭ crestinŭ în moşia luĭ, «adecă scris'amŭ de acéstă biserică ce este hramulŭ uspenieĭ presviatiei vladyczitzie naszei «bogoroditzie i prisno dievie Mariia (addormiriĭ pré-sânteĭ stăpâneĭ nóstre născĕtóreĭ de «Dumneḑeŭ şi pururea fecĭóreĭ Maria), *care o a zidită rĕposatulŭ Negru-voevodŭ cândŭ a fostŭ «velétulŭ dela Adamŭ 6723 (1215),* şi a stătutŭ cu bună pace pênĕ în ḑillele luĭ Alexandru «voevodŭ Iliaşŭ, fost'a létulŭ 7136 (1628), atuncea s'a surpatŭ, érŭ déca a dăruitŭ Dum- «neḑeŭ pe creştinulŭ Bassarabŭ voevodŭ i gospozsda ego Elena (şi dómna luĭ Elena) cu «domnia întru moşia luĭ, socotit'a ca unŭ domnŭ milostivŭ ca să rădice acéstă biserică sfântă, «ca să nu péră pomana moşilorŭ, pentru că a fostŭ şi măria-sea dintru acea rudă bună şi «adevĕrată, şi ca să fie şi domnieĭ luĭ de pomană la sfântulŭ şi de mare agĭutorŭ înaintea «feţeĭ luĭ Dumneḑeŭ întru veciă aminŭ; după aceĭa şi acesta ce se ḑice Dolgopolŭ (Câmpu- «lungŭ) să fie ĭertatŭ de vamă de pâne, să nu dea vamă domnéscă; aşisderea şi orăşéniĭ «să nu dea vamă de ce vorŭ vinde, *după cumŭ ĭertaţĭ aŭ fostŭ de rĕposatulŭ Radulŭ Negrulŭ «voevodŭ, şi cumŭ scrie în cârţile celle bĕtrâne,* aşisderea să fie ĭertaţĭ şi de domnia mea; érŭ cine «nu va întări, să fie procletŭ şi anatema; şi s'a începutŭ acéstă sfântă biserică *din faţa teme- «lieĭ* în luna luĭ iunie 23 de ḑille, dela Adamŭ trecuţĭ anniĭ 7143 (1635), şi ispravnicŭ a «fostŭ după lucrulŭ acesteĭ sfinteĭ biserice gĭupânŭ Socolŭ cluciarulŭ de Cornăţéniĭ, şi a «voitŭ şi acestŭ boĭerŭ cu tótă ânima şi cu tótă strădania, pentru slusba domnu-seŭ şi pen- «tru suffletulŭ luĭ, ca săĭ fie de agĭutorŭ; şi s'a sĕvêrşitŭ în luna luĭ augustŭ în 20 de ḑille, «cândŭ a fostŭ létulŭ 7144 (1636)».

Maĭ pe scurtŭ, clucerulŭ Socolŭ Cornăţénu, însărcinatŭ din partea luĭ Mateĭu Bassarabŭ cu edificarea «din faţa temellieĭ» a monastiriĭ câmpu-lungene, căcĭ din primitiva zidire se pare a nu maĭ fi remasŭ pétră pe pétră, s'a creḑutŭ datorŭ, «pentru slusba domnu-seŭ şi pentru suffletulŭ luĭ», a scri în drépta şi 'n stânga annulŭ 1215.

Éccĕ, maĭ repeţimŭ încă o dată, renumita *pisaniă* în doue ediţiunĭ din acella-şĭ annŭ 1636. Ca ce felĭu de basă sciinţifică póte să pună unŭ istoricŭ pe nesce assemenĭ monumente?

Trecemŭ la «pomelnicŭ».

Dipticele, allŭ cărorŭ usŭ este totŭ aşa de vechĭu ca şi însă-şĭ essistinţa religiuniĭ creştine, potŭ constitui, în casŭ de a fi autentice şi sincronice, o fontână istorică dintre celle maĭ preţióse[4].

Décă noĭ amŭ avé în realitate unŭ «pomelnicŭ de lemnŭ făcutŭ chĭarŭ de Radulŭ voevodŭ Negru», după cumŭ pretinde Grecénu, şi décă amŭ găssi acollo scrisŭ cu o mână contimpurénă annulŭ 1222, arŭ trebui cu voiă séŭ fără voiă să ni plecâmŭ fruntea cu resemnaţiune.

Din nenorocire înse unŭ documentŭ de acéstă natură nu se vede nicăirĭ.

Prin intermediulŭ d-luĭ C. D. Aricescu, éccĕ ce ni scrie într'o epistolă din 14 maĭu 1872 inţellegintele institutorŭ câmpu-lungénŭ d. G. Badescu:

«Pomelniculŭ de lemnŭ vechĭu fiindŭ ştersŭ, l'amŭ găssitŭ transcrisŭ pe o chărtiă pusă în «ramŭ; *pe dênsulŭ nu se afflă alte persóne carĭ aŭ o importanţă istorică, decâtŭ Radu-Negru, Ma- «teĭu Bassarabŭ şi Elena Dómna».*

Dipticulŭ s'a făcutŭ la 1215, şi totuşĭ nu s'a înscrisŭ într'însulŭ nicĭ unŭ Domnŭ pênĕ la 1640!

Unŭ Vladislavŭ Bassarabŭ, unŭ Mircea, unŭ Négoiă, unŭ Mihaĭu, n'aŭ căpĕtatŭ măcarŭ dênşiĭ onórea de a figura într'unŭ colţuşorŭ allăturĭ cu «Dómna Elena».

Este evidinte că unŭ assemenea «pomelnicŭ de lemnŭ» nu s'a putŭtŭ nasce, ca şi «pisa-

4) HIRSCH, **Über Diptychen, Negrologien etc. im Mittelalter, Gratz, 1865, in-4.** — MARTIGNY, **Dictionnaire des antiquités chrétiennes, Paris, 1865, in-8, verbo: diptiques etc.**

nia» de maĭ susŭ, decâtŭ éroşĭ sub domnia luĭ Mateĭu Bassarabŭ, totŭ prin zelósa «strădaniă» a vre-unuĭ clucerŭ Socolŭ Cornăţénu.

Să se noteze bine că annulŭ 1222 nu se citesce nicĭ decumŭ în acestŭ diptícŭ, fiindŭ o propriă născocire a luĭ Grecénu, silitŭ a potrivi o ciffră care să nu fie tocmaĭ 1215 din «pisaniă», dérŭ cam aci pe aprópe.

Éccĕ şi «pomelniculŭ»!

Óre ce maĭ remâne?

Grecénu maĭ menţionéză: «unŭ chrisovŭ allŭ monastiriĭ Câmpu-lunguluĭ pe moşia Bădescĭ».

De cândŭ şi dela cine?

Acésta se lîmuresce dintr'unŭ altŭ passagĭu, pe care de assemenea ni'lŭ împărtăşesce strănepotulŭ cronicaruluĭ:

«Chrisovulŭ din 1352 (6860) allŭ luĭ Necolae voevodŭ Bassarabŭ cellŭ de 'nteiŭ, sin «Alexandru voevodŭ Bassarabŭ, fecĭorulŭ Negruluĭ voevodŭ Bassarabŭ, prin care dă moşia «Bădesciĭ să fie a monastiriĭ Câmpu-lungŭ»[5].

Nicolaŭ Bassarabŭ, frate cu Vladislavŭ Bassarabŭ şi cu adevĕratulŭ Radu-Negru, adecă cu tatălŭ mareluĭ Mircea, a fostŭ în realitate unulŭ dintre fiiĭ luĭ Alessandru Bassarabŭ, precumŭ o demonstră lespedea 'ĭ mormêntară din 1366[6].

Grecénu înse nu se mulţumesce a constata acéstă veridică filiaţiune, ci merge şi maĭ departe, găssindŭ o altă imaginară pentru însu-şĭ betrânulŭ Alessandru Bassarabŭ: «fecĭorŭ Negruluĭ voevodŭ».

Aci cronicarulŭ s'a prinsŭ în cursă de bună voiă.

Décă Negru-vodă era tatălŭ luĭ Alessandru Bassarabŭ, atuncĭ cată să fi domnitŭ cellŭ multŭ pe la 1300.

Unde'ĭ dérо locŭ pentru unŭ «Mircea voevodŭ cellŭ de 'nteĭu» la 1301?

Unde'ĭ Negru-vodă cellŭ de pe la 1215?

Dela 1215 pênĕ la 1300, nu cumŭ-va acestŭ noŭ Matusaelŭ să fi şedutŭ pe tronŭ aprópe unŭ secolŭ?

Éccĕ în ce nămolŭ împinge pe Grecénu nenorocita'ĭ teoromaniă!

Cine anume a fostŭ tatălŭ luĭ Alessandu Bassarabŭ, acésta se constată într'unŭ modŭ nerecusabilŭ.

Regele maghiarŭ Carolŭ-Robertŭ, povestindŭ terribila băttaiă pe care o păţise dela Oltenĭ, nĭ-o spune fórte categoricŭ într'o diplomă din 1332: «in terra transalpina per Bazarab, *filium Thocomerp*»[7].

Nemicŭ nu póte fi maĭ netedŭ!

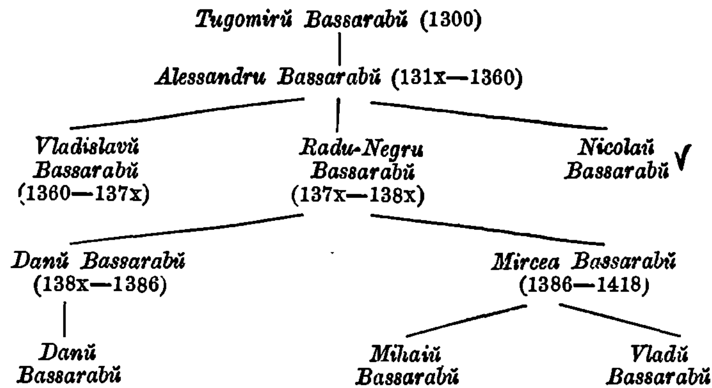
Cumŭ-că *Bazarab* dela 1330 n'a fostŭ altulŭ decâtŭ Alessandru, acésta se scie cu o precisiune matematică din cronica ungară contimpurénă a luĭ Iónnŭ de Kikullew[8], dintr'unŭ actŭ éroşĭ contimpurénŭ dela împĕratulŭ serbescŭ Stefanŭ Duşanŭ[9], etc.

Aşa dérŭ Alessandru Bassarabŭ a fostŭ fiĭu allŭ luĭ Tugomirŭ Bassarabŭ, despre care în annalele nóstre şi'n toţĭ istoricĭĭ moďernĭ aĭ Româniеĭ în deşertŭ veţĭ căuta o singură sillabă.

In calitate de Bass-*arabŭ,* precumŭ amŭ maĭ demonstrat'o, eĭ toţĭ aŭ fostŭ *Negri,* întocmaĭ ca şi celle treĭ capete din rebusulŭ lorŭ eraldicŭ; dérŭ nicĭ unuĭa dintr'înşiĭ în speciă nu se póte attribui fundaţiunea Statuluĭ Munténŭ, a căruĭ essistinţă în banatulŭ Severinuluĭ nu s'a întreruptŭ nicĭ o dată dela însă-şĭ colonisarea romană a Dacieĭ.

5) **Revista Română,** II, 252.
6) Apud. ŞINCAI, I, 329.
7) FEJÉR, VIII, 3, 625.
8) ED. SCHWANDTNER, I, 217: „*Alexander* Waiwoda Transalpinus... qui *tempore quodam Caroli Regis*... rebellaverat et *per multa tempora in rebellione permanserat.*"
9) Ap. MAIKOV, **Istoria srbkoga naroda,** Beograd, 1858 in-8, p. 43.

Profitândŭ de amĕnuntele de maĭ susŭ, noĭ putemŭ restabili ací următórea genealogiă *documentală* a Bassarabilorŭ, începêndŭ dela tatălŭ luĭ Alessandru Bassarabŭ pênĕ la marele Mircea şi însemnândŭ în parentesĭ cu ciffre provisóre durata domnielorŭ:

Dintre toţĭ acestiĭa n'a domnitŭ numaĭ Nicolaŭ Bassarabŭ.

După ce amŭ allesŭ neghina din grâŭ, aruncândŭ acumŭ la o parte ceĭa-ce apparţine d'adreptulŭ luĭ Grecénu, luĭ Cornăţénu séŭ unorŭ călugĕrĭ şi logofeţĭ din timpulŭ luĭ Mateĭu Bassarabŭ, noĭ lesne vomŭ puté restitui pura veritate istorică în privinţa monastiriĭ dela Câmpu-lungŭ:

1. Fundatorŭ allŭ eĭ a fostŭ Radu-Negru; tóte datele concurgŭ în unanimitate la recunóscerea acestuĭ faptŭ; înse nu vre-unŭ Radu-Negru fictivŭ de pe la 1215, ci tatălŭ mareluĭ Mircea, principe realŭ dintre 1372—1380, a căruĭa memoriă s'a conservatŭ de assemenea, ca generosŭ donatorŭ de orĭ-ce templu, în originile cellorŭ-l'alte treĭ antice locaşurĭ alle Munteniеĭ: Tisména, Cozia şi Cotména;

2. Pênĕ a nu avé o monastire în înţellesulŭ propriŭ allŭ cuvêntuluĭ, adecă înainte de 1372, Câmpu-lungulŭ cată să fi avutŭ în locu-ĭ o simplă biserică, de óră-ce Nicolaŭ Bassarabŭ, unulŭ dintre fraţiĭ luĭ Radu-Negru şi unchĭu allŭ luĭ Mircea cellŭ Mare, îĭ dăruesce moşia Bădesciĭ între 1350—1366.

§ 57.

RESUMATŬ DESPRE RADU GRECÉNU.

Inşirândŭ într'o ordine cronologică vechimea monastirilorŭ muntene, după cumŭ o documentéză actele celle maĭ autentice, noĭ avemŭ:

1. Vodiţa sub Vladislavŭ, 1360-72;
2. Câmpu-lungŭ } sub Radu, 1372-80;
3. Tisména }
4. Cotména } sub Mircea, 1386-87.
5. Cozia }

Să nu se trécă cu vederea că maĭ tóte sunt peste Oltŭ séŭ aprópe de Oltŭ, şi totŭ pe acollo în aceĭa-şĭ epocă vomŭ vedé maĭ departe o monăstire la Prislopŭ, unŭ schitŭ la Motru, unŭ altulŭ la Giŭ, Strugalea séŭ Strehaĭa etc.

Classiculŭ Polibiŭ ḑicea că errorile unuĭ scriitorŭ trebuĭ considerate totŭ-d'a-una dintr'unŭ duplu punctŭ de vedere: scusabile décă decurgŭ din nescire, şi neĭertate la casŭ de precugetare. [1].

[1]) Lib. XII.

Cumŭ óre să gĭudecâmŭ pe Grecénu?

Pentru accreditarea fantasticuluĭ Negru-vodă de pe la 1215, ellŭ grămădesce cu profusiune vr'o ḑecĕ probe, şi tóte sunt false.

Errorile luĭ Grecénu întrunescŭ condiţiunile uneĭ sisteme premeditate, a căriĭa prima inspiraţiune ĭĭ va fi venitŭ dela vr'unŭ crisovŭ séŭ vr'o pisanià *a-la-Cornăţénu*, înflorite apoĭ de cătră dênsulŭ cu felĭu de felĭu de variaţiunĭ.

Aşa, de essemplu, însuşĭ «cluцerulŭ Socolŭ» s'arŭ fi speriatŭ de a attribui unuĭ Negru-vodă de pe la 1215 fundaţiunea Cozieĭ, despre care pênĕ şi căllĕtoriĭ arabĭ din timpulŭ luĭ Mateĭu Bassarabŭ scieaŭ fórte bine că fusese clădită de cătră marele Mircea. [a]

Amŭ isprăvitŭ cu Grecénu.

Vomŭ analisa aĭurĭ documentele municipale alle Câmpu-lunguluĭ, carĭ ni vorŭ procura occasiunea de a constata în privinţa luĭ Radu-Negru o altă specià de impossibilităţĭ istorice, unele maĭ posnaşe decâtŭ chĭarŭ celle emanate dela Grecénu.

Bună-óră crisovulŭ «despre satulŭ Măţâulŭ-de-gĭosŭ ot sud-Muscellŭ», confecţionatŭ totŭ în epoca luĭ Mateĭu Bassarabŭ, menţionéză între celle-l'alte:

«Cartea reposatuluĭ Negru-vodă, care a fostŭ ânteĭu descăllecătorŭ ţerreĭ, şi a fiĭu-seŭ «Vladŭ voevodŭ, şi cartea luĭ Vladislavŭ-voevodŭ, şi cartea strămoşu-seŭ Bassarabŭ voe-«vodŭ, şi a ginere-seŭ Alexandru voevodŭ, şi a nepotu-seŭ Raduluĭ voevodŭ, şi cartea luĭ «Gavrilŭ voevodŭ, şi cartea betrânuluĭ Mircea voevodŭ, şi cartea luĭ Alexandru voevodŭ, «şi a nepotu-seŭ Alexandru voevodŭ, şi a fiĭu-seŭ Alexandru voevodŭ Iliaşŭ etc. etc. etc.» [b].

Unŭ premiŭ pentru cine-va desciffra acéstă orróre, cu strămoşĭ peste nepoţĭ, cu ginerĭ peste fiĭ, cu Alexandri peste Alexandri!

Şi totuşĭ, precumŭ o vom demonstra maĭ la valle în monografia Câmpu-lunguluĭ, cam de aceĭa-şĭ natură, cellŭ puţinŭ în cestiunea luĭ Negru-vodă, este întregulŭ archivŭ municipalŭ din capitala Muscelluluĭ.

Aci, pentru a completa epizodulŭ, nu ni maĭ remâne de purificatŭ decâtŭ personagĭulŭ atâtŭ de simpaticŭ allŭ primuluĭ egumenŭ din Tisména.

§ 58

LEGENDA ARDELÉNĂ DESPRE SANTULŬ NICODEMŬ

D. Bolliacŭ, alle căruĭa desse escursiunĭ archeologice în tótă ţérra ĭ-aŭ permisŭ a vedé şi a auḑi multe, ḑice într'una din operele selle:

«Affară de sântulŭ Nicodemŭ, contimpurénŭ cu Radu-Negrulŭ, pe care tradiţiunile îllŭ «vorŭ Românŭ şi părinte allŭ Bisericeĭ Române, nu maĭ cunnóscemŭ nicĭ unŭ sântŭ Românŭ [1].

D. Bolliacŭ fiindŭ din numĕrulŭ acellora ce militaseră altă dată cu multŭ entuziasmŭ pentru unŭ Negru-vodă de pe la 1215, éccĕ déro fericitulŭ Nicodemŭ dela Tisména strămutatŭ cătră începutulŭ seculuĭ XIII, deşi însă-şĭ monastirea s'a fundatŭ abia peste o sută şéssedecĭ de annĭ maĭ în urmă! [2]

Erudituluŭ episcopŭ Melchisedecŭ dela Izmailŭ, ce-va maĭ sobru în calculĭ cronologicĭ, ni spune la rôndulŭ seŭ: «Monastirea Tisména, fundată de sântulŭ cuviosulŭ părintele nostru

a) PAUL OF ALEPPO, **The travels of Macarius**, London, 1836, in-4, t. 2, p. 340: „Mirtaja Voivoda, who *built it together with its church*."—Autorulŭ se informase chĭarŭ dela călugĕriĭ din Cozia, pe carĭ ĭĭ visitase îndată după mórtea luĭ Mateĭu Bassarabŭ.

b) TEULESCU, **Documente istorice**, Bucurescĭ, 1860, in-8, p. 84-90.

1) **Monastirile închinate**, Bucurescĭ, 1862, in-8, p. 10.

2) **A mea Istoria toleranţeĭ religióse**, Bucur., 1868, in-8, p. 17: „Se maĭ pretinde, cumŭ-că arŭ fi fostŭ Românŭ unŭ sântŭ Nicodemŭ, pe care d Bolliacŭ îllŭ face contimporanŭ cu Radu-Negrulŭ; arŭ trebui înse a decide maĭ ânteĭu de tóte cellŭ puţinŭ epoca acestuĭ problematicŭ principe, pe care cronologia nóstră îllŭ strămută mereŭ din secolŭ în secolŭ, ceĭa ce aruncă, negreşitŭ, o obscuritate şi maĭ mare assupra imaginarilorŭ sfinţĭ românĭ din timpulŭ seŭ. Unŭ Nicodemŭ a fostŭ, în adevĕrŭ, egumenŭ allŭ monastirilorŭ unite Tisména şi Vodiţa din România cea mică sub Vladislavŭ-vodă şi sub nepotulŭ seŭ Mircea cellŭ Mare."

Nicodemŭ la 1313», maĭ adăugândŭ apoĭ într'unŭ altŭ passagĭu, cumŭ-că totŭ acollo se păstrézā «unŭ degetŭ» din perdutele mósce alle primuluĭ stareţŭ[3].

Să venimŭ la adevĕrulŭ istoricŭ.

O cronicuţă rimată din secolulŭ trecutŭ, scrisă peste Carpaţĭ de către unŭ călugĕrŭ dela Prislopŭ din ţérra Haţeguluĭ, attribuindŭ totŭ fericituluĭ Nicodemŭ fundaţiunea acesteĭ monastirĭ, copprinde între altele:

«O Prislopŭ!
«Numite locŭ,
«Cumŭ fuseşĭ făr'de norocŭ!
«—Ba eŭ bine amŭ fostŭ norocitŭ,
«Căcĭ sfântulŭ Nicodimŭ aicĭ s'a sălăşluitŭ,
«Şi ănteiŭ sfântulŭ Nicodimŭ mie
«Mĭ-a pusŭ temellie,
«Care stă de vecurĭ multe
«Acumŭ de ómenĭ trecute:
„Maĭ 'nainte cu mulţĭ annĭ
«De domnia luĭ Matiaşŭ craĭu;
«Că acestuĭ pré-cuviosŭ părinte şi sfântŭ
«Dela Dumneḑeŭ Domnulŭ i s'a vestitŭ
«Loculŭ pişătórelorŭ[4] să'lŭ găséscă
«Şi acollo monastire să zidéscă;
«Şi în Ţérra-Romănéscă preste munte
«A trecutŭ şi a cercatŭ locurĭ multe,
«De şĭ-a tocitŭ toĭagulŭ de ferrŭ
«Privindŭ pe pământŭ şi pe cerŭ.
«Loculŭ cellŭ allesŭ maĭ ănteiŭ
«Este în Surtucŭ susŭ pe Giiŭ:
«Acollo pesceră a găsitŭ
«Şi într'însa totŭ s'a sălăşluitŭ,
«Care pesceră şi pên'acumŭ se găsesce
«Ş'a sfântuluĭ Nicodimŭ se numesce.
«Apoĭ s'a dusŭ în ţérră şi maĭ în întru
«Pênĕ la apa ce se ḑice Motru:
«Acollo puţinŭ a conăcitŭ
«Şi după vremĭ monastire s'a ziditŭ.
«De acollo s'a dusŭ spre Vodiţa,
«Unde'ĭ acumŭ şchitulŭ Topolniţa;
«După acésta pişătórele a găsitŭ,
«Unde şi sfânta lavră Tisména s'a ziditŭ,
«Unde şi móştele sfântuluĭ se găssescŭ
«Şi minunile tóte i se vestescŭ.
«Decĭ dela sfântulŭ Nicodimŭ s'a făcutŭ
«Tuturorŭ de obsce începutŭ
«In Ţérra-Romănéscă la munte zidirĭ,
«Bisericĭ, schiturĭ şi monastirĭ.
«*A doua lavră Cozia Mircea o a ziditŭ,*
«*Şi sfântulŭ Nicodimŭ o a sfinţitŭ...*»[5].

Orĭ de unde să fi luatŭ necunnoscutulŭ versificatorŭ ardelénŭ isvórele selle, narraţiunea de maĭ susŭ, affară de errórea de a confunda Vodiţa cu Topolniţa[6], este de o remarcabilă essactitate.

[3]) **Oratoriŭ,** Synassarŭ, p. 47, 71.

[4]) Cataracte, salturĭ de apă de pe stânce, precumŭ sunt acellea dela Tisména.

[5]) Ḑiarulŭ **Buciumulŭ,** 1863, nr. 3, p. 12.

[6]) Posiţiunea ambelorŭ acestorŭ locaşurĭ este indicată fórte bine degia în **Indice topografico** allŭ luĭ CONSTANTINU CANTACUZINU, reprodusŭ în DEL CHIARO, **Istoria della Valachia,** Venezia, 1718, in-4; de ass-menea pe mappa Olteniei în SCHENDO VANDERBECH, **Valachiæ cis-alutanæ descriptio, 1720,** în KÖLOSERI, **Auraria Romano-dacica,** ed. Seyvert, Posonii, 1783, in-8.

D. Bolliacŭ şi episcopulŭ Melchisedecŭ, în ce se attinge de apostolica figură a fericituluĭ Nicodemŭ, nu aveaŭ decătŭ să urmeze din litteră în litteră modesteĭ cronicuţe din Prislopŭ, ceĭa-ce arŭ fi fostŭ cu atâtŭ maĭ lesne celluĭ de'ntêiŭ, cu câtŭ tocmaĭ d-sea este acella ce a scos'o la lumină.

Ea pune pe séma neobosituluĭ lucrătorŭ allŭ luĭ Cristŭ următórele creaţiunĭ successive:

1. Prislopulŭ din Haţegŭ;
2. O pesceră lôngă Giŭ;
3. Unŭ schitŭ la Motru;
4. Monastirea Vodiţă;
5. Tisména...

Despre ultimele doue noĭ avemŭ numeróse probe documentale.

Edificândŭ Vodiţa între 1360—1370, Vladislavŭ Bassarabŭ îşĭ începe actulŭ de fundaţiune, conservatŭ în originalŭ în Archivulŭ Statuluĭ din Buccurescĭ, cu următórele cuvinte:

«Fiindŭ că eŭ, cellŭ în Cristŭ Dumneḑeŭ bine-credincĭosulŭ voevodŭ Vladislavŭ, din «graţia luĭ Dumneḑeŭ domnŭ a tótă Ungro-vlachia, amŭ bine-voitŭ din inspiraţiune divină «a rădica o monastire la Vodiţa în numele mareluĭ şi de Dumneḑeŭ purtătoruluĭ Antoniŭ, «*ascultândŭ pe onestulŭ între monachĭ Nicodemŭ*, încătŭ dela domnia-mea să fie pornire şi do-«naţiune, érŭ *munca luĭ kir Nicodemŭ* şi a călugĕrilorŭ seĭ etc.» [7].

Apoĭ închiăiă:

«După mórtea luĭ *kir-Nicodemŭ*, nicĭ Domnulŭ, nicĭ metropolitulŭ, nicĭ alţiĭ să nu fie li-«berĭ a pune egumenŭ în acellŭ locaşŭ, ci *după cumŭ va ḑice şi va regula insu-şĭ kir-Nicodemŭ*, «aşa să fie etc.» [8].

Acésta s'a întĕmplatŭ, precumŭ amŭ maĭ spus'o, nu la 1215 séŭ la 1313, ci între 1360 —1370.

La 1406 fericitulŭ Nicodemŭ trăia încă, fiindŭ în capulŭ Tismeneĭ, de-multŭ unificate cu Vodiţa.

Éccĕ ce ḑice unŭ crisovŭ de atuncĭ:

«Eŭ Io. Mircea, marele voevodŭ şi autocratulŭ domnŭ allŭ tóteĭ ţerre ungro-române şĭ «de peste munţĭ, încă şi allŭ ţerrelorŭ tătărescĭ, allŭ Amlaşuluĭ şi allŭ Făgăraşuluĭ duce, şi «allŭ banatuluĭ de Severinŭ domnŭ, şi pe ambele laturĭ pe tótă Dunărea pênĕ la Marea cea «mare şi peste oraşulŭ Silistria autocratŭ, dâ domnia-mea acéstă poruncă domnéscă rugă-«toruluĭ domnieĭ melle *luĭ popŭ Nicodemŭ, ca neminĭ să nu cuteḑe a pĕscui în apa Tismeneĭ* etc.» [9].

Inchiăiarea sună:

«A fostŭ acésta în annulŭ 6915 (1406), cândŭ mĕ duceamŭ domnia-mea la Severinŭ în-«tru întĕlnirea regeluĭ, şi amŭ agĭunsŭ la monastire în 23 alle luĭ noembre cu toţĭ egume-«niĭ monastirescĭ şi cu toţĭ boeriĭ etc.» [10]

O ultimă urmă despre «popŭ Nicodemŭ» ne întimpină într'unŭ actŭ din 1410 [11].

Puţinŭ după aceĭa ellŭ cată să fi muritŭ.

Intre 1360—1410, în cursŭ de cincĭ-ḑecĭ de annĭ, în tóte actele Tismeneĭ şi Vodiţeĭ

7) VENELIN, 5: „Ponezse az izse v Christa Boga blagoviernyi voevoda Vladislav, milostiî bozsieî gospodin v'sei Vîgrovlachii, blagoizvolich po bozsïemu nastavlenïiu v'staviti monastyr na Voditzi v imia velikogo i bogonosnago Andonia, posluszav czestnago v inotziech Nikodima, paczezse ôt gospodstvami exod i prilozsenïe, a s kyr Nikcdimoviem trudom i togo bratii.“

8) Ibid., 6: „Po smr'ti kyr Nikodimovie da niest niky gospodar volen da postavi na miestie tom starieiszini, ni archierei, ni in kto, nî kako reczet kyr Nikodim i kako oustavit takozi da dr'zsît.“

9) Ib., 22: „Davat gospodstvomi sie ôrizmo gospodstvami molebniku gospodstvami popu Nikodimu, iako nikto da se ne smieet pokusiti da lovit ribî po rietzie Tismienski.“

10) Ib., 23: „I se byst v lieto 6915... gradîsczu mi gospodstvumi k Sieverinu da se s'tanu s kralem, ta doidoch v monastir miesietza noemvriia v 23 s v'siemi egumeni monastirskiia i s v'siemi bolieri gospodstvami.“

11) Condica MS. a Cozieĭ, t. I, p. 60-62, în Archivulŭ Statuluĭ din Buccurescĭ.

figuréză în permaninţă fericitulŭ Nicodemŭ, căruĭa'ĭ urméză apoĭ în acéstă duplă egumeniă maĭ puţinŭ renumitulŭ Agatonŭ [12].

Verificată documentalmente în privinţa cellorŭ doue monastirĭ întrunite, cronicuţa din Haţegŭ se susţine nu maĭ puţinŭ în respectulŭ Prislopuluĭ, allŭ pescereĭ de lôngă Giŭ şi allŭ schituluĭ dela Motru, décă nu prin testurĭ diplomatice, încaĭ cu agĭutorulŭ unorŭ fórte positive daturĭ de topografiă.

Pe la monastirea Motru, deşi edificată în starea'ĭ actuală cu multŭ maĭ tărḑiŭ, essistă totuşĭ pênĕ astă-ḑĭ o viiă numită *a luĭ Nicodimŭ*, şi totŭ acollo se păstréză din tată în fiĭu tradiţiunea loculuĭ unde se affla chilia sântuluĭ [13].

«Pe Giŭ în susŭ, pe mâneca Surtuculuĭ—ḑice editorulŭ cronicuţeĭ nóstre—se forméză «o insulă, în care se găsescŭ şi astă-ḑĭ ruine, şi tradiţiunea spune că aci arŭ fi fostŭ o bi- «serică mare, zidită înainte de Radu-Negru» [14]; adecă, presuppunêndŭ că în adevĕrŭ aşa sună tradiţiunea, căcĭ chiarŭ în lipsă'ĭ nĭ-arŭ agĭunge ruinele, acea «biserică mare» se zidise anume sub fratele şi predecessorulŭ luĭ Radu-Negru, Vladislavŭ Bassarabŭ, atuncĭ cândŭ fericitulŭ Nicodemŭ venise în Muntenia.

In fine, o vorbă despre Haţegŭ.

După arrĕtarea vechilorŭ menee serbe şi a uneĭ cronice bulgare, loculŭ de nascere allŭ fericituluĭ Nicodemŭ a fostŭ oraşulŭ trans-danubianŭ Prilipŭ séŭ Prilepŭ [15], aşeḑatŭ nu departe de Ochrida între Albania şi Macedonia, şi allŭ căruĭa nume se póte pronunţa românesce Prislepŭ séŭ Prislopŭ prin intercalarea unuĭ *s*, întocmaĭ cumŭ din *lapis* se face *lespede*, din *acutus-ascuţitŭ*, séŭ precumŭ la vechiĭ Latinĭ se ḑicea *triresmos*, *dusmosus*, *cosmittere*, *poesnis* în locŭ de *triremos*, *dumosus* etc. [16].

E naturalŭ că fericitulŭ Nicodemŭ va fi botezatŭ în cĕllĕtoriă cu numele patrieĭ selle cellŭ ănteiŭ petecŭ de pămêntŭ pe care a venitŭ să se stabiléscă în străinĕtate.

Prislopulŭ din Haţegŭ este o legitimă coloniă nicodemiană a Prilepuluĭ din Macedo-albania.

Cronicuţa ardelénă maĭ menţionéză încă sănţirea monastiriĭ Cozia sub marele Mircea:

> A doua lavră Cozia Mircea-vodă o a ziditŭ
> Şi sfântulŭ Nicodimŭ o a sfinţitŭ...»

Acestŭ faptŭ n'are trebuinţă de confirmaţiune: fundatorulŭ Tismeneĭ fiindŭ lucéfĕrulŭ cleruluĭ munténŭ dintre 1360—1410, parteciparea'ĭ la consacrarea unuĭ locaşŭ de importanţa Cozieĭ decurge ca o firéscă consecinţă.

Aşa déro nu la 1215 după d. Bolliacŭ, şi nicĭ la 1313 după episcopulŭ Melchisedecŭ, ci anume între anniĭ 1360—1410, sub patru Bassarabĭ, dintre carĭ unulŭ a fostŭ adevĕratulŭ Radu-Negru, tatălŭ mareluĭ Mircea, trăia în Muntenia fericitulŭ Nicodemŭ, edificândŭ templurĭ peste templurĭ în totŭ lungulŭ banatuluĭ olténŭ, dela Haţegŭ pênĕ la Dunăre.

12) **Condica MS. a Tismeneĭ**, în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ.—VENELIN, 12 sqq., etc.

13) **Bucĭumulŭ**, l. cit., nota 4.

14) **Ibid.**, nota 3. — Noĭ ne îndouimŭ că tradiţiunea va fi menţionândŭ pe *Radu-Negru*, ci va fi ḑicêndŭ purŭ şi simplu: „din moşĭ din strămoşĭ“, érŭ editorulŭ va fi adausŭ apoĭ dela sine unŭ nume princiarŭ.

15) MARTINOV, **Annus ecclesiasticus græco-slavicus**, Bruxellis, 1863, in-f., p. 326: „Prilep seu Prilepia civitas est Serbiæ, olim celeberrima regumque Serborum sedes. Haec itaque urbs patria fuisse videtur Nicodemo, quem auctor anonymus Historiæ Bulgariæ inter sanctos recenset, ordine decimum sextum, et insuper vocat Prilepiensem et myrobletam. Prilepiam in Vlachiam migrasse ibique ad mortem usque degisse testantur spelunca et sepulcrum sancti viri qui etiamnum supersunt in monasterio Tismana. Est autem hoc monasterium uon procul a limitibus Hungro-Transylvaniæ situm, quod anno 1366 absolvit Vlachiæ Voivoda Radu seu Rudolphus.“—De unde luat'a Martinov ciffra 1366? Ea se depărtéză de veritatea istorică numaĭ dóră cu vr'o patru-cincĭ annĭ.

16) DIEZ, **Grammatik der romanischen Sprachen**, Bonn, 1836, in-8, t. 1, p. 266-7.— FESTUS, **De significatione verborum**, ed. Dacerius, Amstelod., 1699, in-4, p. 125: „Dusmoso in loco apud Livium significat dumosum locum, antiqui enim interserebant s litteram.“

§ 59.

LEGENDA MUNTÉNA DESPRE SANTULŬ NICODEMŬ.

Pentru a completa daturile documentale sincronice despre fundatorulŭ Tismeneĭ, ni póte servi famósa căllĕtoriă a luĭ Paulŭ de Aleppo, scrisă arabesce pe la 1657 şi cunnoscută d'o-cam-dată numaĭ după o traducere anglesă.

Ignorantŭ în culme, dérŭ observatorŭ fórte scrupulosŭ şi narratorŭ fórte veridicŭ, acestŭ Sirianŭ visitase, în societatea patriarculuĭ Macariŭ de Antiochia, aprópe tóte monastirile muntene, essaminândŭ monumentele şi cullegêndŭ tradiţiunile.

In privinţa petreceriĭ fericituluĭ Nicodemŭ la Motru, ellŭ se unesce cu relaţiunea cronicuţeĭ ardelene că:

«Apoĭ s'a dusŭ în ţérră şi maĭ în întru
«Pênĕ la apa ce se ḑice Motru,
«Acollo puţinŭ a conăcitŭ
«Şi după vremĭ monastire s'a ziditŭ».

Paulŭ de Aleppo ḑice:

«Monastirea Motru se consideră ca maĭ vechiă decâtŭ Tisména, căcĭ sântulŭ Nicodemŭ «fusese cellŭ ănteĭu omŭ ce venise a locui acollo într'o cuviósă solitudine, apucându-se a «clădi o biserică, şi numaĭ cu multŭ timpŭ maĭ în urmă totŭ dênsulŭ s'a dusŭ de a ziditŭ »Tisména» [1].

Dérŭ partea cea maĭ curiósă şi cea maĭ instructivă din narraţiunea luĭ Paulŭ de Aleppo, este viuéţa fericituluĭ Nicodemŭ, aşa după cumŭ ĭ-aŭ povestit'o călugĕriĭ.

Eccĕ:

«Nicodemŭ se născuse dintr'unŭ tată Grecŭ, originarŭ din oraşulŭ Castoria, şi dintr'o «mumă Serbă. Fugêndŭ din casa părinţilorŭ, ellŭ veni aci prin inspiraţiunea unuĭ ângerŭ, «careleĭ indicâ sub culmea munteluĭ loculŭ cellŭ maĭ bunŭ prin abundinţa peraelorŭ [2]. At-«tacândŭ stânca, ellŭ îşĭ sfredeli singurŭ o chiliă, în care astă-ḑĭ te poţĭ urca numaĭ cu a-«gĭutorulŭ funilorŭ, şi se vesti apoĭ prin minunĭ. Sossindŭ în oraşulŭ Buda, reşedinţa rege-«luĭ ungurescŭ, şi predicându-ĭ legea luĭ Cristŭ, principele îĭ respunse: o să te creḑŭ, décă «veĭ trece intactŭ printr'unŭ mare focŭ, cu Evangeliulŭ şi cu vestmintele telle. Aprinḑêndu-«se foculŭ, sântulŭ a trecutŭ prin ellŭ, de'mpreună cu diaconulŭ seŭ. Atuncĭ regele ĭ-a datŭ «scumpe darurĭ, între carĭ treĭ-ḑecĭ de sate, şi ĭ-a maĭ accordatŭ marĭ agĭutóre pentru con-«strucţiunea acesteĭ monastirĭ, la care Nicodemŭ cellŭ ănteĭu a lucratŭ şi a rădicat'o. Nu «maĭ puţinŭ şi cnezulŭ serbescŭ Lazarŭ ĭ-a dăruitŭ unŭ mare tĕrgŭ cu şésse-ḑecĭ de sate «împregĭurŭ, érŭ domnulŭ muntenescŭ ĭ-a conferitŭ totŭ venitulŭ vamalŭ din cerculŭ mo-«nastiriĭ, pe lôngă maĭ multe alte darurĭ. Regele ungurescŭ îĭ maĭ dede o grea cadelniţă «de argintŭ, care nĭ-a şi fostŭ arĕtată, avêndŭ turnurĭ în forma castelluluĭ din Buda...» [3].

[1]) **The travels of Macarius,** II, 359: „Motro runs close by the convent, and supplies it with water. This convent is reckoned be more ancient than that of Tetsimana: for St. Nicodemus was the first person who came to live here in holy retirement, and set about the erection of the church. A long time afterwards, he went to build the convent of Tetsimana."

[2]) „Running waters" din Paulu de Aleppo corresponde cu „Iişătórele" din cronicuţa dela Prislopŭ.

[3]) **Loco cit.,** 352: „He ran away from his parents, and came to this place by the inspiration of an Angel, who pointed it out to him, under the summit of the mountain, as an eligible spot for the aburdance of its running waters; and here, by scooping out the rock, he made himself a cell, to which you now ascend by the help of ropes, and performed great miracles. He went to the city of Bodom, the residence of the Crâl of Hungary, and preached to him the faith of Christ. The Crâl answered him: I will light up a great fire, and if you pass through it, with your robes and gospel unhurt, I will believe you. The Saint did so: he passed through the fire, together with his Deacon, who all the while threw incense: and, for this, their belief in him was great. The Crâl gave him valuable gifts, among which were thirty villages; and he bestowed on him great means for the construction of this convent, which it was he who first laboured at and erected. The Kniaz Aazar, or Lazarus, at that time sovereign of the land of Servia, gave him a large city, with the sixty villages around it; and the Voivode of Wallachia made him a grant of all the customhouse dues within the circle of the convent, besides confering on him many other benefits. The Crâl above mentioned presented to him also a heavy silver thurible, in the shape of the castle of Bodom, with its towers, which was shewn to us."

In acéstă frumósă legendă monastică predomnesce elementulŭ curatŭ istoricŭ.

Castoria, de unde Paulŭ de Aleppo adduce pe tatălŭ sântuluĭ, se afflă puţinŭ maĭ spre sudŭ în aceĭa-şĭ regiune cu urbea Prilepŭ, adevĕrata patriă a fericituluĭ Nicodemŭ, încâtŭ nemicŭ nu póte fi maĭ firescŭ decâtŭ unŭ Grecŭ Castoriotŭ venindŭ a se stabili în Prilepŭ şi căsătorindu-se cu o Serbă de acollo.

Scena foculuĭ celluĭ mare din Buda este negreşitŭ o fabulă, dérŭ acésta nu împedecă de a fi totuşĭ fórte documentală înalta protecţiune accordată monastiriĭ Tisména din partea regeluĭ de atuncĭ allŭ Ungarieĭ, împĕratulŭ Sigismundŭ, dela care ea possedă maĭ multe crisóve de pe la anniĭ 1418—1420 assupra differitelorŭ proprietăţĭ territoriale[4].

Tzarulŭ serbescŭ Lazarŭ n'a datŭ fericituluĭ Nicodemŭ «unŭ mare tĕrgŭ cu şésse-ḑecĭ de sate împregĭurŭ», dérŭ ce-va cam pe aprópe, căcĭ o diplomă dela despotulŭ Stefanŭ, fiĭulŭ acestuĭ principe, afflătóre actualmente chĭarŭ în originalŭ în Archivulŭ Statuluĭ din Buccurescĭ, cu datulŭ din 1391, indictionŭ 14, ḑice între altele:

«Amŭ eliberatŭ monastirile, dândŭ fie-căriĭ după a sea demnitate, *între carĭ monastirĭ amŭ «găsitŭ şi pe acelle din Ţérra Românéscă, zidite cu agĭutorulŭ tatăluĭ meŭ, anume templulŭ Pré-«curateĭ de Dumneḑeŭ născĕtóreĭ la Tisména şi allŭ mareluĭ Antoniŭ la Vodiţa. Şi aşa déro metóşele «lorŭ celle din provincia domnieĭ melle fiindŭ agĭunse, ca şi altele, la o desĕvêrşită uĭtare şi pustiire,* «m'amŭ milostivitŭ domnia-mea de a le înnoui şi, întărindu-le cu credinţa mea, a le înapoĭa «ḑiselorŭ monastirĭ, şi anume metóşele: Tribrodi, Hapovţi, Dragevţi, Cruşeviţa cu Duhov-«ţi, Izvoreţu, Baricĭ, Bichinŭ, Ponicva, Poporate; érŭ aceĭ ce aŭ fostŭ ómenĭ bisericescĭ «maĭ 'nainte de pustiire, orĭ-unde s'arŭ fi afflândŭ eĭ, séŭ în pămêntulŭ domnieĭ melle, séŭ «la Ungurĭ, să mérgă în libertate fie-şĭ-care la loculŭ seŭ, şi neminĭ din dregĕtoriĭ domnieĭ «melle să n'aĭbă a-ĭ bântui séŭ a li lua ce-va, ci să fie scutiţĭ de globaşĭ şi de tóte dările «dregĕtorescĭ; éro décă cine-va va fi fugitŭ din pămêntulŭ domnieĭ melle la ţérra unguréscă «séŭ în Bulgaria, fie allŭ meŭ omŭ séŭ allŭ vre-unuĭ dregĕtorŭ allŭ meŭ, şi va fi petrecutŭ «acollo treĭ annĭ, séŭ duoĭ, séŭ unulŭ, şi va voi a se întórce în ḑisele sate bisericescĭ, acella «să fie liberŭ a veni, affară numaĭ de ceĭ osândiţĭ pentru crimele următóre: décă va fi lu-«cratŭ contra domnieĭ melle, séŭ va fi gefuitŭ pe dregĕtorulŭ meŭ, séŭ va fi ucciḑaşŭ, séŭ «furŭ de celle sacre, séŭ este robŭ cumpĕratŭ cu pămêntŭ, séŭ răpitorŭ de fecĭóră, unora «ca acestia nu li se accórdă libertatea aci făgăduită; érŭ de va fi cine-va osânditŭ pentru «o altŭ-felĭu de crimă, atuncĭ să-mĭ rapporteze despre ellŭ economulŭ ḑiselorŭ sate ca să-ĭ «daŭ credinţa mea; acestea tóte de maĭ susŭ se întărescŭ cu credinţa şi cu porunca dom-«nieĭ melle, ca să fie nestrămutate şi neclintite pentru *câtŭ timpŭ va trăi popa kir-Nicodemŭ,* «precumŭ şi după mórtea luĭ în toţĭ anniĭ viueţeĭ domnieĭ melle, érŭ după repósarea dom-«nieĭ melle etc.» [5].

Donaţiunea venituluĭ unorŭ vâme de peste Oltŭ este éroşĭ unŭ faptŭ pe câtŭ se póte de autenticŭ, constatatŭ printr'o lungă seriă de diplome d'alle Tismeneĭ, de carĭ sunt pline pachettele Archivuluĭ Statuluĭ şi vechĭa condică a acesteĭ monastirĭ [6].

Cadelniţa cea dăruită de cătră împĕratulŭ Sigismundŭ nu maĭ essistă, după cumŭ ne assicură d. A. Odobescu.

Maĭ pe scurtŭ, affară de miraculósa trecere prin rugŭ şi de essagerata ciffră a moşielorŭ, tóte celle-l'alte detaĭurĭ din legenda luĭ Nicodemŭ, aşa precumŭ nĭ-o transmitte Paulŭ de Aleppo, sunt de cea maĭ rigurósă veritate istorică.

O particularitate e fórte remarcabilă.

Tisména n'a conservatŭ nicĭ unŭ actŭ dela Radu-Negru, ci numaĭ dela fiĭu-seŭ Mircea

4) VENELIN, 20-30.

5) Veḑĭ originalulŭ în a mea **Archivă istorică**, I, 1, 71.

6) Unele s'aŭ şi publicatŭ în VENELIN, 121; în **Archiva istorică**, I, 1, 19; I, 1, 30; etc.

cellŭ Mare; niciŭ unŭ actŭ dela tzarulŭ serbescŭ Lazarŭ, ci numaĭ dela successorulŭ seŭ Stefanŭ; nicĭ unŭ actŭ dela împĕratulŭ Sigismundŭ pênĕ la 1410, ci numaĭ dintr'o epocă degĭa după mórtea fericituluĭ Nicodemŭ.

Şi totuşĭ se probéză documentalmente, chĭarŭ prin diplomele celle în fiinţă, cumŭ-că Tisména avusese crisóve dela Radu-Negru, dela tzarulŭ Lazarŭ, dela împĕratulŭ Sigismundŭ înainte de 1410.

Unde sunt elle şi ce s'aŭ făcutŭ?

Unica esplicaţiune possibilă a acesteĭ disparițiunĭ din Romănia a maĭ tuturorŭ actélorŭ din secolulŭ XIV, pe cândŭ celle din secolulŭ XV totŭ maĭ essistă, sunt resbellele esterne şi luptele intestine pe territoriulŭ munténŭ între 1380—1400.

Décă nu le putea păstra în miḑ-loculŭ turburăriĭ generale o quasi-cetate, unŭ stâncosŭ castellŭ ca monastirea Tisména, apoĭ cumŭ óre să nu le fi perdutŭ particulariĭ!

Eccĕ de ce dela Radu-Negru nu ni remâne maĭ nicĭ unŭ monumentŭ graficŭ şi numaĭ doue dela primulŭ seŭ fiĭu Danŭ Bassarabŭ, fratele şi predecesoruluĭ mareluĭ Mircea [7], érŭ dela acesta din urmă décă maĭ avemŭ căte ce-va, o buccată dintr'o sută, causa este mulţimea actelorŭ din îndelungataĭ domnia de aprópe patru-ḑecĭ de annĭ.

Ne întórcemŭ la fericitulŭ Nicodemŭ.

Mulţumită datelorŭ de maĭ susŭ, carriera părinteluĭ cellorŭ maĭ vechĭ monastirĭ muntene se reduce acumŭ la următórea schiţă.

Născutŭ pe la începutulŭ secoluluĭ XIV dincollo de Balcanĭ în urbea Prilepŭ, din tată Grecŭ şi mumă Serbă, ellŭ şĭ-a părăsitŭ părinţiĭ, îmbrăcândŭ haĭna monacală şi venindŭ pe la 1350 dincóce de Dunăre în Muntenia, căriĭa'ĭ apparţinea atuncĭ, de'mpreună cu maĭ multe alte localităţĭ limitrofe din Ardélŭ, şi o parte din ţérra Haţeguluĭ.

Aci înfiinţéză mica monastire din Prislopŭ; apoĭ pogorîndu-se în munţiĭ Olteniei şi căutândŭ prin stânce şi pescere unŭ locŭ maĭ potrivitŭ pentru selbătĕcia traĭuluĭ monasticŭ, clădesce successivamente chilie, schiturĭ, biserice, monastirĭ, pe Giŭ, pe Motru, pe Vodiţa, pênĕ ce se stabilesce definitivŭ la Tisména.

Decisŭ a înălţa unŭ locaşŭ modelŭ, căllĕtoresce în drépta şi'n stânga, peste Carpaţĭ şi peste Istru, cerşindŭ şi obţinêndŭ bogate agĭutóre: în ţérră dela Bassarabĭ, în străinĕtate dela împeratulŭ Sigismundŭ din Ungaria şi dela tzarulŭ Lazarŭ din Serbia.

In fine, reuşindŭ în tóte, egumenesce în nouaĭ creaţiune în cursŭ de vr'o cincĭ decennie, sub Vladislavŭ Bassarabŭ, sub Radu-Negru, sub Danŭ Bassarabŭ, sub Mircea cellŭ Mare, murindŭ centenarŭ după annulŭ 1410, şi remânêndŭ ca apostolŭ allŭ propagandeĭ evangelice nu numaĭ în memoria Românilorŭ, ci aprópe în a întregeĭ ortodossie.

§ 60.

UNŬ EVANGELIARŬ SLAVO-ROMANŬ DIN 1404.

Paulŭ de Aleppo maĭ adaugă ce-va, pe care noĭ cătŭ p'aci eramŭ să scăpâmŭ din vedere.

Pe la 1650 se afla încă la Tisména unŭ tesaurŭ paleograficŭ, a căruĭa posteriórâ perdere este una din celle maĭ dureróse pentru ceĭ dedaţĭ cultuluĭ suvenirilorŭ naţionale.

Paulŭ de Aleppo ḑice:

7) Amiculŭ nostru d. Gr. N. Manu ne assicura într'o ḑi, cumŭ-că la Eforia Spitalelorŭ din Bucurescĭ s'arŭ fi aflândŭ unŭ crisovŭ slavicŭ originalŭ dela Danŭ *fratele luĭ Mircea cellŭ Mare*. Graţiă amabilităţiĭ unuĭa dintre eforĭ, d. Gr. Cantacuzino, amŭ vĕḑutŭ actulŭ în cestiune, pe allŭ căruĭa dossŭ unŭ anonimŭ modernŭ a scrisŭ în adevĕrŭ următórea comică notiţă: „După cronologia ţerreĭ(?) acesta trebue să fie Danŭ II (?!), predecessorulŭ şi frate maĭ mare allŭ luĭ Mircea I, şi a domnitŭ dela 1376-1382 (??), érŭ după Aronŭ (!!) dela 1373-1398 (!!!).“ Amŭ cititŭ crisovulŭ. Ellŭ n'are velétŭ. Totuşĭ după caractere paleografice, şi maĭ allesŭ după numile boerilorŭ din consiliulŭ domnescŭ: Coĭco logofĕtŭ, Balea paharnicŭ, etc., ellŭ este de pe la 1425, nu dela Danŭ fiĭulŭ luĭ Radu-Negru, ci dela Danŭ fiĭulŭ luĭ Danŭ, adecă nepotŭ de fiĭu allŭ luĭ Radu-Negru şi *nepotŭ de frate allŭ luĭ Mircea cellŭ Mare;* unŭ principe, dela care în Archivulŭ Statuluĭ se găssescŭ în originalŭ doue crisóre, unulŭ din 1424 şi altulŭ din 1430, ambele reproduse în a mea **Archivă istorică**, I, 1, 19, 73.

«Amŭ vĕḑutŭ acollo unŭ anticŭ evangeliarŭ, scrisŭ în Ungro-vlachia de propria mână a «sântuluĭ Nicodemŭ, cu nesce caractere de o fineţă admirabilă, în limba slavică, pe o fru-«mósă membrană, împodobitŭ cu argintŭ, şi la finea volumuluĭ avêndŭ datulŭ: 6912» [a].

Adecă: annulŭ 1404.

Repeţimŭ încă o dată: **1404.**

Preţiosulŭ autografŭ se va fi ascunḑêndŭ astă-ḑĭ unde-va în Russia séŭ în Austria, devenindŭ victimă a lacomilorŭ archeologĭ, de carĭ se însoţescŭ maĭ totŭ-d'a-una armatele de invasiune în interesulŭ aşa numiteĭ spoliaţiunĭ sciinţifice....

§ 61.

LEGENDA SERBO-BULGARA DESPRE SANTULŬ NICODEMŬ.

D. Gr. G. Tocilescu ni attrage attenţiunea assupra uneĭ publicaţiunĭ etnografice bulgare, appărute la lumină abia de căte-va ḑille şi în care, resfoind'o la prima vedere, ne întimpină o antică balladă relativă într'unŭ modŭ evidinte totŭ la fericitulŭ Nicodemŭ, deşi nu'lŭ numesce.

Éccĕ subiectulŭ.

O cadână turcă, féta unuĭ puternicŭ emirŭ, ĭubindŭ pe unŭ vlădică bulgarŭ recurge la violinţă, îllŭ răpesce, îllŭ adduce într'o giamiă, îllŭ forţéză a îmbrăţişa mahometismulŭ; dérŭ sântulŭ, pusŭ la strîmtóre, invócă pe Dumneḑeŭ, cerêndŭ «să'lŭ scape ca să mérgă *în Ţérra «Românéscă, să facă acollo minunĭ, să zidéscă în fie-care satŭ căte o biserică, érŭ în oraşe monastirĭ»:*

«Da si izlieznem ot tuka,
«Da si iotidem u Vlaszka,
„Da si s'tvorim cziudesa,
«Na 'sieko selo po tz'rkva,
«A u gradove manastyr».

Dumneḑeŭ aude ruga; o terribilă furtună isbesce şi culcă la pămêntŭ giamia de'mpreună cu toţĭ Turciĭ; vlădica fuge; affară'lŭ aştéptă diaconiĭ seĭ şi'lŭ conducŭ departe, «*departe în «Ţérra-Româněscă, unde ellŭ clădesce în fie-care satŭ căte o biserică, érŭ în oraşe monastirĭ, şi'şĭ face «o mare gloriă»:*

«Ta go na daliek otveli,
«Ta ie napravil po tz'rkva
«U Vlaszka na sieko sielo,
«A u gradove manastyr, —
«Goliema slava stanalo»! [1].

Acéstă frumósă balladă, care constituă partea aşa ḑicêndŭ epică din biografia fericituluĭ Nicodemŭ, nu este fără legămêntŭ cu «fuga dela părinţĭ» din legenda luĭ Paulŭ de Aleppo: «he ran away from his parents».

Serbiĭ, ca şi Bulgariĭ, conservă tradiţiunĭ despre sântulŭ Nicodemŭ.

Una este maĭ cu sémă remarcabilă, căcĭ îllŭ pune într'o directă legătură cu Radu-Negru.

In districtulŭ serbescŭ allŭ Craineĭ, la distanţă de vr'o doue-treĭ óre de tĕrguşorulŭ Cladova, se afflă o bisericuţă numită Manastiritza, a căriĭa fundaţiune poporulŭ de acollo o attribue «unuĭ sântŭ Nicodemŭ».

a) The travels, II, 353: „the ancient Gospel, which he wrote, with his own hand, in Hungary, in an admirable fine character, in the Russian language, on handsome parchment. It is embellished with silver, and at the end of the book is the date, *Six thousand nine hundred and twelve*, so that it is now two hundred and fifty three years old."

1) CZOLAKOV, **B'lgarskyi narodon sbornik**, Bolgrad, 1872, in-8, p. 343.

D'assupra uşeĭ altaruluĭ se afflă o vechiă inscripţiune, din care se maĭ putea citi pênĕ maĭ dĕ-ună-ḑĭ cuvêntulŭ: РАДОЛВОГЪ, adecă: «Radu-vodă».

Archeologiĭ serbĭ, vorbindŭ despre Manastiritza, constată d'o potrivă legenda poporană şi acea murală, dérŭ confessă totŭ-d'o-dată nescirea lorŭ despre cine vorŭ fi fostŭ acellŭ *sântŭ Nicodemŭ* şi acellŭ *Radu-vodă* [2].

Incă o observaţiune, şi amŭ închiăiatŭ.

Noĭ numimŭ pe fundatorulŭ Tismeneĭ «sântŭ», precumŭ îllŭ numesce Paulŭ de Aleppo, cronicuţa din Haţegŭ, d. Bolliacŭ, episcopulŭ Melchisedecŭ etc.

Să se noteze înse că Româniĭ, naţiunea cea maĭ puţinŭ bigotă din lumea întrégă, nu l'aŭ canonisatŭ nicĭ o dată, precumŭ n'aŭ canonisatŭ absolutamente pe neminĭ, ci l'aŭ primitŭ, degia cu multŭ maĭ tărḑiŭ, sânţitŭ gata dela Bulgarĭ şi dela Serbĭ, popórele celle maĭ darnice în materia paradisuluĭ.

In actele Tismeneĭ din seciliĭ XIV, XV, XVI, ellŭ este cunnoscutŭ, fără nicĭ o calificaţiune de sanctitate, sub modestulŭ epitetŭ de «popŭ-Nicodemŭ», ca şi successorulŭ seŭ «popŭ-Agatonŭ», luându-se cuvêntulŭ *popŭ* în înţellesulŭ primitivŭ de *părinte*, πάππας, fie preutŭ, fie călugĕrŭ.

Abia în cărţile nóstre liturgice moderne îllŭ găssimŭ menţionatŭ cu calificaţiunea de: «Nicodimŭ *cellŭ sânţitŭ*», după cumŭ ne informéză d. Dr. Barbu Constantinescu.

In «Vieuţele Sânţilorŭ» [3] — nicĭ o vorbă!

Ne oprimŭ aci.

§ 62.

RESUMATŬ DESPRE SANTULŬ NICODEMŬ.

Amŭ demonstratŭ epoca fericituluĭ Nicodemŭ prin acte contimpurane şi prin tradiţiunĭ topografice.

Prin acte contimpurane pe prima liniă, şi prin tradiţiunĭ topografice numaĭ pe unŭ planŭ secundarŭ, admittêndŭ pe aceste din urmă unicamente în mesura conformităţiĭ lorŭ cu celle de'nteĭu.

Actele contimpurane, adecă valabile prin propria lorŭ greutate, sunt:

1. Crisovulŭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ dintre 1360—1370;
2. Crisovulŭ principeluĭ serbescŭ Stefanŭ din 1391;
3. Crisovulŭ mareluĭ Mircea din 1406;
4. Evangeliarulŭ slavicŭ allŭ Tismeneĭ cu annulŭ 1404, etc.

Tradiţiunile topografice, admissibile prin perfectulŭ lorŭ accordŭ cu acte contimpurane, sunt:

1. Legenda despre fundaţiunea Prislopuluĭ;
2. Legenda dela Motru;
3. Legenda din Paulŭ de Aleppo;
4. Legenda dela Manastiritza;
5. Meneele serbe etc.

Resumatulŭ sinteticŭ este că «Negru-vodă», a căruĭa mână dréptă a fostŭ în adevĕrŭ fericitulŭ Nicodemŭ în organisarea monastică a Munteniеĭ, şi maĭ allesŭ în creaţiunea classiculuĭ locaşŭ dela Tisména, e purŭ şi simplu tatălŭ luĭ Mircea cellŭ Mare.

2) MILEVIT', Manastiri u Srbii, în Glasnik, XXI, 37.

3) MITROPOLITU DOSITEU, A synaxaruluĭ carte, Iaşĭ, 1683, in-f., o operă rarissimă în 2 tomĭ, din carĭ unulŭ în Biblioteca Publică din Iaşĭ, altulŭ în Biblioteca Seminariuluĭ din Bucurescĭ, ambiĭ defectoşĭ.

§ 63.

RESUMATŬ DESPRE ADEVERATU Ŭ RA U-NEGRU.

In istoriă, aşa după cumŭ o scriŭ ceĭ maĭ mulţĭ, s'a vĕdutŭ câte o dată o bĭată litteră prefăcêndu-se într'unŭ importantŭ personagĭu; şi adessea a trebuitŭ secolĭ pênĕ ce critica să gonéscă bolnavele nĕlucirĭ.

Unŭ filologŭ francesŭ a povestitŭ nu demultŭ în sînulŭ Institutuluĭ o frumósă metarmorfosă de acéstă natură.

Éccĕ-o.

Pe la 1034 împeratulŭ grecescŭ Mihailŭ IV disgraţiase pe unŭ metropolitŭ allŭ Tessaloniceĭ, numindŭ în locu-ĭ unŭ curatorŭ ad-interim, carele să administreze diocesea.

Relatândŭ acestŭ evenimentŭ, Bizantinulŭ Cedrenŭ califică pe funcţionarulŭ imperialŭ προμηθεύς, căcĭ maĭ toţĭ scriitoriĭ grecĭ din evulŭ mediŭ, Gregora, Efremŭ, Frantze, etc., astŭ-felĭu chĭamă ceĭa-ce se dice lătinesce *tutor*.

Prima ediţiune a luĭ Cedrenŭ în loculŭ minusculeĭ π a pusŭ din negrigire pe maĭuscula Π, ca şi cândŭ arŭ fi numele propriŭ: Προμηθεύς.

Traducĕtorulŭ latinŭ a mersŭ şi maĭ departe, conferindŭ acestuĭ noŭ Prometeŭ, negreşitŭ fără voia luĭ Gioue, unŭ splendidŭ episcopatŭ: «episcopatum Prometheo committit».

Lequien citesce testulŭ, consultă traducerea, şi nu se sfiesce a vĕrî pe fabulosulŭ Prometeŭ în lista archiepiscopilorŭ Tessaloniceĭ, accordându-ĭ anume fotolliulŭ treĭ-decĭ-şi-şésselea după órdinea cronologică.

Vine Lebeau, apoĭ St.-Martin şi ceĭ-l'alţĭ istoriografĭ aĭ Bizanţiuluĭ, şi fie-care pe rôndŭ vorbesce despre «archiepiscopulŭ Prometeŭ».

Din buchi în episcopŭ, din episcopŭ în archiepiscopŭ, din archiepiscopŭ putea să devină patriarcŭ!

O litteră mică schimbându-se într'o litteră mare, nemicŭ maĭ multŭ decâtŭ atâta, a fostŭ în stare a zăpăci o grămadă de magistrale capete![1].

Orĭ-cine se espune a brăsdui câmpulŭ istoricŭ fără a puté cunnósce înse-şĭ testurile în limbele lorŭ originale, fără a fi approfundatŭ fontâne şi éroşĭ fontâne, fără a possede aptitudinea şi rebdarea de a le suppune una după alta celluĭ maĭ minuţiosŭ scrutinŭ, o să găssescă şi ellŭ la totŭ passulŭ «archiepiscopĭ Prometeĭ», întocmaĭ precumŭ la noĭ mostenitoriĭ luĭ Grecénu aŭ datŭ mereŭ de «Negru-vodă», pe la 1215, pe la 1240, pe la 1290 etc.

Illustrulŭ criticŭ maghiarŭ Kemény a schiţatŭ cu o pénă de maĭstru următórea genese a greşellelorŭ:

«Unulŭ scóte o supposiţiune; unŭ allŭ douilea clădesce pe ea o teoriă; unŭ allŭ treilea «o consideră degia ca pe o veritate recunnoscută, trage consecinţe şi maĭ anină câte cê-va «dela sine; unŭ allŭ patrulea maĭ adaugă către celle adause; şi totŭ progressândŭ astŭ-«felĭu într'o spiţă óre-cumŭ genealogică, istoria trece pe nesimţite în *longas errorum genera-«tiones*, pênĕ ce 'n fine se rădică unŭ giganticŭ arbure, alle căruĭ intrepide ramure, în locŭ «de a offeri obosituluĭ istoricŭ unŭ sicurŭ adăpostŭ şi unŭ vigurosŭ spriginŭ, îĭ storcŭ în «turmente picăture de sudóre»[2].

1) BRUNET DE PRESLE, în **Comptes rendus de l'Académie des Inscriptions**, nouv. série, t. 1, Paris, 1865, p. 169.

2) **Über das Bisthum zu Bacow**, în KURZ, **Magazin**, II, 1: „Der Eine stellt die Muthmassung auf, der Zweite bauet Meinungen darauf, der Dritte betrachtet sie schon als Wahrheiten, macht Folgerungen daraus, und fügt noch ex propriis etwas dazu, der Vierte fügt dem Gefügten wieder Etwas bei, und indem dieses in einer gewissen genealogischen Ordnung so fortgehet, übergehet endlich die Geschichte in longas errorum generationes, bis endlich ein Riesenbaum dastehet, dessen kühne Zweige, statt dem erschöpften Geschichtsforscher einen sichern Ruheplatz und festen Anhaltspunkt zu gönnen, ihm nur qualvolle Schweisstropfen erpressen."

Amŭ assudatŭ şi noĭ, după vorba luĭ Kemény; înse cellŭ puţinŭ n'a maĭ remasŭ nicĭ o portiţă deschisă pentru basmele scóleĭ luĭ Grecénu!

Prin documente şi numaĭ prin documente, amŭ demonstratŭ că:

1. Tatălŭ mareluĭ Mircea se ḑicea Negru înainte de a fi agĭunsŭ la domniă şi chiarŭ după urcare pe tronŭ, deşi numele 'ĭ curatŭ princiarŭ este numaĭ Radu, precumŭ îllŭ chiamă totŭ-d'a-una în acte officiale fiiĭ şi nepoţiĭ seĭ;

2. Negru-vodă cellŭ cu titlulŭ de «duce allŭ Amlaşuluĭ» este Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, căcĭ înainte de 1370 territoriulŭ amlaşénŭ nu apparţinea încă Muntenieĭ;

3. Negru-vodă fundatorŭ allŭ Tismeneĭ este Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, precumŭ dovedescŭ tóte crisóvele essistinţĭ alle acesteĭ monastirĭ;

4. Negru-vodă donatorŭ allŭ bisericeĭ din Callimanescĭ, devenită maĭ în urmă monastire dela Cozia, este Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, după cumŭ attestă o diplomă dela acesta din 1388;

5. Negru-vodă ctitorŭ primitivŭ allŭ Cotmeneĭ este Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, precumŭ arrétă însu-şĭ nepotulŭ seŭ Michaĭu Bassarabŭ într'unŭ actŭ din 1418;

6. Negru-vodă cellŭ cu monastirea dela Câmpu-lungŭ este Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, fiindŭ-că înainte de 1350 nu era acollo decâtŭ o simplă biserică.

7. Negru-vodă, sub care se illustrase prin creaţiunĭ monastice fericitulŭ Nicodemŭ, este Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, de óră-ce acestŭ apostolŭ allŭ Munteniеĭ a trăitŭ anume între 1360—1410.

Maĭ pe scurtŭ, orĭ-unde Negru-vodă appare ca o personalitate reală, plastică, concretă, pênĕ şi 'n cupa cea cavallerescă de cincĭ litre descoperită de d. Bolliacŭ, ellŭ se identifică cu Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, classându-se cronologicesce nu maĭ susŭ de intervallulŭ annilorŭ 1370—1380.

A'lŭ împinge către 1215 séŭ 1290 sub apoteosa de părinte allŭ Statuluĭ Munténŭ, a fostŭ opera ignorantismuluĭ logofeţescŭ şi călugĕrescŭ din epoca luĭ Mateiŭ Bassarabŭ.

In secolulŭ XVI teoriă *à-la-Grecénu* nu essista încă în România, şi éccĕ despre acésta o probă totŭ âtâtŭ de documentală ca şi lunga seriă a cellorŭ de maĭ susŭ.

Intre moşiele celle maĭ vechĭ alle monastiriĭ Tisména se afflă satulŭ Cumaniĭ, numitŭ dintru'nteĭu Vadulŭ Cumanilorŭ, situatŭ lôngă Dunăre, actualmente în districtulŭ Dol-giuluĭ, pênĕ 'n secolulŭ XVIII făcêndŭ parte din territoriulŭ pe atuncĭ cu multŭ maĭ vastŭ allŭ Mehedinţilorŭ, numerândŭ astă-ḑĭ vr'o 400 case şi 2 biserice.

Crisovulŭ luĭ Mircea cellŭ Mare din 1387 ḑice fórte limpede:

«Intărimŭ monastiriĭ Tisména celle *date de către sântŭ-reposatulŭ parinte allŭ domnieĭ melle* «*Iónŭ Radu-voevodŭ, satulŭ Vadulŭ Cumanilorŭ* cu gĭumĕtatea Toporneĭ etc.» [3].

Prin urmare, moşia Cumaniĭ este o donaţiune directă şi esclusivă dela Radu tatălŭ mareluĭ Mircea.

Eĭ bine, unŭ crisovŭ din 28 aprile 1576 o recapituléză în următorulŭ modŭ:

«Din graţia luĭ Dumneḑeŭ Iô, Alessandru, vodă şi domnŭ allŭ tóteĭ ţerre ungro-române «etc. Dă domnia-mea acéstă poruncă a domnieĭ melle sânteĭ monastirĭ numite Tisména, «unde este tempulŭ Addormiriĭ pré-sânteĭ curateĭ şi pré-binecuvêntateĭ stăpâne născĕtóreĭ «de Dumneḑeŭ pururea-fecĭóreĭ Maria, ca să'ĭ fie satulŭ numitŭ Cumaniĭ, carele se afflă a«própe de Vidinŭ, cu totŭ hotarulŭ şi cu balta, fiindŭ-că supra-menţionatulŭ satŭ Cumaniĭ «este moşia monăstiriĭ, confirmată *încă din ḑillele reposatuluĭ Negru-vodă,* érŭ acumŭ de cu«rêndŭ a avutŭ sânta monastire gĭudecată de'naintea domnieĭ melle cu Pêrvu, fiĭulŭ luĭ «Cherbeleţŭ, pentru susŭ-ḑisulŭ satŭ Cumaniĭ, affirmândŭ Pârvu cumŭ-că acestŭ satŭ este

[3]) **Archiva istor.**, III, 192: „potvr'zsdam prilozsenaa ôt svietopoczivszago *rôditelie gospodstvami Io Radula voevodi,* selo Koumanskyi brod s polovina Toporna etc." — VENELIN, 10.

«moşia luĭ, remasă moştenire dela Cherbeleţŭ, şi decĭ domnia-mea amŭ căutatŭ procesulŭ «*după dreptate şi după legea dumneḑeéscă, cu toţĭ onorabiliĭ consiliarĭ aĭ domnieĭ melle, şi amŭ maĭ* «*cititŭ domnia-mea şi crisovulŭ de întărire dela reposatulŭ Negru-vodă,* veḑêndŭ şi convingên- «du-mĕ că supra-menţionatulŭ satŭ Cumaniĭ etc. [4].

Aşa déro Radu tatălŭ mareluĭ Mircea era cunnoscutŭ de vécurĭ sub numele seŭ anteprinciarŭ de *Negru*, înse pênĕ la grammaticiĭ luĭ Mateĭu Bassarabŭ nimenuĭ nu venĭa în minte de a'lŭ face să colindeze cu estractulŭ matricularŭ allŭ ţerreĭ din secolŭ în secolŭ.

Acéstă descoperire era reservată istoricilorŭ allŭ-de stolniculŭ Socolŭ ot-Cornăţenĭ.

La 1576: «*reposatulŭ Negru-vodă*», nemicŭ maĭ multŭ decătŭ atăta, după cumŭ vedemŭ în crisovulŭ de maĭ susŭ; la 1636: «*bĕtrânulŭ şi pré-milostivulŭ creştinŭ Radulŭ Negru voevodŭ,* «*carele a fostŭ din începutŭ descăllecătorŭ Ţerreĭ Românescĭ*», după cumŭ sună inscripţiunile dela Câmpu-lungŭ.

Câtŭ de fecundŭ în floricelle a fostŭ şésse-ḑecenarulŭ spaţiŭ dintre 1575—1636!

Intru cătŭ Negru-vodă trece peste cadrulŭ strictamente istoricŭ allŭ luĭ Radu tatălŭ mareluĭ Mircea, ellŭ devine unŭ obscurŭ mitŭ, o personificare tradiţională a întreguluĭ némŭ allŭ Bass-*arabilorŭ*, o espressiune lessică a rebusuluĭ eraldicŭ allŭ cellorŭ treĭ capete *negre*, unŭ eponimŭ allŭ Statuluĭ Bass-*arabescŭ*: *Arabiă*, *Négră*-Cumaniă, *Négră*-Tătariă, *Kara*-Iflak, Μαυροβλαχία etc., tóte astea amalgamate, maĭ allesŭ la Făgărăşenĭ şi la Muscelenĭ, cu memoria cuceririĭ regiuniĭ lorŭ de cătră unŭ banŭ allŭ Severinuluĭ, adecă unŭ Bass-*arabŭ* séŭ vodă-*Negru*, între anniĭ 1160—1210.

Numaĭ print'ro descompunere aşa ḑicêndŭ chimică calitativă şi cantitativă, recurgêndŭ la totŭ felĭulŭ de *reactivĭ*, noĭ amŭ reuşitŭ a separa elementulŭ facticŭ de elementulŭ imaginarŭ, ambele din ce în ce maĭ fusionate în cursŭ de secolĭ.

§ 64.

ŢÉRRA NEGRILORŬ IN SAGELE SCANDINAVE.

Amŭ terminatŭ cestiunea legămêntuluĭ legendeĭ luĭ Negru-vodă cu numele bassarabicŭ; înse n'amŭ conchisŭ încă assupra natureĭ acestuĭa din urmă şi celleĭ maĭ interessante a selle manifestaţiunĭ: *Arabia*.

Semnalarămŭ din capulŭ loculuĭ caracterulŭ eminamente poeticŭ allŭ epitetuluĭ de *Négră* în privinţa Munteniеĭ; unŭ epitetŭ care nu numaĭ depinge o dinastiă, o naţiune, o ţérră întrégă printr'o culóre, adecă prin totŭ ce póte fi maĭ imaginativŭ, dérŭ merge cu fantasia, pe basea ademěnitóreĭ assonanţe, pênĕ a gruppa lucrurile celle maĭ disparate: Bass-*arabia* şi *Arabia*.

Principalele monumente, în carĭ ne întîmpină acéstă nomenclatură, sunt éroşĭ poetice, începêndŭ della ballade slavice pênĕ la Cântulŭ Nibelungilorŭ.

Reputaţiunea Românilorŭ din véculŭ de miḑŭ-locŭ de a fi *negri* şi chiarŭ *Arabĭ* nu se mărginĭa înse numaĭ în sfera popórelorŭ învecinate, după cumŭ s'arŭ puté crede din câte amŭ spusŭ pênĕ aci.

4) Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ, **actele Tismeneĭ legătura nr. 14**: „Milostiiu bozsieiu Iô Alixandru voevoda i gospodin v'soi zemle uggrovlachiiskoe, syn velikago i priedobrago Mirczev voevodi i anepseu Michnev voevoda, davat gospodstvomi sie povelenie gospodstvami svietoe monastirev zovemago Tismiena idezs est chram uspenie prie svietie czistie i prieblagoslovenie vladiczitze i bogoroditze prisno dievi Mariia, iakozs da mu est selo ezs se zovet Komanii ezs sut bliz kod Idin, v'si s's v'siem chotarôm i s's blatem, ponezs siiu viszimenitag selo Komanii bili sut za diedinô monastirev i ukrieplenie esczezse ôt pri dni pokoinag *Negrul voevoda*, a potom k'da est bil s'da a svietoe monastir ôna est mal prenie pried gospodstvami s's Pyrvul syn Kerbeletzov radi viszreczeno selo Kòmanii, i sitze priesz Pyrvul kako siiu selo Komanii ôni sut negov za diedinu, i est s'tvoren selo... basczinu emu ôt Kerbeletzu, i utem gospodstvomi gleda redu im po pravdu i po zakonu bozsiiu, s v'siemi czistitimi praviteliem gospodstvami, i esczezs procztach gospodstvomi i kniga pokoinag *Negrul voevoda* za ukrieplenie etc.— Cf. allŭ meŭ **Codice diplomaticŭ din 1570-1580, în Columna luĭ Traĭanŭ,** 1871, nr. 35, p. 138.

Noĭ o găsimŭ totŭ pe atuncĭ tocmaĭ în Islandia, şi ceĭa ce 'ĭ nu maĭ puţinŭ instructivŭ, o găssimŭ totŭ într'o fontână poetică.

Famosulŭ Snorre Sturlason, unulŭ din părinţiĭ litteratureĭ scandinave, născutŭ la 1178 şi mortŭ la 1241, în legenda Inglingasaga din Heimskringla nĭ-a lăssatŭ o menţiune despre regiunile nóstre, după ideele pe gĭumĕtate mitologice alle căllĕtorilorŭ septentrionalĭ din acea epocă.

Éccĕ passagĭulŭ în traducere:

«*Spre nordŭ de Marea-négră* se întinde Sciţia cea mare séŭ frigurósă, în care sunt o mul-«ţime de ţerre vaste, o mulţime de naţiunĭ minunate, o mulţime de felĭurĭ de limbe; sunt a-«collo piticĭ, sunt uriaşĭ şi sunt *ómenĭ negri.*»

Éccĕ şi testulŭ islandesŭ:

«*En nordan at Svartahafi* gengr Svidjót en mikla eda hin kalda. I Svidjót eru stórhèrud «morg, ok margskonar tjódir undarligar ok margar tùngur; tar eru dvergar ok risar ok «*blámenn*» [1].

Să se noteze că acella-şĭ cuvêntŭ *blámenn*, adecă *ómenĭ negri*, desémnă totŭ-d'a-una în opera luĭ Snorre Sturlason şi pe *Arabiĭ* din Asia.

In acestŭ modŭ o sagă scandinavă din Oceanulŭ Înghiăţatŭ, ca şi Nibelungenlied allŭ Germanilorŭ dela sudŭ, ca şi cântecele eroice trans-danubiane alle Serbilorŭ şi Bulgarilorŭ, ţapoĭ totŭ în secoliĭ XII-XIII, numesce pămĕntulŭ Bassarabilorŭ: *Arabiă.*

Precisarea ţermuluĭ nordicŭ allŭ Pontuluĭ: «en nordan at Svartahafi», nu permitte nicĭ o îndouélă.

Cu acestŭ datŭ în mână, putemŭ enumera acumŭ într'o listă completă tóte sorginţile poetice din evulŭ mediŭ, în carĭ occurge d'o potrivă *arabisarea* Românieĭ din causa Bass-*arabilorŭ*:

1. Rebusulŭ eraldicŭ allŭ capetelorŭ negre;
2. Ballade serbe;
3. Ballade bulgare;
4. Cântulŭ Nibelungilorŭ;
5. Mitulŭ luĭ Negru-vodă;
6. Heimskringla luĭ Snorre Sturlason.

Pentru ca negrismulŭ Muntenilorŭ să fi putut străbatte între anniĭ 1170—1240 pênĕ în fundulŭ Islandieĭ, la marginea criveţénă a lumiĭ vechĭ în cĭocnire cu marginea criveţénă a lumiĭ noue, ellŭ cată să fi fostŭ fórte respânditŭ cu multŭ maĭ de 'nainte şi cu multŭ maĭ încollo de banatulŭ propriŭ ḑisŭ allŭ Severinuluĭ.

Ceĭa-ce distinge orĭ-ce creaţiune poetică, fie ea cultă séŭ poporană, este o semi-obscuritate: «poesia consistă în raḑe de sóre printre aburĭ matinalĭ», după sublima definiţiune a luĭ Goethe:

„Aus Morgenduft gewebt und Sonnenklarheit" [2].

Epitetulŭ de *Négră* séŭ de *Arabiă*, deşi isvorîtŭ din Oltenia, totuşĭ nu se putea restrînge în ăngustulŭ cercŭ allŭ ţerreĭ Bassarabilorŭ, ci trebuĭa să îmbrăţişeze cu 'ncetulŭ în închipuirea popórelorŭ o zonă óre-care, o întindere maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ confusă, unŭ κλίμαξ lungitŭ în susŭ şi 'n gĭosŭ affară din sfera Munteniéĭ.

1) RAFN, **Antiquités russes d'après les monuments des anciens Scandinaves**, Copenhague, 1850, in-4, t. 1, p. 245, 246.

2) **Lieder**, dedicaţiunea, în **Sämmtliche Werke**, Stuttg., 1868, t. 1, p. 8. — D. XENOPOLU, **Ce-va despre litteratura poporană**, în **Columna luĭ Traianŭ**, 1872, p. 215, a espresŭ fórte bine acela-şĭ idea.

§ 65.

NÉGRA BULGARIA, NÉGRA-UNGARIĂ ȘI MAREA-NÉGRA.

Amŭ urmăritŭ pênĕ acumŭ, în ce modŭ numele Bassarabieĭ, derivatŭ dela străvechia dinastiă olténă, scurtându-se de'nteiŭ în *Arabiă* și traducêndu-se apoĭ prin *Négră*, a datŭ successiva nascere uneĭ variate nomenclature, sub care întréga Daciă dunărénă a devenitŭ cunnoscută în cursulŭ evuluĭ mediŭ Slavilorŭ, Grecilorŭ, Maghiarilorŭ, Turcilorŭ, Germanilorŭ, Mongolilorŭ, Scandinavilorŭ: *Acaby, Tzrni-Arabi, Nigra-Cumania, Tzrni-Tatari, Kara-iflak*, Μαυροβλαχία, *Kara-bogdan* etc.

Acéstă *négră* planetă, ca să ni fie permisŭ a ne esprime ast-feliŭ, șĭ-a creatŭ ca o speciă de atmosferă, împresurândŭ căte unŭ brâŭ de spațiŭ peste Carpațĭ și peste Dunăre, ba chĭarŭ și peste gurele grandiosuluĭ fluviŭ: la nordŭ o *négră*-Ungariă, la sudŭ o *négră*-Bulgariă, la resăritŭ o Mare-*négră*.

Și să se observe bine unŭ puntŭ essențialŭ: nu tótă Ungaria era *négră*, ci numaĭ Transilvania; nu tótă Bulgaria era *négră*, ci numaĭ acea danubiană; nu totŭ Pontulŭ era *negru*, ci numaĭ țermulŭ seŭ nordŭ-vesticŭ; maĭ pe scurtŭ, nu era *negru* decătŭ ceĭa-ce se apropiă maĭ multŭ séŭ maĭ puținŭ de *Négră-Românĭă*.

Impĕratulŭ Constantinŭ Porfirogenetŭ, petrecutŭ o gĭumĕtate de secolŭ pe tronulŭ constantinopolitanŭ, dela annulŭ 912 pênĕ la annulŭ 959, încâtŭ neminĭ nu cunnoscea maĭ afundŭ pe toțĭ veciniĭ Imperiuluĭ Bizantinŭ, ni spune în doue locurĭ că o parte a Bulgarieĭ se chiămа *négră*: μαύρη.

Cuvintele autoruluĭ imperialŭ sunt susceptibile de a fi interpretate în următórele patru modurĭ:

1. Uniĭ credŭ că Μαυροβουλγαρία coincidă cu antica Mesiă [1], adecă o provinciă care se limita la nordŭ cu Dunărea, la sudŭ cu Balcaniĭ, la resăritŭ cu Pontulŭ și la appusŭ cu fluviele Drinŭ și Sava, ceĭa-ce îmbrățișéză nu numaĭ Bulgaria, dérŭ încă și Serbia [2].

2. Alțiĭ reducŭ Μαυροβουλγαρία la Bulgaria strictamente istriană [3], adecă Dobrogĭa de astă-dĭ și teritoriulŭ maĭ spre appusŭ în direcțiunea Vidinuluĭ.

3. Du Cange identifică Μαυροβουλγαρία cu Moldova: «*Cara-bogdania*, vraisemblablement la «mesme province qui est nommée *Nigra Bulgaria*» [4].

4. In fine Danesulŭ Suhm, luându-se după Du Cange, dérŭ maĭ puținŭ esclusivŭ, dice într'unŭ locŭ: «Nu se póte contesta că împeratulŭ Constantinŭ înțellegea sub Négra-«Bulgariă de nu pe Bulgaria de acumŭ, apoĭ Bugiaculŭ și Moldova, cu atătŭ maĭ multŭ «că acéstă din urmă pênĕ în momentulŭ de față se chĭamă Négră-Bogdaniă» [5].

Astŭ-felĭu Suhm și Du Cange dibuĭaŭ de pe atuncĭ o obscură înrudire între Μαυροβουλγαρία și Μαυροβλαχία, deși nu scieaŭ nemicŭ și într'o mare parte nu puteaŭ încă să scie despre Bass-*arabiă*, *Négră*-Tătariă, *Négră* Cumaniă etc.

Ceĭa-ce 'ĭ îndemna a căuta Négra-Bulgariă pe ambiĭ țermĭ aĭ Dunăriĭ, nu numaĭ spre sudŭ, dérŭ și spre nordŭ de gurele fluviuluĭ, este anume mărturia luĭ Porfirogenetŭ cumŭ-că astă regiune amenința hotarele Chazarieĭ, care afflându-se peste Nistru, cam totŭ pênĕ acollo trebuĭa să se fi întindêndŭ și Μαυροβουλγαρία.

Orĭ-care din aceste înterpretațiunĭ arŭ fi admisă, fondulŭ communŭ este că *Négra*-Bulgariă a luĭ Porfirogenetŭ se învecina printr'o córtă cu multipla *negréță* a țerreĭ Bass-*arabilorŭ*.

1) THUNMANN, **Untersuchungen**, 102: „das Mösische Bulgarien heisst das schwarze."

2) FORBIGER, **Handbuch der alten Geographie**, Leipzig, 1848, in-8, t. 3, p. 1088: „so dass sie das heutigen Servien und Bulgarien umfasste."

3) NEUMANN, **Die Völker des südlichen Russlands**, Leipzig, 1847, in-8, p. 106: „Die *Donau-Bulgaren* wurden die schwarzen genannt."

4) **Histoire de l'empire de Constantinople**, Paris, 1657 in-f, p. 303.

Călugĕrulŭ Nestorŭ patriarculŭ cronicarilorŭ slavĭ, trăitorŭ între 1056—1116, prin urmare numaĭ cu unŭ secolŭ posteriorŭ luĭ Porfirogenetŭ, reproduce în totalitate unŭ actŭ internaţionalŭ între Ruşĭ şi Grecĭ din annulŭ 945, prin care ceĭ de 'nteiŭ se obligă a nu îngădui *Negrilorŭ*-Bulgarĭ de a face incursiunĭ în ţérra Chersonuluĭ[6], adecă peste Nistru, ceĭa-ce confirmă opiniunea că Μαυροβουλγαρία se întindea întru cătŭ-va şi assupra malluluĭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ.

După combinaţiunea cea maĭ sobră între testulŭ luĭ Porfirogenetŭ şi documentulŭ din Nestorŭ, ambele de pe la 950 şi ambele specificândŭ prossimitatea Negreĭ-Bulgarie anume de regiunile Russieĭ meridionale, noĭ putemŭ conchide că Μαυροβουλγαρία séŭ *Czerno-bolgaria* copprindea în secolulŭ X întregulŭ littoralŭ marinŭ formatŭ prin intrunirea Dobrogiĭ cu ce-va din Bugĭacŭ, de unde, avêndŭ la disposiţiune Pontulŭ şi gurele Dunăriĭ, ĭĭ era fórte lesne a supĕra Chazaria şi Chersonulŭ nu numaĭ pe uscatŭ, ci maĭ cu sémă pe apă.

Conclusiunea nóstră devine cu atâtŭ maĭ evidinte, cu cătŭ Porfirogenetŭ ellŭ-însuşĭ, descriêndŭ într'unŭ locŭ navigaţiunea pontică a Ruşilorŭ, ni arrétă gurele Dunăriĭ intercluse în territoriulŭ bulgarŭ[8], érŭ într'unŭ altŭ passagiŭ, vorbindŭ despre aşeḑămintele Pecenegilorŭ maĭ susŭ de Bulgaria în direcţiunea Russieĭ, menţionéză Nistrulŭ, Niprulŭ şi apele maĭ mĕnunte, dérŭ nicĭ unŭ cuvêntŭ de Danubiŭ[8]; remâne totuşĭ nu maĭ puţinŭ certŭ că pe mallulŭ nordicŭ allŭ fluviuluĭ dominaţiunea bulgară se confunda cu acea pecenegă, séŭ cellŭ puţinŭ limitele lorŭ respective eraŭ fórte reŭ determinate[9], încătŭ într'unŭ modŭ decisivŭ se póte pune pe séma Μαυροβλαχίας numaĭ Dobrogĭa, care singură se desemnéză limpede în relaţiunile concordanţĭ alle luĭ Porfirogenetŭ şi Nestorŭ.

Suhm presuppune că aşa numiţiĭ Negri-Bulgarĭ arŭ fi fostŭ Româniĭ, basându-se pe déssa identificare a Vlachilorŭ şi Bulgarilorŭ în scriitoriĭ din evulŭ mediŭ[10]; noĭ înse n'o putemŭ affirma, neavêndŭ la mână nicĭ o probă solidă.

Din contra, însuşĭ Porfirogenetŭ ni spune fórte clarŭ că 'n secolulŭ X în totŭ spaţiulŭ dintre Nistru şi gurele Dunăriĭ nu maĭ essista decătŭ abia o vagă suvenire de a fi locuitŭ acollo óre-cândŭ Romaniĭ[11], ceĭa-ce indică o completă retragere a elementuluĭ latinŭ spre munţĭ în faţa barbarismuluĭ reversatu pe câmpiă, érŭ maĭ allesŭ vechĭa i dispariţiune din laturea de totŭ descoperită a Bugiaculuĭ.

In epoca imperatuluĭ Constantinŭ numaĭ Oltenia, pămêntulŭ Bassarabilorŭ, regiunea începêndŭ dela *Pons Aluti* séŭ chĭarŭ dela Siretŭ şi pênĕ la *Pons Trajani* dela Severinŭ, remăsese în Dacia uniculŭ adăpostŭ curatŭ românŭ, unde n'a pututŭ pĕtrunde potopulŭ glótelorŭ slave şi turanice.

Unguriĭ, ḑice Porfirogenetŭ, domnescŭ din puntea luĭ Traianŭ spre occidinte, adecă dela Temeşiana în susŭ[12]; Pecenegiĭ, ḑice totŭ dênsulŭ, domnescŭ din Siretŭ spre oriinte, adecă

5) Noĭ cunnóscemŭ pe SUHM după traducerea russă: **Istoriczeskoe rassuzsdenïe o Chazarach**, Moskva, 1846, in-8, p. 46: „Dolzsno soznatsia, czto imperator Konstantin ponimaet pod Czernoiu Bolgariei ili nynieszniuiu Bolgariu, ili Bessarabiu i Moldaviu, iz koich posliedniaia nazyvaetsia i teper escze Kara-Bogdan, to est Czernaia Bogdania."

6) **Chronicon Nestoris**, ed. Miklosich, 28: „prichodiat *Czernii Bolgare* i voiuiut v stranie Korsunstiei, velim kniaziu Rus'skomu da ich ne pusczaet pakostit stranie toi." — Să punemŭ allăturĭ pe PORFIROGENETU, **De administrando Imperio**, ed. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 81, cap. 12: „*Περὶ της μαύρης Βουλγαρίας καὶ Χαζαρίας. Ὅτι καὶ ἡ μαύρη λεγομένη Βουλγαρία δύναται τοῖς Χαζάροις πολεμεῖν.*" — **Ib.**, p. 180, cap. 42: „*ὁ Δάναπρις ποταμός, ἐξ οὗ καὶ οἱ Ῥῶς διέρχονται πρός τε τὴν μαύρην Βουλγαρίαν.*"

7) **Op. cit.**, p. 79, cap. 9: „*ἀλλὰ τὴν τῆς Βουλγαρίας γῆν ἐνδυσάμενοι εἰς τὸ τοῦ Δανουβίου στόμιον ἔρχονται.*"

8) **Ibid.**, p. 73, cap. 8: „*ὅτι καὶ εἰς τὸ μέρος τῆς Βουλγαρίας καθέζεται λαὸς τῶν Πατζινακιτῶν ἐπὶ τὸ μέρος τοῦ Δάναπρι καὶ τοῦ Δάναστρι καὶ τῶν ἑτέρων τῶν ἐκεῖσε ὄντων ποταμῶν.*"

9) **Ib.**, p. 166, cap, 37; p. 177, cap. 42 etc.

10) **Loco, cit.**: „Bolgarieiu nazyvaet on (Konstantin) ee, vieroiatno, potomu czto v nei zsili Blachi, kotorych niekotorye pisateli smieszivali s Bolgarami."

11) **Op. cit.**, p. 167, cap. 37: „*ἐν αὐτοῖς δὲ τοῖς τῶν παλαικάστρων κτίσμασιν εὑρίσκονται καὶ ἐκκλησιῶν γνωρίσματά τινα καὶ σταυροὶ λαξευτοὶ εἰς λίθους πορίνους· ὅθεν καί τινες παράδοσιν ἔχουσιν ὡς Ῥωμαῖοι ποτε τὰς κατοικίας εἶχον ἐκεῖσε.*" —Aci prin *Ῥωμαῖοι* se înţellegŭ Romaniĭ, nu Greciĭ, pe carĭ Porfirogenetŭ ĭĭ numesce în passage etnice totŭ-d'a-una *Γραικοί*, bună-óră p. 217, cap. 49 etc.

12) **Ib.**, p. 173, cap. 40: „*ἡ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ γέφυρα κατὰ τὴν τῆς Τουρκίας ἀρχὴν.*" —Despre *Τουρκία*, ca numele Ungarieĭ în scriitoriĭ bizantinĭ, veḑĭ STRITTER, t. 3, **Ungrica.**

dela Moldova în susŭ[13]; ce déro se maĭ face cu intermediulŭ dintre Severinŭ şi Siretŭ, unde nu ni se arrétă nicĭ Ungurĭ, nicĭ Pecenegĭ?

Acollo, érŭ maĭ cu sémă între Oltŭ şi munţiĭ Temeşianeĭ, domnĭaŭ în largulŭ lorŭ Româniĭ, şi întréga carte *De administrando Imperio*, atâtŭ de avută în detaĭurĭ, nu zăresce numaĭ acollo nicĭ o umbră de barbarŭ.

Suhm fusese primulŭ şi pênĕ acumŭ uniculŭ carele a surprinsŭ acéstă caracteristică particularitate, deşi nu sciea cumŭ să şĭ-o esplice.

Intr'una din dissertaţiunile selle ellŭ observă:

«După împĕratulŭ Constantinŭ ţérra Peceneg'lorŭ se întindea în lungulŭ Dunăriĭ pênĕ «la apa Oltŭ; apoĭ dela Oltŭ pênĕ la hotarele Ungarieĭ era unŭ intervallŭ de patru ḑille «de drumŭ; arŭ urma dérŏ că Oltenia va fi fostŭ pustiă»[14].

Suhm committe o erróre incidentală.

Fruntaria appusénă a Pecenegieĭ după Porfirogenetŭ nu este Oltulŭ, ci Siretulŭ, căcĭ ellŭ ḑice: «fluviele din acéstă ţérră sunt ânteiŭ Baruchŭ, allŭ douilea Cubu, allŭ treilea Trullŭ, allŭ patrulea Brutŭ, allŭ cincilea Seretŭ»[15].

Plecândŭ din oriinte, aceste rîurĭ sunt:

1. Baruchŭ, Βορυσθένης, Nipru;
2. Cubu, Κουβος, maĭ correctŭ Βου-κος, Bugu séŭ Bogŭ;
3. Trullŭ, Τύρας, turcesce Turla, în atlantele catalanŭ din evulŭ mediŭ Tuila, Nistru;
4. Brutŭ, Βρουτος, Prutŭ;
5. Seretŭ, Σέρετος, Siretŭ.

Prin urmare, întregulŭ spaţiŭ dela Siretŭ pênĕ la podulŭ luĭ Traĭanŭ, dérŭ negreşitŭ maĭ în speciă firésca cetate a Olteniеĭ, era deşertŭ, înse nu într'unŭ înţellesŭ absolutŭ, precumŭ se părea luĭ Suhm, ci numaĭ în privinţa barbarilorŭ.

Nemicŭ nu póte fi maĭ preţiosŭ şi maĭ elocinte ca acéstă tacită mărturiă a luĭ Porfirogenetŭ despre nebarbarisarea Olteniеĭ în secolulŭ X.

Aci stăpânĭaŭ Bassarabiĭ.

Nu este trebuinţă de a face Românĭ pe Negriĭ-Bulgarĭ, fiindŭ de agĭunsŭ că eĭ se aflaŭ în vecinĕtate, séŭ maĭ bine ḑicêndŭ gravitaŭ în cerculŭ atmosfericŭ allŭ banatuluĭ de Severinŭ, de unde li şi venĭa nuanţa de *negri*.

In secolulŭ X numaĭ Dobrogĭa şi vr'unŭ petecŭ nedefinitŭ din Bugĭacŭ se chiămaŭ Négră-Bulgariă prin apropiare cu Négra-Româniă; peste treĭ secolĭ înse, după ce Mesia întrégă se bass-*arabizase* degia maĭ d'a-dreptulŭ sub dinastia română a Assanilorŭ, ceĭ-l'alţĭ Slavĭ trans-danubianĭ aŭ începutŭ a numi *Negri* pe toţĭ Bulgariĭ fără deosebire: «Tzrni-Bugari», precumŭ amŭ constatat'o maĭ susŭ în balladele poporane serbe din Bessonov.

In interesulŭ essactităţiĭ este importantŭ a nu perde din vedere acéstă distincţiune cronologică:

1. *Negréţa* totală a Bulgarieĭ datéză dela annulŭ 1200 încóce;
2. *Negréţa* parţială a teritoriuluĭ de lôngă gurele Dunăriĭ precede cu maĭ mulţĭ secolĭ, cellŭ puţinŭ de pe la annulŭ 950.

Călugĕrulŭ Nestorŭ, pe care l'amŭ vĕḑutŭ mergêndŭ braţŭ la braţŭ cu imperatulŭ Con-

13) Maĭ gĭosŭ nota 15.

14) **Om Patzinakerne, în Skrifter, som udi det Kiöbenhavnske Selskab** etc., t. 10, §. 7. — Noĭ cunnóscemŭ numaĭ traducerea russă: **Istoriczeskoe rassuzdenie o Patzinakach**, Moskva, 1846, in-8, p. 14-15: „Zemlia Patzinakov naczinalasĭ pri vpadenii Dunaia v Czernoe more, prostiralasĭ potom vdolĭ Dunaia do rieki Aluty, odnakozs tak, czto mezsdu neiu i Dunaem nachodilosĭ prostranstvo na poldnia iezdy ili na tri mili pustym, dlia bezopasnosti zsitelei ot napadenia so storony Bulgarov; potom prostiralasĭ zemlia ich na siever po teczeniiu rieki Aluty, a ot nei do Turtzii ili Vengrii bylo czetyre dnia iezdy ili 24 mili, po kakomu sczisleniiu, czastĭ Valachii ot Aluty do Vengrii i poczti vse Sedmigradie (?) *dolzsenstvovali lezsatĭ pustymi.*"

15) **Op. cit.**, p. 171, cap. 38: *„ποταμὸς πρῶτος ὁ καλούμενος Βαρουχ, ποταμὸς δεύτερος ὁ καλούμενος Κουβου, ποταμος τρίτος ὁ καλούμενος Τροῦλλος, ποταμὸς τέταρτος ὁ καλούμενος Βροῦτος, ποταμὸς πέμπτος ὁ καλούμενος Σέρετος."*

stantinŭ Porfirogenetŭ în cestiunea *Negreĭ Bulgarie*, nĭ-a maĭ lăssatŭ totŭ dênsulŭ unŭ passagiŭ despre *Negriĭ-Ungurĭ*, ḑicêndŭ că pe la 950 eĭ trecură lôngă Kiev, de unde aŭ păşitŭ apoĭ maĭ departe spre Carpaţĭ.

Cuvintele cronicaruluĭ russŭ aŭ remasŭ o enigmă, şi enigmă arŭ remăné pentru totŭ-d'a-una, décă nu nĭ-arŭ veni în agĭutorŭ unŭ altŭ scriitorŭ contimpurénŭ, şi chĭarŭ ce-va maĭ vechĭu, deşi fórte puţinŭ cunnoscutŭ în genere, érŭ istoricilorŭ slavĭ nicĭ de cumŭ[16].

Călugĕrulŭ francesŭ Ademarŭ de Chabanne scriea pe la 1020[17].

Aşa déro posteriorŭ luĭ Porfirogenetŭ, este totuşĭ anteriorŭ luĭ Nestorŭ.

Vorbindŭ despre cucerirea Transilvanieĭ de cătră regele maghiarŭ Sântulŭ Stefanŭ, ellŭ ḑice:

«Pornindŭ resbellŭ assupra *Negreĭ Ungarie*, a reuşitŭ atâtŭ prin forţă, cumŭ şi prin frică şi amorŭ, a o întórce tótă la credinţa cea adevĕrată».

Éccĕ şi testulŭ:

«Stephanus etiam rex Ungriae bello appetens *Ungriam Nigram*, tam vi, quam timore et amore, ad fidem veritatis totam illam terram convertere meruit»[18]

Istoricii maghiarĭ vedeaŭ fórte bine că e vorba de Transilvania, dérŭ nu puteaŭ precepe că de ce adecă să fie *négră*.

«Este vr'o erróre!» esclamă Pray[19].

«Reŭ şi fără calle!» adaugă Katona[20].

Şi totuşĭ Ademarŭ nu numaĭ că numesce Transilvania «*Négră*-Ungariă», dérŭ încă se maĭ silesce ellŭ însuşĭ a motiva epitetulŭ: «de aceĭa se chĭamă Négră-Ungariă, *fiind-că poporulŭ de acollo este negru ca Etiopiĭ*».

Testulŭ:

«Dicitur pro eo, quod populus est *colore fusco, velut Etiopes*».

Éccĕ déro ressărițĭ pe faţă *capetele celle negre* din rebusulŭ eraldicŭ allŭ Bass-*arabilorŭ*, *Negri*-Arabĭ din balladele serbo-bulgare, *Araby* din Nibelungen-lied, *Négra*-Tătariă din crisovulŭ tzaruluĭ Stefanŭ Duşanŭ etc., pe cândŭ în realitate Ardeleniĭ se deosebescŭ din contra prin albéţa pelliţeĭ, încâtŭ Anglesulŭ Boner se mira de-ună-ḑĭ de a găssi acollo: «figure gingaşe şi băllane ca o copiliţă din Albionŭ»[21].

Transilvania la nordŭ şi Dobrogia la sudŭ reflectaŭ purŭ şi simplu *negréţa* cea poetică a ţerreĭ Bass-*arabilorŭ*, pusă la miḑŭ-locŭ între dênsele ca unŭ centru communŭ de coloraţiune.

Ademarŭ îşĭ termină cronica cu vr'o patru-ḑecĭ de annĭ înainte de a se fi născutŭ Nestorŭ.

Din tóte provinciele suppuse coróneĭ maghiare Ardélulŭ este cea maĭ apropiată de Russia, încâtŭ trebuĭa să ĭ fi fostŭ orĭ-şi-cândŭ cea maĭ cunnoscută.

Pe la 1100, şi chĭarŭ ce-va maĭ tărḑiŭ, cândŭ scriea Nestorŭ, principaliĭ locuitorĭ aĭ Transilvanieĭ eraŭ indigeniĭ Românĭ şi invasoriĭ Pecenegĭ: «Pecenatorum et Falonum campania», după espressiunea unuĭ scriitorŭ germanŭ din secolulŭ XII[22].

In acestŭ modŭ, povestindŭ trecerea anteriórĕ prin Russia pe la annulŭ 900 a uneĭ glóte

16) KARAMZIN, t. 1, nota 302.

17) Vedĭ despre ellŭ FABRICIUS, **Bibliotheca Latina**, ed. Mansi, Florentiæ, 1858, in-8, t. 1, p. 14, şi POTTHAST, **Bibliotheca historica medii ævi**, Berolini, 1862, p. 102, art. Ademarus Chabannensis.

18) In PERTZ, **Scriptores Rerum Germanicarum**, Hannoveræ, 1840-56, in-8, t. 4, p. 129-130.

19) **Annales Regum Hungariae**, Vindobonae, 1764, in-f., p. 17, nota *h*: „Ungariam nigram—ita *per errorem* vocat Transilvaniam".

20) **Hist. critica**, I, 104: „Transilvaniam *male* sic appellat".

21) **Transylvania, its products and its poeple**, London, 1865, în-8, p. 439: „fair as a young English girl, and with features, too, caracteristic of England".—Autorulŭ vorbesce despre Maghiarĭ, dérŭ observaţiunea'ĭ se applică şi cătră celle-l'alte naţionalităţĭ alle Transilvanieĭ.

22) OTTO FRISINGENSIS, an. 1158, în MURATORI *Scriptores Rerum Italicarum*, t. 6, p. 665 sqq., ap. SCHLŒZER **Gesch. d. Deutschen in Siebenb.**, 231.

de Pecenegĭ, annalistulŭ russŭ ĭ-a numitŭ fórte bine Negri-Ungurĭ, deşi assemenea calificaţiune nu li se cuvenĭa rigurosamente decătŭ după aşeḑarea lorŭ în Transilvania, pe care amŭ veḑut'o a se fi chiămatŭ astŭ-felĭu cu multŭ maĭ de'nainte.

O dată nemerindŭ urma adevĕruluĭ, nu ni va fi greŭ a 'lŭ constata acumŭ în însuşĭ testulŭ luĭ Nestorŭ, alle căruĭa cuvinte bine înţellese confirmă celle de maĭ susŭ.

Slavonesce:

«... Obre, ichzse niest plemeni ni nasliedka, po sichze pridosza Peczeniezi, i paky idosza Ugri Czernii mimo Kyev, posliezsde pri Olzie» [23].

Adecă:

«Avariĭ s'aŭ stinsŭ fără némŭ; după aceĭa aŭ venitŭ Pecenegiĭ, şi apoĭ aŭ trecutŭ Negriĭ-Ungurĭ lôngă Kiev maĭ tărḑiŭ *sub Olga*».

Acestŭ passagiŭ n'are nicĭ unŭ datŭ cronologicŭ, dérŭ se scie că Olga a domnitŭ între 945—955.

După ce descrie mórtea principeluĭ Olegŭ la 913, Nestorŭ urméză sub annulŭ 915:

«Pentru prima óră aŭ venitŭ Pecenegiĭ în Russia»[24].

Despre Pecenegĭ Nestorŭ maĭ vorbesce adessea în cursulŭ cronicеĭ selle; despre Negriĭ-Ungurĭ înse, veniţĭ abĭa peste treĭ-ḑecĭ de annĭ după apparіţiunea primuluĭ stolŭ pecenegŭ, nu maĭ găssimŭ nicăirĭ nicĭ o vorbă.

Ce s'aŭ făcutŭ cu dênşiĭ?

Din Porfirogenetŭ se scie că Pecenegiĭ eraŭ împărţiţĭ în maĭ multe triburĭ cu totulŭ separate.

Nu tóte de o dată sossiseră din Asia, ci unele după altele, astŭ-feliŭ că ante-garda appărêndŭ la 915, partea cea maĭ întărḑiată putea să agiungă peste treĭ decennie.

O assemenea mişcare treptată, tribŭ după tribŭ, se observă în istoria tuturorŭ órdelorŭ barbare din evulŭ mediŭ.

Este evidinte că sub Pecenegĭ şi Negri-Ungurĭ Nestorŭ înţellege una şi aceĭa-şĭ naţionalitate împărţită în triburĭ.

Dérŭ care anume din triburile pecenege eraŭ Negriĭ-Ungurĭ, arrier-garda cellorŭ-l'alte?

Ademarŭ respunde:

«Accllŭ ce s'a aşeḑatŭ în Transsilvania».

Fără Ademarŭ e peste putinţă a înţellege testulŭ luĭ Nestorŭ, precumŭ fără Nestorŭ e greŭ a nu bănui, de'mpreună cu Pray şi Katona, vr'o possibilă încurcătură în testulŭ luĭ Ademarŭ; precumŭ nu maĭ puţinŭ amêndouĭ, Ademarŭ şi Nestorŭ, n'arŭ fi instructivĭ fără Négra-Bulgariă a luĭ Constantinŭ Porfirogenetŭ; şi precumŭ éroşĭ nicĭ acesta, nicĭ Négra-Ungariă a cellorŭ-l'alţĭ, n'arŭ eşi din misteriŭ fără gradata desfăşurare a întregeĭ nomenclature: *Négra*-Cumaniă, *Négra*-Tătariă, *Négra*-Româniă, *Négra*-Bogdaniă, voevodatulŭ *Negrilorŭ*, *Arabiă*, Bass-*arabiă*.

Numaĭ grupparea fontânelorŭ secolŭ după secolŭ şi chĭarŭ annŭ după annŭ, suppunêndu-le apoĭ pe rôndŭ şi comparativamente uneĭ analise omnilaterale, străbatte labirintulŭ.

Una din essiginţele celle maĭ imperióse şi maĭ difficile alle criticeĭ este înse nu numaĭ de a urmări adevĕrulŭ, nu numaĭ de a'lŭ descoperi, ci încă a nu trece peste dênsulŭ, adecă din pré-multŭ zelŭ a nu ammesteca la unŭ locŭ certitudinea şi ceĭa-ce nu este decătŭ probabilŭ, séŭ şi maĭ puţinŭ decătŭ atăta.

Astŭ-felĭu, deşi arŭ fi póte unŭ lucru commodŭ, totuşĭ noĭ nu vomŭ măr argumentaţiunea printr'o ipotesă a luĭ Zeuss, adoptată de către d. Rösler, cumŭ-că numele Σαβαρτοιάσφαλοι, sub

23) Ed. Miklosich, 6.

24) Ibid., 22: „Vlieto 6423 pridosza Peczeniezi *pervoe na* rus'ŭkuiu zemliu."

care apparŭ Unguriĭ într'unŭ passagĭu din Constantinŭ Porfirogenetŭ[25], n'arŭ fi decâtŭ o presuppusă formă scandinavă *Svartiasphali*, adecă Negri-Cumanĭ[26].

In secolulŭ X Cumaniĭ, veniţĭ maĭ târḑiŭ după Ungurĭ şi după Pecenegĭ, eraŭ de totŭ necunnoscuţĭ în Europa; şi chĭarŭ să fi fostŭ altŭ-feliŭ, totŭ încă prima cĭocnire cu dênşiĭ n'arŭ fi avut'o Norvegiĭ séŭ Sveḑianiĭ, ci Greciĭ la Dunăre, încâtŭ maĭ currêndŭ limba scandinavă adopta pentru a-ĭ desemna vre-unŭ termenŭ bizantinŭ decâtŭ vice-versa.

Orĭ-care arŭ fi adevĕrata etimologiă a cuvêntuluĭ Σαβαρτοιάσφαλοι[27], ellŭ n'are a face cu Negriĭ-Ungurĭ aĭ luĭ Nestorŭ şi Ademarŭ, carĭ se rappórtă d'a-dreptulŭ la Transsilvania.

La Transsilvania, şi'n parte chĭarŭ la Muntenia, precumŭ Négra-Bulgariă se rappórtă în parte la Moldova; căcĭ espediţiunea Sântuluĭ Stefanŭ, aceĭa despre care vorbesce Ademarŭ, se întinsese pênĕ la unŭ gradŭ şi assupra Ţerreĭ-Româneseĭ[28]...

Maĭ remâne Marea-*Négră*.

Italianulŭ Formaleoni, scriêndŭ istoria commercială a Pontuluĭ, plécă dela următórele doue preliminare:

1. Acéstă Mare nu s'a numitŭ *négră* din causa brumosităţiĭ selle, căcĭ brumósă a fostŭ totŭ-d'a-una, dérŭ nu totŭ-d'a-una se numĭa *négră;*

2. Acestŭ nume de *négră* ea trebuĭa să-lŭ fi moştenitŭ dela vr'unŭ poporŭ ţermurénŭ, carele de assemenea se numĭa *negru.*

Ca teoriă, ambele punturĭ sunt fórte nemerite; dérŭ Formaleoni se perde într'unŭ chaosŭ cândŭ se încércă a găssi o applicaţiune.

Ellŭ se opintesce la cuvêntulŭ *kara* ce are semnificaţiunea de *negru* în diverse limbe orientale, şi oprindu-se aci, găssesce numele anticuluĭ poporŭ *Cariĭ* din Asia-mică: éccĕ *Negriĭ* în memoria cărora s'a botezatŭ Marea-*négră!*

Şi maĭ multŭ decâtŭ atâta.

Sciêndŭ că grecesce μέλας însemnéză *negru,* Formaleoni susţine că famoşiĭ navigatorĭ şi colonisatorĭ *Milesianĭ* aĭ anticităţiĭ aŭ fostŭ *Carĭ.*

Maĭ pe scurtŭ, Marea-*négră* se va fi numitŭ astŭ-felĭu după *negrulŭ* poporŭ Carĭ-Milesianĭ[29].

Lăssândŭ la o parte că Μιλήσιοι nu se deduce grecesce din μέλας, încâtŭ n'are a face cu *negru;* lăssândŭ la o parte că Milesianiĭ eraŭ Ellenĭ în tótă puterea cuvêntuluĭ, încâtŭ dintr'-înşiĭ eşiseră filosofiĭ Tale, Anassimandru, Anassimene, istoriculŭ Ecateŭ, oratorulŭ Eschinŭ etc.[30], pe cândŭ Cariĭ eraŭ barbarĭ, βαρβαρόφωνοι după Omerŭ[31], şi chĭarŭ însuşĭ Formaleoni îĭ face tocmaĭ Sciţĭ; lăssândŭ la o parte tóte acestea şi maĭ multe altele, să ne mărginimŭ într'o singură observaţiune.

Cariĭ şi Milesianiĭ se perdŭ cu totulŭ din istoriă, uniĭ grecindu-se, ceĭ-l'alţĭ persindu-se, înainte de începutulŭ ereĭ creştine.

Décă Pontulŭ s'a *negritŭ* dela Carĭ séŭ dela Milesianĭ, dela vre-unulŭ din aceste doue popóre differite, séŭ dela ambele împreună după cumŭ îĭ unifică Formaleoni, fie cumŭ va fi, urméză în orĭ-ce casŭ că evenimentulŭ trebuĭa să se fi petrecutŭ într'o anticitate fórte depărtată, cu câţĭ-va secolĭ înainte de nascerea Mântuitoruluĭ.

25) **Op. cit.**, p. 168, cap. 38.

26) RÖSLER, **Rom. Stud.**, 150: „*Σαβαρτοιάσφαλοι*, ist dies Swartias-phali d. i. die schwarzen Falen und es wäre dies die Bezeichnung welche ihnen die scandinavisch rederden Waräger in Russland und Constantinopel gaben. Diese Vermutung von K. Zeuss klingt mir sehr beifallswert.“ — Cf. ZEUSS, **Die Deutschen und ihre Nachbarstämme**, München, 1837, in-8, p. 749, nota 2.

27) Cf. POTOCKI, **Recherches sur la Sarmatie**, Varsovie, s. a., in-4, t. 1, p. 98.

28) Apud PODHRADCZKY, **Chronicon Budense**, 67.

29) **Storia della navigazione nel Mar Nero**, Venezia, 1788, in-8, t. 1, p. 42: „Il Ponto Eusino ora è detto Cara Degniz, o Mar Nero da' Tartari e Turchi. Questa voce *cara* è d'origine scitica, non meno dei popoli Cari, ch'erano venuti ad abitare l'Asia Minore. Questi *Cari* furon detti *Milesi* dai Greci, il che rendeva corrottamente il valore della loro denominazione di *neri*. Questi Cari furon i più possenti coloni del Ponto, il quale da loro dovette prendere il nome di Mar *Nero* presso le nazioni, che ne occuparono le coste.“

30) STRABO, lib. XIV, cap. 1, § 7.

31) **Ib.**, VI I, 6 §. 6.

A sci că *negréța* Pontuluĭ s'a ivitŭ abia în evulŭ-mediŭ şi a-ĭ attribui totuşĭ o origine carică séŭ milesiană, este cea maĭ flagrantă contradicţiune.

Formaleoni prevedea greutatea acesteĭ obiecţiunĭ şi spera să scape printr'o invenţiune.

Ellŭ ḑice că primulŭ scriitorŭ, în care ne întimpină *Négra*-mare, este Appianŭ: «Il primo «fra gli scrittori, che dasse all' Eussino il nome di Mar Nero, fu Appiano Alessandrino»[32].

Impossibilŭ ce-va maĭ falsŭ!

Appianŭ trăia în ḑillele luĭ Traĭanŭ, cunnoscea fórte bine Pontulŭ, îllŭ menţionéză la totŭ passulŭ, maĭ ăllesŭ în Μιθριδατεῖος, înse nicĭ o dată nu'lŭ numesce altŭ-feliŭ decâtŭ Πόντος ὁ Εὔξεινος séŭ simplu Πόντος[33].

Nu numaĭ Romaniĭ, nu numaĭ Elleniĭ din vechime, dérŭ nicĭ chĭarŭ Arabiĭ şi Persiĭ din evulŭ mediŭ, n'aŭ cunnoscutŭ nicĭ-o-dată numele de Mare-*négră*[34], ceĭa-ce probéză că ellŭ nu s'a pututŭ nasce nicĭ pe littoralulŭ sudicŭ, nicĭ pe cellŭ orientalŭ allŭ Pontuluĭ.

Tătariĭ, Slaviĭ, Scandinaviĭ, Unguriĭ, Turciĭ de cândŭ s'aŭ stabilitŭ în Europa, éccĕ la cine ne întimpină pentru prima óră acéstă numire; adecă la toţĭ aceĭ ce cutrierară treĭ-ânghiulŭ marinŭ vest-nordicŭ, allŭ căruĭa vĕrfŭ se afflă în gurele Dunăriĭ.

Insuşĭ Formaleoni, printr'o cĭudată contradicţiune, mărturesce că: «Pontulŭ s'a numitŭ «Mare-négră de cândŭ încăpu sub dominaţiunea Tătarilorŭ şi Turcilorŭ, de unde Russiĭ «ĭ-aŭ ḑisŭ apoĭ Czerno-More şi Moldoveniĭ Négra-mare»[35].

Unde maĭ sunt dérŏ Cariĭ, Milesianiĭ şi pseudo-Appianŭ?

Francesulŭ De la Primaudaie, carele citise maĭ totŭ ce se referă la Pontŭ în litteraturele vechĭ şi moderne, constată acella-şĭ faptŭ[36].

Intr'unŭ cuvêntŭ, originea numeluĭ Măriĭ-*negre* se póte împinge cellŭ multŭ pênĕ în secolulŭ X, nu maĭ încollo; adecă în acea epocă, în care felĭurite triburĭ turce şi tatare, Chazarĭ, Pecenegĭ etc., aŭ începutŭ a se mişca din resăritŭ cătră gurele Dunăriĭ, şi'n care epocă noĭ veḑuserămŭ maĭ susŭ formându-se o variată nomenclatură de satelliţĭ *negri* în gĭurulŭ centraluluĭ *negrismŭ* allŭ ţerreĭ Bass-*arabilorŭ*.

Aprópe tóte numirile Pontuluĭ în evulŭ-mediŭ s'aŭ formatŭ după diverse popóre marĭ şi micĭ: une-orĭ Mare-*Romană* în înţellesŭ de Grécă, adecă a Romeĭ-Noue; căte o dată Mare-*Russă*[37].

In anticitate ellŭ se chĭăma în acella-şĭ modŭ Marea Scitică: «Scythicus Pontus»[38] séŭ «Scythicum Mare»[39] după numele Sciţilorŭ, Marea Cimmerică: «Cimmerius Pontus»[40] după numele Cimmerilorŭ, Marea Amazonică: «Amazonius Pontus»[41] după numele Amazónelorŭ, Marea Sarmatică: «Sarmaticum Mare» séŭ «Sarmaticus Pontus»[42] etc.

Numele anticilorŭ Feniciani însemnândŭ *roşiĭ*, grecesce Φοίνικες, latinesce *Poeni* dela «puniceus»—φοινίκιος, ebraesce *Edom* etc., golfulŭ învecinatŭ cu Fenicia a fostŭ numitŭ în tóte limbele «Marea Roşiă»[43].

32) **Op. cit.**, 93.

33) **Ed. Firmin-Didot,** Paris, 1840, in-8, passim, începêndŭ de la pag. 1.— Şi să se observe că sub Appianŭ Cariĭ şi Milesianiĭ de-multŭ nu maĭ essistaŭ ca popóre, ci numaĭ ca localităţĭ: **ib.**, p. 197, 200, 269, 471, 517, 573 etc.— Despre Appianŭ ca fontână a istorieĭ române, veḑĭ A. PAPADOPOLU CALIMACHU, **Scrierile vechĭ perdute**, § 3, în **Columna luĭ Traianŭ**, 1872, p. 228.

34) LELEWEL, **Géographie du moyen-âge**, Atlas.

35) **Loco cit.:** „Dacchè vi regnarono Tartari e Turchi, fu detto Mar Nero, e così pure lo dissero: Russi in loro linguaggio Czerno More, ed i Moldavi Nigra Mare."—Despre numele scandinavŭ *Svartahaf* veḑĭ RAFN, **op. cit.**, passim.

36) **Histoire du commerce de la Mer Noire,** p. 3, nota: „Mer Majeure, les Grecs byzantins l'appellèrent les premiers de ce nom, qui fut adopté par les Latins. Lorsque les Turcs et les Tartares la dominèrent, ils lui donnérent le nom de Mer Noire."

37) MASSOUDI, în KLAPROTH, **Magasin asiatique,** 1825, p. 271, ap. PRIMAUDAIE, l. c. — SHEM-UDDIN-ABU-ABD-ULLA MUHAMMED, ap. KARAMZIN, I, nota 365, etc.

38) VALER. FLACC., **Arg.**, I, 59; II, 329. — LUCAN., II, 420, 580; V, 436.

39) GELL., XVII, 8.

40) CLAUDIAN., **De laud. Stilich.**, I, 129; XXI, 29.

41) CLAUDIAN., **in Eutrop.**, II, 265.

42) OVID., **Pont.**, IV, 10, 38.—VAL. FLACC., VIII, 223 etc.

43) RENAN, **Histoire des langues sémitiques,** Paris, 1858, in-8, p. 38. — MOVERS, **Die Phœnizier,** Berlin, 1849, t. 1, p. 1-3.

Totŭ astŭ-feliŭ Pontulŭ fu botezatŭ *negru* din causa Românilorŭ.

O probă directă sunt chĭarŭ Turciĭ şi Tătariĭ, şi nu ceĭ de astă-ḑĭ, ci străbuniĭ lorŭ din secoluluĭ XIV.

Pe la 1390, fiindŭ prinsŭ robŭ de cătră Ottomanĭ şi auḑindŭ dela dênşiĭ numele turco-tătarŭ *Kara-denghiz*, Némţulŭ Johann Schiltberger ceru naturalmente o traducere, şi s'a informatŭ că acéstă *Négră*-mare însemnéză a *Kara-iflakilorŭ*, încâtŭ în relaţiunea călĕtorieĭ selle ne isbesce d'o-dată cu surprindere că oraşulŭ Tessalonica se afflă: pe ţermulŭ Măriĭ-*Românescĭ*[44].

Dela Pecenegĭ, dela Chazarĭ, dela triburile orientale maĭ mĕnunte, copprinse sub aceste doue vaste etichette confederative şi împrăştiate în evulŭ-mediŭ pe totŭ lungulŭ septentrionalŭ allŭ Pontuluĭ, *Négra*-mare trecu la Turcĭ şi la Tătarĭ sub forma de *Kara*-denghiz, la Slavĭ sub acea de *Czerno*-more, la Scandinavĭ *Svarta*-haf şi aşa maĭ încollo, érŭ Greciĭ o împrumutară dela Osmanlâĭ, prefăcênd'o în Μαυρο-θάλασσα[45], séŭ póte s'o fi avutŭ şi ce-va maĭ de 'nainte.

La Ungurĭ, notarulŭ anonimŭ allŭ regeluĭ Bela o numesce lătinesce: *Nigrum mare*[46].

In susŭ de Dunăre pênĕ pe la Crimŭ, în gĭosŭ de Dunăre pênĕ pe la Varna, în susŭ şi în gĭosŭ reversându-se, ca dintr'o pălniă resturnată, anume din bassinulŭ carpatino-danubianŭ, éccĕ propriŭ ḑisa *Négră*-mare, pe cândŭ de dincollo de Meotide şi de dincollo de Bosforŭ ea nicĭ o dată nu se chiăma astŭ-feliŭ pênĕ la moderna generalisare a terminologieĭ geografice.

Amŭ finitŭ şi cu Pontulŭ, completândŭ pe deplinŭ *négra* atmosferă a Munteniei în evulŭ-mediŭ.

§ 66

CHARTA EPICA A ARABIEĬ DELA DUNARE.

Negrulŭ provócă ideĭa de *albŭ*.

România carpatină fiindŭ *négră*, éccĕ déro că unŭ copistŭ allŭ luĭ Villehardouin numesce pe cea balcanică «România *albă*» [1], dérŭ numaĭ într'unŭ singurŭ passagĭu şi n'o maĭ găsimŭ aĭurĭ, ceĭa-ce arrétă că antitesa nu trecuse niçăirĭ la poporŭ.

Transilvania fiindŭ Ungariă-*négră*, Ademarŭ şi Nestorŭ numescŭ pe Maghĭariĭ propriŭ ḑişĭ Ungurĭ-*albĭ*; înse cellŭ ânteĭu se grăbesce a lĭmuri ellŭ însuşĭ că acéstă albéţă n'are altă raţiune decâtŭ spre a distinge Pannonia de Ardélŭ: «dicitur Alba Ungria ad differentiam Ungriae Nigrae» [2], pe cândŭ negréţa Transilvanieĭ este anterióră antiteseĭ, basându-se pe capetele celle negre alle Bass-*arabilorŭ*: «populus est colore fusco velut *Etiopes*» [3].

Pontulŭ fiindŭ Mare-*négră*, Greciĭ, Slaviĭ, Turciĭ aŭ attribuitŭ epitetulŭ de *albă* Măriĭ-ionice [4].

Cronicarulŭ maghĭarŭ Kézai botéză pe Cumaniĭ ceĭ adevĕraţĭ *Comani-albi* prin opposiţiune cu *Comani-nigri* dela Dunăre [5].

Fără a îmmulţi essemplele, vomŭ semnala numaĭ că pretutindenĭ acestŭ epitetŭ de *albŭ* este isolatŭ, accidentalŭ, cu totulŭ străinŭ litteratureĭ poporane, limbisticeĭ şi diplomaticeĭ, în timpŭ ce *Négra*-Româniă, *Négra*-Tătariă, *Négra*-Comaniă etc., purceḑêndŭ tóte din Bass-*arabiă*, formézá unŭ întregŭ ciclu compactŭ, solidarŭ, strictamente circumscrisŭ din

44) SCHILTBERGER'S **Reise**, ed. Pelzel, München, 1814, in-8, p. 83: „am Ufer des *Wallachischen Meeres.*“

45) BAYER, **De Cimmeriis**, în **Opuscula**, p. 127, ap. KARAMZIN, I, nota 3.

46) ENDLICHER, **Monumenta**, 14.

1) **Hist. de Constant.**, 301: „Mont Hæmus, qui est la basse Mysie, s'appellant maintenant *blanche Blaquie.*

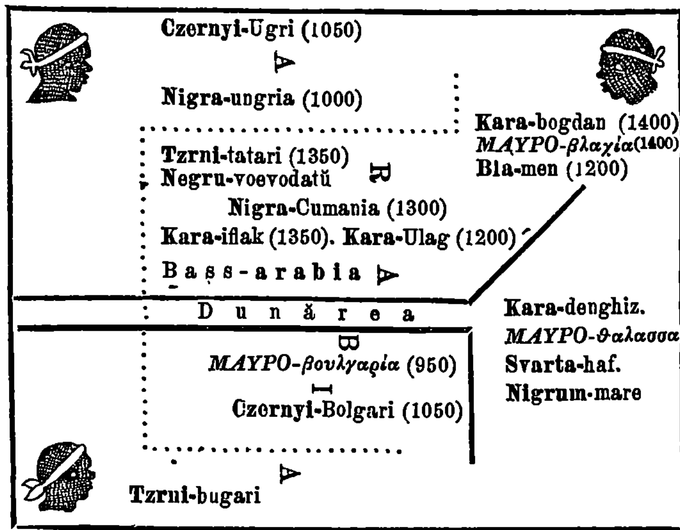
2) **Loco cit.**

3) **Ib.** — Despre epitetulŭ *albŭ* într'unŭ altŭ înţellesŭ veḑĭ § 8 nota 3; precumŭ şi despre epitetulŭ *negru*, éroşĭ într'unŭ altŭ înţellesŭ, § 50 nota 6; ambele note fórte importante pentru a preveni controversa.

4) FORMALEONI, I, 43.—MIKLOSICH, **Lex.**, vorbo: *czr'n.*

5) ENDLICHER, **Monumenta**, 90.

tóte părţile între *Négra*-Ungariă, *Négra*-Bulgariă, *Négra*-mare, şĭ pe care 'lŭ putemŭ resume prin următórea mappă epică a *Arabieĭ* dunărene:

E fórte importantŭ de a observa caracterulŭ poeticŭ allŭ acesteĭ nomenclature, căcĭ numaĭ astŭ-feliŭ se previne o obiecţiune ce s'arŭ puté face: cumŭ óre o ţerrişóră ca Oltenia să-şĭ reverse numele assupra unuĭ spaţiŭ atătŭ de întinsŭ, agiungêndŭ indirectamente a fi cunnoscută pênĕ 'n Islandia?

Una din proprietăţile celle maĭ distinctive alle poesieĭ poporane din toţĭ timpiĭ şi din tóte regiunile este de a mări pênĕ la dimensiunĭ colossale nesce lucrurĭ fórte micĭ, micşurândŭ din contra pênĕ la nullitate pe celle fórte marĭ.

In Nibelungenlied terribilulŭ Attila devine piticŭ faţă cu obscurulŭ Hagen, din care esse d'o dată unŭ gigante.

In epica francesă Carolŭ cellŭ Mare este o nemica pe lôngă Rolandŭ, deşi acesta n'a fostŭ în realitate decătŭ unŭ bïetŭ «praefectus Britannici limitis», pe care cronicarulŭ contimpurénŭ Eginhard abia'lŭ menţionéză cu occasiunea băttălieĭ dela Roncevaux.

La Ellinĭ Achille şi la Spaniolĭ Cid sunt nesce iperbole poporane analoge.

La vecinĭĭ nostri Serbĭ şi Bulgarĭ nu auḑĭ nicĭ o vorbă despre împeratulŭ Stefanŭ Dusanŭ, una din figurele celle maĭ grandióse în întréga istoriă a ginţiĭ slavice, şi totuşĭ poporulŭ înalţă acollo pênĕ la cerŭ în tóte balladele pe unŭ «Crăişorŭ Marcu», o personalitate fără nicĭ o însemnĕtate istorică, unŭ simplu condottierŭ în armata turcă, carele însoţise pe sultanulŭ Baiezid într'unŭ resbellŭ contra mareluĭ Mircea şi a fostŭ uccisŭ într'o băttăliă de lôngă Craĭova de cătră unŭ boierŭ românŭ numitŭ Ratco, deşi pe acesta, învingĕtorŭ allŭ semi-ḑeuluĭ bulgaro-serbŭ, neminĭ nu'lŭ celebréză! [6].

§ 67.

CONCLUSIUNEA DESPRE ARABIA DELA DUNARE.

Aşa déro în secolulŭ X, între annĭĭ 900-1000, la marginea primuluĭ millenniŭ după Cristŭ, întregulŭ bassinŭ dintre Balcanĭ şi Carpaţĭ şi chĭarŭ ce-va maĭ încollo căpĕtase brumósa famă de *negru*.

6) LUCCARI, 72: „Paiasit tornò in Europa, ripassò il Danubio alla città di Sieverino, opera di Severo Imperadore, et fece giornata campale con Rè Mirce, sotto la città di Chraglievo, e vi fu mezo rotto. Marco Chraglievich figliuolo di Vucascin Margnavcich, ch' haveva seguitato il Turco, fu morto à caso da Ratko Valaco, et il suo corpo messo sopra un cavallo di pezza, fu portato à sepelire in Monasterio di Bullacciani."

Acestŭ fenomenŭ provenindŭ printr'o poetică associaţiune de idee din descompunerea numeluĭ Bass-*arabiă*, prin care se caracterisa maĭ în speciă banatulŭ Severinuluĭ, se trage o necessară consecinţă că cu multŭ maĭ de'nainte, cellŭ puţinŭ în secoliĭ VII-VIII, territoriulŭ olténŭ era degĭa cunnoscutŭ ca *Bassarabiă*, căcĭ causa nu póte a nu fi anterióră proprielorŭ selle effecte.

Logica nu se opresce aci.

In privinţa *Negreĭ*-Ungarie, *Negreĭ*-Bulgarie, Măriĭ-*negre*, *Negreĭ*-Tătarie, *Negreĭ*-Cumanie, *Negreĭ*-Bogdanie, *Blà*-menn, Μαυροβλαχία, *Arabp*, *Kara*-iflak etc., Bass-*arabia* este o causă; înse totŭ-d'o-dată dênsa ni appare la rôndulŭ seŭ ca unŭ simplu effectŭ în calitatea'ĭ de nume dinasticŭ allŭ Munteniеĭ, adecă unŭ ce datoritŭ secolareĭ dominaţiunĭ la Dunărea de gĭosŭ anume a némuluĭ Bassarabilorŭ.

Prin urmare, décă *Bassarabia*, ca desemnaţiune territorială, datéză dintre anniĭ 600—700, cată să admittemŭ că *Bassarabŭ*, ca desemnaţiune domnéscă, trebuĭa să fie şi maĭ anticŭ, din secoliĭ V, VI séŭ maĭ susŭ.

In tomulŭ III, scriêndŭ Istoria Ierarchică a Ţerreĭ-Romănescĭ, noĭ vomŭ desbatte passŭ la passŭ pe basea fontânelorŭ annalele némuluĭ bassarabicŭ, începêndŭ înainte de colonisarea Dacieĭ şi demonstrândŭ microscopicesce etimologia cuvêntuluĭ Bassarabŭ; de astă dată ni e peste putinţă a antecipa assupra unuĭ lungŭ şirŭ de desvoltărĭ prealabile.

§ 68.

O COINCIDINŢA LA ROMANII TRANS-DANUBIANI.

Vorbindŭ despre celle-l'alte vechĭ numĭ territoriale alle voevodatuluĭ Bassarabilorŭ: *Térră-Romănéscă*, *Munteniă* şi *Vlachiă-mare*, noĭ amŭ indicatŭ pentru fie-care din elle o nomenclatură correspundinte la fraţiĭ nostri de peste Dunăre.

Acella-şĭ fenomenŭ, deşi numaĭ în germene, ne întimpină în privinţa numeluĭ dinasticŭ *Bassarabiă*.

Urcarea pe tronŭ a némuluĭ Assanilorŭ, o ramură a Bassarabilorŭ dela Oltŭ, cavallerĭ cu *capete negre* uniĭ şi alţiĭ, era cătŭ p'aci să prefacă întregulŭ imperiŭ româno-bulgarŭ în *Asseniă;* dérŭ fórte scurta durată a glorióseĭ dinastie, stinse abia după doue-treĭ generaţiunĭ, a popritŭ definitiva formulare a noueĭ numirĭ.

Missionarulŭ papalŭ Ricardŭ de pe la 1230 ḑice: «amŭ agĭunsŭ la Constantinopole prin *Bulgaria luĭ Assénŭ*»[1].

N'a trecutŭ totuşĭ unŭ semi-secolŭ, şi o mulţime de alte familiie, care de care maĭ obscură, aŭ începutŭ a se succede sub vĕduvita porfiră a Assenilorŭ

Pentru ca o dinastiă să transmittă numele seŭ uneĭ ţerre într'unŭ modŭ durabilŭ, se cerŭ nu annĭ, ci vécurĭ.

In Oltenia Bassarabiĭ eraŭ anticĭ degia în secolulŭ VI, şi numele lorŭ, transmittêndu-se territoriuluĭ de pe atuncĭ şi maĭ de 'nainte, n'a încetatŭ a fi în flóre pênĕ în secolulŭ XV; peste Dunăre înse tênĕra créngă assenică a Bassarabilorŭ, maĭ puţinŭ norocósă decâtŭ tulpina'ĭ din Carpaţĭ, s'a ştersŭ ca meteorulŭ, deşteptândŭ într'o clipă admiraţiunea şi perḑêndu-se apoĭ pentru totŭ-d'a-una.

Acésta'ĭ differinţa între *Bassarabiă* şi *Asseniă*, una despărută din faşă, pe cândŭ cea-l'altă, după o viuéţă multi-secolară, reuşi a se eternisa directŭ şi indirectŭ pe tótă intinderea bassinuluĭ istrianŭ.

1) ENDLICHER, **Monum.**, 249: „per *Bulgariam Assani* et per Romaniam."

§ 69.

IMPORTANȚA UNEI NOMENCLATURE TERRITORIALE.

Trăgĕnându-se din pagină în pagină şi din córlă în córlă, nomenclatura Munteniei în secolulŭ XIV a luatŭ pênĕ aci pe nesimţite proporţiunile unuĭ volumŭ; şi totuşĭ, departe de a ne căi cătŭ de puţinŭ, noĭ credemŭ că numaĭ astŭ-felĭu nĭ-a fostŭ cu putinţă a da o temelliă solidă ulteriórelorŭ nóstre cercetărĭ.

In privinţa Statelorŭ, ca şi'n a individilorŭ, după ce s'a îmbrăţişatŭ maĭ ânteĭu printr'o răpede cătătură configuraţiunea lorŭ generală, unŭ aspectŭ massivŭ allŭ suprafeţeĭ totale, primulŭ passŭ este apoĭ de a întreba: cumŭ te chĭamă?

Şi décă unŭ Statŭ séŭ unŭ individŭ va fi fostŭ cunnoscutŭ cumŭ-va sub maĭ multe numĭ, cată să le precisămŭ successivamente pe tóte, constatândŭ identitatea persóneĭ, fiindŭ-că altŭ-felĭu ne-amŭ espune dintr'unŭ singurŭ omŭ a face douĭ séŭ din douĭ ómenĭ unulŭ singurŭ, în locŭ de a attribui, după famosulŭ preceptŭ allŭ luĭ Iustinianŭ: *suum cuique*.

Lectorĭĭ nostri s'aŭ convinsŭ degĭa că numaĭ nescirea nomenclatureĭ împedecase a discerne originea olténă a vechiĭ dinastie princiare din Moldova; numaĭ nescirea nomenclatureĭ mănţinuse în picĭóre fabula despre Negru-vodă; numaĭ nescirea nomenclatureĭ a petrificatŭ atâtea grave aberraţiunĭ despre Ungro-vlachia, despre modalitatea annessăriĭ Făgăraşuluĭ cătră Muntenia, despre *voivodatus Bessarabiae* şi maĭ câte altele; numaĭ nescirea nomenclatureĭ a servitŭ a întuneca o grămadă de lumine de prima importanţă pentru istoria nóstră naţională, dintre carĭ abia o parte aŭ fostŭ desbăttute maĭ susŭ, celle maĭ multe remănêndŭ în reservă.

Cătŭ de necessară, cătŭ de nedispensabilă este o stăruitóre approfundare preliminară a cestiunilorŭ nominale în orĭ-ce studiŭ istoricŭ, nĭ-o arrétă o nenorocită esperiinţă a reposatuluĭ Heliade, omŭ de geniŭ, bărbatŭ providenţialŭ, dérŭ înzestratŭ cu pré-puţină dosă de rebdare spre a fi pututŭ înfrunta cu isbândă analisa critică.

Intr'unulŭ din opusculĭĭ seĭ, atâtŭ de bine scrişĭ şi atâtŭ de reŭ documentaţĭ, ellŭ dice între altele:

«In mediulŭ-evŭ Dacia era reputată în tótă Europa de desciplina eĭ ecclesiastică. Organisarea cenobielorŭ şi monastirilorŭ, şi organisarea civilă şi militară în Dacia era essemplară. Ariosto, ce a statŭ în secolulŭ XV, cântândŭ cavallerĭĭ secoluluĭ VIII din imperiulŭ luĭ Carolmagnu, cândŭ e vorba de eroĭ şi eroine saţie de alle lumiĭ, spune că venĭaŭ în monastirile Dacieĭ şi se închinaŭ devotându-se luĭ Dumnedeŭ:

«Dalinda per voto, e perchè molto sazia
«Era del mondo, a Dio volse la mente;
«Monaca s'endò a render fin in Dazia,
«E si levò di Scozia immantamente».
„(*Orlando Furioso, canto VII, sex. 16*)".

Apoĭ Heliade urmézâ:

«Este în usulŭ poeţilorŭ a descrie, cândŭ vorbescŭ de unŭ ce noŭ şi necunnoscutŭ. Aci «Ariosto e aşa de răpede, vorbindŭ de monastirile din Dacia, ca şi cumŭ amŭ vorbi noĭ de «Passerea séŭ de Viforîta. Par'că arŭ fi disŭ: se dusese collo în Dacia, unde sciţĭ cu toţiĭ că «crestinismulŭ şi pietatea sunt de essemplu». [1].

Aşa déro Dalinda plécă din Scoţia pentru a se călugĕri în Dacia.

Dérŭ în ce feliŭ de *Daciă*?

Aci s'a peccălitŭ Heliade.

[1]) **Institutiunile Romăniei, tabellŭ istoricŭ**, Bucur., 1863, in-16, p. 41.

Pe la finea evuluĭ mediŭ, începêndŭ dela suta X, nu Romănia, ci Danemarca, pe care numaĭ apa o desparte de Scoţiă, încâtŭ tocmaĭ într'acollo era drumulŭ firescŭ pentru eroina luĭ Ariosto, se chiămа în toţĭ scriitoriĭ occidentalĭ şi în tóte actele officiale esterne şi interne: *Dacia*, *Datia*, *Dazia*.

In acellaşĭ secolŭ cu Ariosto noĭ vedemŭ pe regele danesŭ Ericŭ XIII întitulându-se: «Dei gratia regnorum *Daciae*, Sveciae, Norvegiae etc. rex» [2], în cătŭ Heliade şi aci arŭ fi trebuitŭ să traducă: «regele *Romăniеĭ*, Sveḑieĭ şi Norvegieĭ».

In acellaşĭ secolŭ cu Ariosto circula prin Italia o nuvellă poporană, în care gĭócă rolulŭ principalŭ unŭ «Imberto rè di *Dazia*» [3]: Heliade arŭ fi pututŭ susţine éroşĭ că acestŭ nume germanŭ denótă pe vr'unŭ principe din Romănia.

Pe la 1519 regele danesŭ Cristiernŭ II, dându-şĭ în limba francesă titlulŭ de «roy de *Dace*», trămittea din Copenhaga la Parisŭ amiculuĭ seŭ regeluĭ Franciscŭ I nesce cânĭ de vĕnatŭ, despre carĭ scrie în epistolă: «certains chiens levriers, tant de Russie que de *ce pays de Dace*» [4].

Nu cumŭ-va Heliade s'arŭ fi încercatŭ a ne assicura despre romănésca origine a acellorŭ dulâĭ?

Muscaliĭ pênĕ astă-ḑĭ numescŭ pe Danesĭ *Dacianĭ* (Datczanin), întrebuinţândŭ totŭ-odată în privinţă-le adiectivulŭ *dacicŭ* (datskii) [5].

Éccĕ unde se afflaŭ monastirile luĭ Ariosto şi se ducea bigota Dalindă!

Dazia, *Datia*, *Dacia*, ca o desemnaţiune normală a Danemarceĭ în tóte fontânele appusene din véculŭ de miḑŭ-locŭ, este ce-va atâtŭ de cunnoscutŭ, încâtŭ nu e permisŭ ca să n'o scie orĭ-cine pretinde a se fi occupatŭ măcarŭ în trecĕtŭ cu studiulŭ istoricŭ. [6].

Numaĭ ignoranţa acestuĭ puntŭ împinsese pe nemuritorulŭ Heliade a băga pe bĭetulŭ Ariosto pe la călugĕriţele nóstre din Passerea şi din Viforîta, celebrândŭ ca din seninŭ o antică «disciplină ecclesiastică», altŭ-feliŭ fórte dubiósă pe ţermiĭ nordicĭ aĭ Dunărîĭ de gĭosŭ! [7].

Ferindu-ne de perspectiva uneĭ assemenĭ confusiunĭ şi ecuivocităţĭ, noĭ amŭ insistatŭ atâtŭ de multŭ assupra nomenclatureĭ, şi totŭ încă n'amŭ limpeḑit'o întrégă, căcĭ puţine ţerre şi puţine naţiunĭ pe faţa globuluĭ pămêntescŭ aŭ purtatŭ în întru şi'n affară maĭ felĭurite numĭ geografice şi etnografice.

Geţiă, *Goţiă*, *Atel-cuzu*, *Olteniă*, şi maĭ multe alte denumirĭ, a cărorŭ întrebuinţare se mărginĭa în parţialulŭ cercŭ allŭ unorŭ deosebite epoce séŭ allŭ uneĭ deosebite specie de sorginţĭ istorice, fără a fi fostŭ respândite séŭ perpetuate, nu şĭ-aŭ pututŭ găssi locŭ în desvoltările nóstre de maĭ susŭ, consacrate esclusivamente uneĭ nomenclature generale şi stabile; dérŭ totuşĭ elle vorŭ fi desbăttute fie-care maĭ la valle.

Acumŭ să recapitulâmŭ în câte-va cuvinte, într'unŭ modŭ pe cătŭ se va puté maĭ plasticŭ, essenţialele conclusiunĭ alle acestuĭ lungŭ studiŭ, grăbindu-ne a păşi înainte.

§ 70.

RECAPITULAREA DESPRE NOMENCLATURA ŢERREĬ ROMĂNESCĬ.

Principalulŭ nume allŭ Munteniеĭ, meritatŭ prin desbarcarea legiunilorŭ romane alle luĭ Traĭanŭ la Severinŭ şi prin persistinţa de atuncĭ şi pênĕ astă-ḑĭ a elementuluĭ latinŭ în laturea Oltuluĭ, chĭarŭ în acelle momente periodice cândŭ ellŭ se eclipsa în celle-l'alte cătune alle Dacieĭ, este Romăniă prin escellinţă: *Ţérră Romănéscă*.

2) Diploma din 1418 în DOGIEL, I, 353.

3) **Novella della figlia del re di Dacia**, ed. Wesselowsky, Pisa, 1866, in-8; o reproducţiune fórte rară, numaĭ în 260 essemplare, din carĭ unulŭ se află în superba bibliotecă a d-luĭ A. Odobescu.

4) GEFFROY, **Notices et extraits des bibliothèques ou archives de Suède**, Paris, 1856, in-8, p. 502.

5) GRIMM, **Gesch. d. deut. Spr.**, II, 732.

6) HEEREN, **Historische Werke**, Göttingen, 1821, in-8, t. 5, p. 89, nota.

7) D. A. XENOPOLU, unŭ giune altŭ-feliŭ plinŭ de cunnoscinţe fórte seriόse, committe din răpeḑiciune o errόre analogă în **Convorbirĭ litterarie**, 1872, art. **Notiţe istorice**.

Slaviĭ şi Germaniĭ cunnoscêndŭ pe vechiĭ Romanĭ sub epitetulŭ de Vlachĭ, adecă dominatorĭ, şi astă calificaţiune, lipsită maĭ în urmă de primitivulŭ seŭ înţellesŭ de supremaţiă, devenindŭ o traducere adecuată a cuvêntuluĭ «Romanus», Muntenia a fostŭ ḑisă *Vlachiă* de'nteĭu de către Slavo-germanĭ, apoĭ prin împrumutŭ de către Grecĭ, Ungurĭ, Orientalĭ, purtândŭ acestŭ nume maĭ cu preferinţă de'naintea cellorŭ-l'alte provincie alle Dacieĭ, ca una ce maĭ cu preferinţă represinta românismulŭ.

Eponimĭ, individualisărĭ, personificaţiunĭ alle acestorŭ doue forme, ambele manifestândŭ originea naţională, eraŭ Romanŭ-vodă şi Vlachită-vodă, umbróse figure mitologice, create în evulŭ mediŭ şi carĭ trăiaŭ încă în tradiţiunea poporuluĭ nostru pênĕ pe la finea seculuĭ XV.

Adoptândŭ pentru usŭ liturgicŭ şi officialŭ limba slavică şi sciêndŭ că vorba *Vlachŭ*, deşi de proveninţă străină, nu este totuşĭ decâtŭ unŭ essactŭ ecivalinte allŭ cuvêntuluĭ *Românŭ*, fără ca să fie copprinsă în ea cea maĭ mică ideiă de reprobaţiune, Munteniĭ aŭ admis'o eĭ înşiĭ.

Pe la 1160-1180, annessându-se către banatulŭ Severinuluĭ territoriulŭ făgărăşénŭ de peste Carpaţĭ, ruptŭ din corpulŭ Transilvanieĭ, acéstă crescere a statuluĭ muntênŭ pe socotéla Maghiarilorŭ a începutŭ a se esprime de atuncĭ încóce prin *Ungro-Vlachiă*, ca şi cândŭ s'arŭ ḑice Făgăraşŭ-Severinŭ, care nume, denotândŭ noua composiţiune administrativă a ţerreĭ, a luatŭ locŭ în titulatura cellorŭ douĭ capĭ aĭ naţiuniĭ, de'nteiŭ principele şi maĭ tărḑiŭ metropolitulŭ, dérŭ numaĭ în acte slavice şi grece, căcĭ în celle latine ellŭ arŭ fi provocatŭ o intempestivă susceptibilitate din partea Ungarieĭ contra uneĭ nomenclature corespunḑĕtóre litteralmente cu: «terra Ungriae-et-Vlachiae».

Predomnirea Carpaţilorŭ a maĭ căştigatŭ voevodatuluĭ Bassarabilorŭ următórea nomenclatură omogenă, egalmente respăndită în întru şi 'n affară:

Ţérră-Muntenéscă, usată d'o-potrivă de ambele laturĭ alle Milcovuluĭ;

Trans-alpina, adecă Peste-munteniă, care ne întîmpină mereŭ în fontâne latine, fie maghiare, fie papale, fie chĭarŭ române, etc.;

Multany, nume polonŭ corruptŭ prin schimbarea luĭ *n* în *l* din forma românéscă locală «Munteniă»;

Vrance, nume moldovenescŭ, datoritŭ crescetuluĭ alpestru prin care se desemna despre Moldova fruntaria ostŭ-nordică a Ţerreĭ-Românescĭ;

Havas-Alfold, adecă Munteniă-de-gĭosŭ, nume maghiarŭ pe care graĭulŭ ungurescŭ din Ardélŭ íllŭ prescurtéză în *Alfold*.

Muntenia séŭ Ţérra-Românéscă, atâtŭ prin întinderea hotarelorŭ selle în comparaţiune cu alle cellorŭ-l'alte staturĭ române din evulŭ-mediŭ, pe câtŭ maĭ cu sémă prin prestigiulŭ de a fi fostŭ totŭ-d'a-una centrulŭ mişcăriĭ românismuluĭ la nordŭ de Dunăre şi chĭarŭ pentru românimea transdanubiană, maĭ purta unŭ nume, pe care 'lŭ afllămŭ în fontâne istorice sub doue forme:

Grosse-Walachie, Valachia-Major, Vlachia-Maggiore etc., adecă *Romănia mare*, la străinĭ;

Mare-voevodatŭ, în titulatura princiară internă.

Degia cu multŭ înainte de seculŭ VI, dominaţiunea némuluĭ Bassarabilorŭ d'a-stânga Oltuluĭ lăţise assupra territoriuluĭ numele de *Bassarabiă*, conservatŭ apoĭ fără întrerumpere pênĕ 'n suta XV, cândŭ o parte a Statuluĭ Muntênŭ dela Galaţĭ pênĕ la Kilia trecêndŭ sub stăpânirea Moldoveĭ, acéstă denominaţiune a începutŭ a se applica din ce în ce maĭ esclusivŭ către regiunea Bugiaculuĭ, érŭ dela 1812 guvernulŭ moscovitŭ a întins'o assupra întreguluĭ spaţiŭ dintre Prutŭ şi Nistru.

Cuvêntulŭ copprinḑêndŭ în sine elementele $s+r+b$, s'a întemplatŭ une-orĭ a se confunda *Bassarabia* cu *Serbia*, încâtŭ ca Serbĭ eraŭ consideraţĭ câte o dată, simplu din causa aceste

gratuite assonanțe, atâtŭ anticiĭ Bassarabĭ dela Oltŭ, precumŭ și o ramură a lorŭ maĭ nouă, urcată pe la 1375 pe tronulŭ Moldoveĭ în persóna luĭ Petru Mușatŭ; dérŭ nu numaĭ aci s'a resfrântŭ acțiunea omofonieĭ, ci încă într'unŭ altŭ fenomenŭ fără allăturare maĭ remarcabilŭ prin mulțimea, varietatea și importanța consecințelorŭ.

Printr'unŭ rebusŭ eraldicŭ, fórte communŭ în simbolismulŭ din tóte epocele și din tóte țerrele, Bassarabiĭ descompunêndu-șĭ străbunulŭ nume gentilițiŭ în Bass-*arabŭ*, purtaŭ din timpĭ immemorialĭ în stemma lorŭ nobiliară unulŭ séŭ maĭ multe capete de *Arabĭ*, adecă *negre*, ceĭa-ce pe de o parte a datŭ nascere famosuluĭ mitŭ allŭ luĭ *Negru-vodă* ca fundatorŭ allŭ statuluĭ bassarabescŭ, érŭ pe de alta a creatŭ pentru întréga Română, și chiarŭ pentru regiunile limitrofe, o întinsă nomenclatură territorială *sui generis*.

Poesia poporană a vecinilorŭ nostri Slavĭ și Teutonĭ a fostŭ naturalmente încântată de a puté gâssi în apropiare la Dunăre o fantastică *Arabiă*, pe care s'aŭ și grăbitŭ a o celebra balladele serbe și bulgare ca *Tzrni-Arapi* séŭ «Negri-Arabĭ», cântulŭ epicŭ germanŭ allŭ Nibelungilorŭ ca *Araby*, pênĕ și sagele scandinave din Islandia ca *Blà-menn* séŭ «Arabĭ», érŭ Mongoliĭ, Turciĭ, Greciĭ și Ungurĭĭ sub felĭu de felĭu de forme, devenite ce-va maĭ prozaice prin supprimerea arabismuluĭ și conservarea numaĭ a ecivalinteluĭ seŭ de negru: *Kara-iflak*, *Kara-bogdan*, *Nigra-Cumania*, etc.

Eminamente poeticŭ, acestŭ epitetŭ nu se putea înfige într'o singură regiune definită, precisiunea fiindŭ totŭ ce este maĭ proză, și astŭ-felĭu degia în secolulŭ X—căcĭ n'amŭ voitŭ a ne urca maĭ susŭ d'o cam dată—noĭ vedemŭ epica negrétă a țerreĭ Bassarabilorŭ lățindu-se nu numaĭ pretutindenĭ între Carpațĭ și Dunăre, dérŭ maĭ împresurândŭ încă unŭ spațiŭ trans-carpatinŭ prin metamorfosarea Transsilvanieĭ în Négra-Ungriă, unŭ spațiŭ trans-danubianŭ prin Négra-Bulgariă, și chĭarŭ însușĭ Pontulŭ se preface în Négră-mare, adecă se 'nnegresce totŭ copprinsulŭ albieĭ istriane pe ambiĭ țermĭ aĭ fluviuluĭ, avêndŭ dreptŭ puntŭ de plecare Bass-*arabia*, cuĭbulŭ *Negrilorŭ* voevodĭ.

Affară de «Négra-Românià», remasă la Ottomanĭ în usŭ vulgarŭ pênĕ 'n momentulŭ de fată, tóte celle-l'alte numirĭ alle nóstre *arabice*, pênĕ și rădĕcina lorŭ Bassarabiă, încetândŭ de secolĭ a se maĭ applica către Térra-Românéscă, încâtŭ numaĭ poporulŭ de pe la Câmpulungŭ maĭ conserva o obscură tradițiune despre acellŭ Negru-vodă, adecă acellŭ banŭ allŭ Severinuluĭ carele cucerise între 1160—1210 Făgărașulŭ, Muscellulŭ și Argeșulŭ, urméză dérŏ firesce că legendariĭ, cronicariĭ și chĭarŭ istoriciĭ modernĭ aĭ Românilorŭ, puținŭ diligințĭ în resfoirea fontânelorŭ, aŭ transformatŭ originile Statuluĭ Munténŭ într'unŭ chaosŭ de contradicțiunĭ, de falsurĭ, de travestirĭ, de impossibilitățĭ, adducêndŭ pe Bassarabĭ din Bugiacŭ, făcêndŭ «ântĕiŭ descăllecătorŭ» pe tatălŭ mareluĭ Mircea, silindu-lŭ să domnéscă cândŭ la 1215, cândŭ la 1240, cândŭ la 1290 etc.

Ne resumâmŭ.

Nomenclatura Munteniеĭ, în parte essistinte încă și 'n parte despărută după secolulŭ XIV, se reduce la următorulŭ tabellŭ:

I. După originea națională *romană*:

1. TERRA-ROMANESCA, nume etnicŭ internŭ poporanŭ;

2. VLACHIA, nume etnicŭ slavo-germanŭ, trecutŭ la toțĭ ceĭ-l'alțĭ străinĭ și admisŭ în limba officială internă;

3. UNGRO-VLACHIA, nume internŭ strictamente administrativŭ, civilŭ și ecclesiasticŭ, esprimêndŭ revendicarea de sub *Ungriă* și annessarea către *Vlachia* a țerreĭ Făgărașuluĭ.

II. După aspectulŭ *muntosŭ* allŭ terrêmuluĭ:

4. TERRA-MUNTENESCA, nume topograficŭ internŭ, întrebuințatŭ pe ambele mallurĭ alle Milcovuluĭ;

5. TRANS-ALPINA, adecă *Peste-munteniă*, nume topograficŭ officialŭ latinŭ, esternŭ şi internŭ;

6. MULTANY, maĭ correctŭ *Muntany*, nume topograficŭ polonŭ, desfiguratŭ din cellŭ internŭ;

7. HAVAS-ALFOLD, adecă *Munteniă-de-gĭosŭ*, nume topograficŭ maghiarŭ;

8. VRANCEA, nume topograficŭ poporanŭ moldovenescŭ.

III. După *mărimea* territoriuluĭ şi a prestigiuluĭ:

9. ROMANIA-MARE, *Valachia-major*, *Grosse-Walachie* etc., nume ierarchicŭ esternŭ;

10. MARE-VOEVODATU, nume ierarchicŭ officialŭ internŭ.

IV. După dinastia *Bassarabilorŭ*:

11. BASSARABIA, nume dinasticŭ internŭ şi esternŭ;

12. ARABIA, nume dinasticŭ poeticŭ poporanŭ slavo-germanŭ;

13. NEGRU-VOEVODATU, ţérra luĭ *Negru-vodă*, nume dinasticŭ poeticŭ poporanŭ internŭ;

14. BLA-MENN, *Negriĭ-ómenĭ*, nume dinasticŭ poeticŭ scandinavŭ;

15. NIGRA-CUMANIA, probabilmente *Fekete-Kunok*, adecă *Negriĭ-Comanĭ*, nume dinasticŭ maghiarŭ, applicabilŭ şi către Moldova;

16. KARA-ULAG, *Négră-Romăniă*, nume dinasticŭ mongolŭ;

17. TZRNI-TATARE, *Négra-Tătariă*, nume dinasticŭ serbŭ;

18. KARA-IFLAK, *Négră-Romăniă*, de unde apoĭ *Kara-bogdan* pentru porţiunea d'a-drépta Milcovuluĭ, nume dinasticŭ turcŭ;

19. ΜΑΥΡΟ-ΒΛΑΧΙΑ, nume dinasticŭ neo-grecŭ, maĭ cunnoscutŭ relativamente la Moldova.

Tóte acestea într'o strînsă legătură de origine cu NEGRA-UNGRIA ca numele Transilvanieĭ, cu NEGRA-BULGARIA ca numele Dobrogiĭ, şi cu MAREA-NEGRA...

STUDIULU III

ACTIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI

§ 1.

NATURA MUNTENIEI.

Unŭ Anglesŭ fórte solidŭ şi fórte observatorŭ, vechĭu consulŭ britannicŭ în Buccurescĭ, sir William Wilkinson, începe unulŭ din capitoliĭ opereĭ selle cu următórele cuvinte:

«Vecinĕtatea Măriĭ-negre şi a Balcanuluĭ d'o parte, a Carpaţilorŭ de cea-l'altă, face cli-«ma ambelorŭ principate române schimbăcĭósă şi suppusă unorŭ răpeḑĭ variaţiunĭ de tem-«peratură. Cândŭ suflă vêntulŭ nord-estŭ, chĭarŭ în miḑŭ-loculŭ vereĭ atmosfera se re-«cesce d'o dată pênĕ într'atâta că locuitoriĭ sunt siliţĭ a recurge la vestminte maĭ sub-«stanţiale. Vêntulŭ dela sudŭ adduce căldură şi timpŭ frumosŭ, dérŭ generalmente de «scurtă durată. Véra este fórte ploiósă; în iuliŭ şi în iuniŭ cu furtune viscolóse, carĭ revinŭ «în tóte serele la aceĭa-şĭ óră. Érna maĭ totŭ-d'a-una e lungă şi monotonă, şi căldurele ve-«reĭ debută subitamente din celle ânteie ḑille alle luĭ maĭu, astŭ-felĭu că deliciele uneĭ pri-«mă-vere regulate sunt aci puţinŭ familiare. Porţiunea cea maĭ aspră a erneĭ se începe dela «primulŭ patrarŭ allŭ luĭ decembre, şi acella-şĭ gradŭ de frigŭ cu puţină variaţiune ţine «pênĕ pe la miḑŭ-loculŭ luĭ februariŭ, cândŭ ĭĭ succede o temperatură umedă şi nesalubră, «durândŭ apoĭ pênĕ la maĭu. Dunărea şi tóte rîurile acesteĭ regiunĭ remânŭ degerate în «intervallŭ de şésse septemâne, ghiaţa lorŭ fiindŭ destullŭ de tare pentru a susţine trans-«portulŭ celleĭ maĭ grósse artillerie. In genariŭ şi 'n februariŭ ninge şi lumea âmblă cu sanie. «Celle maĭ frumóse ḑille alle annuluĭ se 'ncepŭ de pe la finea luĭ septembre şi ţinŭ căte o «dată pênĕ pe la finea luĭ novembre, dérŭ nopţile sunt escessivamente recĭ şi nesănĕtóse. «Căllĕtoriĭ, carĭ nu se aperă atuncĭ prin flanelle şi haĭne calde contra pernicióseĭ influinţe a «nopţilorŭ, sunt espuşĭ a căpeta felĭurite frigurĭ şi pleuresie. Neregularitatea climeĭ, umi-«ditatea soluluĭ şi mulţimea bălţilorŭ essercită aci o visibilă înrîurire assupra diverselorŭ «specie animale, precumŭ şi assupra vegetaţiuniĭ. Urşiĭ, lupiĭ şi vulpiĭ sunt de o natură ti-«midă şi puţinŭ pericoloşĭ, affară numaĭ cândŭ âmblă în numeróse haĭte, ceĭa-ca se 'ntemplă «adessea în nopţile celle maĭ recĭ alle erneĭ. Animaliĭ domesticĭ sunt remarcabilĭ prin «blândeţă. Carnea de boŭ, de porcŭ, de óiă, de venatŭ şi de passerĭ n'are unŭ gustŭ pro-«nunţatŭ; legumele sunt puţinŭ gustóse şi florile puţinŭ aromatice. In fine omulŭ, capŭ-d'o-«pera natureĭ, este aci greoiŭ şi mólle. Fără passiunĭ violinţĭ, fără energiă în caracterŭ, ellŭ «manifestă o repulsiune firéscă contra a totŭ felĭulŭ de muncă corporală séŭ intellectuală. «Negreşitŭ că aceste disposiţiunĭ potŭ proveni din cause morale, dérŭ în România causele «fisice sunt cellŭ puţinŭ totŭ atâtŭ de active.» [1].

Maĭ pe scurtŭ, ómeniĭ, caiĭ, boiĭ, urşiĭ, lupiĭ, vulpiĭ, găinele, raţele, florile, pênĕ şi érba

1) **Tableau de la Moldavie et de la Valachie**, Paris, 1842, in-8, p. 114-116.— Cf. OBEDENARU, **Des fièvres des marais**, Bucarest, 1871, in-8, p. 23. — MALDARESCU, **Sur l'origine et la nature du miasme paludéen**, Paris, 1865, in-4, p. 17. —GRECESCU, **Assupra emanaţiunilorŭ palustre**, în **Gazetta spitalelorŭ**, Bucurescĭ, 1869, nr. 5, etc.

câmpuluĭ, pênĕ şi gustulŭ friptureĭ, toţĭ şi tóte se ticăloşescŭ, se piticescŭ, se trăndăvescŭ în nefericita Româniă, din causa emanaţiunilorŭ palustre, din causa capricióseĭ temperature, din causa soluluĭ şi atmosfereĭ, din causa a o mulţime de aginţĭ ce se chĭamă fórte bine în sciinţa igienică: *circumfusa*.

Permisŭ unuĭ turistŭ a constata o actualitate şi a semnala proveninţa'ĭ cea maĭ immediată, cea maĭ evidinte, cea maĭ palpabilă, deşi chĭarŭ dênşiĭ arŭ trebui să specifice totŭ-d'o-dată cellŭ puţinŭ zona observaţiuniĭ, érŭ nu se generaliseze într'unŭ modŭ absolutŭ; nu e permisŭ înse unuĭ istoricŭ, căruĭa nu i se ĭértă a tăia dintr'o lovitură nodulŭ luĭ Gordia, în locŭ de a căuta passŭ la passŭ o lege providenţială permaninte, esplicândŭ apoĭ cu stăruinţă totŭ ce *se pare* a fi o deviaţiune:

«Sucht das vertraute Gesetz in des Zufal's grausenden Wundern,
«Sucht den ruhenden Pol in der Erscheinungen Flucht!»[2].

Caracterele fisice alle pămêntuluĭ românescŭ fost'aŭ elle totŭ-d'a-una ast-felĭu după cumŭ ni le descrie Wilkinson?

De n'aŭ fostŭ aşa, urméză necessarmente o altă întrebare: cumŭ anume să fi fostŭ, şi care trebuĭ să fie diverginţa totală séŭ parţială a effectelorŭ în comparaţiune cu ceĭa-ce este?

De aŭ fostŭ totŭ aşa, de nu s'a schimbatŭ nemicŭ séŭ pré-puţinŭ, de a remasŭ aprópe intactă aceĭa-şĭ constituţiune geologică şi meteorologică, acella-şĭ gĭocŭ termometricŭ, barometricŭ şi igrometricŭ, atuncĭ cumŭ déro de s'a modificatŭ atătŭ de radicalmente natura organică?

Nu maĭ departe decâtŭ în seculul XIV, carele ne preoccupă maĭ în speciă în opera de faţă; nu maĭ încollo decâtŭ între anniĭ 1300—1400, altŭ-minte destullŭ de apropiaţĭ de ḑillele nóstre, fost'a atâtŭ de căḑutŭ, atâtŭ de slăbănogŭ, atâtŭ de insipidŭ Românulŭ din Muntenia, după cumŭ ellŭ ni appare în relaţiunea luĭ Wilkinson, fără a maĭ vorbi de vite séŭ plante, şi maĭ allesŭ despre gustulŭ lorŭ curatŭ gastronomicŭ?

Ce să respunḑă óre la o assemenea îndouélă viteziĭ luĭ Alessandru Bassarabŭ, aĭ luĭ Vladislavŭ Bassarabŭ, aĭ luĭ Bassarabŭ Mircea, de'naintea cărora, în cursŭ de unŭ vécŭ întregŭ, se puneaŭ pe gândurĭ Unguriĭ, Serbiĭ, Bulgariĭ, Tătariĭ, Turciĭ, tóte némurile învecinate, chĭarŭ cândŭ în fruntea acestora se afflaŭ nesce giganţĭ ca tzarulŭ Stefanŭ cellŭ Fórte, ca regele Ludovicŭ cellŭ Mare, ca sultanulŭ Baesidŭ Fulgerulŭ, ca împĕratulŭ Sigismundŭ?

Aŭ atuncĭ nu era în Munteniă totŭ felĭulŭ de mlascine şi mocirle cu funestele lorŭ effluve febrifere? aŭ nu era o temperatură totŭ atâtŭ de estremă în frigŭ şi'n arşiţă, în uscăcĭune şi'n umiditate? aŭ nu eraŭ tóte motivele morbide, pe câte ni le-a spusŭ şi pe câte a uĭtatŭ încă să ni le înşire Wilkinson, încâtŭ le vomŭ spune noĭ înşi-ne maĭ la valle?

Şi décă altă dată, în faţa uneĭ pressiunĭ fisice analóge, Românulŭ dela Dunare a putută să uĭméscă lumea prin mărimea personalităţiĭ selle, cumŭ dérŏ de nu se maĭ buccură ellŭ actualmente de aceĭa-şĭ immunitate contra acelleĭa-şĭ acţiunĭ esterióre? şi décă nu se maĭ buccură astă-ḑĭ, apoĭ óre prin ce speciă de transiţiune, redobândindu-şĭ vechĭa'ĭ aptitudine, arŭ puté să se buccure încaĭ mânĭ séŭ poĭmânĭ?

Precumŭ vedeţĭ, problema devine dintre celle maĭ complicate şi maĭ importante totŭ-d'o-dată, căcĭ într'însa rollulŭ istorieĭ este nu numaĭ a clarifica o situaţiune antică, a restabili o imagine trecută, dérŭ încă maĭ cu sémă a prevesti şi a prepara o possibilă regenerare viitóriă a uneĭ naţiunĭ.

Vomŭ merge încetŭ, căcĭ sunt unele cestiunĭ în carĭ callea spre descoperirea verităţiĭ se

[2]) SCHILLER, **Horen.**

asséměnă cu ângusta punte ce duce peste prăpastie la paradisulŭ luĭ Mahometŭ: unŭ singurŭ passŭ precipitatŭ, şi aĭ perdutŭ perspectiva de a agĭunge la ţintă!

Maĭ ânteĭu, ca o nedispensabilă întroducere în materiă, cată să ni se spună: pêně la ce puntŭ se póte subordina, séŭ trebuĭ vrêndŭ-nevrêndŭ să se subordineze unŭ poporŭ, în bine şi 'n reŭ, înriuririĭ pămêntuluĭ?

A admitte fără cercetare şi fără restricţiune dictatura glebeĭ, a trece peste idiosincrasiele individuale şi de ginte, a uĭta principiulŭ atavismuluĭ, a nu recunnósce Provedinţa, a nu lăssa omuluĭ liberulŭ seŭ arbitriŭ faţă cu natura şi cu Divinitatea,—este a nu înţellege istoria.

§ 2.

TEORIA ACŢIUNII CLIMEI ASSUPRA OMULUI.

Cu cincĭ secolĭ înainte de nascerea luĭ Cristŭ, sunt acumŭ doue miĭ patru-sute de annĭ şi maĭ bine, de'nteiŭ Khung-fu-tseŭ în China şi apoĭ Ippocratŭ în Ellada constatată legea desvoltăriĭ climatologice a naţiunilorŭ.

Toţĭ aŭ vorbitŭ despre marele Grecŭ; neminĭ, nicĭ chĭarŭ scriitoriĭ ceĭ maĭ nouĭ assupra filosofieĭ istorieĭ[1], n'aŭ voitŭ să cunnóscă pe marele Chinesŭ.

Şi totuşĭ éccě ce ḑicea Khung-fu-tseŭ cu multŭ înainte de Ippocratŭ:

«A avé apucăture bine-voitóre şi dulcĭ pentru a instrui pe ómenĭ; a avé compătimire «pentru ceĭ rescullaţĭ din rătăcire contra raţiuniĭ; acésta'ĭ forţa virilă a ţerrelorŭ sudice, prin «care se distinge înţelleptulŭ. A'şĭ face culcuşŭ cu sămcelle de ferrŭ şi cu armure din peile «férelorŭ selbatece; a privi fără fiorĭ apropiarea morţiĭ; acésta'ĭ forţa virilă a ţerrelorŭ nor«dice, prin care se distinge vitézulŭ»[2].

Peste optŭ secolĭ după Khung-fu-tseŭ, unŭ ostaşŭ romanŭ Flaviŭ Vegeţiŭ făcea din vorbă în vorbă aceĭa-şĭ observaţiune.

Ellŭ ḑice:

«După opiniunea ómenilorŭ cellorŭ maĭ competinţĭ, naţiunile sudice, suppuse estremeĭ «arşiţe a sóreluĭ, aŭ maĭ multă înţellegință, dérŭ maĭ puţinŭ sânge, ceĭa-ce le face sfiiĭóse «şi temětóre de a da peptŭ într'o luptă, căcĭ sciêndu-se anemice, lorŭ li e frică de râne; «popórele nordice, din contra, depărtate de căldure solare, aŭ maĭ puţină înţellegință, dérŭ «unŭ sânge abundinte, care face dintr'însele ceĭ maĭ bunĭ luptătorĭ; aşa dérŏ pe soldaţĭ «cată să-ĭ luămŭ din nesce ţerre intermediare, încâtŭ nicĭ sângele să nu li lipséscă pentru a «puté înfrunta rânele şi mórtea, nicĭ acea înţellegință prin care se mănţine în armată disci«plina şi care este d'o-potrivă utilă în resbellŭ şi'n consiliŭ»[3].

Pentru ca unŭ Chinesŭ şi unŭ Romanŭ, nedependinţĭ unulŭ de altulŭ, fără să fi sciutŭ nicĭ măcarŭ décă essistă unde-va China pentru Vegeţiŭ séŭ Roma pentru Khung-fu-tseŭ, pentru ca ambiĭ să fi espressŭ o singură ideiă, ba încă aprópe în aceĭa-şĭ ordine logică,

1) Bună óră LAURENT, **Philosophie de l'histoire**, Paris, 1870, p. 99 sqq., unde desvoltă acţiunea climeĭ, combăttêndŭ pe Montesquieu şi Herder.

2) **Tchung-yung ou l'invariabilité dans le milieu**, cap. 10, § 3-4, în PAUTHIER, **Les livres sacrés de l'Orient**, Paris, 1841, in-8, p. 165. „Avoir des manières bienveillantes et douces pour instruire les hommes; avoir de la compassion pour les insensés qui se révoltent contre la raison: voilà *la force virile propre aux contrées méridionales;* c'est à elle que s'attache le sage. Faire sa couche des lames de fer et des cuirasses de peaux de bêtes sauvages; contempler sans frémir les approches de la mort: voilà *la force virile propre aux contrées septentrionales*, et c'est à elle que s'attachent les braves."

3) VEGETIUS, **Instituta rei militaris**, lib. I, cap. 2: „Quo loco ea, quæ a doctissimis hominibus comprobata sunt, non omittam. *Omnes nationes, quæ vicinæ sunt Soli*, nimio calore, siccatas, amplius quidem sapere sed minus habere sanguinis dicunt: ac propterea constantiam ac fiduciam cominus non habere pugnandi, quia metuunt vulnera, qui se exiguum sanguinem habere noverunt. Contra, *septentrionales populi* remoti a Solis ardoribus, inconsultiores quidem, sed tamen largo sanguine redundantes, sunt ad bella promptissimi. Tirones igitur de temperatioribus legendi sunt plagis, quibus et copia sanguinis suppetat, ad vulnerum mortisque contemptum, et non possit deesse prudentia, quæ et modestiam servat in castris, et non parum prodest in dimicatione et consiliis." — Despre ceĭ-l'alţĭ classicĭ grecĭ şi latinĭ, veḑĭ UKKERT, **Geographie der Griechen und Römer**, Weimar, 1821, in-8, t, 2, p. 1‾4-179, unde citéză pe Erodotŭ, Titŭ-Liviŭ, Tacitŭ, Galenŭ etc.

agĭungêndŭ fie-care pe o calle propriă la unŭ resultatŭ identicŭ, trebue să fie copprinsŭ în observaţiunea lorŭ commună unŭ mare fondŭ de veritate.

Antagonismulŭ moralŭ între nordŭ şi sudŭ, bogăţia globulelorŭ sanguine în cellŭ de 'nteĭu şi puţinĕtatea lorŭ în cellŭ-l'altŭ, cunnoscută chĭarŭ sub numele tecnicŭ de *anémie des pays chauds;* adecă totŭ ce aŭ sciutŭ degia Khung-fu-tseŭ şi Vegeţiŭ, este o dogmă în medicina de astă-ḑĭ[4].

O cugetare fugitivă a devenitŭ înse o sciinţă întrégă, unŭ corpŭ compactŭ şi sistematicŭ numaĭ sub condeĭulŭ anticuluĭ medicŭ grecŭ dela Cos.

Ippocratŭ este adevĕratulŭ părinte allŭ climatologieĭ.

Labórea modernă, atâtŭ de orgolliósă, abia putu descoperi în realitate, de atuncĭ şi pênĕ la Humboldt, pe icĭ pe collea câte ce-va care să nu se găsséscă în nemuritorulŭ opuscolŭ: περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων.

Pênĕ şi acestŭ titlu allŭ capŭ-d'opereĭ luĭ Ippocratŭ resumă în sine ultimulŭ cuvêntŭ allŭ sciinţeĭ climatologice: aerŭ, ape şi locurĭ.

Nicĭ atmosfera, nicĭ idrologia, nicĭ topografia nu sunt sufficiinţĭ, întru câtŭ le ĭea cine-va separamente.

«Ippocratŭ—ḑice unulŭ din discipoliĭ seĭ ceĭ maĭ celebri—attribue effecte morale nu numaĭ temperatureĭ aeruluĭ, ci tuturorŭ cellorŭ-l'alte calităţĭ atmosferice întrunite; nu numaĭ graduluĭ de latitudine allŭ pămêntuluĭ, ci încă natureĭ selle tellurice, natureĭ producţiunilorŭ sélle, natureĭ apelorŭ ce 'lŭ percurgŭ. Ellŭ se silesce a descrie cu essactitate tóte particularităţile câte potŭ attrage attenţiunea în studiulŭ diverselorŭ ţerre şi carĭ le distingŭ maĭ în speciă. Pentru dênsulŭ, ca elemente necessare alle cestiuniĭ, sunt tóte obiectele importante proprie fie-căriĭ regiunĭ; tóte calităţile constante şi pronunţate prin carĭ aceste obiecte potŭ affecta simţurile şi a modifica natura umană. Acéstă semnificaţiune a cuvêntuluĭ *climă* e singură completă. Clima nu póte dérŭ a fi restrînsă în circumstanţele particulare alle calduluĭ şi friguluĭ, ci ea îmbrăţişéză într'unŭ modŭ fórte generalŭ totalitatea circumstanţelorŭ fisice alle uneĭ localităţĭ; şi tóte trăssurele caracteristice, prin carĭ natura a distinsŭ differitele ţerre, intră tóte în concepţiunea climeĭ»[5].

Éccĕ în ce simţŭ înţellegemŭ şi noĭ clima, dându-ĭ înse, pentru a preveni orĭ-ce confusiune, numele maĭ puţinŭ mărginitŭ de *natură.*

In limbagĭulŭ filosoficŭ omulŭ fiindŭ *ego*, acţiunea natureĭ assupra'ĭ însemnéză rapportulŭ activŭ allŭ luĭ *non-ego.*

Este ceĭa-ce în ḑillele nóstre d. dr. Bertillon a numitŭ *mesologia,* adecă sciinţa miḑŭ-loculuĭ ambiantŭ[6].

§ 8.

GINTEA MARGININDU ACŢIUNEA NATUREI.

Orĭ-câtŭ de copprinḑetorŭ arŭ fi înţellesulŭ ippocraticŭ allŭ condiţiunilorŭ climaterice, şi orĭ-câtŭ de simetrică teoriă s'arŭ puté clădi pe dênsele, realitatea se va arrĕta adessea rebellă conclusiunilorŭ cellorŭ maĭ legitime, şi istoriculŭ va fi silitŭ să esclame cu nedomerire: este ce-va maĭ pe susŭ de materiă!

4) BECQUEREL, **Traité d'hygiène**, éd. 3, Paris, 1864, in-8, p. 299.— ROCHARD, **Acclimatement**, în **Nouveau dictionnaire de médecine**, ed. Jaccoud, Paris, 1864, in-8, t. I p. 183 sqq.—PERRIN, **De l'acclimatement, des modifications diverses qu'il peut imprimer à la santé** etc., Paris, 1845, in-4, thèse.— CREBESSAC-VERNET, **De l'influence de la température sur l'économie animale**, Paris, 1846, in-4; etc. — Mulţimea cărţilorŭ medicale, ce le-amŭ pututŭ consulta şi le vomŭ cita maĭ la valle, o datorimŭ amabilităţiĭ, cu care nĭ-aŭ deschisŭ bibliotecele lorŭ particulare dd. doctorĭ V. Vlădescu, Petrini, Obederarŭ, Măldărescu, Z. Petrescu etc.

5) CABANIS, **Influence des climats sur les habitudes morales**, în **Rapports du physique et du moral de l'homme**, Paris, 1855, in-8, t. 2, p. 139-140.

6) LITTRÉ et ROBIN, **Dictionnaire de médecine**, Paris, 1873, in-8, p, 953, art. Mesologie. — BERTILLON, **Acclimatement**, în **Dictionnaire encyclopédique des sciences médicales**, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 270-323.

Maĭ anteiŭ chĭarŭ în sfera materială se observă isolându-se unŭ elementŭ maĭ puţinŭ brutŭ, deşi totŭ materiă; unŭ elementŭ nu numaĭ organicŭ, ci încă umanŭ; unŭ elementŭ fórte tenace, a căruĭa resistinţă contra tuturorŭ pressiunilorŭ topice, décă nu totŭ-d'a-una le învinge, încaĭ celle maĭ de multe orĭ reuşesce a agĭunge la o împăcare prin compromisŭ.

Acestŭ vigurosŭ elementŭ, acéstă aristocraţiă a materieĭ, ca să ni fie permisŭ a ne esprime astŭ-feliŭ, este *gintea*, pe care Ippocratŭ şi interpreţiĭ seĭ o uĭtaseră aprópe cu deseverşire şi 'n virtutea căriĭa Basciĭ şi strănepoţiĭ Goţilorŭ, bună-óră, locuescŭ de secolĭ pe aceĭa-şĭ cóstă a Pireneilorŭ, fără ca totuşĭ o natură esterióră absolutamente identică să fi pututŭ assimila printr'o necurmată acţiune de tóte ḑillele viţa teutonică cu acea iberică.

Nemuritorulŭ creatorŭ allŭ climatologieĭ ḑice într'unŭ passagiŭ:

«Priviţĭ pe ţermureniĭ Fasuluĭ in Asia. Pămêntulŭ lorŭ e umedŭ, mlăştinosŭ, căldurosŭ, «accoperitŭ de pădurĭ, scăldatŭ ne'ncetatŭ, séŭ maĭ bine inundatŭ cu violinţă de potopurĭ «de plóiă. Locuinţele lorŭ sunt infipte chĭarŭ în sînulŭ bălţelorŭ: şubrede colibe din lemnŭ «şi din trĕstie. Rare-orĭ Fasianiĭ visitéză oraşele şi tĕrgurile invecinate: singurulŭ lorŭ miḑlŭ-«locŭ de communicaţiune sunt nesce luntri scobite din butucĭ şi cu agiutorulŭ cărorŭ eĭ plu-«tescŭ icĭ-collea pe numerósele canallurĭ ce despică pămêntulŭ lorŭ în tóte direcţiunile. «Ape calde şi stătătórie, putreḑite la arşiţa sóreluĭ şi nutrite de ne'ntrerupte ploĭe, sunt «unica lorŭ bĕutură. Insu-şĭ fluviulŭ lorŭ Fasŭ este rîulŭ cellŭ maĭ leneşŭ, ce abia îşĭ mişcă «undele. Fructele şi erburile nu agĭungŭ aci nicĭ o dată la deplina lorŭ desvoltare: umidi-«tatea le reţine într'o stare perpetuă de neperfecţiune. In fine, aerulŭ e încărcatŭ de negure. «Prin lucrarea tuturorŭ acestorŭ cause Fasianiĭ differă de toţĭ ceĭ-l'alţĭ ómenĭ. Statura «lorŭ e inaltă, dérŭ desfigurată prin o grăssime atătŭ de neobicĭnuită, încătŭ corpulŭ se «pare a nu avé nicĭ vine, nicĭ muschĭ. Figura lorŭ e palidă, ca şi cândŭ arŭ sufferi de găl-«benarĭ. Aerulŭ cellŭ umedŭ şi negurosŭ dede vociĭ lorŭ o intonaţiune răguşată. Eĭ sunt «domolĭ din fire şi nu potŭ susţine nicĭ o obosélă....»[1].

Icóna e superbă, şi totuşĭ cuvintele luĭ Ippocratŭ nu se maĭ potrivescŭ cu actualitatea.

Regiunea Fasiană, famósa Colchidă cu berbeculŭ de aurŭ din mitologia ellenică, este la picĭórele Caucasuluĭ, correspunḑêndŭ cu Imeretia şi maĭ allesŭ cu Mingrelia, ambele făcêndŭ parte din Georgia.

Apele, locurile, aerulŭ, maĭ tóte *circumfusele* se află aprópe în aceĭa-şĭ stare patogenică în care elle eraŭ în anticitate; dérŭ locuitoriĭ, deşi cam mollatecĭ, sunt înse pré-departe de a gĭustifica ultra-limfaticulŭ tipŭ din relaţiunea luĭ Ippocratŭ.

Unŭ proverbiŭ mingrelianŭ ḑice că fericirea omuluĭ consistă în a avé unŭ callŭ, unŭ şoĭmŭ şi unŭ ogarŭ[2].

Poporŭ de venătorĭ este poporŭ de voĭnicĭ.

Intre Fasianiĭ luĭ Ippocratŭ şi Mingrelianiĭ de astă-ḑĭ essistă dérŭ o differinţă radicală, măcarŭ-că pămêntulŭ lorŭ a conservatŭ în trăssurele selle caracteristice vechĭa băltósă fisionomiă.

De unde óre provine acéstă întărḑiată rebelliune a omuluĭ contra natureĭ?

Causele trebuĭ să fie multiple, înse una maĭ cu sémă se pare a fi cea maĭ decisivă.

Naţionalitatea georgiană, din care Mingrelianiĭ sunt o simplă ramură, nu póte fi de aceĭa-şĭ *ginte* cu anticiĭ Fasianĭ, o coloniă africană după Erodotŭ[3], ci derivă dintr'o altă tulpină maĭ vĕnósă, maĭ vivace, maĭ resistinte, a căriĭ aşeḑare în văile Caucasuluĭ, pe unde

1) *Περὶ ἀέρων, ὑδάτων, τόπων*, LXXXVII-IX; ediţiunea luĭ CORAY, Paris, 1800, in-8, t. I, p. 72-6.

2) MALTE-BRUN, **Géographie Universelle**, ed. Malte-Brun fils, Paris, 1851, in-8, t. 2, p. 326.

3) HEROD, I, 104; II, 104-6; III, 97; VII, 193.—DIONYS. PERIEG., vers. 689. — AMMIAN. MARCELL., STRABO etc. — KARL RITTER, **Die Vorhalle europäischer Völkergeschichten**, Berlin, 1820, in-8, p. 35 sqq., crede pe Colchĭ a fi fostŭ o coloniă indiană, dérŭ argumentaţiunea 'ĭ nu satisface.

ca printr'o colossală pórtă trecură atâtea sute de némurĭ în successivele migraţiunĭ alle barbarilorŭ din Asia în Europa, esse posterióră epoceĭ luĭ Ippocratŭ.

Popórele, ca şi individĭĭ, se distingŭ prin maĭ marea séŭ maĭ mica intensitate a aşa numitelorŭ predisposiţiunĭ morbide.

«Espuneţĭ maĭ multe persóne totŭ-d'o-dată acelluĭa-şĭ currentŭ de aerŭ rece: una se va «plânge de colice, alta va căpĕta o bronchită, a treĭa va simţi preludele unuĭ reumatismŭ «articularŭ, şi aşa maĭ încollo»[4].

Se va gǎssi între elle chĭarŭ câte una din acelle fericite constituţiunĭ immune, carĭ trecŭ nevătĕmate prin focŭ şi apă.

Aprópe aceĭa-şĭ climă cresce pe Laponĭ şi pe Svedianĭ: ceĭ de'nteĭu mĕnunţĭ, slabĭ, urrîţĭ, ocheşĭ; ceĭ-l'alţĭ înalţĭ, tarĭ, frumoşĭ, blondĭ.

Maĭ multe famillie ollandese, stabilite sunt acumŭ treĭ secolĭ tocmaĭ la capĕtulŭ sudicŭ allŭ Africeĭ, departe de a deveni negre séŭ măcarŭ brune, aŭ remasŭ pênĕ în momentulŭ de faţă ca şi cândŭ nicĭ o dată nu s'arŭ fi mişcatŭ din Amsterdamŭ[5].

Ţiganulŭ dela Constantinopole nu se deosebesce de fratele seŭ dela Stockholm.

In acestŭ modŭ tóte condiţiunile curatŭ fisice se arétă une-orĭ neputincĭóse în crâncena lorŭ luptă cu tenacitatea principiuluĭ de ginte.

Acésta totuşĭ, cată s'o recunnóscemŭ, nu este generalitatea casurilorŭ.

Maĭ adessea pămêntulŭ şi poporulŭ agĭungŭ la unŭ felĭu de ecilibriŭ.

«Israeliţiĭ, — dice Michel Lévy, — a cărorŭ împrăştiare începuse cu multŭ maĭ 'nainte «de mórtea luĭ Cristŭ, offeră mediculuĭ o secolară esperiinţă universală despre înriurirea «climaterică. Israelitulŭ ollandesŭ, grosŭ, înflatŭ şi lunganŭ, pórtă în tótă fiinţa luĭ sigillulŭ «predomniriĭ limfatice; Israelitulŭ din Algeria este macru şi bine proporţionatŭ, maĭ multŭ «scurtŭ decâtŭ înaltŭ, ócheşŭ, agerŭ şi îndemănatecŭ. Eccĕ ceĭa-ce ĭ-a făcutŭ clima. Să'ĭ «puneţĭ înse allăturĭ unulŭ lôngă altulŭ, şi assemĕnarea lorŭ de ginte o să vĕ surprindă. «Acellea-şĭ trăssure denótă o origine commună. Eccĕ ceĭa-ce potŭ face disposiţiunile or«ganice contra lucrăriĭ lunge şi întrunite a influinţelorŭ esteriór e»[6].

Noĭ-înşine descriserămŭ altă dată cu următórele cuvinte procesulŭ formăriĭ materiale a naţionalităţilorŭ:

«O naţiune presuppune doue elemente constitutive, unŭ pămêntŭ şi unŭ némŭ.

«Fie-care pămêntŭ are o natură a sea propriă; o natură, pe care nu o póte nemici in«fluinţa némuluĭ şi prin care accllŭ pămêntŭ se assémĕnă cu ellŭ-însuşĭ şi differă de tóte «celle-l'alte pămênturĭ.

«Anglia a fostŭ totŭ-d'a-una insulă: sub Britanĭ, sub Sassonĭ, sub Danesĭ, sub Normandĭ..

«Fie-care némŭ are şi ellŭ o natură a sea propriă; o natură pe care nu o póte nemici «influinţa pămêntuluĭ şi prin care accllŭ némŭ se assémĕnă cu ellŭ însuşĭ şi differă de tóte «celle-l'alte némurĭ.

«Armeniĭ păstréză ce-va armenescŭ stereotipŭ în Francia, în Turcia, în Germania, în «Italia, în Polonia....

«Astŭ-feliŭ fie-care pămêntŭ are o ideă a sea specială în universalitatea pămênturilorŭ, «şi fie-care némŭ are o ideă a sea specială în universalitatea némurilorŭ.

[4]) MICHEL LÉVY, **Traité d'hygiène publique et privée**, Paris, 1 69, in-8, t. I, p. 68.

[5]) KNOX, **The races of Man**, London, 1851, in-8, p. 473, ap. DARWIN, **La descendance de l'homme**, Paris, 1872, in-8, t. I, p. 262.— Cf. PAUL DE RÉMUSAT, **Les sciences naturelles**, Paris, 1857, in-8, p. 20, 25-6.

[6]) **Op. cit.**, I, 512.— Cf. BOUDIN, **Essai de patholog ie éthnique**, în **Annales d'hygiène**, Paris, 2-e série, 1861-2, in-8, t. 13 şi 17, passim. — BROCA, **Recherches sur l'hybridité animale**, în BROWN-SEQUARD, **Journal de physiologie**, Paris, 1858-60, in-8, t. 1-3.—EDWARDS, în **Mémoires de la Société éthnologique**, Paris, 1841, in-8, t. 1, p. 13: „Un Juif anglais, français, allemand, italien, espagnol, portugais, est toujours un juif... Le climat, malgré la longue durée de son action, ne leur a guère donné que des diversités de teint et d'expression, et peut-être d'autres modifications aussi légères."

«Aşeḑându-se vre-unulŭ din némurĭ pe vre-unulŭ din pămênturĭ, legătura cellorŭ doue «specialităţĭ produce o naţiune.

«Unirea de'ntre pămêntŭ şi némŭ, pe basea cărĭa se înalţă o naţiune, e atâtŭ de strînsă, «încâtŭ pămêntulŭ resfrânge în tóte alle sélle imaginea némuluĭ, şi némulŭ resfrânge in «tóte alle sélle imaginea pămêntuluĭ.

«Naţiunea, astŭ-feliŭ formată, se assémĕnă cu ea-insăşĭ maĭ multŭ încă decumŭ se asse-«mĕnaŭ unulŭ cu altulŭ celle doue elemente alle sélle constitutive, pămêntulŭ şi némulŭ, «căcĭ naţiunea este unŭ productŭ de assemĕnărĭ.

«Prin urmare, differinţa acestĕĭ naţiunĭ de tóte celle-l'alte naţiunĭ, fiindŭ éroşĭ unŭ pro-«ductŭ de differinţe, cată să fie şi ea maĭ mare decumŭ era differinţa cea simplă dintre «unŭ pămêntŭ şi unŭ altŭ pămêntŭ, dintre unŭ némŭ şi unŭ altŭ némŭ.»[7].

Nemicŭ maĭ correctŭ ca teoriă.

Avêndŭ la mână acestŭ criteriŭ allŭ contopiriĭ climeĭ cu gintea, s'arŭ păré lesne la prima vedere a caracterisa ca şi matematicesce pe orĭ-ce naţiune:

Francesulŭ = Latinŭ + clima x;

Italianulŭ = Latinŭ + clima y;

Românulŭ = Latinŭ + clima z...

Nemicŭ înse n'arŭ fi maĭ illusoriŭ în applicaţiune.

Simplă şi uşóră în apparinţă, cestiunea este în faptŭ una dintre celle maĭ difficile şi maĭ complesse.

Şi éccĕ de ce.

Anteĭu, nu este maĭ nicĭ o naţiune sub sóre care să nu fi sufferitŭ multiple şi copióse ammestecurĭ cu alte ginţĭ, deşi aceste căsătorie se finescŭ totŭ-d'a-una prin predomnirea némuluĭ celluĭ maĭ bine constituitŭ.

Allŭ douilea, nu este maĭ nicĭ o ginte sub sóre care să nu fi trecutŭ successivamente prin multe şi diverse clime, remănêndŭ înse une-orĭ immună contra pressiunilorŭ esterióre.

Allŭ treilea, nu este maĭ nicĭ o climă sub sóre care să nu fi înduratŭ măcarŭ o picătură modificatrice dela felĭurite naţiunĭ.

Aceste treĭ proptelle arruncă problema într'unŭ labirintŭ.

Pentru a defini pe Francesŭ, de essemplu, nu maĭ agĭunge elementara formulă de maĭ susŭ, ci se cere o altă fără comparaţiune maĭ complicată, în care să se prevéḑă propor-ţionalŭ tóte ginţile câte aŭ fostŭ concursŭ de'mpreună cu cea latină la nascerea naţiuniĭ francese, tóte climele câte influinţaseră anterioramente assupra definitiveĭ formaţiunĭ a acellorŭ differite ginţĭ, şi'n fine tóte naţiunile câte essercitaseră şi maĭ de'nainte o fracţiune de lucrare în sfera acellorŭ variate clime[8].

Ş'apoĭ resultatulŭ uneĭ assemenĭ analise cată să se applice treptatŭ cătră tóte etăţile viueţeĭ naţionale, constatându-se gradaţiunea cu care urmele tripleĭ înrĭurirĭ converginţĭ devinŭ din ce în ce maĭ palide şi maĭ nesimţite, unele maĭ multŭ şi altele maĭ puţinŭ, în proporţiune cu mărimea doseĭ primite dela începutŭ şi'n mesura depărtăriĭ în timpŭ şi'n spaţiŭ dela puntulŭ

7) HASDEU, **Industria naţională faţă cu principiulŭ concurrinţeĭ,** Bucur., 1866, in-8, p. 17.—Despre înţellesulŭ curatŭ moralŭ, nu materialŭ, allŭ cuvêntuluĭ raţiune, veḑĭ studiulŭ amiculuĭ nostru G. VEGEZZI RUSCALLA, în **Columna luĭ Traianu,** 1872, nr. 25 sqq., şi italianesce: **Che cosa è nazione,** Torino, 1854, in-8.

18) CHARLES VOGT, în DARWIN, **op. cit.,** p. XII: „L'héritage et la transmission des caractères est, dans le monde organique, ce que, dans le monde inorganique, est la continuation de la force. Chaque être est donc le résultat nécessaire de tous les ancêtres qui l'ont précédé, et pour comprendre son organisation et la combinaison variée de ses organes, il faut tenir compte de toutes les modifications, de toutes les formes passées qui, par héritage, ont apporté leur contingent dans la nouvelle combinaison existante. Et de même que la force primitive se montre dans le monde physique et suivant les conditions extérieures, tantôt comme mouvement, tantôt comme chaleur, lumière, électricité ou magnétisme, de même ces conditions extérieures influent sur le résultat de l'héritage et amènent des variations et des transformations qui se transmettent à leur tour aux formes consécutives. Une tâche immense incombe donc aujourd'hui aux sciences naturelles."

de plecare, maĭ ținêndu-se apoĭ sémă și de nouele ingrediente ce se adaugă în fie-care secolŭ.

Ast-felĭu, revenindŭ la formule algebraice, cu agĭutorulŭ cărora raționamentulŭ appare maĭ plasticŭ, și esprimêndŭ prin N o națiune orĭ-și-care, prin G ginților constitutive, prin C climele prin câte trecuse, prin δ scăderea elementelorŭ vechĭ și prin γ adausulŭ elementelorŭ noue, vomŭ vedé că o naționalitate, décă în primulŭ secolŭ allŭ essistințeĭ sélle este $N = xG + yC$, în ceĭ-l'alțĭ secolĭ unulŭ după altulŭ va fi:

$$N = (xG - \delta) + (yC - \delta') + \gamma;$$
$$N = (xG - 2\delta) + (yC - 2\delta') + 2\gamma;$$
$$N = (xG - 3\delta) + (yC - 3\delta') + 3\gamma \ldots$$
$$N = (xG - n\delta) + (yC - n\delta') + n\gamma.$$

Dérŭ a găssi valórea concretă a acestorŭ formule este o muncă de titanŭ!

Și totușĭ istoriculŭ póte pênĕ la unŭ puntŭ să întreprindă acéstă colossală operă, și fiindŭ că póte, trebuĭ s'o facă.

Negreșitŭ că istoriculŭ uneĭ națiunĭ, cellŭ multŭ allŭ uneĭ gințĭ, căcĭ timpulŭ uneĭ seriόse istorie universale n'a sossitŭ încă, séŭ maĭ bine ḑicêndŭ istoria fie-căriĭ țerre, microcosmŭ allŭ macrocosmuluĭ, este cea maĭ veridică istoriă universală.

Elementulŭ gințiĭ ne va preoccupa maĭ în speciă în tomulŭ II allŭ acesteĭ scrierĭ.

Aci noĭ amŭ voitŭ numaĭ a mărgini printr'însulŭ cerculŭ de acțiune allŭ natureĭ.

Dérŭ acéstă acțiune, fie ea câtŭ de întinsă, precumŭ și este, óre numaĭ gintea o mărginesce?

§ 4.

INSTITUȚIUNILE MARGININDU ACTIUNEA NATUREI.

Teoriele esclusive sunt acellea ce aŭ servitŭ totŭ-d'a-una maĭ multŭ decâtŭ orĭ-ce a întuneca veritatea.

Illustrulŭ Montesquieu esplica tóte prin climă și érŏșĭ prin climă[1], ba încă într'unŭ simțŭ fórte restrînsŭ allu cuvêntuluĭ, cam în felĭulŭ luĭ Khung-fu-tseŭ și Vegețiŭ[2], cu multŭ maĭ pe gĭosŭ de vastele vederĭ alle luĭ Ippocratŭ.

Intr'unŭ locŭ ellŭ ḑice:

«Popórele insulare sunt maĭ liberale decâtŭ popórele continentale. Insulele sunt gene-«ralmente micĭ, încâtŭ o parte a poporuluĭ nu póte fi întrebuințată atâtŭ de bine la assu-«prirea celleĭ-l'alte...»[3].

Montesquieu observă ellŭ singurŭ în notă că Iaponia e fórte despotică, dérŭ pentru că... este o insulă mare, nu mică!

Ce arŭ fi ḑisŭ înse cu câțĭ-va annĭ maĭ în urmă despre Statele-Unite alle Americeĭ, atâtŭ de liberale, deși fórte spațióse și carĭ nu sunt nicĭ măcarŭ o insulă ca Iaponia?

De ce tace despre Elveția?

Generalisărĭ pripite de acéstă categoriă, deochiândŭ adevĕrulŭ teoreticŭ prin errórea applicațiunilorŭ, n'aŭ pututŭ să nu provóce din partea semi-sciințeĭ alte generalisărĭ totŭ atâtŭ de pripite și nu maĭ puținŭ erronate în simțulŭ diametralmente contrariŭ.

Unĭĭ s'aŭ apucatŭ a contesta din temelliă acțiunea natureĭ assupra omuluĭ.

1) **Esprit de lois**, lib. XIV: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du climat"; lib. XV: „Comment les lois de l'esclavage civil ont du rapport avec la nature du climat"; lib. XVI: „Comment les lois de l'esclavage domestique ont du rapport avec la nature du climat"; lib. XVII: „Comment les lois de la servitude ont du rapport avec la nature du climat"; lib. XVIII: „Des lois dans le rapport qu'elles ont avec la nature du terrain."

2) **Ibid.**, XIV, cap. 2: „L'air froid resserre les extrémités des fibres extérieures etc.", relatândŭ apoĭ o comică espeiință: „j'ai observé le tissu extérieur d'une langue de mouton!"

3) **Ib.**, XVIII, 5.

Cellŭ maĭ celebru, fără a maĭ vorbi despre Voltaire[4], este Helvétius, unŭ amicŭ intimŭ allŭ luĭ însuşĭ Montesquieu.

Combăttêndŭ proverbiala viteziă a ómenilorŭ dela crivĕţŭ, ellŭ ḑice:

«Décă nordulŭ are urşiĭ albĭ, sudulŭ are şi ellŭ leĭ şi elefanţĭ. Citiţĭ istoria, ş'o să vedeţĭ «pe Hunĭ, eşiţĭ din regiunea Măriĭ de Azofŭ, înlănţuindŭ popóre maĭ nordice; o să vedeţĭ «pe Sarracinĭ răpeḑindu-se în glóte de pe arḑĕtórele năsipurĭ alle Arabieĭ pentru a duce «desolaţiunea pênĕ'n ânima Francieĭ, după ce triumfaseră în Spania şi cuceriseră atâtea alte «naţiunĭ; o să vedeţĭ pe aceĭa-şĭ Sarracinĭ sfărămândŭ cu o mână victoriósă stindardurile «Cruciaţilorŭ, carĭ nu venĭaŭ din Europa în Palestina decâtŭ pentru a sufferi băttâĭ peste «băttâĭ şi ruşine peste ruşine. Decă'mĭ întorcŭ privirile cătră alte ţerre, observŭ aceĭa-şĭ «confirmare a opiniuniĭ melle: fie triumfurile luĭ Tamerlanŭ, carele dela ţermiĭ Induluĭ se «urcă victoriosŭ pênĕ la ghiăţurile Siberieĭ; fie isbânḑele Incilorŭ şi vitezia Egiptenilorŭ, «renumiţĭ în ḑillele luĭ Cirŭ ca poporulŭ cellŭ maĭ curagiosŭ şi meritândŭ pe deplinŭ acéstă «reputaţiune în băttăllia dela Tembreĭa; fie maĭ în sferşitŭ aceĭ Romanĭ, alle cărora victo-«rióse arme aŭ resunatŭ pênĕ'n Sarmaţia şi pênĕ la Britannia...!»[5].

Ellŭ închiăiă apoĭ, că de câte orĭ ceĭ dela nordŭ vorŭ fi învinsŭ pe ceĭ dela sudŭ, a fostŭ maĭ allesŭ victoria libertăţiĭ assupra servituţiĭ.

Éccĕ o generalisare totŭ atâtŭ de cĭudată ca şi a luĭ Montesquieu!

Ea presintă înse nu maĭ puţinŭ o parte fórte adevĕrată.

Pentru Helvétius guvernele sunt respunḑetóre de firea popórelorŭ:

«Fie-care naţiune possedă unŭ modŭ propriŭ de a vedé şi de a simţi, ceĭa-ce constituă «caracterŭ naţionalŭ. La tóte popórele acestŭ caracterŭ se póte schimba, fie subitamente, «fie puţinŭ câte puţinŭ, în conformitate cu schimbările răpeḑĭ séŭ încete în forma guverna-«mentuluĭ, decĭ în educaţiunea publică. Caracterulŭ Francesilorŭ, de-multŭ cunnoscutŭ ca «voĭosŭ, n'a fostŭ totŭ-d'a-una astŭ-felĭu. Imperatulŭ Iulianŭ ni spune că Parisianiĭ ĭĭ plă-«ceaŭ fiindŭ-că sunt de unŭ caracterŭ severŭ şi seriosŭ ca şi dênsulŭ. Aşa dérŏ caracterulŭ «naţionalŭ se schimbă. Inse cândŭ óre acéstă schimbare se observă maĭ bine? In acelle mo-«mente revoluţionare, cândŭ popórele cadŭ d'o dată din libertate în sclaviă. Mândre şi în-«drăsneţe pênĕ atuncĭ, elle devinŭ debile şi fără ânimă.»[6].

Ce-va maĭ la valle Helvétius reproduce din celebrulŭ Anglesŭ Burke următórea espressivă imagine a mollecĭuniĭ în care se cuffundase Veneţia sub tempitórea pressiune a unuĭ brutŭ regimŭ despoticŭ:

«Veneţianulŭ nu este decâtŭ unŭ purcellŭ, nutritŭ de cătră stăpânŭ şi pentru usulŭ stă-«pânuluĭ, care 'lŭ păḑesce într'unŭ staulŭ, permittêndu-ĭ a se tăvăli în gunoĭu şi'n mocirlă. «Mare, micŭ, bărbatŭ, femeiă, preotŭ, mirénŭ, în Veneţia toţĭ ḑacŭ d'o potrivă în trăndăviă»[7].

Cândŭ marele oratorŭ brittannicŭ schiţa în seculŭ trecutŭ acestŭ hidosŭ tabellŭ, unde maĭ eraŭ óre aceĭ întrepiḑĭ Veneţianĭ din evulŭ mediŭ, carĭ spulberaŭ armatele germane alle luĭ Fredericŭ Barbarussa, desfiinţaŭ imperiulŭ bizantinŭ, dictaŭ legĭ pe Marea-négră, se luptaŭ peptŭ la peptŭ cu Mohamedŭ II?

Şi totuşĭ clima remăsese aceĭa-şĭ!

Este dérŏ fórte adevĕratŭ că viţiulŭ instituţiunilorŭ, carĭ adessea sunt o órbă imitaţiunĕ

4) **Dictionnaire philosophique**, verbo: Climat, şi **Commentaire sur l'Esprit des lois**.—Cf. MABLY, **De la législation ou principes des lois** etc.

5) HELVÉTIUS, **De l'Esprit**, Paris, 1818, in-8, p. 409-10. —LAURENT, **op. cit.**, vorbindŭ despre adversariĭ luĭ Montesquieu, uĭtă pe Helvétius, deşi este tocmaĭ cellŭ maĭ ponderosŭ.

6) **De l'homme**, Paris, 1808, in-8, p. 203.

7) BURKE, **Traité du Sublime**, ap. HELVÉTIUS, **De l'homme**, 341: „Le Vénitien n'est qu'un pourceau qui, nourri par le maître et pour son usage, est gardé dans une étable où on le laisse se vautrer dans la fange et la boue. A Venise, grand, petit, homme, femme, clergé, laïque, tout est également plongé dans la mollesse."

din affară, une-orĭ unŭ capriciŭ individualŭ allŭ cellorŭ dela cârmă, póte mişelli naţiunile celle maĭ bine înzestrate din puntulŭ de vedere allŭ pământuluĭ.

Acésta înse nu autorisă câtŭ de puţinŭ a nega radicalmente acţiunea climaterică, ci numaĭ o restrînge, precumŭ amŭ maĭ restrîns'o noĭ maĭ susŭ cu principiulŭ de ginte.

Insuşĭ Helvétius se vede câte o dată silitŭ a recunnósce cu o gĭumĕtate de gură influinţa *circumfuscelorŭ*.

Intr'unŭ locŭ ellŭ ḑice:

«Tóte evenimentele se légă. O pădure despre nordŭ fiindŭ tăiată, se schimbă vênturile, «secerişulŭ, arţile uneĭ ţerre, moravurile, guvernamêntulŭ. Noĭ nu vedemŭ înse tótă acéstă «înlănţare, a căriĭa prima verigă se află în eternitate»[8].

Observaţiune sublimă!

Dérŭ déeă o singură pădure póte să essercite assupra uneĭ naţiunĭ o înriurire atâtŭ de gravă, ce să maĭ ḑicemŭ óre despre totalitatea aginţilorŭ fisicĭ aĭ uneĭ regiunĭ?

Helvétius s'a prinsŭ într'o cursă de contradicţiune, essagerândŭ pentru şi contra.

§ 5.

OMENII MARI MARGININDŬ ACŢIUNEA NATUREĬ.

Nu numaĭ originea naţională, nu numaĭ forma de guvernamentŭ bună séŭ rea, ci chĭarŭ o singură ideă mare, sguduindŭ cu energĭă totŭ organismulŭ umanŭ, póte să paralize acţiunea climeĭ.

O ideă mare scosese pe nepassătorulŭ Beduinŭ din ferbinţile deşerturĭ alle Arabieĭ, suppunêndu-ĭ o lume dela Himmalaĭa pênĕ la Atlantică.

Pe cine condiţiunile fisice allė ţerreĭ sélle îllŭ învĕţaseră a nu sci decâtŭ să vagabundeze cu şatre din locŭ în locŭ, o ideă mare l'a urcatŭ ca printr'o minune la culmea cultureĭ sciinţifice, litterarie şi artistice, făcêndu-lŭ să domine în treĭ continente prin armă şi prin carte totŭ-o-dată, prin victoriele unuĭ Harun-el-Reşid, prin versurile unuĭ Farazdak, prin filosofia unuĭ Avicenna, prin faţadele Alhambreĭ!

Şi n'are dreptate Buckle, cândŭ attribue éróşĭ climeĭ pênĕ şi astă miraculósă înălţare morală a Beduinuluĭ, sub cuvêntŭ că ea nu s'a operatŭ în séca şi stérpa Arabiă, ci degia la Bagdatŭ, la Cordova, la Delhia, în celle maĭ fecunde laturĭ alle Mesopotamieĭ, alle Indieĭ, alle Spanieĭ, unde trebuĭa s'o provóce avuţia pământuluĭ[1]; n'are deplina dreptate, căcĭ totŭ acollo, deşi fecunditatea este unŭ faptŭ permaninte, totuşĭ fenomenulŭ uneĭ puterĭ şi allŭ uneĭ civilisaţiunĭ essuberanţĭ nu s'a manifestatŭ decâtŭ numaĭ sub Arabĭ, ş'apoĭ numaĭ întru câtŭ Arabiĭ eraŭ electrisaţĭ de ideĭa cea mare.

O ideĭă mare implică pe unŭ mare omŭ.

Alkoranulŭ este Mohamedŭ.

Astŭ-felĭu unŭ individŭ, unŭ verme, unŭ atomŭ póte să smulgă une-orĭ o naţiune de sub arbitriulŭ natureĭ.

Şi nu essistă nicĭ o ţérră câtŭ de desmostenită, unde să fie peste putinţă a se nasce rara escepţiune a unuĭ mare omŭ, căcĭ pretutindenĭ se póte întîmpla unŭ locuşorŭ de câte-va palme în care la unŭ momentŭ datŭ să concurgă tóte elementele uneĭ assemenĭ eventualităţĭ.

Corsica a produsŭ pe unŭ Bonaparte.

Trufaşă de doue millennie de a fi fostŭ légĕnulŭ unuĭ Alessandru, Macedonia o să maĭ dórmă póte într'o perfectă sterpicĭune alte doue millennie.

8) HELVÉTIUS, Mélanges, Paris, 1818, in-8, p. 298; „Tous les évènements sont liés. Une forêt du nord abattue change les vents, les moissons, les arts de ce pays, les moeurs et le gouvernement. Nous ne voyons pas toutes ces chaînes, dont le premier chaînon est dans l'éternité."

1) LAURENT, 219.

Cronicele orientale ni povestescŭ cu multă naivitate originea celluĭ maĭ mare omŭ din câţĭ aŭ eşitŭ vre-o dată din fundulŭ Asieĭ.

Éccĕ narraţiunea:

Unŭ Tătarŭ, venândŭ într'o ḑi cu douĭ fraţĭ aĭ seĭ maĭ micĭ, întêlnesce în câmpŭ pe unŭ altŭ Tătarŭ, care venĭa cu o têněră şi frumósă femeiă; temêndu-se a nu fi attacatŭ de cătră treĭ, Tătarulŭ cellŭ însurăţellŭ o ĭea la sănĕtósă, lăssându-şĭ nevésta; venătorulŭ cellŭ maĭ mare o duce la sine, şi peste noue lune se nasce... Cinghiz-hanŭ! [a]

De nu pleca la venătóre, de nu era însoţitŭ de alţĭ douĭ, de nu întêlnĭa pe unŭ fricosŭ, de nu era acesta însuratŭ, de'şĭ lăssa femeĭa a-casă etc. etc. etc., lumea n'arŭ fi veḑutŭ pe cellŭ maĭ terribilŭ cuceritorŭ, născutŭ într'unŭ bĭetŭ cortŭ din Mongolia, dérŭ a căruĭa posteritate a domnitŭ în acella-şĭ timpŭ în China, în Persia, în India, pe ţermiĭ Pontuluĭ; şi chĭarŭ pênĕ astă-ḑĭ, după atâţĭa secolĭ, nu numaĭ în Asia, ci chĭarŭ în Europa naţiunea russă, deşi de o altă origine şi într'o altă climă, conservă de atuncĭ în caracterulŭ seŭ profunde urme alle dominaţiuniĭ tătare!

E sicurŭ că nu tóte ţerrele daŭ pe Mohameḑĭ, pe Bonaparţĭ, pe Alessandri, pe Cinghiz-hanĭ; dérŭ ómeniĭ marĭ după mesura timpuluĭ şi a loculuĭ n'aŭ lipsitŭ maĭ nicăirĭ, şi maĭ nicăirĭ n'aŭ remasŭ necombăttute de cătră dênşiĭ immediatŭ séŭ indirectŭ, într'unŭ modŭ maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ durabilŭ, pretensiunile pămêntuluĭ assupra poporuluĭ. [b]

§ 6.

ACCIDENTELE LOCALE MĂRGININDŬ ACŢIUNEA NATUREI.

In sfêrşitŭ—şi acéstă consideraţiune este de prima însemnĕtate—affară de nordŭ estremŭ séŭ de sudŭ estremŭ, sunt pré puţine ţerre destullŭ de întinse unde clima să nu fie óre-cumŭ în anarchiă, înlesnindŭ astŭ-felĭu ea însă-şĭ omuluĭ callea de a se emancipa.

Acollo maĭ cu sémă unde sunt munţĭ, natura grămădesce într'unŭ ângustŭ spaţiŭ panorama aprópe a întreguluĭ globŭ pămêntescŭ.

Tournefort, făcêndŭ ascensiunea Araratuluĭ, găsise la picĭórele colossuluĭ vegetaţiunea locală a Armenieĭ, ce-va maĭ susŭ pe a Italieĭ, apoĭ pe a Francieĭ şi Germanieĭ, în fine de totŭ în vêrfŭ rudimentarele plante alle Laponieĭ, ca şi cândŭ arŭ fi căllĕtoritŭ în căte-va óre dela Caucasŭ pênĕ la Marea-înghiăţată.

Humboldt în America observă în privinţa medicală unŭ fenomenŭ analogŭ în crescetulŭ Cordillierelorŭ, unde brâulŭ inferiorŭ offeră affecţiunĭ bilióse ca sub ecuatorŭ, brâulŭ intermediarŭ se distinge prin affecţiunĭ catarrale ca în regiunile temperate, brâulŭ superiorŭ presintă affecţiunĭ inflammatórie de alle norduluĭ [1].

După calcule admise, negreşitŭ approssimative, fie-care gradŭ de latitudine spre nordŭ de ecuatorŭ correspunde cu o împuţinare de $^1/_2$ gradŭ în temperatură, érŭ fie-care rădicătură de pămêntŭ de 100 metri ecivalézä cu o sărire în susŭ peste unŭ gradŭ de latitudine[2], încătŭ o măgură italiană de căte-va miĭe de metri transpórtă pe omŭ în condiţiunile fisice alle Siberieĭ!

In Africa, pe cândŭ arşiţa şessuluĭ cóce şi frige, la o înălţime de 4000 metri sclipesce zăpéda în miḑŭ-loculŭ vereĭ [3].

Deşi pesta ḑecĭuĭa din periodŭ în periodŭ poporaţiunea Constantinopoliĭ, totuşĭ la o distanţă de căte-va leghe de acollo înfloresce unŭ satŭ pe muntele Alem-dag, ca la 500 metri d'assupra măriĭ, unde cĭuma n'a pututŭ pĕtrunde nicĭ o dată[4].

a) SCHMIDT, **Geschichte der Ost-Mongolen von Ssanang-Ssetsen**, Petersb., 1829, in-4, p. 63.

b) Cf. BAGEHOT, **Lois scientifiques du développement des nations**, Paris, 1873, in-8, p. 106.

1) BECQUEREL, op. cit., 265.—LÉVY, op. cit., I, 449.

2) BOUDIN, **Traité de géographie médicale**, Paris, 1857, in-8, t. 1, p. 222.

3) HUMBOLDT, ap. LÉVY, I, 272.

4) BRAYER, ap. LÉVY, I, 424.

Corfu şi Leucada sunt doue insule din acella-şĭ gruppŭ ionicŭ, şi totuşĭ statistica ni spune că din 1000 de ómenĭ morŭ annualmente la Leucada 46 şi la Corfu numaĭ 20[5].

Assemenĭ anomalie devinŭ cu atătŭ maĭ marcate, cu cătŭ pe lôngă munţĭ se maĭ adauge ţermulŭ marinŭ, diversităţĭ de esposiţiune cătră celle patru punturĭ cardinale, etc., etc.; tóte câte serviseră luĭ Humboldt a stabili famósa'ĭ teoriă a *linielorŭ isoterme*, carĭ ni arrétă clime identice preserate icĭ-collea sub celle maĭ felĭurite latitudinĭ, séŭ climele celle maĭ felĭurite învecinându-se sub latitudinĭ identice.

Aşa déro maĭ în fie-care ţérră, ca să nu ḑicemŭ maĭ în fie-care provinciă, cu escepţiunea numaĭ dóră a zónelorŭ polare, se cĭocnescŭ şi se contrabalanţă maĭ multe differite nature, a cărora varietate scapă totalitatea uneĭ naţiunĭ de massa pressiunĭĭ esterióre.

Este înse nu maĭ puţinŭ adevĕratŭ că una din aceste differite sub-clime, anume cea maĭ respăndită, gĭócă totŭ-d'a-una unŭ rollŭ predomnitorŭ.

§ 7.

CONCLUSIUNEA DESPRE ACŢIUNEA NATUREI.

Amŭ desfăşuratŭ principalele marginĭ alle acţiuniĭ natureĭ assupra omuluĭ.

Urméză óre că acéstă acţiune să fie nullă?

Din contra.

Gintea, instituţiunile, ideiele séŭ bărbaţiĭ marĭ şi recursulŭ la accidente locale potŭ învinge tirania pămêntuluĭ, dérŭ nu-lŭ distrugŭ, ci abĭa 'lŭ neteḑescŭ pe d'assupra.

Dintr'unŭ lacŭ esse o mlaştină, o mlaştină se preface într'o livédă, o livédă cine maĭ scie în ce; înse nicĭ o dată nu veţĭ vedé acollo unŭ munte.

Toţĭ locuitoriĭ planeteĭ terrestre strînşĭ la unŭ locŭ n'arŭ puté să nivelleze Alpiĭ, séŭ să astupe acea Mediterrană căriĭa Herder nu se sfiea a-ĭ attribui civilitatea Europeĭ[1].

Egiptenii rădicaseră monstruóse piramide, dérŭ n'aŭ fostŭ în stare de a schimba năsipulŭ în argilŭ, precumŭ nicĭ argilulŭ nu se schimbă în granitŭ.

Luaţĭ de pe podurĭ unŭ cerşetorŭ, înveţaţi-lŭ puţină carte, daţi-ĭ unŭ lustru socialŭ, îmbrăccaţi-lŭ elegantŭ şi aşeḑaţi-lŭ într'unŭ tilbury séŭ pe bancele unuĭ parlamentŭ; este o immensă deosebire, înse acella-şĭ individŭ; unŭ individŭ în care s'a desvoltatŭ celĭa-ce avea maĭ bunŭ, s'aŭ mascatŭ părţile celle relle, póte chĭarŭ s'aŭ chloroformisatŭ; dérŭ nemicŭ noŭ, nemicŭ suppresŭ, nemicŭ adausŭ!

Neputincĭoşĭ a metamorfosa o fiinţă atâtŭ de mobilă şi atâtŭ de impressionabilă ca omulŭ, cumŭ óre să revoluţionâmŭ radicalmente impassibila constituţiune fisică a uneĭ ţerre întregĭ?

Unŭ essemplu.

Nicĭ o ginte nu întrece pe Anglesĭ în persistinţă, în stabilitate, în tăriă, în individualismŭ.

De vr'o douĭ secolĭ eĭ se strămută la nordulŭ Americeĭ.

Selbătĕcia noueĭ lumĭ dispare sub neobosita muncă de braţŭ şi de minte a colonuluĭ britannicŭ.

Pădurile şi bălţile agĭungŭ a fi cuĭburĭ de civilisaţiune.

Spiritulŭ a biruitŭ materia!

Eĭ bine, Anglo-americaniĭ mărturescŭ eĭ-înşiĭ, că o neperceptibilă acţiune a climeĭ îĭ apropiă cu 'ncetulŭ din ḑi în ḑi maĭ multŭ de natura fisică şi morală a barbarilorŭ indigenĭ.

5) **Statistical Reports on the sickness, mortality etc.**, *London, 1840, in-f.*, ap. BOUDIN, **Geogr. méd.**, *II, 216.*

1) **Ideen zur Philosophie der Geschichte**, în **Sämmtliche Werke**, *Gotha, 1853, t. 28, p. 41; t. 29, p. 73.—Totŭ aci vomŭ* maĭ cita dintre adepţiĭ şcóleĭ istorico-climatologice, uniĭ de totŭ essageraţĭ: BODINUS, **Methodus ad facilem historiarum cognitionem**, Paris, 1566, in-4, şi **De la République**, Paris, 1576, in-f.; WILSON, **Some observations relative to the influence of climate**, London, 1780, in-8, BONSTETTEN, **L'homme du Midi et l'homme du Nord**, Genéve, 1824, in-8; FOISSAC, **De l'influence des climats sur l'homme**, Paris, 1867, in-8; KARL RITTER, **Erdkunde** etc.

Yankee devine Huronŭ[a]!

Unŭ Huronŭ cultŭ, precumŭ e cultŭ şi pământulŭ luĭ; dérŭ conservândŭ acella-şĭ sîmbure pe care'lŭ avuseseră unulŭ şi altulŭ în starea lorŭ primordială.

Din măceşŭ veţĭ avé unŭ trandafirŭ, o roză cu o sută de foĭ, nicĭ o dată înse unŭ crinŭ!

Instituţiunile, ómeniĭ marĭ, recursulŭ la accidente locale, nemicŭ şi neminĭ nu face maĭ multŭ decâtŭ ceĭa-ce făcuse gintea în Statele-Unite.

Natura nu uccide liberulŭ arbitriŭ, nu împedecă progressulŭ, nu popresce realisarea cellorŭ maĭ frumóse tendinţe alle uneĭ naţiunĭ; dérŭ ea li imprimă o direcţiune, o direcţiune adessea întreruptă şi apoĭ re'nnodată din intervallŭ în intervallŭ; o direcţiune ce nu póte fi aceĭa-şĭ la Tamisa şi Bosforŭ, în Uralĭ şi Ande; érŭ supra-direcţiunea tuturorŭ direcţiunilorŭ climaterice parţiale, precumŭ şi tóte câte remânŭ nestrăbăttute pentru cugetulŭ omuluĭ, este în Provedinţă.[b]

Acumŭ ni e permisŭ a trage următórele doue conclusiunĭ:

1. Numaĭ printr'unŭ studiŭ monograficŭ allŭ natureĭ fie-căriĭ regiunĭ cu tóte particularităţile selle, érŭ nu prin idee generale preconcepute, se póte constata acţiunea'ĭ assupra omuluĭ, differită în felĭurite ţerre atâtŭ după propriulŭ seŭ fondŭ, precumŭ şi după reacţiunea ginţiĭ, a instituţiunilorŭ, a ómenilorŭ marĭ, a recursuluĭ la accidente locale, şi altele.

2. Gintea, instituţiunile, ómeniĭ marĭ, recursulŭ la accidente locale, cu atâtŭ maĭ vĕrtosŭ altele maĭ mĕnunte, modifică numaĭ superficialmente fondulŭ naturalŭ allŭ uneĭ regiunĭ, şi prin urmare acţiunea'ĭ assupra omuluĭ.

O dată agĭunşĭ aci, sciêndŭ ceĭ clima şi carĭ sunt restricţiunile selle, adecă possedêndŭ o deplină definiţiune a teseĭ, noĭ vomŭ analisa fără a şovăi natura fundamentală a Munteniеĭ în celle maĭ caracteristice epoce:

1. Sub Erodotŭ cu patru secolĭ înainte de Cristŭ;
2. Sub Ovidiŭ în ḑillele Mântuitoruluĭ;
3. In periodulŭ formaţiuniĭ limbeĭ române.

I.

ERODOTU

---

§ 8.

TESTULŬ LUI ERODOTŬ DESPRE DACIA.

«Părintele istorieĭ»,—căcĭ acestŭ epitetŭ s'a datŭ luĭ Erodotŭ cu totŭ dreptulŭ şi nu i se va răpi nicĭ o dată[1], cercetase personalmente aprópe întregulŭ ţermŭ appusênŭ allŭ Măriĭ-negre.

Intr'unŭ locŭ, vorbindŭ despre regiunea dintre Bogŭ şi Nipru, adecă cu multŭ maĭ susŭ de gurele Nistruluĭ, ellŭ ḑice fórte limpede: «cu însişĭ ochiĭ meĭ amŭ veḑut'o»[2].

a) DE QUATREFAGE, în **Revue des Deux Mondes**, 1861, t. 1, p. 964 sqq., ap. LAURENT, 112.— Veḑĭ esplicaţiunea pe largŭ a acestuĭ importantŭ fenomenŭ în DESOR, ap. BOUDIN, **Géogr. méd.**, II, 197-203.

b) Desvoltarea teorieĭ providenţiale veḑĭ în Vol. 2, Studiulŭ IV, § 1-3.

1) O frumósă appreciare a munceĭ istorice a luĭ Erodotŭ, veḑĭ în DAHLMANN, **Forschungen auf dem Gebiete der Geschichte**, Altona, 1832, in-8, t. 1, p. 1-236.

2) Lib. IV, § 81: „*Τοσόνδε μέντοι ἀπέφαινόν μοι ἐς ὄψιν.*" —Noĭ citămŭ şi vomŭ cita pe Erodotŭ după celle maĭ bune doue ediţiunĭ pênĕ acumŭ cunnoscute: **Herodoti Musæ**, ed. Creuzer et Bähr, Lipsiæ, 1832, in-8, şi **Historiarum libri IX**, ed. Dindorf et Müller, Paris, 1844, in-8, carĭ aŭ utilisatŭ şi aŭ perfecţionatŭ tóte lucrările anteriore alle luĭ WESSELING, REIZ şi SCHÆFER, SCHWEIGHÆUSER etc.

In alte doue passage menţionézā mormintele regilorŭ cimmerianĭ[3] şi urma de pétră a luĭ Ercule[4], ambele pe mallulŭ résăriténŭ allŭ Nistruluĭ.

Nemicŭ nu arrétă că Erodotŭ va fi străbăttutŭ în adânculŭ pământuluĭ românescŭ de astă-ḑĭ; dérŭ totulŭ probézā că ellŭ cunnoscea de aprópe littoralulŭ marinŭ allŭ Dunăriĭ, de unde apoĭ, probabilmente dela coloniĭ milesianĭ din urbea Istria, aşeḑată la gurele fluviuluĭ[5], nu-ĭ era greŭ a cullege noţiunile celle maĭ positive assupra uneĭ porţiunĭ óre-carĭ din territoriulŭ interiorŭ pênĕ la Oltŭ, şi chĭarŭ maĭ încollo.

In adevĕrŭ, relaţiunea'ĭ despre ţérra nóstră este de o essactitate surprinḑetóriă; negreşitŭ înse cu essenţiala condiţiune de a fi bine înţellese cuvintele selle, căcĭ într'unŭ testŭ anticŭ e gravă o singură litteră reŭ cititā séŭ unŭ singurŭ puntŭ reŭ intercalatŭ, érŭ maĭ cu sémă necombinarea tuturorŭ indicaţiunilorŭ contestuluĭ.

Dintr'o legiune de commentatorĭ, între carĭ aŭ figuratŭ nesce sommităţĭ ca Niebuhr[3] séŭ Lelewel[7], maĭ nicĭ unulŭ n'a reuşitŭ a surprinde ideĭa luĭ Erodotŭ şi a o verifica printr'o rigurósă confruntare cu natura cea viuă.

Geţiĭ şi Daciĭ nu trecuseră încă Dunărea.

România actuală într'o mare parte se affla sub dominaţiunea Sciţilorŭ.

Inse pênĕ unde anume?

Aci e pétra de poticnire.

Maĭ ănteiŭ éccĕ testulŭ:

„Εἰσὶ δὲ οἵδε οἱ μέγαν αὐτὸν (Ἴστρον) ποιεῦντες, διὰ μέν γε τῆς Σκυθικῆς χώρης πέντε μὲν οἱ ῥέοντες, τόν τε Σκύθαι Πό-„ρατα καλεῦσι, Ἕλληνες δὲ Πυρετὸν, καὶ ἄλλος Τιαραντὸς καὶ Ἀραρός τε καὶ Νάπαρις καὶ Ὀρδησσός. Ὁ μὲν πρῶτος λεχθεὶς „τῶν ποταμῶν μέγας καὶ πρὸς ἠῶ ῥέων ἀνακοινοῦται τῷ Ἴστρῳ τὸ ὕδωρ, ὁ δὲ δεύτερος λεχθεὶς Τιαραντὸς πρὸς ἑσπέρης τε μᾶλ-„λον καὶ ἐλάσσων, ὁ δὲ δὴ Ἀραρός τε καὶ ὁ Νάπαρις καὶ ὁ Ὀρδησσὸς ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΟΥΤΩΝ ΙΟΝΤΕΣ ἐσβάλλουσι ἐς τὸν Ἴστρον „Οὗτοι μὲν αὐτιγενέες ποταμοὶ Σκυθικοὶ συμπληθύνουσι αὐτόν· ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ“.

Traducţiunea latină stereotipă sună:

«Qui illum (Istrum) augent, hi sunt: primum quinque, qui Scythicam terram perfluunt: is «quem Scythae Porata, Graeci vero Pyreton vocant; tum deinde Tiarantus; porro Ararus, «et Naparis, et Ordessus. Quem primo loco nominavi horum fluviorum, is magnus est, et ad «orientem fluens aquam suam cum Istro miscet; secundo loco memoratus, Tiarantus, magis «ab occidente, estque minor. Ararus vero et Naparis et Ordessus, *medium inter hos cursum* «*tenentes* in Istrum influunt. Hi sunt fluvii in ipsa Scythia oriundi, qui Istrum augent. Ex «Agathyrsis autem decurrens Maris fluvius itidem cum Istro aquam suam miscet».

§ 9.

ECUIVOCITATEA ESPRESSIUNII *διὰ μέσου.*

Tótă economia testuluĭ erodotianŭ depinde dela inţellegerea cuvintelorŭ: διὰ μέσου τούτων ἰόντες.

Uĭtândŭ estrema elasticitate a luĭ μέσον la Grecĭ, o elasticitate pe care o observase degia Suida[1], traducĕtorulŭ latinŭ pune: *medium inter hos cursum tenentes,* în locŭ de purŭ şi simplu: «*his mediantibus* in Istrum influunt».

Ambele modurĭ de a interpretaofferă o deosebire immensă.

După ceĭ de pênĕ acumŭ, pe basea traducţiuniĭ de maĭ susŭ, apele Ararus, Naparis şi Ordessus se versaŭ d'a-dreptulŭ în Dunăre *între* Porata şi Tiarantus; pe cândŭ după simţulŭ adecuatŭ allŭ testuluĭ, elle nu se versaŭ d'a-dreptulŭ în Dunăre, ci *prin intermediulŭ* Porateĭ şi allŭ Tiarantuluĭ, servindŭ astŭ-felĭu nu *immediatŭ*, ci *mediatŭ*, a adăuga volumulŭ

3) IV, 11.
4) IV, 82.
5) II, 33.
6) **Über die Geographie Herodots,** în **Kleine historische Schriften,** Bonn, 1828, in-8.
7) **Opis Skythii Herodota,** în **Pisma pomniejsze geograficzne,** Warszawa, 1814, in-8, şi **Badania starozytnosci we wzgledzie geografii,** Wilno, 1818, in-8.
1) **Lexicon,** ed. Kuster, Cantabrigæ, 1705, in-f., t. 2, p. 536.

Dunăriĭ: μέγαν αὐτὸν ποιεῦντες séŭ συμπληθύνουσι αὐτὸν, unica ideă ce preoccupă pe Erodotŭ, încâtŭ ellŭ o repetă aci de doue orĭ şi 'n douĭ terminĭ.

Maĭ ănteĭu, décă celle cincĭ rîurĭ se versaŭ tóte unulŭ după altulŭ directamente în Istru, astŭ-felĭu că Ararus, Naparis şi Ordessus să fi cursŭ în spaţiulŭ intermediarŭ dintre Porata şi Tiarantus, de ce dérŭ Erodotŭ nu le-a înşiratŭ: Πυρετὸς καὶ Αραρὸς καὶ Νάπαρις καὶ 'Ορδήσσος καὶ Τιάραντος, ci pe Tiarantus îllŭ pune după Porata, érŭ pe celle-l'alte treĭ în códă?

Décă Ararus, Naparis şi Ordessus se afflaŭ cu Istrulŭ în aceĭa-şĭ relaţiune de continuitate ca Porata şi Tiarantus, de ce atuncĭ Erodotŭ, recurgêndŭ la particula τε, le înşiră numaĭ ca unŭ felĭu de supplementŭ cătră aceste doue din urmă: Πυρετὸς καὶ Τιάραντος καὶ Αραρός τε etc.?

Adiunctivulŭ τε, atâtŭ de inoffensivŭ la prima vedere, corespundêndŭ aci luĭ *auch* germanŭ, desparte în realitate întréga nomenclatură în doue serie marcate:

Πυρετὸς καὶ Τιαραντὸς;
'Αραρὸς καὶ Νάπαρις καὶ 'Ορδησσός.

Conveninţa geografică confirmă conclusiunile curatŭ grammaticale, carĭ décă arŭ fi singure, noĭ n'amŭ cuteḑa a le emitte, fiindŭ-că elle sunt destulle pentru a deştepta o bănuélă, dérŭ nu agĭungŭ spre a forma o convicţiune.

Inţellegêndu-se διὰ μέσου τούτων prin *medium inter hos cursum*, după cumŭ s'a tradusŭ şi s'a commentatŭ, geografia luĭ Erodotŭ devine absurdă, căcĭ trebuĭ să se caute spre appusŭ de gurele Dunăriĭ cincĭ affluinţĭ marĭ: Porata, Ordessus, Naparis, Ararus şi Tiarantus, tóte *autogene* alle Sciţieĭ: οὗτοι μὲν αὐτιγενέες ποταμοὶ Σκυθικοὶ, şi éccĕ dérŏ că marginea occidentală a territoriuluĭ sciticŭ se împinge vrêndŭ-nevrêndŭ pênĕ 'n Ungaria!

Inţellegêndu-se din contra διὰ μέσου τούτων prin *his mediantibus*, *moyennant*, *mittelst*, totulŭ întră în normă.

Aşa dérŭ traducţiunea nóstră este:

«Rîurile, carĭ mărescŭ Istrulŭ, curgêndŭ prin territoriulŭ sciticŭ, sunt acestea: ânteĭu «Porata, după cumŭ ḑicŭ Sciţiĭ, séŭ Pyretos grecesce; apoĭ Tiarantus; de assemenea Ara«rus, Naparis şi Ordessus. Primulŭ din aceste rîurĭ este mare, şi curgêndŭ în direcţiune «spre resăritŭ se vérsă în Istru; allŭ douilea, Tiarantus, maĭ spre occidinte, e maĭ micŭ; «prin intermediulŭ acestorŭ doue se vérsă totŭ în Istru Ararus, Naparis şi Ordessus. «Tóte aceste rîurĭ, carĭ mărescŭ Istrulŭ, se nascŭ chĭarŭ în Sciţia, érŭ venindŭ din ţérra «Agatirsilorŭ se maĭ vérsă în Istru rîulŭ Maris».

Să se observe bine că noĭ n'amŭ modificatŭ o virgulă în testulŭ luĭ Erodotŭ, nicĭ amŭ tradusŭ διὰ μέσου prin ce-va noŭ, insolitŭ, arbitrariŭ, ci ne-amŭ mărginitŭ numaĭ a-ĭ da o accepţiune pe care ĭ-o recunnoscŭ în unele casurĭ toţĭ elleniştiĭ: διὰ μέσου, *quo interveniente vel cujus opera aliquid perficitur*; bună óră: διὰ μέσου αὐτοῦ, διὰ μέσου ἀνθρώπων etc.[2].

Prin urmare, în lungulŭ Istruluĭ, adecă pe actualulŭ pămêntŭ românŭ, Sciţia se întindea pe unde curgeaŭ întregĭ şi se versaŭ în acestŭ fluviŭ doue rîurĭ marĭ: Porata şi Tiarantus.

Porata, prima apă tributariă a Dunăriĭ despre resăritŭ, este cu cea maĭ perfectă certitudine topică şi chĭarŭ fonetică Prutulŭ.

Tiarantus, allŭ douilea rîŭ maĭ spre appusŭ, nu póte fi érŏşĭ decâtŭ Siretulŭ, nu numaĭ prin posiţiunea ĭ geografică, dérŭ pênĕ şi prin nume, căcĭ în dialectele ellenice confundându-se τ cu σ, *Tiarantus* este *Siarantus* întocmaĭ ca τύρβη=σύρβη[3].

In Constantinŭ Porfirogenetŭ, sunt acumŭ optŭ secolĭ, ambele rîurĭ sunt numite: Βρούτος şi Σέρετος[4].

2) HENRICUS STEPHANUS, **Thesaurus Græcæ linguæ**, rec. Hase et Dindorf, ed. Firmin Didot, t. 5, p. 825.

3) CURTIUS. **Griechische Etymol.**, Leipzig, 1869, in-8, p. 213.

4) **De administrando Imperio**, rec. Bekker, Bonnæ, 1840, in-8, p. 171, cap. 38.

Nu luâmŭ assupră-ne a decide, pe care anume dintre affluinţiĭ Prutuluĭ sĕŭ dintre aĭ Siretuluĭ va fi numitŭ Erodotŭ: Ararus, Naparis şi Ordessus; căcĭ nu vedemŭ în testŭ sĕŭ în natură nicĭ unŭ indice susceptibilŭ a ne conduce la unŭ resultatŭ sicurŭ.

Criticulŭ russŭ Nadezdin, a căruĭ ideiă despre copprinsulŭ territorialŭ allŭ Sciţieĭ este cea maĭ apropiată de a nóstră propriă şi carele de assemenea înţellegea διὰ μέσου prin *miḑŭ-locire*, dérŭ trecu pré-ĭute peste unŭ puntŭ atâtŭ de capitalŭ, crede că Ararus arŭ fi Moldova, Naparis Bistriţa şi Ordessus Berladulŭ, căte-trelle versându-se în Siretŭ.[5]

Possibilŭ, dérŭ nu probatŭ.

Dintre numirile actuale alle differiţilorŭ affluinţĭ aĭ Prutuluĭ şi Siretuluĭ: Gigiă, Sarata, Nîrnova, Lăpuşna, Tighecĭu, Trotuşŭ, Putna, Rîmnicŭ, Buzĕŭ etc., tóte sunt cu multŭ maĭ moderne, şi nicĭ una nu sémĕnă întru cătŭ-va cu Naparis, Ordessus şi Ararus.

A defini precisa posiţiune a acestorŭ treĭ rîurĭ e nu numaĭ peste putinţă, dérŭ arŭ fi chĭarŭ o întreprindere cĭudată, de óră-ce nu sciea s'o facă însuşĭ «părintele istorieĭ», căruĭ informatoriĭ seĭ se parŭ a-ĭ fi datŭ în privinţa lorŭ o noţiune confusă.

Acéstă lacună nu este singură.

Despre Ialomiţa şi Argeşŭ, deşi ambele se vérsă dreptŭ în Dunăre, totuşĭ nu s'a spusŭ luĭ Erodotŭ absolutamente nemicŭ, affară numaĭ dóră că maĭ sunt *altele multe*: καὶ ἄλλων πολλῶν.[6]

Şi cumŭ óre să ceremŭ dela dênsulŭ o maĭ mare dosă de claritate, cândŭ nu maĭ departe decâtŭ în secolulŭ XVII, într'o epocă fórte modernă, noĭ vedemŭ pe Paulŭ de Aleppo căllĕtorindŭ ellŭ-însuşĭ prin tótă Muntenia, ş'apoĭ assicurându-ne «din spusa locuitorilorŭ» că ea possedă: «doue-ḑecĭ şi şépte rîurĭ ca Oltulŭ, venindŭ tóte din Ungaria şi versându-se tóte în Dunăre, pe lôngă altele nenumerate»![7]

Cu cătŭ maĭ essactŭ este moşulŭ Erodotŭ, carele afflase pênĕ şi aceĭa că Prutulŭ e maĭ lungŭ decătŭ Siretulŭ!

In adevĕrŭ, cellŭ ănteiŭ numeră 340,000 stênḑenĭ, pe cândŭ cellŭ-l'altŭ numaĭ 280,000.[8]

Acumŭ o cestiune.

§ 10.

SEMNIFICAŢIUNEA TERMENILORŬ PRUTŬ ŞI SIRETŬ IN LIMBA SCITICĂ.

Ce însemna *Prutŭ* şi *Siretŭ* la Sciţĭ?

Să ne întrebămŭ maĭ ănteiŭ: ca ce felĭu de limbă vorbĭaŭ acelle diverse popóre confederate dela nordulŭ Pontuluĭ, pe carĭ Erodotŭ iĭ botéză Sciţĭ?

Ellŭ-însuşĭ ni spune că sciticesce *oior* vrea să ḑică bărbatŭ şi *pata* a uccide: «οἰὸρ γὰρ καλεῦσι τὸν ἄνδρα, τὸ δὲ πατὰ, κτείνειν.»[1]

Ambele vorbe sunt de cea maĭ evidinte origine indo-europeă.

Oior—bărbatŭ, este zendiculŭ *air*, conservatŭ pênĕ astă-ḑĭ în limba arménă; este samscritulŭ *vîra*, este latinulŭ *vir*, goticulŭ *vair*, litvanulŭ *wyras*, celticulŭ *gwr* etc.[2]

Pata—a uccide, e samscritulŭ *bad*, elleniculŭ πατάσσω, latinulŭ *batuere*, slaviculŭ *biti*, românesculŭ *batte*, şi altele.[3]

5) **Herodotova Skithiia obiasnennaia czrez sliczenie s miestnostiami, în Zapiski Odesskago Obsczestva Istorii,** Odessa, 1841, in-4, t. 1, p. 75.

6) IV, 50.

7) **Travels,** II, 351: „We were told that seven-and-twenty streams, like the great river Oltao, which we crossed in boats, pass through the land of Walachia, coming from the country of the Majars, and throw themselves into the Danube, without mentioning numberless others. Blessed be God!"

8) ~~FRUNDESCŬ~~, **Dicţ. topogr.,** 383, 440.

1) ~~IV, 110.~~

2) ~~EICHHOFF,~~ **Parallèle des langues,** Paris, 1836, in-4, p. 157.

3) MEULLENHOFF, în **Monatsberichte der Berliner Academie,** 1866, p. 555, susţine că *οἰόρ-πατα* nu însemna la Sciţĭ pe uccidetorĭ de bărbaţĭ, precumŭ se înşellase Erodotŭ, ci pe stăpânĭ de bărbaţĭ, încâtŭ *pata* coincidă cu zendiculŭ *paiti* — stăpânŭ, litvanulŭ *patis* etc. — De aceĭaşĭ opiniune este CUNO, **Forschungen im Gebiete der alten Völkerkunde,** Die Skyten, Berlin, 1871, in-8, p. 197, 316. — Deşi termenulŭ e d'o potrivă arianŭ în ambele casurĭ, noĭ totuşĭ din parte-ne nu ni permittemŭ a ne abatte dela testulŭ precisŭ allŭ luĭ Erodotŭ.

Astŭ-felĭu dérŏ, deşi în sînulŭ confederaţiuniĭ scitice trebuĭa neapĕratŭ să fi fostŭ întrate pe planulŭ secundarŭ unele elemente turanice, totuşĭ limba predomnitóriă era ariană, adecă de aceĭa-şĭ tulpină cu dialectele samscrite, zende, germane, celte, slavice etc.

O dată constatatŭ acestŭ criteriŭ, dispare orĭ-ce difficultate de a întrevedé etimologia cuvêntuluĭ *P+r+t* în radicala samscrită *pâr*, la Zenḑĭ *pĕrĕ*, grecesce περάω — a trece, de unde indianulŭ *pâra*—malŭ, persiculŭ *pĕrĕtu*—podŭ, elleniculŭ πόρος —drumŭ, germanulŭ *Furt* etc.[5]

Celţiĭ aŭ păstratŭ cuvêntulŭ *frut* chĭarŭ în înţellesŭ de fluviŭ.[6]

«Porata» însemna dérŏ la Sciţĭ: *trecĕtóriă*.

E ce-va maĭ difficilă de urmăritŭ provenința cuvêntuluĭ Siretŭ, a căruĭa formă din evulŭ mediŭ, după cumŭ o vedemŭ în Porfirogenetŭ, în fŏntâne latine[7] şi'n actele române,[8] este *Seretŭ*, érŭ tipulŭ primitivŭ, pe care'lŭ putemŭ deduce din Τιάραντος allŭ luĭ Erodotŭ şi care este conformŭ cu legea fonetică a priorităţiĭ relative a vocaleĭ *a*, cată să fi fostŭ *Saratŭ*.

In litteratura filologică modernă se cĭocnescŭ în acéstă privinţă treĭ op'niunĭ differite.

Rawlinson crede că *Tiarantus* este *Ter+antus*, avêndŭ în prima gĭumĕtate radicala *ter* din maĭ multe alte numĭ fluviale, ca Is-*ter*, *Tyr*-as séŭ Dnies-*ter*, *Ter*-mus, *Tru*-entus etc., cu semnificaţiunea generală de rîŭ, érŭ în a doua giumĕtate copprinḑêndŭ suffissulŭ *ant* din Scam-*ander*, Mae-*ander*, Tru-*entus*, Casu-*entus*, Fr-*ento* etc., astŭ-felĭu că prin ambele giumĕtăţĭ *Tiarantus* correspunde luĭ *Truentus*, astă-ḑĭ *Trent*, o apă în Anglia.[9]

Cuno susţine că *Tiarantus* n'arŭ fi decâtŭ o formă maĭ vechiă a numeluĭ slavicŭ fluvialŭ *Cerna*, pe care 'lŭ preface în *Tiarna*, maĭ adăogândŭ că între *Tiarantus* şi *Tiarna* essistă aceĭaşĭ relaţiune ca grecesce între θεραποντ în θεράπαινα şi între θεράπνη.[10]

Ambele părerĭ se distingŭ printr'o învederată artificialitate.

Pictet offeră o etimologiă ce-va maĭ seriósă.

Ellŭ vede în *Tiarantus* termenulŭ samscritŭ *taranta*, torrinte de plóiă, oceanŭ, o formă augmentată a participiuluĭ presinte *tarant* din radicala *tri*, a trece, a se străcura, a înnota.[11]

Din dată ce se constată înse identitatea Tiarantuluĭ erodotianŭ cu actualulŭ *Siretŭ* şi cu Σέρετος allŭ luĭ Porfirogenetŭ, căte-trelle opiniunile se înlătură dela sine din discuţiune, fondulŭ cuvêntuluĭ remănêndŭ nu *tr*, ci *sr*.

In adevĕrŭ, dela radicala ariană *sru*—a curge, derivă terminulŭ samscritŭ *srav-anti*, fluviŭ, carele esplică pe deplinŭ pe *Tiarantus*=*Sar+antus* allŭ luĭ Erodotŭ, de unde prin supprimerea nasaleĭ, întocmaĭ ca în *vasanti*=*vasati*[12], se nasce *Sar-at*, prototipulŭ directŭ allŭ *Siretuluĭ*.

«Siretŭ» însemna dérŏ la Sciţĭ : *fluviŭ*.[13]

§ 11.

OLTULŬ DE GIOSŬ SUB NUMELE DE MARIS.

Sciţia nu se întinde în Erodotŭ numaĭ pênĕ la Siretŭ, după cumŭ credea Nadezdin, ci maĭ spre appusŭ pênĕ la rîulŭ Μάρις.

Passagiulŭ, pe care'lŭ reproduseserămŭ maĭ susŭ, nĭ-o spune fórte limpede.

Porata, Tiarantus, Ararus, Naparis şi Ordessus eraŭ alle Sciţieĭ în tótă lungimea cursuluĭ

5) BURNOUF, **Commentaire sur le Yaçna,** Paris, 1833, in-4, p. 513.—JUSTI, **Handbuch der Zendsprache,** Leipzig, 1864, in-8, p. 191.

6) ZEUSS, **Grammatica Celtica,** Berolini, 1868, in-8, t. 1, p. 80: „frut, flumen, rivus."—GLUECK, **Die bei Cæsar vorkommenden keltischen Namen,** München, 1857, in-8, p. 35.

7) ROGERIUS în ENDLICHER, 268: „fluvium qui Zerech dicitur."—THEINER, **Mon. Pol.,** I, 660: „episcopi Ceretensis" etc.

8) **Archiva istorică,** passim.

9) **History of Herodotus,** London, 1861, in-8, t. 3, p. 165.

10) **Op. cit.,** 234-5.

11) **Origines indo-européennes,** Paris, 1859, in-8, t. 1, p. 144.

12) Cf. BOPP, **Grammaire comparée des langues indo-européennes,** trad. Bréal, Paris, 1872, in-8, t. 4, p. 4.

13) In Donŭ, vechĭulŭ Tanais, marginea orientală a Sciţieĭ după Erodotŭ, se vérsă pênĕ astă-ḑĭ unŭ rîŭ de assemenea numitŭ *Seretŭ*. Veḑĭ antica geografiă russă **Kniga Bolszoi Czertezs,** ed. Spasskii, Moskva, 1846, in-8, p. 49: «pala v Don s Nagaiskoi strany rieka Seret.»— Unŭ altŭ *Seret* se află érăşĭ într'o regiune scitică, în Polonia despre hotarele Moldoveĭ. Veḑĭ SARNICKI, **Descriptio Poloniæ,** în MIZLER, I, 268.

lorŭ pe ambele mallurĭ: αὐτιγενέες ποταμοὶ Σκυθικοί, pe cândŭ Marisulŭ îĭ apparţinea de assemenea, înse numaĭ pe gĭumĕtate, venindŭ de aĭurĭ, şi anume din ţérra Agatirsilorŭ.

De ce înse Erodotŭ tace despre Ialomiţa şi Argeşŭ, rîurĭ maĭ apropiate, şi totuşĭ menţionéză Marisulŭ?

Fiindŭ-că prin acesta se desemna unulŭ din hotarele Sciţieĭ, érŭ apele dela fruntariă, chĭarŭ celle micĭ, sunt totŭ-d'a-una maĭ cunnoscute.

Care Românŭ în tótă Dacia n'a auḑitŭ, bună-óră, de Milcovŭ?

Aprópe toţĭ commentatoriĭ, ademeniţĭ de elementulŭ materialŭ allŭ cuvêntuluĭ, identifică Marisulŭ cu Mureşulŭ.[1]

Maris=Mureşŭ, sunetele în adeverŭ se potrivescŭ de minune; înse cea maĭ perfectă potrivélă fonetică este nullă în geografiă fără o potrivélă topică.

Degia Lindner bănuĭa în trécĕtŭ că Marisulŭ luĭ Erodotŭ póte să nu fie Mureşulŭ, ci maĭ currêndŭ Oltulŭ.[2]

Noĭ din parte-ne sperămŭ a rădica supposiţiunea erudituluĭ Germanŭ la trépta deplineĭ certitudinĭ.

Şi pentru acésta, ca şi pênĕ acumŭ, nu avemŭ nevoiă de a eşi din testulŭ luĭ Erodotŭ.

Ca basea argumentaţiuniĭ, ni potŭ servi următórele treĭ punturĭ:

1. E peste putinţă ca Erodotŭ să sară d'a-dreptulŭ dela Siretŭ la Mureşŭ, fără a menţiona unŭ fluviŭ intermediarŭ de importanţa Oltuluĭ; pe cândŭ e fórte possibilŭ viceversa a menţiona Oltulŭ, fără să fi auḑitŭ despre depărtatulŭ Mureşŭ.

2. E greŭ de creḑutŭ ca Erodotŭ să fi cunnoscutŭ Mureşulŭ, fără a sci totŭ-d'o-dată că nu se vérsă în Dunăre, ci în Tissa, încâtŭ trebuĭa să'lŭ lege cu acéstă din urmă printr'unŭ διὰ μέσου; pe cândŭ în privinţa Oltuluĭ nu încape nicĭ o intervenţiune, fiindŭ unŭ affluinte directŭ allŭ Istruluĭ.

3. Este impossibilŭ a căuta tocmaĭ la Murĕşŭ hotarulŭ Sciţieĭ, de óră-ce acéstă din urmă nu se întindea peste Carpaţĭ.

Astŭ-felĭu singura logică ni spune că Μαρις ποταμός nu e Mureşulŭ de astă-ḑĭ, ci Oltulŭ, a treĭa apă mare spre appusŭ de Prutŭ.

Acéstă conclusiune a bunuluĭ simţŭ se confirmă prin testurĭ.

Ştrabone, scriêndŭ în timpulŭ luĭ Cesarŭ, numesce ca şi Erodotŭ Oltulŭ Μάρισος, şi ca şi Erodotŭ n'a fostŭ înţellesŭ nicĭ ellŭ de către commentatorĭ.

Éccĕ passagiulŭ:

«*Ῥεῖ δὲ δι'αὐτῶν (Γετῶν) Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούιον, ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ Ῥωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον.*»

Lătinesce:

«Per Getas Marisus fluvius în Danubium labitur, quo Romani res ad bellum necessarias subvexerunt»[3].

Adecă:

«Prin Geţia *se vérsă în Dunăre* rîulŭ Marisus, *către care Romaniĭ aŭ înaintatŭ* tóte celle necessare pentru resboĭu».

Romaniĭ nu puteaŭ agĭunge la Mureşŭ fără să fi întratŭ ănteĭu în Tissa, maĭ mergêndŭ apoĭ în susŭ o bună buccată de locŭ.

Strabone nu scrie de pe auḑite ca Erodotŭ, ci după nesce indicaţiunĭ positive alle armateĭ romane, precumŭ nĭ-o spune ellŭ însuşĭ[4].

1) RENNEL, **The geographical system of Herodotus**, London, 1800, in-4, p. 414. — KÖPPEN, **op. cit.**, 13. — HEEREN, **Ideen**, I, 2, 275.—RAWLINSON etc.

2) **Skythien und die Skythen des Herodot**, Stuttgart, 1841, in-8, p. 138.

3) **Ed. Firmin Didot**, lib. VII, cap. 3, § 13, p. 253.

4) **Ibid.**, lib. I, cap. 2, p. 11.

Μάρισος nu este dérŏ Mureşulŭ, ci partea de gĭosŭ a Oltuluĭ prin care se descarcă în Dunăre: ῥεῖ δὲ δι'αὐτῶν Μάρισος ποταμὸς εἰς τὸν Δανούιον, şi pênĕ la care Romaniĭ, possedêndŭ degia Mesia, aveaŭ uşa deschisă: ᾧ τὰς παρασκευὰς ἀνεκόμιζον οἱ 'Ρωμαῖοι τὰς πρὸς τὸν πόλεμον.

Nemicŭ maĭ netedŭ, décă interpreţiĭ, între carĭ figuréză şi d. Rösler,[5] arŭ fi consultatŭ natura lucrurilorŭ, fără a se opri esclusivamente assupra assemĕnăriĭ nominale.

Maĭ éccĕ încă o probă totŭ atătŭ de decisivă.

Itinerariulŭ luĭ Antoninŭ, Tabla Peutingeriană şi Notitia Dignitatum enumeră în următorulŭ modŭ *dela appusŭ spre resăritŭ* o seriă de localităţĭ danubiane din Mesia:

ITINERARIULŬ ANTONINŬ:	TABLA PEUTINGERIANĂ:	NOTITIA DIGNITATUM:
Appiaria.	Appiaris.	Appiaria.
Transmariscam.	*Trasmarisca.*	*Transmarisca.*
Candidiana.	Nigrinianis.	Candidiana.
Teglicio.	Tegulicio.	Teglicio.
Dorostoro.	Durostero.	Durostoro [6].

Dorostoro, *Durostero* séŭ *Durostoro, Dristorŭ* în tóte monumentele din evulŭ mediŭ, este Silistria de astă-ḑĭ.

Prin urmare, *Transmarisca* se aflla spre occidinte în apropiare de acestŭ oraşŭ, nu înse immediatŭ, ci trecêndŭ peste alte doue localităţĭ: Teglicio séŭ Tegulicio, şi Candidiana numită altŭ-felĭu prin antitesă Nigriniana.

După Itinerariulŭ luĭ Antoninŭ, între Transmarisca şi Silistria se numeraŭ 53,000 paşĭ; după Tabla Peutingeriană, 49,000; luândŭ dérŭ o ciffră de conciliaţiune între celle doue de maĭ susŭ, căpĕtâmŭ ca ce-va destullŭ de positivŭ: 50,000, celĭa-ce, după calculiĭ celebruluĭ Canina, basaţĭ pe anticele mesurătorĭ romane autentice de prin muzeele Italieĭ, corespunde cu vr'o şépte-ḑecĭ pênĕ la şépte-ḑecĭ şi cincĭ kilometri.[7]

Căutândŭ acumŭ pe o mappă acéstă distanţă spre appusŭ de Silistria, dâmŭ peste puntulŭ unde din partea Românieĭ rîulŭ Argeşŭ se vérsă în Dunăre.

La Romanĭ particula *trans* la începutulŭ unuĭ nume localŭ indica maĭ totŭ-d'a-una o posiţiune lôngă o gură de rîŭ séŭ faţă'n faţă; noĭ ḑicemŭ «maĭ totŭ-d'a-una», fiindŭ-că aŭ pututŭ fi escepţiunĭ, deşi Mannert, maĭ puţinŭ reservatŭ, nu le admitte nicĭ de cumŭ, considerândŭ fenomenulŭ ca o regulă generală.[8]

Trans-marisca însemnéză: «în faţa rîuluĭ *Marisca*», întocmaĭ precumŭ *Trans-dierna* este: «în faţa rîuluĭ *Dierna*».

Éccĕ de ce toţĭ commentatoriĭ în unanimitate aŭ attribuitŭ castelluluĭ Transmarisca loculŭ Turtukaĭuluĭ de astă-ḑĭ, orăşellŭ turcescŭ situatŭ pe ţermulŭ danubianŭ bulgarŭ şi avêndŭ în faţă pe mallulŭ oppusŭ gura Argeşuluĭ.

De aci înse urméză necessarmente că acestŭ rîŭ, acollo unde se cĭocnesce cu Dunărea, se numĭa *Marisca.*

O consecinţă atătŭ de neapĕrată o înţellesese degia nu numaĭ Mannert[9], dérŭ şi Reichard [10], şi este cĭudatŭ cumŭ de n'a voitŭ s'o înţellégă Böcking, deşi fisséză şi ellŭ posiţiunea Transmariscâĭ, ca şi ceĭ-l'alţĭ, în faţa gureĭ Argeşuluĭ[11].

5) **Rom. Stud.**, 6: «Maris, in dem man die Maros Siebenbürgens wiedererkennt. Herodot lässt sie zwar in die Donau fliessen. Ebenso in viel unterrichteter Zeit noch Strabo etc.» Recurgêndŭ apoĭ la paradossŭ, affirmă că Erodotŭ şi Strabone credeaŭ că Tissa e affluintele Mureşuluĭ. Dérŭ eĭ n'o menţionéză. Insuşĭ d. Rössler ḑice: «Wird die Theiss von beiden nicht erwähnt». Cum dérŏ o credeaŭ!

6) Ap. BÖCKING, **Notitia Dignitatum,** Bonnae, 1853, in-8, t. 1, p. 102, 453.

7) CANINA, **L'architettura romana,** Roma, 1840, in-8, t. 2, p. 139.

8) MANNERT, **Res Traiani ad Danubium,** Norimbergae, 1793, in-8, p. 26: «syllaba Trans qua semper castella ultra flumen in barbarico posita signantur.»

9) **Geogr.**, VII, 114.

10) **Orbis antiquus,** Dacia.

11) **Notitia dignitatum,** I, 464, — D. BOLLIACU, **Topographie de la Roumanie,** Paris, 1856, in-8, cădu într'o contradicţiune şi maĭ curiósă, căcĭ la pag. 27 d-sea mărturesce că Transmarisca se aflla pe loculŭ Turtukaiuluĭ, adecă în faţa Argeşuluĭ, şi totuşĭ la p. 6 affirmă că Ialomiţa se numĭa Mariscus: «la Jalomitza, ancien Mariscus»!! — D. VAILLANT, **La Romanie,** I, 85, ne assicură că Dîmboviţa «s'appelait jadis Marisca».

Forbiger nu se sfiesce a vedé lucrurile întocmaĭ ca Mannert şi Reichard: «Transmarisca, eine der Mündung des Mariscus gegenüber gelegene starke Festung»[12].

Maĭ pe scurtŭ, décă Transmarisca se afla în adevĕrŭ în faţa Argeşuluĭ, ceĭa-ce nu contestă nemini, atuncĭ vrêndŭ-nevrêndŭ cursulŭ de gĭosŭ allŭ acestuĭ rîŭ purta numele de *Marisca.*

Este unŭ faptŭ scosŭ din sfera dubiuluĭ.

In adevĕrŭ, Geografulŭ Ravennatŭ, lucrândŭ în secolulŭ IX după fontâne geografice vechĭ, pune în Dacia «fluvius *Mariscus*»[13].

Astŭ-feliŭ Argeşulŭ se chiăma «Marisca» séŭ Mariscus».

Inse desininţa *iscus-isca*, fie lătinesce, fie grecesce, denótă unŭ deminutivŭ.

Mariscus séŭ *Marisca* însemnéză «Maris-*micŭ*».

Este dérŭ învederatŭ că'n apropiare trebuia să fi essistatŭ sub numele de «Maris», fără epitetŭ, unŭ altŭ rîŭ maĭ voluminosŭ decâtŭ Argeşulŭ, şi acesta póte fi numaĭ Oltulŭ.

«Mariscus» către «Maris» se află în aceĭa-şĭ relaţiune nominală ca «Pruteţulŭ» către «Prutŭ», «Dâmboviciópra» către «Dămboviţa», «Olteţulŭ» către «Oltŭ» etc.

Este unŭ lucru surprinḑetorŭ, cumŭ de aŭ putŭtŭ commentatoriĭ să recunnóscă că Argesulŭ se chiăma *Marisca*, şi'n acellaşĭ timpŭ să nu voéscă a înţellege că Oltulŭ se numĭa *Maris!*

Aşa dérŭ identitatea «Marisuluĭ» cu actualulŭ Oltŭ o demonstră:

1. Punerea acestuĭ fluviŭ de către Erodotŭ la marginea occidentală Sciţieĭ, a căriĭ întindere spre appusŭ nu trecea peste Carpaţĭ;

2. Reversarea «Marisuluĭ» erodotianŭ immediatŭ în Dunăre, pe cândŭ Mureşulŭ cellŭ transcarpatinŭ e nu numaĭ pré depărtatŭ, dérŭ încă se vérsă în Tissa;

3. Testulŭ luĭ Strabone despre înaintarea de peste Dunăre a armelorŭ romane contra Dacilorŭ anume către gurele «Marisuluĭ»;

4. Vechia numire de «Maris-micŭ», sub care era cunnoscutŭ rîulŭ Argeşŭ, vecinŭ allŭ Oltuluĭ.

Dérŭ maĭ este o probă. . .

§ 12

AGATIRSII.

In passagiulŭ reprodusŭ maĭ susŭ, Erodotŭ ni spune că Marisulŭ vine din ţérra Agatirsilorŭ.

Dérŭ cine eraŭ acestĭa şi unde lŏcuĭaŭ?

«Agatirsiĭ, — ḑice Erodotŭ, — se distingŭ prin portulŭ cellŭ maĭ desfĕtatŭ *şi prin podóbe de aurŭ*»: Ἀγάθυρσοι δὲ, ἁβρότατοι ἄνδρες εἰσὶ, καὶ χρυσοφόροι τὰ μάλιστα [1].

După ce descrie apoĭ communismulŭ acestuĭ curiosŭ poporŭ, la care femeiele apparţineaŭ tuturora, încâtŭ bărbaţiĭ trăiaŭ într'o eternă fráţiă à-la-Fourier fără certe de gelosiă, Erodotŭ adaugă că «în celle-l'alte Agatirsiĭ urméză *obiceelorŭ tracice*»: τὰ δ'ἄλλα νόμαια Θρήϊξι προσκεχωρήκασι.

Impressionaţĭ de abundinţa auruluĭ, commentatoriĭ aprópe în unanimitate caută pe Agatirsĭ în Transilvania [2], érŭ Nadezdin în partea occidentală a Moldoveĭ de susŭ, perḑêndŭ

12) **Geogr.**, III, 1097.

13) **Ravennatis anonymi cosmographia**, ed. Pinder et Parthey, Berolini, 1860, in-16, p. 179 (IV, 5).

1) IV, 104.— CARL RITTER, **Vorhalle**, 287: «Was Herodot von den Agathyrsen sagt, dass sie sehr schön gekleidet oder in weiche Kleider gehüllt gingen (*ἁβρότατοι*, i. e. mit zarten, schönen Kleidern), viel Goldschmuck trügen etc. Jenes *ἁβρότατοι ἄνδρες* (lautissimi) kann nicht, wie man wohl gesagt, als Weichlinge gelten, da im Gegentheil diese Agathyrsen, wenn sie schon Anfangs den Skythen ihre Hülfe verweigern, nachher sich sehr tapfer und keineswegs als ein rohes Volk benehmen, wie etwa ihre Nachbarn, die Melanchlänen und Androphagen. Dasselbe Beywort, welches Herodot bezeichnend ihnen beylegt, findet sich in Orpheus dem Argonaut,—bey den weichgekleideten Mäoten (*Μαιώτας ἁβροχίτωνας*, i. e. molliter et delicate tunicatos b. Gesner)».

2) RENNEL, **op. cit.**, 414.— HEEREN, I, 1, 94.—KÖPPEN, 13, 68.—NIEBUHR, I, 377.—etc.

cu totulŭ din vedere cea-l'altă particularitate nu maĭ puţinŭ semnificativă: obiceele tracice.

Pentru ca testulŭ luĭ Erodotŭ să fie cu desevĕrşire împăcatŭ, cată să găssimŭ nu numaĭ o regiune aurósă, ci încă în vecinĕtatea Tracilorŭ, séŭ cellŭ puţinŭ să n'o despărţimŭ de dênşiĭ prin nestrăbăttuta barrieră a Carpaţilorŭ; ş'apoĭ o regiune la sudŭ de munţĭ, érŭ nu la nordŭ, căcĭ décă nu podóbele de aurŭ, încaĭ « portulŭ cellŭ maĭ *desfĕtatŭ* » nu simpatisă cu crivĕţulŭ.

Avemŭ dérŏ la mână patru criterie fórte positive pentru a dęscoperi ţérra Agatirsilorŭ:

1. Mine de aurŭ;
2. Apropiarea de hotarele Tracieĭ;
3. O esposiţiune sudică;
4. Porţiunea superióră a unuĭ fluviŭ ce se vérsă în Dunăre.

Noĭ ḑicemŭ *porţiunea superióră*, căcĭ testulŭ luĭ Erodotŭ nu implică nicĭ de cumŭ isvorîrea, ci numaĭ simpla trecere a Marisuluĭ prin pămêntulŭ Agatirsilorŭ înainte de a attinge Sciţia: ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ.

Aceste patru condiţiunĭ essenţiale le întrunesce întréga zonă sub-munténă a Ţerreĭ-Românescĭ, pe care despre nordŭ o apĕră Carpaţiĭ, la miḑŭ-locŭ o despică Oltulŭ, érŭ la o cóstă o scaldă Dunărea, punêndo în contactŭ cu Tracia.

La ambele capete alle acestuĭ lungŭ brâŭ de pămêntŭ, la capĕtulŭ spre Temeşiana şi la capĕtulŭ spre Moldova, degia Neigebaur recunnoscuse urmele essistinţĭ alle uneĭ sistematice estracţiunĭ de aurŭ din epoca Romanilorŭ[3].

In timpulŭ luĭ Erodotŭ înse progressulŭ montanisticŭ nu mersese pênĕ acollo.

Căutarea auruluĭ în arina rîurilorŭ, carĭ îllŭ carră cu deosebire în urma ploilorŭ, maĭ totŭd'a-una redusŭ în pulbere, dérŭ câte o dată chĭarŭ cu buccăţĭ fórte marĭ [4], este modulŭ primordialŭ, întrebuinţatŭ din vechime la tóte popórele şi descrisŭ în litteratura chinesă degia cu 2,000 de annĭ înainte de nascerea Mântuitoruluĭ [5].

Erodotŭ nĭ-o spune şi ellŭ într'o mulţime de passage [6].

Aşa dérŭ avuţia de aurŭ a Agatirsilorŭ nu consista în ascunsele vine din sînulŭ pămêntuluĭ, ci în aurosulŭ nâsipŭ allŭ apelorŭ; şi tocmaĭ în regiunea de susŭ a Munteniеĭ ne întîmpină cu grămadă undele celle purtătóre de aurŭ, Argeşulŭ, Topologulŭ, Dâmboviţa, şi-róĭe maĭ mĕnunte şi regele tuturora: Oltulŭ [7].

§ 13

AURULU OLTÉNU IN CIMITIRULU PRE-ISTORICU DELA HALLSTADT.

Inainte de a păşi maĭ departe cu analisa critică a geografieĭ luĭ Erodotŭ, ni adducemŭ a-minte promissiunea dată în Studiulŭ II de a limpeḑi istoria primitivă a esportaţiuniĭ commerciale a auruluĭ olténŭ; o cestiune fórte interessantă, menită a arrunca o raḑă de lumină assupra uneĭa din numerósele probleme alle aşa numiteĭ archeologie pre-istorice.

3) **Beschreibung der Moldau und Walachei**, Breslau, 1854, in-8, p. 107: «Von dort (Piatra tăiată) läuft eine Parallelkette von dem Hauptstock der Karpathen auf dem linken Ufer der Bistritza unter dem Namen Halenka und Pipernik fort, die Urgebirgsformation beibehaltend, bis nach Piatra. Die Kette sendet einen Nebenzweig östlich gegen Baja: dort finden sich Spuren alter Goldbergwerke, wie im Ural, besonders am Bache Bogata d. h. reich, zu Nikadien und Sirna. Man kann die alten Arbeiten beinahe drei Stunden weit verfolgen; auch in dem festen Gebirge findet man anstehende Goldgänge; z. B. bei Bresleni, westlich von Hango, an der Bistritza, dem alten Goldflusse.—Auch in Vulkanerthale des Syl, in der Walachei, findet man Spuren des Bergbaues früherer Zeit, besonders von Goldwäschereien, zu deren Schutze wahrscheinlich die beiden römischen Castra bei Bombesti und Poutscheni erbaut worden sind.»

4) Vedĭ BÖHM, **Geschichte des Temeser Banats**, Leipzig, 1861, in-8, t. 2, p. 132, despre o bucată în greutate de 90 galbenĭ, găssită în apa Nera din Banatŭ şi conservată în Museulŭ Naturalŭ din Viena.

5) TIEN-KONG-KAI-W, ap. HŒFER, **Histoire de la chimie**, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 19.

6) III, 106; IV, 195; V, 101 etc.

7) TUNUSLII, trad. Sionŭ, p. 37: «Aurulŭ se esploatéză din nisipulŭ rîurilorŭ Oltulŭ, Topologŭ, Argeşulŭ şi Dîmboviţa, de cătră Ţiganiĭ domnescĭ numiţĭ rudarĭ».—NEIGEBAUR, **op. cit.**, 108: «Fast in allen Flüssen, welche die Ebene zwischen dem Oltez oder Olto und der Jalomitza durchströmen, zeigen sich Spuren von Goldsand».

In anniĭ trecuţĭ făcuse unŭ mare sgomotŭ în lumea sciinţifică descoperirea la Hallstadt în Austria Superióră, adecă în archiducatulŭ austriacŭ de peste Ens, a unuĭ întregŭ cimitirŭ dintr'o epocă fabulósă.

După calculiĭ ceĭ maĭ moderaţĭ, acestŭ immensŭ câmpŭ mortuariŭ, compusŭ din câte-va miĭ de grópe, este cu patru, cincĭ şi chĭarŭ şésse secolĭ maĭ vechĭu de nascerea Mântuitoruluĭ, încâtŭ în terme mediŭ coincidă anume cu timpulŭ luĭ Erodotŭ, séŭ maĭ bine ḑicêndŭ allŭ dominaţiuniĭ Agatirsilorŭ la cataractele Dunăriĭ [1].

Intre celle-l'alte lucrurĭ dela Hallstadt, attenţiunea archeologieĭ a fostŭ nu puţinŭ escitată prin presinţa maĭ multorŭ obiecte de aurŭ.

S'aŭ ivitŭ pênĕ acumŭ doue diverse teorie assupra proveninţeĭ commerciale a acestuĭ metallŭ, pe care nu'lŭ offeră acollo însă-şĭ localitatea.

Chimistulŭ Fellenberg, după ce arrétă prin analisă că aurulŭ dela Hallstadt se compune din 73.78 părţĭ curate, 11.06 de argintŭ şi 15.16 de cupru, fără nicĭ unŭ ammestecŭ de platină, conchide apoĭ că nu putea fi addusŭ din Uralĭ, ci maĭ currêndŭ din Transilvania [2].

Acéstă conclusiune s'a părutŭ tuturorŭ atâtŭ de plausabilă, încâtŭ Figuier, allŭ căruĭa necontestatŭ meritŭ este de a fi cellŭ maĭ bunŭ vulgarisatorŭ allŭ sciinţelorŭ naturale, o repetă ca ce-va positivŭ: «l'or était *sans doute* éxtrait des mines de la Transilvanie» [3].

O singură împregiurare distruge acéstă teoriă.

Ardéluluĭ îĭ lipsesce cu desevĕrşire o mare arteriă fluvială, fără agiutorulŭ căriĭa, de nu astă-ḑĭ în secolulŭ drumurilorŭ de ferrŭ, cellŭ puţinŭ în depărtata anticitate, cândŭ orĭ-ce alte câĭ de communicaţiune se distingeaŭ prin cea maĭ perfectă nullitate, era peste putinţă o întinsă mişcare mercantilă [4].

Insu-şĭ Mureşulŭ, cellŭ maĭ voluminosŭ rîŭ allŭ Transilvanieĭ, nu este decâtŭ unŭ affluinte allŭ Tisseĭ, carea la rôndulŭ seŭ plătesce tributŭ Dunăriĭ, ambele făcêndŭ în cursulŭ lorŭ unŭ ocolŭ fórte lungŭ pênĕ a veni să'şĭ desfunde apele în albia danubiană.

Lipsită de ţermiĭ unuĭ fluviŭ nedependinte şi ermeticesce închisă din tóte părţile între zidurĭ de munţĭ, carĭ îĭ formézǎ o formidabilă barrieră maĭ cu sémă despre occidinte, Transilvania se affla în impossibilitate de a approvisiona cu aurŭ tocmaĭ Hallstadtulŭ.

Nu e dérŏ de mirare că s'a maĭ încercatŭ să'şĭ facă locŭ o altă teoriă esplicativă.

Baronulŭ Sacken crede că aurulŭ dela Hallstadt arŭ fi originarŭ din Gastein, situatŭ nu departe de acollo, basându'şĭ opiniunea pe unŭ fragmentŭ allŭ luĭ Polibiŭ, conservatŭ de cătră Strabone [5].

Din nenorocire inse, în locŭ de a susţine pe d. Sacken, fragmentulŭ în cestiune îllŭ combatte.

In adevĕrŭ, ce ḑice Polibiŭ?

Cumŭ-că *în ḑillele selle,* adecă cu vr'o douĭ secolĭ înainte de Cristŭ, se descoperise la nordulŭ Illirieĭ o mină *de o estremă abundinţă,* astŭ-feliŭ că d'o dată făcuse a scade preţulŭ auruluĭ în tótă Italia [6].

1) SACKEN, **Das Grabfeld von Hallstadt in Oberösterreich,** Wien, 1868, in-4, p. 145: «Die zweite Hälfte des ersten Jahrtausends vor Chr.»

2) **Ibid.,** 119: «Die chemische Beschaffenheit ist nach Fellenberg (Mittheilungen der naturforschenden Gesellschaft zu Bern, 1864, 1865): 73. 78 Gold, II. 06 Silber, 15. 16 Kupfer, von Platin heine Spur. Es stammt nach des genannten Chemikers Vermuthung eher aus Siebenbürgen als aus dem Ural».

3) **L'homme primitif,** Paris, 1870, in-8, p. 391.

4) LIST, **Economie Politique,** trad. Richelot, Paris, 1857, in-8, p. 137: «C'est une règle générale que l'activité commerciale et la prospérité du littoral dépendent du plus ou moins d'importance du bassin fluvial auquel il se rattache. Qu'on jette les yeux sur la carte d'Italie, et l'on trouvera dans la grande étendue et dans la fertilité de la vallée du Pô l'explication naturelle de la supériorité marquée du commerce de Venise sur celui de Pise et de Gênes. Le commerce de la Hollande était alimenté par le bassin du Rhin et de ses tributaires; il dut surpasser celui des Anséates, dans la même proportion que ce bassin l'emportait en richesse et en fertilité sur ceux du Weser et de l'Elbe».

5) SACKEN, 119: «Die grösste Wahrscheinlichkeit aber spricht dafür, dass es in den unfernen Goldlagern der Tauernkette im Gasteiner oder Rauris-thale, die nachweislich schon in sehr alter Zeit, sicher schon vor den Römern ausgebeutet wurden, gewonnen worden sei. Strabo, IV, 208.»

6) Veḑĭ însuşĭ testulŭ în STRABONIS **Geographica,** rec. Müller et Dübner, Paris, 1853, in-8, p. 173.

Așa dérŏ :

1. Prima estracțiune a auruluĭ dela Gastein este cu multŭ posterióră obiectelorŭ de aurŭ dela Hallstadt ;

2. Aceste din urmă, după cumŭ le descrie însușĭ d. Sacken, sunt fórte puține și fórte supțirĭ, ceĭa-ce probéză—ḑice d-sea— «că metallulŭ era *fórte rarŭ* și *fórte scumpŭ*»[7], adecă doue cercustanțe într'o opposițiune diametrală cu *mulțimea* și *eftinĕtatea* din testulŭ luĭ Polibiŭ.

La cea ânteiă obiecțiune s'arŭ puté respunde că unele morminte dela Hallstadt se parŭ a fi din timpulŭ luĭ Polibiŭ; înse chĭarŭ în acestŭ casŭ remâne a se demonstra în speciă că aurulŭ nu se găsesce acollo în grópele celle maĭ vechĭ séŭ intermediare.

La a doua obiecțiune nu se póte respunde nemicŭ.

Pentru ca la Hallstadt aurulŭ să se fi bucuratŭ de mare raritate și de mare scumpete, ellŭ cată să fi fostŭ addusŭ dintr'o regiune depărtată.

Nu înse din Transilvania, ci dintr'o altă țérră avêndŭ la disposițiune callea commercială a Dunăriĭ, care duce dreptŭ în Austria Superióră.

Éccĕ-ne dérŏ revenițĭ pe nesimțite în Oltenia la auriferiĭ Agatirșĭ aĭ luĭ Erodotŭ : χρυσοφόροι τὰ μάλιστα.

Ne maĭ împinge totŭ aci însă-șĭ epoca cimitiruluĭ dela Hallstadt, a căruĭa cea maĭ vastă parte se referă la secolulŭ V înainte de Cristŭ.

Și nu numaĭ epoca, dérŭ pênĕ și composițiunea chimică a auruluĭ de acollo: aprópe 74 părțĭ curate pe lôngă carĭ abia 11 de argintŭ și 15 de cupru.

Nicĭ o dată aurulŭ ardelénŭ nu s'a rădicatŭ la unŭ assemenea gradŭ de puritate.

Éccĕ în astă privință nota, pe care aŭ bine-voitŭ a nĭ-o communica d. Dr. Bernath și d. professorŭ Stefanŭ Michăilescu :

«Aurulŭ se găsesce în Transilvania séŭ în stare nativă, sub formă cristallină (octaedrice «și derivatele) și ca incrustațiunĭ ușóre în gangă de porfirŭ cloritosŭ și quartzŭ, filóne ce «străbattŭ gressele carpatice și formațiunile gypsóse, unde se maĭ afllă și mineraie de py-«rită, blendă etc., séŭ în combinațiune cu tellurele, formândŭ mineralulŭ cunnoscutŭ sub nu-«mele de *sylvanită* (telluro-aurate de argintŭ) $3Te^6Au+Te^2Ag$. Mineraiele variază sub rap-«portulŭ avuțieĭ lorŭ; elle mergŭ avêndŭ aurŭ și argintŭ dela 2, 6, 10 pênĕ la 20 procente, «érŭ restulŭ este gangă. Composițiunea sylvaniteĭ, după d. Petz, este :

59, 97 tellure,
26, 97 aurŭ
11, 47 argintŭ,

«și restulŭ pênĕ la $^0/_0$ este formatŭ din antimoniŭ, cupru și plumbŭ. Vrea să ḑică sylvanita «copprinde aprópe 38 $^0/_0$ metallŭ estractibilŭ, din care 27 $^0/_0$ aurŭ».

In aurulŭ transilvanŭ întră cellŭ multŭ 20—30 părțĭ curate, pe cândŭ acella din cimitirulŭ dela Hallstadt ni offeră peste 70.

Orĭ-ce identificare e peste putință.

Să ne întórcemŭ acumŭ la aurulŭ olténŭ.

La începutulŭ secoluluĭ trecutŭ, cândŭ banatulŭ Oltuluĭ încăpuse sub dominațiunea Curțiĭ dela Vienna, gubernatorulŭ austriacŭ allŭ Craĭoveĭ comitele de Stainville se grăbi pe dată a înființa pentru speculațiunea avuțielorŭ metallice locale o deosebită societate commercială, care n'a întârḑiatŭ a constata că aurulŭ din năsipurile Oltuluĭ e **cu multŭ** *maĭ bunŭ*,

7) SACKEN, 76: «Die Feinheit des Drahtes erklärt sich wohl aus der Seltenheit des Goldes, das auch, wo es in unseren Gräbern in Plättchen vorkommt, ausserordentlich dünn ausgeschlagen erscheint; das Gold hatte also offenbar einen hohen Werth, und ein Stückchen dünnen Drahtes mag schon etwas namhaftes gegolten haben. Es hat nur die Stärke einer Stecknadel etc.»

maĭ purŭ, *maĭ frumosŭ* decâtŭ acellŭ din Transilvania, precumŭ de assemenea aurulŭ din Motru, din Lotru, din Rudarŭ şi din celle-l'alte ape alle Vălciĭ, Gor-giuluĭ şi Mehedinţuluĭ.[8]

Totŭ pe atuncĭ maiorulŭ austriacŭ Schwanz von Springfels, după ce studiase cestiunea la faţa loculuĭ, ḑice la 1720 că: «aurulŭ olténŭ este cu multŭ maĭ purŭ decâtŭ acella ce se găsesce în Transsilvania şi'n Ungaria»[9].

In fine în acellaşĭ annŭ éccĕ ce ni spune cu entusiasmŭ despre aurulŭ olténŭ naturalistulŭ Schendo Vanderbech, carele petrecea în Oltenia ca medicŭ în armata austriacă: «quod non «solum magis graduatum, utpote argenti miscella nequaquam inquinatum, Transilvanicum «aurum examinis iudicio praecellit, sed et copia rudium collectorum negligentiam compen-«sante, et insolita granulorum magnitudine distinguitur. Neque enim in solo fluvio Aluta, «sed et in Argisch et Dambovitza, in quibus frequens est huiusce aureae loturae cultus, «observare licuit, non auri tantum ramenta ac subtiliorem scobem separari, sed et lapides «ferme siliceos graviori pondere se commendantes, nulloque licet externo metallici vaporis «vestigio notatos, dein confractos tamquam nucleum aurum purissimum granulatum drachmæ «unius pondus saepe aequans in cavitate lapilli delitescens exhibuisse...»[10].

Astŭ-feliŭ însă-şĭ chimia se pronunţă contra transilvanismuluĭ şi pentru oltenismulŭ auruluĭ dela Hallstadt.

Unŭ assemenea verdictŭ este definitivŭ, şi demonstră încă o dată că sciinţa istorică nu póte agĭunge la o mare dosă de certitudine, décă nu va fi strînsŭ legată, după sistema luĭ Augustŭ Comte, cu tóte sciinţele positive, căcĭ istoria e omulŭ, érŭ omulŭ este prisma natureĭ.

Nu numaĭ în anticitate, cĭ chĭarŭ astă-ḑĭ aprópe totalitatea auruluĭ pusŭ în commerciŭ provine din spĕllarea năsipuluĭ auriferŭ[11].

Pe acestŭ terrêmŭ contingintele rîurilorŭ oltene arŭ puté fi unulŭ din celle ănteĭe, atâtŭ printr'o calitate fórte superióră a auruluĭ, precumŭ şi prin cantitate.

Pe la finea seculuĭ trecutŭ, profitândŭ de o occupaţiune militară, unŭ Russŭ îşĭ combinase unŭ serviciŭ de mésă din aurŭ olténŭ[12], érŭ generalulŭ Bawr ni spune că avusese occasiunĭ: «de a vedé ânnelle şi chĭarŭ vasse făcute din aurulŭ ce se găssesce în arina Oltuluĭ»[13].

De dincollo, pe cósta occidentală a crescetuluĭ Carpaţilorŭ, în aceĭa-şĭ linià şi'n aceĭa-şĭ apropiare de Dunăre, dérŭ într'o maĭ mică proporţiune şi nu scimŭ décă de o calitate analógă, Temeşiana ni offeră la rôndulŭ seŭ năsipŭ aurosŭ spre appusŭ de Mehadia în marea valle a Almaşuluĭ[14], care făcea şi ea parte în evulŭ mediŭ, precumŭ amŭ veḑutŭ în Studiulŭ I, din puterniculŭ banatŭ allŭ Severinuluĭ.

Éccĕ de unde, érŭ nicĭ decumŭ din Transsilvania şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ din Illiria, provine escellintele metallŭ observatŭ în obiectele dela Hallstadt.

8) SULZER, **Gesch. d. trans. Daciens,** I, 152-153: «Zur Zeit der österreichischen Regierung im Krajowaer Banate lieferte die vom Stainville errichtete Goldwaschergesellschaft *aus dem Altflusse gefischtes Gold, welches wiel hoher, reiner und schöner, als das siebenbürgische war*, für etliche 1000 Gulden jährlich ein... Stainville starb; die Gesellschaft bekam nichts mehr zu essen, und so hatte diess Goldwaschergeschäfte ein Ende, ob *man schon auch in dem Motrul und in dem Lotru im mehedinzer Bezirke, bis an den Buch Ruderiassa, sehr reiche Gänge der Goldkörnchen entdecket hatte*».

9) **Beschreibung der österreichischen Walachey,** 1720, în **Ungrisches Magazin,** III, 194: das hohe und reinste Gold, desgleichen in Siebenbürgen und Ungern nicht gefunden wird.»

10) **Valachiæ cis-alutanæ descriptio,** 1720, în KÖLESERI, **Auraria Romana-dacica,** ed. Seyvert, Posoni, 1780, in-8, nepaginatŭ.

11) DELAFOSSE, **Or,** în ORBIGNY, **Dictionnaire universel d'histoire naturelle,** Paris, 1861, in-8, t. 9, p. 145: «Ce sont les lavages des sables qui, dans presque toutes les parties du monde, fournissent la plus grande partie de l'or que l'on recueille pour les besoins du commerce». — Năsipulŭ brasilianu concurge annualmente pentru 24 millióne francĭ.

12) SULZER, 152: «Im letzten russischen Kriege prahlte ein gewisser russischer General mit einem kleinen Tisch-service der aus walachischem Golde verfertiget war.»

13) BAWR, **Mémoires historiques et géographiques sur la Valachie,** Francfort, 1778, in-8, p. 8: «Les gens du pays m'ont assuré, que plusieurs rivières de la Valachie charrient des grains d'or parmi le sable. *J'ai vû des bagues et des vases, faits de l'or qu'on trouve parmi le sable de l'Olta*».

14) BEUDANT, **Voyage minéralogique en Hongrie,** Paris, 1822, in-4, t. 2, p. 314, 326.

Esportațiunea auruluĭ de alluviune din Oltenia și'n parte din Temeșiana, adecă de pe țermiĭ Dunăriĭ de ambele laturĭ alle cataractelorŭ, de unde firesculŭ drumŭ commercialŭ se întinde departe în susulŭ fluviuluĭ pênĕ 'n ânima Germanieĭ, ni presintă dérŏ treĭ interessante epoce:

1. Cu câțĭ-va secolĭ înainte de Cristŭ, cândŭ zóna muntósă a Țerreĭ-Românescĭ era locuită de Agatirsĭ;

2. In sutimile X — XIV din evulŭ mediŭ, cândŭ epopeĭa Nibelungilorŭ. precumŭ amŭ veḑutŭ în paragrafulŭ precedinte, celebra aurulŭ din țérra Bass-*arabilorŭ*: «gold ûz Araby»;

3. In primiĭ annĭ aĭ seculuĭ trecutŭ, cândŭ gubernamentulŭ austriacŭ se apucase cu multă activitate a rădica susŭ în Oltenia industria spellăriĭ auruluĭ fluvialŭ, pênĕ ce succesulŭ începutuluĭ s'a paralisatŭ prin mórtea înțellegintеluĭ comite de Stainville.

Nu maĭ vorbimŭ despre periodulŭ romanŭ, fiindŭ maĭ cunnoscutŭ[15].

§ 14.

CE INSEMNA CUVÊNTULŬ MARIS LA SCIȚI?

Din celle de maĭ susŭ resultă că:

1. Territoriulŭ românŭ dela Nistru pênĕ la Oltŭ apparținea în epoca luĭ Erodotŭ Scițilorŭ;
2. Spre appusŭ de Oltŭ și'n susulŭ ambilateralŭ allŭ acestuĭ fluviŭ locuiaŭ Agatirsiĭ;
3. Oltulŭ, carele despărțĭa pe Sciţĭ de Agatirsĭ, se chiămа Maris în porțiunea inferióră la reversarea'ĭ în Dunăre și pe malulŭ seŭ orientalŭ pe unde forma hotarulŭ Sciției.

Opiniunea generală este că termenulŭ «Maris» arŭ deriva dintr'o temă *mar*, apă, de unde sanscritulŭ *mîra*, celticulŭ *mor*, goticulŭ *marei*, latinulŭ *mare*, slaviculŭ *more*, litvanulŭ *mares* etc.[1]

Ḑicerea arŭ puté fi nu numaĭ ariană, dérŭ și turanică, căcĭ în limba mongolă de assemenea *muran* însemnéză fluviŭ[2], ba încă se maĭ anină în códa maĭ tuturorŭ numilorŭ fluviale: Aikra-*muran*, Kuk-*muran*, Un-*muran*, Akry-*muran*, Djaghin-*muran*, Djurdja-*muran* etc.[3].

Din dată înse ce s'a demonstratŭ caracterulŭ Marisuluĭ de fruntariă între Sciția și Agatirsia, ni se presintă o altă etimologiă maĭ correctă.

In limba samscrită *marŷâ* vrea să ḑică hotarŭ[4].

In ramura eranică a familliеĭ indo-europee sonulŭ *ŷ* din acestŭ cuvêntŭ se sibilléză, astŭfeliŭ că persianesce și armenesce hotarulŭ se chĭamă *marz*.

In limba albanesă, interessantulŭ restŭ allŭ vechĭuluĭ graiŭ tracicŭ, verbulŭ *mar-oĭg* esprimă ideia de «a termina».

Radicala samscrită este *mar*, a despărți, de unde greculŭ μερί-ζω etc.

Maris, ca anticulŭ nume allŭ Oltuluĭ, va fi însemnândŭ dérŭ în limba scitică: «hotarŭ».

§ 15.

SIGINNII.

In timpulŭ luĭ Erodotŭ commerciulŭ auruluĭ înavuțĭa pe mallulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ nu numaĭ pe Agatirsĭ, dérŭ și pe veciniĭ lorŭ din Temeșiana, carĭ se parŭ a fi giucatŭ atuncĭ unŭ rolŭ de samsarĭ între dênșiĭ și între popóre maĭ obscure din centrulŭ Europeĭ.

Testulŭ sună:

«.... *Ταφαὶ μὲν δὴ Θρηΐκων εἰσὶ αὗται. Τὸ δὲ πρὸς βορέεω ἔτι τῆς χώρης ταύτης, οὐδεὶς ἔχει φράσαι τὸ ἀτρεκὲς οἵτινές εἰσι ἀνθρώπων οἱ οἰκέοντες αὐτὴν, ἀλλὰ τὰ πέρην ἤδη τοῦ Ἴστρου ἐρῆμος χώρη φαίνεται ἐοῦσα καὶ ἄπειρος. Μούνους δὲ δύ-*

15) Cf. maĭ susŭ § 12, nota 3.

1) SAFARIK, **Slow. Staroz.**, 408.

2) DU HALDE, **Description de la Chine**, La Haye, 1736, in-4, t. 4, p. 52: «Mouren signifie rivière en langue mongole». — SCHLEGEL, **Sinico-Aryaca**, Batavia, 1872, in-8, p. 18, crede că tema ariană *mar*, apă, este unŭ imprumutŭ din limba chinesă: «*ma*, eau.»

3) ABULGASI BAHADUR CHAN, **Historia Mongolorum**, ed. Rumiantzov, Casani, 1825, in-8, p. 27.

4) BÖHTLINGK und ROTH, **Sanskritwörterbuch**, Petersb., 1855, in-4, t. 5, p. 589.

ναμαι πυθέσθαι οἰκέοντας πέρην τοῦ Ἴστρου ἀνθρώπους τοῖσι οὔνομα εἶναι Σιγύννας, ἐσθῆτι χρεωμένους Μηδικῇ. Τοὺς δὲ ἵππους αὐτῶν εἶναι λασίους ἅπαν τὸ σῶμα, ἐπὶ πέντε δακτύλους τὸ βάθος τῶν τριχῶν, μικροὺς δὲ καὶ σιμοὺς καὶ ἀδυνάτους ἄνδρας φέρειν. ζευγνυμένους δὲ ὑπ' ἅρματα εἶναι ὀξυτάτους, ἁρματηλατέειν δὲ πρὸς ταῦτα τοὺς ἐπιχωρίους. Κατήκειν δὲ τούτων τοὺς οὔρους ἀγχοῦ Ἐνετῶν τῶν ἐν τῷ Ἀδρίῃ. Εἶναι δὲ Μήδων σφέας ἀποίκους λέγουσι· ὅκως δὲ οὗτοι Μήδων ἄποικοι γεγόνασι, ἐγὼ μὲν οὐκ ἔχω ἐπιφράσασθαι, γένοιτο δ' ἂν πᾶν ἐν τῷ μακρῷ χρόνῳ. (Σιγύννας δ' ὦν καλεῦσι Λίγυες οἱ ἄνω ὑπὲρ Μασσαλίης οἰκέοντες τοὺς καπήλους, Κύπριοι δὲ τὰ δόρατα). Ὡς δὲ Θρήϊκες λέγουσι . . . [1]

Adecă:

«...Astŭ-felĭu sunt înmormêntările la Tracĭ. Neminĭ nu póte spune cu certitudine, ca «ce felĭu de ómenĭ vorŭ fi locuindŭ la nordŭ de acéstă regiune; se crede înse că dincollo de «Istru se întinde unŭ pămêntŭ deşertŭ şi nemărginitŭ. Singurĭĭ dintre ceĭ ce locuescŭ peste «Dunăre, despre carĭ putusemŭ afflla eŭ, sunt aşa numiţiĭ Siginnĭ, îmbrăccaţĭ în haĭne medice. «Caiĭ lorŭ se dice a fi plètoşĭ peste totŭ, avêndŭ pêrŭ lungŭ pênĕ la cincĭ degete, micĭ şi «cârnĭ şi neputincĭoşĭ pentru căllăriă, dérŭ fórte ĭuţĭ la trasŭ, din care causă Siginniĭ âmblă «în cărruţe. Hotarele lorŭ agĭungŭ pênĕ la Eneţiĭ ceĭ de lôngă Marea-adriatică. Eĭ pretindŭ «a fi de origine medică; dérŭ în ce modŭ, eŭ-unulŭ nu mĕ pociŭ domeri, deşi într'unŭ lungŭ «intervallŭ de timpŭ tóte sunt possibile. (La Liguriĭ ceĭ ce locuescŭ d'assupra Marsilieĭ se «numescŭ Siginnĭ neguţitoriĭ, érŭ la Ciprianĭ lâncele) Maĭ spunŭ Traciĭ etc.»

Passagĭulŭ pusŭ de cătră noĭ în parentesĭ se bănuesce generalmente a nu fi eşitŭ din mâna luĭ Erodotŭ; înse afflându-se în tóte manuscriptele şi'n tóte ediţiunile, noĭ n'amŭ socotitŭ de cuviinţă a'lŭ supprime.

Să întrâmŭ acumŭ în analisă.

Relaţiunea erodotiană despre Siginnĭ este de provenință tracică.

Acésta appare din următórele consideraţiunĭ fundamentale:

1. Erodotŭ o bagă la începutulŭ libruluĭ V, consacratŭ uneĭ descrierĭ monografice a Tracieĭ;

2. Pentru a arrĕta dela cine anume căpĕtase tóte celle relative la Siginnĭ, ellŭ trece immediatŭ la o altă narraţiune cu cuvintele: «*maĭ spunŭ* Traciĭ».

Dérŭ Tracia în Erodotŭ este o vorbă fórte vagă, sub care se copprindeaŭ Geţiĭ, Bistoniĭ, Trausiĭ, Doberiĭ, Peoniĭ, Odomanţiĭ şi o grămadă de alte popóre, apparţinêndŭ tóte uneĭ colossale ginţĭ, pe care ellŭ o numesce cea maĭ numerósă în tótă Europa: Θρηΐκων δὲ ἔθνος μέγιστόν ἐστι μετά γε Ἰνδοὺς πάντων ἀνθρώπων [2].

Anghĭulŭ meridionalŭ dintre Pontŭ şi Dunăre îllŭ occupaŭ Geţiĭ, cu carĭ singurĭ dintre tóte naţiunile tracice se învecinaŭ Sciţiĭ, după cumŭ urméză chĭarŭ din cuvintele acestora, reproduse de cătră Erodotŭ: Θρήϊκας καὶ δὴ καὶ τοὺς ἡμῖν ἐόντας πλησιοχώρους Γέτας [3].

Numaĭ Geţiĭ fiindŭ limitrofĭ cu Sciţia, întréga Dunăre sudică pênĕ la puntulŭ reversăriĭ Oltuluĭ întra în territoriulŭ geticŭ, adecă ce-va maĭ multŭ séŭ ce-va maĭ puţinŭ, căcĭ nu este probabilŭ că fruntaria occidentală a Sciţilorŭ şi fruntaria occidentală a Geţilorŭ să fi tăiatŭ fluviulŭ printr'o liniă perpendiculară.

Acea ramură tracică, dela care s'a fostŭ informatŭ Erodotŭ despre Siginnĭ, nu eraŭ Geţiĭ, de óră-ce acestiĭa se învecinaŭ numaĭ cu Sciţia şi cellŭ multŭ cu o fracţiune din territoriulŭ agatirsicŭ.

Prin urmare cată s'o aşedâmŭ maĭ spre appusŭ de dênşiĭ cam în Serbia actuală, şi astŭ-felĭu vomŭ avé în faţă'ĭ pe Siginnĭ anume în Temeşiana de astă-dĭ.

Dramaturgulŭ Sofocle, scriitorŭ contimpurénŭ luĭ Erodotŭ, confirmă acéstă interpretaţiune. Intr'unŭ passagĭu, conservatŭ de cătră Strabone, ellŭ dice că «Troianulŭ Antenorŭ şi *Eneţiĭ fugiseră în Tracia şi de acollo la Marea-adriatică*»: τὸν μὲν οὖν Ἀντήνορα καὶ τοὺς παῖδας μετὰ τῶν περιγενομένων Ἐνετῶν εἰς τὴν Θρᾴκην περισωθῆναι, κἀκεῖθεν διαπεσεῖν εἰς τὴν λεγομένην κατὰ τὸν Ἀδρίαν Ἐνετικὴν [4].

1) V, 8-10.
2) V, 3.
3) IV, 98.
4) Ap. STRAB., XIII, 1, § 53.

Confruntaţĭ acumŭ ambele indicaţiunĭ topografice.

Dincollo de Dunăre noĭ vedemŭ în Sofocle Tracia agĭungêndŭ pênĕ la ţérra Eneţilorŭ de lôngă Marea-adriatică.

Dincóce de Dunăre noĭ vedemŭ în Erodotŭ Siginnia agĭungêndŭ érŏşĭ pênĕ la ţérra Eneţilorŭ de lôngă Marea-adriatică.

Una dincollo, cea-l'altă dincóce de Dunăre, ambele sunt puse faţă'n faţă într'o posiţiune parallelă.

Conformitatea este perfectă, arrĕtându-ni totŭ-d'o-dată că în epoca luĭ Sofocle şi a luĭ Erodotŭ, adecă cu vr'o patru-cincĭ secolĭ înainte de Cristŭ, Italia era considerată ca pre-apropiată de cataractele Istruluĭ, ceĭa-ce maĭ resultă încă şi din generala opiniune a anticităţiĭ că unŭ braţŭ allŭ Dunăriĭ se versa în Marea-adriatică [5].

In faptŭ, precumŭ amŭ maĭ spus'o, Siginnia correspundea numaĭ cu Temeşiana şi Tracia numaĭ cu mallulŭ oppusŭ allŭ Serbieĭ, nu maĭ departe decâtŭ atâta.

Aci totuşĭ nu se închiăiă analisa.

S'o urmărimŭ pênĕ 'n capĕtŭ.

Intr'unŭ altŭ passagĭu Erodotŭ ni dă indirectŭ pênĕ şi numele specialŭ allŭ acelleĭ Tracie: «câmpia triballică», πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν, deşi în restulŭ opereĭ selle nu se găssesce nicĭ o menţiune despre poporulŭ tracicŭ allŭ Triballilorŭ.

«Câmpia triballică», după cumŭ o descrie dênsulŭ, se afla dincollo de Dunăre, occupândŭ territoriulŭ dintre acestŭ fluviŭ şi dintre acea parte a Illirieĭ unde locuiaŭ Eneţiĭ [6].

Totŭ acollo din puntŭ în puntŭ noĭ găssimŭ pe Triballĭ cu patru secolĭ maĭ încóce în geografia luĭ Strabone, carele ni-ĭ arrétă învecinaţĭ spre nordŭ cu Istrulŭ, spre resăritŭ cu Geţiĭ şi spre occidinte cu Illiria [7], ceĭa-ce constituă litteralmente Τριβαλλικὸν πεδίον.

Aşa dérŏ, urmărindŭ cestiunea din passŭ în passŭ, noĭ amŭ reuşitŭ a restabili în Erodotŭ, conduşĭ numaĭ de contestŭ şi de autoritatea contimpurénă a luĭ Sofocle, unŭ puntŭ fórte însemnatŭ: relaţiunea despre Siginnĭ ellŭ o datorĭa anume naţiuniĭ tracice a Triballilorŭ, aşeḑate atuncĭ pe ţermulŭ sudicŭ allŭ Dunăriĭ spre appusŭ de Geţĭ în Serbia de astă-ḑĭ.

Suntemŭ înse departe de a ni închipui că «părintele istorieĭ» arŭ fi cercetatŭ vre-o dată personalmente regiunea tracică pe care o numesce πεδίον τὸ Τριβαλλικὸν.

Commercianţiĭ din tóte ţerrele peninsuleĭ balcanice visitaŭ la gurele Dunăriĭ colonia milesiană Istria, şi nu aĭurĭ decâtŭ acollo trebuĭa să fi căpĕtatŭ Erodotŭ dela Triballĭ noţiunile selle despre Siginnĭ, întocmaĭ precumŭ în Olbia séŭ τὸ Βορυσθενεϊτέων ἐμπόριον [8], o altă colonia totŭ milesiană pusă la gurele Nipruluĭ, ellŭ se informa despre Sauromaţĭ, Budinĭ, Neuri şi restulŭ popórelorŭ din acea direcţiune.

Istria şi Olbia, unŭ stabilimentŭ grecŭ la marginea Tracieĭ şi unŭ stabilimentŭ grecŭ la marginea Sciţieĭ, ambele într'unŭ ne'ncetatŭ contactŭ commercialŭ cu tóte némurile de pe littoralulŭ nord-vesticŭ allŭ Pontuluĭ, eraŭ localităţile celle maĭ nemerite pentru a procura istoriculuĭ grecŭ perspectiva lumiĭ barbare de gĭurŭ în gĭurŭ.

Noĭ întrebuinţâmŭ într'adinsŭ cuvêntulŭ *perspectivă*, căcĭ numaĭ ellŭ esplică natura spuselorŭ luĭ Erodotŭ, carele este totŭ-d'a-una atâtŭ de precisŭ cândŭ povestesce ceĭa-ce se apropiă de Istria séŭ de Olbia, dérŭ devine apoĭ treptatŭ din ce în ce maĭ confusŭ în proporţiunea depărtăriĭ raḑeĭ selle de observaţiune dela aceste doue centrurĭ.

5) APOLLONIUS, STRABO, VALERIUS FLACCUS etc. analisaţĭ pe largu de UKKERT, **Über die Argonautenfahrt, in Geographie der Griechen und Römer**, Weimar, 1816, in-8, t. 1, part. 2, p. 320-350.

6) IV, 49.—Cf. I, 196.

7) STRABO, VI, 6, § 11, 12 etc.

8) IV, 17, 78.

§ 16.

CARACTERULŬ COMMERCIALŬ ALLŬ SIGINNILORŬ.

Siginniĭ locuĭaŭ în Temeşiana, învecinaţĭ spre sudŭ cu Triballiĭ şi spre resăritŭ cu Agatirsiĭ, astŭ-felĭu că de ceĭ ânteĭ îĭ despărţĭa Dunărea şi de ceĭ-l'alţĭ Carpaţiĭ, érŭ spre appusŭ territoriulŭ lorŭ mergea aprópe pênĕ la Illiria.

Deşi nu atâtŭ de desfĕtaţĭ, nu ἁβρότατοι ca Agatirsiĭ, Siginniĭ se distingeaŭ totuşĭ de assemenea prin avuţia vestmêntuluĭ, căcĭ purtaŭ haĭne medice, ἐσθῆτι χρεωμένους Μηδικῇ, şi Erodotŭ ni spune ellŭ-însuşĭ într'unŭ altŭ passagĭu că lussósa îmbrăccăminte persiană era imitată după acea medică: tiare, tunice mânecate de varie culorĭ etc.[1].

Caiĭ Siginnilorŭ, micĭ, pletoşĭ şi cârnĭ, nu puteaŭ servi la căllăriă, dérŭ prin ĭuţélă eraŭ de minune la hamŭ, ceĭa-ce făcea ca stăpâniĭ lorŭ să totŭ âmble mereŭ în cărruţe.

Aceste doue amĕnunte despre Siginnĭ, abundinţa şi cărrăuşia, ni daŭ degia o vagă imagine a unorŭ *commis-voyageurs* séŭ *travelling-clerks,* chĭarŭ décă vechĭulŭ scholiastŭ allŭ luĭ Erodotŭ nu s'arŭ grăbi a adăuga că numele lorŭ se póte lua în înţellesŭ de *neguţitorŭ:* κάπηλος[2].

Marsilia e departe de Temeşiană, dérŭ nu maĭ departe decumŭ e Romănia de Armenia.

Pênĕ'n seculului XVI părinţiĭ nostri numĭaŭ *Armenĭ* pe toţĭ neguţitoriĭ[3].

In Transilvania pênĕ astă-ḑĭ se ĭea adessŭ în acellaşĭ simţŭ cuvêntulŭ *Grecŭ.*

Pentru ca numele Siginnilorŭ să fi devenitŭ sinonimŭ cu «neguţitorŭ» tocmaĭ la Marsillia, mărfaşiĭ lorŭ trebuĭaŭ în realitate să fi agĭunsŭ pênĕ la Pireneĭ; şi astŭ-felĭu se esplică, între celle-l'alte, de ce Erodotŭ, după o confusă rumóre, deduce de acollo însă-şĭ Dunărea: ἀρξάμενος ἐκ Κελτῶν καὶ Πυρήνης πόλιος[4].

Ca uniĭ ce locuiaŭ în Temeşiana, adecă de'ncollo de cataracte, Siginniĭ aveaŭ nu numaĭ caĭ şi cărruţe, ci încă porţiunea Dunăriĭ cea maĭ liberă de orĭ-ce pedece, în lungulŭ căriĭa vassele din véculŭ de miḑŭ-locŭ se urcaŭ fără nicĭ o difficultate cu mărfurĭ orientale pênĕ'n centrulŭ Bavarieĭ.

Una din trăssurele caracteristice alle spirituluĭ mercantilŭ din toţĭ timpiĭ este de a ascunde după putinţă pieţele, de carĭ profită egoistulŭ commerciantŭ prin esportaţiune séŭ prin importaţiune.

Cartaginea şi Ellada în anticitate, Genova şi Veneţia în evulŭ mediŭ, aŭ practicat'o pe largŭ într'unŭ modŭ sistematicŭ, érŭ în miniatură pênĕ astă-ḑĭ fie-care neguţitoraşŭ tăinuesce de ceĭ-l'alţĭ fabricele şi depositele, de unde 'şĭ adduce marfă maĭ bună şi maĭ eftenă[5].

Acéstă tactică resultă din acea regulă mercantilă vulgară, pe care celebrulŭ economistŭ List a espress'o fórte bine în doue cuvinte: «după ce te-aĭ suitŭ la înălţime, cată a respinge cu picĭorulŭ scara, pentru ca nu cumŭ-va să se urce alţiĭ după tine[6].

Degia Esiodŭ spusese, sunt acumŭ treĭ-ḑecĭ de secolĭ, că «ollarulŭ invidiază pe ollarŭ şi zidarulŭ pe zidarŭ»:

Καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέει καὶ τέκτονι τέκτων...[7].

1) VII, 61-62. — STRABO, XI, II, § 8, în timpulŭ căruĭa Siginniĭ nu maĭ lŏcuĭaŭ la Dunăre, ḑice: »Σίγιννοι δὲ — περσίζουσιν».

2) Traducĕtorulŭ latinŭ allŭ luĭ Erodotŭ committe aci o erróre, recurgêndŭ la obscura vorbă *institores*, pe cândŭ trebuĭa să ḑică *negotiatores* séŭ şi maĭ bine *mercatores*, décă arŭ fi consultatŭ pe SUIDAS, ed. Kuster, II, 240: «In genere enim omnes eos vocant *καπήλους, qui aliquid vendunt* etc».—Despre caracterulŭ commercialŭ allŭ Siginnilorŭ vorbesce ROUGEMONT, **L âge du bronze ou les Sémites en Occident,** Paris, 1866, in-8, p. 141-142 şi pe aĭurĭ; pĕccatŭ înse că nici o dată nu documentéză, ci totŭ-d'a-una întunecă veritatea prin gĭoculŭ imaginaţiuniĭ.

3) Veḑĭ a mea **Istoria toleranţeĭ religióse,** ed. 2, p. 61. —Cf. BOTERO, **Relationi universali,** Venetia, 1600, in-4, t. 1, p. 96.

4) II, 33.

5) Veḑĭ în PALLMANN, **Die Pfahlbauten und ihre Bewohner,** Greifswald, 1866, in-8, p. 158-9, §-fiĭ: *Die phönizischen Handelslügen* şi *Das schweigen der andern Handelsvölker.*

6) **Système national d'économie politique,** trad. Richelot, Paris, 1857, in-8, p. 490.

7) **Opera et Dies,** v. 25.

Pe cândŭ călluşeiĭ ceĭ cu pĕrŭ de cincĭ degete allergaŭ în fugă mare cu cărruţe încărcate pênĕ la Illiria, séŭ duceaŭ frumosulŭ aurŭ olténŭ anticilorŭ locuitorĭ aĭ Hallstadtuluĭ; pe cândŭ Dunărea spumà sub vêslele speculantuluĭ plutaşŭ; Siginniĭ assicuraŭ totŭ-d'o-dată pe veciniĭ Triballĭ cumŭ-că în susulŭ fluviuluĭ nu locuesce nicĭ o fiinţă omenéscă.

Dela dênşiĭ, prin intermediulŭ Tracilorŭ, aŭ trecutŭ la Erodotŭ cuvintele din passagĭulŭ de maĭ susŭ despre nelocuibilitatea ţermuluĭ danubianŭ nordicŭ; căcĭ din alte fontâne Erodotŭ auḑise, din contra, că dela isvorŭ şi pênĕ la Pontŭ întréga Dunăre curge *totŭ prin ţerre locuite:* ὁ μὲν δὴ Ἴστρος, ῥέει γὰρ δι'οἰκευμένης, πρὸς πολλῶν γινώσκεται, περὶ δὲ τῶν τοῦ Νείλου πηγέων οὐδεὶς ἔχει λέγειν [8].

«Părintele istorieĭ» nu se contraḑice, după cumŭ s'arŭ pute crede la prima vedere, ci numaĭ reproduce nesce asserţiunĭ differite din nesce differite sorginţĭ, pe carĭ e datóre a le discerne analisa critică.

§ 17.

ANTICITĂŢILE APICULTUREI ROMÂNE.

Nu aurulŭ singurŭ înavuţĭa pe Agatirsĭ şi pe samsariĭ lorŭ Siginnĭ.

Maĭ era o altă ramură commercială fórte productivă.

După ce descrie traĭulŭ Siginnilorŭ, Erodotŭ urméză maĭ departe:

Ὡς δὲ Θρήϊκες λέγουσι, μέλισσαι κατέχουσι τὰ πέρην τοῦ Ἴστρου, καὶ ὑπὸ τούτων οὐκ εἶναι διελθεῖν τὸ προσωτέρω. Ἐμοὶ μὲν νυν ταῦτα λέγοντες δοκέουσι λέγειν οὐκ οἰκότα· τὰ γὰρ ζῶα ταῦτα φαίνεται εἶναι δύσριγα· ἀλλά μοι τὰ ὑπὸ τὴν ἄρκτον ἀοίκητα δοκέει εἶναι διὰ τὰ ψύχεα. Ταῦτα μὲν νυν τῆς χώρης ταύτης πέρι λέγεται. [1]

Adecă:

«Maĭ ḑicŭ Traciĭ că peste Dunăre sunt atâtea albine, încâtŭ nu e chipŭ a străbatte maĭ «încollo. Aceĭ ce o spunŭ nu mi se parŭ a avé dreptate, căcĭ se scie că aceste insecte nu «sufferŭ frigulŭ, ci eŭ credŭ maĭ currêndŭ că din causa friguluĭ sunt nelocuite părţile nor«duluĭ. Acestea sunt celle ce se povestescŭ».

«Peste Dunăre nu încapĭ de albine!» ḑiceaŭ luĭ Erodotŭ Traciĭ din «Câmpia Triballică», carĭ occupaŭ anume mallulŭ danubianŭ serbescŭ oppusŭ Olteniеĭ şi Temeşianeĭ, locuindŭ în vecinĕtatea Agatirsilorŭ şi a Siginnilorŭ.

Părinteluĭ istorieĭ nu-ĭ venĭa la socotélă a da creḑemêntŭ acesteĭ asserţiunĭ, încâtŭ ellŭ ne-arŭ fi lăssatŭ şi pe noĭ în dubiŭ, de n'amŭ avé de'naintea ochilorŭ realitatea cea viuă, maĭ însoţită de mărturia unuĭ altŭ scriitorŭ grecŭ totŭ din epoca luĭ Erodotŭ.

Astă-ḑĭ apicultura română este într'o tristă decadinţă.

Decanulŭ agronomieĭ naţionale, venerabilulŭ nostru amicŭ d. Ionŭ Ionescu, are totŭ dreptulŭ de a ḑice:

«Nu scimŭ cumŭ aŭ pututŭ să lasse Româniĭ din mâna lorŭ crescerea albinelorŭ şi să «agĭungă a cumpĕra céră din străinĕtate. Dela rădicarea Turcilorŭ din ţérră s'aŭ stricatŭ «şi mĭerăriele, şi de atuncĭ n'aŭ maĭ eşitŭ neguţitorĭ carĭ să strîngă mĭere şi să stimuleze «pe cultivatorĭ a o produce şi a căuta de ţinerea albinelorŭ» [2].

Nu aşa a fostŭ în vremile maĭ de'nainte.

Pe la 1780, studiândŭ la faţa loculuĭ condiţiunile industriale alle littoraluluĭ Măriĭ-negre, Francesulŭ Peyssonel ḑicea: «Céra este *principalulŭ* articolŭ de esportaţiune allŭ Munteniеĭ; calitateaĭ e fórte frumósă şi cantitatea immensă» [3].

[8]) II, 31.
[1]) V, 10.
[2]) **Lecţiunĭ de agricultură**, Bucur., 1870, in-8, p. 367.
[3]) **Sur le commerce de la Mer Noire**, Paris, 1787, in-8, t. 2, p. 185: «La cire *est le plus considérable* article du commerce de sortie de Walaquie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense. On la vend, purgée et parfaitement nette, de 40 à 45 paras l'ocque.»

Totŭ atuncĭ Ragusanulŭ Raicevich, primulŭ consulŭ austriacŭ în România, consacrândŭ apicultureĭ unŭ capitolŭ separatŭ într'o escellinte descriere naturală a ambelorŭ principate danubiane, ḑice că céra nóstră: «este fără îndouélă *cea maĭ frumósă şi cea maĭ căutată* în tótă «Europa, încâtŭ albinele trebuĭ considerate ca una din celle maĭ preţióse şi maĭ bogate «producte alle regiuniĭ»[4].

Mulţămită d-luĭ Gr. G. Tocilescu, noĭ possedemŭ din ministeriulŭ Lucrărilorŭ Publice statistica apicolă de pe amendoue laturile Milcovuluĭ din anniĭ 1869, 1870 şi 1871, din care resultă în terme mediŭ, că districtele române celle maĭ avute în stupĭ sunt pênĕ astă-ḑĭ Vlaşca şi Dol-giulŭ, ambele la Dunăre în Muntenia occidentală, adecă tocmaĭ acollo unde în ḑillele luĭ Erodotŭ «nu încăpeaĭ de albine».

Naturalistulŭ Elianŭ scriea în secululŭ III după Cristŭ, dérŭ avusese în mână pe unŭ altŭ autorŭ grecŭ anonimŭ cu multŭ maĭ vechĭu, carele trăia atuncĭ cândŭ Sciţiĭ lŏcuĭaŭ încă pe ţermulŭ danubianŭ nordicŭ în vecinĕtatea Tracieĭ, adecă de nu chĭarŭ în timpulŭ luĭ Erodotŭ, cellŭ puţinŭ înainte de Alessandru cellŭ Mare, căcĭ în epoca acestuĭ cuceritorŭ nordulŭ Istruluĭ era degia copprinsŭ de către Geţĭ[5].

«Scriitorulŭ meŭ — ḑice Elianŭ — merită cea maĭ deplină încredere, căcĭ ellŭ cunnoscea lucrurile *din propria esperiinţă*, nu după nesicure povestĭ ca Erodotŭ»: εἰ δὲ ἐναντία Ἡροδότῳ λέγω, μή μοι τις ἀχθέσθω ὁ γὰρ τοιαῦτα εἰπών, ἱστορίαν ἀποδείκνυσθαι, ἀλλ'οὐκ ἀκοὴν ᾄδειν ἔφατο ἡμῖν ἀβασάνιστον[6].

Eĭ bine, ce ḑice óre acea importantissimă fontână?

«La Sciţĭ frigulŭ e nesuperăcĭosŭ pentru albine, încâtŭ eĭ întrebuinţéză nu mĭere străină, ci locală, ba o şi *espórtă, vinḑêndŭ fagurĭ Misilorŭ*»: μελίττας Σκυθίδας εἶναι, ἐπαίειν τε τοῦ κρύους οὐδέν· καὶ μέντοι καὶ πιπράσκειν εἰς Μυσοὺς κομίζοντας Σκύθας οὐκ ὀθνεῖόν σφισιν, ἀλλὰ αὐθιγενὲς μέλι καὶ κηρία ἐπιχώρια[7].

E vorba despre Sciţia cea învecinată cu Misia, érŭ Misiă se numĭa genericŭ totŭ littoralulŭ dunărénŭ allŭ Tracieĭ încă din timpiĭ omericĭ[8]; cu alte cuvinte, e vorba despre porţiunea Sciţieĭ dela Pontŭ pênĕ la Oltŭ.

Considerândŭ înse firea albinelorŭ, cărora după espressiunea betrânuluĭ agronomŭ Varrone: «natura lĭ-a menitŭ locurile silvestre, munţiĭ ceĭ neculţĭ şi înfloriţĭ totŭ-d'o-dată»[9], cuĭbulŭ de predilecţiune allŭ acestorŭ muncitóre insecte în Ţérra-Românéscă trebuĭa să fi fostŭ totŭ-d'a-una maĭ cu preferinţă crescetulŭ carpatinŭ allŭ Oltenieĭ, maĭ apĕratŭ de viscoliĭ nordululĭ şi maĭ espusŭ spre sudŭ.

Pênĕ astă-ḑĭ Mehedinţeniĭ, fruntaşiĭ vechĭuluĭ banatŭ allŭ Severinuluĭ, pórtă dreptŭ emblemă în marca lorŭ districtuală o *albină*[10]:

[4]) **Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia,** Napoli, 1788, in-8, p. 87: «Una delle più pregevoli e ricche produzioni delle due Provincie sono le api, perchè la cera che danno è senza dubbio la più bella e ricercata di tutta l'Europa; la quantità e considerabile, e potrebbe divenire infinitamente maggiore, se più numerosa fosse la populazione.»

[5]) STRABO, VII, 3, § 8.—ARRIAN., I, 4.

[6]) AELIANUS, **De natura animalium,** rec. Hercher, Paris, 1858, in-8, p. 37, lib. II, cap. 7.

[7]) **Ibid.**

[8]) Ap. STRAB., VII, 3, § 10, p. 252.

[9]) **Rerum rusticarum de agricultura** lib. III, § 16: «floridos et incultos natura attribuit montes», şi maĭ la valle: «in silvestribus locis pascitant.»

[10]) FRUNDESCU, **Dicţ. topogr.,** 277: «Mehedinţulŭ produce cereale, lemne şi altele, dérŭ maĭ înbelşugatŭ este în mĭere şi céră, pentru care şi marca luĭ este o Albină».-ANGELU DEMETRESCU, **Geografia,** Bucur., 1872, in-8, p. 261.—Austriaciĭ, copprinḑêndŭ la începutulŭ seculuĭ trecutŭ celle cincĭ districte de peste Oltŭ, aŭ găssitŭ degĭa «albina» ca vechiă marcă a Mehedinţuluĭ: «dem Mehedinzer einen Bienenkorb, den Reichthum derselben an Feldfrüchten und Honig anzuzeigen», după espressiunea luĭ SCHWANZ VON SPRINGFELS, **op. cit.,** 198.

Pe cândŭ Sciţiĭ dela Siretŭ esportaŭ fagurĭ peste Dunăre la Geţĭ, unde înse întîmpinaŭ concurrinţa superbelorŭ producte apicole alle Grecieĭ, Agatirsiĭ prin miḑŭ-loculŭ Siginnilorŭ aveaŭ deschisă o piaţă cu multŭ maĭ vastă şi maĭ sicură, approvisionândŭ cu mĭere şi cu céră tótă Europa centrală, deşi Triballilorŭ li spuneaŭ din mercantilismŭ că acollo nu lŏcuesce nimenĭ.

Unŭ commerciŭ întinsŭ şi fecundŭ ni esplică singurŭ, séŭ maĭ bine ḑisŭ pe prima liniă, acea tréptă de civilitate la care reuşiseră a se rădica Agatirşiĭ în bassinulŭ olténŭ allŭ Ţerreĭ-Românescĭ sunt acumŭ aprópe doue millennie şi gĭumĕtate.

Commodităţile traĭuluĭ, pe carĭ le indică portulŭ lorŭ cellŭ desfĕtatŭ; respectulŭ ce'lŭ sciuseră însuffla pênĕ şi barbarilorŭ Sciţĭ [11]; tóte astea nu sunt singurele trăssure din caracterulŭ acesteĭ originale naţiunĭ.

Aristotele, numaĭ cu unŭ secolŭ maĭ noŭ, completéză relaţiunea luĭ Erodotŭ, ḑicêndŭ că Agatirsiĭ aveaŭ *legĭ în versurĭ* [12].

« Cine arŭ puté crede assemenĭ lucrurĭ tocmaĭ în Sciţia! » esclamă cu naivitate unŭ criticŭ germanŭ [13].

Erudiţiunea modernă, după cumŭ pe Sciţĭ se încércă a-ĭ face cândŭ Finnesĭ, cândŭ Slavĭ, cândŭ Germanĭ, totŭ astŭ-felĭu pe Agatirsĭ ĭ-a identificatŭ une-orĭ cu Celţiĭ, alte-orĭ cu Mongoliĭ, câte o dată cu Daciĭ séŭ cine maĭ scie cu cine, érŭ pe bĭeţiĭ Siginnĭ nu s'a temutŭ a'ĭ preface în strămoşĭ aĭ Ţiganilorŭ [14].

Tóte aceste opiniunĭ s'aŭ emisŭ d'o potrivă cu multă uşurinţă. [15]

Noĭ-uniĭ lăssămŭ controversa în stare pendinte pênĕ la «Istoria etnografică a Munteniei», unde va fi loculŭ a limpeḑi naţionalitatea numeróselorŭ popóre, carĭ precesseră la Dunărea de gĭosŭ nascerea némuluĭ românŭ.

Aci ne interessă esclusivamente territoriulŭ Ţerreĭ-Românescĭ.

§ 18.

VESPILE DIN TEMEŞIANA.

In narraţiunea erodotiană despre impossibilitatea de a lŏcui în susulŭ ţermuluĭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ de reulŭ albinelorŭ, noue ni se pare că, pe lóngă elementulŭ curatŭ apicolŭ, limpeḑitŭ în paragrafulŭ precedinte, cată să se maĭ deosebéscă pe o liniă secundară unŭ altŭ ingredientŭ, surprinsŭ cu multă agerime de către reposatulŭ istoricŭ transilvanŭ Schuller.

Temeşiana este băntuită periodicesce de unŭ felĭu de tăunĭ, cunnoscuţĭ sub numele tecnicŭ de *oestrus Columbacensis* séŭ *simulia Columbacensis*, carĭ véra şi tómna se respândescŭ în stolurĭ pe totŭ spaţiulŭ dela Baziaşŭ pênĕ la Mehadia şi Orşova, căḑêndŭ pe boĭ, vacce, caĭ, porcĭ, oie, capre, distrugêndŭ adessea turme întregĭ şi torturândŭ chĭarŭ pe ómenĭ.[1]

Româniĭ din Temeşiana povestescŭ cu spaĭmă că aceste vespĭ se nascŭ în toţĭ anniĭ din-

11) HEROD., IV, 125.

12) *Προβληματα*, XIX, 28, in **Opera omnia**, ed. Firmin Didot, Paris, 1857, in-8, t. 4, p. 209: «*Διὰ τί νόμοι καλοῦνται οὓς ἄδουσιν; Ἢ ὅτι πρὶν ἐπίστασθαι γράμματα ᾖδον τοὺς νόμους, ὅπως μὴ ἐπιλάθωνται, ὥσπερ ἐν Ἀγαθύρσοις ἔτι εἰώθασιν;*»

13) VALCKÆNER în HEROD., ed. Wesseling, p. 328, nota 31: «Tales in Scythia fuisse vix fidem invenit!»

14) HASSE, **Zigeuner im Herodot**, Königsberg, 1803, in-8. — RYCK, HOLSTEN şi EICHWALD, citaţĭ în DIEFENBACH, **Celtica** II, 30. — SAFARIK, **Slaw. Staroz.**, 28. — RITTER, **Erdkunde**, II, 660 etc.

15) Ca modelŭ de necriticismŭ în astă privinţă póte servi DR. RUECKERT, **Die pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropa's**, Wuerzburg, 1869, in-8, p. 30-34.

1) BÖHM, **Geschichte des temeser Banats**, Leipzig, 1861, in-8, t. 2, p. 181: «Sie erscheint nicht selten in so dichten und grossen Haufen, dass man sie in der Ferne für eine Wolke hält, und in dieser Gestalt ist sie am meisten gefährlich. Da fliehet Alles aus dem Felde, sobald eine solche Wolke zum Vorschein kömmt. Das Vieh verlässt eilends die Weiden, der Feldarbeiter eilet mit seinen Ochsen und Pferden dem Dorfe zu, und jeder schliesst sich in seiner Wohnung ein, um diesem Ungemach auszuweichen...» — **Ibid.**, 190: «Ein jeder Stich, den dieses Insekt dem Viehe oder dem Menschen versetzt, verursacht ein brennendes Jucken und eine sehr schmerzende Geschwulst, die kaum nach 8 bis 10 Tagen ganz vergeht. Mehrere derselben, besonders wenn sie beisammen sind, verursachen ein heftiges Entzündungsfieber, und bei reizbaren Körpern Krämpfe und Convulsionen.» — O monografiă despre acestŭ insectŭ a scrisŭ în secolulŭ trecutŭ unŭ professorŭ dela Pesta, DR. SCHÖNBAUER, **Geschichte der kolumbatschen Mücken im Banat**, Wien, 1795, in-4.

tr'unŭ capŭ de balaurŭ, pe care 'lŭ tăiase sântulŭ Georgiŭ şi l'a aruncatŭ într'o pesceră de lôngă ruinatulŭ castellŭ Columbaciŭ: numaĭ prin veninŭ de şérpe eĭ îşĭ potŭ esplica o muşcătură atâtŭ de otrăvitóre! [2]

Schuller a spusŭ cellŭ ânteiŭ că Erodotŭ în relaţiunea'ĭ despre regiunea danubiană va fi înţellegêndŭ prin albine pe acestŭ terribilŭ tăunŭ. [3]

Trebuĭ să se ḑică maĭ correctŭ că mulţimea vespilorŭ Temeşianeĭ şi mulţimea albinelorŭ Olteniei aŭ fostŭ confundate într'o singură îngrozitóre mulţime de către învecinaţiĭ Triballĭ, conduşĭ la acésta prin assemenarea de aspectŭ între vespe şi albină, întocmaĭ după cumŭ ţerranulŭ temeşianŭ din ḑillele nóstre confundă pe mortiferulŭ tăunŭ cu balaurulŭ din causa assemenăriĭ în puterea veninuluĭ.

In ambele identificărĭ se manifestă o procedură analógă a imaginaţiuniĭ poporane.

Este instructivŭ de a urmări la Dunăre pe tăunulŭ dela Columbacĭu degia cu cincĭ secolĭ înainte de Cristŭ!

§ 19.

MAPPA GEOGRAFICĂ A AGATIRSIEI.

Desbăttêndŭ maĭ susŭ posiţiunea geografică a Agatirsilorŭ, noĭ demonstrarămŭ prin testulŭ luĭ Erodotŭ că ea îmbrăţişa tótă zona sub-carpatină a Munteniei dela cataractele Dunăriĭ pênĕ la Vrancea; dérŭ nu creḑuserămŭ acollo de cuviinţă a cita unŭ passagiŭ fórte remarcabilŭ, carele confirmă şirulŭ argumentaţiuniĭ.

Determinândŭ hotarele Sciţieĭ, Erodotŭ ḑice:

Ἤδη ὦν ἀπὸ μὲν Ἴστρου τὰ κατύπερθε ἐς τὴν μεσόγαιαν φέροντα ἀποκλήϊεται ἡ Σκυθικὴ ὑπὸ πρώτων Ἀγαθύρσων, μετὰ δὲ Νευρῶν, ἔπειτεν δὲ Ἀνδροφάγων, τελευταίων δὲ Μελαγχλαίνων. [1]

Adecă:

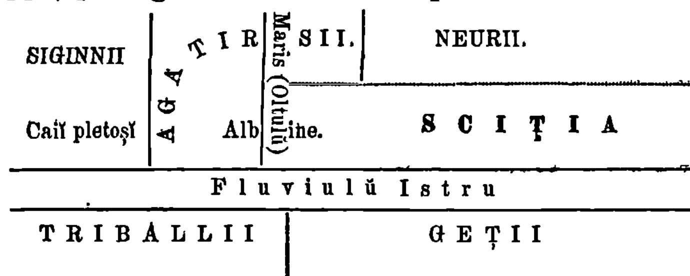
«Vecinĭ aĭ Sciţieĭ, *începêndŭ dela Istru* şi înaintândŭ spre interiorulŭ pământuluĭ, sunt: *ânteiŭ Agatirsiĭ*, apoĭ Neuriĭ, de aci Androfagiĭ, în fine Melanchleniĭ.»

«Incepêndŭ dela Istru ântêĭu Agatirsiĭ» — óre póte fi ce-va maĭ geometricŭ?

Unŭ capetŭ allŭ Agatirsieĭ e pusŭ la Dunăre, prin cellŭ-l'altŭ capĕtŭ «în interiorulŭ pământuluĭ» ea se învecinéză cu Neuriĭ, érŭ lungulŭ întregŭ allŭ territoriuluĭ eĭ se cĭocnesce cu hotarele Sciţieĭ.

A nu înţellege acestŭ testŭ allŭ luĭ Erodotŭ este unŭ adevĕratŭ miracolŭ, şi totuşĭ n'a voitŭ să'lŭ înţellégă pĕnĕ acumŭ absolutamente neminĭ, fiindŭ că pe toţĭ ĭĭ zăpăcĭa numele rîuluĭ Maris, menându-ĭ departe la Mureşŭ în locŭ de a-ĭ lăssa să se oprésca purŭ şi simplu la Oltŭ!

Tradusŭ pe o mappă, passagiulŭ de maĭ susŭ represintă următórea figură:

Faţă cu acéstă primă schiţă de cartă, nĭ-a venitŭ rôndulŭ de a face cunnoscinţă cu vecinĭĭ nord-osticĭ aĭ Agatirsilorŭ.

2) SCHOTT. Walachische Mährchen, Stuttgart, 1845, in-8, p. 284-5.

3) Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter, in Archiv für Kunde österreichischer Geschichts-Quellen, Wien, t. 13, 1854 in-8, p. 102.

1) IV, 100.

§ 20.

MIGRAȚIUNILE NEURILORŬ PRIN MOLDOVA.

Toțĭ commentatoriĭ punŭ pe Neuri cu multŭ maĭ susŭ séŭ cu multŭ maĭ într'o parte de adevĕrata lorŭ regiune. [1]

Șĭ nemicŭ maĭ naturalŭ, de óră-ce determinarea territoriuluĭ neuricŭ depinde strictamente de prealabila precisare a pămêntuluĭ agatirsicŭ, încătŭ orĭ-ce erróre în privința acestuĭa din urmă trage după sine desfigurarea întregeĭ Sciție a luĭ Erodotŭ.

Să ne 'ncercâmŭ a restabili după putință veritatea testuală.

Neuria — ḑice Erodotŭ — se întinde dela marginea orientală a Agatirsieĭ pênĕ la isvorulŭ Nistruluĭ, unde se întĕlnesce cu fruntaria Sciției [2].

Prin urmare Neuriĭ se afflaŭ spre appusŭ de Nistru, anume de partea'ĭ superióră, copprinḑêndŭ ce-va din Galiția, Bucovina și o porțiune a Moldoveĭ de susŭ.

Erodotŭ ni maĭ spune că o generațiune înainte de Dariŭ Istaspŭ, vrea să ḑică cu vr'o șésse secolĭ înainte de Cristŭ, Neuriĭ aŭ fostŭ lŏcuitŭ într'o altă țérră, de unde'ĭ gonise mulțimea șerpilorŭ, silindu-ĭ a refugi la Budinĭ [3].

Urméză dérŏ că regiunea dintre Nistru și Siretŭ, unde lŏcuĭaŭ Neuriĭ în timpulŭ luĭ Erodotŭ, fusese de'nteĭu a Budinilorŭ, împinșĭ apoĭ de invasiunea neurică cu multŭ maĭ departe spre nord-ostŭ, astŭ-felĭu că aceste națiunĭ în epoca « părinteluĭ istorieĭ » nicĭ nu se maĭ învecinaŭ măcarŭ una cu alta, ci eraŭ despărțite prin doue popóre intermediare, numite Androfagĭ și Melanchlenĭ [4].

Unde înse va fi fostŭ țérra cea primitivă a Neurilorŭ, pe care Erodotŭ o specifică în trécĕtŭ numaĭ prin mulțimea șerpilorŭ : ὄφιας γάρ σφι πολλοὺς μέν ἡ χώρη ἀνέφαινε?

Ne potŭ conduce la descoperirea adevĕruluĭ urmátórele cincĭ criterie:

1. Pentru ca Neuriĭ să fi allungatŭ pe Budinĭ spre nord-ostŭ, năvalla cată să fi fostŭ făcută despre sudŭ séŭ despre appusŭ, una din doue.

2. Erodotŭ întrebuințéză pentru șerpĭ cuvêntulŭ ὄφις, și tocmaĭ acéstă espressiune a servitŭ a numi din cea maĭ depărtată anticitate o urbe din Bugiacŭ cam dela gurele Nistruluĭ Ὀφιοῦσσα, adecă «orașŭ de șerpĭ» [5], din causa mulțimiĭ șerpilorŭ, după cumŭ se numĭa totŭ Ὀφιοῦσσα din causa mulțimiĭ șerpilorŭ Rodosulŭ [6], și după cumŭ totŭ din causa mulțimiĭ șerpilorŭ se numĭa Ὀφιώδης o insulă arabică [7].

3. Bessarabia actuală, maĭ allesŭ în partea'ĭ inferióră, este renumită prin reptiliĭ seĭ, încâtŭ colonelulŭ russŭ Meier, carele o visitase pe la 1790, ḑice că unŭ regimentŭ întregŭ de Muscalĭ, cantonatŭ atuncĭ pe malulŭ Nistruluĭ între orașulŭ Benderŭ și satulŭ Osmănescĭĭ, era supĕratŭ de *nenumerata mulțime de șerpĭ,* [8] ceĭa-ce ni zugrăvesce de minune, pe o scară în miniatură, antica sórte a Neurilorŭ.

4. Insula Fedonissi dela gurele Dunăriĭ, celebră prin anticulŭ templu allŭ luĭ Achille, pe care'lŭ descrisese pe largŭ Arrianŭ în ḑillele împeratuluĭ Adrianŭ [9], e cunnoscută pênĕ astă-ḑĭ sub numele de *Insula Șerpilorŭ* [10], fiindŭ plină de nesce șerpĭ « lungĭ și negri » [11].

1) MANNERT IV, 103.—HEEREN, I, 2, 276. —RENNEL, I, 415. —SAFARIK, **Slow. Star.,** 164.—etc.

2) HEROD., IV, 51.—Cf. IV, 125.

3) IV, 105.

4) IV, 106-108.

5) STRABO, VII, 4, § 16.—PLIN., **Hist. Nat.,** IV, 26: «amnis Tyra, oppido nomen imponens, ubi antea Ophiusa.» — STEPH. BYZ., verbo *Τύρας.*— PTOLEM. etc. — Să se constate că noĭ nu ne pronunțămŭ aci, décă Ofiussa este identică cu Tyra, décă ea se affla pe loculŭ Akkermanuluĭ séŭ allŭ Benderuluĭ, etc., căcĭ tóte acestea nu se potŭ decide fără o prealabilă analisă, pe care o vomŭ face în **Istoria critică a Moldoveĭ,** unde ne vomŭ întórce și la Sciția luĭ Erodotŭ din maĭ multe alte puncturĭ de vedere.

6) STRAB., XIV, 2, § 7.

7) **Ibid.,** XVI, 4, § 6.

8) **Opisanie Oczakovskiĭa zemli,** Petersburg, 1794, in-8, p. 19.

9) ARRIANI **Opera,** Amstelodami, 1682, in-8, p. 132-135.

10) SKALKOVSKII, **Statisticzeskoe opisanie Novo-rossiĭskago kraĭa,** Odessa, 1850, in-8, t. I, p. 168.

11) KÖHLER ap. UKKERT, III, II, 448: «Überall wimmelt es von Schlangen, die lang und schwarz sind».

5. In fine, totŭ în Bessarabia, în apropiarea tĕrguşoruluĭ Bălţile, se descoperi pe la 1830 unŭ bălaurŭ de o mărime colossală, căruĭa naturalistulŭ Eichwald, după ce'lŭ essaminase în legătură cu testulŭ luĭ Erodotŭ, nu s'a sfiitŭ a'ĭ da numele de *Python Neurorum*[12].

Astŭ-felĭu dérŏ primitiva locuinţă a Neurilorŭ fusese cu sicuranţă pe littoralulŭ marinŭ dintre Nistru şi Dunăre, séŭ chĭarŭ de acollo maĭ încóce pênĕ la Prutŭ şi Siretŭ; o regiune adecuată, atâtŭ din puntulŭ de vedere topograficŭ precumŭ şi din cellŭ zoologicŭ, cu acea ţérră *sudică*, din care eĭ fugiseră în susŭ *de gróza şerpilorŭ*, gonindŭ pe Budinĭ din Moldova nordică, din Bucovina, dintr'o parte a Galiţieĭ, şi aşeḑându-se dênşiĭ acollo unde ĭ-a găssitŭ definitivamente stabiliţĭ espediţiunea persiană în Sciţia in annulŭ 500 înainte de Cristŭ.

Şi să se noteze bine că Neuriĭ nicĭ că puteaŭ fugi dela gurele Dunăriĭ spre nordŭ decâtŭ numaĭ în acéstă unică direcţiune, căcĭ să fi apucatŭ eĭ a trece Nistrulŭ, dedeaŭ érŏşĭ peste şerpĭ, ba încă într'unŭ numĕrŭ şi maĭ mare, după cumŭ ḑice însuşĭ Erodotŭ: οἱ δὲ πλεῦνες ἄνωθέν σφι ἐκ τῶν ἐρήμων ἐπέπεσον[13].

Posiţiunea geografică a Neurilorŭ, séŭ maĭ correctŭ celle doue posiţiunĭ geografice alle lorŭ, cea primitivă în Bugiacŭ şi cea posterióră în susulŭ Nistruluĭ, sunt dérŏ pe deplinŭ limpeḑite.

Erodotŭ ni arrétă aprópe în fie-care regiune căte o speciă animală maĭ respăndită.

Pênĕ aci noĭ amŭ vĕḑutŭ:

La Siginnĭ *caĭĭ pletoşĭ;*

La Agatirsĭ şi 'n parte la Sciţĭ—*albine;*

Intre Nistru şi Dunăre—*şerpĭ.*

Eĭ bine, în ţérra cea nouă a Neurilorŭ predomnĭaŭ *lupiĭ*, încâtŭ de îmbulzéla lorŭ pênĕ şi locuitoriĭ şĭ-aŭ câştigatŭ reputaţiunea de a fi ceĭa-ce se chĭamă *loup-garous* séŭ *wehr-wölfen:* «atâtŭ Sciţiĭ, precumŭ şi Greciĭ colonisaţĭ în Sciţia — ḑice Erodotŭ — susţinŭ că fie-care «Neuru se preface o dată pe annŭ în cursŭ de câte-va ḑille în lupŭ, redobăndindu-şĭ apoĭ «forma umană».[14]

Affară de acéstă particularitate de *licomorfiă*, ellŭ ni spune că Neuriĭ se ţineaŭ de obiceiele scitice, differindŭ de veciniĭ lorŭ Agatirsĭ, alle cărora moravurĭ aveaŭ unŭ caracterŭ tracicŭ.

§ 21.

REGIUNEA SCIŢILORŬ PLUGARI.

După ideia chartografică a luĭ Erodotŭ, Sciţia avea o configuraţiune pătrată: ἔστι ὦν τῆς Σκυθικῆς ὡς ἐούσης τετραγώνου.[1]

Territoriele limitrofe alle Agatirsilorŭ şi Neurilorŭ, considerate la unŭ locŭ, încingeaŭ ânghĭulŭ nord-vesticŭ allŭ pătratuluĭ scitic:

Confederaţiunea scitică fiindŭ împărţită în triburĭ, pe carĭ Erodotŭ, după traĭulŭ fie-căruĭa, le distinge prin termeniĭ de Callipiḑĭ, Nomaḑĭ, Alazonĭ, etc., se nasce acumŭ cestiunea: ca ce felĭu de Sciţĭ anume vorŭ fi locuitŭ în ânghĭulŭ cellŭ învecinatŭ cu Agatirsia şi Neuria?

12) Articolulŭ «O evropeĭskom udavĭe , in **Zsurnal Ministerstva Norodnago Prosvĭeszenia,** t. 21, secţ. 7, p. 31 sqq.

13) IV, 105, în concordanţă cu IV, 20. — Cf. RZACZYNSKI, **Hist. naturalis regni Poloniæ,** Sandomiriæ, 1721, in-8, p. 249.

14) IV, 105.

1) IV, 101.

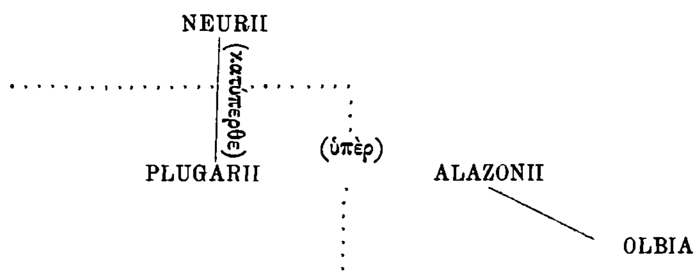
Unŭ singurŭ scurtŭ passagĭu resólvă pênĕ la unŭ puntŭ acéstă întrebare.
Éccĕ'lŭ:

Ὑπὲρ δὲ Ἀλαζώνων οἰκέουσι Σκύθαι ἀροτῆρες, οἳ οὐκ ἐπὶ σιτήσι σπείρουσι τον σῖτον, ἀλλ' ἐπὶ πρήσι. Τούτων δὲ κατύπερθε οἰκέουσι Νευροί. [2]

Adecă:

«De'ncollo de Alazonĭ locuescŭ Sciţiĭ Plugarĭ, carĭ sémĕnă grâŭ, nu înse pentru usulŭ lorŭ, ci de vinḑare. Maĭ susŭ de acestiĭa locuescŭ Neuriĭ.»

Privindŭ din Olbia, Erodotŭ vedea lucrurile în următorulŭ modŭ:

Intr'unŭ altŭ passagĭu, voindŭ a fi şi maĭ esplicitŭ, Erodotŭ ḑice că Nistrulŭ şi Bogulŭ îşĭ apropiă cursurile lorŭ în regiunea Alazonilorŭ: κατ' Ἀλάζωνας [3].

Atâta ni agĭunge.

Sciţiĭ Plugarĭ, ca uniĭ ce eraŭ limitrofĭ cu Neuriĭ şi cu Alazoniĭ totŭ-d'o-dată, nu puteaŭ locui aĭurĭ decătŭ spre appusŭ de Nistru, căcĭ spre rĕsăritŭ eĭ nu încăpeaŭ de Alazonĭ, şi spre appusŭ anume de porţiunea miḑŭ-lociă a Nistruluĭ, fiindŭ că cea superióră, precumŭ amŭ veḑut'o maĭ susŭ, apparţinea Neurilorŭ.

Cu alte cuvinte, Sciţiĭ Plugarĭ occupaŭ Moldova centrală.

Inse óre numaĭ atăta?

După Erodotŭ eĭ sunt ramura cea maĭ occidentală a Sciţilorŭ, fiindŭ-că nicĭ unŭ altŭ tribŭ, absolutamente nicĭ unulŭ, nu este menţionatŭ nicăirĭ maĭ spre appusŭ de dênşiĭ.

Decĭ dela Nistru pênĕ pe la Oltŭ, adecă pênĕ la Agatirsĭ, era regiunea cea agricolă a Sciţieĭ, unde se cultiva grâŭ, nu înse pentru usŭ localŭ, ci de vênḑare.

Érŏşĭ commerciulŭ pe scenă!

Érŏşĭ Dunărea!

Zonele cămpénă şi danubiană a Românieĭ ni apparŭ sunt acumŭ doue miĭ patru sute de annĭ întocmaĭ totŭ atătŭ de plugare, ş'apoĭ *de vênḑare, érŭ nu pentru usŭ localŭ,* după cumŭ elle sunt chĭarŭ în momentulŭ de faţă!

Singura differinţă este că 'n loculŭ Sciţilorŭ figuréză Româniĭ, uniĭ şi alţiĭ crescuţĭ prin aceĭa-şĭ acţiune a natureĭ.

Pliniŭ cellŭ betrânŭ ni spune că'n timpulŭ seŭ, pe la începutulŭ ereĭ creştine, întréga Dobrogiă actuală era occupată de Sciţiĭ Plugarĭ, veniţĭ de pe mallulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ: «totum eum tractum Scythæ *Aroteres cognominati* tenuere» [4].

Acéstă occupaţiune se întemplase înainte de Cesarŭ, căcĭ sub Strabone Dobrogia era degia cunnoscută sub numele de *Sciţiă-mică* prin opposiţiune cu Sciţia cea mare despre crivĕţŭ [5].

Acéstă mărturiă a luĭ Pliniŭ întăresce primitiva posiţiune geografică a Sciţilorŭ Plugarĭ,

2) IV, 17.
3) IV, 52.
4) **Hist. Nat.** IV, 18.
5) **Geogr.,** VII, 5, § 5 şi 12.

Aroteres cognominati, ἀροτῆρες, anume în România, căcĭ numaĭ de aci eĭ puteaŭ trece în Dobrogia.

Noĭ avemŭ înse la mână o altă confirmaţiune şi maĭ ponderósă.

Eforŭ, geografŭ grecŭ posteriorŭ luĭ Erodotŭ abia cu unŭ secolŭ, ni arrétă pe Sciţiĭ Plugarĭ totŭ acollo unde'ĭ veḑuserămŭ în Erodotŭ: în ănghĭulŭ nord-vesticŭ dintre Agatirsĭ şi Neuri.

Ellŭ ḑice:

> *Πρώτους δὲ παρὰ τον Ἴστρον εἶναι Καρπίδας*
> *εἴρηκεν Ἔφορος, εἶτεν Ἀροτῆρας, πρόσω*
> *Νευρούς.* [6]

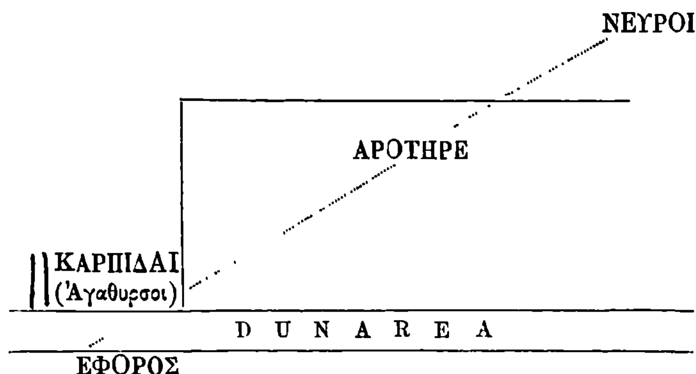
Adecă:

«Décă trecĭ Istrulŭ, primiĭ locuitorĭ sunt ceĭ din Carpaţĭ, apoĭ Plugariĭ, în fine Neuriĭ».

Carpaţiĭ lovindu-se cu Dunărea anume în Oltenia, este învederatŭ că prin Καρπίδαι Eforŭ înţellege pe Agatirsiĭ luĭ Erodotŭ.

Pênĕ şi espressiunile sunt identice: παρὰ τὸν Ἴστρον séŭ ἀπὸ μὲν Ἴστρου, după care apoĭ πρώτους Καρπίδας într'unulŭ şi πρώτων Ἀγαθύρσων în cellŭ-l'altŭ [7].

O dată acestŭ puntŭ stabilitŭ, éccĕ şi perspectiva luĭ Eforŭ:

§ 22.

CARPATII IN ERODOTU.

Epitetulŭ de Καρπίδαι, datŭ Agatirsilorŭ de cătră Eforŭ, este fórte remarcabilŭ, nu numaĭ ca cea ânteiă menţiune nominală a *Carpaţilorŭ,* dérŭ încă şi ca cea maĭ vechiă formă a numeluĭ topicŭ: *Muntenĭ.*

Nedependinte de cestiunea originiĭ naţionale, acestŭ epitetŭ a trecutŭ ca mostenire dela Agatirsĭ cătră successoriĭ lorŭ territorialĭ Daciĭ, a cărorŭ o ramură totŭ din Ţérra-Românéscă se ḑicea *Carpi* [1], şi'n fine dela învinşiĭ Dacĭ l'aŭ primitŭ éróşĭ în aceĭa-şĭ regiune cuceritórele legiunĭ romane, traducêndu'lŭ prin *Montani.*

Şi ceĭa-ce nu e maĭ puţinŭ importantŭ, *Carpaţiĭ* essistă chĭarŭ astă-ḑĭ ca nume viŭ în gura poporuluĭ numaĭ şi numaĭ în Muntenia, unde se chĭamă *Carpatinŭ* unŭ munte de peste Oltŭ

6) **Fragm. 78,** ap. SKYMNUM CHIUM, vers. 102. — NIEBUHR, **Kl. hist. Schr.,** I, 359, nota, confundă pe Carpiḑiĭ luĭ Eforŭ cu Callipiḑiĭ luĭ Erodotŭ, uĭtândŭ că aceştĭ din urmă trăiaŭ peste Nistru departe de Dunăre.

7) HEROD., IV, 100.

1) VOPISCUS, **Aurel,** XXX, — JORNANDES, XVI: Carporum tria millia, genus hominum ad bella nimis expeditum, qui sæpe Romanis infesti sunt.» — EUTROPIUS, IX, 15: «Carpis et Basternis subactis, Sarmatis victis (Diocletianus et Maximianus).» — O inscripţiune daciană în GRUTER, LXXXV, 9: «G. Val. Serapid. a Carpis liberatus pro salute sua et suorum.» — Maĭ clarŭ decâtŭ toţĭ e ZOSIMUS, rec. **Bekker,** Bonnæ, 1837, in-8, p. 22, lib. I, cap. 20; p. 30, I, 31; şi maĭ allesŭ p. 213, IV, 34: *Καρποδάκαι».* — Nu maĭ citămŭ pe PTOLEMAEUS, generalmente confusŭ, carele pune între Peucinĭ şi Bastarnĭ pe *Καρπιάνοι,* **Geogr.,** III, 5.

în Gorgiŭ şi unŭ altulŭ de dincoce în Muscellŭ [2], adecă ambiĭ tocmaĭ în locaşulŭ Agatirsilorŭ Καρπίδαι şi allŭ Dacilorŭ *Carpi*.

Carpat însemna munte nu numaĭ la Agatirsĭ şi la Dacĭ, ci încă se pare a fi avutŭ acella-şĭ înţellesŭ în diverse limbe primordiale, despărţite una de alta prin origine şi prin spaţiŭ, căcĭ noĭ vedemŭ la celle doue capete oppuse alle Europeĭ munţiĭ *Carpetanĭ* în Spania [3] şi muntósa insulă grécă cunnoscută degia luĭ Omerŭ sub numele de Κράπαθος séŭ Κάρπαθος [4].

Steub a constatatŭ în vechĭa limbă retică essistinţa acelleĭa-şĭ teme *kar* în înţellesŭ de «délŭ» [5].

Totŭ aci se referă samscritulŭ *kâra* cu semnificaţiune de munte accoperitŭ de zăpadă, armenesce *char* — pétră şi *charag* — stâncă, celticesce *càrr* etc. [6].

Derivaţiunea «Carpaţilorŭ» dela slaviculŭ *chrb*, înălţime, pe care o patronă Schaffarik [7], cată dérŏ să fie lăssată cu totulŭ la o parte, cu atâtŭ maĭ multŭ că la Slavĭ sonulŭ *ch* nu correspunde filologicesce unuĭ *k* arianŭ, ci represintă regularmente pe unŭ *s* primitivŭ [8].

Vomŭ observa în trécĕtŭ că aprópe tóte etimologiele luĭ Schaffarik pĕccătuescŭ prin necunnoscinţa fonologieĭ comparate, alle cărĭa legĭ eraŭ pe atuncĭ abia întrevĕḑute.

Erodotŭ, deşi maĭ-maĭ contimpurénŭ cu Eforŭ, totuşĭ nu menţionéză Carpaţiĭ.

Dérŭ se póte óre ca ellŭ să nu fi auḑitŭ nemicŭ, dela amiciĭ seĭ din Istria şi din Olbia, despre unŭ giganticŭ crescetŭ atâtŭ de apropiatŭ de Dunăre şi de Pontŭ?

Schaffarik crede că Hemŭ, Αἷμος, se referă în Erodotŭ nu numaĭ la Balcanŭ, ci şi la Carpaţĭ: « Stefanŭ Bizantinulŭ pune pe Agatirsĭ în Hemŭ. Este dérŏ certŭ că amêndoue crescetele, « acellŭ din Tracia şi acella ce desparte Muntenia de Ardélŭ, ambele legate prin cataractele « Dunăriĭ, aŭ fostŭ cunnoscute anticilorŭ sub numele de Hemŭ, adecă omĕtosŭ, cuvêntŭ indo- « europeŭ de aceĭa-şĭ rădĕcină cu Hima-laia, cu Imaus etc. Cândŭ Erodotŭ, IV, 49, adduce « din Hemŭ rîurile Atlas, Auras şi Tibisis, în carĭ noĭ recunnóscemŭ Oltulŭ, Giulŭ şi Teme- « şulŭ, cată să se înţellégă Hemulŭ nordicŭ, deşi testulŭ, din errórea copistilorŭ séŭ chĭarŭ « a autoruluĭ, are βορῆν, érŭ nu νότον » [9].

Maĭ ânteiŭ este o gravă erróre filologică de a crede că Hemŭ însemnéză «omĕtosŭ, cuvêntŭ indo-europeŭ de aceĭa-şĭ rădĕcină cu Hima-laia etc.»

Este o gravă erróre filologică, de vreme-ce spiritulŭ aspru în limba grécă înlocuesce nu pe arianulŭ *h*, ci pe *s*: σῦς=ὗς etc. [10], astŭ-feliŭ că *Hemulŭ*, maĭ bine *Haĭmulŭ*, Αἷμος, esprimă perfectamente pe samscritulŭ *sîman*, hotarŭ, de unde arménulŭ *himan*, temelliă [11]; şi'n adevĕrŭ Balcanulŭ formă «hotarulŭ» cellŭ maĭ essenţialŭ allŭ Tracieĭ.

Nefericitŭ în etimologiă, Schaffarik nu este maĭ norocosŭ în restulŭ passagiuluĭ de maĭ susŭ.

Ellŭ nu probéză prin nemicŭ identitatea Atlasuluĭ, Aurasuluĭ şi Tibisisuluĭ cu Oltulŭ, Giulŭ şi Temeşulŭ.

Este o fórte nudă affirmaţiune.

Şi maĭ cĭudată e arbitrara prefacere din βορῆν în νότον, schimbându-se *nordulŭ* în *sudŭ* fără cea maĭ slabă umbră de argumentaţiune, séŭ măcarŭ de plausibilitate.

In passagĭulŭ, pe care'lŭ citéză celebrulŭ archeologŭ boemŭ, Erodotŭ se pronunţă lim-

2) FRUNḌESCU, **Dicţ. topogr.**, 98.
3) PLIN., III, 2: «Oretanis jugis *Carpetanis*que».—STRAB., III, 2, § 3.
4) HEROD., III, 45.—STRAB., X, 5, § 17.
5) STEUB, **Über die Urbewohner Rätiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern**, München, 1843, in-8, p. 64: «*Car*. Davon die Namen Carcu, Carna, Carnasa bei Lanzi. Dieses *car* kömmt im Umfang des alten Rätiens in den nördlichen Gränzgebirgen, in der Salzburger Tauernkette, im Etschthale, in der Schweiz wohl über hundert Male als Appellativum vor und bedeutet Berg. Ganz familienweise tritt der Name in einem beträchtlichen Gebirgsstocke ober Mittenwald an der bayerischen Gränze auf, wo jede einzelne Spitze *kar* heisst; so Krapfen-*kar*, Gross-*kar*, Tief-*kar*, Rudel-*kar*, See-*kar*, Birk-*kar*, Hinter-*kar*, Speck-*kar* etc. Alle diese Höhen zusammengenommen heissen der *Karwendel*.
6) PICTET, I, 130.
7) **Slow. star.**, 53, 208, 394.
8) BOPP, **Gramm. comp.**, I, 173, § 92[s].
9) **Slow. star.**, 383 nota 31.
10) CURTIUS, 482.
11) BOPP, I, 397, § 183[b].

pede, după tóte manuscriptele și după tóte edițiunile, cumŭ-că « treĭ rîulețe *curgende spre nordŭ* se vérsă în Istru din culmile Hemuluĭ » [12].

« Curgênde *spre nordŭ* » ῥέοντες πρὸς βορέην, este totŭ ce póte fi maĭ decisivŭ pentru a demonstra că Atlasulŭ, Aurasulŭ și Tibisisulŭ scăldaŭ Bulgaria, în privința căriĭ Istrulŭ e nordicŭ, érŭ nicĭ decumŭ România, de unde rîurile se potŭ versa în Dunăre numaĭ *spre sudŭ*.

Pliniŭ cellŭ betrânŭ, cândŭ vorbesce despre Tracia, ni spune, întocmaĭ ca și Erodotŭ, că din Hemŭ se vérsă în Dunăre treĭ ape: « ex Haemo, Utus, Escamus, Ieterus » [13].

Ieterus este cu certitudine rîulŭ *Iantra*, pe care Bulgariĭ îllŭ numescŭ pênĕ astă-ḑĭ *Ieter*[14], și 'n care lesne se póte recunnósce Atlasulŭ luĭ Erodotŭ nu numaĭ prin identitate fonetică: *atr=atl*, dérŭ pênĕ și prin importanță.

Escamus allŭ luĭ Pliniŭ s'a prescurtatŭ la locuitoriĭ moderniĭ aĭ Tracieĭ în *Osma*, contractându-se după aceĭa-șĭ procedură limbistică prin care totŭ « Osma » a devenitŭ vechĭulŭ orașŭ spaniolŭ Uxama.

In fine *Utus*, maĭ correctŭ *Vtus*, correspunde cu rîulŭ actualŭ *Vid* séŭ *Vit*, de assemenea isvorîtorŭ din Hemŭ și tributarŭ allŭ Dunăriĭ.

Auras și *Tibisis* alle luĭ Erodotŭ sunt dérŏ *Escamus* și *Vtus* alle luĭ Pliniŭ, adecă *Osma* și *Vid* din ḑillele nóstre, pe carĭ în deșertŭ s'arŭ încerca Schaffarik séŭ orĭ-cine altulŭ a le strămuta printr'o trăssură de condeĭu pe țermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ.

Și totușĭ este fórte adevĕratŭ că Erodotŭ, ca și fontâna de unde luase Stefanŭ Bizantinulŭ asserțiunea despre locuința Agatirsilorŭ în Hemŭ [15], înțellege sub acestŭ nume nu numaĭ Balcanulŭ, dérŭ și acea ramură a Carpaților care se întinde dela cataractele Dunăriĭ pênĕ la Vrancea și maĭ încollo, despărțindŭ Țérra-Românéscă de Temeșiană și de Transilvaniă.

Este fórte adevĕratŭ, măcarŭ-că Schaffarik n'a reușitŭ s'o demonstre.

Nu trebuĭ să mutămŭ în Dacia rîulețele bulgare, ci să le lăssămŭ în pace la locurile lorŭ; nu trebuĭ să confundâmŭ βορῆν cu νότον, contra littereĭ și spirituluĭ testuluĭ; nu trebuĭ să resturnămŭ pe Erodotŭ, ci numaĭ să 'lŭ pĕtrundemŭ; éccĕ totŭ!

Părintele istorieĭ ḑice că Atlasulŭ, Aurasulŭ și Tibisisulŭ curgŭ din Hemŭ în Dunăre « spre nordŭ ».

Dérŭ décă Hemŭ este *numaĭ* Balcanulŭ, se putea óre altŭ-felĭu decâtŭ *spre nordŭ?*

Decĭ în ideĭa luĭ Erodotŭ era possibilŭ ca unŭ fluviŭ să curgă totŭ din Hemŭ și totŭ în Dunăre nu numaĭ spre nordŭ, ci încă *și spre sudŭ*.

Fără o assemenea possibilitate arŭ fi absurdŭ de a maĭ adăoga πρὸς βορέην.

Vorbindŭ despre fluviele Sciţieĭ și alle Agatirsieĭ, Prutŭ, Siretŭ, Oltŭ, Erodotŭ nu ḑice nicăirĭ că elle se vérsă în Dunăre *spre sudŭ*.

Totŭ astŭ-felĭu ellŭ n'arŭ fi spusŭ că Atlasulŭ, Aurasulŭ și Tibisisulŭ se vérsă în Dunăre *spre nordŭ*, décă Hemulŭ era numaĭ Balcanŭ, căcĭ arŭ fi commisŭ pĕccatulŭ banalitățiĭ.

Fiindŭ înse că Αἶμος pentru Erodotŭ se aflla și la sudŭ și la nordŭ de Dunăre, se pune semnificativulŭ βορῆν, fără care era peste putință a ghici posițiunea acellorŭ rîulețe.

Din Hemulŭ nordicŭ se vérsă în Dunăre Oltulŭ, din Hemulŭ sudicŭ se vérsă totŭ acollo treĭ rîurĭ, éccĕ dérŏ înțellesulŭ cuvintelorŭ:

> *Ἐκ δὲ Ἀγαθύρσων Μάρις ποταμὸς ῥέων συμμίσγεται τῷ Ἴστρῳ ἐκ δὲ τοῦ Αἵμου τῶν κορυφέων τρεῖς οὐ μεγάλοι ῥέοντες πρὸς βορέην ἄνεμον εσβάλλουσι ἐς αὐτὸν.*[16]

In acestŭ modŭ, fără a întórce pe dosŭ ca Schaffarik testulŭ luĭ Erodotŭ, și chĭarŭ fără

[12]) Noĭ admittemu aci în testŭ fericita correcțiune a luĭ MANNERT, **Geograph.**, VII, 8, carele pune *οὐ μεγάλοι*, căcĭ pe țermulŭ bulgarŭ nu se vérsă în Dunăre nicĭ unŭ rîŭ mare, ci totŭ rîulețe, precumŭ observă și RAWLINSON, **History of Herodotus**, London, 1862, in-8, t. 3, p. 36, nota 3. Constatâmŭ inse că pentru porțiunea nóstră propriă în interpretarea luĭ Erodotŭ ambele lecture sunt indifferințĭ.

[13]) **Hist. Nat.** III, 29.

[14]) APRILOV, **Denitza novobolgarskago obrazovaniĭa**, Odessa, 1841, in-8, p. 104, 134.

[15]) Cf. SUIDAS, verbo: *Ἀγάθυρσοι*.

[16]) IV, 48-49.

a modifica într'însulŭ o singură litteră, se vĕdesce adevĕrulŭ, esplicându-se totŭ-o-dată de ce fontâna luĭ Stefanŭ Bizantinulŭ aşeḑa pe Agatirsĭ în Hemŭ.

Pentru părintele istorieĭ, de nu şi pentru ceĭ-l'alţĭ anticĭ, Hemŭ era întrégа sistemă alpină, allŭ căriĭ amfiteatru formézā bassinulŭ Dunăriĭ de giosŭ, adecă dela Emine-dagŭ în Dobrogia pênĕ pe la Pétra în Moldova.

§ 28.

GRIFFONII PĂZITORI DE AURŬ.

Carpaţiĭ galiţianĭ, carĭ se lungescŭ în susŭ între Polonia şi Transilvania, eraŭ pré depărtaţĭ de ambele punturĭ de informaţiune alle istoriculuĭ grecŭ, atâtŭ de Istria câtŭ şi de Olbia, pentru ca ellŭ să fi bănuitŭ legătura lorŭ de continuitate cu Balcanulŭ şi cu munţiĭ TerreĭRomănescĭ.

Totuşĭ nicĭ despre eĭ nu putea să nu fi avutŭ o dosă óre-care de noţiune.

Nadezsdin susţine că Erodotŭ va fi înţellegêndŭ acéstă estremă ramură carpatină prin «munţiĭ ceĭ nalţĭ, stăncoşĭ şi nestrăbăttuţĭ» [1], din dosulŭ cărora locuiaŭ terribiliĭ griffonĭ păzindŭ comóre de aurŭ [2], ceĭa-ce trebuĭ consideratŭ — ḑice criticulŭ russŭ — ca o allegorică allusiune la minele din Transilvania.

Argumentele selle sunt:

1. E peste putinţă ca Erodotŭ să fi avutŭ în vedere munţiĭ Uralĭ, trecêndŭ nebăgaţĭ în sémă Carpaţiĭ, carĭ sunt fără comparaţiune maĭ aprópe;

2. Nu e de creḑutŭ să fi agĭunsŭ pênĕ la auḑulŭ Sciţilorŭ aurulŭ siberianŭ, şi să nu fi sciutŭ eĭ nemicŭ despre avuţia auriferă a Transilvanieĭ;

3. După mărturia luĭ însuşĭ Erodotŭ, Grecíĭ din coloniele pontice adessea căllĕtoriaŭ pênĕ la pólele acellorŭ munţĭ, ceĭa-ce nicĭ decumŭ nu se póte admitte în privinţa Uralilorŭ [3].

Toţĭ commentatoriĭ căutaŭ «munţiĭ ceĭ nalţĭ, stâncoşĭ şi nestrăbăttuţĭ» maĭ susŭ de Marea Caspică [4]; uniĭ nu s'aŭ sfiitŭ a merge pênĕ la China [5]; archeologulŭ moscovitŭ a cuteḑatŭ singurŭ a protesta în numele bunuluĭ simţŭ, strigândŭ: opriţi-vĕ la cósta orientală a Carpaţilorŭ!

Dérŭ argumentaţiunea 'ĭ e necompletă.

Nadezsdin a nesocotitŭ unŭ punctŭ fórte importantŭ, care dâ şi maĭ multă tăriă demonstraţiuniĭ selle, servindŭ totŭ-o-dată a preveni obiecţiunile.

Ţérra griffonilorŭ ni appare în Erodotŭ ca şi cândŭ arŭ fi fostŭ la marginea lumiĭ.

Peste patru séŭ cincĭ secolĭ în urmă, armoniosulŭ Ovidiŭ trăia la gurele Dunăriĭ, cunnoscea d'aprópe tóte ginţile barbare, învĕţase a vorbi geticesce şi sarmaticesce; maĭ pe scurtŭ, era maĭ multŭ ca orĭ-cine în stare de a se familiarisa cu oriintele Europeĭ.

Eĭ bine, regiunea carpatină era şi pentru dênsulŭ marginea lumiĭ.

Ellŭ scriea la Roma:

«Vaĭ, câtŭ de vecinŭ îmĭ este capĕtulŭ pămêntuluĭ, şi câtŭ de departe e patria!»

> Heu! quam vicina est *ultima terra* mihi.
> At longe patria est. . . . [6]

Séŭ:

«Aci între Geţĭ essilatŭ singurŭ la estremităţile lumiĭ!»

> Solus in *extremos* jussus abire Getas. . . . [7]

1) IV, 23, 25.
2) IV, 27.
3) NADEZSDIN, **op. cit.**, 98-100.
4) HEEREN, I, 282, 299, 300.—RENNEL, 437 sq.—MANNERT, IV, 113 etc.
5) RITTER, **Erdkunde**, II, 691, 765, 792.—GUIGNES, **Mémoires de l'Académie des Inscriptions**, XXXV, 451.—etc.
6) **Trist.**, lib. III el. 5.
7) **Ib.**, V, 12.

Séŭ:

«Trăescŭ la marginea pămêntuluĭ, la capĕtulŭ globuluĭ!»

Ultima me tellus, ultimus orbis habet. . . .[8]

Séŭ:

«Ḑacŭ în ultimele regiunĭ alle necunnoscuteĭ lumĭ!»

Aeger *in extremis ignoti partibus orbis*. . . .[9]

Ponticele şi *Tristele* luĭ Ovidiŭ offerŭ la fie-ce passŭ esclamaţiunĭ de acéstă natură, carĭ sunt atâtŭ de potrivite pentru a ni esplica pe griffoniĭ luĭ Erodotŭ ceĭ de peste noue mărĭ şi noue ţerre.

§ 24.

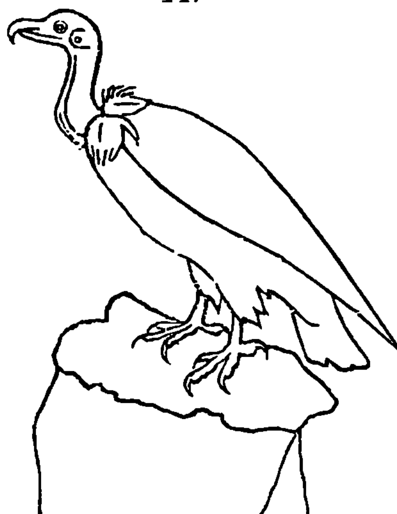
ORIGINEA MITULUI GRIFFONILORŬ.

Spre a ne încredinţa într'unŭ modŭ plasticŭ de originea famosuluĭ mitŭ allŭ griffonilorŭ—fie în Asia, unde 'lŭ pórtă sculptatŭ ruinele Persepoliĭ[1], fie în Europa, unde 'lŭ citimŭ în Erodotŭ —noĭ vomŭ începe prin a pune aci de 'naintea ochilorŭ următórele doue figure:

I.

II.

Sub numĕrulŭ I este griffonulŭ dacicŭ, adecă aşa după cumŭ îllŭ vedemŭ pe misteriósa cutiă descoperită în Bucovina de amiculŭ nostru d. Panaioténu-Bardasare[2], şi aşa după cumŭ îllŭ conservă pênĕ astă-ḑĭ marca nobilitară a némuluĭ Gryf din Polonia, allŭ căruĭa strămoşŭ Jaxa séŭ Jacşicĭu venise acollo din Serbia[3].

Sub numĕrulŭ II noĭ reproducemŭ întocmaĭ desemnulŭ renumituluĭ pictorŭ-naturalistŭ Victorŭ Adam[4], represintândŭ o speciă de vulturŭ cunnoscută în ornitologiă sub diversele numĭ de *vultur fulvus, vultur ruber, vultur aureus, vultur baeticus*, etc.

8) **Pont.,** lib. I, ep. 7.

9) **Tris'.,** III, 3.

1) BÆHR, **Excursus de gryphis,** în **op. cit.,** II, 653-5, unde gruppéză ipotesele contradictórie alle luĭ Vœlcker, Weltheim, Heeren, Ritter, Malte-Brun, Link, etc.

2) Reprodusŭ în URECHIA, **Bulletinulŭ Instrucţiuniĭ Publice.**

3) NAKIELSKI, **Miechovia sive promptuarium antiquitatum Monasterii Miechoviensis,** Cracoviæ, 1634, in-f., p. 10. Illŭ citâmŭ maĭ cu preferinţă decâtŭ pe eraldiştiĭ polonĭ Paprocki, Okolski etc., ca unulŭ ce studiase după înseşĭ documentele originale istoria familliei Gryf.

4) **Oeuvres complètes de Buffon,** ed. Flourens, Paris, s. a., t. 5, pl. nr. 95.

Acéstă colossală passere, care întrece prin volumŭ şi prin puterea sboruluĭ pe celle maĭ marĭ acuile, este generalmente rară, căcĭ se ascunde pe culmile celle maĭ inaccessibile, dérŭ se găssesce totuşĭ din cândŭ în cândŭ pe tóte crescetele Europeĭ meridionale, în Alpĭ, în Pireneĭ, în Rodopŭ, maĭ allesŭ în Carpaţĭ[5], rădicându-se la nordŭ pênĕ 'n Prussia[6], unde înse ea devine maĭ mică, precumŭ devinŭ acollo maĭ micĭ însi-şĭ munţiĭ.

Décă vomŭ maĭ adăoga că penele acestuĭ vulturŭ, după cumŭ indică pênĕ la unŭ puntŭ chĭarŭ numele seŭ de *vautour fauve*, sunt de aceĭa-şĭ culóre cu pĕrulŭ leuluĭ[7], atuncĭ înţellegemŭ şi maĭ lesne creaţiunea mitologiculuĭ griffonŭ, cellŭ puţinŭ a celluĭ europeŭ, fiindŭ-că soţulŭ seŭ din Persia se aprópiă maĭ multŭ prin configuraţiunea capuluĭ de tipulŭ acuileĭ propriŭ ḑise.

In Uralĭ griffonulŭ cellŭ realŭ nu essistă, încâtŭ nicĭ pe cellŭ imaginarŭ noĭ nu'lŭ putemŭ căuta acollo.

Şi nu 'lŭ putemŭ căuta acollo cu atâtŭ maĭ vĕrtosŭ, cu câtŭ regiunea griffonuluĭ în genere trebuĭ necessarmente să fie învecinată cu regiunea leuluĭ, căcĭ este impossibilŭ a imagina cine-va *acuilă-leŭ* într'o ţérră unde nu se afllă nicĭ o ideiă despre o giumĕtate fórte essenţială a acesteĭ ibride composiţiunĭ.

In timpulŭ luĭ Erodotŭ şi chĭarŭ cu secolĭ maĭ încóce, pênĕ la Traĭanŭ şi maĭ gĭosŭ, leiĭ fiinţaŭ încă la cóstele nóstre în Tracia, după cumŭ attestă într'unŭ glasŭ toţĭ scriitoriĭ anticităţiĭ[8].

Éccĕ dérŏ cu istoria naturală în mână că nicĭ este permisŭ cuĭ-va de a urmări în Europa pe griffonĭ în direcţiunea crivĕţuluĭ maĭ susŭ de Carpaţĭ!

Nu numaĭ în Uralĭ, dérŭ pênĕ şi cu multŭ maĭ la sudŭ în Anglia nu s'a veḑutŭ nicĭ o dată vulturulŭ cellŭ aurosŭ, prototipulŭ griffonuluĭ, încâtŭ unŭ celebru ornitologŭ britannicŭ abia putuse căpĕta tocmaĭ din Tirolŭ unŭ singurŭ essemplarŭ împăiatŭ[9].

«Munţiĭ ceĭ nalţĭ, stâncoşĭ şi nestrăbăttuţĭ» aĭ luĭ Erodotŭ sunt dérŏ purŭ şi simplu Carpaţiĭ resăritenĭ, continuaĭ negreşitŭ în susŭ pênĕ'n Boemia.

La nordŭ de Agatirsĭ, la appusŭ de Neuri, la nordŭ şi la appusŭ de Sciţĭ şi de celle-l'alte ginţĭ învecinate, locuĭaŭ griffoniĭ anume în actuala Transilvaniă, a căriĭ avuţiă minerală nu putea fi esportată cu înlesnirea auruluĭ din Oltenia, căcĭ lipsĭa Dunărea şi maĭ sta pedecă gigantica galleriă de stânce peste stânce, aşa că numaĭ pe piscurile acesteĭ necunnoscute ţerre se vedeaŭ mişcându-se nesce îngrozitorĭ vulturĭ, assemĕnaţĭ la culóre, la putere, la aspectŭ cu leiĭ, şi de gĭurŭ în gĭurŭ murmura o brumă de veste că din dossulŭ monstrilorŭ se ascundŭ tesaure...

§ 25.

PÊNE UNDE DUNĂREA APPARŢINEA SCIŢILORŬ?

Pentru ca natura Munteniei în epoca luĭ Erodotŭ să fie sgăndărită pênĕ 'n capĕtŭ, maĭ avemŭ Dunărea.

Ellŭ ḑice că hotarulŭ Sciţieĭ despre Tracia se începe acollo unde Istrulŭ face o întorsetură în faţa acesteĭa din urmă: κόλπου δὲ ἀγομένου τῆς γῆς ταύτης.[1]

5) GERBE, **Vautour,** în ORBIGNY, **op. cit.,** XIII, 48: «Le vautour fauve. Des hautes montagnes de la Hongrie, du Tyrol, de la Suisse, des Pyrénées, du midi de l'Espagne et de l'Italie.»

6) RZACZYNSKI, **op. cit.,** 430.

7) KLEIN, **Historiæ avium prodromus,** Lubecæ, 1750, in-4, p. 43: «Vultur aureus, vultur fulvo colli, pectoris et pedum colore: the golden vultur, Gold-Geier. Superat magnitudine aquilam nigram.»

8) HEROD., VII, 125, 126. — ARISTOT., **Hist. Nat.,** VI, 31; VIII, 28.—PAUSANIAS, VI, 5.—PLIN., **Hist. Nat.,** VIII, 16.—AELIAN., III, 21, etc.—Despre antica essistinţă a leuluĭ chĭarŭ în Dacia, noĭ vorbimŭ maĭ gĭosŭ în Studiulŭ IV.

9) WILLUGHBY, **Ornithologiæ libri tres,** Londini, 1676, in-f., p. 35: «Vulturis aurei pellem ad nos aliquando missam ex Rhœtis Alpinis, rostro adhuc et cruribus hærentibus dum contemplarer hoc modo descripsi. Multa hic vultur communia habet cum genere aquilæ alpinæ, sed per omnia major est.»

1) IV, 99.— Despre accepţiunile cuvêntuluĭ *κόλπος* în Erodotŭ, veḑĭ SCHWEIGHÆUSER, **Lexicon Herodoteum,** Argentorati, 1824, in-8, t. 2, p. 50.

Uĭtându-ne pe mappa Dunăriĭ de gĭosŭ, noĭ vedemŭ numaĭ doue locurĭ în carĭ fluviulŭ îşĭ schimbă direcţiunea într'unŭ modŭ destullŭ de marcatŭ:

a) Lôngă Galaţĭ;

b) In Oltenia.

Puntulŭ ănteĭu este inadmissibilŭ, căcĭ atuncĭ nu numaĭ ţermulŭ resăriténŭ allŭ Oltuluĭ, dérŭ nicĭ măcarŭ Siretulŭ nu maĭ întră în territorriulŭ sciticŭ, ceĭa-ce arŭ offeri cea maĭ flagrantă contradicţiune în contestulŭ luĭ Erodotŭ.

Şi să se noteze bine că dênsulŭ nu putea nicĭ într'unŭ casŭ a committe o assemenea erróre tocmaĭ în privinţa regiuniĭ de lôngă Galaţĭ, fiindŭ pusă aşa ḑicêndŭ faţă 'n faţă cu Istria, de unde o vedea cu ochiĭ şi o pipăia cu degetulŭ.

Remâne dérŏ vrêndŭ-nevrêndŭ *numaĭ* puntulŭ allŭ douilea, pe care prin urmare e peste putinţă a nu 'lŭ admitte, de óră-ce nu avemŭ altulŭ ca să ne încurce latitudinea allegeriĭ.

Maĭ este de desbăttutŭ o altă cestiune danubiană.

§ 26.

PODULŬ LUI DARIŬ PE DUNĂRE.

Setosŭ a pedepsi pe Sciţĭ pentru dessele lorŭ invasiunĭ în Persia, «regele regilorŭ» adună o formidabilă armată continentală de 700,000 luptătorĭ şi o marină de 600 corăbie, petrunde în Europa prin Bosforŭ, cutrieră Tracia şi străbatte pênĕ la gurele Dunăriĭ, unde'şĭ operéză trecerea.

Podulŭ danubianŭ este încredinţatŭ uneĭ cete de Grecĭ, îndatorate a'lŭ păḑi în cursŭ de 60 ḑille în presuppunere că întréga espediţiune nu va puté fi maĭ lungă, érŭ însuşĭ Dariŭ întră pe pămêntulŭ inamicŭ, anume de unde se începea aşa numita *Sciţiă vechiă,* şi păşesce spre nord-ostŭ înainte — înainte, fără ca totuşĭ să pótă descoperi unde-va pe Sciţĭ, decişĭ a'lŭ paralisa prin strategia uneĭ perpetue retragerĭ.

Agĭungêndŭ dincollo de Donŭ, Dariŭ îşĭ schimbă direcţiunea, apucă spre appusŭ, şi érŏşĭ merge, merge, merge, adurmecândŭ pe fugariĭ adversarĭ, carĭ reuşescŭ a'lŭ attrage affară din hotarele Sciţieĭ, ânteĭu pe territoriulŭ Melanchlenilorŭ, apoĭ pe allŭ Androfagilorŭ, în fine pe allŭ Neurilorŭ, adecă pênĕ 'n Moldova de susŭ venindŭ astŭ-felĭu aprópe de fruntaria nord-ostică a Munteniеĭ, unde şi acollo eraŭ să-ŭ ducă Sciţiĭ, dérŭ s'aŭ temutŭ de resistinţa Agatirsilorŭ.

Incredinţându-se la urma urmelorŭ că nu-ĭ chipŭ de uptă şi că aŭ trecutŭ degia celle 60 de ḑille prevĕḑute pentru durata espediţiuniĭ, maĭ speriatŭ că nu cumŭ-va Greciĭ, după cumŭ iĭ şi îndemna celebrulŭ Miltiade, să părăséscă podulŭ în care'ĭ remănea acumŭ ultima speranţă, Dariŭ îşĭ ĭea ânima în dinţĭ şi o rumpe la fugă spre gurele Dunăriĭ.

Acesta 'ĭ fondulŭ espediţiuniĭ persiane în Sciţia.

Criticismulŭ s'a încercatŭ adessea a bănui veracitatea luĭ Erodotŭ despre mersulŭ luĭ Dariŭ, întrevĕḑêndŭ differite impossibilităţĭ de faptŭ, de timpŭ şi de spaţiŭ.

Astă-ḑĭ, mulţumită maĭ în speciă luminóseĭ anti-critice a Anglesuluĭ Rawlinson[1], părintele istorieĭ e pe deplinŭ gĭustificatŭ chĭarŭ în acéstă atâtŭ de controversată materiă, ceĭa-ce 'ĭ cu atâtŭ maĭ naturalŭ cu câtŭ evenimentulŭ precessese numaĭ cu vr'o doue decennie annulŭ nasceriĭ luĭ Erodotŭ, carele nu putea să nu fi cunnoscutŭ pintre Grecĭ, pintre Sciţĭ, pintre Tracĭ séŭ pintre Perşĭ vr'o căţĭ-va contimpuranĭ şi chĭarŭ marturĭ ocularĭ aĭ nenorociteĭ aventure a luĭ Dariŭ.

Orĭ-cumŭ să fie, pe noĭ uniĭ ne interessă acĭ numaĭ podulŭ danubianŭ, şi tocmaĭ acesta a fostŭ şi este partea cea maĭ puţinŭ dubiósă a cestiuniĭ.

1) **Op. cit.,** 94-6, unde combatte puntŭ cu puntŭ tóte obiecţiunile luĭ Niebuhr, Grote, Thirlwall, Dahlmann etc.

Cumŭ-că Persiĭ trecuseră în Sciţia anume prin Dunăre, nĭ-o spunŭ:
1. Erodotŭ;
2. Ctesia, carele trăia chĭarŭ la curtea fiĭuluĭ luĭ Dariŭ[2];
3. Ferecide, scriitorŭ din acellaşĭ secolŭ cu Erodotŭ, séŭ póte şi maĭ vechĭu[3];
4. Trogŭ-Pompeĭu, carele utilisase opera perdută a Greculuĭ Teopompŭ cam din aceĭa-şĭ epocă[4];
5. Corneliŭ Nepote[5];
6. Strabone[6] etc.

Maĭ pe scurtŭ, în litteratura classică domnesce pe acestŭ terrêmŭ o perfectă unanimitate, Erodotŭ singurŭ înse vorbesce cu o precisiune topografică.

Ellŭ ḑice:

Τοῦ ποταμοῦ τὸν αὐχένα, ἐκ τοῦ σχίζεται τὰ στόματα τοῦ Ἴστρου ἐζεύγνυε[7].

Adecă:

«A pusŭ podŭ acollo de unde Istrulŭ începe a se desface în maĭ multe gure».

Apoĭ maĭ lîmuresce că acea punte se affla dela Marea-négră în distanţă de doue ḑille de navigaţiune fluvială: δυῶν ἡμερέων ἀπὸ θαλάσσης.

De'naintea unorŭ indicaţiunĭ atătŭ de precise era peste putinţă vr'o seriósă desbinare între commentatoriĭ luĭ Erodotŭ.

Toţĭ d'o potrivă aŭ fostŭ siliţĭ a căuta loculŭ poduluĭ unde-va spre appusŭ de Ismailŭ şi spre resăritŭ de Prutŭ[8].

«Dela Dariŭ şi pênĕ la ultimulŭ resbellŭ din 1828—ḑice Schaffarik—Isakcea a fostŭ totŭ-d'a-una obicĭnuita trecĕtóre pe Dunăre. In espediţiunea contra Sciţilorŭ flotta persiană făcuse o calle de doue ḑille dela Pontŭ pênĕ la loculŭ poduluĭ. După socotéla luĭ Erodotŭ callea de o ḑi fiindŭ de 200 stadie şi unŭ gradŭ ecuatorialŭ correspunḑêndŭ cu 500 stadie, acellŭ locŭ coincidă tocmaĭ cu Isakcea, care se afflă în adevĕrŭ cu vr'o 12 milurĭ departe de Marea-négră. Maĭ spre oriinte gurele Dunăriĭ împedecă aşeḑarea unuĭ podŭ. Aci se referă ceĭa-ce ḑicea despre Isakcea pe la 1650 Hagi-Calfa: «Isakgi-ghecidi, adecă vadulŭ «luĭ Isacŭ, renumită trecĕtóre dunăréną, unde la 1620 în resbellulŭ polonŭ sultanulŭ Os«manŭ făcuse unŭ podŭ, carele ĭ-a servitŭ apoĭ şi la re'ntórcere după luarea Hotinuluĭ, căcĭ «acestŭ locŭ fiindŭ cellŭ maĭ îndemănatecŭ, pe aci obicĭnuĭaŭ în toţĭ timpiĭ a trece Dunărea «Moldoveniĭ, Tătariĭ, Unguriĭ.» S'arŭ puté obiecta la prima vedere, cumŭ-că braţulŭ danubianŭ cellŭ maĭ sudicŭ nu se desparte de cursulŭ fluviuluĭ îndată lôngă Isakcea, ci cu vr'o treĭ milurĭ maĭ gĭosŭ; cugetândŭ înse la schimbările, cărora sunt suppuse maĭ cu deosebire gurele rîurilorŭ cellorŭ marĭ, şi studiândŭ totŭ-o-dată d'aprópe o mappă essactă a regiuniĭ, lesne ne vomŭ convinge că rîuleţulŭ Somova, unitŭ cu braţulŭ danubianŭ cellŭ maĭ sudicŭ lôngă Tulcea şi perḑêndu-se apoĭ spre appusŭ îndĕrĕtŭ în bălţile de lôngă Isakcea, de'nteĭu fusese unitŭ cu Dunărea şi'n acestŭ ultimŭ puntŭ, încătŭ formà atuncĭ adevĕratulŭ începutŭ allŭ gureĭ celleĭ maĭ sudice a fluviuluĭ, dérŭ maĭ în urmă lôngă Isakcea s'a nomolitŭ, mănţinêndu-se numaĭ lôngă Tulcea»[9].

Cantemirŭ, fără să fi cugetatŭ câtŭ de puţinŭ la espediţiunea luĭ Dariŭ, ḑicea:

«Dĭn pomenirea moşilorŭ strămoşilorŭ auḑimŭ, precumŭ unde acmu este Oblucița, cărĭa «Turciĭ îĭ ḑicŭ Isakcea, să se fie chiămatŭ vadulŭ Dunăriĭ, care nu că dóră pre acollo Du-

2) **Persica**, ap. PHOTIUM, **Myriobibl.**, cod. XVII.
3) Ap. CLEMENT. ALEX., **Stromat.**, V.
4) Ap. JUSTIN., II, 5.
5) **Miltiad.**, 3.
6) **Geogr.**, VII, 3, § 14.
7) IV, 89.
8) MANNERT, IV, 220.—RENNEL, 102, 420.—UKKERT, III, 2 p. 23.—NADEZSDIN etc.
9) **Ub. die Abkunft d. Slaw.**, 117-118.

«nărea în vadŭ să fie avutŭ trecĕtóre, ci pentru căcĭ acollo podŭ fiindŭ, se chiămа vadŭ, de «unde şi acmu la vadŭ la Oblucițǎ a ḑice s'a obicĭnuitŭ din betrânĭ; încă şi în cântecele «prostescĭ pre la domnia luĭ Petru-vodă vadulŭ Oblucițeĭ se pomenesce; ci Dunărea pre- «cumŭ altŭ-felĭu de vadŭ prin apă trecĕtorŭ să nu fie avêndŭ tótă lumea scie, de care lucru «óre-care socotélă nu departe de adevĕrŭ se póte pune că acellŭ nume, ce se ḑice vadulŭ «Dunăriĭ, să fie fostŭ o dată podŭ stătătorŭ, érŭ după stricarea poduluĭ să-ĭ fie remasŭ nu- «maĭ numele vaduluĭ şi pênĕ astă-ḑĭ»[10].

Balladele poporane séŭ «cântecele celle prostescĭ», pe carĭ le auḑise Cantemirŭ şi carĭ din nefericire nu maĭ essistă, se referĭaŭ la espedițiunea sultanuluĭ Suleĭmanŭ cellŭ Mare din annulŭ 1538 contra domnuluĭ moldovenescŭ Petru Rareşŭ; o espedițiune descrisă de către însuşĭ monarculŭ turcŭ într'unŭ itinerariŭ, unde ḑice sub 21 augustŭ: «S'a pusŭ podŭ pe Dunăre la trecĕtórea dela Isakcea, şi amŭ întratŭ în Moldova»[11].

Maĭ pe scurtŭ, una şi aceĭa-şĭ localitate, *vadulŭ Dunăriĭ*, după cumŭ o botezaŭ atâtŭ de bine părințiĭ nostri «din pomenirea moşilorŭ-strămoşilorŭ», a servitŭ de trecĕtóre în miĭ de occasiunĭ pentru sute de popóre în cursŭ de doue-ḑecĭ şi patru secolĭ, începêndŭ dela puntea persiană din 500 înainte de Cristŭ şi pênĕ la puntea muscălléscă din 1828; nicĭ o dată înse ce-va monumentalŭ, ci totŭ lucrurĭ de lemnŭ, podurĭ pe vasse[12], şubrede base alle unorŭ efemere lupte, uriaşĭ rădicațĭ în câte-va ḑille şi pentru câte-va ḑille!

§ 27.

GURELE DUNĂRII IN ERODOTŬ.

Cotitura Dunăriĭ dela Orşova, şi maĭ cu sémă puntea luĭ Dariŭ dela Isakcea, demonstră că betrânulŭ Istru este astă-ḑĭ întocmaĭ aşa cumŭ fusese în epoca luĭ Erodotŭ.

Se pretinde că timpulŭ arŭ fi addusŭ nesce marĭ prefacerĭ în delta fluviuluĭ[1].

Modificațiunĭ micĭ, bună-óră ca ceĭa-ce ḑice Schaffarik despre rîulețulŭ Somova dintre Tulcea şi Isakcea, sunt necontestabile; noĭ nu ne sfiimŭ totuşĭ a pune în dubiŭ orĭ-ce schimbare de o natură maĭ radicală séŭ maĭ întinsă.

Ovidiŭ attribue Dunăriĭ şépte gure[2], Tacitŭ şésse[3], Erodotŭ cincĭ[4], Tabla Peutingeriană patru[5], scoliastulŭ luĭ Apolloniŭ de Rodosŭ numaĭ treĭ[6], fără a maĭ vorbi de Strabone, Pliniŭ, Ptolemeŭ, Solinŭ, Ammianŭ Marcellinŭ etc.

Urméză óre că dênşiĭ se contraḑicŭ?

Nu cumŭ-va să conchidemŭ că vr'unŭ brațŭ allŭ Dunăriĭ séŭ şi doue se vorŭ fi perdutŭ séŭ adăugatŭ în cursulŭ secolilorŭ?

Fi-vomŭ datorĭ a căuta la fața loculuĭ, în Bugiacŭ séŭ în Dobrogia, semne geologice alle acestorŭ revolutiunĭ fluviale?

Noĭ credemŭ că nu.

Celle cincĭ gure danubiane alle părinteluĭ istorieĭ, Ἴστρος πεντάστομος[7], nicĭ aŭ sporitŭ vre-o dată pênĕ la şépte, nicĭ s'aŭ redusŭ cândŭ-va pênĕ la treĭ, ci aŭ remasŭ totŭ cincĭ *pentru orĭ-cine vrea să le privéscă din puntulŭ de vedere allŭ luĭ Erodotŭ.*

10) **Croniculŭ**, I, 323.

11) **Tagebuch des achten Feldzuges Suleiman's wider die Moldau i. J. 945**, în HAMMER, **Gesch. d. osm. Reichs**, Pest, 1828, in-8, t. 3, p. 699: «Isakdschi Iskelesi, Brücke über die Donau geschlagen, und in der Moldau übergesetzt.»

12) HEROD., IV, 141: *τάς τε νέας ἁπάσας παρεῖχε διαπορθμεύειν τὴν στρατιὴν καὶ τὴν γέφυραν ἔζευξε.*—Fată cu acestŭ passaĭu, carele ḑice curatŭ că podulŭ luĭ Dariŭ se făcea şi se desfăcea la momentŭ prin împreunarea séŭ separarea corabielorŭ, nu maĭ menționămŭ pe aceĭ-ce assicură cumŭ-că lôngă Brăila (!) arŭ maĭ fi essistândŭ ruinele (!!) poduluĭ luĭ Dariŭ; dérŭ ni pare reŭ că d. FRUNḐESCU, **Dicț. top.**, 157, a putută reproduce o assemenea enormitate.

1) UKKERT, III, 1, p. 162: «Wir wollen hier bemerken, dass die Dunaumündungen *grosse Veränderungen* erlitten haben.» — Cf. monografia luĭ KRUSE, **De Istri ostiis**, Vratislaviæ, 1820, in-8.—BRUNN, **La bouche de Kilia du Danube**, în **Journal d'Odessa**, 1852, nr. 31, 32.—KATANCSICH, **De Istro**, 19-22, etc.

2) **Trist.**, II.

3) **Germ.**, I.

4) IV, 47.

5) Segm. 7.

6) Ap. KATANCSICH, **O. c.**, 19.

Muntenia în annulŭ 500 înainte de Cristŭ.

N. B. Porțiunea umbrită indică întinderea territorială a Țerreĭ Româ-nescĭ în secolulŭ XIV sub Vladislavŭ Bassarabŭ și Mircea cellŭ Mare.

In apparinţă acéstă asserţiune are aerulŭ de a fi paradossală; în realitate ea este matematică.

Să ne esplicâmŭ.

Pe la 1768 unŭ commerciantŭ germanŭ fórte practicŭ, desbrăccatŭ de orĭ-ce preoccupaţiune teoretică, a scrisŭ o notiţă assupra petreceriĭ selle la Kilia, unde ḑice între celle-l'alte: «Maĭ mulţĭ geografĭ şi chĭarŭ Büsching susţinŭ că Dunărea întră în Marea-négră prin «şépte gure. *Eŭ însu-mĭ amŭ verificatŭ cu stăruinţă* acestŭ faptŭ, şi *m'amŭ convinsŭ* că nu sunt «decâtŭ cincĭ gure, căcĭ nu se potŭ lua în consideraţiune braţele celle micĭ, carĭ formézĭ «insule şi se unescŭ apoĭ cu vre-unulŭ din braţele celle marĭ»[8].

Nemicŭ maĭ instructivŭ ca acéstă scurtă observaţiune!

Autorulŭ eĭ nicĭ nu sciea, probabilmente, décă a essistatŭ vre-o dată Erodotŭ; celle «Noue Muze» nu-ĭ sunt câtŭ de puţinŭ familliare; întréga'ĭ carte nu offeră nicăirĭ cea maĭ slabă umbră de erudiţiune; şi totuşĭ dênsulŭ vede în delta danubiană celle cincĭ gure erodotiane.

Ellŭ recunnósce înse—şi acésta este importantŭ—că maĭ sunt şi altele, dérŭ le crede că «nu se potŭ lua în consideraţiune».

O simplă cestiune de appreciare!

Nu le consideră *A*, le va considera înse *B* pe tóte, şi *C* pe unele dintr'însele.

Tacitŭ era în dreptulŭ seŭ de a numera şésse gure şi Ovidiŭ şépte, totŭ precumŭ era în dreptulŭ seŭ Erodotŭ de a socoti cincĭ şi Tabla Peutingeriană patru, érŭ scoliastulŭ luĭ Apolloniŭ de Rodosŭ, maĭ sobru decâtŭ toţĭ, este érŏşĭ în dreptulŭ seŭ de a *considera* numaĭ treĭ.

Pe la 1835 generalŭ-gubernatorulŭ RussieĭMeridionale principele Vorontzov trămisese o commissiune specială pentru a studia gurele Dunăriĭ.

Rapportulŭ eĭ constată numaĭ treĭ gârle originale, adecă legate directamente cu trunchĭulŭ fluviuluĭ, împărţindu-se apoĭ fie-care din elle în maĭ multe gure secundare, marĭ, medie şi micĭ, differindŭ una de alta prin numirĭ locale, încâtŭ peste totŭ s'arŭ puté discerne vr'o şésse-spre-ḑece[9].

In acestŭ modŭ Ovidiŭ, Tacitŭ, Erodotŭ, Tabla Peutingeriană şi scoliastulŭ luĭ Apolloniŭ de Rodosŭ aveaŭ de unde allege.

Celluĭ ânteĭu i s'aŭ părutŭ a fi maĭ de căpetenia şépte din şésse-spre-ḑecĭ, celluĭ allŭ douilea şésse din şésse-spre-ḑecĭ, celluĭ allŭ treilea cincĭ din şésse-spre-ḑecĭ, celluĭ allŭ patrulea patru din şésse-spre-ḑecĭ, celluĭ allŭ cincelea treĭ din şésse-spre-ḑecĭ, după propriulŭ *puntŭ de vedere* allŭ individuluĭ.

Nu varià natura, ci numaĭ impressiunea.

§ 28.

SCIŢIA-VECHIĂ ŞI SCIŢIA-NOUĂ.

Allăturata mappă resumă pênĕ la unŭ puntŭ resultatulŭ cercetărilorŭ de maĭ susŭ.

Punênd'o în vederea lectorilorŭ, suntemŭ datorĭ a li offeri totŭ-o-dată unŭ felĭŭ de călăuză generală.

Dândŭ Sciţieĭ o formă în patru ănghĭurĭ, Erodotŭ ni presintă dimensiunile figureĭ numaĭ întru câtŭ privesce partea'ĭ sud-ostică.

7) Totŭ cincĭ gure, ca şi Erodotŭ, accórdă Istruluĭ EFORU ap. STRAB., VII, § 15; ARRIAN., **Exped. Alex.**, I, 3, V, 4; POMP. MELA, II, 1: SCHIMN., **fragm.**, 29; **Leo. Diac.**, VIII, 1, şi alţiĭ, pe carĭ veḑi-ĭ in UKKERT, III, 1, p. 159, nota 75.

8) KLEEMAN, **Voyage de Vienne à Belgrad et à Kilianova**, Neufchatel, 1780, in-8, p. 34: «Plusieurs géographes, et même Busching prétendent que le Danube entre dans la mer Noire par sept embouchures; *j'ai vérifié avec soin ce fait, et je me suis convaincu* qu'il n'y en avoit que cinq; car on ne compte point les petits bras qui forment les isles et viennent ensuite se joindre au plus gros.»

9) TROINITZKII, **Ustiĭa Dunaĭa i ustĭ-dunaĭskiĭa ostrova**, în ḑiarulŭ **Odesskiĭ Vĭestnik**, 1835, nr. 81-84.

Acéstă porţiune iĭ era personalmente cea maĭ cunnoscută.

Ellŭ o chĭamă *Sciţiă-vechiă,* arretându-ni că ea se întindea dela Dunăre pênĕ la Crimŭ : ἀπὸ Ἴστρου αὕτη ἤδη ἀρχαίη Σκυθική ἐστι, πρὸς μεσαμβρίην τε καὶ νότον ἄνεμον κειμένη, μέχρι πόλεος καλευμένης Καρκινίτιδος.[1]

In acestŭ modŭ întregulŭ territoriŭ sciticŭ se împărţesce în Erodotŭ în doue buccăţĭ, deşi numaĭ una dintr'însele este testualŭ specificată: *Sciţia-Vechiă* dela Prutŭ spre resăritŭ pênĕ la Donŭ, şi *Sciţia-nouă* dela Prutŭ spre appusŭ pênĕ la Oltŭ.

In adevĕrŭ, ca uniĭ ce veniseră din direcţiunea Măriĭ-Caspice, Sciţiĭ trebuĭaŭ să cuceréscă regiunea pênĕ la Prutŭ cu multŭ maĭ 'nainte de a se fi pututŭ respăndi pênĕ la Oltŭ.

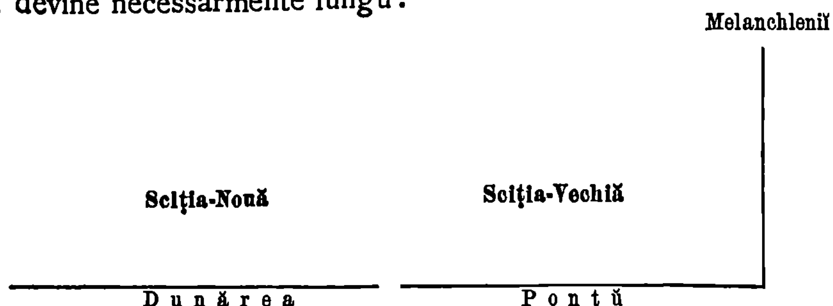
Éccĕ dérŭ în ce înţellesŭ eĭ o numĭaŭ fórte bine *Sciţiă-vechiă.*

Erodotŭ definesce mărimea pătratuluĭ numaĭ şi numaĭ în privinţa acesteĭa din urmă.

Ellŭ ḑice că dela gurele Dunăriĭ pênĕ la Marea-de-Azovŭ littoralulŭ sciticŭ copprinde o calle de 20 de ḑille, şi o altă calle egală de 20 de ḑille messóră pe uscatŭ cósta resăriténă dela Marea-de-Azovŭ pênĕ la territoriulŭ Melanchlenilorŭ.[2]

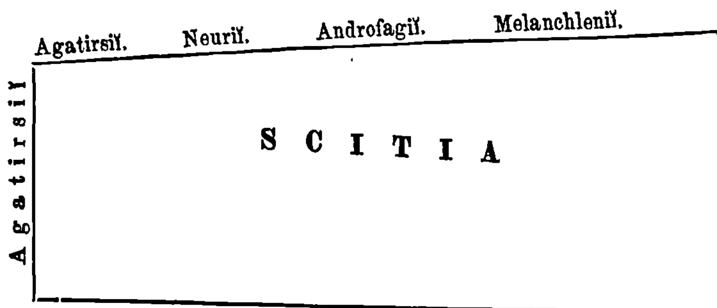
Fruntaria danubiană dela Pontŭ pênĕ la Oltŭ, adecă *Sciţia-nouă,* nu între în acéstă socotélă.

Prin urmare, din dată ce vomŭ băga şi pe dênsa în calculŭ, după cumŭ nu putemŭ a nu face, pătratulŭ devine necessarmente lungŭ:

Dela Marea-de-Azovŭ pênĕ la Melanchlenĭ fiindŭ o calle de 20 ḑille, décă noĭ amŭ accorda totŭ pe atâta şi hotaruluĭ appusénŭ allŭ Sciţieĭ arŭ trebui să trecemŭ peste Carpaţĭ şi chĭarŭ de'ncollo de sorgintea Oltuluĭ, unde nu ne lassă cu nicĭ unŭ preţŭ territoriulŭ intermediarŭ allŭ Agatirsilorŭ.

Aşa dérŏ laturea occidentală a pătratuluĭ erodotianŭ cată să fie neapăratŭ maĭ scurtă decâtŭ laturea'ĭ orientală, ceĭa-ce reduce totalitatea la următórea figură :

Oltulŭ formândŭ fruntaria occidentală a Sciţieĭ, érŭ Dunărea şi Marea-négră fruntaria'ĭ sudică, éccĕ dérŏ că noĭ amŭ distruge pătratulŭ de nĭ-amŭ permitte a represinta pe mappă

1) IV, 99.

2) IV, 101.

îndouiturĕle rîurilorŭ şi zigzagurile ţermuluĭ marinŭ, ci trebuĭ vrêndŭ-nevrêndŭ să tragemŭ numaĭ linie drepte, scoţêndŭ cu totulŭ affară din territoriulŭ sciticŭ cotitura dela Orsova, κόλπος Tracieĭ, după cumŭ o numesce «părintele istorieĭ.»

Ceĭa-ce amŭ schiţatŭ noĭ *ad mentem Herodoti,* décă arŭ voi cine-va s'o transcrie pe o chartă modernă, n'are decâtŭ să aşeḑe pe Geţĭ în Bulgaria la nordŭ de Balcanŭ, pe Triballĭ în Serbia, pe Siginnĭ în Temeşiana, pe Agatirsĭ în Oltenia şi'n tóte districtele muntóse alle Ţerreĭ Românescĭ, pe Neuri în Moldova superióră şi maĭ susŭ, pe Griffonĭ în Transsilvania şi aşa maĭ încollo, remănêndŭ pentru Sciţĭ totŭ şessulŭ pe ambele mallurĭ alle Siretuluĭ, plus întinsele regiunĭ de peste Prutŭ şi maĭ allessŭ de peste Nistru, carĭ nu întră în cadrulŭ de faţă.

II

OVIDIU

---

§ 29.

IMPORTANŢA LUI OVIDIŬ PENTRU ISTORIA DACIEI.

Din analisa luĭ Erodotŭ noĭ ne-amŭ pututŭ încredinţa, cumŭ-că în cursŭ de doue-ḑecĭ şi patru de secolĭ nu s'a perdutŭ şi nu s'a câştigatŭ nemicŭ essenţialŭ în natura fisică a territoriuluĭ munténŭ şi'n acţiuneaĭ assupra omuluĭ, încâtŭ maĭ cu sémă Agatirsiĭ de atuncĭ, ĭubitorĭ de cântece şi de haĭne împodobite, industrioşĭ, socialĭ, plinĭ de frăţiă şi de instinctulŭ civilisaţiuniĭ, voĭnicĭ şi temuţĭ, se resfrângŭ de minune în Olteniĭ şi Muscelleniĭ de astă-ḑĭ, deşiĭ despartŭ pe uniĭ de alţiĭ atâtea vécurĭ şi differinţa cea maĭ radicală de origine.

Erodotŭ înse este fórte scurtŭ despre pămêntulŭ dintre Prutŭ şi Oltŭ, care constituĭa la dênsulŭ *Noua-Sciţiă.*

Astŭ-felĭu, bună-óră, numaĭ prin armonia contestuluĭ şi mărturiele successive alle luĭ Eforŭ şi Pliniŭ, noĭ amŭ pututŭ demonstra maĭ susŭ plugăria scitică, Ἀροτῆρες, în şessulŭ Moldoveĭ şi allŭ Munteniei, căcĭ nicĭ aci Erodotŭ ellŭ-însuşĭ nu se rostesce într'unŭ modŭ destullŭ de categoricŭ.

Laconismulŭ seŭ în privinţa porţiuniĭ occidentale a Sciţieĭ e atâtŭ de anormalŭ, încâtŭ Lindner bănuesce nu fără probabilitate o regretabilă lacună în testŭ: unŭ paragrafŭ întregŭ va fi scăpatŭ din vedere şi se va fi lăssatŭ la o parte de către copiştĭ.[1]

Orĭ-cumŭ să fie, ceĭa-ce lipsesce în Erodotŭ se póte suppleni pênĕ la unŭ puntŭ din Ovidiŭ.

Marele poetŭ allŭ Sulmoneĭ, gonitŭ din Roma de către Augustŭ la annulŭ 9 după Cristŭ, a trăgĕnatŭ o dură viuéţă de optŭ annĭ între Geţĭ şi Sarmaţĭ la gurĕle Dunăriĭ.

Colonia grécă Tomi, loculŭ acestuĭ essiliŭ, a fostŭ multŭ timpŭ ce-va fórte problematicŭ. Semi-sciinţa o mută mereŭ după arbitriulŭ fantasieĭ, cândŭ la Stein-am-Anger în Austria, cândŭ la Akkermanŭ în Bugiacŭ, cândŭ tocmaĭ la Kievŭ în fundulŭ Russieĭ, inventândŭ pênĕ şi petre mormentare *ad-hoc*, dintre carĭ una pĕccălise pe Cantemirŭ[2].

[1]) Op. cit., 43, 47.—Lindner observă fórte bine: «Dass sich Lücken im Texte finden wird, auch daher wahrscheinlich ist, dass Herodot, I, 184, auf seine Erzählung der assyrischen Geschichte hinweist, diese aber in den erhaltenen Handschriften fehlt.»—Altfellu, în maĭoritatea casurilorŭ, teoriele luĭ Lindner sunt inadmissibilĕ, depărtându-se cu totulŭ de littĕra şi spiritulŭ luĭ Erodotŭ.

[2]) Beschr. d. Mold., 51.—Veḑĭ assupra acesteĭ cestiunĭ allŭ meŭ Archivŭ Istoricŭ, în Columna luĭ Traianŭ, 1870, nr. 51, p. 8.

Astă-ḑĭ assemenĭ cimiliture aŭ devenitŭ impossibile.

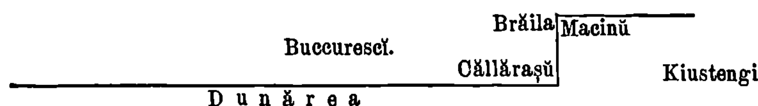
Nu numaĭ însu-șĭ Ovidiŭ, dérŭ toțĭ scriitoriĭ grecĭ și latinĭ aĭ anticitățiĭ fără distincțiune, așéḑă Tomi în Dobrogia actuală, adecă în Mica-Sciția, ἡ μικρὰ Σκυθία a luĭ Strabone, avêndŭ Istrulŭ spre nordŭ și Pontulŭ la resăritŭ[3].

Fie acea localitate Kiustengi, fie Eski-pargana séŭ vre-unŭ altŭ puntulețŭ din apropiare, acésta puținŭ ni impórtă în casulŭ de față: agĭunge s'o căutâmŭ pe territoriulŭ bulgarŭ nu departe de gurele Dunăriĭ.

Petrecerea luĭ Ovidiŭ la Tomi, unde scrisese celle doue lungĭ plângerĭ alle selle, *Tristele* și *Ponticele*, ne privesce aci în doue felĭurĭ:

1. Ellŭ vorbesce ca vecinŭ despre țermulŭ danubianŭ nordicŭ, de unde'lŭ amenințaŭ nencetatŭ invasiunile barbare și ghiățosulŭ sufflu allŭ crivĕțuluĭ;

2. Insă-șĭ constituțiunea geologică și climaterică a Dobrogiĭ nu se deosebesce de a Munteniеĭ de gĭosŭ, de care o desparte fluviulŭ nu printr'o linia parallelă, ci perpendiculară, încâtŭ este în fondŭ aceĭa-șĭ zonă:

Din ambele poeme alle luĭ Ovidiŭ noĭ amŭ allesŭ treĭ buccățĭ, carĭ ni se parŭ a'lŭ resume în privința istorieĭ naturale a regiuniĭ: elegiele 3 și 10 din cartea III a Tristelorŭ și epistola 8 din cartea III a Ponticelorŭ.

Deși le traducemŭ în versurĭ, totușĭ n'amŭ modificatŭ întru nemicŭ ideia poetuluĭ, conservând'o cu aceĭa-șĭ fidelitate cu care aŭ redat'o în proză Germaniĭ séŭ Francesiĭ.

§ 86.

IMAGINILE DANUBIANE ALLE LUI OVIDIŬ.

Currêndŭ după stabilirea'ĭ în Tomi, Ovidiŭ scriea:

D'arŭ fi să'șĭ maĭ adducă a-minte de Nasone
In Roma vr'o ființă, și décă fără mine
A maĭ remasŭ acollo ce-va din allŭ meŭ nume,
Să scie dérŭ că 'n țérra, în care-allŭ măriĭ luciŭ
In vecĭ nu se 'ntêlnesce cu zodia 'nstellată,
Aicĭ îmĭ ducŭ eŭ traĭulŭ în sînulŭ barbarieĭ,
Cu férele sarmate, cu Bessiĭ și cu Gețiĭ,
Nedemnĭ a li respunde unŭ echo 'n versulŭ meŭ!

Cătŭ maĭ adiă vêntulŭ recoritorŭ allŭ vereĭ[1],
Avemŭ unŭ zidŭ de vallurĭ, prin care ne scutesce
De cruda lorŭ năvallă curgêndŭ la miḑŭ-locŭ Istrulŭ;
Vaĭ înse cândŭ sossesce posomorîta érnă
Rîngindŭ grozava'ĭ buză, și cândŭ începe gleba
A canunți cu 'ncetulŭ sub marmora de gerŭ![2]

Și crivĕțulŭ pornesce, și néua imple nordulŭ,
Și cade, cade, cade: nicĭ sórele, nicĭ plóia
N'o maĭ topescŭ acuma, căcĭ frigulŭ o'mpetresce;
Și pênĕ sà disparà unŭ stratŭ, s'așterne altulŭ,

[3]) Arrianŭ, Ptolemeŭ, Pliniŭ, Claudianŭ, Marcellinŭ, Tabla Antonină, Tabla Peutingeriană și alțiĭ, indicațĭ în FORBIGER, op. cit., III, 1099. — Ca contimporanŭ allŭ luĭ Ovidiŭ, cellŭ maĭ instructivŭ este STRABO, VII, 5, § 12 și 6, § 1.

[1]) Dum tamen aura tepet...

[2]) At cum tristis hyems squalentia protulit ora, Terraque marmoreo candida facta gelu est:

Ș'adessea 'n aste cuĭburĭ de ghiățurĭ îndessate
Privescĭ într'o grămadă zăpeḑĭ din doue iernĭ! [3]

Ș'atâta'ĭ de cumplită furtuna deslănțată,
Încâtŭ răpesce case, ducêndu-le departe,
Și turnurĭ maĭestóse în prafŭ le risipesce [4]*;*
Și sguduitŭ atuncea din temelliă poluluĭ,
De spaĭmă se 'nfióră selbatecele gințĭ [5]*!*

Și barbarulŭ imbraccă nădragĭ și peĭ informe,
Catŭ din a luĭ făptură d'abĭa se vedŭ obrazii,
Dérŭ pênĕ și prin blană dă gerulŭ în putere;
Și pulberea de ghĭață pe barbă schînteiază;
Și te copprinde gróza cândŭ sloĭurĭ cristalline
Se'nchĭagă pintre plete și se cĭocnescŭ cu frêmĕtŭ
L'a capuluĭ mișcare; și'n vassŭ înghĭață vinulŭ
De'lŭ scoțĭ in bolovane păstrândŭ figura ólleĭ,
Și'n locŭ a sórbe spumă, mănâncĭ buccățĭ de vinŭ [6]*!*

Să maĭ descriŭ eŭ óre, cumŭ rîurile tóte
In podurĭ le preface sufflarea crunteĭ ĭerne?
Ș'atuncĭ din obosélă *de vreĭ să'țĭ stêmperĭ setea*
C'unŭ stropŭ de apă viuă, spargĭ întărita ghĭață,
Săpândŭ adâncŭ o grópă în laculŭ cellŭ căscatŭ [7]*!*

Chĭarŭ uriașulŭ Istru, pe care nu'lŭ întrece
A Niluluĭ lărgime, acuma se sbêrcesce
Sub viscoliĭ de crivĕțŭ, ș'albastrele'ĭ talazurĭ
Se facŭ o scórță tare, și pe furișŭ sub dênsa
Se scurge 'n toĭulŭ măriĭ prin celle multe gurĭ!

Și p'unde maĭ dĕ-ună-ḑĭ plutĭa corăbiarulŭ,
S'alluneca picĭorulŭ săltândŭ fără sfială;
Ș'a callŭluĭ copită isbesce cu resunetŭ
In lespeḑĭ făuri'e din colossale vallurĭ;
Și boiĭ fără frică p'acéstă nouă punte,
Sub care staŭ închise prăpăstiĭ desfundate,
A-lene tragŭ cărruța nomaduluĭ Sarmatŭ [8]*!*

De necreḑutŭ, și totușĭ eŭ amŭ vĕḑutŭ chĭarŭ marea,
Chĭarŭ marea 'ncătușată d'unŭ blocŭ immensŭ de ghĭață:
Tăcută, neclintită sub țésta'ĭ lunecósă;
Și n'o veḑusemŭ numaĭ, dérŭ amŭ âmblatŭ eŭ singurŭ
Pe culmile marine călcândŭ ca pe țĕrrênă...
D'aveaĭ și tu a trece assemenĭ mărĭ, Leandre,
Nu te'nghițĭa'n vĕlvórea'ĭ unŭ maĭ ângustŭ abisŭ!

Respinsŭ de gerŭ, delfinulŭ totŭ îndeșertŭ se 'ncércă

3) Dum patet et Boreas et nix injecta sub Arcto...
Nix jacet, et jactam nec sol pluviæque resolvunt:
Indurat Boreas, perpetuamque facit.
Ergo, ubi delicuit nondum prior, altera venit:
Et solet in multis bima manere locis.

4) Tantaque commoti vis est aquilonis, ut altas
Aequet humo turres, tectaque rapta ferat.

5) Tum liquet has gentes axe tremente premi.

6) Pellibus et sutis arcent male frigora braccis,
Oraque de toto corpore sola patent.
Sæpe sonant moti glacie pendente capilli,
Et nitet inducto candida barba gelu:
Nudaque consistunt formam servantia testæ
Vina: nec hausta meri sed data frusta bibunt.

7) Deque lacu fragiles effodiantur aquæ.

8) . . . . et undas
Frigore concretas ungula pulsat equi;
Perque novos pontes subter labentibus undis
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.

In aerŭ să tresalte p'a măriĭ suprafaţă;
Şi vêntulŭ dela crivĕţŭ, trântindu-se cu sgomotŭ,
Turbéză fâr'să pótă unŭ vallŭ din locŭ să misce;
Şi vassele, ca 'n cercurĭ de marmoră copprinse
De ghĭaţa ce le 'ncinge, staŭ ţepene: vĕslaşulŭ
Talazurile dure adĭ nu le maĭ despică;
Şi'n unda degerată, cu capete affară
Vedĭ pesciĭ ce se'ncrustă, şi uniĭ maĭ trăescŭ!

Atuncea dérŭ cândŭ Pontulŭ şi Dunărea spumândă
De ĭérnă 'mbrăţişate prindŭ pelliţă de ghĭaţă,
P'a Istruluĭ lucĭósă şi măturată calle
Căllărĭ pe caĭ selbatecĭ vrăsmaşiĭ vinŭ încóce,
Vestindŭ a lorŭ sossire săgeţile ce sbóră,
Şi remănêndŭ dreptŭ urmă pămêntulŭ despuĭatŭ!

Ţerraniĭ fugŭ departe, lăssândŭ câmpia prédă,
Şi barbarulŭ răpesce puţina'ĭ avuţiă,
Totŭ ce putu să strîngă sătenulŭ prin sudóre:
Şi carrele, şi turme, şi sărăcia tótă [9]*!*
Apoĭ pe robĭ îĭ légă cu mânele la spate...
Se ducŭ, se ducŭ sărmaniĭ privindŭ cu desperare
In urma lorŭ ogóre ce n'o să le maĭ védă,
Şi foculŭ ce se'nalţă din *şubrede colibe* [10];
Căcĭ barbarulŭ apprinde, dobóră, mistuesce
Totŭ ce nu póte duce, totŭ ce nu vrea să ducă,
Şi stollurĭ de victime succumbă sub săgétta
In vĕrfŭ încărligată, allŭ căriĭ ferrŭ supsese
Din *erburĭ uccidaşe unŭ succŭ înveninatŭ* [11]*!*

Aci şi'n timpŭ de pace resboĭulŭ te'ngrozesce;
De nu maĭ vedĭ pe barbarĭ, e spaĭma ce ţi-o lassă;
Şi neminĭ nu cutédă pe câmpŭ să tragă brazde;
Şi ţelină uĭtată remâne sterpŭ pămêntulŭ;
Nicĭ desfĕtatulŭ strugurŭ nu cresce'n umbra viţeĭ;
Nicĭ ferbe mustulŭ dulce în naltele bassinurĭ;
Unŭ pomŭ nu se dăresce [12], pe care ca'n vechime
Să scrie unŭ Aconţiŭ cuvinte de ĭubire.
Pustiă, tristă, nudă, nicĭ arbure, nicĭ frundă...
Fugĭ, fugĭ d'acéstă ţérră, tu omule ferice [13]*!*
Şi totuşĭ din întréga nemărginită lume
Aice, ah! aice osânda m'a trămisŭ!

Cam în acella-şĭ timpŭ Ovidiŭ scriea unuĭ amicŭ:

M'amŭ totŭ gânditŭ, amice, din dunăréna ţérră
Ce ţĭ-aşŭ puté eŭ óre la Roma să trămittŭ?
E căutatŭ argintulŭ, séŭ aurulŭ maĭ bine,
Dérŭ a'lŭ primi nu'ţĭ place, deprinsŭ mereŭ a da;
Ş'apoĭ în aste locurĭ nicĭ s'aŭ vissatŭ comóre,
Abĭa putêndŭ o brazdă să tragă bĭetulŭ plugŭ [14]*!*

9) Ruris opes parvæ, pecus et stridentia plaustra,
Et quas divitias incola pauper habet.

10) Et cremat insontes hostica flamma casas.

11) Nam volucri ferro tinctile virus inest...

12) Tum quoque, quum pax est, trepidant formidine belli
Nec quisque presso vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt, hostem,
Cessat iners rigido terra relicta situ.
Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra;
Non cumulant altos fervida musta lacus.
Poma negat regio....

13) Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore campos;
Heu! loca felici non adeunda viro!

14) Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo:
Hostis ab agricola vix sinit illa fodi.

* * *

P'allŭ teŭ vestmêntŭ adessea purpura strălucesce:
Purpură strălucită așŭ vré eŭ să'ți offerŭ:
Dérŭ turmele sarmate daŭ lână grossolană,
Și n'arŭ puté s'o pingă o labă de Sarmatŭ;
Nicĭ fetele nu țesse, ci macină la grâne,
Séŭ âmblă după apă cu donița pe capŭ[15]*!*

* * *

Aice blânda viță a strugurulu dulce
Nu se 'mpletesce verde în gĭurulŭ unuĭ ulmŭ,
Nicĭ arborulŭ nu'șĭ plécă mlădițele 'ncărcate
De fructe pĕrguite sub luminosulŭ cerŭ:
Pelinulŭ singurŭ numaĭ informŭ îmbraccă șessulŭ,
Și nu rodesce câmpulŭ decâtŭ amărăcĭunĭ[16]*!..*

In fine, în ultimiĭ annĭ aĭ viuețeĭ, Ovidiŭ trămittea bolnavŭ soțieĭ selle la Roma următórea epistolă:

Gândesce-te o clipă! Mĕ'ncongĭură Sarmațiĭ
Și Gețiĭ mĕ'mpressóră, și'n miḑu-locŭ între dênșiĭ
Mĕ sbucĭumă durerea, eŭ cetățénŭ allu Romeĭ,
Acĭ'n acéstă țérră, în care ceru-ĭ sumbru
Și apele sunt grelle, ba pénĕ și țerrêna —
De ce? nu pocĭu precepe, dérŭ simțŭ că'mĭ dă fiorĭ[17]*!*
Nu-ĭ casă maĭ commodă, nu-ĭ hrană maĭ gustósă[18]*!*
Vr'unŭ meșterŭ să m'agĭute cu erburĭ descântate,
Séŭ unŭ amicŭ s'adducă vr'o dulce mângăiare
Și cu povestĭ plăcute să'mĭ maĭ scurteze timpulŭ. . .
Ah, unde sunt acestea! și numaĭ suvenirea,
Ce-ĭ cu atâtŭ maĭ viuă cu câtŭ sum maĭ departe,
Imĭ spune c'altă dată pe tóte le-amŭ avutŭ!

Și te-amŭ avutŭ pe tine, a tuturorŭ regină!
Tu, care'mĭ împli peptulŭ, soțio neuĭtată!
Și glasulŭ meŭ te chĭamă, deși te sciŭ aĭurea;
Ș'o nópte fără tine, o ḑi nu pocĭu petrece;
Chĭarŭ în delirŭ—mĭ-aŭ spus'o aceĭ ce mĕ veghĭază—
Cu mințile perdute repetŭ numele teŭ[19]*!*

§ 31.

FRIGULU DELA DUNĂRE.

Ceĭa-ce predomnesce în tóte imaginile danubiane alle luĭ Ovidiŭ, este estrema orróre a friguluĭ, pe care Erodotŭ îllŭ menționéză abia în trécĕtŭ.

Inghĭață barbele, înghĭață vinulŭ, înghĭață Dunărea, înghĭață însu-șĭ Pontulŭ! strigă la totŭ passulŭ cu desperare mollateculŭ poetŭ născutŭ la sudulŭ Italieĭ, și maĭ-maĭ s'arŭ crede

15) Sed non Sarmatica tingitur illa manu.
Vellera dura ferunt pecudes, et Palladis uti
Arte Tomitanæ non didicere nurus.
Femina pro lana Cerealia munera frangit,
Suppositoque gravem vertice portat aquam.

16) Non hic pampineis amicitur vitibus ulmus:
Nulla premunt ramos pondere poma suo.
Tristia deformes pariunt absinthia campi,
Terraque de fructu quam sit amara docet.

17) Nec cœlum patior, nec aquis assuevimus istis,
Terraque nescio quo non placet ipsa modo.

18) Non domus apta satis, non hic cibus utilis ægro.

19) Quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
Ut foret amentis nomen in ore tuum.

că acéstă dură climă nicĭ nu cunnoscea măcarŭ ceĭa-ce 'ĭ véră, décă din fericire n'amŭ avé semi-versulŭ :

Dum tamen aura tepet....!

Tóte aceste ghiățurĭ alle frigurosuluĭ Ovidiŭ, departe de a fi câtŭ de puținŭ essagerate, sunt întocmaĭ așa de miĭ de annĭ pênĕ astă-ḑĭ, și vorŭ remâné întocmaĭ așa alte miĭ de annĭ de a-ḑĭ înainte.

Meteorologia modernă șĭ-a datŭ ostenélla de a aduna de prin diverse sorgințĭ următórele date cronologice, pentru a cărorŭ essactitate noĭ nu ne facemŭ responsabilĭ:

La annulŭ 400 înghiață întréga Mare-Négră;

La annulŭ 462 Goțiĭ trecŭ Dunărea pe ghĭață;

La annulŭ 558 Marea-Négră stă înghiățată în cursŭ de doue-ḑecĭ de ḑille, și totŭ atuncĭ Huniĭ trecŭ pe ghĭață Dunărea, făcêndŭ o invasiune pênĕ aprópe de muriĭ Constantinopoliĭ;

La annulŭ 763, începêndŭ dela octobre pênĕ la februariŭ din annulŭ următorŭ, o ghĭață în grossime de treĭ-ḑecĭ coțĭ accopere Marea-Négră pênĕ la o distanță de 100 millurĭ;

La annulŭ 822 cărruțe încărcate trecŭ Dunărea pe ghĭață;

La annulŭ 1236 acestŭ fluviŭ înghĭață pênĕ la fundŭ;

La annulŭ 1408 cronicele constată unŭ fenomenŭ analogŭ;

La annulŭ 1460 de assemenea;

Și așa maĭ încollo.[1]

Uniculŭ defectŭ allŭ acestuĭ registru este că putea fi cu multŭ maĭ scurtŭ, căcĭ era de agĭunsŭ a ḑice că Dunărea înghĭață în toțĭ anniĭ, érŭ apele țermurene alle Măriĭ-Negre fórte dessŭ.

Noĭ l'amŭ reprodusŭ înse, fiindŭ că ellŭ ni presintă unele daturĭ cu totulŭ escepționale, pe carĭ nu le prevĕḑuse nicĭ chĭarŭ Ovidiŭ; bună-óră înghiățarea Pontuluĭ pênĕ la *o grossime de 30 coțĭ*, séŭ înghiățarea Dunăriĭ *pênĕ la fundŭ*.

Față cu atarĭ monstruositățĭ, carĭ în adevĕrŭ se parŭ a fi essagerate, frigulŭ poetuluĭ romanŭ este maĭ multŭ decâtŭ modestŭ!

D. Ubicini, după ce visitase România, nu se teme a affirma în seculului XIX, cu o miiă optŭ-sute de annĭ și maĭ bine în urma luĭ Ovidiŭ, cumŭ-că ĭernele nóstre potŭ rivalisa cu alle Moscoveĭ![2]

In acéstă privință nemicŭ nu s'a schimbatŭ.

Este o dictatură fisică, pe care n'o vorŭ resturna în veciĭ vecilorŭ revoluțiunile cugetăriĭ.

Dela Uralĭ pênĕ la noĭ crivêțulŭ nu întimpină în calle unŭ singurŭ crescetŭ de munțĭ în Russia centrală, încâtŭ ellŭ dâ năvală în bassinulŭ Dunăriĭ de gĭosŭ întocmaĭ ca într'o pĕlniă, formată par'că într'adinsŭ în amfiteatrulŭ carpatino-balcanicŭ.

A zidi munțĭ peste Nistru, séŭ a modifica direcțiunea Carpațilorŭ, arŭ puté-o face numaĭ dóră o cataclismă universală!

Décă ni vomŭ maĭ adduce a-minte, cu anemometrulŭ luĭ Voltmann séŭ allŭ luĭ Combes în mână, că o vigeliă dintre celle cântate de Ovidiŭ:

«Ș'atâta-ĭ de cumplită furtuna deslănțată
«Incâtŭ răpesce case, ducêndu-le departe,
«Și turnurĭ maĭestóse în prafu le risipesce...»;

décă ni vomŭ adduce a-minte că o vigeliă de acéstă speciă căllĕtoresce 162 kilometri pe

1) **Mémorial portatif de chronologie,** t. II, p. 799, și **Annuaire du Bureau des longitudes pour 1825,** p. 157, ambele citate în BOUDIN, **Traité de géographie médicale,** I, 233-36.

2) **La Roumanie,** p. 7: «Le climat de la Moldo-Valachie réunit les extrêmes les plus opposés; *en hiver c'est le froid de Moscou*; l'été, les chaleurs de la Grèce. A proprement parler, on n'y rencontre que ces deux saisons, qui succèdent brusquement l'une à l'autre. L'hiver dure environ cinq mois, de novembre à la fin d'avril: pendant les quatre premiers, la neige couvre constamment la terre, et l'on ne peut voyager qu'en traîneau.»

oră, apoĭ să nu ne maĭ mirâmŭ că biĕtulŭ poetŭ se credea la pórta Sieberieĭ, a căriĭ sufflare îllŭ agĭungea cu răpeḑiciunea uneĭ locomotive diabolice!

Maĭ essistă apoĭ o deosebire essenţială între acţiunea pe care o essercită crivĕţulŭ în zona propriŭ ḑisă danubiană, şi între aceĭa-şĭ acţiune în regiunile maĭ apropiate de munţĭ.

Pentru ca Ovidiŭ să fie pe deplinŭ înţellesŭ, acéstă essenţială deosebire nu trebuĭ uĭtată.

Trecêndŭ în lungulŭ territoriuluĭ fórte uscăcĭosŭ allŭ Russieĭ, vêntulŭ nordicŭ sossesce la noĭ secŭ, şi conservă acéstă salubră siccitate în tótă zóna interióră a ţerreĭ, pe cândŭ cĭocnirea'ĭ cu ţermulŭ mlăscinosŭ allŭ Dunăriĭ îllŭ înzestréză d'o dată cu proprietatea diametralmente oppusă de a deveni umedŭ, adecă maĭ nesufferitŭ pentru organismulŭ umanŭ decâtŭ chĭarŭ la Moscova!

§ 32.

OVIDIU MURINDU DE FRIGURI

Ovidiŭ adessea se plânge că nu-ĭ este datŭ nicĭ măcarŭ setea să şĭ-o stêmpere în rîuleţŭ, ci numaĭ într'o mlascină, din care în timpulŭ erneĭ trebuĭ să spargă buccăţĭ de ghĭaţă:

Sapându adâncu o gropa în laculu cellŭ cascatu.[1]

Ţĕrrênă băltósă, ape băltóse, unŭ cerŭ copleşitŭ de emanaţiunĭ maremmatice, éccĕ aspectulŭ întregeĭ zone a Dunăriĭ de gĭosŭ:

Aci 'n acéstă ţérră în care ceru-ĭ sumbru,
Şi apele sunt grelle, ba pênĕ şi ţĕrrêna—
De ce? nu pociu precepe, dérŭ simţu că'mi da fiori![2]

Să maĭ adaogămŭ că tóte aceste cuĭburĭ de miasme eraŭ combinate în epoca luĭ Ovidiŭ, întocmaĭ ca şi astă-ḑĭ, dintr'unŭ ammestecŭ de apă dulce cu apă sărată:

Aequorea bibitur cum sale mista palus![3]

Febră şi érôşĭ febră, începêndŭ dela cea ordinară şi urcându-se treptatŭ în gravitate pênĕ la cea maĭ perniciósă, este o necessară consecinţă patologică a uneĭ assemenĭ regiunĭ.[4]

Şi în adevĕrŭ, numaĭ frigurĭ palustre delirante póte fi acea bólă de care sufferă însuşĭ Ovidiŭ, dictândŭ din aşternutŭ într'unŭ momentŭ de intermittinţă:

Chĭarŭ în delirŭ—mĭ-aŭ spus'o aceĭ ce mĕ veghiază—
Cu minţile perdute repetŭ numele teu!

Nicĭ ḑece annĭ n'a fostŭ în stare poetulŭ a trăi în acéstă atmosferă.

In flórea bărbăţieĭ, destullŭ de avutŭ ca să-şĭ procure totŭ ce se găssĭa la gurele Dunăriĭ, încungĭuratŭ de stima şi ĭubirea Tomitanilorŭ, ellŭ a muritŭ numaĭ şi numaĭ victima impossibilităţiĭ de a se acclimata între bălţĭ.

Acéstă impossibilitate, în privinţa căriĭa sciinţa medicală de astă-ḑĭ şĭ-a spusŭ degĭa

[1]) **Trist.**, III, 12; **Pont.**, III, 1; etc.

[2]) Cf. STRABO, VII, 4, § 5, şi 5, § 12.—SAMONICUS, apud LYDUM, **De magistr. rom.**, III, 32.

[3]) **Pont.**, II, 7.

[4]) MALDARESCO, **op. cit.**, 26: «Nous avons reconnu trois espèces de marais: le marais d'eau douce, le marais d'eau salée et le marais mixte. L'intensité des effluves qui s'en exhalent est variable. *L'expérience demontre que le marais d'eau douce est le plus inoffensif, que les effets deviennent plus funestes et plus redoutables avec les marais mixtes; le marais salé n'est dangereux que quand il se transforme en mixte.* C'est ce qu'établit de la manière la plus évidente le remarquable rapport de Gaëtano Giorgini sur les maremmes de la Toscane. *Ce n'est pas seulement le mélange des eaux de la mer avec les eaux douces qui donne aux marais cette influence funeste; certains marais qui contiennent beaucoup de sels, de sulfate de fer, de sulfate de magnésie et de chlorure de sodium, agissent de la même manière.* Il semble que les sels en dissolution dans ces eaux, comme le fait remarquer M. le professeur Bouchardat, favorisent le developpement des myriades d'êtres vivants qui, par la quantité plus grande de leur produit agissant comme ferment, donnent à la décomposition putride des végétaux une rapidité considérable.»

ultimulŭ seŭ cuvêntŭ, puteaŭ óre s'o biruéscă nesce simpli legionarĭ séŭ colonĭ romanĭ, lipsițĭ de miḑŭ-lócele luĭ Ovidiŭ?

Éccĕ o cestiune fórte gravă, care ni va permitte a resólve aci însuşĭ miracolulŭ essistințeĭ naționalitățiĭ române.

§ 83.

MORTALITATEA ȚERRELORU PALUSTRE.

«Mlascinele—ḑice cellŭ maĭ eruditŭ igienistŭ din secolulŭ nostru—aŭ făcutŭ să péră maĭ «mulțĭ ómenĭ decâtŭ orĭ-ce altă calamitate. Nu o singură armată a fostŭ distrusă, nu o «singură țérră a fostŭ despoporată, nu o singură urbe óre-cândŭ înflorită a fostŭ ştérsă de «pe fața pămêntuluĭ prin acțiunea bălțilorŭ. Dintre epidemiele descrise de Franciscŭ le Boe, «cea din 1669-70 a seceratŭ $^2/_3$ din poporațiunea Leydeĭ. La 1762, 30,000 Negri şi 800 «Albĭ aŭ fostŭ în Bengalia victime alle mlascinelorŭ, şi totŭ acollo la 1741 din aceĭaşĭ ca-«usă se stinseră $^2/_3$ din 12,000 Anglesĭ de sub commanda admiraluluĭ Vernon. La 1747, «după cumŭ arrétă Pringle, frigurile palustre aŭ redusŭ într'atâtŭ armata britanică din Ze-«landia, încâtŭ puține regimente maĭ conservaŭ câte o sutime de ómenĭ sănetoşĭ, érŭ la finea «campanieĭ *The-Royal* numĕra în şirurile selle abia 4 indiviḑĭ pe carĭ îĭ cruțase morbilitatea «generală. Insula Walcheren a fostŭ în doue rôndurĭ funestă truppelorŭ anglo-francese: o «dată la 1806, şi apoĭ maĭ allesŭ la 1809, cândŭ frigurile aŭ pusŭ în neputință de a sta «sub arme $^2/_3$ din ambele oştirĭ. Assemenĭ desastre s'aŭ repețitŭ adessea în Africa. La 1857 «o companiă a regimentuluĭ XI de liniă, compusă atuncĭ din 82 ómenĭ, a trecutŭ întrégă «la ospițiŭ, affară de unŭ sub-officiarŭ şi de officiarulŭ ce commanda, carele este anume «fratele meŭ. Coutanceau a descrisŭ epidemia frigurilorŭ intermittințĭ ce se declarase la «Bordeaux în 1805 pe timpulŭ secăriĭ bălțiĭ dela Chartreuse: în cincĭ lune, vr'o 12,000 «persóne se îmbolnăviseră şi 3,000 aŭ muritŭ. Mlascinele dela Brouage aŭ ḑecĭuitŭ de «doue-ḑecĭ de orĭ poporațiunea dela Rochefort, unde murĭaŭ, sunt acumŭ o giumĕtate de «secolŭ, 1 individŭ din 15, pe cândŭ pentru totalitatea Francieĭ proporțiunea mortalitățiĭ «este numaĭ dela 1 la 40. E de prisosŭ a maĭ îmmulți essemplele acestorŭ devastațiunĭ epi-«demice, essercitate prin influința bălțilorŭ şi către carĭ se maĭ adaugă nesce epizootie totŭ «atâtŭ de ucciḑetóre.»[1]

Unŭ altŭ igienistŭ, nu maĭ puținŭ celebru, susține aceĭa-şĭ tesă printr'o altă seriă de fapte decisive:

«Resultatulŭ cellŭ maĭ ordinarŭ allŭ acțiuniĭ băltóse este despoporarea localitățiĭ. In Ita-«lia urbile Brindisi, Acuilea, Acerra, s'aŭ stinsŭ. In Francia, tĕrguşorulŭ Villars din Bressa «e redusŭ la unŭ micŭ gruppŭ de locuințe. Oraşulŭ Vic, unde în secolulŭ trecutŭ eraŭ 800 «séŭ 900 case, nu maĭ are decâtŭ vr'o 30. Frontignan şi alte tĕrgurĭ din regiunea Cetteĭ aŭ «devenitŭ sate. In districtele băltóse, precumŭ este Sologna, Brenna, Bressa, numĕrulŭ «morțilorŭ întrece în genere pe allŭ nascerilorŭ, şi numaĭ immigrațiunea îĭ maĭ vine în agĭu-«torŭ. O despoporare estremă a fostŭ observată totŭ-d'a-una în maremmele Pontine, unde

1) LÉVY, I, 415. — Cf. ORFILA et PARENT-DUCHATEL, **Influence des émanations marécageuses,** in **Annales d'hygiène,** Paris 1834, in-8, 1-ère série p. 251: «Avec des degrés plus ou moins grands et des différences dans l'intensité des effets, elle est la même dans tous les pays et *n'a pas varié depuis les premiers documents que nous fournit l'histoire.*» — FOISSAC, **De l'influence des climats sur l'homme,** Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 517: «Entretenus par des causes géologiques, la plupart des anciens marais subsistent encore; de nos jours, les Palus-Méotides ne sont pas moins insalubres qu'il y a 3000 ans. La description qu'a fait Hippocrate des habitants du Phase et de leurs maladies convient toujours aux Géorgiens modernes. En 1855, M. Delenda de Santorin adressa à l'Académie impériale de médecine un mémoire intitulé: Coup d'oeil sur la pathologie d'Hippocrate comparée à la pathologie grecque contemporaine, dans lequel il développe les deux propositions suivantes: 1. *on observe encore aujourd'hui, dans le climat de la Grèce, les maladies endémiques et épidémiques décrites par Hippocrate;* 2. *parmi ces affections le génie intermittent, rémittent, pernicieux, règne communément.*» — LITTRÉ, **Oeuvres d'Hippocrate,** Paris, 1839-61, in-8, t. 2, p. 563: «La Grèce antique et la Grèce moderne sont, à 22 siècles de distance, affligées par les mêmes fièvres.»

«chiarŭ după îmbunĕtăţirile essecutate din iniţiativa papeĭ Piŭ VI, totŭ încă s'a constatatŭ «între 1801-1811 următórea proporţiune:

„LOCALITĂŢILE:	NASCERILE:	MORŢILE:
« Velletri	1,786	2,313
« Serra	3,338	3,181
« Piferino	1,601	1,717
« Sorino	885	901
	7,610	8,112

«Prin urmare, tóte lucrările de amelioraţiune n'aŭ pututŭ să împedece mortalitatea de a fi «maĭ tare decâtŭ nativitatea cu maĭ bine de 1/16! După Fodéré, viuéţa medià în Elveţia «este de 46 anni în munţĭ, şi numaĭ 26 în locurĭ băltóse. In Bressa viuéţa medià se pogóră «une orĭ la 22 şi chiarŭ la 19 annĭ!»[a]

In fine, mediculŭ cellŭ maĭ specialŭ în materia frigurilorŭ, d. Boudin, affirmă cu statistica în mână impossibilitatea acclimatăriĭ într'o regiune băltósă, fie acésta pentru unŭ individŭ, fie şi maĭ multŭ pentru o întrégă sistemă colonială, astŭ-felĭu că frigurile sunt acollo cu atâtŭ maĭ mortale, cu câtŭ sporesce vechimea elementuluĭ immigratŭ, pênĕ ce'lŭ reducŭ negreşitŭ la unŭ zero.[b]

Tarĭ prin acestŭ verdictŭ allŭ igieneĭ moderne, să ne întrebămŭ acuma: óre s'arŭ fi născutŭ vre-o dată naţionalitatea română, déca Traĭanŭ, în locŭ de a'ĭ pune temelia în munţiĭ Olteniei şi aĭ Temeşianeĭ, arŭ fi rĕsădit'o în mlascinele Dobrogiĭ séŭ în bălţile României de gĭosŭ?

§ 34.

PITICII DELA GURELE DUNĂRII.

D. Michel Lévy éttă cumŭ descrie pe locuitoriĭ uneĭ ţerre palustre:

«Eĭ sunt de statură mică, adessea desfiguraţĭ, fie în trunchiŭ, fie în membri; pellea lorŭ «e subţire şi gălbuià, formele sunt moĭ şi fără relievurĭ musculare; ţesseturele n'aŭ elastici- «tate, fiindŭ înnecate în fluide apóse; şi déca le appésă cine-va cu degetulŭ, se cunnósce «urma.....»[1]

O altă autoritate medicală de prima ordine se pronunţă într'unŭ modŭ nu maĭ puţinŭ pessimistŭ:

«Poporaţiunile febricitante alle ţerrelorŭ mlăscinóse — ḑice Roussel — daŭ nascere uneĭ «posterităţĭ piticite şi fisicesce degradate chiarŭ din sînulŭ mumeĭ.»[2]

Acéstă tristă caracteristică ni esplică, pentru ce anticitatea punea anume lôngă Dunărea de gĭosŭ cuĭbulŭ Pigmeilorŭ

E remarcabilŭ unŭ passagĭu din betrânulŭ Pliniŭ, pe care cată să'lŭ reproducemŭ întregŭ:

«In laturea unde fluviulŭ Istru se vérsă în Marea-négră, Tracia possedă celle maĭ fru- «móse urbĭ: Istropolea Milesianilorŭ, Tomi, Calatis numitŭ maĭ 'nainte Acervetis; *maĭ eraŭ «óre-cândŭ Heraclea, şi Bizonea pe care o înghiţise pămêntulŭ;* maĭ este Dionisopolea, ḑisă altă «dată Crunos; rîulŭ Ziras trece pe acollo; tótă acéstă regiune aŭ occupat'o Sciţiĭ chiămaţĭ «Plugarĭ; oraşele lorŭ sunt: Afrodisias, Libistos, Zigere, Borcobe, Eumenia, Partenopolis, «Gerania, *unde se ḑice a fi essistatŭ gintea Pigmeilorŭ, pe care barbariĭ o numescŭ Cattuzi* şi credŭ «că o goniseră de aci cocoriĭ.»[3]

a) BECQUEREL, 253. — Cf. PRONY, **Description hydrographique des marais Pontins,** Paris, 1823, in-4. — BURDEL, **Recherches sur les fièvres paludéennes,** Paris, 1858, in-12.

b) **Traité de géogr. méd.,** II, 150: «Il résulte de ces documents, auxquels il serait facile d'en joindre d'autres, que *dans les localités palustres le nombre proportionnel des malades croit avec la prolongation du séjour.*

1) I, 417.— Cf. FOISSAC, I, 521: «On voit dans le pays Pontin des hommes tellement oedématiés, que *le doigt appuyé sur les chairs y laisse un enfoncement.*»

2) Apud MOREL, **Traité des dégénérescences physiques,** Paris, 1857, in-8, p. 569.— Cf. RAICEVICH, **Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia,** Napoli, 1788, in-8, p. 250: «Li abitanti del piano sono generalmente piu piccioli e deboli.»

3) **Hist. Nat.,** IV, 18: «Gerania, ubi Pygmæorum gens fuisse proditur: Cattuzos Barbari vocant, creduntque a gruibus fugatos.» — Despre Pigmeiĭ din Asia, veḑĭ CTESIAS, **Indica,** 11; despre ceĭ din Africa, HECATAEUS, fragm. 266 ed. Muller; etc. Elementulŭ communu allŭ acestorŭ relaţiunĭ este că tóte se referă la câte o regiune palustră *per excellentiam.*

Unde maĭ sunt astă-ḑĭ celle treĭ-spre-ḑecĭ urbĭ alle Dobrogiĭ, înşirate maĭ susŭ şi dintre carĭ unele, spulberate de miasmulŭ maremmelorŭ, nu maĭ fiinţaŭ nicĭ chĭarŭ în epoca luĭ Pliniŭ?

Unde maĭ este vr'o urmă classică a superbelorŭ colonie ellenice, carĭ plantaseră la gurele Dunăriĭ divina limbă a luĭ Platone?

Degia Ovidiŭ ni spune că elementulŭ grecŭ abia se maĭ putea recunnósce:

In paucis remanent graiæ vestigia linguæ.[4]

Totŭ ce remase de atuncĭ, este tradiţiunea despre nesce ómenĭ micĭ, şubreḑĭ, maĭ slabĭ decâtŭ cocoriĭ.

Tracíĭ dela Dunăre îĭ numĭaŭ «cattuzi».

Cuvêntulŭ este fórte remarcabilŭ sub maĭ multe rapporturĭ.

Persianesce *kotah, kiuteh,* însemnéză micŭ séŭ scurtŭ, şi se scie că 'n limba persiană modernă finalulŭ *h* represintă pe primitivulŭ *k*[5], ceĭa-ce ne adduce la formele *kotak* şi *kiutek.*

Acellaşĭ înţellesŭ avea în vechĭa limbă arménă ḑicerea *kotak.*[6]

Erodotŭ ni spune înse că Armeniĭ eraŭ o coloniă tracică.[7]

Urméză că *z* din «cattuzos» în testulŭ luĭ Pliniŭ trebuĭ consideratŭ ca o erróre în locŭ de *c*: «cattucos.»

O dată restabilindu-se acéstă formă correctă, ne isbimŭ de romănesculŭ «piticŭ» şi de elleniculŭ πίθηκος=*pithacus,* carele avea la vechiĭ Grecĭ aceĭa-şĭ semnificaţiune de omuleţŭ: ἀνθρωπίσκος.[8]

Perfecta omogenitate a termenuluĭ nostru cu cellŭ ellenicŭ, atâtŭ în privinţa fonetică precumŭ şi 'n acea logică, e maĭ pe susŭ de îndouélă.

Este curiosŭ că precumŭ Greciĭ numĭaŭ πίθηκος pe unŭ omŭ fórte micŭ şi pe maĭmuţă totŭ-o-dată, de assemenea şi Româniĭ applicaŭ pe «piticŭ» către unŭ omŭ fórte micŭ şi către unele specie de animalĭ.

Astŭ-felĭu de essemplu Cantemirŭ ḑice: «pesciĭ măriĭ, *piticiĭ* pĕraelorŭ, fĭarele şi tótă dihania pămentuluĭ, passerile ceruluĭ şi all'altele.»[9]

In tóte limbele indo-europee sonurile *p* şi *k* se confundă.

Aşa bună óră din primitivulŭ *kankan* aŭ eşitŭ samscrito-zendiculŭ *pancĭan,* slaviculŭ *pentĭ,* greculŭ πέντε, după dialectulŭ eolicŭ πέμπε, la Oscĭ *pomtis,* revenitŭ érăşĭ la *k* în latinulŭ *quinque;* elleniculŭ ποῦ, πῶς, πότερος, după dialectulŭ ionicŭ se ḑicea κοῦ, κῶς, κότερος; din arianulŭ *rik* s'a născutŭ greculŭ λείπω, conservândŭ înse pe *k* în latinulŭ *linquo* etc.

Este dérŭ evidinte că persianulŭ *kiutek,* arménulŭ *kotak,* traciculŭ *katuk,* greculŭ πίθηκος şi românulŭ *piticŭ,* pe care Moldoveniĭ îllŭ pronunţă *kitik,* derivă câte-cincĭ dintr'unŭ singurŭ prototipŭ *patak* séŭ *katak.*

Din acellaşĭ prototipŭ, într'o epocă immemorială, vorba trebuĭ să fi trecutŭ la Turanĭ, căcĭ pré-puţinŭ modificată noĭ o găssimŭ în maioritatea dialectelorŭ turco-tătare: *kizik, kicik, kecik, kücik, kycĭuk, kycĭu, kici* etc., unguresce *kis* şi *kitsiny;* dérŭ ceĭa-ce 'ĭ şi maĭ curiosŭ, în dialectulŭ Cĭuvaşilorŭ cuvêntulŭ are o formă aprópe romănéscă: *pitiksä.*[10]

4) **Trist.,** V, 7.

5) SPIEGEL în KUHN, **Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung,** Berlin, 1871, in-8, t. 7, p. 101.

6) LANGLAIS, **Collection des historiens de l'Arménie,** Paris, 1867, in-8, t. 1, p. 211; t. 2, p. 136.

7) HEROD., VII, 73. — **Assupra importanţeĭ studiuluĭ limbeĭ armene pentru înţellegerea anticităţiloru tracice noĭ revenimu adessea maĭ la valle.**

8) SUIDAS, v. *Πιθώ: πίθηξ δὲ παρά τισιν ὁ βραχὺς ἀνθρωπίσκος.*

9) CANTEMIRU, **Divanulŭ lumiĭ,** în a mea **Archivă istorică,** II, 97.

10) KLAPROTH, **Asia Polyglotta, Sprachatlas,** Paris, 1831, in-f., p, XXXII.

Cu *k* ellŭ se afflă şi'n vechile ieroglife egiptene: *ket, ketet, ketti,* în înţellesŭ de «micŭ.»[11]

Atâtŭ de respânditŭ în regiunea sud-ostică a Europeĭ şi'n Asia, acestŭ termenŭ se găssesce şi'n Occidinte, deşi numaĭ sub forma cu *p*: lătinesce *petilus*, maĭ correctŭ *petillus* din *peticlus*, în înţellesŭ de unŭ lucru micŭ, de unde vechĭulŭ italianŭ *petitto*, derivatŭ dintr'unŭ tipŭ *petictus*, apoĭ francesulŭ *petit* în locŭ de *petict* etc.

Orĭ-cumŭ să fie, originea cuvêntuluĭ nu ni se pare a fi nicĭ indo-europeă, nicĭ turanică, ci maĭ curêndŭ semitică.

Sub cea maĭ vechĭă formă, susceptibilă de a produce pe tóte celle-l'alte, noĭ îllŭ găssimŭ în limba Fenicianilorŭ, la carĭ, după cumŭ ni spune Erodotŭ, o figurettă divinisată de pigmeŭ, aşeḑată în fruntea corăbielorŭ, se numĭa πάταικος, *pataik*.[12]

Vastulŭ commerciŭ allŭ Fenicianilorŭ ni esplică migraţiunile cuvêntuluĭ la Grecĭ, Tracĭ, Latinĭ şi Turanĭ.

Ceĭa-ce ne preoccupă înse în casulŭ de faţă, lăssândŭ la o parte preţiósele învĕţăminte alle limbisticeĭ, este numaĭ şi numaĭ originea dobrogiană patologică a *piticuluĭ* la Românĭ.

§ 85.

MOTIVELE LUI TRAIANU DE A DESCALLECA IN OLTENIA.

A peri d'o dată, orĭ a se stinge cu încetulŭ printr'o treptată piticire, éccĕ dérŭ alternativa ce aştepta fatalmente coloniele romane la Kiustengi, Galaţĭ, Brăila, pe tótă linia mlăştinósă de ambele laturĭ alle Istruluĭ; o sórte analógă cu aceĭa ce o avusesеră legionariĭ Urbiĭ Eterne în Asia şi'n Africa, unde după o dominaţiune secolară, susţinută cu anevoiă printr'o trămittere din annŭ în annŭ a nouelorŭ contingiinţĭ din centrulŭ imperiuluĭ, n'a remasŭ totuşĭ la urmă nicĭ unŭ vestigiŭ viŭ allŭ Romeĭ.

Allegêndŭ Oltenia dreptŭ cuĭbŭ allŭ grandióseĭ selle întreprinderĭ coloniale, Traianŭ avut'a óre în vedere pericolulŭ igienicŭ de a întra în Dacia prin acea regiune băltósă, pe unde întrase maĭ 'nainte Persianulŭ Dariŭ?

Nu.

După teoria medicală a Romanilorŭ, mlascinele de specia cellorŭ dobrogiane, departe de a fi mortifere, eraŭ considerate cu totulŭ din contra ca fórte sănĕtóse.

Vitruviŭ, unŭ scriitorŭ contimpuranŭ espediţiuniĭ dacice a luĭ Traianŭ, affirmă în modulŭ cellŭ maĭ dogmaticŭ că bălţile potŭ fi séŭ potŭ deveni inoffensive, întru câtŭ natura séŭ artea ammestecă în elle apa dulce cu cea sărată.[1]

Mlascina *mixtă*, recunnoscută ca cea maĭ perniciósă după medicina modernă în urma frumóselorŭ esperimente alle Italianilorŭ Giorgini[2] şi Savi[3], era privită de către Romanĭ, printr'unŭ contrastŭ diametralŭ, tocmaĭ ca cea maĭ salubră.

Nu dérŭ o preoccupaţiune igienică a feritŭ pe Traianŭ de regiunea băltósă, ci numaĭ raţiunea strategică de a lovi pe inamicŭ câtŭ maĭ răpede dreptŭ în ânimă.

Décă centrulŭ politicŭ allŭ Dacilorŭ era unde-va la Milcovŭ, Traianŭ s'arŭ fi mişcatŭ prin Dobrogia, şi atuncĭ némulŭ românescŭ nu se maĭ născea nicĭ o dată.

Românismulŭ era degia cu desevĕrşire formatŭ, cândŭ aŭ începutŭ străbuniĭ noştri, po-

[11]) BRUGSCH, **Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch,** Leipzig, 1868, in-8, t. 4, p. 1502.

[12]) HEROD., III, 37. — Cf. HESYCHIUS şi SUIDAS, ad vocem. —Ca essegese, deşi fórte nesufficiinte, vedĭ BOCHART, **Geographia sacra,** Francofurti, 1667, in-4, p. 791 şi MOVERS, **Die Phœnizier,** Bonn, 1841, in-8, t. 1, p. 653.

[1]) **De architectura,** I, 4: «Item si in paludibus mœnia constituta erunt, *quæ paludes secundum mare fuerint, spectabuntque ad septentrionem et orientem, aut inter septentrionem et orientem*, eæque paludes excelsiores fuerint quam litus marinum, ratione videbuntur esse constituta. *Fossis enim ductis aquæ exitus ad littus, et, mari tempestatibus aucto, in paludes redundantia motionibus concitatur, marisque mixtionibus non patitur bestiarum palustrium genera ibi nasci; quæque de superioribus locis natando proxime littus perveniunt, inconsueta salsitudine necantur.*»

[2]) **Sur les causes de l'insalubrité de l'air dans le voisinage des marais en communication avec la mer,** în **Annuaire de chimie,** Paris, 1825, in-8, 1-re série, t. 29, p. 225.

[3]) **Considerazioni sulla mal' aria delle maremme Toscane,** Pisa, 1839, in-8, tradusŭ în **Ann. de chimie,** 3-e série, t. 3, p. 324.

gorîndŭ pe icĭ-collea din adăpostulŭ munţilorŭ, a se respăndi în direcţiunea Pontuluĭ, unde acclimatarea lorŭ cu zona bălţilorŭ s'a operatŭ pe nesimţite, unulŭ câte unulŭ şi din ḍi în ḍi.

Totuşĭ chĭarŭ astă-ḍĭ, după atâţĭa şi maĭ atâţĭa secolĭ, acéstă acclimatare este în realitate maĭ multŭ decâtŭ problematică.

§ 86.

COLONIELE ROMÂNE IN DOBROGIA.

D. Ionŭ Ionescu ḍice despre Româniĭ din Dobrogia:

«Eĭ sunt aşeḍaţĭ la pólele codrilorŭ şi pe malulŭ apelorŭ, căcĭ lorŭ li place umbra de codru verde şi recórea de apă limpede; la altŭ locŭ să nu-ĭ cauţĭ, că nu-ĭ găsescĭ».[1]

Occupândŭ într'adinsŭ posiţiunile celle maĭ escepţionale, o sémă de Românĭ aŭ reuşitŭ a scăpa în Dobrogia de veninulŭ maremmelorŭ; înse chĭarŭ şi aşa, totŭ încă coloniele lorŭ, împrăştiate, micĭ, lipsite de unŭ nodŭ communŭ, căcĭ dela *codru verde* pênĕ la *codru verde* séŭ dela *apă limpede* pênĕ la *apă limpede* trebuĭ să trecĭ *mlascine* şi éroşĭ *mlascine*, arŭ fi de multŭ despărutŭ, de nu le alimenta o déssă immigraţiune de ţĕrranĭ mărginaşĭ din Moldova şi maĭ vertosŭ din Muntenia.

Acéstă immigraţiune, începută în evulŭ-mediŭ, maĭ allesŭ după ce Mircea cellŭ Mare cucerise pe unŭ momentŭ Dobrogia, şi ne maĭ întreruptă apoĭ de atuncĭ pênĕ astă-ḍĭ[2], ni dă dreptŭ resultatŭ abia ciffra de vr'o 70,000 Românĭ; pe cândŭ o colonisare maĭ puţinŭ vechiă, maĭ puţinŭ numerósă şi maĭ puţinŭ sistematică din Oltenia în Serbia, unde n'o întîmpină elemente fisice atâtŭ de ostile acclimatăriĭ, a crescutŭ peste 150,000.[3]

D. Ionescu affirmă că Româniĭ Dobrogianĭ sunt avuţĭ.

Nemicŭ maĭ naturalŭ!

Este o lege în Economia Politică, că professiunile celle nesănĕtóse adducŭ în genere muncitoruluĭ unŭ salariŭ comparativamente maĭ adausŭ.[4]

Cantemirŭ ni spune că Turciĭ, după ce prin cucerirea Bulgarieĭ deveniseră stăpânĭ teritorialĭ aĭ Dobrogiĭ, îşĭ adduceaŭ acollo plugarĭ Serbĭ şi Muntenĭ, cărora li accordaŭ prin tocmelle de bună voiă clausele dintre celle maĭ ademenitóre.[5]

Avuţia lucrătorilorŭ intr'o ţĕrră băltósă se capĕtă prin muncă *plus* viuéţă.

Mlascinele potŭ da banĭ, înse numaĭ banĭ purtătorĭ de mórte, încâtŭ lorŭ nu li se applică famósa lege malthusiană că poporaţiunea cresce în mĕsura cresceriĭ subsistinţelorŭ.

§ 87.

INVASIBILITATEA ŢERRELORŬ BĂLTOASE.

În epoca luĭ Ovidiŭ, conservândŭ acellа-şĭ caracterŭ patologicŭ, Dobrogia nu putea fi nicĭ măcarŭ avută, căcĭ:

Aci şi'n timpŭ de pace resboiulu te 'ngrozesce;
De nu maĭ veḍĭ pe barbarĭ, e spaĭma ce ţĭ-o lassă:
Şi nimenĭ nu cutéḍă pe câmpŭ să tragă brazde:
Şi ţelină uĭtată remâne sterpŭ pămêntulŭ ...

O assemenea stare de lucrurĭ nu este totuşĭ ce-va anormalŭ.

1) **Româniĭ din Dobrogia,** în revista luĭ ALEXANDRI, **România Litterariă,** Iaşĭ, 1855, in-4, nr. 1, p. 19.

2) Despre causele mişcăriĭ, între celle-l'alte, veḍĭ BOSCOWICH, **Reise von Constantinopel nach Lemberg,** Leipzig, 1779, in-16, p. 49.

3) După statistica serbă officială, care nu póte fi bănuită de a essagera ciffra Românilorŭ.

4) SMITH, **Wealth of Nations,** I, 10: «In trades which are known to be very unwholesome, the wages of labour are always remarkably high. Unwholesomeness is a species of disagreeableness, and its effects upon the wages of labour are to be ranked under that general head.» — Cf. STUART MILL, **Principles of Political Economy,** London, 1869, in-8, lib. II, cap 14: Of the differences of wages in different employments. — ROSCHER, **Die Grundlagen der Nationalökonomie,** Stuttgart, 1871, in-8, lib. III, cap. 3, § 169: Besondere persönliche Unannehmlichkeiten der Arbeit etc.

5) **Kniga Systima ili sostoianie muchammedanskiia religii,** Petersburg, 1722, in-f., p. 241.

Ea s'a maĭ repeţitŭ adessea în urma luĭ Ovidiŭ şi s'arŭ maĭ puté repeţi şi de acumŭ înainte, fie în Dobrogia, fiĕ în vecinĕtate pe malulŭ nordicŭ allŭ Danubiuluĭ.

Aceĭ barbarĭ ce îngrozescŭ plugăria prin resboiŭ şi spaĭmă, încâtŭ «neminĭ nu cutéḑă pe câmpŭ să tragă brasde», se potŭ numi Sciţĭ, Sarmaţĭ, Goţĭ, Alanĭ, Gep'ḑĭ, Bulgarĭ, Comanĭ, Pecenegĭ, orĭ-cumŭ poftiţĭ, dérŭ faptulŭ positivŭ este că ţermulŭ Dunăriĭ inferióre pe ambele selle laturĭ, dela Oltŭ pênĕ la Marea-négră, maĭ pururea băntuitŭ de năvalla inamică, numaĭ rare-orĭ a fostŭ în posiţiune de a utilisa vre-unŭ scurtŭ intervallŭ de linişte pentru a scóte pămentulŭ din «ţelină uĭtată».

Despre locuitoriĭ Moldoveĭ de gĭosŭ Cantemirŭ ḑicea: «per Tartarorum vicinitatem pauperrimi»,[a] întocmaĭ ca Ovidiŭ despre Dobrogia:

Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo,
Hostis ab agricola vix sinit illa fodi!

«Provincia fiindŭ desvĕlită—ni spune pa la 1590 Italianulŭ Botero despre regiunea da«nubiană a Moldoveĭ — Tătariĭ năvăllescŭ pe neaşteptate ca nesce lŏcuste assupra locuito«rilorŭ, răpindŭ ómenĭ şi lucrurĭ»,[b] după cumŭ şi Ovidiŭ cănta despre Dobrogia:

Şi barbarulŭ răpesce puţina'ĭ avuţiă,
Totŭ ce putu să strîngă săténulŭ prin sudóre,
Şi carrele, şi turme, şi sărăcia tótă,
Apoĭ pe robĭ îĭ légă cu mânele la spate,
Se ducŭ, se ducŭ sărmaniĭ.....

In acestŭ modŭ, chĭarŭ de nu erаŭ fẹbriferele mlascine; chĭarŭ de se depărta teatrulŭ de acţiune dela zóna propriŭ ḑisă a bălţilorŭ maĭ în întrulŭ territoriuluĭ, unde atmosfera e maĭ puţinŭ crudă; şi totuşĭ pe şessulŭ Dobrogiĭ séŭ allŭ Dacieĭ nu se putea nasce naţionalitatea română: orĭ-cine arŭ fi scăpatŭ de miasmulŭ palustru, nu scăpa de furia unuĭ torrinte de invasiune, perindŭ astă-ḑĭ séŭ mâĭnĭ, cu o óră maĭ tărḑiŭ séŭ maĭ 'nainte:

Găndesce-te o clipă! Mĕ 'ncongĭură Sarmaţiĭ
Şi Geţiĭ mĕ 'mpresóră, şi 'n miḑŭ-locŭ între dênşiĭ
Mĕ sbuciumă durerea...

§ 88

CARACTERULŬ STRATEGICŬ ALLŬ OLTENIEĬ.

Pe cândŭ orĭ-ce năvălitorŭ înfrunta fără sfiială *baraganulŭ* Românieĭ şi allŭ Dobrogiĭ, totŭ atuncĭ pămêntulŭ muntosŭ şi păduroşŭ allŭ Oltuluĭ înfiora pe Sciţĭ, pe Romanĭ, pe Ungurĭ, pe Pecenegĭ, pe toţĭ cuceritoriĭ Istruluĭ.

Sub Erodotŭ, după cumŭ arrĕtarămŭ maĭ susŭ, domnĭaŭ în Oltenia făloşiĭ Agatirşĭ.

Unŭ rege allŭ lorŭ uccisese prin supterfugiŭ pe unŭ rege allŭ învecinaţilorŭ Sciţĭ, carĭ erаŭ fără comparaţiune maĭ puternicĭ prin numĕrŭ şi prin întindere territorială[1]; eĭ bine, acestiĭa înghiţiră ruşinea şi nu îndrăsnĭaŭ să-şĭ resbune!

Cu cătŭ-va timpŭ maĭ în urmă Sciţiĭ, espuşĭ în câmpia lorŭ cea descoperită invasiuniĭ Persuluĭ Dariŭ, cerŭ agĭutorulŭ Agatirsilorŭ, şi primindŭ din parte-le unŭ rece refusŭ, se încércă dreptŭ pedépsă a strămuta resbellulŭ pe territoriulŭ olténŭ.

Să ascultămŭ aci chĭarŭ cuvintele luĭ Erodotŭ:

«Apropiându-se Sciţiĭ de hotarulŭ Agatirsilorŭ, carĭ fuseseră marturĭ aĭ fugeĭ şi spaĭmeĭ «popórelorŭ învecinate, acestiĭa n'aŭ aşteptatŭ invasiunea, ci trămiseră pe dată unŭ eraldŭ

a) **Descriptio Moldaviæ**, ed. Papiŭ, Bucur., 1872, in-8, p. 128.—Cf. GRATIANI, **De Heraclide Despota**, Varsaviæ, 1759, in-16, p. 19: «Sunt loca vasta, et ab omni cultura hominum *deserta propter continuas et repentinas Tarturorum incursiones.*»

b) **Relationi Universali**, Venetia, 1600. in-4, t. I, p. 107: «Ma perche la provincia e aperta, soggiace grandemente ai Tartari Precopiti, che a guisa di locuste, corrono inveduta-mente adesso alle genti, e ne menano via le robbe e le personne.»

1) HEROD., IV, 78.—Cf. THUCYD., II, 97.

«ca să sommeze pe Sciţĭ de a nu păşi înainte, căcĭ la cea ănteiă călcare a pământuluĭ aga-«tirsicŭ vorŭ întîmpina o luptă cu arme. Apoĭ aŭ şi purcesŭ spre fruntariă, gata să-şĭ apere «ţérra contra năvăllitorilorŭ. Nu aşa făcuseră celle-l'alte naţiunĭ, Melanchlenĭĭ, Androfagiĭ «şi Neuriĭ, carĭ toţĭ, în locŭ de a se apĕra faţă cu invasiunea scitică, uĭtaseră măndria «lorŭ de maĭ 'nainte şi fugiseră în deşerturile norduluĭ. Veḑêndŭ resistinţa Agatirsilorŭ, «Sciţiĭ s'aŭ opritŭ . . . »[2]

Insişĭ vulturiĭ Romeĭ se temeaŭ a înfrunta Oltulŭ.

Sub Mariŭ — ḑice unŭ classicŭ — Curione agĭunsese la fruntaria Dacieĭ, dérŭ s'a speriatŭ de întunecimea codrilorŭ: «Curio Dacia tenus venit, sed tenebras saltuum expavit.»[3]

In Studiulŭ II, analisândŭ pe Constantinŭ Porfirogenetŭ, noĭ veḑurămŭ degia că Unguriĭ şi Pecenegiĭ, ceĭ maĭ selbatecĭ cutropitorĭ din evulŭ mediŭ şi 'n epoca cea maĭ selbatecă din annalele lorŭ, uniĭ se respând'seră despre appusŭ pênĕ la Orşova, ceĭ-l'alţĭ despre resăritŭ pênĕ la Măgurelle, dérŭ nicĭ uniĭ nicĭ alţiĭ nu s'aŭ attinsŭ de ţérra Oltuluĭ.

§ 89.

DIFFERINŢA INTRE POPOARE BELLICOASE SI POPOARE FORŢĬ.

Sunt unele idee, pe carĭ deşi vulgulŭ le confundă, cată să le distingă o seriósă analisă.

Altŭ lucru, bună-óră, este o naţiune căntăréţă, şi altŭ lucru érŏşĭ este o naţiune poetică.

Poporŭ fórte căntăreţŭ, Francesiĭ sunt totŭ ce póte fi maĭ puţinŭ poeticŭ; poporŭ fórte poeticŭ, Spanioliĭ sunt totŭ ce póte fi maĭ puţinŭ căntăreţŭ.

Poetulŭ ni dă imaginĭ, cântăreţulŭ se mulţumesce a sbârnăi sunete.

O deosebire totŭ atâtŭ de caracteristică trebuĭ stabilită între o naţiune *bellicósă* şi o naţiune *fórte*

Francesiĭ sunt maĭ multŭ bellicoşĭ decâtŭ forţĭ; Spanioliĭ, vice-versa, sunt maĭ multŭ forţĭ decâtŭ bellicoşĭ.

Ca şi între poesiă şi cântecŭ, se observă aci o diverginţă.

Bellicositatea se manifestă prin espansiunĭ momentane, pe cândŭ forţa este o stare continuă.

Bellicositatea cedéză de'naintea difficultăţilorŭ, pe cândŭ forţa resistă.

Bellicositatea e offensivă, pe cândŭ forţa este defensivă.

Maĭ în sfĕrşitŭ, forţa se afflă într'o radicală contraḑicere cu slăbiciunea, pe cândŭ bellicositatea n'o esclude.

Popórele din cămpia cea deschisă a Romănieĭ séŭ a Dobrogiĭ aŭ fostŭ totŭ-d'a-una *bellicóse*, nicĭ o dată *forţĭ.*

Pênĕ şi trad'ţionaliĭ pigmeĭ aĭ luĭ Pliniŭ dela gurele Dunăriĭ se bălăbănĭaŭ cu cocoriĭ.

Ovidiŭ şi Cantemirŭ zugrăvescŭ fie-care căte o altă epocă şi câte o altă ginte, dérŭ absolutamente aceĭa-şĭ natură.

Cellŭ ănteiŭ ḑice despre Sciţĭ, Geţĭ, Sarmaţĭ:

Invehitur celeri barbarus hostis equo:
Hostis equo pollens longeque volante sagitta,
Vicinam late depopulatur humum. . .

Cellŭ allŭ douilea ni spune despre Româniĭ din ţérra de gĭosŭ a Moldoveĭ: «Inferioris «Moldaviae incolae longo tartaricorum bellorum usu exerciti, et meliores sunt milites, et «ferociores, praeterea factiosi et inconstantes, et si defuerit hostis externus, facile corrum-«puntur otio et contra praefectos suos, haud raro etiam contra ipsum principem, seditiones «movent. . .»[1]

2) HEROD., IV, 99, 125.
3) FLORUS, III, 5.

1) Op. laud., 127.

In evulŭ mediŭ nestêmpĕraţiĭ Berladenĭ făceaŭ incursiunĭ pênĕ la Crimŭ[2], şi totŭ atuncĭ eraŭ renumiţĭ «hoţiĭ Brăileĭ»[3]; dérŭ uniĭ şi alţiĭ, după unŭ sgomotŭ efemerŭ, aŭ peritŭ fără veste.

In Moldova ca şi'n Muntenia, pe cândŭ bellicósa agressiune petrecea ştrengărindŭ în şessŭ, adevĕrata forţă, începêndŭ dela Agatirşĭ pênĕ la Tudorŭ Vladimirescu, reşedea în crescetulŭ Carpaţilorŭ; maĭ în specià înse in munţiĭ occidentalĭ, acollo unde o desvolta concursulŭ cellŭ maĭ abundinte allŭ tuturorŭ condiţiunilorŭ fisice; acollo unde plaĭulŭ voĭnicŭ se cĭocnesce cu Dunărea bogată; acollo unde fluviulŭ, în locŭ de a tĕrrî după sine pe nesce mallurĭ ofilite bolnăvicĭosŭ cortegiŭ de lacurĭ dulcĭ-sărate, devine şi ellŭ unŭ formidabilŭ munte de porfirŭ: în Oltenia.

Provedinţa, pe care istoriculŭ o vede prin raţiune, pe cândŭ cellorŭ-l'alţĭ li este datŭ a o simţi numaĭ prin ânimă: «c'est le coeur qui sent Dieu» după espressiunea luĭ Pascal[4]; singura Provedinţă, ferindŭ pe Traianŭ de laturea febriĭ şi a piticiriĭ, de regiunea uneĭ acclimatărĭ negative, de drumulŭ invasiunilorŭ, de légĕnulŭ uneĭ bellicosităţĭ fără putere, de tóte câte isvorescŭ directŭ séŭ indirectŭ din mlascine, din şessŭ, din felĭulŭ de esposiţiune, din natura materială sub diversele selle punturĭ de vedere, l'a dusŭ la ţérra sănĕtăţiĭ, la ţérra cellorŭ peptoşĭ şi spetoşĭ, la ţérra cea maĭ priinciósă acclimatăriĭ, la ţérra cea maĭ vergină de călcâiele năvăllitorilorŭ, la ţérra forţeĭ, la ţérra cellorŭ *cu douĕ-ḑecĭ şi patru de măsselle*[5].

Naţiunile se nascŭ, trăescŭ, morŭ, pentru că nascerea uneĭa, traĭulŭ celleĭ-l'alte séŭ mórtea cutăriĭa dintr'însele a fostŭ séŭ va fi o necessitate mediată séŭ immediată a intreguluĭ *totŭ*.

Décă naţionalitatea română s'a născutŭ, décă ea n'a muritŭ în légĕnŭ, décă maĭ trăesce, aşa trebuia şi trebuĭ să fie pentru acea armonià universală, a căriĭa cheĭà o possedă Dumneḑeŭ şi o vede istoriculŭ; o vede, vaĭ! maĭ puţinŭ decumŭ póte vedé de gĭosŭ în susŭ o furmică piramida luĭ Cheopsŭ, derŭ totuşĭ o vede.

Ettă ceĭa-ce înţellegemŭ noĭ prin Provedinţă.

Şi să nu se créḑă că acestŭ pedagogŭ allŭ Universuluĭ arŭ nega liberulŭ arbitriŭ individualŭ séŭ naţionalŭ, unica basă a responsabilităţiĭ morale a omuluĭ.

Nu.

Individulŭ séŭ naţionalitatea facŭ totŭ ce li place în mesura respectiveĭ lorŭ possibilităţĭ fisice şi intellectuale; înse numaĭ Provedinţa póte gruppa într'unŭ singurŭ concertŭ immensitatea tuturorŭ acestorŭ note parţiale, carĭ tocmaĭ pentru că sunt pré-libere, nu se potrivescŭ una cu alta.

§ 40

CESTIUNEA LOCUINŢELORŬ LACUSTRE IN DACIA.

Câte-va passage din Ovidiŭ nĭ-aŭ permisŭ să attingemŭ în trécĕtŭ unŭ fenomenŭ, la care adessea vomŭ reveni, căcĭ ellŭ constituă aţa Ariadneĭ în labirintulŭ istorieĭ române.

Orĭ-cine crede că naţionalitatea nóstră s'a născutŭ d'o dată în întréga Dacià, să se întórcă la ABC allŭ sciinţeĭ istorice.

Cu anevoià se formézà o famillià, necumŭ o ginte, acollo unde:

1. Mlascinele celle mixte snopescŭ pe omŭ prin febră şi piticire;
2. Esposiţiunea soluluĭ spre nordŭ attrage tótă asprimea uneĭ atmosfere glaciale;
3. Unŭ şessŭ netedŭ înlesnesce o perpetuă mişcare invasionară;
4. Necontenita cĭocnire cu inamiciĭ mănţine în lŏcuitorĭ unŭ spiritŭ bellicosŭ, dérŭ nu li dâ forţă.

[2]) Cronicele russe contimporane în KARAMZIN, II, nota 95 etc., şi maĭ cu sémă în studiulŭ meŭ: **Diploma berlădénă din 1134**, în **Traianŭ**, 1869, nr. 52.

[3]) ALEXANDRI, **Poesie populare**, ballada Kira.

[4]) **Pensées**, part. 2, art. LXII.

[5]) BARONZI, **Limba română şi tradiţiunile eĭ**, Brăila, 1872, in-8, p. 42, adduce acestŭ proverbiŭ sub o altă formă poporană nu maĭ puţinŭ energică: «A fi Olténŭ cu gura plină de măsselle.»

Pentru a termina acumŭ cu cestiunea bălţilorŭ, ni maĭ remâne una din problemele archeologice celle maĭ interessante.

In Congressulŭ ţinutŭ la 1870 în Copenhaga, d. A. Odobescu emisese părerea că o sémă dintre bass-relievurile Columneĭ Traiane arŭ lăssa a se bănui şi în ţerrele danubiane antica essistinţă a aşa numitelorŭ *palafitte* séŭ *locuinţe lacustre.*[1]

D. Desor, unulŭ dintre naturalistiĭ ceĭ maĭ ḑistinşĭ aĭ Elveţieĭ, îĭ respunse prin următórele doue obiecţiunĭ:

1. Pariĭ, pe carĭ eraŭ clădite propriŭ ḑisele lŏcuinţe lacustre, nu se vedeaŭ din apă, pe cândŭ eĭ sunt fórte visibilĭ pe Columna Traiană;

2. Palafittele acestĕa din urmă nu differă de vedettele militare pe stâlpĭ, după cumŭ se aşéḑă pênĕ astă-ḑĭ d'a-lungulŭ ţermuluĭ dunărénŭ.[2]

D-luĭ Desor îĭ place generalmente a reduce tóte la o singură normă, ceĭa-ce înse nu ĭ-a reuşitŭ şi nu-ĭ póte reuşi totŭ-d'a-una.

Intr'una din şedinţele acelluĭa-şĭ Congressŭ, d-sea affirma, bună óră, că representaţiunea figurelorŭ umane nu era familiară véculuĭ de bronzŭ.

D. Desor uĭtase tocmaĭ pe Omerŭ, carele trăia chĭarŭ în acea epocă şi indică fórte clarŭ imaginĭ antropomorfice[3]!

Véculŭ de bronzŭ din Grecia nu este una cu véculŭ de bronzŭ din Gallia séŭ din Germania.

Totŭ astŭ-felĭu nu e pretutindenĭ din puntŭ în puntŭ d'o potrivă natura lacurilorŭ, încâtŭ nu póte fi din puntŭ în puntŭ d'o potrivă nicĭ caracterulŭ lŏcuinţelorŭ lacustre.

In Elveţia palafittele se făceaŭ din bradŭ, din fagŭ, din stegĭarŭ séŭ mestécănŭ; în Italia din ulmŭ séŭ castanŭ; în fie-care regiune după nesce împregiurărĭ cu totulŭ locale.[4]

De ce óre d. Desor nu négă realitatea locuinţelorŭ lacustre italiane din causa materialuluĭ, după cumŭ contestă pe a cellorŭ dacice din causa formeĭ?

A fi veḑuţĭ pariĭ din apă séŭ a nu fi veḑuţĭ, nu este unŭ lucru essenţialŭ în destinaţiunea palafittelorŭ.

De altă parte, assemĕnarea acellora de pe Columna Traiană cu vedettele danubiane actuale, departe de a fi o obiecţiune, s'arŭ puté considera din contra ca o nouă probă în favórea opiniuniĭ d-luĭ Odobescu, servindŭ a demonstra persistinţa acelluĭa-şĭ tipŭ în aceĭa-şĭ ţérră după unŭ intervallŭ de doue millennie.

Ore nu totŭ aşa Lubbock constată că colibele pĕscarilorŭ de lôngă Tessalonica se construescŭ astă-ḑĭ întocmaĭ ca în epoca luĭ Erodotŭ?[5]

Basile de neîncredere alle eminintelui professorŭ dela Neuchatel fiindŭ înlăturate, să privimŭ cestiunea în sine.

Ovidiŭ, deşi scriea cu unŭ secolŭ înainte de datulŭ Columneĭ Traiane, totuşĭ nu menţionéză nicăirĭ locuinţe lacustre.

1) CAZALIS DE FONDOUCE, **Congrès d'archéologie préhistorique**, în **Revue des cours scientifiques**, 1870, p. 169.— Aceĭa-şĭ opiniune, după cumŭ ni-o indică însu-şĭ d. Odobescu. o avusese deja FRŒHNER, **La Colonne Trajane**, Paris, 1865, în-8, p. 92. — Nu vorbimŭ nemicŭ despre cărtecica luĭ RUECKERT **Die Pfahlbauten und Völkerschichten Osteuropa's**, Würzburg, 1869, in-8, unde numaĭ titlulŭ este seriosŭ.

2) CAZALIS, **l. c.**: «M. Desor dit que l'on pourrait en effet, à première vue, croire qu'il y a des indices de stations lacustres dans des cabanes sur pilotis, figurées sur la Colonne Trajanne. Mais si l'on fait attention que les pilotis des cités lacustres ne se voyaient pas, le plancher qu'ils supportaient étant au niveau de l'eau, on doit plutôt penser que ces figures représentent simplement des vedettes comme celles qui se trouvent sur les bords du Danube.»

3) **Ibid.**, 201: «M. Bertrand trouve en ceci M. Desor trop affirmatif, car, si cela peut être vrai pour l'âge du bronze dans une région déterminée, ce ne saurait être pour cet âge pris en général. Les représentations humaines étaient en effet très-ordinaires du temps d'Homère, qui vivait en plein âge du bronze.

4) GASTALDI, **Lake habitations of Italy**, tr. Chambers, London, 1865, in-8, p. 24-5: «Naturally in Switzerland, they brought into use the firs, beeches, oaks and birches, which abound there; while here (in Italy) they had recourse to the common elm and chestnut.»

5) **L'homme avant l'histoire**, trad. Barbier, Paris, 1867, in-8, p. 127: «Un de mes amis, qui demeure à Salonique, m'a dit que les pêcheurs du lac Prasias habitent encore des huttes de bois construites sur l'eau comme au temps d'Hérodote.» — Cf. LYELL, **L'ancienneté de l'homme prouvée par la géologie**, trad. Chaper, Paris, 1864, in-8, p. 17-18.

Prin urmare, elle parŭ a nu fi essistatŭ atuncĭ nicĭ în Dobrogĭa, nicĭ pe correspunḑĕtorulŭ ţermŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ, adecă cellŭ puţinŭ pênĕ pe la gurele Ialomiţeĭ.

Décă noĭ le vedemŭ înse pe Columna Traiană, nu este vr'o contradicţiune, căcĭ bass-relievurile acesteĭa se referă la porţiunea occidentală a Dacieĭ, pe care n'o cunnoscea Ovidiŭ.

Archeologia comparată şi consideraţiunile naturale ni vinŭ aci în agĭutorŭ pentru a înţellege atâtŭ tăcerea luĭ Ovidiŭ, precumŭ şi limbagĭulŭ Columneĭ Traiane.

Orĭ-unde s'aŭ descoperitŭ pênĕ acumŭ în Europa locuinţe lacustre[6], pretutindenĭ se póte constata clădirea lorŭ pe nesce *lacurĭ omogene*, érŭ nicĭ o dată pe *bălţĭ mixte*, a cărorŭ acţiune miasmatică le-arŭ fi distrusŭ cu o estremă răpeḑiciune.

Lacurile sub-albine, séŭ cellŭ puţinŭ interióre, eraŭ celle maĭ preferite, după cumŭ ne convingŭ famósele staţiunĭ din Elveţia, Italia, Irlandia, Bavaria, Moravia, Silesia etc.

In România nu s'a făcutŭ încă o distincţiune patologică între lacurĭ.

Totŭ ce putemŭ ḑice noĭ d'o cam dată, este că lângă Brăila ne întimpină unele plante curatŭ marine, precumŭ *Salicornia herbacea*, *Suaeda maritima*, *Arenaria salina* şi altele[7], denotândŭ în modulŭ cellŭ maĭ peremptoriŭ natura *mixtă* a mlascinelorŭ de acollo.

O escursiune botanică, pe care arŭ trebui s'o întreprinḑă şi pe ţermulŭ Dunăriĭ d. dr. Grecescu, după ce totŭ d-sea a reversatŭ degia o raḑă de lumină assupra unuĭ segmentŭ allŭ Carpaţilorŭ[8], arŭ descoperi cu certitudine prelungirea acesteĭ vegetaţiunĭ pontice maĭ spre appusŭ de Brăila.

Pênĕ unde anume?

Nu scimŭ.

Fie înse cumŭ va fi, celle de maĭ susŭ agĭungŭ pentru a ni esplica lipsa locuinţelorŭ lacustre în Ovidiŭ; o lipsă, pe care o veţĭ găssi în acella-şĭ gradŭ şi din aceĭa-şĭ raţiune orĭ-unde bălţileofferă proprietăţile mixte alle mlascinelorŭ dobrogiane, adecă orĭ-unde elle nu sunt nicĭ francamente dulcĭ, nicĭ francamente sărate

Intorcêndu-ne la Columna Traiană, să ne întrebâmŭ acuma, fără a ne grăbi şi fără a precipita soluţiunea: bass-relievurile celle cu palafitte óre se referă elle în adevĕrŭ la teritoriulŭ Românieĭ actuale?

Precumŭ vedeţĭ, scepticismulŭ nostru întrece chiarŭ pe allŭ d-luĭ Desor; este înse unŭ scepticismŭ numaĭ provisoriŭ, carele nu négă din plăcere de a nega, ci pentru a conduce la analisă.

Columna Traiană represintă ambele resbelle romane contra luĭ Decebalŭ: de'nteiŭ lupta dintre 101—103, a căriĭa principală scenă fusese Temeşiana; apoĭ campania definitivă din 106, operată maĭ allesŭ prin Oltenia şi avêndŭ dreptŭ puntŭ de plecare Mehedinţulŭ.[9]

Podulŭ dela Severinŭ este uniculŭ criteriŭ de separaţiune între prima şi secunda gĭumĕtate.

Bass-relievurile anterióre acestuĭ podŭ sunt relative la Temeşiana; bass-relievurile posterióre se rappórtă la Oltenia.

6) Despre generalitatea lorŭ se potu găssi notele celle maĭ consciinţióse în classica operă a luĭ KELLER, **Die keltischen Pfahlbauten in den Schweizerseen**, Zürich, 1863, in-4, passim, şi în PALLMANN, **Die Pfahlbauten und ihre Bewohner**, Greifswald, 1866, in-8.

7) GHEBHARD, **Géographie et botanique de la Moldavie**, în **Bibliothèque Universelle**, Genève, 1849, in-8, p. 94: «Dans les endroits encore inhabités le long du Danube, quelques fondrières sont restées, pour attester du long séjour des eaux de la mer dans ces parages, car non-seulement, comme cela se remarque aussi dans les autres marais salins de la basse Moldavie, l'évaporation des eaux par le soleil ardent de l'été laisse la terre couverte d'une couche de sel; mais il y a de plus ici, pour appuyer mon hypothése, la présence de plantes maritimes telles que les Salicornia herbacea etc.» Apoĭ maĭ adaoge: «Principalement sur les borbs du Danube et aux environs de Galatz, dont toute la partie basse occupe un terrain qui, il y a peu d'années, n'était qu'un vaste marais salin, praticable seulement en bateau.»

8) **Escursiunea sciinţifică dela Bucegiu**, in **Monitorŭ**, 1869, nr. 50.

9) Acéstă successiune este fórte bine indicată de FRÖHNER, **op. cit.**, 11-30.—Cf. RÖSLER, 37, unde se baséză pe DIERAUER, **Die dacischen Expeditionen**, pe care noĭ nu ni l'amŭ pututŭ procura. — Pe MANNERT, ENGEL, FRANKE, etc., nu-ĭ maĭ citămŭ, fiindŭ eĭ cu totulŭ înapoiaţĭ în essegesea Columneĭ Traiane.

Cu alte cuvinte, întréga Columnă Traiană s'arŭ puté divide în epizodŭ temeşianŭ şi epizodŭ olténŭ.

Eĭ bine, celle doue-treĭ bass-relievurĭ, în carĭ se vĕdŭ locuinţele lacustre alle Dacilorŭ, sunt tóte în Temeşiana şi nicĭ unulŭ în Oltenia.

Inainte de a conchide, maĭ avemŭ de făcutŭ doue observaţiunĭ fórte ponderóse.

Cumŭ-că în Temeşiana se póte urmări cu certitudine antica essistinţă a palafittelorŭ, probă este nu numaĭ Columna Traiană, dérŭ încă şi una din celle maĭ luminóse şi maĭ noue descoperirĭ alle paleontologieĭ.

Analisa luĭ Erodotŭ nĭ-a demonstratŭ maĭ susŭ că pe la annulŭ 500 înainte de Cristŭ lŏcuĭaŭ în Temeşiana Siginniĭ, aĭ cărora caĭ se distingeaŭ printr'o estraordinară micime, încâtŭ era peste putinţă a-ĭ întrebuinţa la căllăriă.

Approfundarea lŏcuinţelorŭ lacustre din Elveţia şi din Italia ni permitte astă-ḑĭ a affirma că anume regiunilorŭ cu palafitte apparţineaŭ într'o epocă pre-istorică speciele animale celle maĭ mĕnunte, érŭ maĭ cu sémă nesce călluşeĭ de totŭ în miniatură.[10]

In acestŭ modŭ însuşĭ Erodotŭ, cu cincĭ secolĭ înainte de Columna Traiană, attestă indirectamente, prin importantissimulŭ seŭ passagiŭ despre caiĭ Siginnilorŭ, presinţa lŏcuinţelorŭ lacustre în Temeşiana.

Maĭ este ce-va.

Archeologia pre-istorică a agĭunsŭ la unŭ înaltŭ gradŭ de convicţiune despre caracterulŭ industrialŭ allŭ palafittelorŭ, unde commerciantulŭ din epoca primitivă se adăpostĭa ellŭ şi mărfurile selle în miḑŭ-loculŭ apeĭ contra fĭarelorŭ selbatece şi contra unorŭ ómenĭ şi maĭ selbatecĭ.[11]

Noĭ veḑurămŭ înse totŭ din Erodotŭ că tocmaĭ mărfaşĭ de acéstă natură, καπηλοι, aŭ fostŭ şi Sig'nniĭ din Temeşiana, allŭ cărora commerciŭ se întindea spre Occidinte pênĕ'n Italia si pênĕ la Marsilia.

Ne putemŭ dérŏ măguli de a fi dobânditŭ următórele treĭ resultate destullŭ de importante:

1. Locuinţe lacustre *essistaŭ* sub Erodotŭ şi pênĕ'n epoca dacică în Temeşiana;

2. Locuinţe lacustre *n'aŭ essistatŭ* nicĭ o dată pe ţermulŭ danubianŭ ambilateralŭ dela Ialomiţa în gĭosŭ;

3. Locuinţe lacustre *aŭ pututŭ essiste* în Oltenia, considerată ca unŭ territoriŭ intermediarŭ între celle doue punturĭ estreme de maĭ susŭ.

Aceste treĭ conclusiunĭ archeologice correspundŭ cu o seriă analógă de condiţiunĭ fisice:

1. Bălţile din Temeşiana sunt atâtŭ de inoffensive, încâtŭ anume printre Bănăţenĭ s'aŭ cullesŭ essemplele celleĭ maĭ estraordinare longevităţĭ, bună óră de peste 160 de annĭ.[12]

2. Bălţile din Oltenia nu potŭ fi nesalubre, de óră-ce numaĭ în Mehedinţŭ elle sunt într'unŭ numĕrŭ de vr'o treĭ-ḑecĭ maĭ însemnate[13], şi totuşĭ poporaţiunea de acollo este dintre celle maĭ robuste;

3. Bălţile în gĭosulŭ Dunăriĭ offerindŭ tóte ammesteculŭ apeĭ dulcĭ cu apa sărată, sunt omorîtóre în culme.

Fie bine înţellesŭ că celle ḑisse despre *possibilitatea* locuinţelorŭ lacustre în Oltenia se applică egalmente la regiunea nóstră sub-carpatină spre resăritŭ de Oltŭ, esceptândŭ înse chiarŭ în munţĭ acelle lacurĭ în carĭ apa dulce se ammestecă cu apa minerală, căcĭ lucrarea pato-

10) RUETIMEYER, **Untersuchung der Thierreste aus der Pfahlbauten der Schweiz**, Zuerich, 1860, in-4, p. 63. — DESOR, **Les palafittes du lac de Neuchatel**, Paris, 1865, in-8, p. 15.—GASTALDI, **op. cit.**, 56.—KELLER etc.

11) PALLMANN, **op. cit.**, 88, 108 etc.

12) BÖHM, **Gesch. d. Tem. Ban.**, II, 218: «Dem General Mercy wurde ein Walach aus dem District von Karansebes vorgestellt, Janco Kovin mit Namen, *der 172 und sein Weib Sara 164 Jahre alt war*. Sie hatten beide 147 Jahr in der Ehe gelebt und sind 1728 verstorben. Der General liess sie portraitiren und schickte das Gemälde Kaiser Karl VI, der es in seiner Bilder-gallerie zu Wien aufstellen lies.»

13) FRUNDESCU, **Dicţ. top.**, X-XI.

genică a acestora, după cumŭ a demonstrat'o Savi, este totŭ atâtŭ de febriferă ca şi a mlascinelorŭ dulcĭ-sărate.

Eccĕ unŭ tĕrrĕmŭ, pe care archeologia cată să mérgă braţŭ la braţŭ cu medicina, precumŭ însă-şĭ medicina merge braţŭ la braţŭ cu chimia şi cu statistica, tóte ramurele cunnoscinţelorŭ, pênĕ şi celle maĭ eterogene, fiindŭ adessea indispensabile unuĭ istoricŭ, după cumŭ a demonstrat'o fórte bine scóla *positivistă* din Francia.

§ 41.

ISTORIA BORDEĬULUĬ IN DACIA.

Lipsite de palafitte, Dobrogia şi România de gĭosŭ le înlŏcuĭaŭ printr'o altŭ-feliŭ de architectură: *bordeie*.

Ovidiŭ şi Strabone aŭ fostŭ contimpuranĭ: amĕndouĭ din epocă luĭ Augustŭ.

Cellŭ ânteiŭ trăia ellŭ-însuşĭ la gurele Dunăriĭ; cellŭ allŭ douilea le-a visitatŭ personalmente în cursulŭ variatelorŭ selle căllĕtorie.[1]

Astŭ-felĭu testulŭ luĭ Ovidiŭ nu trebuĭ şi nu póte fi studiatŭ fără a'lŭ confrunta la totŭ passulŭ cu testulŭ luĭ Strabone.

Illustrulŭ geografŭ ne assicură, între celle-l'alte, cumŭ-că în Dobrogia, ba încă anume lôngă Tomi, unde petrecea nenorocitulŭ Ovidiŭ, ş'apoĭ de gĭurŭ în gĭurŭ între Pontŭ şi Dunăre, lŏcuiaŭ *Troglodiţiĭ*: τῶν περὶ Κάλλατιν καὶ Τομέα καὶ Ἴστρον τόπων.[2]

Litteralmente, cuvêntulŭ Τρωγλοδύται, de la τρώγλη, gaură şi pesceră, însemnéză: *lŏcuitorĭ de pescere* séŭ *locuitorĭ în gaure*.

In primulŭ simţŭ îllŭ ĭea însuşĭ Strabone, cândŭ vorbesce bună-óră despre Caucasŭ.[3]

Noĭ scimŭ înse că maĭ nicĭ o pesceră nu se află în Dobrogia.

Espressiunea cată dérŏ să aĭbă cellŭ-l'altŭ înţellesŭ, şi totŭ Strabone ni-lŭ esplică în următorulŭ passagĭu despre o poporaţiune din Africa:

Τινὰς δ'αὐτῶν καὶ Τρωγλοδυτικῶς οἰκεῖν φασιν ὀρύττοντας τὴν γῆν.[4]

Adecă:

«Se ḑice că uniĭ dintr'înşiĭ *trăescŭ troglodíticesce în gaure săpate în pămêntŭ.*»

Troglodiţiĭ din Dobrogĭa, neavêndŭ caverne naturale, sunt dérŏ *locuitorĭ în bordeie.*

Intr'unŭ altŭ locŭ Strabone observă că traĭulŭ troglodíticŭ aperă contra friguluĭ: διὰ τὰ ψύχη[5], ceĭa-ce concordéză de minune cu condiţiunile atmosferice alle Dunăriĭ de gĭosŭ, atâtŭ de energicŭ descrise de cătră Ovidiŭ:

Şi barbarulŭ îmbraccă nădragĭ şi peĭ informe,
Câtŭ din a luĭ făptură d'abĭa se vĕdŭ obraziĭ,
Dérŭ pênĕ şi prin blană dă gerulŭ în putere;
Şi pulberea de ghĭaţă pe barbă scînteĭază;
Şi te copprinde gróza cândŭ sloĭurĭ cristalline
Se 'nchĭagă pintre plete şi se ciocnescŭ cu sgomotŭ
L'a capuluĭ mişcare; şi 'n vasŭ înghĭaţă vinulŭ
De 'lŭ scoţĭ în bolovane păstrândŭ figura ólleĭ,
Şi 'n locŭ a sórbe spumă, mănâncĭ buccăţĭ de vinŭ!

Se nasce acumŭ firésca intrebare: cumŭ de tace poetulŭ despre acestĭ Troglodiţĭ aĭ luĭ Strabone?

1) STRAB., II, 5, § 11.
2) *Ib.*, VII, 5, § 12.— Cf. AMMIAN. MARCELL., XXII, 8: «Peuce prominet insula, quam circumcolunt Troglodytae et Peuci, minoresque aliæ gentes: et Histros quoniam potentissima civitas, et Tomi, et Apollonia, et Anchialos, et Odissos....»
3) STRAB., XI, 5, § 7.
4) Ib., XVII, 3, § 7.— Cf. TACIT., Germ., 16.
5) Ib., XI, 7, § 7.— Cf. LÉVY, I, 551: «Lès Kamtchadales pratiquent dans la terre des excavations, sortes de terriers, dans lesquels ils se réfugient contre l'excessive froidure de leur climat.»

A nu-ĭ fi cunnoscutŭ, pe cândŭ unii dintr'înşiĭ se aflaŭ chĭarŭ lôngă Tonŭ, e peste putinţă. Urmézā dérŏ să-ĭ căutămŭ în testulŭ luĭ Ovĭdiŭ.

Descriêndŭ cumplita năvallă a barbarilorŭ de pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ assupra bieţilorŭ ţerranĭ din Dobrogia, poetulŭ ḑice:

Et cremat insontes hostica flamma *casas*...

Pentru a nu antecipa assupra resultatelorŭ analiseĭ, noĭ traduseserămŭ:

Şi foculŭ ce se 'nalţă din şubrede *colibe*...

Dérŭ *casae* din acestŭ passagĭu să fie óre în adevĕrŭ *colibe*, după cumŭ se crede generalmente, séŭ nu cumŭ-va ecivalintele cellŭ riguroşŭ trebuĭ să fie *bordeie*?

Unŭ contimpurénŭ allŭ luĭ Ovidiŭ şi allŭ luĭ Strabone, unŭ scriitorŭ specialŭ în cestiunĭ grammaticale, unŭ pedagogŭ de familiă allŭ luĭ Augustŭ, lessicografulŭ Verriŭ Flaccŭ, allŭ căruĭa tractatŭ a agĭunsŭ pênĕ la noĭ în prescurtarea luĭ Festŭ, ḑice: «casa *à cavatione*»[6], ceĭa-ce se traduce prin *bordeiŭ*, nicĭ maĭ multŭ, nicĭ maĭ puţinŭ decâtŭ atâta.

O grottă accoperită cu paiă, adecă érŏşĭ unŭ bordeiŭ, pe care şi-lŭ făcuse Romulŭ pe muntele Capitolinŭ, séŭ pe care Romanilorŭ li plăcea să-lŭ attribue unuĭ miticŭ fundatorŭ allŭ Urbiĭ Eterne, se numĭa «*casa* Romuli.»[7]

Faţă cu Troglodiţiĭ luĭ Strabone, faţă cu «casa à cavatione» a luĭ Verriŭ Flaccŭ, faţă, cu «casa Romuli» de pe muntele Capitolinŭ, remâne certŭ că «insontes *casae*» din Ovidiŭ denótă grossolanele locuinţe găurite în ţerrênă, offerindŭ vederiĭ abia accoperişulŭ şi servindŭ dreptŭ adăpostŭ uneĭ misere poporaţiunĭ.

Acumŭ e lesne de înţellesŭ, de ce poetulŭ numesce într'unŭ locŭ Dobrogia: «ţermŭ cimmericŭ», *Cimmerium litus*.[8]

Cimmeria implica la ceĭ vechĭ nu numaĭ ideĭa uneĭ obscurităţĭ suterrane în genere, ci chĭarŭ anume *bordeiele*: Ἔφορος δὲ τοῖς Κιμμερίοις προσοικειῶν τὸν τόπον φησὶν αὐτοὺς ἐν καταγείοις οἰκίαις οἰκεῖν.[9]

Peste cincĭ-spre-ḑecĭ secolĭ în urma «Tristelorŭ» şi «Ponticelorŭ», unŭ gĭune Ollandesŭ, Georgiŭ Douza, făcu în trécĕtŭ o căllĕtoriă prin România.

Mergêndŭ dela Iaşĭ în gĭosŭ spre gurele Dunăriĭ, ellŭ a fostŭ isbitŭ de unŭ spectacolŭ, pe care nu i-se întĕmplase pênĕ atuncĭ a'lŭ întimpina nicăirĭ, nu numaĭ în Occidinte, dérŭ nicĭ măcarŭ în partea de susŭ a Moldoveĭ.

Eccĕ maĭ ânteiŭ chĭarŭ testulŭ cuvintelorŭ selle:

«Post haec spatio octo dierum venimus Smielum Turcicae ditionis oppidum, ad ripam, ut «dixi, Danubii situm. *Dum in hoc itinere eramus, videre contigit pagos complures, ubi homines in «s p e c u b u s s u b t e r r a n e i s habitabant.*»[10]

Adecă:

«De aci după optŭ ḑille agĭunserămŭ la Ismailŭ, oraşŭ dependinte de Turcĭ şi aşeḑatŭ, «după cumŭ ḑiseĭ, pe ţermulŭ Dunăriĭ. In cursulŭ aceteĭ căllĕtorie avurămŭ occasiunea de «a vedé *maĭ multe sate întregĭ, în carĭ ómeniĭ locuescŭ în pescere sub pămêntŭ.*»

Pescere sub pămêntŭ, ş'apoĭ nu pe icĭ pe collea, ci *maĭ multe sate întregĭ*, éccĕ dérŏ Troglodiţiĭ luĭ Strabone şi aĭ luĭ Ovidiŭ între Româniĭ de pe ţermulŭ danubianŭ allŭ Moldoveĭ!

6) FESTI *et* FLACCI **de verborum significatione**, ed. Dacerius, Amstelodami, 1699, in-4, p. 69.

7) FREUND, **Le grand dictionnaire de la langue latine**, tr. Theil, Paris, 1855, in-4, t. 1, p. 431: «Casa Romuli, grotte converte de paille sur le mont Capitolin.»

8) **Pont.**, IV, 10.

9) STRAB., V, 4, § 5.—Cf. HOM., **Odyss.** 12.— HESYCH., v. *Κιμμέριος*.—HEROD., IV, II, despre Cimmerĭ lôngă Nistru.—Cf. BELLERMANN, **Ueber die Katakomben zu Neapel,** Hamburg, 1839, in-4, p. 108 sqq.— RAWLINSON, **On the Cimmerians, în Hist. of Herod.,** III, 150—156, etc. — Despre Cimmerĭ şi «bordeele» lorŭ noĭ vorbimŭ pe largŭ în vol. II, Stud. IV, § II.

10) DOUSA, **De itinere suo Constantinopolitano,** Lugduni Batavorum, 1599, in-16, p. 17.

In fine, chîarŭ în seculolŭ nostru, sunt acumŭ vr'o şésse-ḑecî annî, éttă cumŭ descrie Anglesulŭ William Macmichael unŭ bordeiŭ din regiunea Buzeuluî:

«Inserândŭ, ne-amŭ adăpostitŭ într'o colibă, cea maî miserabilă din căte ni s'a întemplatŭ «a vedé vre-unuîa din noî. *Era o adevĕrată cavernă de Troglodită*. O tindă aprópe de totŭ des-«coperită, plină de păsserî domestice, formà întrarea într'o *suterrană, în care ne-amŭ pogorîtŭ «pe treî trepte* şi unde amŭ găssitŭ doue muierî şi treî copiî, pitulaţî în gîurulŭ cătorŭ-va sur-»celle arḑêndŭ în vétră.»[11]

«Tovarăşulŭ meŭ — închiăiă căllĕtorulŭ — fusese în Nubia şi'n Egiptŭ, şi eŭ însumî amŭ «veḑutŭ colibele din Finlandia, Grecia şi Sicilia; dérŭ amĕndouî amŭ fostŭ siliţî a recunnósce «că n'amŭ petrecutŭ nicî o dată o nópte într'o *gaură maî ticălósă*.»[12]

Troglodiţiî luî Strabone lôngă Buzeŭ!

Aceîa-şî natură fisică a pĕtrificatŭ pentru ḑecimî de secolî acella-şî traîu stereotipŭ sub lunga successiune pestriţă a némurilorŭ cellorŭ maî diverse prin origine, prin limbă, prin totŭ ce constituă individualitatea morală şi materială a uneî communităţî umane.

Lemnulŭ fiindŭ rarŭ şi scumpŭ în cămpia cea pleşuvă a Dobrogiî şi a Românieî, fiindŭ rarŭ şi scumpŭ sunt acumŭ doue miî de annî ca şi astă-ḑî, şi precumŭ rarŭ şi scumpŭ va fi peste doue miî de annî de aci încollo, trebuî vrêndŭ nevrêndŭ să recurgî la o altă speciă de construcţiune decătŭ într'o zónă lemnósă.

Ceîa-ce făceaŭ Geţiî la gurele Dunăriî, o vedemŭ făcêndu-se totŭ atuncî şi totŭ aşa în Asia pe laturea orientală a Pontuluî de cătră fraţiî lorŭ Frigianî, o altă ramură a acelleîa-şî marî ginţî tracice.

Eccĕ ce ni spune în ḑillele luî Traianŭ architectulŭ Vitruviŭ, descriêndŭ modulŭ de a lŏcui în doue regiunî învecinate, dintre carî una e pădurósă şi cea-l'altă stérpă:

«Frigianiî, aşeḑaţî într'o cămpiă lipsită de arborî, îşî facŭ lŏcuinţe suterrane găurindŭ de «susŭ în gîosŭ căte o movilă, în interiorulŭ căriîa să se pótă stabili întru câtŭ permitte mă-«rimea spaţiuluî, érŭ dintr'o lature maî găurescŭ apoî o întrare. Peste gaura cea d'assupra «se punŭ în piramidă vr'o câte-va bârne legate împreună, peste carî se arruncă paiă şi pa-«pură, şi'n fine peste acestea se maî aşterne unŭ grossŭ stratŭ de pămêntŭ, încâtŭ sub unŭ «astŭ-feliŭ de triplu accoperişŭ Frigianiî lesne îndură atâtŭ îernele celle maî frigurόse, câtŭ «şi celle maî căldurόse vere.»[13]

Archeologia română arŭ trebui să cerceteze şi să lîmurĕscă, déca nu cumŭ-va partea cea maî antică dintre nenumĕratele movile, preserate maî cu preferinţă în totŭ lungulŭ Dunăriî de gîosŭ, arŭ fi nesce remăşiţe pre-istorice alle unorŭ «bordeie» *à-la-Phrygienne?*

Probă se pare a fi presinţa bârnelorŭ în interiorulŭ unora din elle, după cumŭ este, de essemplu, aceîa despre care vorbesce d. Bolliacŭ:

«Amŭ mersŭ la cetatea dela Frumósa, distanţă de 16 kilometri în susŭ de Zimnicea, pre «Teleormanŭ; o cetate de pămêntŭ regulată, pătrată, cu treî şanţurî şî cu o întrare fórte «bine veḑută. Amŭ pusŭ să facă câte-va săpăture cu vr'o 30 ómenî numaî, şi n'amŭ pututŭ «găssi decătŭ *fragmente de vasse de pămêntŭ şi căte-va bĕrne putrede la adăncime de unŭ metru la în-«trare*, cumŭ şi doue fragmente de colónă de pămêntŭ arsŭ.[14]

Cu tóte acestea problema remâne în suspensiune pênĕ la grupparea tuturorŭ elementelorŭ de demonstraţiune.

[11]) MACMICHAEL, **Journey from Moscow to Constantinople**, London, 1819, in-4, p. 105: «we halted for the evening, and took up our abode in the most wretched cabin either of us had ever witnessed; it was the cavern of a Troglodyte; an almost roofless out-house, full of poultry, formed the vestibule to the souterrain, into which we descended by three steps, and where we found two women and three children, squatting round some lighted sticks burning on a hearth,..»

[12]) Ibid., 106: «My companion had been in the huts of Nubia and Egypt, and I had occasionally myself been but indifferently accomodated in Finland, Sicily and Greece; but we both agreed, that this was the most miserable hole in which we had ever been obliged to pass the night.»

[13]) **De architect.**, II, 1.

[14]) **Escursiunea archeologică din annulŭ 1869**, Bucurescî, 1869, in-16, p. 7.

§ 42.

LEGATURA BORDEIELORU CU INVASIUNILE.

Pênĕ aci noĭ amŭ constatatŭ doue marĭ cause directe alle essistințeĭ bordeĭelorŭ în regiunea cea bĕltósă dulce-sărată a Dacieĭ, adecă tocmaĭ acollo unde, după cumŭ arrĕtarămŭ, nu essistaŭ lŏcuințe lacustre:

1 Frigulŭ;

2 Lipsa de lemne.

Frigulŭ și lipsa de lemne, ambele atâtŭ de vigurosŭ schițate la totŭ passulŭ de muza luĭ Ovidiŭ:

Vaĭ însĕ cândŭ sossesce possomorîta érnă
Rîngindŭ grozava'ĭ buză, și cândŭ începe gleba
A cănunți cu 'ncetulŭ sub marmora de gerŭ!
Și crivĕțulŭ pornesce și néua împle nordulŭ,
Și cade, cade, cade: nicĭ sórele, nicĭ plóia
N'o maĭ topescŭ acuma, căcĭ frigulŭ o 'mpetresce;
Și pênĕ să disparĕ unŭ stratŭ, s'asterne altulŭ,
Ș'adessea 'n aste cuĭburĭ de ghiăț urĭ îndessate
Privescĭ intr'o grămadă zăpeḑĭ din doue ĭernĭ!

Séŭ:

Aice blânda viță a strugureluĭ dulce
Nu se 'mpletesce verde în giurulŭ unuĭ ulmŭ,
Nicĭ arborulŭ nu'șĭ plécă mlădițele 'ncărcate
De fructe, pĕrguite sub luminosulŭ cerŭ;
Pelinulŭ singurŭ numaĭ informŭ îmbraccă șessulŭ,
Și nu rodesce câmpulŭ decâtŭ amărăciunĭ!

Séŭ:

Pustiă, tristă, nudă, nicĭ arbure, nicĭ frunḑă;
Fugĭ, fugĭ d'acéstă țérră...!

Frigulŭ și lipsa de lemne, ambele sunt fórte adevĕrate, provenindŭ immediatŭ din natura zóneĭ și confirmândŭ minunata persistință a acțiuniĭ climaterice assupra popórelorŭ; dérŭ essistă nu maĭ puținŭ o a treia causă a locuințelorŭ suterrane, totŭ atâtŭ de energică, deși indirectă.

O specifică Ragusanulŭ Raicevich, cellŭ maĭ finŭ observatorŭ dintre câțĭ aŭ scrisŭ vre-o dată despre România.

Ellŭ ḑice:

«Satele din șessŭ sunt maĭ tóte fórte meschine, offerindŭ aspectulŭ desolațiuniĭ și allŭ mi-«serieĭ. Casele, séŭ maĭ bine vizuinele, sunt construite sub pămêntŭ și se chiamă *bordeie*. De «departe nu zărescĭ decâtŭ fumulŭ ce esse de prin coșurĭ, érŭ de aprópe veḑĭ numaĭ stre-«șinele, puținŭ rădicate d'assupra soluluĭ și formate din nesce bârne accoperite de țerrênă, «peste care cresce érbă. *Locuitoriĭ se ferescŭ totŭ-d'a-una de drumurile celle marĭ și 'șĭ caută câte «o rîpă, câte o vĕgăună, unde să nu fie în callea trecĕtorilorŭ și să se ascunḑă astŭ-feliŭ de ĝĭafŭ și de «năpaste.*»[1]

Cu unŭ secolŭ înainte de Raicevich, aceĭa-șĭ observațiune o făcea iesuitulŭ francesŭ Filippŭ Avril, carele visitase atuncĭ curtea domnuluĭ moldovenescŭ Constantinŭ Cantemirŭ.

[1]) RAICEVICH, op. cit., 228: «Sfuggono sempre le strade maestre, e cercano un qualche fosso, o terreno basso, per non essere veduti dai passagieri, e soggetti a' rapine, e vessazioni.» — Nu ințellegemŭ de unde va fi luatŭ WILKINSON, op. cit., 142, altŭ-mintrea scriitorŭ fórte seriosŭ, descrierea de totŭ fantastică a bordeĭelorŭ române: cu unŭ catŭ pe sub pămêntŭ și cu unŭ altulŭ d'assupra, ș'apoĭ acésta «dans toute l'étendue des principautés, toutes de la même grandeur et bâties de la même manière» !! — Nu maĭ puținŭ neessacțĭ sunt UBICINI, 204, și FRŒHNER, 37.

«In partea orientală a ţerreĭ — ḑice ellŭ — adecă la hotarulŭ tătărescŭ, ţerraniĭ şi toţĭ a-«ceĭ ce nu locuescŭ pe'n fortăreţe *sunt siliţĭ a'şĭ săpa vizunie pe sub pămêntŭ, ascunḑêndu-se de «'naintea furieĭ cruḑilorŭ duşmanĭ aĭ creştinĕtăţiĭ.*»[a]

In ḑillele luĭ Ovidiŭ crestinismulŭ nu se încuibase încă pe ţermiĭ Dunăriĭ, dérŭ acellea-şĭ condiţiunĭ fisice împuneaŭ de pe atuncĭ aceĭa-şĭ necessitate a *troglodilismuluĭ.*

Frigulŭ, după Strabone; lipsa de lemne, după Vitruviŭ; temerea uneĭ urgie invasionare, după Avril şi Raicevich; câte-trelle după noĭ, căcĭ nemicŭ nu póte fi maĭ viţiosŭ ca o esplicaţiune unilaterală a fenomenelorŭ istorice; éccĕ genesea *bordeiuluĭ* în câmpia danubiană cea descoperită la vigelia şi la năvallă, şi éccĕ de ce totŭ-o-dată acéstă sumbră înmormĕntare de viŭ a omuluĭ este rară, escepţională, sporadică în tótă regiunea nóstră muntósă, pe care, din dossulŭ stâncelorŭ şi allŭ codrilorŭ, nicĭ furtuna cea deslănţată, nicĭ inamiculŭ cellŭ fără milă n'o isbescŭ dreptŭ în faţă.[b]

§ 48.

ORIGINEA CUVÊNTULUI BORDEIU.

La prima vedere s'arŭ puté crede că vorba *bordeiŭ* arŭ fi la noĭ unŭ gotismŭ.

Anglo-sassoniĭ numĭaŭ casa *bord*, de unde împrumutase limba francesă ḑicerea mediană ecivalinte *borde*, din care conservă astă-ḑĭ diminutivulŭ în simţŭ de lupanarŭ.[1]

Diez susţine că *bordeĭulŭ* arŭ fi unŭ germanismŭ.[2]

E maĭ de mirare că o face şi Diefenbach, deşi avea la mână totŭ ce trebue pentru a se convinge că acéstă etimologiă este o allucinaţiune filologică.

Bord s'a contrasŭ din goticulŭ *baurd*, ca şi *bôt* din *bauth*, *kos* din *kaus* etc.[3]

Goticesce *baurd*, în tóte celle-l'alte dialecte teutóne şi scandinave *bord* şi *bort*, anglesesce *board*, însémnă tablă, bancă, malŭ, zidŭ, totŭ-d'a-una ce-va înălţatŭ d'assupra pămêntuluĭ, după cumŭ observă însuşĭ Diefenbach: «Rand, Ufer, als Erhobenes, die *Grundbedeutung* bildet.»[4]

Bordeĭulŭ românŭ e cu totulŭ diversŭ.

Ellŭ implică o lŏcuinţă subterrană, o escavaţiune, fiindŭ de aceĭa-şĭ familliă cu:

1. *Bórtă, caverna;*[5]
2. *Burtucă, foramen in glacie;*[6]
3. *Burtuşŭ, peritonaeum;*[7]
4. *Burghiŭ, cochlea.*

Rădĕcina este *bor* séŭ *bur*.

a) AVRIL, **Voyage pour découvrir un nouveau chemin à la Chine**, Paris, 1692, in-4, p. 333—46, o întrégă relaţiune despre Moldova, pe care noĭ amŭ reprodus'o testualmente în **Archiva Istorică**, I, 2, p. 13: «Dans la partie orientale, qui confine à la Tartarie, où les Paisans et tous ceux qui ne demeurent pas dans quelque ville de défense, sont contraints de se faire des loges sous terre pour eviter la fureur de ces ennemis du nom Chrêtien.»

b) Despre bordeiele în Oltenia, éccĕ ce ḑice d. IONU IONESCU, **Agricultura din Mehedinţŭ,** 151: «La câmpiă, unde lipsesce pădurea şi unde a fostŭ totŭ-d'a-una frică de năvălirea şi stricăciunea Turcilorŭ, şi maĭ cu sémă de frică de a se areta omulŭ avutŭ, casele sunt făcute in pămêntŭ şi de pămêntŭ, sunt ceĭa-ce numimŭ bordee invĕlite cu pămĕntŭ. In plasa Blahniţa şi Câmpulŭ sunt bordee făcute în pămĕntŭ cu pâreţĭ de cărămidă, sunt bordee maĭ bune, maĭ igienice şi maĭ commode decâtŭ inseşĭ casele. In genere bordeele aŭ duoe incăperĭ: o cameră numită odae, şi unŭ antreŭ numitŭ cuhniă. Bordeulŭ are 2 stîngenĭ lungime. Grópa acésta se face intr'o ḑi de câtră optŭ ómenĭ. Pentru accoperimêntulŭ bordeiuluĭ se pune in pămêntŭ duoe furce, una la unŭ capetŭ şi alta la altulŭ; pe furcele acestea se pune o grindă in lungulŭ bordeuluĭ. Grinda trebue să fie grósă. Pe grindă, care este de o gĭumĕtate stîngenŭ afară de pămêntŭ, se punŭ martacĭ cu unŭ capetŭ pre grindă şi cu altulŭ pre pămêntŭ dela marginea bordeuluĭ. Preste martacĭ se pune o léssă de nuĭele, preste dînsa paiă şi preste aceste pămêntŭ ca de o palmă şi maĭ bine in grossime. Intrarea in bordee se face pre unŭ gârliciŭ accoperitŭ ca şi bordeulŭ, prin care se pogóră şi se esse din bordeiŭ. Unŭ bordeiŭ cóstă 147 leĭ.»

1) DU CANGE, **Gloss. med. lat.**, I, 728. — MERLIN, **Répertoire de jurisprudence**, 5-e éd., Paris, 1827, in-4, t. 2, p. 242: «*Borde*, on nomme ainsi dans quelques provinces une petite ferme, moins considérable que la métairie.»

2) **Grammatik der romanischen Sprachen**, Bonn, 1836, in-8, t. 1, p. 54.

3) BOPP, **Gramm.**, I, § 78.

4) **Wört. d. goth. Spr.**, I, 285.

5) **Lex. Bud.**, 63.

6) **Ibid.**, 75.

7) **Ib.**

Căutândŭ dérŭ acéstă rădĕcină, fie orĭ-şi-care differinţa suffissuluĭ séŭ augmentuluĭ, şi căutând'o totŭ-o-dată anume în însoţire cu ideia fundamentală de ce-va sfredelitŭ, noĭ găssimŭ numaĭ în limba albanesă întréga genealogiă a cuvêntuluĭ:

1. *Buroïg*, isvorescŭ de sub pămêntŭ;
2. *Burme*, bórta pusceĭ;
3. *Burkd*, grierŭ, litteralmente insectulŭ care şede în gaură;
4. *Burim*, isvorŭ, apa ce isbucnesce affară;
5. *Burghi*, burghiŭ, instrumentŭ de sfredelitŭ;
6. *Burk*, bordeiŭ.

Radicala acestuĭ gruppŭ româno-albanesŭ se afflă totŭ în înţellesŭ de a despica nu numaĭ aprópe în tóte limbele indo-europee, dérŭ pênĕ şi la Semiţĭ.

Delitzsch citéză pe arabulŭ *ba'ara*—a sfredeli, *bi'r*— puţŭ, *bu'r-a*—grópă; ebraiculŭ *ba'ar* — a sfredeli, *be'er* — puţŭ, *bôr* — grópă; arabulŭ *bara'a* — a tăia, *bari'a* — despărţitŭ; chaldaiculŭ *berâ'* — a sfredeli; aramaicŭlŭ *barar* — a tăia; etiopiculŭ *barbîr* — puţŭ şi altele, tóte revenindŭ la o tulpină *bar*, «schneiden, graben» [8], care se regăssesce şi'n sanscritulŭ *bhar*— a spinteca, *bhurigî*—fórfecă, prototipulŭ româno-albanesuluĭ *burghiŭ*; zendiculŭ *bar* séŭ *bĕrĕ*—a sfredeli; celticulŭ *beru* — a sfredeli, *bóireal* — burghiŭ; greculŭ φάρω, latinulŭ *forare*, vechiulŭ germanŭ *poran* séŭ *porôn*, modernulŭ germanŭ *bohren*, anglo-sassonulŭ *borian*, persianulŭ *burîdan*, curdiculŭ *berum* etc.[9]

Numaĭ la Românĭ şi la Albanesĭ acéstă radicală atâtŭ de respăndită a datŭ înse nascere noţiunĭ concrete de «bordeiŭ.»

Cunnoscêndŭ natura tracică a înrudirĭ între limbele albanesă şi română, noĭ vedemŭ că *bordeĭulŭ*, ca şi *bórta*, ca şi *burghiulŭ*, ca şi *burtuca* séŭ *burtuşulŭ*, nĭ-aŭ remasŭ dreptŭ dela Dacĭ, fiindŭ cu totulŭ neattĕrnate de sassonulŭ *bord*.

Poporŭ eminamente munténŭ, Dacĭĭ nu trăiaŭ în *bordeĭe*, dérŭ ascundeaŭ în elle averea lorŭ în timpŭ de resboiŭ, întocmaĭ după cumŭ ni spune d. Hahn şi despre albanesulŭ *burk*: «unterirdisches Vorrathshaus, welches auf der Erdoberfläche nicht sichtbar ist und die Habe während eines Krieges birgt.»[10]

Unu bordeiŭ dacicŭ de acéstă natură figuréză fórte clarŭ pe bass-relievurile Columneĭ Traiane.[11]

Să se observe că Macedo-românĭĭ, deşi locuescŭ aprópe de Albanesĭ, totuşĭ n'aŭ de locŭ vorba *bordeiŭ*, încâtŭ originea'ĭ curatŭ dacică pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunărĭĭ este totŭ ce póte fi maĭ irrecusabilŭ.

§ 44.

GRĂNARELE ŞI MORMINTELE SUTERRANE IN DACIA.

Intru câtŭ lŏcuinţele suterrane, cellŭ puţinŭ la Dunărea de gĭosŭ, sunt legate destullŭ de strînsŭ cu regiunea bălţilorŭ cellorŭ mixte, totŭ pe atâta, ba şi maĭ multŭ póte, bordeiele implică pênĕ la unŭ punctŭ construcţiunea unorŭ grănare de assemenea sub pămêntŭ.

Locuindŭ ellŭ-însuşĭ într'o vizuină, ţermurénulŭ câmpieĭ danubiane putea óre să aĭbe pofta de a clădi ce-va maĭ comfortabilŭ pentru grănele selle?

In fie-care ordine de idee séŭ de lucrurĭ inţellegința umană possedă câte o singură normă, copprindêndŭ într'însa totŭ ce se assémĕnă séŭ se înrudesce.

O casă, fie pentru sine'şĭ, fie pentru buccatele selle, este în fondŭ totŭ o casă; şi acollo

8) DELITZSCH, **Studien über indogermanisch-semitische Wurzelverwandtschaft**, Leipzig, 1873, in-8, p. 50—51.

9) PICTET, II, 96, 131, 135.—CURTIUS, 279.—FICK, **Wörterbuch der indogermanischen Grund-sprache**, Göttingen, 1868, in-8, p. 125.—POTT, **Wurzelwörterbuch der indogermanischen Sprachen**, Detmold, 1869, t. 2, part. 1, p. 462. — etc.

10) HAHN, **Lex.**, 16.

11) FRŒHNER, **op. cit.**, nr. 20, p. 95.

unde una din aceste doue specie alle genuluĭ se scobesce în ţĕrrênă, să ne asceptâmŭ a găssi scobindu-se totŭ în ţĕrrênă şi pe cea-l'altă.

Varrone, contimpurénŭ şi chĭarŭ amicŭ allŭ luĭ Ovidiŭ, ḑice:

«Uniĭ facŭ grănare sub pămêntŭ, ca unŭ feliŭ de caverne, ceĭa-ce se chĭamă sirĭ, după «cumŭ sunt acellea din Cappadocia şi *din Tracia* etc.»[1]

Pliniŭ cellŭ betrânŭ, carele trăia numaĭ unŭ secolŭ în urma luĭ Ovidiŭ, ni spune la rônduĭŭ seŭ:

«Este fórte utilŭ de a păstra buccatele în grópe numite sirĭ, ca în Cappadocia şi *în Tracia.*»[2]

Quintŭ-Curţiŭ, scriitorŭ sincronicŭ luĭ Pliniŭ după opiniunea cea maĭ accreditată, ni arată maĭ totŭ aceĭa despre provincia asiatică Bactriana, a căriĭ împoporare era învecinată cu Traciĭ din Asia:

«Buccatele se ascundŭ atâtŭ de bine în grópe, pe carĭ barbariĭ le numescŭ *sirĭ*, încâtŭ nu «se potŭ găssi decâtŭ numaĭ desgropându-se.»[3]

Spaţiulŭ de unŭ secolŭ între Varrone şi Pliniŭ séŭ Quintŭ-Curţiŭ îmbrăţişândŭ tocmaĭ epoca luĭ Ovidiŭ, aci este loculŭ de a desbatte şi cestiunea *sirilorŭ*, deşi poetulŭ, fórte sobru generalmente în detaĭurĭ agricole, nu avusese occasiunea de a-ĭ menţiona în *Tristele* séŭ în *Ponticele* selle, precumŭ nu-ĭ pomenesce nicĭ Strabone.

D. de Rougemont, campionulŭ cellŭ maĭ passionatŭ allŭ originilorŭ semitice în Europa, după ce înţellesese că Troglodiţiĭ dobrogianĭ vorŭ fi lŏcuitŭ în nesce caverne *naturale* din causa uneĭ clime *călduróse*, adecă totŭ ce póte fi maĭ pe dosŭ în comparaţiune cu testulŭ luĭ Strabone şi cu testulŭ şi maĭ elocinte allŭ realităţiĭ, nu ne maĭ mirămŭ că şi invenţiunea *sirilorŭ* o accórdă ţerrelorŭ ecuatoriale, numaĭ şi numaĭ pentru satisfacţiunea de a o attribui Fenicianilorŭ.[4]

In faptŭ înse, orĭ-unde arŭ fi, în Tracia séŭ în Anglia, la Tunisŭ ca şi 'n Bactriana, grópele pentru grâne aŭ o raţiune identică cu a bordeielorŭ, şi anume: décă nu frigulŭ, apoĭ lipsa de lemne; de nu lipsa de lemne, atuncĭ temerea de a-şĭ vedé avuţia răpită d'o dată printr'o neaşteptată invasiune; una din aceste treĭ cause, séŭ doue din elle, orĭ câte-trelle împreună, cătră carĭ se maĭ adaugă pe icĭ collea alte consideraţiunĭ secundare de unŭ caracterŭ localŭ.

Umiditatea soluluĭ póte strica buccatele celle îngropate, după cumŭ observase değĭa agronomulŭ romanŭ Columella;[5] este înse nu maĭ puţinŭ adevĕratŭ că bietulŭ plugarŭ preferă orĭ-şi-cumŭ a le avé nu tocmaĭ bune, decâtŭ a le perde cu desevĕrşire.

Bordeiele celle umede nu sunt conforme nicĭ elle cu preceptele igieneĭ,[6] şi totuşĭ nenorocitulŭ locuitorŭ din Dobrogĭa séŭ din România inferióră avea cuvintele selle de a se ascunde cu tótă familia pe sub pămêntŭ, chĭarŭ cu risculŭ de a căpĕta frigurĭ, scrofule, tubercule séŭ rachitismŭ, maĭ bine decâtŭ a degera ĭérna séŭ a cădé véra în robia celluĭ ânteiŭ năvălitorŭ.

Istoriculŭ nu trebuĭ nicĭ o dată să uĭte, că multe şi fórte multe fenomene în annalele uma-

1) **De re rust.**, I, 57: «Quidam granaria habent sub terris, speluncas, quas vocant σειρούς, ut in Cappadocia, ac Thracia.»

2) **Hist. Nat.**, XVIII, 73: «Utilissime tamen servantur in scrobibus, quos siros vocant, ut in Cappadocia et in Thracia.»

3) **Hist. Alexandri,** VII, 4: «Tritici nihil aut admodum exiguum reperiebatur. Siros vocabant Barbari: quos ita solerter abscondunt, ut, nisi qui defoderunt, invenire non possint. In iis conditae fruges erant.» — Despre Germania cf. TACIT., **De mor. Germ.**, 16, unde înse lipsesce orĭ-ce indicaţiune topografică.

4) **L'âge du bronze ou les Sémites en Occident,** Paris, 1866, in-8, p. 247, 255, 256: «Ces Britons, chez qui nous conduisons les Allophyles, avaient certaines coutumes égyptiennes et sémitiques, qui corroborent notre hypothèse. Ils conservaient leurs blés dans des silos. *Le grenier souterrain, qui suppose un sol très-sec et par conséquent un climat chaud, ne peut être en Angleterre qu'une importation étrangère, venue du sud* etc.»

5) **De re rustica**, I, 6.

6) DR. FELIX, **Salubritatea satelorŭ**, în **Tractatŭ de hygienă publică**, Bucurescĭ, 1870, in-8, t. 1, p. 388. — BECQUEREL, **op. cit.**, 334. — LEVY etc.

nitățiĭ se esplică séŭ se gĭustifică prin *ne-voĭa* de a allege pe cellŭ maĭ micŭ din doue relle.

Pe țermiĭ Dunăriĭ de gĭosŭ, nu Fenicianiĭ aŭ introdusŭ grănarele și casele suterrane; nu le-aŭ introdusŭ înse nu maĭ puținŭ niciĭ Arianiĭ séŭ Turaniĭ, ci le-a dictatŭ natura fisică a regiuniĭ.

Nu noĭ vomŭ contesta puternica acțiune primordială a Semițilorŭ în Europa, și chĭarŭ tocmaĭ în Carpațĭ; o vomŭ semnala din contra nu o dată în cursulŭ scrieriĭ pe față; tóte popórele tracice, cu Daco-gețiĭ în frunte, primiseră în sînulŭ lorŭ din cea maĭ depărtată anticitate unŭ copiosŭ ammestecŭ de elementŭ semiticŭ; să ne ferimŭ totușĭ de a încărca luntrea peste mĕsură în locŭ de a o face să plutéscă fără pericolŭ cu ceĭa-ce póte să conțină cu sicuranță.

E maĭ norocosŭ d. de Rougemont cândŭ stabilesce unŭ felĭu de solidaritate între *sirĭ* și între sistema înmormĕntărilorŭ suterrane în formă de puțurĭ, după cumŭ sunt, bună-óră, celle descoperite în Algeria.[7]

Neminĭ înse n'a observatŭ că'n limba maghiară se conservă unŭ monumentŭ relativŭ la acea epocă pre-istorică a îngemĕnăriĭ grópelorŭ alimentare și funerare.

Unguresce *s'r*, citesce *șir*, însemnéză pêne astă-ḑĭ o grópă în genere, și maĭ în speciă unŭ mormêntŭ.

Sir, adecă tocmaĭ așa cumŭ ḑiceaŭ Traciĭ după unanima mărturiă a fŏntânelorŭ antice: σῖρος, σειρός, *sirus*.[8]

Romănesce *șiródă*, o formațiune învederată din *șiră*,[9] vrea să ḑică o cadă: *lacusculus*, *Ständer*, *cuveau*;[10] érŭ *șirimpîŭ*, o ḑicere și maĭ remarcabilă, denótă, după definițiunea Lessiconuluĭ Budanŭ: «canalis aquarius, ductus aquae, *caenum profundum*, *cuniculus subterraneus ex quo effoditur aurum*»;[11] maĭ pe scurtŭ, o seriă de noțiunĭ tóte fórte apropiate de ideĭa unuĭ grănarŭ suterranŭ.

Șirim-pîŭ descompunêndu-se în doue radicale, din carĭ cea dela codă, *pîŭ*, însemnéză apă, dela samscritulŭ *pivâ-mi*, a bé, greculŭ πίνω, slaviculŭ *piti* etc., remâne *șirim* în înțellesŭ de grópă.

Eĭ bine, în limba arménă, curatŭ ca la Românĭ, *șirim* vrea să ḑică grópă, înse totŭ-o-dată și mormêntŭ, ca și maghĭarulŭ *sir*.

Șirim arménŭ este cu atâtŭ maĭ prețiosŭ pentru înțellegerea *șirimuluĭ* românŭ, cu câtŭ se scie că:

1. Armeniĭ sunt de origine primitivă tracică ca și Daco-gețiĭ, încâtŭ ambele ramure trebuĭaŭ să fi avutŭ de'nteiŭ o limbă fórte assemĕnată.[12]

2. In Armenia essistaŭ din vechimea cea maĭ depărtată nu numaĭ bordeie ca și la noĭ, nu numaĭ grópe alimentare, dérŭ pênĕ și animaliĭ se țineaŭ acollo pe sub pămêntŭ.[13]

Aceste doue considerațiunĭ revérsă o nouă viuă lumină asșupra vorbeĭ *șirim*, a căriĭa solidaritate la Românĭ și la Armenĭ remâne maĭ pe susŭ de orĭ-ce îndouélă.

7) ROUGEMONT, **op. cit.**, 82.

8) Ni pare reŭ că nu avemŭ în mână scrierea luĭ SELIG CASSEL, **Magyarische Alterthuemer**, Berlin, 1848, in-8, pe care o cunnóscemŭ numaĭ din citațiunile luĭ VIVIEN DE ST. MARTIN, **Etudes de géographie ancienne**, Paris, 1852, t. 2, p. 71. — Amŭ fi curioșĭ de a sci, decă ellŭ a surprinsŭ importanța luĭ *sir* maghĭarŭ și originea'ĭ tracică.

9) Romănesce finalulŭ *ódă*, in celle-l'alte limbe romanice *oda* și *ata*, este câte o dată o simplă lungire fonetică, alte dățĭ o întărire a ideeĭ copprinse în porțiunea cea radicală a cuvêntuluĭ, după cumŭ veḑĭ în DIEZ, **Grammatik der romanischen Sprachen**, Bonn, 1838, in-8, t. 2, p. 292, unde adduce ca essemple: span. *nuvada*, portug. *brivada*, ital. *lombata*, *lunata* etc.

10) **Lexicon Valachicum**, 645.

11) **Ibid.**, 644 și 206.

12) HEROD., VII, 73: Ἀρμένιοι δὲ κατά περ Φρύγες ἐσεσάχατο, ἐόντες Φρυγῶν ἄποικοι. — Cf. STEPHAN. BYZ., v. Ἀρμενία.

13) XENOPH., **Anab.**, IV, 5, 25. — DIODOR. SICUL., XIV, 28, după traducerea luĭ Höfer, t. 2, p. 389: «En traversant les montagnes de l'Arménie... l'armée entière aurait péri, si elle n'eût pas bientôt rencontré des villages remplis de vivres. Dans ces villages, le bétail était gardé dans des souterrains où on le faisait descendre; les hommes entraient dans les maisons par des échelles...» — O imagine a *bordeiuluĭ* arménŭ veḑĭ în WEISS, **Kostümkunde, Handbuch der Geschichte der Tracht, des Baues etc.**, Stuttgart, 1860, in-8, t. 1. p. 467.

Décă vomŭ maĭ adăuga samscritulŭ *sirâ*, maĭ bine *çirâ*, întocmaĭ ca *sâlâ* = *çâlâ*[14], căcĭ arménulŭ *ş* reclamă aci pe *ç*, însemnândŭ cófă séŭ unŭ vasŭ în formă de tubŭ,[15] ceĭa-ce este identicŭ cu românulŭ *şiródă*, o să avemŭ o galleriă etimologică destullŭ de bogată pentru a puté urmări originea *siruluĭ* tracicŭ, pe care Daco-geţiĭ avêndu-lŭ sub diverse forme dialectice de *şira, şirim, şir*, de acollo aŭ trecutŭ la Românĭ *şiródă* şi *şirimpîŭ*, érŭ prin Românĭ la Ungurĭ *şir*.

§ 45.

REGIUNEA SIRULUI IN ROMĂNIA.

Ca să precisâmŭ acumŭ după putinţă zóna de predilecţiune a grópelorŭ alimentare în Romănia, ni place a recurge şi de astă dată la d. Ionŭ Ionescu.

D-sea ḑice:

«Pentru ca să se păstreze grănele în g r ó p e, se facŭ grópele în pămêntŭ în forma uneĭ «caraffe. Gûttulŭ caraffeĭ, prin care se tórnă grânele în grópă, este de unŭ statŭ de omŭ «de naltŭ, şi grossŭ cătŭ póte să între unŭ omŭ. Corpulŭ caraffeĭ, în care se ţinŭ grânele, «e grossŭ, şi cu câtŭ va fi maĭ mare, cu atâta grópa va copprinde maĭ multe grâne. Fundulŭ «grópeĭ trebue să fie ăngustŭ. După ce se face grópă, se arde şi se ussucă. Grópele se «facŭ în faţa caseĭ, ca să fie maĭ apĕrate de şórecĭ. In grópă grâulŭ este sustrasŭ dela acţi-«unea aeruluĭ, a căldureĭ şi a umeḑelleĭ, şi prin urmare dela causele carĭ provócă fermenta-«ţiunea şi stricăcĭunea luĭ. In grópe nicĭ gargariţele nu se facŭ. Inse pentru ca să se con-«serve în grópe, trebue ca grânele să fie fórte bine uscate, căcĭ de vorŭ duce cu sine în «grópă umiditate, se desvĕlesce fermentaţiunea şi se apprindŭ, se strică, dobăndindŭ unŭ «mirosŭ şi unŭ gustŭ fórte neplăcutŭ. Grânele se punŭ în grópe pênĕ la gura lorŭ. Gura «se astupă cu unŭ capacŭ şi peste capacŭ se pune pămêntŭ în totŭ gûttulŭ grópeĭ. Maĭ «'nainte cultivatoriĭ românĭ păstraŭ grânele lorŭ în grópe, *şi chĭarŭ le păstrézǎ şi pênĕ în ḑioa «de astă-ḑĭ în unele locurĭ, ca în gĭudeţulŭ I a l o m i ţ a.*»[1]

Astŭ-felĭu dérŏ grănarele suterrane, ca şi bordeĭele, deşi nu sunt necunnoscute restuluĭ Romănieĭ, totuşĭ se potŭ considera maĭ cu preferinţă ca o trăssură propriă a regiuniĭ mlascinelorŭ nóstre cellorŭ mixte, copprinḑêndŭ adecă Dobrogĭa şi tótă laturea nordică a Dunăriĭ dela Marea-négră cam pênĕ pe la Ialomiţa[2].

Nu ne înduoimŭ că archeologia nu va întârḑia a descoperi totŭ pe acollo şi *puţurĭ mormêntare,* carĭ fuseseră aprópe pretutindenĭ într'o epocă pre-istorică sóţe maĭ-maĭ nedespărţite şi probabilmente imitaţiunĭ alle grópelorŭ alimentare.

Dupla accepţiune a cuvêntuluĭ maghĭarŭ *sir*, unŭ preţiosŭ restŭ retăcitŭ pênĕ 'n ḑillele nóstre din vocabularulŭ tracicŭ, implică acéstă coincidinţă şi în Dacia, după cumŭ a constatat'o fórte bine d. de Rougemont în celle-l'alte *pıps à silos,* şi după cumŭ în Caucasŭ o indică érŏşĭ dupla accepţiune a cuvêntuluĭ arménŭ *şirim*...

§ 46.

LIVREAUA TERRITORIULUĬ.

«Poporulŭ—ḑisese nu sciŭ unde Humboldt—pórtă livréua territoriuluĭ.»[1]

Cândŭ se 'ntêmplă că maĭ multe naţionalităţĭ lŏcuescŭ în aceĭa-şĭ regiune, le unesce pe tóte communitatea *livrelleĭ*.

14) PICTET, **op. cit.**, II, 280, crede că forma primordială a ***siruluĭ*** a fostŭ o cófă séŭ unŭ vasŭ cu grâŭ îngropatŭ în pămêntŭ. D. Ionŭ Ionescu, citatŭ în paragrafulŭ ce urméză, constată în adevĕrŭ că pênĕ astăḑĭ grópele alimentare în Romănia «se facŭ în forma uneĭ caraffe.»

15) Despre possibilitatea în limba samscrită a uneĭ forme cu ***ç*** lôngă o formă cu ***s*** anume în gruppulŭ iniţialŭ ***sr — çr***, veḑĭ POTT, *Wurzel-Wörterbuch*, t. 1, part. 2, nr. 239; t. 2, part. 1, nr. 526 etc.

1) **Lecţiunĭ de agricultură**, 142—3.

2) O caracteristică fórte nemerită a natureĭ fisice din Ialomiţa, veḑĭ în Dr. ***ΚΑΡΑΚΑΣΑ***, ***Τοπογραφία τῆς Βλαχίας***, Bucur., 1830, in-8, p. 375-6.

1) **Kosmos:** «Die Völker tragen die Livrée der von ihnen bewohnten Gegenden.»

La prima vedere credĭ a face cu o singură viță de ómenĭ, și numaĭ o cunnoscință maĭ îndelungată și maĭ de aprópe permitte a distinge în vasta famillia nesce divergințe organice.

Ovidiŭ menționéză o mulțime de némurĭ la gurele Dunăriĭ; dérŭ nicăirĭ noĭ nu găssimŭ în *Tristele* și 'n *Ponticele* vr'o demarcațiune între acelle diverse elemente.

Intr'unŭ passagiŭ ellŭ strigă cu desperare că însușĭ Omerŭ arŭ fi devenitŭ Getŭ în Dobrogia:

Si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
Esset, crede mihi, factus et ille Getes![2]

Dérŭ a fi Getŭ nu este pentru Ovidiŭ o ideă precisă.

Sarmațiĭ, Iazigiĭ, Coraliĭ, Gețiĭ, sunt confundațĭ maĭ pretutindenĭ.

Intr'unŭ locŭ ellŭ dice că trăesce în *Sciția:*

Ergo erat in fatis Scythiam quoque visere nostris...[3];

și immediatŭ după aceĭa se plânge de a fi *între Sarmațĭ și Gețĭ:*

Quid mihi nunc animum dira regione jacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putas?[4]

Intr'una și aceĭa-șĭ elegiă ellŭ numesce loculŭ essiliuluĭ seŭ de 'nteiŭ *Sarmațiă*:

Sic ego Sarmaticas longe projectus in oras...;

apoĭ *Sciții*:

Sed dedimus poenas, Scythicique in finibus Istri.. ;

în sferșitŭ *Gețiă*:

. . . . . poenae modo parte levata,
Barbariem, rigidos effugiamque Getas![5]

Intr'o epistolă *Corallii* capĕtă epitetulŭ de «accoperițĭ cu peĭ»:

Litora pellitis nimium subjecta Corallis...[6];

într'o altă învecinată aceĭa-șĭ calificațiune se dă *Gețilorŭ*:

Hic mihi Cimmerio bis tertia ducitur aestas
Litore, pellitos inter agenda Getas...[7]

Aci vedețĭ pe *Jazigŭ*:

Ipse vides, onerata ferox ut ducat Jazyx
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas...[8]:

maĭ încollo aceĭa-șĭ imagine se attribue *Sarmatuluĭ*:

Perque novos pontes subter labentibus undis
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves...[9];

aĭurĭ *Getuluĭ*:

Et discam Getici quae norint verba juvenci...[10]

2) **Pont.**, IV, 2.
3) **Trist.**, III, 2.
4) **Ibid.**, III, 3.
5) **Ib.**, V, 1.—Cf. **Pont.**, I, 2, vers. 108-114
6) **Pont.**, IV, 8.
7) **Pont.**, IV, 10.
8) **Ibid.**, IV, 7.
9) **Trist.**, III, 10.
10) **Pont.**, I, 8.

Sarmaţiĭ şi *Geţiĭ* sunt d'o potrivă căllăreţĭ:

Sarmaticae major Geticaeque frequentia gentis
Per medias in equis itque reditque vias...[11]

Deşi cunnósce sabia[12] şi cuţitulŭ[13], totuşĭ arma de preferinţă, arma aşa ḑicêndŭ naţională a *Getuluĭ*, este arculŭ:

Hic arcu fisos terruit ense Getas...[14]

Totŭ arculŭ ni se spune a fi arma favorită a *Sarmatuluĭ*:

Moris an oblitus patrii, contendere discam
Sarmaticos arcus, et trahar arte loci?...[15]

De assemenea a *Jazigului*:

Pugnabunt jaculis dum Thraces, Jazyges arcu..[16]

Nu maĭ puţinŭ a *Scituluĭ*:

Nil agitur tota Ponti regione sinistri,
Quod mea sedulitas mittere posset, erat;
Clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra...[17]

Ameţitŭ de acéstă estremă assemenare esterióră între tóte némurile dela gurele Dunăriĭ, Ovidiŭ identifică adessea pênĕ şi limbele getică, scitică şi sarmatică.[18]

~~Ellŭ~~ nu precepea ceĭa-ce Humboldt botéză atâtŭ de bine: *livréua territoriuluĭ*.

Şi totuşĭ unŭ poetŭ latinŭ contimpurénŭ luĭ Ovidiŭ descrisese acéstă *livrea*, décă nu totŭ atâtŭ de laconicŭ, încaĭ nu maĭ puţinŭ clarŭ decâtŭ marele naturalistŭ germanŭ.

Fie-care regiune are o altă *lege*, o altă *figură*, o altă *culóre*, transmittêndu-le acellora ce o lŏcuescŭ, ḑicea Marcŭ Maniliŭ:

Idcirco in varias leges variasque figuras
Dispositum genus est hominum, proprioque colore
Formantur gentes, sociataque jura per artus
Materiamque parem privato foedere signant.
Flava per ingentes surgit Germania partus.
Gallia vicino minus est infecta rubore...[19]

Pe Geţĭ şi pe Sarmaţĭ, maĭ cu sémă, ĭĭ amalgaméză nu numaĭ Ovidiŭ.

Ptolemeŭ de assemenea numesce Sarmaţĭ pe Geţiĭ dela Nistru: Τυραγγῖται Σαρμάται.[20]

Fasti Romani, vorbindŭ despre triumfulŭ luĭ Asiniŭ Gallŭ pe la annulŭ 15 înainte de Cristŭ: «L. Asinius Gallus de Sauromateis», subînţellegŭ şi pe Geţĭ, peste carĭ trebuĭaŭ să trécă Romaniĭ pentru ca să fi pututŭ agĭunge pênĕ la Sarmaţĭ.[21]

~~Florŭ~~ cândŭ ḑice: «Sarmatæ patentibus campis inequitant et hos per eumdem Lentulum prohibere Danubio satis fuit»[22], nu póte să nu fi avutŭ în vedere şi pe Geţĭ, pe allŭ cărora territoriŭ, în Moldova de gĭosŭ şi 'n Bugĭacŭ, se petrecea acţiunea.

Arrianŭ, geografŭ de multă autoritate şi tocmaĭ din timpulŭ luĭ Traĭanŭ, nicăirĭ nu menţionéză pe Geţĭ şi pe Sarmaţĭ allăturĭ uniĭ cu alţiĭ, dérŭ în Tactica sea ellŭ copprinde ta-

11) **Trist.**, V, 7.
12) **Pont.**, I, 2; II, 1.
13) **Trist.**, V, 7.
14) **Pont.**, IV, 9.
15) **Ib.**, I, 5.
16) **Ibid.**, vers. 107.
17) **Ib.**, III, 8.
18) **Trist.**, V, 7; **Pont.**, IV, 13; **Trist.**, III, 14; etc.
19) MANIL., **Astronomicon**, III, vers. 708-740.
20) **Geogr.**, III, 10.—Cf. STRABO, VII, 3, § 2:.. *οἱ ἁμαξοικοι Σκύθαι καὶ Σαρμάται καὶ γὰρ νῦν ἀναμέμικται ταῦτα τὰ ἔθνη τοῖς Θρᾳξὶ καὶ τὰ Βασταρνικὰ, μᾶλλον μὲν τοῖς ἐκτὸς Ἴστρου ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐντός.*
21) Cf. SAFARJK, **Slow. Star.**, 279.
22) FLOR., IV, 12.—Cf. STRABO, VII, 3, § 14.

citamente ambele naţiunĭ sub numele de Σαυρομάται, érŭ în Cynegetica sub acella de Γέται. [23]

Acéstă perpetuă identificare a differitelorŭ popóre din cămpia Românieĭ, pe d'o parte este cea maĭ elocinte probă despre puternica acţiune a natureĭ fisice pentru a li da tuturorŭ o singură fisionomiă, érŭ pe de alta ne autorisă a rectifica aci în trécĕtŭ o errόre capitală, commisă de cătră unŭ şirŭ de commentatorĭ aĭ Columneĭ Traĭane.

§ 47.

CĂLLĂREŢIĬ GEŢĬ PE COLUMNA TRAĬANĂ

Pe bass-relievurile monumentuluĭ luĭ Traĭanŭ nu figuréză nicĭ decumŭ şi nu potŭ figura «căllăreţiĭ sarmaţĭ veniţĭ în agĭutorulŭ Dacilorŭ»[1], după cumŭ s'a credutŭ pênĕ acuma, ci *căllăreţĭ geticĭ*, pe carĭ ĭĭ chiămа sub stégurile luĭ Decebalŭ nu numaĭ vecinĕtatea, dérŭ maĭ allesŭ communitatea originiĭ tracice, communitatea limbeĭ, communitatea interesselorŭ.[2]

Dovédă:

1. In cursulŭ resbelluluĭ daco-romanŭ Sarmaţiĭ, şi anume cea maĭ fórte ramură a lorŭ, Iazigiĭ[3], se aflaŭ nu în allianţă, ci în duşmăniă cu Decebalŭ[4];
2. Pe inscripţiunile şi monetele celle autentice alle luĭ Traĭanŭ, ellŭ se numesce *Germanicus* şi *Dacicus*, nicăirĭ înse *Sarmaticus*[5], după cumŭ n'arŭ fi uĭtatŭ a se întitula décă Sarmaţiĭ arŭ fi fostŭ alliaţĭ cu Daciĭ, apparţinêndŭ ambele aceste popóre la căte o ginte cu totulŭ differită;
3. Strabone ni arrétă că Daciĭ şi Geţiĭ formaŭ o confederaţiune militară, avêndŭ o armată commună, une-orĭ maĭ mare, alte dăţĭ maĭ mică[6];
4. Nu numaĭ armele Geţilorŭ şi modulŭ lorŭ de a căllări se assemenaŭ cu alle Sarmaţilorŭ, dérŭ se assemĕna pênĕ şi zaua cea de pelle în formă de şoldĭ de pesce, după cumŭ ni spune fórte lĭmuritŭ Marţialŭ, carele muri la annulŭ 103, adecă tocmaĭ în intervallulŭ espediţiuniĭ dacice a luĭ Traianŭ; vorbindŭ despre pofta luĭ Domiţianŭ de a purta ellŭ-însuşĭ acéstă speciă de armatură, *lorica sarmatica*, ellŭ dice:

> Invia Sarmaticis Domini lorica sagittis,
> Et *Martis Getico tergore* fida magis...[7]

Astŭ-felĭu nu maĭ remâne nicĭ unŭ dubiŭ că amênduoe ramure tracice d'a-stânga Dunăriĭ, atâtŭ *bellicoşiĭ* Geţĭ precumŭ şi *forţiĭ* Dacĭ, sunt represintaţĭ pe bass-relievurile Columneĭ Traiane.

Lipsa uneĭa din elle, arbitrariamente înlŏcuită printr'unŭ continginte de Sarmaţĭ, a fostŭ unŭ fenomenŭ enigmaticŭ, pe care, profitândŭ de occasiune, noĭ ne-amŭ simţitŭ datorĭ a 'lŭ limpedi.

23) ARRIAN., **De venat.**, cap. 23.— **Tact.**, passim, unde numele Geţiloru se găssesce numaĭ o data, chĭarŭ la finea cărţiĭ, p. 96 ed. Blancard. — APPIANU, unŭ altu scriitorŭ forte ponderosŭ totu din epoca luĭ Traĭanu, confundă pe Geţĭ cu Bastarniĭ, **Macedon.**, IX, 1, şi XVI, 2. — DIO CASS., LI, 23, face din Bastarnĭ Sciţĭ.

1) CIACONI, **Historia utriusque belli Dacici**, în CIPARU, **Archivŭ pentru filologiă**, Blasiu, 1867, in-4, p. 135: «Tertius hic fuit cum hoste congressus, in quo multi pedites Daci, equites Sarmatæ ceciderunt...» — FRÖNER, **op. cit.**, passim, vede la totu passulŭ în Columna Traiană pe Parţĭ!

2) STRABO, VII, 3, § 10 şi 13.

3) **Ibid.**, VII, 4, § 17: *οἱ Ἰάζυγες Σαρμάται...* — PLIN., **H. N.**, IV, 12: «Jazyges Sarmatæ...» TACIT., **Annal.**, XII, 29: eques e Sarmatis Jazygibus...» **Id.**, **Hist.**, III, 5: «principes Sarmatum Jazygum...»

4) DIO CASS., LXVIII, II. — Cf. PLIN., **H. N.**, IV, 12, despre ostilitatea între Dacĭ şi Iazigĭ.—Ca monografiă despre Iazigĭ, deşi slabă, vedĭ HENNIG, **De rebus Jazygum**, Regiomonti, 1812, in-8.

5) Inscripţiunile în FRÖHNER, **op. cit.**, 151-62.—Numismele în FABRETTI, **De Columna Trajani syntagma**, Romæ, 1683, in-f., p. 269-314.—Apoĭ ORELLI, KOHEN etc.

6) STRAB., VII, 3, § 13 ad finem.

7) MARTIAL., **Epigram.**, VII, 2.— NIEBUHR, **Kl. hist. Schr.**, I, 394, nu şĭ-arŭ fi datŭ ostenélla de a căuta esclusivamente printre Sarmaţĭ pe «geharnischten Reuter» din Columna Traiană, déca 'şĭ adducea a-minte disticulŭ luĭ Marţialŭ.

§ 48.

LEGEA INFLUINȚEĬ TERRITORIALE POSTUME.

Nimenĭ n'a observatŭ încă o lege istorică: *acțiunea territoriuluĭ assupra uneĭ națiunĭ chĭarŭ după ce acéstă de-multŭ degia îllŭ parăssise.*

Este unŭ felĭu de influință care póte să urmărescă unŭ poporŭ decimĭ de secolĭ şi la distanțe immense.

Posteritatea unuĭ lŏcuitorŭ din Himmalaĭa dintr'o epocă pre-istorică se suppune pe nesciute acesteĭ îndĕrêtnice acțiunĭ lŏcuindŭ astă-dĭ unde-va în Elveția.

Vorbindŭ de Nomenclatura Munteniĕĭ, noĭ aretarămŭ în Studiulŭ II, în ce modŭ legionariĭ luĭ Traianŭ, veniţĭ uniĭ din Alpĭ, alţiĭ din Pireneĭ, şĭ-aŭ căutatŭ în Dacia maĭ de preferință o posițiune territorială analogă cu a patrieĭ lorŭ primitive; ş'apoĭ emigrândŭ maĭ târdiŭ de aci în Tracia, îşĭ allegeaŭ érŏşĭ în Balcanĭ, mişcaţĭ de aceĭaşĭ tendință instinctivă, nesce cuĭburĭ assemĕnate cu alle Carpaților̆.

Cu alte cuvinte, pênĕ şi în fundulŭ Macedonieĭ eĭ nu încetaŭ, după unŭ lungŭ şirŭ de vécurĭ, a resimți o influință climaterică italiană séŭ spaniolă.

Inainte de colonisarea romană la Dunăre, acella-şĭ spectacolŭ ni 'lŭ presintă Geţiĭ şi Daciĭ.

Sub Ovidiŭ, allŭ căruĭa cellŭ maĭ legitimŭ interprete este Strabone, România actuală se dividea în doue porțiunĭ fórte distinse: la cataractele Dunăriĭ, adecă în Oltenia, locuĭaŭ Daciĭ; în gĭosulŭ fluviuluĭ pênĕ la Pontŭ, adecă în şessulŭ Munteniĕĭ, Moldoveĭ şi allŭ Bugĭaculuĭ, petreceaŭ Geţiĭ; ambele naționalitățĭ avêndŭ aceĭa-şĭ origine şi vorbindŭ aceĭa-şĭ limbă, dérŭ uniĭ fiindŭ *plăiaşĭ* şi ceĭ-l'alţĭ *câmpenĭ*.[1]

Lŏcaşŭ de predilecțiune allŭ Geţilorŭ era năsipósa pustietate dintre Prutŭ şi Nistru: ἡ τῶν Γετῶν ἐρημία[2], unde chĭarŭ astă-dĭ rare-orĭ găssesce cine-va unŭ pĕrîŭ, o măgură séŭ unŭ arbure.[3]

Adăpostŭ favoritŭ allŭ Dacilorŭ, din contra, eraŭ isvórele apelorŭ curgĕtóre, nălțimea munților̆, dessişulŭ codrilorŭ, cununele pururea rourate alle cresceuluĭ carpatinŭ.[4]

Geţiĭ lesne s'arŭ fi pututŭ apropia de plaĭu şi Daciĭ de câmpiă, dérŭ nu voĭaŭ s'o facă, după cumŭ nu voĭa să remână în deliciele Romeĭ acellŭ barbarŭ, despre care dice Ovidiŭ:

> Quid melius Roma? Scythico quid litore pejus?
> Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit?[5]

Doue națiunĭ surorĭ, de unde óre li venĭa Dacilorŭ acéstă passiune de pădure şi Geţilorŭ dorulŭ pustiuluĭ?

Ceĭa-ce 'ĭ Strabone pentru Ovidiŭ, totŭ aceĭa este în casulŭ de față Tucidide pentru contimpurénulŭ seŭ Erodotŭ: unŭ prețiosŭ contestŭ.

Pe la anniĭ 500-400 înainte de Cristŭ, pe cândŭ nu eraŭ încă Geţĭ şi Dacĭ pe țermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ, şessulŭ Munteniĕĭ, Moldoveĭ şi allŭ Bugĭaculuĭ îllŭ occupaŭ Sciţiĭ, plaĭulŭ Țerreĭ-Românescĭ apparținea Agatirsilorŭ, érŭ Temeşiana Siginilorŭ.

Pe Geţĭ, ca şi Erodotŭ, Tucidide îĭ cunnósce numaĭ în Dobrogia, dérŭ vorbesce totŭ-odată şi despre Dacĭ, pe carĭ cellŭ-l'altŭ nu-ĭ mențiónéză; ş'apoĭ vorbesce în deplina cunnoscință de causă, căcĭ era Tracŭ ellŭ însu-şĭ[6] şi locuĭa chĭarŭ în Tracia, unde posseda nesce bogate mine de aurŭ.

1) STRABO, VII, 3, § 13.
2) **Ib.**, VII, 3, § 14.
3) LAXMANN, **Von der Moldau und Bessarabien**, de 'nteiŭ svedesce în **Tidningar utgifne af et Sälskap i Abo**, 1773, nr. 19, apoĭ tradusă în SCHLÖZER, **Briefwechsel**, Göttingen, 1780, in-8, t. 4, p. 226: «Wenn man Akkierman ausnimmt, so ist in ganz Bessarabien fast kein Baum zu finden. Die armen Hasen müssen sich unter dem Papaver Rheas, der Phlomis flos venti, oder einem von der Mus Schljäpus und Talpa vulgari aufgeworfenen Erdhügel verstecken.»
4) Cf. PLIN., **H. N.**, IV, 25.— Cf. FLOR., IV, 12: „Daci montibus inhærent...»—Cf. STATIUS, **Theb.**, I, vers. 20: „E conjurato dejectos vortice Dacos.» — Id., **Silv.**, III, 3, vers. 169: «Quæque suum Dacis donat clementia montem.»—etc.
5) **Pont.**, I, 3.
6) SUID., ad vocem.— MARCELL., **Vita Thucyd.**, dice că numele patronimicŭ allu luĭ Tucidide, după cumŭ e consemnatu chĭarŭ în epitafulŭ istoriculuĭ, era Ὀρόλος, nu Ὀλόρος. — Unu rege allu Geţilorŭ din secolulu II înainte de Cristŭ se numia de assemenea *Oroles*, vedĭ JUSTIN., XXXI, 3.

Eĭ bine, Tucidide, ὁ συγγραφεὺς· istoriculŭ prin escellinţă, pe care anticitatea îllŭ făcea ca şi pe Erodotŭ «părinte allŭ istorieĭ», Tucidide ḑice:

«Odrisianulŭ Sitalce puse în mişcare de 'nteiŭ de Traciĭ ceĭ aşeḑaţĭ la sudŭ de munţiĭ «Hemŭ şi Rodopŭ, căcĭ toţĭ îĭ eraŭ suppusĭ pênĕ la littoralulŭ Pontuluĭ şi pênĕ la Elles«pontŭ; apoĭ pe Geţĭ şi pe alţiĭ câţĭ se află la nordŭ de Hemŭ d'a-drépta Istruluĭ în apro«piare de Pontŭ. Geţiĭ şi ceĭ-l'alţĭ de acollo sunt *vecinĭ Sciţilorŭ, avêndŭ acellea-şi arme şi obi«ceĭurĭ, toţĭ arcaşĭ căllărĭ* (ὅμοροί τε τοῖς Σκύθαις καὶ ὁμόσκευοι, πάντες ἱπποτοξόται). Sitalce a maĭ chiămatŭ «o mulţime de *muntenĭ liberĭ din Tracia, armaţĭ cu pumnare şi numiţĭ Davĭ, carĭ lŏcuescŭ maĭ cu «sémă în Rodopŭ* (τῶν ὀρεινῶν Θρᾳκῶν πολλοὺς τῶν αὐτονόμων, καὶ μαχαιροφόρων, οἳ Δῖοι καλοῦνται, 'Ροδόπην οἱ πλεῖ«στοι οἰκοῦντες).»[7]

Apoĭ adauge:

«*Din pedestrime, ceĭ maĭ vitezĭ eraŭ purtătoriĭ de pumnare ceĭ liberĭ, veniţĭ din Rodopŭ.*»[8]

Maĭ încollo:

«In aceĭa-şĭ véră veniră la Atena treĭ-sute pedestri Tracĭ *din némulŭ dacicŭ armaţĭ cu pum«nare* (τῶν Θρᾳκῶν τῶν μαχαιροφόρων τοῦ Διακοῦ γένους).»[9]

In acestŭ modŭ, după irrecusabila mărturiă a luĭ Tucidide, cu multŭ înainte de a se aşeḑa în România Daciĭ eraŭ *plăiaşĭ* şi Geţiĭ *câmpenĭ;* şi décă ĭ-amŭ urmări şi maĭ susŭ în istoria primordialelorŭ migraţiunĭ alle ginţiĭ tracice, ne-amŭ convinge, póte, că plăiaşĭ aŭ fostŭ Dacĭĭ şi câmpenĭ Geţiĭ chĭarŭ înainte de a fi trecutŭ din Asia în Europa: dérŭ acéstă interressantă problemă ne va preoccupa în *Istoria etnografică a Munteniеĭ.*

In cursulŭ unuĭ laboriosŭ semi-millenniŭ, fie la sudŭ, fie la nordŭ de Dunăre, Geţiĭ şi Daciĭ conservaŭ absolutamente acellea-şĭ doue felĭurĭ de traĭu: sub orĭ-ce latitudine séŭ longitudine geografică, eĭ îşĭ căutaŭ, fie-care a-parte, câte o normă territorială stereotipă.

Geţiĭ sunt toţĭ *arcaşĭ căllărĭ,* ḑice Tucidide.

Dérŭ óre nu totŭ aşa îĭ descrie şi Ovidiŭ?

Căllărĭ pe caĭ selbatecĭ vrăşmaşiĭ vinu încóce,
Vestindŭ a lorŭ sossire săgeţile ce sbóră,
Şi remânêndŭ dreptŭ urmă pămêntulŭ despuiatu!

Orĭ-câtŭ de mare arŭ fi avêntulŭ civilisaţiuniĭ umane, astă-ḑĭ ca şi 'n epoca luĭ Tucidide, câmpia este specialulŭ têrrêmŭ allŭ cavallerieĭ şi allŭ armelorŭ *departe-aruncătóre,* ca să ni fie permisŭ a ne esprime astŭ-felĭu: săgéttă, glonţŭ, ghĭulea, totŭ una.

Inse o dată incarnându-se printr'o secolară şedere pe şessŭ acéstă tactică ostăşéscă cu differitele 'ĭ urmărĭ directe şi indirecte assupra moravurilorŭ, cumŭ óre voiţĭ ca o assemenea naţiune să nu dorécă aceĭa-şĭ disposiţiune a soluluĭ în tóte trecerile selle successive din ţérră în ţérră, ferindu-se cu din-adinsulŭ de munţĭ, unde callulŭ şi arculŭ sunt d'o potrivă la strîmtóre?

Pe Dacĭ, de altă parte, pe cândŭ lŏcuĭaŭ încă în Rodopŭ, Tucidide ni-ĭ depinge pedestri şi purtătorĭ de μάχαιραι, adecă de nesce micĭ săbie resucite, avêndŭ o formă cam de seceră şi pe carĭ noĭ nu le scimŭ traduce maĭ bine decâtŭ prin *pumnare,* căcĭ Romaniĭ le ḑiceaŭ *sica.*[10]

Totŭ pedestri şi totŭ μαχαιροφόροι se represintă glótele dacice şi pe bass-relievurile Columneĭ Traiane, deşi scena se pêtrece în Carpaţĭ şi cu cincĭ secolĭ maĭ încóce.

Negreşitŭ că vorŭ fi fostŭ şi căllăreţĭ pintre Dacĭ, după cumŭ vorŭ fi fostŭ şi pedestri pin-

7) THUCYD., II, 96.—ROESLER, **Röm. Stud.**, 27, citeză passagĭulu luĭ DIO CASSIUS, LI, 22, despre primitiva lŏcuire a Dacilorŭ în Rodopu, şi cunnósce fórte bine marturia luĭ STRABO, VII, 3 § 12, despre identitatea între *Δακοὶ* şi *Δάοι*; eĭ bine, nesce călăuze atâtŭ de positive nu-lu conducŭ totuşĭ la Tucidide. —Şi maĭ obstinatu este UKKERT, III, 2, p. 598, nota 9, unde se mulţumesce purŭ şi simplu cu dogmatica frasă dată ca assiomă: «Daker werden erst viel später genannt.»

8) II, 98.

9) VII, 27.

10) VALER. MAXIM., III, 2, § 12

tre Geţĭ; vorŭ fi avutŭ arce şi Dacĭĭ, după cumŭ vorŭ fi avutŭ pumnare şi Geţĭĭ; între zone estreme fiindŭ maĭ multe punturĭ intermediare, unŭ felĭu de traĭu intermediarŭ este şi ellŭ o neapĕrată consecinţă pentru marginaşiĭ a doue naţiunĭ limitrofe; părţile maĭ descoperite alle Olteniei, Dolgiulŭ séŭ Romanaţulŭ bună óră, aŭ fostŭ celebre altă dată prin caiĭ lorŭ, după cumŭ vomŭ vedé în Studiulŭ IV, şi totŭ acollo petreceaŭ ceĭ maĭ bunĭ arcaşĭ românĭ din evulŭ mediŭ, celebraţĭ în legendele germane din acea epocă; dérŭ cu tóte acestea e nu maĭ puţinŭ adevĕratŭ, că pe Columna Traiană nu caiĭ şi nu arcele, ci maĭ allesŭ pedestrimea şi pumnarele formézá trăssura caracteristică a ostaşuluĭ dacicŭ; o trăssură ce 'lŭ distinge anume de arcaşiĭ căllărĭ Geţĭ, veniţĭ de pe la gurele Dunăriĭ în agĭutorulŭ luĭ Decebalŭ şi carĭ, precumŭ scimŭ din Ovidiŭ, nu differĭaŭ întru nemicŭ de arcaşiĭ căllărĭ Sarmaţĭ.

Pedestrimea şi armele *d'aprópe-lovitóre*, fie pumnarŭ, fie măcĭucă séŭ altŭ ce-va, aŭ fostŭ şi vorŭ fi totŭ-d'a-una proprie regiunilorŭ muntóse, unde omulŭ în luptă cu semenulŭ seŭ, ca şi 'n grossolanulŭ duellŭ peptŭ la peptŭ cu ursulŭ, are maĭ multă nevoiă de unŭ bunŭ cuţitŭ decâtŭ de unŭ armasarŭ séŭ o carabină.

Éccĕ de ce şi Daciĭ, o dată dedaţĭ a se căţăra pe piscurĭ, puţinŭ li pĕssa de a trăi la sudŭ séŭ la nordŭ de Dunăre, dérŭ numaĭ nu cumŭ-va pe câmpiă, ci totŭ pintre pletóse culmĭ alpine.

Darwin, alle căruĭ observaţiunĭ, luate una câte una, sunt generalmente atâtŭ de fine şi atâtŭ de gĭuste, fără ca totuşĭ din summa loru să resulte sintesea ce-ĭ place să şĭ-o închipuéscă; Darwin citéză, între celle-l'alte, doue essemple fórte originale, şi anume:

1-o. Americaniĭ numiţĭ *Payaguas* se nascŭ cu nesce gambe de totŭ subţirĭ şi nesce braţe de totŭ grósse, fiindŭ-că părinţiĭ şi moşiĭ lorŭ petrecêndŭ ḑi şi nópte în luntri, essercitaseră mereŭ mânele prin cârmă, dérŭ nu făceaŭ maĭ nicĭ unŭ usŭ de picĭóre;

2-o. Eschimosiĭ se nascŭ cu o aptitudine estraordinară pentru pescăriă, numaĭ şi numaĭ fiindŭ-că toţĭ ascendinţiĭ lorŭ n'aŭ avutŭ aprópe nicĭ o altă trébă fisică şi intellectuală decâtŭ de a prinde viţeĭ de mare.[11]

Imaginaţi-vĕ că unŭ evenimentŭ silesce pe Payaguas şi pe Eschimoşĭ a emigra.

Unŭ Payagua, cu gambele luĭ celle neputincĭóse, fi-va óre în stare de a se aşeḑa în munţĭ, unde, assemenea căprióreloŕŭ, trebuĭ să sară din stâncă în stâncă?

Unŭ Eschimosŭ, croitŭ din mătrice a fi pescarŭ, va căuta pretutindenĭ unŭ ţermŭ unde să nu-ĭ lipséscă viţeiĭ de mare.

Nu este numaĭ atâta.

Unŭ medicŭ francesŭ a desvoltatŭ în treĭ studie consecutive fórte remarcabile resultatulŭ proprielorŭ selle observaţiunĭ în Messicŭ assupra effectelorŭ fisiologice alle aeruluĭ rareficatŭ[12], de unde conchide despre estrema difficultate a individilorŭ din şessŭ de a se

11) DARWIN, **op. cit.**, I, 125: «Rengger (Saügethiere von Paraguay, p. 4) attribue la minceur des jambes et la grosseur des bras des Indiens Payaguas au fait que leurs générations successives ont passé la presque totalité de leur vie dans des embarcations, presque sans se servir de leurs membres inférieurs. D'après Cranz (History of Groenland, 1, 230), qui a vécu longtemps chez les Esquimaux, les indigènes admettent que le talent et la dextérité à la pêche du phoque, art dans lequel ils excellent, est héréditaire; il y a là réellement quelque chose de vrai, car le fils d'un pêcheur de phoques célèbre se distinguera même lorsqu'il aura perdu son père pendant son enfance; dans ce cas, c'est autant l'aptitude mentale que la conformation du corps, qui paraissent être héréditaires. On assure qu'à leur naissance les mains des ouvriers sont en Angleterre plus fortes que celles des classes aisées. Chez les enfants, déjà longtemps avant la naissance, l'épiderme de la plante des pieds est plus épais que sur toute autre partie du corps, fait qui, à n'en pas douter, est dû aux effets héréditaires d'une pression exercée pendant une longue série de générations...»

12) JOURDANET, **Les altitudes de l'Amérique tropicale comparées au niveau des mers**, Paris, 1861, in-8; **L'air raréfié dans ses rapports avec l'homme malade**, Paris, 1862, in-8; **Note sur l'anémie dans ses rapports avec l altitude**, în **Séances de l'Acad. de médecine**, 1863, 10 martiŭ; câtetrelle citate de BECQUEREL, 168, carele adaogă: «Lorsque des individus habitent dans des lieux très-élevés au dessus du niveau de la mer, il survient dans leur constitution, dans leur tempérament, dans leurs habitudes, des modifications physiologiques qui s'harmonisent avec le milieu raréfié au sein duquel ils vivent. Ces modifications de constitution sont spécialement les suivantes: l'appétit devient vif, ardent, facile; les digestions rapides. La respiration et la circulation s'exécutent avec une fréquence plus grande, qui finit par devenir habituelle et tout à fait normale. La respiration devient en même temps ample, puissante. L'ascension a lieu désormais sans dyspnée, la voix se fait entendre à de grandes distances et sans fatigue. L'exercice musculaire est bien supporté. Les montagnards sont agiles, vifs et ardents...»—Cf. FOISSAC, I, 312.

acclimata într'o regiune muntósă, pentru care, ca să respíre şi să âmble, omulŭ trebuĭ să aĭbe unŭ peptŭ maĭ largŭ şi nesce membri de moţiune maĭ musculoşĭ decâtŭ ceĭa-ce 'ĭ era necessarŭ în aerulŭ maĭ condensatŭ şi pe solulŭ maĭ oblu allŭ câmpieĭ.

«Câte-va hurmalle şi puţină apă — ḑice unŭ altŭ igienistŭ — agĭungŭ pentru a sătura «pe Arabulŭ din Sahara, pe cândŭ Eschimosulŭ se îndópă cu provisiunĭ enorme de grăs-«sime de balenă. Acéstă differinţă de nutrimêntŭ este unŭ effectŭ allŭ climeĭ; înse ea tra-«ge dupe sine nesce obiceĭurĭ carĭ modifică starea materială şi activitatea vitală a orga-«nelorŭ. De aci se nascŭ resultate organice ce se transmittŭ prin ereditate. Modificaţi-«unile căpĕtate de către strămoşĭ devinŭ nesce trăssure congenitale în constituţiunea stră-«nepoţilorŭ. Din tată în fiĭu, Arabulŭ este subţire, viuoiŭ, musculosŭ, macru; Eschimosulŭ «e îndessatŭ, grassŭ, greŭ....»[13]

Déca o naţiune întrégă, constrînsă de forţă, arŭ fi silită a se muta vrêndŭ-nevrêndŭ din şessŭ în munte, maĭoritatea s'arŭ stinge cu timpulŭ, conservându-se numaĭ individiĭ ceĭ escepţionalĭ, adecă ceĭ maĭ peptoşĭ şi maĭ vênoşĭ, carĭ arŭ produce éróşĭ cu încetulŭ o posteritate totŭ atâtŭ de vigurósă ca şi părinţiĭ lorŭ, constituindŭ o *nouă* naţiune eminamente munténă; înse maĭoritatea cea menită a peri nu s'arŭ măngăia printr'o assemenea perspectivă de renascere: ea preferă a 'şĭ căuta chiarŭ în emigraţiune aerulŭ şi solulŭ câmpénŭ allŭ patrieĭ primitive.

O naţiune munténă, de altă parte, crescêndŭ în atmosfera cea sănêtósă, robustă, fórte o-zonizată a înălţimiĭ, se topesce în şessŭ, unde unŭ singurŭ prânḑŭ copiosŭ ca la munte póte să uccidă pe unŭ individŭ sanguinicŭ, supravieţuindŭ dintre toţĭ numaĭ constituţiunile celle maĭ debile, aĭ cărora moştenitorĭ formézâ acollo unŭ *noŭ* némŭ curatŭ câmpénŭ, ceĭa-ce înse nu va surrîde în veciĭ vecilorŭ maĭorităţiĭ celleĭ osândite la mórte: ea va ocoli şessulŭ, strămutându-se din munţĭ totŭ în munţĭ, chĭarŭ décă arŭ trebui să-ĭ caute pré-departe

Acésta este *influinţa territorială postumă,* o lege istorică dintre celle maĭ importante, dintre celle maĭ fecunde în consecinţe, căcĭ ea ni permitte adessŭ a rectifica unele azardóse conclusiunĭ alle eruditilorŭ modernĭ assupra migraţiunilorŭ diverselorŭ popóre.

O ginte munténă se mută totŭ-d'a-una din délŭ în délŭ: o ginte câmpénă— din şessŭ în şessŭ; escepţiunile sunt pré-puţine, décă sunt...

§ 49.

DUPLICITATEA NUMELUĬ DUNĂRIĬ.

Sub Ovidiŭ, ca şi sub Erodotŭ, Oltulŭ despărţĭa territoriulŭ nostru în doue marĭ secţiunĭ, fórte bine determinate prin differinţa condiţiunilorŭ climaterice şi prin diversitatea elementelorŭ etnice; să observâmŭ înse totŭ-o-dată că 'n ambele acelle epoce brâulŭ carpatinŭ dela Turnu-roşu pênĕ pe la Vrancea tindea, prin analogiă fisică, să apparţină anume poporuluĭ aşeḑatŭ în Oltenia.

Sub Erodotŭ, Oltulŭ separă pe Agatirsĭ de Sciţĭ.

Sub Ovidiŭ, pe Dacĭ de Geţĭ.

Originea Sciţilorŭ şi Agatirsilorŭ era identică [1], dérŭ nu identice eraŭ şi obiceĭele lorŭ.[2]

Daciĭ şi Geţiĭ, avêndŭ aceĭa-şĭ limbă şi eşiţĭ dintr'o singură tulpină tracică, se deosebĭaŭ uniĭ de alţiĭ prin moravurĭ aprópe în tóte ramurele activităţiĭ naţionale respective: în tactica militară, în portŭ, în architectură, în resbellŭ şi 'n pace.

E şi maĭ multŭ decâtŭ atâta: Oltulŭ tăia în douĕ bucăţĭ fórte distinse nu numaĭ pămêntulŭ, nu numaĭ poporaţiunea, dérŭ pênĕ şi cursulŭ Dunăriĭ.

13) LÉVY, II, 296.

1) HEROD., IV, 10.

2) Ib., IV, 104.

3) **Pont.**, 1, 8.— Ovidiŭ ellŭ-însuşĭ întrebuinţéză nu numaĭ *Ister*, ci şi *Danubius*, bună óră **Pont.**, IV, 10, etc.

Ovidiŭ şi Strabone sunt ceĭ ânteĭ classicĭ carĭ constataseră, unulŭ între Latinĭ şi cellŭ-l'altŭ între Ellinĭ, duplicitatea nominală a Danubiuluĭ.

Poetulŭ ḑice:

«Este o vechiă urbe, tare prin zidŭ şi prin posiţiune, aprópe de ţermulŭ *Istruluĭ celluĭ cu doue numĭ:*

.... ripae vicina binominis Istri.

Geografulŭ se esprimă şi maĭ clarŭ:

Καὶ γὰρ τοῦ ποταμοῦ τὰ μὲν ἄνω καὶ πρὸς ταῖς πηγαῖς μέρη μέχρι τῶν καταρακτῶν Δανούιον (variantŭ: *Δανούβιον*) *προσηγόρευον, ἃ μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν φέρεται, τὰ κάτω μέχρι τοῦ Πόντου τὰ παρὰ τοὺς Γέτας καλοῦσιν Ἴστρον.*[3]

Adecă:

«Érŭ susulŭ fluviuluĭ, anume dela sorginte pênĕ la cataracte, *carĭ acestea se află maĭ allesŭ* «*lŏngă Dacĭ,* se numesce Danubiŭ, pe cândŭ *gĭosulŭ pênĕ la Pontŭ, lungindŭ territoriulŭ Geţi-* «*lorŭ, se chiamă Istru.*»

Prin cataracte Strabone nu înţellege aşa ḑisele *gherdapurĭ* dintrè Severinŭ şi Orşova, ci întrégа cotitură olténă a Dunăriĭ, căcĭ:

1. Ellŭ spune că fluviulŭ se numĭa Istru numaĭ în dreptulŭ pămêntuluĭ geticŭ: παρὰ τοὺς Γέτας, vrea să ḑică esclusivamente dela Pontŭ pênĕ pe la Oltŭ, de óră-ce nicĭ o dată Geţiĭ nu se întinseseră maĭ departe;

2. Ellŭ lĭmuresce că Daciĭ nu lŏcuiaŭ lôngă Istru, ci lôngă Danubiŭ: μάλιστα διὰ τῶν Δακῶν;

3. Καταράκται' le luĭ Strabone correspundŭ din puntŭ în puntŭ cu κόλπος' ulŭ, adecă îndouitura Dunăriĭ pênĕ la care, după Erodotŭ, se întindea dominaţiunea scitică, şi dela care maĭ încollo se începea pămêntulŭ agatirsicŭ.

Geţiĭ, ca şi predecessoriĭ lorŭ Sciţiĭ, locuiaŭ cellŭ multŭ pĕnĕ la ţermulŭ resăriténŭ allŭ Oltuluĭ.

Daciĭ, ca şi Agatirsiĭ maĭ de 'nainte, stăpănĭaŭ littoralulŭ danubianŭ numaĭ pe laturea appusénă a Oltuluĭ.

Golpulŭ Dunăriĭ în Erodotŭ, întocmaĭ ca în Strabone *cataractele*, copprinde totŭ spaţiulŭ între Cerna şi Islazŭ, deşi în stricta realitate, essaminândŭ mappa cu acea precisiune pe care n'o putemŭ pretinde dela părinţiĭ studiuluĭ geograficŭ, gherdapurile, ca şi îndouitura fluviuluĭ, se afllă cu multŭ maĭ spre occidinte de Oltŭ.

Conformitatea între Strabone şi Erodotŭ este aci unŭ argumentŭ peremtoriŭ, chĭarŭ déca n'amŭ avĕ degĭa celle-l'alte doue de maĭ susŭ, carĭ sunt cu atâtŭ maĭ decisive cu câtŭ se basézа pe contestŭ.

In acestŭ modŭ geticulŭ *Istru* curgea dela Pontŭ pênĕ la gurele Oltuluĭ; dela gurele Oltuluĭ maĭ încollo — daciculŭ *Danubiŭ.*

Oltulŭ, după cumŭ amŭ spus'o, despica pênĕ şi Dunărea în doue zóne separate!

Nu aicĭ vomŭ cerceta interessanta etimologiă a dupleĭ numirĭ *Istru* şi *Danubiŭ*, pe care o reservămŭ pentru o altă occasiune.

Totŭ ce vomŭ desbatte acuma, este antica binomitate a câtorŭ-va alte rîurĭ alle nóstre; o binomitate, a căriĭ esplicaţiune nu e fără interessŭ pentru istoria originilorŭ territoriale alle naţionalităţiĭ române.

§ 50.

BINOMITATEA OLTULUĬ.

In analisa Munteniеĭ sub Erodotŭ, noĭ arretarămŭ că Oltulŭ purta numele de *Maris*, adecă de «hotarŭ», în porţiuneaĭ cămpénă, contingínte spre resăritŭ cu territoriulŭ sciticŭ.

3) Geogr., VII, 3, § 13.

In ḑillele luĭ Ovidiŭ gĭosulŭ Oltuluĭ conserva încă acestŭ nume de Maris, după cumŭ vĕḑurămŭ totŭ acollo din Strabone; în acella-şĭ timpŭ înse appare *Alutus* într'o lungă elegiă la mórtea luĭ Drusŭ, pe care uniĭ o attribue chĭarŭ luĭ Ovidiŭ, alţiĭ amiculuĭ seŭ Pedone Albinovanŭ, ceĭa-ce se pare a fi maĭ probabilŭ.

Eccĕ passagiulŭ, după cumŭ se citesce ellŭ desfiguratŭ în tóte ediţiunile:

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Itargus aqua;
Danubiusque rapax, et *Dacius orbe remoto*
Apulus, huic hosti perbreve Pontus iter . . .

Nisard traduce:

»Et le Rhin et les vallées des Alpes, et l'Itargus aux eaux rougies par le sang noir et le »*Dace Apulien relégué aux extremités du monde et vers lequel le chemin le plus court est le Pont* »*Euxin*«.[1]

Apoĭ adaugă într'o notă:

»Apulus était une ville de la Dacie, aujourd'hui la Transilvanie.«[2]

Noĭ preferimŭ a citi testulŭ:

. . . . . et Dacius orbe remoto
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter..;

traducêndŭ:

»Rinulŭ, şi văile alpine, şi Itargulŭ purtândŭ mărturiă negrulŭ sânge în undele selle »păngărite, şi furiósa Dunăre, şi la marginea pămêntuluĭ *daciculŭ Oltŭ, inamiculŭ cătră care* »*Pontulŭ e cea maĭ scurtă calle*«.

Temeiurile nóstre sunt:

1. Facilitatea paleografică, cu care *Alutus* s'a pututŭ citi *Apulus* de cătră copiştĭ séŭ de cătră editorĭ;

2. Forma *Alutus*, maĭ correctă decâtŭ *Aluta*, ne întimpină pe Tabla Peutingeriană şi într'o preţiósă inscripţiune din chiarŭ timpulŭ luĭ Traianŭ, pe care o vomŭ reproduce maĭ la valle; pe cândŭ oraşulŭ Apulŭ nu figuréză nicăirĭ în scripte séŭ monumente ca *Apulus*, ci numaĭ ca *Apulum* şi *Apula*;

3. *Dacius* este evidamente unŭ adiectivŭ: *daciculŭ*, érŭ nicĭ decumŭ unŭ substantivŭ, după cumŭ îllŭ tradusese Nisard, căruĭ ĭ-a plăcutŭ totŭ-o-dată, vice-versa, committêndŭ o a doua erróre nu maĭ puţinŭ inesplicabilă, a preface substantivulŭ *Apulus* în adiectivŭ: »le Dace Apulien« în locŭ de »l'Apulus dacique.«

Applicarea unuĭ epitetŭ de naţionalitate cătră unŭ oraşŭ este maĭ-maĭ fără essemplu în litteratura latină, ca şi 'n cea modernă, căcĭ o urbe apparţine în regulă uneĭ singure naţiunĭ, încâtŭ n'are nevoiă de a maĭ fi definită prin assemenĭ calificative; pe cândŭ cursulŭ unuĭ fluviŭ, din contra, celle maĭ de multe orĭ fiindŭ stăpânitŭ în lungulŭ seŭ de cătră unŭ şirŭ de popóre diverse, se gĭustifică necessitatea uneĭ lîmurirĭ.

Maĭ pe scurtŭ, *dacius Apulus* arŭ fi unŭ anormalŭ pleonasmŭ, de vreme ce Apululŭ era numaĭ dacicŭ; *dacius Alutus* este o espressiune fórte normală, fiindŭ că putea să fi fostŭ şi *geticus Alutus*, maĭ allesŭ în poesiă, întocmaĭ după cumŭ Lucanŭ şi chĭarŭ Ovidiŭ întrebuinţéză mereŭ *Scythicus Hister*;[3]

4. Oraşulŭ Apulŭ aflându-se în Transilvania, nu înţellegemŭ în ce feliŭ s'arŭ fi pututŭ pune în legătură cu Pontulŭ: «huic hosti perbreve Pontus iter», ceĭa-ce cadréză înse de minune cu Oltulŭ, unitŭ cu Marea-négră prin Dunăre şi pe unde totŭ atuncĭ se începuse *hostilitas* între Dacĭ şi Romanĭ;

1) **Ovide**, Paris, 1857, in-8, p. 841.
2) **Ibid.**, 844.
3) LUCAN., II, 50,418.—OVID., **Trist.**, V, 1; **Pont.**, I, 8; III 5.

5. Nu e de credutŭ că renumele orașuluĭ Apulŭ arŭ fi agĭunsŭ pênĕ la Tĭbru, de óră-ce Romaniĭ nu cunnosceaŭ încă pe territoriulŭ dacicŭ nicĭ o altă localitate intermediară, ș'a-poĭ nu era nicĭ măcarŭ capitala Dacieĭ;

6. Dicerea «orbe remoto» correspunde anume cu susulŭ Oltuluĭ, *Alutus* propriŭ, pe cândŭ partea'ĭ de gĭosŭ se numĭa *Marisus*; deși altŭ-mintre Ovidiŭ, după cumŭ vedurămŭ degia, socotĭa ca margine a lumiĭ totŭ ce se affla immediatŭ séŭ mediatŭ la nordŭ de Dunăre;

7. In celle patru versurĭ, pe carĭ le citarămŭ din elegia la mórtea luĭ Drusŭ, figuréză numaĭ numirĭ de fluvie: *Rinŭ*, *Itargŭ*, *Danubiŭ*.

Oltulŭ appare aci perfectamente la loculŭ seŭ: *Danubius et Alutus*.

O urbe, fie Apulŭ, fie orĭ-și-care, nu încape.

Eccĕ de ce simțulŭ criticŭ cere imperiosŭ de a se admitte *Alutus* pentru *Apulus*; o cere cu atâtŭ maĭ multŭ că:

8. Chĭarŭ allăturĭ se observă trebuința uneĭ alte correcțiunĭ analóge: în locŭ de *Itargus* a se citi *Isurgis*, *Isurgus*, căcĭ cellŭ ântêiŭ nume nu ne întîmpină la nicĭ unulŭ dintre scriitoriĭ anticĭ, pe cândŭ despre cellŭ allŭ douilea noĭ găssimŭ în adevĕrŭ în Florŭ: «*Drusus* prae-«sidia atque custodias ubique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per *Visurgim*»[4];

9. Degia reposatulŭ Bărnuțŭ bănuĭa că numele orașuluĭ *Apulum* séŭ *Apula* are totŭ aerulŭ de a fi fostŭ impusŭ localitățiĭ de către Romanĭ în urma cuceririĭ Dacieĭ[5].

In adevêrŭ, numaĭ în Italia noĭ găssimŭ *Apulia*, Teanum *Apulum*, etc.[6];

10. Maĭ departe noĭ ne vomŭ încredința că în dillele luĭ Ovidiŭ, Strabone și Albinovanŭ, cu unŭ secolŭ înainte de Traianŭ, Daciĭ nu petrunseseră încă în Transilvania.

Din celle dece argumente de maĭ susŭ, numaĭ cincĭ arŭ fi de agĭunsŭ pentru a stabili o certitudine istorică.

Așa dérŏ passagiulŭ întregŭ sună:

Rhenus, et Alpinae valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Isurgus aqua;
Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto
Alutus, huic hosti perbreve Pontus iter. . .

Patru rîurĭ: doue germane, Rinŭ și Visurgŭ; doue dacice, Dunăre și Oltŭ; doue primare, Dunăre și Renŭ; doue secundare, Oltŭ și Visurgŭ.

Puținŭ ni importă, décă autorŭ allŭ elegieĭ a fostŭ Albinovanŭ séŭ Ovidiŭ[7].

In ambele casurĭ ea s'a scrisŭ pe la annulŭ 10 după Cristŭ, adecă îndată după mórtea luĭ Drusŭ, ceĭa-ce ne înavuțesce cu unŭ datŭ cronologicŭ precisŭ.

Numele Oltuluĭ a fostŭ înse cunnoscutŭ Romanilorŭ cu duoĭ secolĭ și maĭ 'nainte de Ovidiŭ, ceĭa-ce se póte constata érŏșĭ prin critică, fără alle căriĭa lumine arŭ fi remasŭ scălciate, grațiă ignoranțeĭ vechilorŭ copiștĭ și negligințeĭ nouilorŭ editorĭ, sute și miĭ de numĭ proprie din litteratura grécă și latină.

Ceĭa-ce Scaligeriĭ, Casauboniĭ, Lipsiĭ, Burmanniĭ, Wesselingiĭ, Heyniĭ, Reiskiĭ etc. etc. etc. aŭ făcutŭ de-multŭ pentru purificarea testurilorŭ classice în privința Europeĭ occidentale, așternêndŭ callea criticismuluĭ ulteriorŭ allŭ Dindorfilorŭ, Meinekilorŭ și Mullerilorŭ, trebuĭ măcarŭ să se încépă o dată și pe terrêmulŭ istorieĭ române.

Unŭ fragmentŭ din Cneiŭ Naevius, poetŭ romanŭ dintre ceĭ maĭ vechĭ, tocmaĭ de pe la annulŭ 250 înainte de Cristŭ, abia cu vr'o douĭ secolĭ posteriorŭ luĭ Erodotŭ, dice:

4) **Flor.**, IV, 12.—Variantele acestuĭ nume în classicĭ vedĭ în FORBIGER, III, 329.

5) **Dreptulŭ publicŭ allŭ Românilorŭ**, Iașĭ, 1867, in-8, pag. 69,

6) FORBIGER, III, 745 etc.

7) ALBINOVANI **fragmenta**, ed. Gorallus, Amstelodami, 1715, in-8. — **De morte Drusi**, ed. Beck, Lipsiae, 1784, in-8.

„Vos qui accolitis *Histrum fluvium atque Algidum.*[8]

Adecă:

«Voĭ ce lôcuiţĭ lôngă fluviulŭ Istru şi lôngă Algidŭ...»

Algidulŭ din acestŭ passagiŭ este o enigmă.

Nicăirĭ, şi cu atâtŭ maĭ puţinŭ în părţile Dunăriĭ de gĭosŭ, în laturea *Istruluĭ* despre care vorbesce Naevius, n'a essistatŭ vre-o dată unŭ rîŭ cu acestŭ nume.

Vrêndŭ-nevrêndŭ, în locŭ de *Algidum* cată să se pună *Alutum.*

Unŭ munte ḑisŭ *Algidus* cu unŭ orăşellŭ omonimŭ era în vecinĕtatea Romeĭ[9], offerindŭ copistuluĭ luĭ Naevius unŭ sunetŭ familiarŭ, care l'a împinsŭ a metamorfosà *Alutum* în *Algidum*, fără să-ĭ fi venitŭ în minte că:

1. O assemenea localitate nu se affla nicăirĭ affară din Italia;
2. Nicĭ chiarŭ în Italia «Algidus» nu este o apă;
3. Testulŭ vorbesce anume despre unŭ rîŭ de lôngă Dunăre.

A preface *Alutus* în *Algidus* era cu atâtŭ maĭ uşorŭ, cu câtŭ adiectivulŭ *Algidus* însemnândŭ latinesce *frigurosŭ*, se părea a fi termenulŭ cellŭ maĭ propriŭ a desemna unŭ rîŭ din regiunea Dunăriĭ, pe care Ovidiŭ o nŭmesce mereŭ: *frigidus Ister*[10].

Rectificândŭ dérŏ versulŭ:

Vos qui accolitis Histrum fluvium *atque Alutum...*,

noĭ dobêndimŭ ceă maĭ vechiă menţiune despre partea de susŭ a Oltuluĭ: *Alutus*, căcĭ gĭosulŭ acestuĭ fluviŭ, maĭ apropiatŭ de lumea classică, fusese cunnoscutŭ din vechimea cea maĭ depărtată pênĕ în epoca romană sub numele de *Maris.*

Celle spuse se resumă în următorulŭ tabellŭ de binomitate:

OLTULU

ALUTUS	MARIS
(dela isvorŭ pênĕ la cămpiă)	(dela cămpiă pênĕ la Dunăre)
In *Naevius* (250 ante Chr.) In *Albinovanŭ* (10 post Chr.)	In *Erodotŭ* (450 ante Chr.) In *Strabone* (10 a. Chr.)

Menţiunile maĭ próspete alle *Oltuluĭ*, tóte din primiĭ seculĭ aĭ crestinismuluĭ, sunt:

1. In inscripţiunea traianică, pe care o vomŭ reproduce maĭ la valle şi care demonstră şi ea, între celle-l'alte, cumŭ-că legiunile romane la întrarea lorŭ în Dacia găssiră degia açi numele de *Alutus*;
2. In Ptolemeŭ sub forma de Ἀλούτας[11];
3. Totŭ aşa în Dione Cassiŭ[12];
4. *Alutus* pe Tabla Peutingeriană[13].

§ 51.

OLTULŬ „RIŬ DE AURŬ" IN LIMBA AGATIRSICĂ.

Ante-romanŭ şi chĭarŭ ante-tracicŭ, de óră-ce pe la annulŭ 250 înainte de Cristŭ, cândŭ citimŭ degĭa pe *Alutus* în poetulŭ romanŭ Neviŭ, în munţiĭ Ţerreĭ-Românescĭ lŏcuia încă némulŭ sciticŭ allŭ Agatirsilorŭ, Daciĭ luĭ Berebistŭ petrunḑêndŭ aci abia sub Cesarŭ, să ne întrebâmŭ acuma: ce însemnéză cuvêntulŭ *Oltŭ ?*

8) Ap. CICER., **Orat.**, XLV, 152.— Cf. UKKERT, III, 1, p. 148.

9) FORBIGER, III, 492, 713.

10) OVID., **Ibis**, vers. 138: Dum tepidus Gangus, frigidus Ister erit.—Cf. **Pont.**, III, 2.

11) **Geogr.**, III, 8.

12) **Epit. Xiphil.**

13) KATANCSICH, **Orbis antiquus ex Tabula Peutingeri**, Budae, s. a., in-4, t. 1, p. 380.

»Cellŭ ânteĭu cunnoscutŭ din tóte metallele — ḑice unŭ chimistŭ — a fostŭ aurulŭ. »Culórea şi lucirea sea nu potŭ a nu attrage attenţiunea selbaticilorŭ, şi chĭarŭ a unorŭ »animalĭ, precumŭ sunt cĭorele, corbiĭ şi alte passerĭ furătóre; allŭ douilea, aprópe totŭ- »d'a-una ellŭ se găsesce în stare nativă, adecă cu culórea sea, cu lucirea, cu celle-l'alte »proprietăţĭ alle sélle fisice.»[1]

Prin urmare popórele, immigrate în Europa din anticitatea cea maĭ immemorială, cunnoscuseră aurulŭ încă din epoca petreceriĭ lorŭ anterióre în Asia.

Numele auruluĭ în diverse limbe europee se ressimte de acéstă commună origine a primeĭ cunnoscinţe, provenindŭ generalmente din radicala ariană *ghar*, a străluci.

Eccĕ ce ḑice Pictet:

»Samscritulŭ *hirana, hiranya, harana*, aurŭ. Zendiculŭ *zara, zairi*, aurŭ; *zaranya*, auritŭ; »*zarĕmaya*, de aurŭ. Persianulŭ *zar, zarr*, aurŭ; *zarîn*, de aurŭ. Curdiculŭ şi buchariculŭ *zer*, »aurŭ; afganiculŭ *zar*; osseticulŭ *gharin*, păstratŭ în composiţiunea *siz-gharin*. Cu forma zen- »dică, care substituă luĭ *h* pe *z*, se légă, cu schimbarea luĭ *r* în *l* şi adausulŭ unuĭ suffissŭ, »slaviculŭ *zlato*, aurŭ, russesce *zoloto*, polonesce *zloto*, boemesce şi serbesce *zlato*, în dialec- »tulŭ letticŭ allŭ limbeĭ litvane *zelts*. Suffissulŭ *t*, ca şi *l* în locŭ de *r*, se găsesce de asse- »menea în limbele germanice, la carĭ înse gutturala primitivă devine *g* séŭ *k*: goticulŭ »*gulth*, aurŭ; anglo-sassonulŭ *gold*, scandinavulŭ *gull*, vechiulŭ teutonicŭ *kolt* etc., de unde »finlandesulŭ *kulti*, estoniculŭ *kuld*, laponiculŭ *golle* şi altele. In fine greculŭ χρύσος, póte din »χερύσος séŭ χερύτος, differă numaĭ prin terminaţiune. Tóte aceste cuvinte ne conducŭ la radi- »cala *har, zar, zal, jal, gar, gal* etc. în înţellesŭ de a străluci; şi 'n adevĕrŭ noĭ o afflămŭ sub »formaĭ cea maĭ vechiă în samscritulŭ *ghrĭ, ghar*, a străluci, de unde *ghrĭta* — strălucitorŭ, »*gharma* — lumina solară etc.»[2]

Adducêndŭ pe germaniculŭ *gold* = *galta* şi pe slavo-letticulŭ *zlato*=*zalta*, Pictet a uĭtatŭ o a treĭa formă, totŭ cu *l* şi cu *t*, dérŭ distingêndu-se prin perderea totală a consóneĭ iniţiale.

Acéstă omissiune e cu atâtŭ maĭ surprinḑĕtóre, cu câtŭ tocmaĭ limba latină ni offeră unŭ vestigiŭ necontestabilŭ allŭ uneĭ forme *alta* cu accepţiune de aurŭ.

Curtius, filologulŭ cellŭ maĭ circonspectŭ, carele maĭ nicĭ o dată nu admitte decâtŭ numaĭ casurile perfectamente sicure, a observatŭ degia că din aceĭa-şĭ tulpină cu germaniculŭ *gold*, cu slaviculŭ *zlato* şi cu ceĭ-l'alţĭ terminĭ omogenĭ, derivă latinulŭ *lûtum*, în înţellesŭ de culóre de *aurŭ*.[3]

«*Rubescere luto*» în Nemesianŭ,[4] «*lutea ardescunt* sulphura» în Ovidiŭ,[5] «*aurora lûtea*» în Virgiliŭ,[6] indică în adevĕrŭ fórte clarŭ acestŭ caracterŭ aurosŭ allŭ latinuluĭ *lûtum*, carele atâtŭ prin semnificaţiune, precumŭ şi prin lungimea luĭ *u*, differă cu deseverşire de *lŭtum*, lutŭ şi orĭ-ce necurăţeniă, «amica luto sus» allŭ luĭ Oraţiŭ[7].

Lûtum a perdutŭ nu numaĭ pe consonanta iniţială, dérŭ pênĕ şi pe vocala *a*, pe care deşi Hugo Weber crede că a conservat'o unŭ altŭ cuvêntŭ latinŭ, anume *aluta*, citândŭ din Pliniŭ: «*auraria metalla* quae *aluta* vocant»,[8] totuşĭ passagiulŭ în cestiune lipsindŭ în celle maĭ bune ediţiunĭ alle naturalistuluĭ romanŭ, noĭ uniĭ nu cuteḑâmŭ a 'ĭ da vre-o importanţă.

Negreşitŭ că latinulŭ *lûtum* provine dintr'o formă maĭ vechiă, *alutum*, născută la rôndulŭ seŭ, prin perderea luĭ *h* ca în *anser* din *hanser*, *olus* din *holus*, *via* din *vehia* etc., dintr'o formă şi maĭ vechiă *halutum*, căcĭ fără o assemenea gradaţiune nĭ-arŭ fi impossibilŭ a ne urca la radicala *ghar*; iniţiala *a* se vede înse a fi dispărutŭ din limbă într'unŭ periodŭ fórte depăr-

1) HOEFER, **Histoire de la chimie**, Paris, 1866, in-8, t. 1, p. 43. — Cf. MIHAILESCU, **Mineralogia**, Buccur., 1870, in-8, t. 2, p. 177. — Cf. LOCKE, **L'Entendement humain**, trad. Coste, Amsterdam, 1729, in-4, p. 373.

2) PICTET, **Origines**, I, 154—5.

3) CURTIUS, **Griech. Etymol.**, 191, 193.

4) NEMES., **Cyneg.** v. 319.

5) OVID., **Metam.**, XV, v. 351.

6) VIRG., **Aen.**, VII, v. 26.

7) HORAT., **Epist.**, I, 2, v. 26.

8) WEBER, **Etymologische Untersuchungen**, Halle, 1861, in-8, p. 77, nota.

tatŭ, ast-feliŭ că 'n monumente litterare ne întimpină numaĭ *lutum* cu adiectivulŭ seŭ *luteus* şi cu deminutivulŭ acestuia *luteolus*.

Necompletŭ la Latinĭ, *a'ûtum* se regăsesce bine conservatŭ affară din lumea indo-europeă maĭ în tóte dialectele turanice, în carĭ păstréză accepţiunea concretă de aurŭ: *a'tun* la Uĭgurĭ, Baskirĭ, Nogaĭ, Chivesĭ şi Turcĭ; *alton* la Turcomanĭ; *altân* la Mesceracĭ, Kirghizĭ şi felĭurite alte triburĭ siberiane; *iltân* la Cĭuvaşĭ; *altt* la Ieniseisk; *altan* la Tungusĭ [9].

Fiindŭ evidinte că Turanĭĭ aŭ împrumutatŭ pe allŭ lorŭ *alt* dela Arianĭ, carĭ singurĭ possedă radicala *ghar*, avemŭ a constata dela cine anume dintre diversele ramure indo-europee aŭ pututŭ eĭ să contracteze acestŭ împrumutŭ.

Dândŭ la Finnesĭ peste *kult*-aurŭ, nu e greŭ a conchide, prin persistinţa gutturaleĭ iniţiale şi prin vecinĕtatea ambelorŭ ginţĭ, cumŭ-că dênşiĭ l'aŭ luatŭ din vechĭulŭ teutonicŭ *kolt*-aurŭ.

Totŭ aşa Turanĭĭ n'aŭ pututŭ primi pe *alt* decâtŭ dintr'o limbă ariană limitrofă, în care numele auruluĭ perduse gutturala iniţială.

Prin urmare nicĭ dela Inḑĭ séŭ Zenḑĭ, nicĭ dela Grecĭ, Slavĭ, Germanĭ séŭ Celţĭ, la carĭ toţĭ acéstă gutturală initială parte s'a păstratŭ intactă şi parte s'a sibillatŭ.

Alûtum italicŭ este pré-isolatŭ şi pré-departe de hotarele viţeĭ turanice.

Unica soluţiune admissibilă remâne stinsa limbă ariană a Sciţilorŭ, carĭ în regiunile Uraluluĭ şi alle Măriĭ-Caspice se cĭocnĭaŭ mereŭ din cea maĭ înaltă vechime cu felĭurite triburĭ turanice, astŭ-feliŭ că numaĭ dênşiĭ eraŭ în stare să transmittă acestora pe *alt*.

Agatirsiĭ, stăpânĭ primordialĭ aĭ Olteniéĭ, aŭ fostŭ o simplă crengă din gintea scitică.

Eccĕ tradiţiunea locală, cullésă de cătră Erodotŭ care, după obiceiulŭ anticităţiĭ, îmbrobodesce faptulŭ istoricŭ într'o ingeniósă ţessetură mitică:

«Agatirsŭ, Gelonŭ şi Scitŭ aŭ fostŭ treĭ fraţĭ, născuţĭ din unirea luĭ Ercule cu o fiinţă «gĭumĕtate-femeiă şi gĭumĕtate-şérpe. Tatălŭ lorŭ li lăssase unŭ arcŭ şi unŭ brâŭ, pe carĭ «cine dintr'înşiĭ va puté să le întrebuinţeze, tinḑêndŭ arculŭ şi strîngêndŭ brâulŭ, acella să «domnéscă assupra ţerreĭ, érŭ ceĭ-l'alţĭ douĭ să 'şĭ caute unŭ adăpostŭ aiurĭ. Scitŭ, cellŭ «maĭ micŭ dintre fraţĭ, a reuşitŭ singurŭ în acéstă încercare, şi dela ellŭ aŭ purcesŭ «Sciţiĭ. Ceĭ-l'alţĭ douĭ emigrândŭ, dela dênşiĭ se tragŭ Agatirsiĭ şi Geloniĭ» [10].

Assupra acestuĭ mitŭ celebrulŭ istoricŭ polonŭ Bandtkie observă:

«Precumŭ fabula slavică despre ceĭ treĭ fraţĭ Lechŭ, Russŭ şi Cechŭ trebuĭ considerată «ca o indicaţiune adevĕrată despre înrudirea cellorŭ treĭ limbe slavice polonă, russă şi boe«mă, astŭ-feliŭ şi fabula addusă de Erodotŭ despre ceĭ treĭ fraţĭ Agatirsŭ, Gelonŭ şi Scitŭ «servă numaĭ a constata omogenitatea de limbă la celle treĭ popóre Agatirsĭ, Gelonĭ şi «Sciţĭ. In acellaşĭ înţellesŭ totŭ Erodotŭ ni arrétă ca fraţĭ pe părinţiĭ a treĭ némurĭ înrudite «prin limbă din Asia-mică: Lydus, Carus şi Mysus. In acella-şĭ înţellesŭ în timpiĭ maĭ nouĭ «fabula germană ni dă érŏşĭ ca treĭ fraţĭ pe Fryso, Saxo şi Bruno, din carĭ aŭ descinsŭ «Frisiĭ, Saşiĭ şi Brunsvicianiĭ...» [11]

Observaţiunea luĭ Baudtkie e atâtŭ de luminósă, încâtŭ nu are nevoiă de a maĭ fi amplificată.

Prin limbă Agatirsiĭ differĭaŭ de Sciţiĭ propriŭ ḑişĭ ca Ruşiĭ de Polonĭ séŭ ca Saşiĭ de Frisĭ.

9) KLAPROTH, **Sprach-atlas,** XXVIII, XXIX etc.

10) HEROD., IV, 8—10.

11) BANDTKIE, **Dzieje narodu polskiego,** Wroclaw, 1835, in-8, t. 1, p. 5.—Cf. SCHULLER, **Romänische Volkslieder,** Hermannstadt, 1859, in-12, p. IV: «Wenn wir daher eine «romänische Sage, nach welcher Herkules die jüngste und «wildeste von drei Schwestern an der Tscherna aus einer «Felshœhle, in welcher sie nackend wohnt, herauslockt, und «umarmt, mit der Herodotischen Agathyrsensage, nach wel«cher Herkules im Scythenlande mit der in der Felshœhle «wohnenden Schlangenjungfrau Echidna den Stammvater «der Agathyrsen Agathyrsus erzeugt, vergleichen; so wird «diese Zusammenstellung allerdings durch die Thatsache «gerechtfertigt, dass die Agathyrsen in den Gegenden ge«wohnt haben, in welchen spæter die Daken auftraten.» Pe câtŭ e de convingĕtóre analogia stabilită de Bandtkie, totŭ pe atâta de fictivă va appare orĭ-şi-cuĭ assemenarea închipuită de Schuller între tradiţiunea erodotiană despre ceĭ treĭ fraţĭ din Sciţia şi între legenda românéscă despre celle treĭ surorĭ în ballada «Erculénŭ.»

In numele auruluĭ deosebirea la Agatirsĭ şi la Sciţĭ a pututŭ fi cellŭ multŭ ca între *zloto* polonŭ şi *zoloto* russescŭ séŭ ca între anglo-sassonulŭ *gold* şi teutoniculŭ *kolt*.

La Sciţĭ aurulŭ chiămându-se *alt*, acella-şĭ termenŭ pentru acella-şĭ lucru cată să fi avutŭ şi Agatirsiĭ.

Eccĕ de unde provine anticulŭ nume ante-romanŭ şi ante-dacicŭ allŭ porţiuniĭ superióre a Oltuluĭ: *Alutus*.

Oltulŭ fiindŭ *aurosŭ* maĭ cu sémă în partea'ĭ de susŭ, pe unde carră cu profusiune darurile metallice alle Carpaţilorŭ, epitetulŭ de «rîŭ de aurŭ» nu i se putea impune decâtŭ numaĭ acollo de cătră Agatirsĭ, pe cândŭ Sciţiĭ ceĭ de pe câmpia Românieĭ, tribulŭ «plugarilorŭ» după Erodotŭ, ἀροτῆρες, pe carĭ partea de gĭosŭ a acestuĭ fluviŭ ĭĭ despărţĭa de Agatirsiă, preferĭaŭ a'lŭ numi *Maris*, «hotarŭ», deşi în dialectulŭ lorŭ, ca şi 'n cellŭ agatirsicŭ, aurulŭ se chiăma de assemenea *alt*.

La marginea resăriténă a vechiuluĭ territoriŭ sciticŭ, dincollo de Nipru, ni se presintă o altă apă *Oltŭ*, pe care annalele moscovite o menţionéză adessea în secolulŭ XII[12], érŭ o cronică polonă din secolulŭ XIV o descrie: «magnum fluvium Tartarorum, nomine Olth, cuius «latitudo extenditur ad unam leucam gallicanam, cuius impetuositas cunctos exterruit.»[13]...

Acollo este «Oltulŭ» sciticŭ, după cumŭ allŭ nostru e cellŭ agatirsicŭ, douĭ terminĭ sincronicĭ şi omogenĭ esprimêndŭ aceĭa-şĭ ideă de r î ŭ - d e - a u r ŭ.

§ 52.

ORIGINEA NUMELUĬ GIU.

Să trecemŭ la unŭ allŭ treilea rîŭ *binomŭ*, rivallulŭ Oltuluĭ, maiestosulŭ Giŭ, carele şi ellŭ sparge Carpaţiĭ pentru a străbatte la noĭ din Transilvania, şi după numele căruĭ întréga Olteniă se ḑicea câte-o-dată în crisóve: «banatŭ allŭ Giĭuluĭ»[1].

«Asta e ţérra cea roditóriă,
«Asta'ĭ câmpia cea zîmbitóriă,
«Ce'nteiŭ pe dênsa holde-aurescŭ;
«Asta'ĭ ţinutulŭ de vechĭ costume,
«Care e mândru de allŭ seŭ nume,
«*Ce Oltulŭ, Giulŭ, rotindŭ în spume,*
«*Ca sentinelle illŭ ocolescŭ!*»[2]

Forma poporană actuală a acestuĭ nume este *Jiŭ* şi *Jiĭu*; forma străină, trecută în celle-l'alte limbe prin canalulŭ Germanilorŭ, este *Shyl* séŭ *Schil*; forma româna vechiă, înregistrată în urice începêndŭ de prin secolulŭ XV, este *Jilŭ* şi *Julŭ*[3], ceĭa-ce probéză că vocala de miḑŭ-locŭ, intermediară între *i* şi *u*, era *î*.

Din numele cellŭ vechĭu allŭ *Jiĭuluĭ*, neavêndŭ sonulŭ palatalŭ *j* Germaniĭ făcură *Schil*, reţinêndŭ fórte correctŭ restulŭ cuvêntuluĭ; érŭ Româniĭ, după cunnoscuta proprietate a limbeĭ nóstre, o proprietate înse despre care nu se găsesce nicĭ o urmă pênĕ la gĭumĕtatea sutimiĭ XV[4], aŭ muĭatŭ pe finalulŭ *l*: din *Jilŭ—Jiiŭ*.

De unde va fi luatŭ d. Bolliacŭ că Giulŭ este «le *Gilid* (!) des Romains»[5], nu scimŭ; probabilmente, venerabilulŭ archeologŭ confundă aci, după cumŭ o făcuseră şi alţiĭ maĭ 'nainte, Giulŭ olténŭ cu rîulŭ *Gilfil* din Iornande[6] séŭ *Gilpit* din Geografulŭ Ravennatŭ[7],

12) Ap. KARAMZIN, t. 2, nota 318: «perebredosta Dnĭepr «i poĭdosta v Olto».

13) **Chronicon Dubnitzense,** ap. PODHRADCZKY, **Chronicon Budense,** Budae, 1838, in-8, p. 320.

1) Unŭ actŭ din 1538 în VENELIN, 164: «Szerban *vel ban Zsil'ski*»

2) BOLLIACU, **Poesie naţionale,** Paris, 1857, in-8, p. 1.

3) Actŭ din 1429: «na *Juli* selo Czauri...» în VENELIN, 56; altulŭ din 1480: «da si uzmet vamu na *Jilie*», **Ibid.**, 122; etc.

4) Veḑĭ în **Archiva istorică,** III, 190, probe documentale cumŭ-că pênĕ la 1450 Româniĭ din Dacia ḑiceaŭ *urecle*, érŭ nu *ureche*, adecă nu muĭaseră încă pe *l*.

5) **Topogr. de la Roum.,** 7.

6) **De reb. Get.,** XXII.

7) **Geogr.,** IV, 14.

nebăgândŭ de sémă că acestŭ Gilfil séŭ Gilpit se afla lôngă actualele rîurĭ transcarpatine Crişŭ şi Mureşŭ[8], încâtŭ nu se potrivesce de locŭ cu Giĭulŭ nostru.

Nesciêndŭ din testurĭ cumŭ se chiăma în anticitate importantulŭ rîŭ olténŭ, nu urméză încă impossibilitatea de a n'o puté afla de aĭurĭ pe o calle sciinţifică nu maĭ puţinŭ sicură.

Metodulŭ analiticŭ cere maĭ ănteiŭ de tóte de a se cerceta după putinţă, décă sonulŭ *j* la începutulŭ *Jiuluĭ* este primordialŭ, séŭ numaĭ vechiŭ.

Cu alte cuvinte, trebuĭ să definimŭ valórea genetică a iniţialuluĭ Ж în vorba poporuluĭ românŭ; ḑicemŭ: «în vorba poporuluĭ românŭ», căcĭ limba cultă póte fără nicĭ unŭ inconveninte să'lŭ supprime cu deseverşire, înlocuindu-lŭ în maĭoritatea casurilorŭ prin *dj* (*ge*, *gi*) ca la Italianĭ[9], une-orĭ esceptionalŭ prin *ĭ* ca în *maĭu* din *majus*, séŭ prin *s* de'naintea uneĭ consóne, bună-óră *vrasbă* pentru *vrajbă*.

Tóte vorbele de origine slavică cu Ж în capŭ aŭ conservatŭ la noĭ întocmaĭ sonulŭ pe care'lŭ aŭ la Slavĭ în prototipurile lorŭ: *jórdă*, *jitniţă*, *jéle*, etc.

Acéstă ecuaţiune înse n'arŭ fi nicĭ decumŭ essactă în privinţa vorbelorŭ române provenite din alte fontâne decâtŭ acea slavică.

Dreptŭ probă, éccĕ unŭ tabellŭ:

Жugŭ, latinesce *iugum*, după cumŭ se citesce în inscripţiunĭ şi'n celle maĭ vechĭ manuscripte[10];

Жoĭ, latinesce *Jovis*;

Жosŭ, latinesce *deorsum*;

Жude, latinesce *iudex*;

Жocŭ, latinesce *joco*;

Жumĕtate, latinesce *dimidietas*;

Жune, latinesce *iuvenis*;

Жunghiŭ, latinesce *iugulum*;

Жurŭ, latinesce *iuro*;

Жale, planta *salvia*;

Жoldŭ, medianulŭ *soldum*, latinulŭ *solidum*[11];

Жeţŭ, latinesce *sessus*, în gréca bizantină σέντζος[12];

Жacŭ séŭ *jafŭ*, de unde *a jăcui* şi *a jăfui*, din medianulŭ *sac*[13];

Жubră, adecă abcesŭ, grecesce σαπρός, σαπρία, σηπεδών, dela σήπω;

Жemlă, nemţesce *Semmel*;

Жeliţă, unguresce *szellö* (citesce *sellö*);

Жemlugă, pescele *salmo*;

Жigă, la Româniĭ de peste Carpaţĭ numele *Sigismundus*;

Жigăritŭ, unguresce *szigoru* (cit. *sigoru*);

Жumalţŭ, italianesce *smalto*, nemţesce *schmelz*...

De doue orĭ avemŭ *j*=*d*, de şépte orĭ *j*=*i*, şi de ḑece orĭ *j*=*s*.

După sciinţa filologică transiţiunea luĭ *s* în *j* fiindŭ possibilă numaĭ prin intermediulŭ unuĭ *z*, astŭ-feliŭ că *smaltŭ* bună-óră a trebuitŭ ănteiŭ să devină *zmaltŭ* şi apoĭ *jmaltŭ*, se potŭ

8) IORNAND., XXII.— Cf. ZEUSS, **Die Deutschen und die Nachbarstämme,** Muenchen, 1837, in-8, p. 447-8. — Cf. SCHAFFARIK, **Slov. star.,** 408. — etc.

9) Acéstă înlocuire a luĭ *j* cu *dj* ne întîmpină în documentele române fórte vechĭ. In Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ, **actele monastiriĭ Némţŭ,** legătura 21, nr. 4 şi 7, se află în originalŭ doue crisóve moldovenescĭ, carĭ se confirmă reciprocŭ, ambele avêndŭ în vedere acellea-şĭ moşie; unulŭ din 11 martiŭ 1445 şi cellŭ-l'altŭ din 8 decembre 1453; în cellŭ ănteiŭ găsimŭ numele propriŭ: «Barbŭ *Jamărŭ*», în cellŭ allŭ douilea: «Barbŭ *Giamărŭ*.»

10) Despre analogia semi-vocaleĭ latine *j* cu samscritulŭ *y*, din care de assemenea derivă *dj* în limba zendă, veḑĭ o interessantă observaţiune a luĭ BOPP, **Grammaire des langues indo-européennes,** trad. Bréal, Paris, 1866, in-8, t. I, p. 109. — Cf. LOUMYER, **De la prononciation du Grec et du Latin,** Bruxelles, 1840, in-8; RAPP, **Physiologie der Sprache,** Stuttgard, 1836, etc.

11) ŞEULESCU, **Glossariŭ,** în **Albina Românéscă,** supplem. la nr. 11, 1845, verbo: *joldŭ*.

12) DU GANGE, **Gloss. med. graecit.,** 1356.

13) ID., **Gloss med. latin.,** v. *sacum*.

da aci treĭ urme de acéstă trecere prealabilă a luĭ *s* în *z* la Românĭ: *zacharŭ* din *saccharum*, *zerŭ* din *serum* şi *zeghe* din *sagulum*.

Inrudirea derivatuluĭ românŭ *j* la începutulŭ vorbelorŭ cu unŭ primitivŭ *s* ne agĭută a descoperi sorgintea numeluĭ topicŭ *Jilŭ*, allŭ căruĭa prototipŭ este *Sil*.

Pictet rennódă la o temă *sil* anticulŭ rîŭ *Silis* din provincia veneţiană, rîulŭ *Silarus* din Gallia Cisalpină, şi totŭ-o-dată maĭ multe ape *Sala*, *Salia* şi *Saale* din Spania şi Germania[14].

In adevĕrŭ, maĭ în tóte limbele vechĭ alle Europeĭ termenulŭ *sal*, cu formele selle regularmente scădute *sil* şi *sul*, esprimă ideia de apă.

La Celţiĭ din Irlandia verbulŭ *silim* însemnéză a curge, érŭ substantivulŭ *sal*-spumă şi mare.

Latinesce *salum* este de assemenea luciulŭ măriĭ, şi chĭarŭ valurile unuĭ fluviŭ, bună óră în versulŭ luĭ Staţiŭ:

> Amnis ut incumbens longaevi robora pontis
> Assiduis oppugnat aquis: jam saxa fatiscunt,
> Emotaeque trabes: tanto violentior ille,
> Saevit enim majore *salo*.....[15]

Latinulŭ *insula* şi germanulŭ *insel* nu sunt decâtŭ *in-sala*, adecă «în apă»[16]; totŭ precumŭ elleniculŭ νῆσος—insulă vine dela *σνα*—a curge[17], séŭ slaviculŭ *ostrovŭ*—insulă din *stru*—a curge[18].

Cu *insula* séŭ *insel* concórdă şi numele litvanŭ allŭ insuleĭ: *sala*[19], érŭ în vechĭulŭ dialectŭ stinsŭ prusso-litvanŭ *salus* însemna moĭnă séŭ baltă.[20]

Tóte acestea şi altele omogene provinŭ din radicala indo-europeă *sal* séŭ *sar*, a curge, conservată maĭ cu sémă în limba sanscrită cu o mulţime de derivate analóge: *sara*-lacŭ, *sarit*-fluviŭ, *sala* séŭ *salila*-apă etc.

Pliniŭ ni spune că Sciţiĭ numĭaŭ Silis doue marĭ rîurĭ alle lorŭ, Donulŭ în Europa şi Iaxartulŭ în Asia: «Tanain ipsum Scythae Silin vocant»[21], şi maĭ la valle: «includente flumine Iaxarte, quod Scythae Silin vocant»[22].

Şi la Sciţĭ dérŭ termenulŭ *sil* avea accepţiunea generică de *apă* séŭ de *fluviŭ*.

O dată ḑise acestea, după ce demonstrarămŭ maĭ ânteiŭ că forma cea vechiă a Giuluĭ nostru a fostŭ *Sil*, maĭ trebuĭ óre vre-unŭ commentariŭ?

Dérŭ o probă maĭ decisivă decâtŭ tóte se conservă pênĕ astă-ḑĭ în limba română.

§ 58.

CUVÊNTULU DACICU „SIL" IN LIMBA ROMANA.

Reproducemŭ din d. Ionŭ Ionescu unŭ preţiosŭ passagiŭ relativŭ la idrografia Mehedinţuluĭ:

«Trecêndŭ délulŭ séŭ culmea cea maĭ înaltă a văiĭ séŭ a lunceĭ Motruluĭ, dâmŭ peste o «mulţime de *perae carĭ se numescŭ jelţurĭ*. Satele din j e l ţ u r ĭ sunt tóte situate lôngă albiele

14) **Origines indo-européennes**, I, 139. — Cf. SCHULLER, **Siebenbuergen vor Herodot**, 100: «Unstreitig gehoert jedenfalls siebenbuergische Flussname Schyl zu den aeltesten Silis».— Cf. STEUB, **Ueber die Urbewohner Raetiens und ihren Zusammenhang mit den Etruskern**, Muenchen, 1843, in-8, p. 123: «Das Thema sul, von welchem das mehrfach vorkommende Sils, Silz, in den Urkunden Sules, Sulles und Sill, Flussname, urkundlich Sulla kommt, ist wohl ein und dasselbe mit sal.»

15) STAT., **Theb.**, lib. X, v. 867.

16) CORSSEN, I, 71: «Insula ist ausgegangen von der Wz. sar—, sal—, mit der Bedeutung fliessen; insula bedeutet also: im Fluss befindlich, im Wasser befindlich.»

17) CURTIUS, **Griech. Etym.**, 297.

18) SCHLEICHER, **Formenlehre der kirchenslawischen Sprache**, Bonn, 1852, in-8, p. 130, 136.

19) POTT, **Wurzelwoert.**, I, 732.

20) PAULI, **Preussische Studien**, în KUHN, **Beiträge zur vergleichenden Sprachforschung**, t. 7, Berlin, 1872, in-8, p. 179.

21) PLIN., **H. N.**, VI, 7.

22) **Ibid.**, V, 1, 8.

«pĕraelorŭ. In vallea dela Runcurellŭ începe unŭ jelțŭ, care se duce și dă prin luncă la «Metăssarŭ. Intre culmea Motruluĭ și lunca Metăssaruluĭ sunt văile prin carĭ trecŭ jélțu- «rile. Tóte văile și luncele sunt occupate de ogórele celle maĭ fertile alle locuitorilorŭ «din satele Miculescĭ, Tihomirŭ, Cozmănescĭ, Slăvilescĭ, Sura; érŭ la Șacŭ jelțulŭ dela «Miculescĭ dă în jelțulŭ dela Mĕtăssarŭ. Jelțulŭ dela Mĕtăssărŭ se pogóră în gĭosŭ pe «la Drăgotescĭ și se unesce cu cellŭ dela Miculescĭ. Jelțurile aceste minunate se potŭ as- «semĕna cu numeróse nervure alle uneĭ frunḑe, căcĭ nervure sunt apele cu luncele lorŭ «celle fertile. Délurile sunt coperite cu pădurĭ ce înfrumusețéză cóstele și văile prin carĭ «trecŭ jelțurile. Verdéța și activitatea vegetațiuniĭ este întreținută numaĭ de umeḑéla «jelțurilorŭ. Ce arŭ fi cândŭ apa din jelțurĭ s'arŭ scóte, și cu dênsa s'arŭ irriga lun- «cele? Arŭ fi unŭ spectacolŭ unicŭ și pe care nu l'amŭ vĕḑutŭ încă nicăirĭ, cu tóte că amŭ «căllĕtoritŭ, și încă pe gĭosŭ, numaĭ în Elveția de doue orĭ, și amŭ veḑutŭ multe și minu- «nate țerre în occidentulŭ Europeĭ ca și 'n orientŭ, și în Asia-mică, unde sunt peĭsagele celle «maĭ pittorescĭ și maĭ frumosŭ înzestrate de natură. In jelțurile din gĭudețulŭ Mehedințŭ «pe lôngă matcele lorŭ sunt și allee de copacĭ; lôngă matcă și pe albia văiĭ sunt ogóre; «la pólele délurilorŭ văilorŭ sunt situate satele cu case între liveḑĭ de prunĭ și de totŭ fe- «lĭulŭ de pomĭ roditorĭ ce mergŭ pênĕ sub sprîncéna délurilorŭ. Din dreptulŭ Metăssaruluĭ «peste délŭ se începe vallea în care sunt satele Buhurellŭ, Negomirŭ, Ursóiă, Artanŭ și «Racŭ. Apa ce trece prin acéstă valle se numesce jelțŭ și merge pênĕ la Borescĭ, unde «se împreună cu maĭ multe jelțurĭ ce vinŭ din văĭ și mergŭ tóte la Ionescĭ de se vérsă «în Giiŭ»[1].

Jelțŭ, acéstă caracteristică denumire curatŭ olténă a pĕraielorŭ, pe care în deșertŭ o vețĭ căuta în restulŭ Munteniеĭ, în Ardélŭ séŭ în Moldova, ni offeră o formă modernisată à cuvêntuluĭ.

Nu maĭ departe decâtŭ în secululŭ XVI se ḑicea încă *jilțŭ*, pe cândŭ totŭ atuncĭ Gĭulŭ sĕ chiăma *jilŭ*.

Într'unŭ crisovŭ dela Alessandru Mircea din 11 iuliŭ 1571, privitorŭ la satulŭ Turceniĭ din districtulŭ Gorgiŭ, noĭ citimŭ:

«Aŭ fostŭ datŭ eĭ cu suflletele lorŭ luĭ Zacharia și ceteĭ selle moșia în Turcenĭ *pe jilțŭ în* «*susŭ*, érŭ moșia luĭ Manĭu și Stanŭ este giumĕtatea cea *pe jilțŭ în giosŭ*»[2].

Și maĭ departe:

«Hotarulŭ să se scie *dela gura jilțuluĭ*»[3].

In acestŭ importantŭ documentŭ termenulŭ *jilțŭ* se repetă de cincĭ orĭ.

Astŭ-feliŭ vorba dacică *sil*, devenită *jilŭ* printr'o lege de preferință a fonetismuluĭ românŭ, după cumŭ amŭ vĕḑutŭ în paragrafulŭ precedinte, trăesce pênĕ 'n momentulŭ de față în Oltenia, ș'apoĭ numaĭ acollo, în deminutivulŭ *jilțŭ*, contrasŭ din *jiluțŭ* prin perderea luĭ *u* ca în *uscŭ* din *usucŭ*.

Jilŭ, rîŭ; *jilțŭ*, pĕrêŭ; éccĕ o legitimă posteritate directă a *siluluĭ* Dacilorŭ.

Și căte maĭ sunt altele, menite a se desmormênta din limba română cu încetulŭ de cătră sciința istorică, cu tóte pedecele ce-ĭ pune în calle pedantismulŭ unorŭ închipuițĭ filologĭ, carĭ înlăturéză orĭ-ce nu li se pare a fi destullŭ de *ciceronianŭ* în graĭulŭ nostru, uĭtândŭ cu naivitate că o limbă, ca și unŭ individŭ, se nasce dintr'unŭ tată și o mumă, nu dintr'unŭ fantasticŭ androginŭ.

Înainte de a trece la cellŭ-l'altŭ nume allŭ Giuluĭ, să ne oprimŭ o clipă assupra unorŭ rĭurĭ omonime.

1) **Agricult. în Mehedințŭ**, 72—73.

2) **Documentele m-riĭ Tismĕna**, legătura 40, nr. 6, în Archivulŭ Statuluĭ: «kako sut dali s's nichni duszi Zachariev i czet emu ôtczinu Turczani ôt *zsiltzu* u gor, a ôczina «Manĭulov i Stanov est pol ot *zsiltzu* u dol.»

3) **Ibid.**: «i chotarul da se znaet ot usta *zsiltsov*»...

§ 54.

UNDE A FOSTU DISTRICTULU DE JALESIU DIN SECOLULU XIV?

Unŭ pĕrîŭ numitŭ Jaleşŭ din gĭudeţulŭ Gorgiŭ se citesce degia în diploma mirciană din 1387[1], érŭ actulŭ confirmativŭ dela împĕratulŭ Sigismundŭ din 28 octobre 1429 ni spune şi maĭ lîmuritŭ că pe malulŭ acestuĭ rîuleţŭ se află satulŭ Arcaniĭ[2], care în realitate essistă acollo pênĕ astă-ḑĭ, încâtŭ nu maĭ remâne nicĭ o îndouélă că Jaleşulŭ din 1387 şi 1429 este identicŭ cu actualulŭ Jaleşŭ.

După numele acestuĭ pĕrîŭ însuşĭ districtulŭ Gorgiuluĭ în acellea-şĭ doue documente se chĭamă «gĭudeţŭ de *Jaleşŭ*».

La prima vedere se pare curiosŭ, cumŭ de s'a botezatŭ o regiune întrégă după numele unuĭ rîuleţŭ fără nicĭ o însemnĕtate, cândŭ scimŭ că nemicŭ nu póte fi maĭ secundarŭ şi maĭ terţiarŭ decâtŭ perîulŭ gorgianŭ Jaleşŭ, unŭ bietŭ affluinte allŭ pĕrîuluĭ Suhodolŭ, carele la rôndulŭ seŭ se vérsă în perîulŭ Bistriţa, tributarŭ érŏşĭ allŭ pĕrîuluĭ Tisména, totŭ din pĕrîŭ în perîŭ!

Dérŭ sunt óre maĭ respectabile perîulŭ Covurluiŭ séŭ perîulŭ Tutova, după carĭ se chĭamă doue importante districte din Moldova?

Singura obiecţiune ce ni s'arŭ puté face, este că satele Ploscina, Cireşŭ şi Leurda, menţionate în diploma sigismundiană ca făcêndŭ parte din «gĭudeţulŭ de Jaleşŭ», apparţinŭ astă-ḑĭ Mehedinţuluĭ, nu Gorgiuluĭ.

Da; înse elle se afflă anume la marginea dintre Mehedinţŭ şi Gorgiŭ, încâtŭ nu trebuĭa după secolulŭ XV decâtŭ o mică modificare administrativă pentru a le lua dela unulŭ şi a le da celluĭ-l'altŭ.

Totŭ astŭ-feliŭ satulŭ olténŭ Cumaniĭ la Dunăre nu maĭ departe decâtŭ sub Mateiŭ Bassarabŭ era documentalmente allŭ Mehedinţuluĭ[3], pe cândŭ astă-ḑĭ face parte din districtulŭ Dolgiŭ[4].

Totulŭ probéză că'n vechime districtulŭ mehedinţénŭ se întindea maĭ multŭ decâtŭ acuma dela vestŭ spre ostŭ, adecă călca peste Dolgiŭ, şi maĭ puţinŭ decâtŭ acuma dela sudŭ spre nordŭ, adecă era călcatŭ de Gorgiŭ.

Acésta se confirmă pe deplinŭ prin mappa Olteniéĭ, essecutată de către armata austriacă la începutulŭ secoluluĭ trecutŭ şi unde sunt indicate hotarele tuturorŭ districtelorŭ.[5]

Eccĕ de ce, încă o dată, «gĭudeţulŭ de *Jaleşŭ*» din epoca luĭ Mircea cellŭ Mare este Gorgiulŭ, allŭ căruĭa nume actualŭ Gor-Giŭ însémnă slavonesce «Giulŭ-de-susŭ», după cumŭ Dol-Giŭ, numele învecinatŭ allŭ districtuluĭ craĭovénŭ, vrea să ḑică totŭ slavonesce «Giulŭ-de-giosŭ».

O nouă probă din celle nenumĕrate, cumŭ-că slavisarea nomenclatureĭ a fostŭ la noĭ unŭ simplu effectŭ modernŭ allŭ influinţeĭ culturale a cirillismuluĭ, érŭ nicĭ decumŭ allŭ unuĭ vechiŭ ammestecŭ corporalŭ cu Slaviĭ!

§ 55.

ORIGINEA CUVÊNTULUI „JALEŞU".

Prima sillabă a numeluĭ *Jaleşŭ* este evidamente *sal*, cu aceĭa-şĭ raţiune cu care *Jilŭ* e *sil*, ambele numĭ offerindu-ni doue derivate collaterale din radicala ariană *sal*, a curge, din care provine accepţiunea substantivală de «rîŭ».

1) VENELIN, 10.
2) Ibid., 56.
3) **Actele monastiriĭ Tisména**, legătura 14, în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ.
4) FRUNḑ., **Dicţ. top.**, 128.
5) **Valachia cis-alutana in suos quinque districtos divisa**, în KÖLESERI, **Auraria romano-dacica**, ed. Seivert, Posonii, 1780, in-8.

Este maĭ a-nevoiă înse a limpeḑi a doua gĭumĕtate a cuvêntuluĭ «Jàl-eşŭ»: suffissulŭ *eşŭ*.

Ellŭ ne întimpină de assemenea în alte numĭ locale, ca fluviulŭ Arg-*eşŭ*, perîulŭ Bràt-*eşŭ* din Némţŭ şi lacul Bràt-*eşŭ* din Covurluiŭ, muntele Còrn-*eşŭ* din Gorgiŭ, Gò-*eşŭ* şi Bùt-*eşŭ* din Argeşŭ, Pànd-*eşŭ* din Dîmboviţa, Gùr-*eşŭ*, Bàb-*eşŭ* şi Gròt-*eşŭ* din Prahova, Spèd-*eşŭ* din Buzeŭ etc., apoĭ în numĭ personale ca Ràr-*eşŭ*, Scàſ-*eşŭ*, Pèn-*eşŭ*, Or-*eşŭ*, Vèrd-*eşŭ*, Bòld-*eşŭ*, Ràcl-*eşŭ*, Màr-*eşŭ* şi altele; în fine în vorbe ca gàl-*eşŭ*, frùnt-*eşŭ*, óch-*eşŭ*, trùp-*eşŭ*, lèn-*eşŭ* şi aşa maĭ departe, tóte cu accentulŭ pe penultima sillabă.

In limba maghiară suffissulŭ *es* (citesce *eş*) forméză regularmente adiective determinative: *egyenes*, *pénzes*, *beteges*, *részeges*, *öreges*, *nemes* etc., şi este certŭ că Unguriĭ nu l'aŭ împrumutatŭ prin vecinĕtate dela Românĭ, căcĭ ellŭ se află şi'ntr'o altă limbă finesă fórte depărtată, anume la Laponĭ[1]; dérŭ trebuĭ óre să conchidemŭ de aci vice-versa că *eşŭ* arŭ fi la noĭ totŭ-d'a-una unŭ maghiarismŭ, întocmaĭ după cumŭ *nik* este totŭ-d'a-una unŭ slavismŭ séŭ *giŭ* unŭ turcismŭ?

Cu alte cuvinte, nesce termenĭ ca «Argeşŭ» bună-óră, carĭ offeră tóte indicile uneĭ înalte vechimĭ, să fie posterióre în limba română veniriĭ Ungurilorŭ în Pannonia în secolulŭ X?

Essistă unŭ miḑŭ-locŭ decisivŭ de a respunde la acéstă întrebare.

Ca posteritate directă a Tracilorŭ, Arnăuţiĭ sunt de acella-şĭ némŭ cu Daciĭ, fără ca totuşĭ la cóstele Albanieĭ să fi lŏcuitŭ vre-o dată Unguriĭ.

Eĭ bine, în limba albanesă radicalele verbale forméză prin suffissulŭ *es*, cu accentulŭ pe penultima sillabă ca şi la Românĭ, pe cândŭ la Ungurĭ ellŭ póte fi şi pe sillaba ante-penultimă, termenĭ substantivalĭ şi adiectivalĭ ca:

mbĭeles, sĕmĕnătorŭ, dela *mbĭel*, sémĕnŭ;
mbyles, accoperişŭ, dela *mbyl*, închiăiŭ;
nemes, blăstĕmătorŭ, dela *nem*, blastemŭ;
prişes, corruptorŭ, dela *priş*, corrumpŭ;
rĭepes, callăŭ, dela *rĭep*, despoĭu;
hăpes, chiăiă, dela *hăp*, deschidŭ;
hekĭes, sufferindŭ, dela *hekĭ*, tragŭ etc.

Căte-o-dată între radicală şi suffissŭ se intercaléză o consună, ca în:

pimes, beţivŭ, dela *pi*, béŭ;
hames, măncâŭ, dela *ha*, mâncŭ;
perghĭones, spionŭ, dela *perghĭoig*, păndescŭ etc.

Une-orĭ în loculŭ consuneĭ figuréză vocala de legătură *e*, ca în:

rembees, hoţŭ, dela *remboig*, răpescŭ;
malekees, popă, dela *malekoig*, afurisescŭ;
kembees, zarafŭ, dela *kembeig*, schimbŭ;
kendees, căntăreţŭ, dela *kendeig*, cântŭ etc.

D. Hahn constată unŭ singurŭ casŭ, în care suffissulŭ *es* este secundarŭ, adecă se adaugă nu cătră o radicală verbală, ci la o temă nominală: *vendes*, pămĕntényŭ, dela *vend*, locŭ.[2]

Albanesulŭ *es* nu este decătŭ suffissulŭ arianŭ primarŭ *as*, carele în maioritatea casurilorŭ cere accentŭ pe penultima sillabă, adessea pe ultima, nicĭ o dată pe ante-penultima.

Acestŭ saffissŭ în limba samscrită forméză:

α. Numĭ abstracte neutre ca:

tàras, răpeḑicĭune, dela *tar*, a străbatte;
ràhas, taĭnă, dela *rah*, a uĭta;
çàvas, putere, dela *çu*, a mări etc.

β. Appellative neutre ca:

1) UJFALVY DE MEZÖ-KÖVESD, La Hongrie, Paris, 1872, in-8, p. 45.

2) HAHN, Alban. Stud., Gramm. 40.

çràvas, urechiă, dela *çru*, a audi;
cĭêtas, spiritŭ, dela *cit*, a cugeta;
pàyas, apă, dela *pî*, a bé etc.

γ. In dialectulŭ vedicŭ, prin trecerea accentuluĭ pe suffissŭ, adiective ca:
tarás, ĭute, dela *tar*, a străbatte;
tavás, fórte, dela *tu*, a mări;
apás, activŭ etc.

In limba litvană suffissulŭ *as* scade la *es* ca şi la Albanesĭ, maĭ lungindu-se printr'unŭ *ĭa* complementarŭ:
edesĭa, măncare, dela *ed*, a mănca;
deghesĭa, augustŭ, dela *deg*, a arde;
debesĭa, norŭ etc.

Lăssâmŭ la o parte transiţiunile suffissuluĭ *as* în limbele ellenă, latină, celtică, gotică, slavică etc., în carĭ tóte ellŭ se manifestă maĭ multŭ séŭ maĭ puţinŭ în diverse forme scădute[3].

Avemŭ acumŭ a stabili o distincţiune fórte essenţială

In limba maghiară suffissulŭ *es* este eminamente secundarŭ, unindu-se adecă numaĭ cu teme nominale.

In limba albanesă, ca şi'n tóte celle-l'alte de tulpină indo-europeă, suffissulŭ *es* este a-própe esclusivamente primarŭ, legându-se cu radicale verbale.

In limba română suffissulŭ *eşŭ* e celle maĭ de multe orĭ secundarŭ, ca în *trupeşŭ* dela *trupŭ*, *leneşŭ* dela *lene*, *corneşŭ* dela *cornŭ* etc., fiindŭ prin urmare de origine maghiară, cu atâtŭ maĭ multŭ că unele vorbe sunt identice în totalitatea composiţiuniĭ, de pildă *chipeşŭ*—*képes*; ne întimpină înse din cândŭ în cândŭ, pe de altă parte, suffissulŭ primarŭ *eşŭ* tocmaĭ în termeniĭ ceĭ maĭ vechĭ din nomenclatura topografică, de essemplu *Argeşŭ* dela o radicală *arg*, *Pandeşŭ* dela o radicală *pand* etc., carĭ tóte, departe de a presinta ce-va unguresců, denunţă o antică provenință dacică, nedifferindŭ întru nemicŭ de formaţiunile albanese cu *es*.

De acéstă din urmă natură este şi numele Jaleşuluĭ.

Jal-eşŭ correspunde din puntŭ în puntŭ samscrituluĭ *sal-as*, apă, formatŭ prin suffissulŭ *as* din radicala *sal*, a curge.

§ 56.

RIULU GILORTU

Pe lôngă *Jilŭ* séŭ *Silis* şi *Jaleşŭ* séŭ *Salas*, Oltenia maĭ are Gilortulŭ, unŭ însemnatŭ affluinte allŭ Giĭuluĭ şi'n a căruĭa primă sillabă degĭa d. Vaillant recunnoscuse pe *Jilŭ*, dérŭ s'a încurcatŭ assupra *ortuluĭ*, derivândŭ-lŭ din latinulŭ *ortus*, începutŭ.

Ca şi *Jilŭ*, acestŭ misteriosŭ *ort* póte fi descoperitŭ numaĭ într'unŭ stratŭ limbisticŭ anteriorŭ pe territoriulŭ nostru cuceririĭ romane; din fericire, graĭulŭ românŭ a conservatŭ în adevĕrŭ o vorbă, o vorbă maĭ remasă astă-ḑĭ în cânturile poporane celle maĭ archaice, care póte să ne conducă la o seriósă soluţiune, fără ca să fimŭ constrînşĭ cu d. Vaillant a face din Gilortŭ pe tatălŭ Giuluĭ: «Gilli-ortus».

Vorba în cestiune este: «*orto*-manŭ», allŭ căriĭ înţellesŭ appare fórte limpede în următorulŭ passagiŭ allŭ balladeĭ «Mieóră»:

«Şi se sfătuiră
«Pe l'appusŭ de sóre
«Ca să mi'lŭ omóre,
«Pe cellŭ Moldovénŭ,
«Că-ĭ maĭ *ortomanŭ*,
«Ş'are oĭ maĭ multe,

3) BOPP, **Gramm.**, § 931—936. — SCHLEICHER, **Compendium**, § 230. — etc.

«Multe și cornute,
«Și caĭ învĕțațĭ,
«Și cânĭ maĭ bărbațĭ ...

Séŭ în ballada «Balaurulŭ»:

«Cellŭ vitézŭ de *ortomanŭ*
»Izbĭa negrulŭ dobrogénŭ,
«Și cu pala luĭ cea nouă
«Tăia bălaurŭ în două ...»?

Orto-man se descompune în *orto* și *man*.

Man, germanulŭ *mann*, celticulŭ *mon*, sanscritulŭ *manus* și *manu*, omŭ, ne întimpină în limba română ca finalŭ acollo unde se cere a se da maĭ multă vigóre fonduluĭ espressŭ în prima parte a cuvêntuluĭ, adecă a face ideĭa maĭ *bărbată*; astŭ-feliŭ din *gogŭ*, prostŭ, *go-go-manŭ*, și maĭ prostŭ; din *hoțŭ*, banditŭ, *hoțo-manŭ*, și maĭ banditŭ; din *marghĭolŭ*, glumețŭ, italianesce *mariolia*, neogrecesce μαργιολία, *marghĭolo-manŭ*, și maĭ glumețŭ; etc.

Acella-șĭ rollŭ gĭócă în alte vorbe române finalulŭ *andru*, ellenicull ἀνδρός, din indo-europeulŭ *nara*=*anra* cu intercalarea eufonică a luĭ *d* întocmaĭ ca în francesulŭ *gen-d-re* din *gener*, samscritulŭ și zendiculŭ *nar*, celticulŭ *nerth*, sabinulŭ *nero*, albanesulŭ *nĭeri*, adecă éróșĭ omŭ séŭ bărbatŭ ca și *man*; bună-óră: *flăcăi-andru*, ce de maĭ *flăcăŭ*; *copil-andru*, ce de maĭ *copilŭ* etc., érŭ într'unŭ basmŭ poporanŭ fórte vechĭu: *seteș-andru*, ce de maĭ *setosŭ*; *chitacĭu-andru*, ce de maĭ *ĭute*; *falcășŭ-andru*, ce de maĭ *fălcosŭ*[3].

Man și *andru* n'aŭ pututŭ remâné în graiulŭ nostru decâtŭ dela Dacĭ, uniculŭ stratŭ primordialŭ peste care se suprapusese immediatŭ elementulŭ latinŭ.

Man în cuvintele române compuse fiindŭ o simplă întărire, cată dérŏ să cercetâmŭ valórea luĭ *orto*, în care se copprinde simțulŭ fundamentalŭ allŭ vorbeĭ *ortomanŭ*.

Acestŭ *orto* este cu totulŭ nedependinte de greculŭ ὀρθός, dreptŭ, a căruĭa formă dorică βορθός[4] correspunde arianuluĭ *vardha*[5], de unde anevoiă se póte deduce tema *orto*, evidamente născută, ca și *Olt* din *Alt*, dintr'unŭ prototipŭ *arta*.

Erodotŭ dice că numele cellŭ anticŭ allŭ Persilorŭ a fostŭ Ἀρταῖοι[6] și că'n limba lorŭ cuvêntulŭ *arta* însemna ce-va mare, μέγαν[7].

Lessicografulŭ Essichiŭ este și maĭ esplicitŭ.

Intr'unŭ passagiŭ ellŭ ni spune că vorba *arta* avea persianesce treĭ înțellesurĭ: mare, μέγας; luminosŭ, λαμπρός; vitézŭ: Ἀρταῖοι, οἱ ἥρωες παρὰ Πέρσαις[8].

Intr'unŭ altŭ locŭ maĭ adauge că forma *artad* însemna la Persĭ «dreptŭ»: Ἀρτάδες, οἱ δίκαιοι, ὑπὸ Μάγων[9].

Mare, luminosŭ, vitézŭ, dreptŭ, éccĕ dérŭ unŭ bogatŭ gruppŭ de accepțiunĭ alle termenuluĭ *arta* în antica limba persiană, tóte fórte apropiate de ceĭa-ce esprimaŭ Dacĭĭ prin *orto*.

Rawlinson a adunatŭ din fontâne classice următorulŭ registru de numĭ proprie medo-persice copprindêndŭ cuvêntulŭ *arta*, pe carĭ nu ĭ-a fostŭ greŭ a le esplica cu agĭutorulŭ limbeĭ zendice:

Artabardes, din *arta* și *vĕrĕto*, celebru: fórte celebru;
Artabarzanes, din *arta* și *berez*, strălucitŭ: fórte strălucitŭ;
Artachaeus, din *arta* și *hakhá*, amicŭ: fórte amicalŭ;
Artapatas, din *arta* și *paiti*, domnŭ: mare domnŭ;
Artasyras, din *arta* și *sura*, sóre: luminosŭ sóre;

1) ALEX., **Poes. popor.**, 1.
2) **Ib.**, 12.
3) SERREA, **Visulŭ luĭ Titanŭ, în Columna luĭ Traianŭ**, t. 3, p. 55.— Nu înțellegemŭ cumŭ de a pututŭ d CIPARIU, **Grammatica limbeĭ române**, Bucur., 1869, in-8, t. I, p. 350, să'șĭ închipuéscă că *andru* este o «terminațiune deminutivă», citândŭ ca essemplu pe *cățellandru*. In acestŭ cuvêntŭ numaĭ «cățellŭ» e deminutivŭ, pe cândŭ *andru*, din contra, îllŭ augmentéză, dându-ĭ accepțiunea de: ce de maĭ cățellŭ.
4) AHRENS, **De dialecto dorica**, Göttingæ, 1843, in-8, p. 48.
5) FICK, **Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen**, Göttingen, 1871, in-8, p. 184.
6) HEROD., VII, 61.
7) **Ibid.**, VI, 98.
8) HESYCH., v. *ἀρταῖοι*.
9) **Ibid.**, v. *ἀρτάδες*.— Cf. STEPHAN. BYZANT., v. *αρταια*.

Artaxerxes, din *arta* şi *khşatra,* rege: mare rege;
Artochmes, din *arta* şi *takhma,* tare: fórte tare etc.[10].

In limba zendică *arta* ni appare sub formele collaterale: *areta,* ce-va perfectŭ; *aretha,* lege; *ereta,* înaltŭ; *erethé,* dreptate; *erethwa,* adevĕratŭ etc.

Cuvêntulŭ *arethamant,* dreptŭ, legalŭ[11], reproduce pênĕ şi partea finală din allŭ nostru *ortomanŭ,* pe care'lŭ regăssimŭ de assemenea în numele propriŭ persianŭ *Artamenes.*

Din limbele eranice moderne, totŭ aci apparţinŭ arménulŭ *ardar* şi osseticulŭ *aldar* în înţellesŭ de stăpânŭ[12], érŭ Pictet reduce la aceĭaşĭ temă pe celto-irlandesulŭ *art,* nobilŭ[13], şi Curtius pe greculŭ ἄρτι, dreptŭ, pe ἀρετή, forţă, pe ἀρι în ἄριστος, cellŭ maĭ bunŭ etc.[14].

Amŭ maĭ puté menţiona pe modernulŭ persianŭ *ard,* voĭnicŭ.

Tóte acestea ne readducŭ la «orto-manulŭ» românŭ.

Orto, primitivamente *arta,* implicândŭ ideía fundamentală de ce-va bunŭ, dreptŭ şi vitézŭ totŭ-o-dată, adecă unŭ complessŭ ce s'arŭ puté traduce prin «voĭnicŭ», finalulŭ *man* vine de maĭ întăresce acéstă noţiune, astŭ-feliŭ că *orto-man* vrea să ḑică: «fórte voĭnicŭ».

Dérŭ constatându-se antica essistinţă şi nuanţele de semnificaţiune alle cuvêntuluĭ *ortŭ* conservatŭ chĭarŭ în limba română, după cumŭ constatarămŭ în acellaşĭ timpŭ totŭ în limba română cuvêntulŭ *jilŭ,* ce este óre *Gil-ortulŭ*?

Compusŭ din *sil-arta,* ellŭ însemna în limba dacică «rîŭ voĭnicŭ», unŭ epitetŭ ce i se cuvenĭa pentru natura cursuluĭ seŭ, care—după observaţiunea ingenieruluĭ Kopystyński, —«face multe şi marĭ curbăture, şi cândŭ cresce, nomolesce totŭ împregĭurŭ»[15].

§ 57.

RIULEŢULU „GIOMARTILU".

Totŭ în Oltenia se maĭ află o apă purtândŭ unŭ nume dacicŭ analogŭ cu allŭ Gilortuluĭ.

E *Gĭo-martilŭ,* unŭ pĕrîŭ ce curge prin districtele Dolgiŭ şi Romanaţĭ, versându-se în Olteţŭ.

Gĭo, adecă *Giŭ,* represintândŭ pe daciculŭ *sil,* avemŭ de lĭmuritŭ numaĭ finalulŭ *martilŭ.*

Pictet a constatatŭ essistinţa uneĭ radicale indo-europee *mart* în înţellesŭ de «vioiŭ», de unde persianulŭ *mart*—viŭ, celto-irlandesulŭ *marthaim*—a trăi şi *mart*—vaccă, latinulŭ *martes*—sderŭ, germanulŭ *marder* etc.[1]

Cuvêntulŭ *martilŭ,* identicŭ prin elemente formale cu germanulŭ *marder,* arŭ puté fi unŭ membru dacicŭ din acellaşĭ grupŭ, denotândŭ unŭ prototipŭ *martira,* din radicala *mart* şi suffissulŭ *ra.*

Perîulŭ «Gĭomartilŭ», adecă *Sil-martira,* arŭ fi în acestŭ casŭ rîŭ-vioiŭ, întocmaĭ după cumŭ Gilortulŭ, adecă *Sil-arta,* este rîŭ voĭnicŭ.

Semnificaţiunea termenuluĭ *martira* remâne înse d'o-cam-dată dubiósă, în aşteptare de a i se găssi o urmă decisivă în limba română séŭ în acea albanesă, carĭ amendoue sunt în privinţa graiuluĭ dacicŭ ceĭa-ce e coptica pentru desciffrarea ieroglifelorŭ séŭ persiana pentru monumentele zendice.

Totŭ ce se póte spune cu certitudine, este numaĭ atâta că numele pĕrîuluĭ Gĭomartilŭ copprinde în sine elementulŭ *sil*—rîŭ, şi unŭ altŭ elementŭ neprecisatŭ încă *martira*...

§ 58.

NUMELE GIULUĬ IN PTOLEMEŬ.

Numele dacicŭ allŭ Giuluĭ *Sil* nĭ-a împinsŭ pe nesimţite a cerceta nomenclatura congeneră a Jaleşuluĭ: *Salas,* a Gilortuluĭ: *Şil-arta,* şi a Gĭomartiluluĭ: *Sil-martira,* tóte în Oltenia.

10) RAWLINSON, **On the derivation and meaning of the proper names of the Medes and Persians, in History of Herodotus,** London, 1862, in-8, t. 3, p. 445.

11) JUSTI, **Handbuch der Zendsprache,** Leipzig, 1864, in-4, p. 30.

12) **Ibid.**

13) **Origines,** I, 33.

14) **Griech. Etymol.,** 317, nr. 488.

15) Ap. FRUNDESCU, **Dicţion. topogr.,** 253.

1) PICTET, **Origines,** I, 452.

Puntulŭ, la care trebuĭ să revenimŭ după acéstă lungă escursiune, este duplicitatea nominală a Giuluĭ.

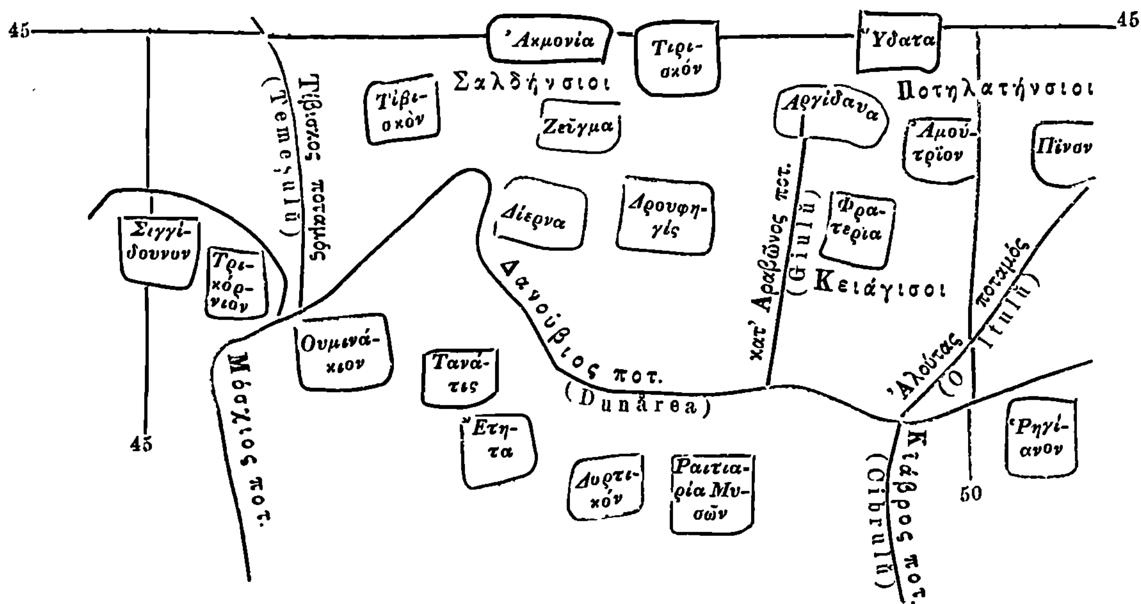
Pe lôngă *Sil*, păstratŭ în gura poporuluĭ nostru şi care cată să fi fostŭ numele părţiĭ superióre a Giuluĭ, căcĭ nu pe câmpiă, ci în regiunea muntósă se operase ammesteculŭ elementuluĭ latinŭ cu cellŭ dacicŭ dândŭ nascere naţionalităţiĭ române, acestŭ fluviŭ maĭ purta totŭ atuncĭ în porţiunea'ĭ de giosŭ unŭ altŭ nume, ce se afflă înscrisŭ peste puţinŭ după cucerirea Dacieĭ în preţiósa compilaţiune a luĭ Ptolemeŭ.

Immediatŭ spre appusŭ de Oltŭ şi immediatŭ spre resăritŭ de Temeşŭ, în maĭ multă appropiare de cellŭ ânteiŭ, geografulŭ alessandrinŭ face a se versa în Dunăre, nu departe de gura rîuluĭ Cebru de pe mallulŭ oppusŭ allŭ Bulgarieĭ, unŭ fluviŭ în care degĭa Ukkert a recunnoscutŭ pe allŭ nostru Giŭ.[1]

Ptolemeŭ, după tóte ediţiunile, îllŭ numesce Ῥαβών; dérŭ tóte manuscriptele, de altă parte, ne autorisă cu acellaşĭ dreptŭ de a citi Ἀραβών, căcĭ atâtŭ în testŭ precumŭ şi pe mappă acestŭ cuvêntŭ figuréză nedespărţitŭ de preposiţiunea elisibilă κατὰ, astŭ-feliŭ că de'naintea testuluĭ καταραβωνοςποταμου depinde dela perspicacitatea editoruluĭ de a preferi pe κατ' Ἀραβῶνος ποταμοῦ séŭ pe κατὰ Ῥαβῶνος ποταμοῦ[2], adecă: «către rîulŭ Arabŭ» séŭ «către rîulŭ Rabŭ», una din doue.

Arabŭ séŭ *Rabŭ*, orĭ-cumŭ să fie, vomŭ desbatte aĭurĭ originea şi semnificaţiunea acestuĭ nume; aci d'o cam dată ne mărginimŭ a constata că aşa se chĭamă Giulŭ în Ptolemeŭ.

Pentru a preveni în astă privinţă orĭ-ce controversă, éccĕ în fac-simile buccata olténă a Dacieĭ după codicele vatopedianŭ din secolulŭ XIII, cellŭ maĭ vechiŭ manuscriptŭ cunnoscutŭ allŭ opereĭ luĭ Ptolemeŭ :

Acollo dérŭ unde se descarcă în Dunăre, Giulŭ se chiămă *Arabŭ* séŭ *Rabŭ*, numele ce'ĭ dederă probabilmente învecinaţiĭ Misĭ de lôngă Ῥαιτιαρία Μυσῶν, făcêndu-lŭ apoĭ cunnoscutŭ

1) **Geogr.**, III, 2, p. 603: «Rhabon=Schyll». — KATANCSICH, **De Istro**, 47, crede că e Mureşulŭ, uĭtândŭ că acesta nicĭ în Dunăre nu se vérsă, nicĭ între Oltŭ şi Temeşŭ nu curge, nicĭ apróрe de gura Cibruluĭ nu se affă, treĭ condiţiunĭ essenţiale pe carĭ tóte le satisface Giulŭ.

2) **Géographie de Ptolémée**, ed. Sewastianoff, Paris, 1867 in-4 maj., p. XXXIII şi LXXVIII.

Grecilorŭ, prin intermediulŭ cărora va fi agĭunsŭ pênĕ la Ptolemeŭ; maĭ încollo în munțĭ acestŭ fluviŭ se ḑicea *Silŭ*, transmittêndu-se cuvêntulŭ prin moștenire dela Dacĭ la Românĭ și persistândŭ pênĕ 'n ḑillele nóstre.

§ 59.

CONCLUSIUNEA DESPRE FLUVIELE BINOME DIN MUNTENIA.

In paragrafiĭ precedințĭ ne-amŭ încredințatŭ că:

1. Dunărea din vechimea cea maĭ cănuntă a purtatŭ doue numĭ: *Ister* dela gură pênĕ la Oltŭ, adecă în regiunea cămpénă, și *Danubius* dela Oltŭ în susŭ, unde'șĭ sparge lôngă Orșova unŭ drumŭ între Balcanŭ și Carpațĭ;
2. Oltulŭ avusese érŏșĭ doue numĭ: *Maris* pe șessŭ și *Alta* în munțĭ;
3. Giulŭ de assemenea se chiăma *Arab* séŭ *Rab* în partea'ĭ inferióră, pe cândŭ locuitoriĭ zoneĭ de susŭ îllŭ cunnosceaŭ sub numele de *Sil*;
4. In fine, după ce demonstraserămŭ maĭ de'nainte că Argeșulŭ se numĭa *Marisca* pe cămpiă, amŭ arătatŭ apoĭ în trécĕtŭ anticitatea celluĭ-l'altŭ nume allŭ seŭ *Argas*, assupra căruĭa vomŭ avé a vorbi pe largŭ maĭ departe în monografia urbilorŭ și carele nu încăpea aiurĭ decătŭ la cursulŭ superiorŭ allŭ acestuĭ fluviŭ.

Ister-Danubius, *Maris-Alta*, *Arab-Sil*, *Marisca-Argas*, éccĕ dérŭ o bogată binomitate fluvială, din care înse Româniĭ nu cunnoscŭ decătŭ numile celle curatŭ muntóse: *Dunăre* și nu Istru, *Oltŭ* și nu Maris, *Giŭ* și nu Arab, *Argeșŭ* și nu Marisca; ceĭa-ce probézã încă o dată că naționalitatea nóstră se născuse esclusivamente pe plaiŭ, de unde s'a pogorîtŭ pe șessŭ cu multŭ maĭ tărḑiŭ, avêndŭ degĭa o limbă formată.

Față cu acestŭ tabellŭ binominalŭ se maĭ nasce o nouă întrebare.

Affară de Dunăre, care apparține așa ḑicêndŭ Europeĭ întregĭ, celle-l'alte treĭ fluvie alle nóstre căte cu doue numĭ, Oltulŭ, Giulŭ și Argeșulŭ, se află tóte în giumĕtatea cea occidentală a Țerreĭ-Românescĭ.

De ce óre să nu fi fostŭ totŭ așa de binome rîurile ce-va maĭ orientale, maĭ cu sémă Dîmbovița și Ialomița?

Problema fiindŭ dintre celle maĭ interessante, suntemŭ datorĭ a-ĭ accorda unŭ momentŭ de attențiune.

§ 60.

DE UNDE ȘI PÊNĔ UNDE AU LOCUITU SLAVII IN MUNTENIA.

Rîulŭ cellŭ mare *Dîmbovița*, rîulețulŭ *Dîmbovnicŭ* ce se vérsă în Néslovŭ, perîulŭ *Dîmbŭ* din Prahova și perîulŭ *Dumbrăvenĭ* din Tutova, tóte derivă din tema slavică *dîmb*, avêndŭ semnificațiunea de stegĭarŭ, de unde limba română are *dumbravă* (quercetum, Eichenwald) și *dumbravnicŭ* (melissophyllum, Waldmelisse)[1].

Totŭ de acollo maĭ avemŭ noĭ *dîmbŭ* (collis, Hügel), căcĭ verbulŭ *dubiti* séŭ *dîmbiti* însémnă la Slavĭ a sta în susŭ, *erectum stare*, ceĭa-ce se applică d'o potrivă cătră unŭ arbore și cătră o movilă[2].

Lăssândŭ înse la o parte accepțiunile celle secundare, vorba *dîmb* esprimă în tóte dialectele slavice, vechĭ și noue, ideĭa principală de *stegĭarŭ*.

D. Bolliacŭ ḑice într'unŭ articolŭ:

«Pentru ce *apele verḑĭ* alle Dîmboviței se chĭamă *Dîmbovița*, vorŭ spune-o norocițiĭ generațiunilorŭ viitóre»[3].

Fără a aștepta mórtea generațiuniĭ presințĭ, noĭ vomŭ respunde de pe acumŭ venerabiluluĭ nostru archeologŭ, că apele celle verḑĭ alle Dîmboviței se chĭamă Dîmbovița tocmaĭ

1) **Lexicon Budanum**, 200.

2) MIKLOSICH, **Lexic.**, 190.
3) **Tĕrgoviștea, în Columna luĭ Traianŭ**, t. 3, p. 301.

pentru că Slavilorŭ de pe la începutulŭ evuluĭ mediŭ, ca şi d-luĭ Bolliacŭ maĭ dĕ-ună-ḑĭ, elle se păruseră *verḑĭ*.

Dîmboviţa se descompune în treĭ părţĭ constitutive egalmente slavice:

1. Radicala *dîmb*, stegiarŭ;

2. Desininţa adiectivală *va*: dîmbo-va, prin care cuvêntulŭ ĭea înţellesulŭ de «a stegĭarului“, adecă «fóiă de stegĭarŭ»;

3. Suffissulŭ *iţa*, generalmente deminutivŭ, aci totuşĭ semnalândŭ numaĭ substantivarea adiectivuluĭ *Dîmbova*, ca şi'n o mulţime de alte casurĭ de numĭ proprie locale, cullese de d. Miklosich[4].

Dîmboviţa cea verde, după cumŭ o numesce d. Bolliacŭ, nu este filologicesce altŭ ce-va decâtŭ o «fóiă de stegiarŭ», érŭ nicĭ decumŭ unŭ Messia allŭ generaţiunilorŭ viitóre, séŭ vr'o imaginară vorbă latină *Ambaevites*, «doue viţe», după cumŭ îşĭ închipuĭa unŭ respectabilŭ filo-românŭ[5].

Să trecemŭ la Ialomiţa.

D. Bolliacŭ, pe care ni place a'lŭ cita de câte orĭ este în gĭocŭ observaţiunea esterióră a lucrurilorŭ, ni spune:

«Cine póte ḑice că Ialomiţa nu este cea maĭ *galbenă* gârlă ce avemŭ în ţérra nóstră?»[6].

D-sea retăcesce înse cândŭ esse din familiara sferă a impressiunilorŭ de pe natură, adăugândŭ că arŭ fi cititŭ în nesce crisóve de pe la 1600 chĭarŭ numele de *Galbena* şi că însă-şĭ vorba Ialomiţă arŭ deriva din γιαλὸ doricŭ(!) şi din *mita*, «galbenŭ într'unŭ dialectŭ celtŭ»(?).

D-sea retăcesce, căcĭ:

1. In istoriă nu se vorbesce cu «foĭlletândŭ prin chrisóve gâssescŭ» după cumŭ se esprimă d-sea, ci se indică datulŭ cronologicŭ allŭ documentuluĭ şi loculŭ numerotatŭ unde se află;

2. Nu numaĭ pe la 1600 acestŭ rîŭ purta actualulŭ seŭ nume, dérŭ încă la 1387, într'unŭ crisovŭ allŭ monastiriĭ Nucetulŭ, unde Mircea cellŭ Mare dăruesce călugĕrilorŭ tóte bălţile pênĕ la gura *Jalomiţeĭ*: «dori do ustïe *Jalovnitzi*»[7];

3. Dacă Ialomiţa s'a născutŭ dintr'o închipuită limbă mixtă celto-dorică din anticitatea cea maĭ depărtată, apoĭ uricariĭ românĭ de pe la 1600, carĭ nu scieaŭ nicĭ doricesce, nicĭ cu atâtŭ maĭ puţinŭ celticesce, cumŭ óre să fi pututŭ ghici atâtŭ de bine că acea construcţiune verbală vrea să ḑică «Galbenă»?

Astŭ-felĭu, din tótă teoria d-luĭ Bolliacŭ numaĭ culórea *galbenă* a Ialomiţeĭ remâne în picĭóre, rîurile differindŭ în adevĕrŭ adessea prin nuanţe, fie din causa compuneriĭ geologice relative a albielorŭ, fie din a diverseĭ nature séŭ dispositiunĭ a malurilorŭ, fie din a materialuluĭ de alluviune ce carră.

Noĭ amŭ veḑutŭ maĭ susŭ că Dîmboviţa, deşi verde, totuşĭ nu s'a numitŭ *verde*, ci numaĭ prin associaţiune de idee cu verdéţă s'a ḑisŭ «fóiă de stegĭarŭ.»

Totŭ aşa Ialomiţa, în locŭ de a se ḑice *galbenă*, şĭ-a căpĕtatŭ unŭ nume după o altă proprietate a sea maĭ pronunţată, care póte să fie cu *gălbenéţă* într'o relaţiune fórte indirectă.

Décă popórele arŭ chiăma tóte rîurile lorŭ numaĭ d'a-dreptulŭ după culóre, vocabularulŭ idrograficŭ arŭ trebui să fie fórte scurtŭ, de óră-ce numĕrulŭ culorilorŭ propriŭ ḑise este de totŭ mărginitŭ.

Forma cea correctă a numeluĭ Ialomiţă, pe care amŭ vĕḑut'o în diploma mareluĭ Mircea, nu este cu *m*, ci cu *v*: «Ialoviţa ҌЪ

4) **Die slavischen Ortsnamen aus Appellativen**, Wien, 1872. in-4, p. 22: «Das Suffix itza tritt an Substantiva und «an Adjectiva; im ersteren Falle bildet es Deminutiva; im «letzteren substantiviert es.» Probe de a doua speciă: Belitza, Blatnitza, Borovnitza, Brankovnitza, Brestovitza, Breznitza etc., între carĭ Dubovitza, Dubstitza, Dubnitza, Dubovitza, de aceĭa-şĭ radicală cu Dîmboviţa.

5) VAILLANT, I, 86.

6) Supra nota 3.

7) **Actele m-riĭ Cozia**, legătura nr. 40, în Archivulŭ Statuluĭ din Bucurescĭ.

N din crisovulŭ mircianŭ: «Ialov-*ni*ţa», provine din facultatea limbeĭ slavice de a adăuga acestŭ sonŭ cătră suffissulŭ *iţa* séŭ de a'lŭ supprime, purŭ şi simplu după consideraţiunĭ momentane de eufonia.[8]

Cu primitivulŭ *v* Ialomiţa ne întimpină degia în scriitoriĭ bizantinĭ din secoliĭ VII şi VIII după Cristŭ

Teofilactŭ Simocatta, mortŭ pe la annulŭ 640, o numesce Ἠλιβακία.[9]

Călugĕrulŭ Teofanŭ Cronografulŭ, născutŭ pe la annulŭ 784: Ἰλβακία.[10]

Schaffarik transcrie ambele aceste grecisme prin *Jlovace*[11] şi traduce însu-şĭ numele, ca şi allŭ nostru Şincaĭ[12], prin Ialomiţă.

Noĭ credemŭ că o transcripţiune maĭ adecuată din Ἠλιβακία şi Ἰλβακία este *Jalovka*.

In adevĕrŭ, aşa se ḑice Ialomiţa şi în cronica maghĭară a luĭ Iónŭ de Kikullew din secolulŭ XIV.[13]

Suffissele *iţa* şi *ka* fiindŭ perfectamente ecivalinţĭ în limba slavică, maĭ allesŭ în numĭ proprie locale, Dîmboviţa se chiăma une-orĭ şi ea Dîmbovca.[14]

Elementulŭ materialŭ allŭ cuvêntuluĭ fiindŭ determinatŭ, să ne 'ntrebămŭ acuma: ce vrea să ḑică *Jaloviţa* séŭ *Jalovca?*

Ceĭa-ce caracteriză regiunea propriŭ ḑisă a Ialomiţeĭ nóstre, după cumŭ amŭ indicat'o degia în parte vorbindŭ despre bordeie, este o pustietate mlăscinósă şi neroditóre, unŭ felĭu de Sahara a Dacieĭ.

Descriêndŭ sub annulŭ 590 espediţiunea Bizantinuluĭ Priscŭ contra Slavilorŭ dela Ialomiţa, Teofilactŭ ḑice:

«Dândŭ peste *mlascine*, Greciĭ s'aŭ încurcatŭ într'unŭ pericolŭ estremŭ, încătŭ tótă oştirea «arŭ fi peritŭ, décă tribunulŭ Alessandru nu reuşĭa s'o scóţă cu grabă din acelle *locurĭ băl-* «*tóse şi noroióse*.»[15]

Bizantiniĭ trecuseră atuncĭ Dunărea la puntulŭ numitŭ actualmente Vadulŭ-oiĭ, de óră-ce Teofilactŭ ni spune că maĭ îndată eĭ aŭ şi sossitŭ la Ialomiţa, ceĭa-ce e peste putinţă la orĭ-ce altă trecĕtóre danubiană, căcĭ immediatŭ maĭ susŭ numeróse insule desfacŭ Istrulŭ în maĭ multe ramure, érŭ immediatŭ maĭ gĭosŭ se întrepune între ellŭ şi Ialomiţa uriaşulŭ braţŭ dunărénŭ Borcea.

Peste câţĭ-va annĭ Greciĭ trecŭ Dunărea într'unŭ altŭ locŭ cu multŭ maĭ spre appusŭ, anume unde-va între Turtucaĭu şi Silistria, căcĭ Teofilactŭ ni arétă că era departe de Ialomiţă; şi apoĭ mergêndŭ înainte spre acestŭ rîŭ, eĭ nemerescŭ —ḑice scriitorulŭ bizantinŭ— «peste nesce *locurĭ fără apă*, retăcindŭ vr'o treĭ ḑille.»[16]

Teofanŭ şi traducĕtorulŭ seŭ latinŭ Anastasiŭ Bibliotecarulŭ, care trăia pe la annulŭ 850, sunt nu maĭ puţinŭ espliciţĭ assupra natureĭ fisice a spaţiuluĭ intermediarŭ dintre Dunăre şi Ialomiţa: «*arida inaquosaque loca*.»[17]

Eĭ bine, acéstă sterilitate a ţerreĭ ialomiţane de gĭurŭ în gĭurŭ trebuĭa să fi isbitŭ pe Slavĭ maĭ multŭ decâtŭ chĭarŭ culórea galbenă, care impressionase atâtŭ de multŭ pe d. Bolliacŭ.

S'arŭ puté ḑice, ce'ĭ dreptŭ, că ideia de *galbenŭ,* frunḑă *galbenă,* faţă *galbenă,* nu e fără legătură cu ideia de *sterilitate;* noĭ totuşĭ suntemŭ dispuşĭ a crede că la formaţiunea numeluĭ Ialomiţeĭ acéstă poetică associaţiune n'a gĭucatŭ maĭ nicĭ unŭ rollŭ.

8) DOBROWSKY, **Institutiones linguae slavicae**, Vindobonae, 1822, in-8, p. 307: «Aliqua pro *itza* amant *nitza*: «pievnitza, kormitelnitza, chranitelnitza etc»

9) **Historia,** rec Bekkerus, Bonnae, 1734, in-8, p. 257, 279.

10) **Chronographia,** rec. Classen, Bonnae, 1839, in-8, t. 1, p. 425.— Cf. ibid. ANASTASIUS, **Historia ecclesiastica,** t. 2, p. 129.

11) **Slow. Staroz.,** 567,568.

12) **Cron.,** I, 116. — Şincaĭ adduce numaĭ pe Teofanŭ, nu şi pe Teofilactŭ, carele înse acesta este maĭ importantŭ.

13) In **Chronicon Budense,** 329: «cum exercitu predicto «fluvium *Iloncha*, ubi fortalicia et propugnacula erant per «Vlachos firmata, potenter expugnando pertransiens».— In paleografia latină *n* şi *u* scriêndu-se în acella-şĭ modŭ, avemŭ totŭ dreptulŭ de a correge *Iloncha* în *Iloucha*.

14) **Ibid.:** «*Domboycha*».— Cf. MICLOSICH, **Die slav. Ortsnamen,** p. 19, § 7, şi p. 22, § 20.

15) THEOPHYL, lib. VI, cap. 8.—Cf. STRITTER, II, 58.

16) **Ib,** VII, 5.

17) THEOPHAN, t I, p. 426; t. 2, p. 129.

Orĭ-cumŭ să fie, este certŭ că *sterilitatea* predomnesce în casulŭ de façă assupra *gălbenellei*.

Adiectivulŭ *ialov*, de unde *ialoviţa* şi *ialovka*, ca şi *dîmboviţa* şi *dîmbovka* din *dîmb*, doue forme substantivale ecivalinţĭ, însémnă în tóte dialectele slavice: *aridŭ, sterpŭ, neroditorŭ*, fie vaccă, fie câmpŭ, fie óiă, fie arbure.[18]

Ialomiţa, care scaldă îndeşertŭ profilulŭ vastuluĭ baraganŭ fără să'lŭ pótă fertilisa, este fluviulŭ cellŭ maĭ sterpŭ allŭ Românieĭ.

Amŭ demonstratŭ că Dîmboviţa cea verde şi Ialomiţa cea galbenă sunt nesce numĭ eminamente slavice, pe carĭ Românulŭ nu le-arŭ puté traduce decâtŭ prin *Fóiă-de-stegĭarŭ* şi *Stérpă*.

Vomŭ vorbi aĭurĭ despre Prahova, Ilfovŭ, Cricovŭ şi celle-l'alte rîurĭ secundare, tóte nu maĭ puţinŭ slavice prin nomenclatură şi tóte în pătratulŭ câmpénŭ orientalŭ allŭ Munteniei.

Aci este loculŭ de a constata atâta că, de cândŭ essistă Dacia, Slaviĭ, ca elementŭ compactŭ, n'aŭ lŏcuitŭ nicĭ o dată şi nicĭ o dată n'aŭ fostŭ în stare de a pĕtrunde în Ţérra-Românéscă decâtŭ numaĭ şi numaĭ în porţiunea territorială copprinsă între Dîmboviţa şi Ialomiţa, agĭungêndŭ spre appusŭ pênĕ la Argeşulŭ de gĭosŭ şi întinḑêndu-se spre resăritŭ dincollo de Buzeŭ.

Despre Moldova noĭ nu vorbimŭ aice.

Oltenia şi munţiĭ dela Muscellŭ pênĕ la Vrancea aŭ fostŭ pururea vergure de orĭ-ce impoporare slavică.

Teofilactŭ şi Teofanŭ, scriitorĭ de cea maĭ înaltă autoritate, cellŭ ânteiŭ fiindŭ contimpurénŭ evinemintelorŭ şi cellŭ allŭ douilea basându-se pe memorie sincronice, mărginescŭ în modulŭ cellŭ maĭ decisivŭ *Slavonia* dela Istru, din secolulŭ eĭ de apogeŭ, într'o sferă ce-va în stânga şi ce-va în drépta de Ialomiţa, nu maĭ încollo.

O mărturiă totŭ atâtŭ de preţiósă o găssimŭ în Bizantinulŭ Menandru, unŭ scriitorŭ éröşĭ contimpurénŭ evinemintelorŭ, carele ni spune sub annulŭ 581 că hanulŭ Avarilorŭ, ce lŏcuĭaŭ atuncĭ în partea occidentală a Temeşianeĭ, fiindŭ irritatŭ pe Slavĭ din causa refusuluĭ lorŭ de a-ĭ plăti unŭ tributŭ, trece Dunărea din Ungaria în Serbia, păşesce prin tótă Bulgaria pênĕ la Dobrogia, aci trece din noŭ Dunărea, naturalmente unde-va între Brăila şi Silistria ca liniă correspunḑĕtóre littoraluluĭ dobrogianŭ, şi apoĭ prédă ţérra slavică, adecă presmele Ialomiţeĭ, ca şi 'n Teofilactŭ séŭ în Teofanŭ.[19]

Décă Slaviĭ arŭ fi lŏcuitŭ în Oltenia séŭ măcarŭ puţinŭ spre appusŭ de Argeşŭ, óre nu era absurdŭ din partea Avarilorŭ de a veni să 'ĭ caute tocmaĭ prin Dobrogea, pe cândŭ nu aveaŭ, ca uniĭ ce domnĭaŭ în Temeşiana, decâtŭ să trécă Dunărea pe la Severinŭ séŭ pe la Măgurelle, orĭ să vină pe uscatŭ prin Vêrcĭorova?

Este dérŭ învederatŭ că în secoliĭ VI, VII şi VIII possessiunile slavice în Dacia nu se întindeaŭ spre occidinte maĭ departe de Dîmboviţa, érŭ centrulŭ puteriĭ lorŭ, unde venĭaŭ să-ĭ isbéscă successivamente Greciĭ şi Avariĭ, era în vecinĕtatea Ialomiţeĭ.

Nicĭ unŭ poporŭ slavicŭ n'a lŏcuitŭ vre-o dată în Dacia spre appusŭ de Argeşŭ, şi maĭ cu sémă în Oltenia; nicĭ unŭ poporŭ slavicŭ, affară dóră de câte unŭ isolatŭ săteleţŭ serbŭ séŭ bulgarŭ, colonisatŭ de peste Dunăre şi adăpostitŭ sub deplina dominaţiune a elementuluĭ românŭ, ş'apoĭ chĭarŭ acésta cu multŭ maĭ încóce de secolulŭ VIII.

Străbăttuţĭ pe pămêntulŭ românescŭ cam între anniĭ 300-400 după Cristŭ, căcĭ prima menţiune despre stabilirea lorŭ la noĭ se afflă în Cesariŭ, fratele sântuluĭ Gregoriŭ Teologulŭ, adecă unŭ scriitorŭ din secolulŭ IV[20], Slaviĭ occupară aci territoriulŭ totŭ-d'a-una cellŭ

18) KARADZICZ, **Lex. serb.**, 246, ad voces *Jalovitza* şi *Jalovka*.—MIKLOSICH, **Lex. Palaeosl.**, 1145, verbo *Jalow*. — PFUHL, **Lausitzisch-Wendisches Wörterbuch**, Budissin, 1866, in-8, p. 230: «Ialowy, unfruchtbar, gelt.» — etc.

19) MENANDER, ap. STRITTER, II, 48.

20) **Bibliotheca Patrum**, Lugduni, 1677, in-f, t. 5, p. 773.— Acéstă importantă communicaţiune o datorescŭ reposatuluĭ meŭ părinte A. HASDEU, trămittêndu-mĭ-o la 1870 în urma publicăriĭ studiuluĭ meŭ: **Limba slavică la Românĭ** în ḑiarulŭ **Traianŭ**.

maĭ puținŭ lŏcuitŭ din causa acellorŭ omorîtóre condițiunĭ climaterice, pe carĭ noĭ le descriseserămŭ maĭ susŭ din diverse punturĭ de vedere.

Cumŭ-că la venire eĭ nu gässiseră între Buzeŭ și Dîmbovița maĭ pe nimenĭ, nemerindŭ într'unŭ felĭu de pustiŭ, dovédă este, între celle-l'alte, că n'a fostŭ cine să li spună nicĭ încaĭ numirile celle vechĭ alle localitățilorŭ; numirĭ ce se transmittŭ generalmente fără nicĭ o modificare din poporŭ în poporŭ și din ginte în ginte, maĭ allesŭ în privința fluvielorŭ, alle cărora mallurĭ sunt maĭ totŭ-d'a-una și maĭ pretutindenĭ celle maĭ lŏcuite, astŭ-felĭu că peste miĭ de annĭ *Pyretos* allŭ luĭ Erodotŭ este totŭ *Prutŭ*, *Alutus* allŭ luĭ Nævius este totŭ *Oltŭ* etc.

Din Teofilactŭ, din Iornande,[21] din impĕratulŭ Mauriciŭ[22] și din alte fontâne mediane, pe carĭ nu aci este pentru noĭ loculŭ de a le cita, ne încredințămŭ că spre nordŭ dominațiunea Slavilorŭ în Țérra-Românéscă, adecă în regiunea Ialomițeĭ cu o cóstă la Dîmbovița și o cóstă peste apa Buzeuluĭ, nu maĭ multŭ decâtŭ atâta, se întindea în susŭ pênĕ la zóna pădurilorŭ, prin urmare pênĕ la brîulŭ territorialŭ intermediarŭ între pólele Carpaților și Dunăre.

Toțĭ pênĕ la unulŭ caracterisândŭ locuința danubiană a Slavilorŭ prin *mlascine și pădurĭ,* și absolutamente neminĭ prin *pădurĭ și munțĭ*, așa dérŭ este în cestiune laturea cea *mlascino-pădurósă* pe care o cânta din vecinĕtate Ovidiŭ:

> Non avis obloquitur silvis nisi si qua remotis,
> Aequoreas rauco gutture potat aquas.[23]

Pădurile celle depărtate în miḑŭ-loculŭ bălților sălcie, despre carĭ vorbesce aci poetulŭ, nu eraŭ în Dobrogĭa, nu numaĭ pentru că nĭ-o spune termenulŭ *remotae,* dérŭ și pentru că acollo nu se gässĭaŭ nicĭ arborĭ isolațĭ, necumŭ pădurĭ:

> Poma negat regio: nec haberet Acontius in quo
> Scriberet hic dominae verba legenda suae;
> Aspiceres *nudos sine fronde, sine arbore campos!*[24]

Celle doue versurĭ din Ovidiŭ se referă la aceĭa-șĭ parte de locŭ, pe care noĭ o vĕḑuserămŭ descrisă în Teofilactŭ, Teofanŭ, impĕratulŭ Mauriciŭ etc.

Este țérra ialomițénă.

Pe timpulŭ luĭ Augustŭ, în véculŭ de miḑŭ-locŭ, astă-ḑĭ, ea nu s'a schimbatŭ nicĭ o dată.

Trăgêndŭ acumŭ pe chartă o liniă dela Brăila prin Buzeŭ și Ploiescĭ pênĕ la Tergoviște, apoĭ dela Tergoviște prin Bucurescĭ pênĕ la Oltenița séŭ Căllărașŭ, și 'n fine de aci pe Dunăre éroșĭ pênĕ la Brăila, ni putemŭ forma o imagine approssimativă a *Slavonieĭ* danubiane dintre secoliĭ V-VIII; notândŭ înse bine că pe acestŭ spațiŭ dessimea elementuluĭ slavicŭ era fórte disproporționată, avêndŭ *maximum* la gura Ialomițeĭ și scăḑêndŭ din ce în ce maĭ multŭ în mĕsura depărtăriĭ de acollo.

Pe câtŭ este de certŭ că Slaviĭ aŭ botezatŭ la noĭ Dîmbovița și Ialomița de'mpreună cu celle-l'alte rîurĭ maĭ micĭ din porțiunea ost-sudică a Țerreĭ-Românescĭ: Prahova, Ilfovŭ, Cricovŭ, Telégenŭ, Milcovŭ etc.; pe câtŭ este de certŭ că, la așeḑarea lorŭ în morbifica regiune a mlascinelorŭ danubiane, eĭ o gässiseră aprópe pustiă; totŭ pe atâta e de certŭ că străbuniĭ nostri începuseră anume în urma Slavilorŭ, descinḑêndŭ din munțiĭ Olteniei și aĭ Muscelluluĭ, a înainta gradatŭ în acéstă direcțiune, dândŭ la fie-ce passŭ peste nesce numirĭ locale slavice degia înrădĕcinate, pe carĭ le-aŭ și adoptatŭ în cea maĭ mare parte. Intêmplată în urma luĭ Teofilactŭ, Menandru, Iornande, Mauriciŭ și a cellorŭ-l'alte fon-

[21]) De reb. Get., V; «Hi paludes silvasque pro civitatibus habent». —

[22]) Strategicum, XI, 5.

[23]) Pont., III, 1.

[24]) Trist., III, 10.

tâne istorice de pênĕ la 650, mişcarea Românilorŭ spre Ialomiţa se póte fissa cu destulă precisiune în intervallulŭ secundeĭ gĭumĕtăţĭ a seculuĭ VII, adecă vr'o cincĭ sute de annĭ şi maĭ bine după întrarea legionarilorŭ luĭ Traĭanŭ în muntósa lature appusénă a Dacieĭ.

Pênĕ atuncĭ strămoşiĭ nostri nu se întĕlniseră nicăirĭ şi nu aveaŭ unde să se întĕlnéscă nicăirĭ cu elementulŭ slavicŭ, carele se ferĭa pururea de plaĭu, urcându-se în regiunĭ delurόse dóră în casurĭ de forţă maioră, cândŭ strîmtoratŭ de pretutindenĭ nu avea încotro să apuce; pe cândŭ din contra naţionalitatea română, antică odraslă alpo-pireneică, se ferĭa pururea de câmpiă, pogorîndu-se de nevoiă în şessŭ numaĭ şi numaĭ cândŭ nicĭ într'unŭ feliŭ nu putea să încapă la munte.

Este încă o applicaţiune a legiĭ istorice de *influinţă territorială postumă,* pe care noĭ amŭ desbăttut'o pe largŭ vorbindŭ despre differinţa dintre Geţĭ şi Dacĭ.

Să trecemŭ acumŭ la apele oltene, prin carĭ vomŭ închiăia idrografia munténă din epoca luĭ Ovidiŭ.

§ 61.

LIMBA DACICĂ, LIMBA SLAVICĂ ŞI LIMBA ROMÂNĂ.

Primulŭ rîŭ interiorŭ, pe care l'aŭ cunnoscutŭ Romaniĭ descăllecândŭ pe territoriulŭ Munteniеĭ, a fostŭ rîuleţulŭ Cerna, la hotarulŭ între Temeşiana şi Oltenia.

In epigrafia daco-romană din epoca colonisăriĭ şi maĭ încóce numele acesteĭ ape, care este de o importanţă idrografică atâtŭ de mică, gĭócă unŭ rollŭ fórte însemnatŭ din causa staţiuniĭ militare omonime, unde însuşĭ cuceritorulŭ Dacieĭ stabilise o coloniă latină.

D. Laurianŭ resumă în următorulŭ passagiŭ indicaţiunile anticităţiĭ assupra Cerneĭ:

«Ruinele acesteĭ cetăţĭ romane sunt în ânghiulŭ de către nord-vestŭ cellŭ formatŭ de «Dunăre şi de rîulŭ Cerna, care se vérsă într'însa sub 40°8', 44°4''. Fundamentele castellu-«luĭ formézа unŭ pătratŭ a căruĭ liniă parallelă cu Dunărea face 120, cea-l'altă parallelă «cu Cerna 100 de paşĭ. Dérŭ cetatea trebuĭ să se fi întinsŭ cu multŭ maĭ departe «prin acéstă valle. Urme de zidŭ, affară de fundamentele castelluluĭ, se maĭ vĕdŭ în deo-«sebite locurĭ. Cărămidele şi cimentulŭ nu lassă nicĭ o îndoiinţă assupra romanităţiĭ ace-«storŭ ruine. Famósă fu în vechime astă cetate ca o coloniă fundată chĭarŭ de împĕra-«tulŭ Traĭanŭ: in Dacia quoque *Zernensium* colonia a Divo Traiano deducta iuris Ita-«lici est, ḑice iurisconsultulŭ Ulpianŭ. Inscripţiunea cea luată de Caryophilus din băile Er-«culane face dintr'însa o staţiune militară: expraefectus Legionis V stationis *Ziernensis*. Tab-«lele cerate spunŭ şi de unŭ Gioue Cernénŭ: Artemidorus Apollonis Magister Collegii «Jovis *Cerneni*. Aicĭ era a doua trecĕtóre peste Dunăre din Mesia în Dacia. Posiţiunea geo-«grafică a loculuĭ acestuĭa e dreptŭ însemnată şi de Ptolemeŭ, care'lŭ numesce *Dierna*, şi «de Tabla Peutingeriană, care'lŭ numesce *Zierna*».[1]

Décă vomŭ rectifica că'n inscripţiunea dela Mehadia este *Zsier*nensis, érŭ nu *Zier*nensis[2], schiţa d-luĭ Laurianŭ va fi correctă.

Aşa derŏ rîuleţulŭ Cerna din Oltenia şi Temeşiana se numĭa astŭ-felĭu deġia în epoca Dacilorŭ.

Dérŭ cuvêntulŭ *Cerna* este totŭ ce póte fi maĭ slavicŭ! esclamă panslavistiĭ[3].

Decĭ—închiăiă dênşiĭ—Daciĭ aŭ fostŭ Slavĭ.

S'a pré grăbitŭ conclusiunea.

Este dreptŭ că'n tóte dialectele slavice vorba *czern, czarn, czorn,* însémnă *negru.*

[1]) LAURIANU, **Istriana**, în **Magaz. ist.**, II, 119—121.

[2]) KATANCSICH, **Tab. Peut.**, I, 373.— **Geogr, epigraph.**, II, 233, 294, 312,

[3]) SCHAFFARIK, **Abk. d. Slaw.**, 177 — CZERTKOV, **O pereselenii thrakiĭskich plemen za Dunaĭ,** Moskva, 1851, in-8, passim. — KATANCSICH, **Tab. Peuting.**, etc

E dreptŭ nu maĭ puţinŭ că numele rîuleţuluĭ *Cerna* se traduce romănesce prin «Neră», adecă *négră*, bună-óră în admirabila balladă poporană despre Erculénŭ:

Pe malŭ se opresce,
Cu *Cerna* grăesce:
„*Neră* limpeḍiă,
«Stăĭ de'mĭ spune mie etc.» [4]

Cu tóte astea, înainte de a risca o soluţiune istoriculŭ este datorŭ a lua tóte mesurele pentru a nu se poticni cumŭ-va peste periculosulŭ: «post hoc, ergo propter hoc».

Limba dacică fiindŭ de aceĭaşĭ tulpină indo-europeă ca şi graĭurile germanŭ, grecŭ, latinŭ, persianŭ, slavicŭ etc., óre nu se póte întěmpla fórte ĭesne că o ḍicere óre-care să fie commună sub aceĭaşĭ formă la doue séŭ maĭ multe din aceste vere-primare, după cumŭ *nasum* latinŭ nu se deosebesce de *nase* germanŭ şi de *nas* samscritŭ?

Possibilitatea uneĭ assemenĭ coincidinţe fiindŭ necontestabilă, vine acumŭ o a doua cestiune.

Deşi forma dacică arŭ puté să fie pe deplinŭ aceĭa-şĭ cu forma slavică, fără ca să urmeze de aci că Daciĭ aŭ fostŭ Slavĭ, totuşĭ ambele forme sunt elle óre în realitate aşa de perfectamente identice, după cumŭ o pretindŭ slavistiĭ?

Să vedemŭ.

La Slavĭ predomnesce sonulŭ palatulŭ *cz*, adecă *cĭ*, pe care numaĭ Serbiĭ l'aŭ redusŭ la sibillantulŭ *tz*.

Acestŭ elementŭ foneticŭ nu ni appare de locŭ în numele dacicŭ allŭ Cerneĭ, alle căruĭa forme în monumente sunt:

1. In Ptolemeŭ: Δίερνα;
2. Pe Tabla Peutingeriană: *Tierna*;
3. In inscripţiunea dela Mehadia: *Tsierna*;
4. La Ulpianŭ: *Zerna*.

Apoĭ localităţĭ învecinate cu acellaşĭ nume, fie pe mallulŭ danubianŭ sudicŭ după uniĭ, fie după alţiĭ chĭarŭ în Oltenia actuală:

5. In «Notitia Dignitatum», faţă cu versarea Cerneĭ în Dunăre: Trans-*diernis*;
6. Totŭ acollo, o altă staţiune în apropiare: *Zernes* [5];
7. In Procopiŭ: Ζέρνης [6].

Cerna din table cerate, citată de d. Laurianŭ, se apropiă de *Tsierna* din inscripţiunea dela Mehadia séŭ de *Tierna* de pe Tabla Peutingeriană, confundându-se *c* cu *t*, întocmaĭ precumŭ în cursulŭ evuluĭ mediŭ scribiĭ puneaŭ «nacio» séŭ «oracio» în locŭ de «na*t*io» séŭ «ora*t*io».

Să classificâmŭ acumŭ celle şépte forme de maĭ susŭ.

Duoe din elle sunt cu dentala *d*: *Dierna*.

Una cu dentala *t*: *Tierna*.

Forma cu *z*: *Zerna* séŭ *Zernes*, repeţită de treĭ orĭ, adecă cea maĭ respăndită, este unŭ evidinte romănismŭ din *Dierna*, unŭ provincialismŭ daco-romanŭ ca şi'n *zi* din *dies*, *zece* din *decem* (ital. *diece*), *zeŭ* din *deus* (franc. *dieu*) etc.

Forma cu *ts*: *Tsierna*, întrebuinţată numaĭ într'unŭ rôndŭ, este érŏşĭ o proprietate a dialectuluĭ latinŭ din Dacia în locŭ de *Tierna*, ca şi'n *tséra* din *terra*, *tsin* din *teneo*, *tserm* din *terminus*, *tses* din *texo*, *tsévă* din *tibia* etc.

Frecuenţa formeĭ *Zerna* îndemnase pe uniĭ [7] a o lua dreptŭ primitivă, căutându-ĭ apoĭ originea în slaviculŭ *z'rno*, care însemnéză sîmbure, şi uĭtândŭ doue lucrurĭ essenţiale:

[4]) ALEXANDRI, **Poesie populare**, ed 2, p. 14.
[5]) BÖCKING, I, 108—9.
[6]) **De aedif.**, IV, 6.
[7]) SULZER, **Gesch. d. trans. Dac.**, I, 141.

1. Nicĭ o localitate slavică nu s'a numitŭ nicăirĭ şi nicĭ o dată după *z'rno*[8], ideĭa de sîmbure fiindŭ fórte depărtată de orĭ-ce representaţiune topică, maĭ allesŭ în privinţa uneĭ ape;

2. Vorba slavică *z'rno* provine dintr'unŭ *garna*, de unde decurgŭ assemenea latinulŭ *granum*, germanulŭ *kern* etc.[9], încâtŭ sonulŭ *z* în *z'rno* este derivatŭ din *g* şi fără nicĭ o legătură cu *d* séŭ *t*.

Astŭ-feliŭ, lăssândŭ la o parte forma înduoĭósă *Cerna* din table cerate, celle-l'alte şésse se reducŭ la doue, carĭ ambele provinŭ dintr'una singură:

1. Forma primitivă cu o dentală, fie *d* séŭ *t*: *Dierna* séŭ *Tierna;*

2. Forma derivată din cea primitivă, distingêndu-se printr'o sibillantă, fie *z* séŭ *ţ*: *Zerna* séŭ *Tsierna.*

Ca resultatŭ dobândimŭ că prototipulŭ, prin urmare forma cea dacică, anterióră celleĭ romane, necumŭ celleĭ slavice, se caracterisa printr'o dentală, érŭ nicĭ decumŭ printr'o palatală.

Dérŭ puşĭ între doue dentale, nu cumŭ-va amŭ puté allege dintre elle pe cea maĭ correctă?

Dacĭĭ ḑiceaŭ eĭ óre *Dierna* séŭ *Tierna?*

Se scie că limbeĭ latine îĭ plăcea a schimba pe *d* în *t*, maĭ allesŭ cândŭ cellŭ ânteiŭ precede de aprópe pe unŭ *r*[10].

In acestŭ chipŭ este degia o probabilitate despre latinismulŭ formeĭ *Tierna*, remănêndŭ pe séma Dacilorŭ *Dierna.*

Essistă înse unŭ miḑŭ-locŭ de a demonstra acésta într'unŭ modŭ irrecusabilŭ.

In preţiósa glossă antică assupra botaniceĭ luĭ Dioscoridŭ, noĭ găssimŭ că «veratrum *nigrum*», o varietate de elleborŭ remarcabilă prin negréţa rădĕcineĭ şi chĭarŭ a foilorŭ, se numĭa în limba dacică «pro*diorna*»: προδίορνα[11].

Éccĕ dérŏ daciculŭ *diorna* séŭ *dierna* correspunḑêndŭ litteralmente cu latinulŭ *nigrum*; ḑicemŭ *diorna* séŭ *dierna*, ca şi slavonesce *czorna* şi *czerna*, ca şi latinesce *vorsus* şi *versus* etc., séŭ după cumŭ şi la noĭ Bucurescenĭĭ facŭ *picere* din *pictorŭ.*

Cătŭ pentru prima sillabă *pro*, ea derivă evidamente din aceĭaşĭ radicală de unde aŭ provenitŭ maĭ multe numirĭ indo-europee de vegetale, bună-óră celticulŭ *peur*—érbă, arménulŭ *perk*—fructŭ, persianulŭ *pârî* etc.;[12] o radicală fórte respăndită, de óră-ce o aŭ şi limbele semitice, de essemplu ebraiculŭ *prî*—rodŭ, siriaculŭ *piro* şi altele; o radicală pe care o găsimŭ nu maĭ puţinŭ la vechiĭ Egiptenĭ sub forma de *pir* cu accepţiunea generală de vegetaţiune[13].

Daciculŭ *pro-diorna* esprimă ideĭa de o *plantă-négră.*

Amŭ arrĕtatŭ că spiritulŭ dialectuluĭ daco-romanŭ cere trecerea luĭ *di* în *z*, adecă din *diorna*—*zorna*, de unde *zărnă.*

Eĭ bine, planta «solanum *nigrum*», care în tóte limbele neo-latine pórtă epitetulŭ de *négră* din causa culoriĭ fructelorŭ selle: francesesce *morelle*, italianesce *morella*, anglesesce *morel*, spaniolesce *yerba mora*, tóte acestea dela μαῦρος, negru, érŭ nemţesce *Nachtschatten* séŭ «umbră de nópte», se chĭamă romănesce *zărnă*, unŭ termenŭ botanicŭ cunnoscutŭ pretutindenĭ în întréga Dacĭă, pênĕ şi la Romănĭĭ de peste Nistru[14].

8) MIKLOSICH, **Ortsnamen**, 11—12.

9) FICK, **Vergl. Wörterb.**, 517.

10) QUINTIL., I, 4: »Quare minus mirum, si in vetustis o«peribus urbis nostrae, et celebribus templis legantur Ale«xanter et Cassantra».

11) In unele manuscripte se citesce *προδίαρνα*, veḑĭ GRIMM, **Gesch. d. deutschen Spr.**, 808.

12) PICTET, I, passim.

13) BRUGSCH, **Hieroglyphisch-demotisches Wörterbuch**, Leipzig, 1868, in-8, t 2, p 478: «*Pir*, se rapportant aux plantes embrasse les idées de pousser, germiner, croître, végétation qui se renouvelle etc.»

14) **Lexic. Budan.**, 770 — Cf. MEIER, **Opisanie Oczakovskiia zemlie**, Petersburg, 1794, in-8, p. 135: «po moldavski *syrn*—solanum nigrum.»

In Oltenia, după cumŭ ne assicură d. Dr. Demetrescu-Severénu, acestŭ cuvêntŭ se aude lungitŭ în *zărnotă*, cu accentulŭ pe prima sillabă; érŭ în Transsilvania, după d. Barcianu, ellŭ essistă sub doue forme collaterale: *zîrnă* şi *zirmŭ*.[15]

Este înse şi maĭ remarcabilŭ că în unele locurĭ Românií íllŭ pronunţă nesibillatŭ: *dărnă*,[16] ceĭa-ce reproduce din punctŭ în punctŭ prototipulŭ dacicŭ *δίορνα*.

Totŭ în privinţa plantelorŭ, limba nóstră possedă vorba «a se zărni», pe care d. Pontbriant o traduce prin «se rabougrir, s'étioler»,[17] nemţesce «sich verkrüppeln, dünn aufschiessen, sich entfärben.»[18]

Cândŭ o plantă se etioléză, Românulŭ ḑice că ea *se zărnesce*.

«Etiolarea uneĭ plante — ni spune Littré — este o consecinţă a cresceriĭ sélle *într'unŭ locŭ obscurŭ séŭ puţinŭ luminatŭ*.»[19]

Astŭ-feliŭ *zărnirea* correspunde litteralmente cu «întunecarea» planteĭ.

Zărnă şi *zărnire* provinŭ dérŭ în limba română egalmente din dacicŭlŭ *δίορνα* cu accepţiune de *negru*.

Să mergemŭ maĭ departe.

Intr'unŭ cântecŭ poporanŭ cam obscenŭ, pe care negreşitŭ că nu'lŭ putemŭ reproduce, vorba *zărnă* servesce ca refrenŭ la adressa pĕruluĭ *negru*.

In limbagĭulŭ mocanilorŭ oiţele *negre* se numescŭ *zărne*...

Maĭ avemŭ ce-va.

Dela cuvêntulŭ dacicŭ *diorna* séŭ *dierna* românisatŭ în *zărnă*, remasŭ pênĕ astă-ḑĭ în poporŭ sub acéstă archaică formă daco-romană şi cu înţellesulŭ seŭ propriŭ de *negru*, s'aŭ născutŭ la noĭ o mulţime de numĭ topice.

In Ardélŭ, fără a fi cercetatŭ nomenclatura localităţilorŭ maĭ mĕnunte, este marelĕ satŭ *Zărnescĭ* cellŭ cu fabrica de hârtiă şi muntele *Zărne* în Secuime.

In România danubiană avemŭ satulŭ *Zărnescĭ* din Argeşŭ, satulŭ *Zărnescĭ* din Covurluiŭ, satulŭ *Zărnescĭ* din Cahulŭ şi doue sate *Zărnescĭ* din Buzeŭ, din carĭ unulŭ forméză o singură commună cu satulŭ *Cernătescĭ*, adecă doue cătune învecinate, ambele *negre*, dérŭ unulŭ daco-romanesce şi cellŭ-l'altŭ degia refăcutŭ slavonesce.[20]

In districtulŭ Putna sunt doue pêraĭe: *Zărna*-mare şi *Zărna*-mică. carĭ aŭ scăpatŭ ca prin minune de a fi şi elle *cernisate* ca surorile lorŭ din Oltenia.[21]

Forma patronimică *Zărnescĭ* presuppune neapĕratŭ, ca poreclă a fundatoruluĭ, pe câte unŭ *Zărnă*, adecă ceĭa-ce Româniĭ maĭ adessea ḑiceaŭ *Negrilă* şi ceĭa-ce Slaviĭ numescŭ *Czernat*.

In adevĕrŭ, noĭ deschidemŭ într'unŭ norocŭ o collecţiune de documente, şi dămŭ în secolulŭ XVI peste unŭ «popă *Zărnă*.»[22]

Din passŭ în passŭ, vedeţĭ câtŭ de departe se întinde pe territoriulŭ nostru posteritatea cuvêntuluĭ dacicŭ *diorna*, formândŭ epitete ca allŭ pĕruluĭ *negru* séŭ allŭ oiţelorŭ *negre*, termenĭ botanicĭ generalĭ şi specialĭ, numĭ locale, porecle personale...

Dentala curatŭ dacică *d* din *Dierna* séŭ *Diorna*, şi chĭarŭ sibillantulŭ daco-romanŭ *z* din *Zărna*, sunt fórte depărtate de palatalulŭ slavicŭ *cz* în *Czerna*.

15) BARCIANU, **Rumänisch-Deutsches Wörterbuch**, Hermannstadt, 1868, in-8, p. 295.

16) BARONZI, **Limba română şi tradiţiunile eĭ**, Braila, 1872, in-8, p 132: „*dîrnă*, solanum nigrum."

17) PONTBRIANT, **Dicţionară româno-francesă**, Bucur., 1862, in-8, p. 791.

18) BARCIANU, **op. cit.**, 294.

19) LITTRÉ et ROBIN, **Dict. de médecine**, Paris, 1873, in-8, p. 564: „Etiolé, se dit d'une plante qui, ayant crû dans un endroit obscur ou peu éclairé, n'a fourni que des pousses grêles etc."

20) FRUNḌESCU, **Dict. top.**, ad voces.

21) I. IONESCU, **Agricultura din Putna**, Buccuresci, 1860, in-8, p. 45.

22) **Archiva Istor.**, I, 1, p. 35. — Dela Românĭ acestŭ nume a trecutŭ şi la vecinii nostri Serbĭ, unde se dă înse numaĭ femeielorŭ. Veḑĭ KARADZICS, **Lex.**, 314, v. *Zrna*.

Acéstă depărtare devine cu atâtŭ maĭ palpabilă, cu câtŭ se scie că la Slavĭ *cz* represintă în genere pe unŭ *k*[23], érŭ *czern* allŭ lorŭ maĭ speciă nu este decâtŭ o formă maĭ nouă din *kersna*, care se regăssesce în vechiulŭ dialectŭ prusso-litvanŭ: *kirsna* — negru, respundêndŭ essactamente samscrituluĭ *krĭşna* — negru.[24]

Dacĭculŭ *diorna*, pe de altă parte, e de aceĭa-şĭ origine cu samscritulŭ *dhyama*, care însemnéză orĭ-ce lucru sumbru.[25]

Compusŭ din *dhi* în simţŭ de întunecare şi din cuvêntulŭ *varna* — culóre, pe care şi limba latină l'a redusŭ la *orna*[26], *diorna* esprimă ideia de «întunecată culóre», ceia-ce se ḑice nemţesce «dunkelfarbig.»

Intre dacicululŭ *diorna* contrasŭ din *dhivarna* şi între slaviculŭ *czern* contrasŭ din *kersna*, unde 'ĭ óre vre-o picătură de înrudire?

Ce se maĭ face déro cu imaginarulŭ slavismŭ allŭ Dacilorŭ, pescuitŭ cu entusiasmŭ din rîuleţulŭ Cerna?

Să se observe că daciculŭ *diorna* s'a păstratŭ nu numaĭ la Românĭ în *zărnă*, dérŭ şi la Albanesĭ în cuvêntulŭ *dore*, săracŭ, nenorocitŭ, propriamente negru,[27] printr'o associaţiune de idee între nefericire şi întunecare, ca în latinulŭ *ater* — negru pe lôngă *atri dies* — ḑille de sărăciă séŭ de nenorocire.

Albanesulŭ *diore*, maĭ correctŭ *diorre*, contrasŭ din *dhivarna* cu assimilarea nasaleĭ, probéză că termenulŭ *diorna* a fostŭ nu numaĭ dacicŭ, ci communŭ tuturorŭ popórelorŭ de viţă tracică de pe ambiĭ ţermĭ aĭ Dunăriĭ.

Maĭ pe scurtŭ, contra aşteptăriĭ slavofililorŭ, tocmaĭ rîuleţulŭ Cerna dintre Oltenia şi Temeşiana demonstră, maĭ bine ca orĭ-ce altŭ, că Dacĭĭ n'aŭ fostŭ Slavĭ.

Dacica *Dierna* séŭ *Diorna*, daco-romana *Zărnă*, «colonia *Zern*ensium» după cumŭ îĭ ḑicea iurisconsultulŭ Ulpianŭ în seculŭ III, s'a pututŭ metamorfosa în *Czerna* abia între anniĭ 1000 — 1300, după ce se întrodusese la străbuniĭ nostri abecedarulŭ şi liturgia luĭ Cirillŭ.

Totŭ atuncĭ şi totŭ în Oltenia cată să se fi prefăcutŭ din *Zărnă* în *Czerna* o altă apă cu multŭ maĭ voluminósă, deşi maĭ puţinŭ celebră, anume rîulŭ Cerna, affluintele Olteţuluĭ în districtulŭ Vâlcea.

Assemenĭ modificărĭ eraŭ cu atâtŭ maĭ uşóre, cu câtŭ înţellesulŭ de *negru* allŭ vorbeĭ *zărn ĭ*, după cumŭ vĕḑurămŭ, nicĭ pênĕ astă-ḑĭ nu s'a perdutŭ din limba română, astŭ-feliŭ că moda slavofilă a părinţilorŭ nostri din evulŭ mediŭ sciea fórte bine că *zărna* şi *czerna* însémnă totŭ una.

Unŭ essemplu analogŭ de slavisare este cuvêntulŭ «sudeţŭ», prin care crisóvele slavo-române înlocuĭaŭ termenulŭ curatŭ latinescŭ «gĭudeţŭ.»

Slavonesce *sud* însemnândŭ gĭudecată, *sudatz* după dialectulŭ serbŭ — gĭudecătorŭ, schimbarea uneĭ singure iniţiale metamorfosă d'o-dată în apparinţă pe «gĭudeţŭ» într'unŭ slavismŭ, întocmaĭ ca şi schimbarea luĭ *z* în *cz* în numele «Zărna», deşi în realitate între latinulŭ *judicium* şi slaviculŭ *sud* nu essistă nicĭ o legătură, cellŭ ânteiŭ fiindŭ o contracţiune din *jus-dicere*, cellŭ-l'altŭ referindu-se la samscritulŭ *çudh*, a purifica.

Printr'o assemenea procedură rîuleţulŭ *Zărna* fiindŭ slavisatŭ în *Czerna*, nu maĭ era greŭ de a slavisa allăturĭ cu ellŭ unŭ altŭ perîŭ, numindu-lŭ prin antitesă *Biela*, adecă «albă«....

23) SCHLEICHER, **Compendium**, § 182.
24) POTT, **Etymol. Forsch.**, ed. 2, II, part. 1, 263. — FICK, **op. cit.**, 38.
25) FICK, 104.
26) CURTIUS, **Griech. Etym.**, 245.
27) HAHN, **Alban. Stud.**, Lex. 30.

§ 62.

ORIGINEA SLAVISMELORU IN TOPOGRAFIA ROMÂNA.

In seculolŭ de façă, cândŭ ne copleşise d'o dată furia gallomană, fie-care *Radu* vroïa să fie *Rodolphe*, érŭ reposatulŭ Assaki mersese pĕnĕ a ḑice că cetatea *Némţŭ* este «la forteresse de *Saint-Germain*» [1], şi dintr'unŭ pĕrîŭ *a-luĭ-Martinŭ* făcea «*Lamartine*».[2]

Totuşĭ francesismulŭ a avutŭ o vĕlfă abia de câţĭ-va annĭ, fără a fi câtu-şĭ de puţinŭ limbă ecclesiastică şi officială a ţerreĭ, pe cândŭ acţiunea slavismuluĭ fusese la noĭ secolară la curte şi'n biserică.

Unŭ rîuleţŭ învecinatŭ cu Cerna ni póte servi ca essemplulŭ cellŭ maĭ nemeritŭ, în ce chipŭ nu numaĭ se desfiguraŭ numile assemĕnate în sonŭ cu celle slavice, dérŭ se traduceaŭ pe de'ntregulŭ chiarŭ nesce terminĭ aĭ nostri cu totulŭ differiţĭ din puntulŭ de vedere foneticŭ.

Arborulŭ *plopŭ* (populus) a datŭ nascere la o mulţime de numĭ topice în România: *Plopană*, *Plopanŭ*, *Plopenĭ*, *Plopescĭ*, *Plopĭ*, *Plopiţŭ*, *Plopuşorŭ* etc.

Mehedinţulŭ maĭ în specià possedă unu munte *Plopĭ* aprópe de hotarŭ, unŭ satŭ *Plopĭ* în plassa Dumbravă, totŭ pe acollo unŭ altŭ munte *Plopĭ* şi unŭ pĕrîŭ *Plopĭ* în plassa Ocolŭ. [3]

Plopulŭ slavonesce se chĭamă *topol*.

Éccĕ déro că din celle multe *plopane* alle Mehedinţuluĭ, cellŭ puţinŭ una trebuïa să se *topoliseze* în urma seculuĭ IX, şi acéstă sórte, ba tocmaĭ în aceĭa-şĭ plassă unde essistă unŭ pĕrîŭ *Plopĭ*, a avut'o anume pittorescullŭ rîuleţŭ ce se vérsă în Dunăre lôngă Cerneţŭ şi pe care degĭa în crisóvele dintre 1350—1400 noĭ îllŭ citimŭ sub botezulŭ slavicŭ de *Topolniţă*.

In cursŭ de şépte secolĭ de cirillismŭ officialŭ şi ecclesiasticŭ în România pênĕ la Mateiŭ Bassarabŭ şi Basiliŭ Lupulŭ, fără să fi fostŭ nevoiă de vre-o intervenire etnografică din partea Slavilorŭ, ci curatŭ numaĭ pe callea culturală, a fostŭ destullŭ timpŭ pentru a applica acéstă procedură de traducţiune maĭ peste tótă întinderea Dacieĭ.

Slaviĭ puteaŭ să locuéscă în China séŭ în Brasilia, şi totuşĭ noĭ, graţiă unuĭ altoïu de cultură cirillică, să ne slavisămŭ mereŭ pe ţermiĭ Dunăriĭ; după cumŭ Roma era de-multŭ mórtă ca naţionalitate, pe cândŭ latinisarea nu înceta de a lucra, prin religiune şi legislaţiune, pênĕ'n fundulŭ Britannieĭ.

Slavofiliĭ, în locŭ de a se accăţa de numirile slavice din România, arŭ fi trebuitŭ să studieze propria lorŭ topografiă; Schaffarik maĭ cu deosebire, trăindŭ şi scriêndŭ în Praga, nu avea decâtŭ să arunce ochiĭ împregiuru'ĭ pentru ca să se fi convinsŭ că *moda*, fără nicĭ unŭ ammestecŭ directŭ cu străiniĭ, póte să înstrăineze o mare parte din nomenclatura uneĭ ţerre.

Boemia este plină de *Löwenberg*, *Rosenberg*, *Sternberg*, *Riesenburg*, *Lichtenburg*, *Schwamberg*, *Riesenberg*, *Waldek*, *Wartenberg*, *Waldstein*, *Falkenstein* etc., fiindŭ că fundatoriĭ acestorŭ localităţĭ, maĭ toţĭ de pe la annulŭ 1200, deşi eraŭ Cehĭ curaţĭ fără nicĭ o picătură de sânge teutonicŭ, totuşĭ — ḑice marele istoriografŭ boemŭ Palacky — lĭ-a plăcutŭ să-şĭ boteze proprietăţile lorŭ nemţesce. [4]

1) **Nouvelles historiques de la Moldo-Roumanie**, Iassy, 1859, in-8, t. 1, p. 84.

2) **Ibid.**, 37.

3) FRUNDESCU, **Dict. top.**, 263.

4) „So nannten die Brüder Jaroslaw und Hawel, die „Söhne Marquard's, des Castellans von Teschen, die von „ihnen um's J. 1241 erbaute Burg *Löwenberg* (jetzt Lämberg), da sie einen Löwen im Wappen führten; Wok, „der Sohn und Enkel zweier Witek von Prcic, deren „Wappen eine Rose war, baute zwischen 1241 und 1246 „die Burg Rosenberg. Zdislaw, ein Sohn des Diwiss von

Sculatu-s'a vre-unŭ Germanŭ ca să strige că Cehiĭ sunt pe gĭumĕtate Nemţĭ?

Pe la 1203 Boemiĭ snopescŭ cumplitŭ într'o băttăllia o armată germană.

Cine era hatmanŭ slavŭ?

Beneşŭ *Herrmann.* [5]

Cellŭ maĭ vitézŭ patriotŭ boemŭ, carele cu măcĭuca în mână striga în luptă: «mórte, mórte Saşilorŭ!» purta o poreclă eminamente germană.

După cumŭ Boemulŭ Beneşŭ Herrmann nu era Némţŭ, totŭ aşa n'aŭ fostŭ la noĭ Slavĭ Dragomiriĭ, Vladislaviĭ, Bogdaniĭ, Golesciĭ, Gradiştenîĭ, Vladoianiĭ, Socoliĭ etc.

Avemŭ de'naintea nóstră codicele giudiciarŭ, scrisŭ pe la annulŭ 1500 pentru usulŭ tribunalelorŭ Boemieĭ de către professorulŭ universităţiĭ din Praga Victorinŭ de Wszehrd.

Acollo ne isbescŭ la fie-care pagină nesce numĭ locale şi personale ca acestea: Wilim de *Pernstein*, Ian de *Schellenberg*, Put *Szwihowski de Riesenberg*, Bohuslaw *Hasisteinsky* (adecă: *Hasenstein-ski*), Wilim de *Tallmberg*, Ian de *Herrstein*, Pawel de *Jenstein*, Benesz de *Waitmille*, Burian *Linhart* de *Gutstein*, Alsza de *Klinstein*, Boszko de *Kunstadt*, Ctibor de *Cimburg*, Dobrohost de *Ronsberg*, Jan *Hilburg de Wrzesowic*, Wilim *Ilburg de Mszeny*, Hynek de *Wisemburg*, etc. etc. etc. [6]

Acella-şĭ codice, atâtŭ de teutomanŭ în privinţa onomastică, manifestă totuşĭ pe faţă o pază estremă contra intrusiuniĭ etnografice a elementuluĭ germanŭ prin următorulŭ energicŭ passagiŭ: «*Numaĭ Boemulŭ de origine boemă, nicĭ o dată Némţulŭ* «séŭ altŭ străinŭ, vorŭ occupa *după lege* funcţiunile ţerreĭ *pênĕ şi celle maĭ de gĭosŭ...*» [7]

«Sub Venceslaŭ I (936—967) — ḑice archeologulŭ boemŭ Wocel — limba şi «obiceiele germane întrândŭ în graţiă la curtea regéscă din Praga, o parte dintre «nobilĭ începuse din modă a germanisa numile proprietăţilorŭ lorŭ.« [8]

„Boemiĭ—spune celebrulŭ istoricŭ şi legistŭ slavŭ Macieiowski — se germanisaŭ «prin teutonomania regilorŭ şi a aristocraţieĭ, cărora li plăcea a face chĭarŭ versurĭ «nemţesce.» [9]

Să punemŭ acumŭ într'o cumpênă germanismulŭ Boemieĭ în comparaţiune cu slavismulŭ Românieĭ, şi resultatulŭ o să fie strivitorŭ pentru pretensiunile luĭ Katancsich, Schaffarik, Czertkov, Lelewel, Venelin şi alle scóleĭ lorŭ.

In adevĕrŭ, ce vedemŭ?

In Boemia, cultura teutonă lucră numaĭ prin *modă*; şi totuşĭ, întrodusă pe la 950, după treĭ secolĭ de o acţiune fórte *intrerupta* ea ni appare în culme pe la 1250.

In România, cultura slavică se încuĭbéză prin *modă*, prin *officiŭ*, prin *ecclesiă* totŭ-d'o-dată; ş'apoĭ lucrarea'ĭ, fiindŭ *legală*, este de o natură *permaninte*.

In Boemia simţulŭ de conservaţiune naţională merge pênĕ la escluderea orĭ-căruĭ străinŭ, şi *maĭ allesŭ a orĭ-căruĭ Germanŭ*, dela orĭ-ce influinţă cătŭ de mică séŭ cătŭ de indirectă assupra affacerilorŭ statuluĭ.

„Diwiszow, königl. Hofmarschalls im J. 1224, erbaute im „J. 1242 die Burg *Sternberg*. Boresz, der Sohn Bohu- „slaw's, Enkel Slawek's von Osek, nahm den Nahmen „von *Riesenburg* an, nach der gleichnamigen, unweit des „Stiftes Osek erbauten Burg. Smil, der Sohn Heinrichs „von Zittau, Burggrafen von Budissin, gab sich seit 1246 „aus gleichem Grunde den Namen von *Lichtenberg* Die- „selbe Veranlassung hatten auch die etwas später urkund- „lich auftauchenden Namen von *Schwamberg*, *Riesenberg*, „*Waldek*, *Wartenberg*, *Waldstein*, *Falkenstein* u. dgl. m., „*da der rein böhmische Ursprung dieser Familien aufs* „*Strengste nachgewiesen werden kann.*" — Veḑĭ PALACKY, **Gesch. v. Böhmen**, t. 2, I, p. 101, apud WOCEL, **Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde**, Prag, 1845, in-8, p. 105.

5) **Rukopis zelenohorsky a kralodvorsky**, ed. Korzinek, Jindrzichove Hradce, 1864, in-8, p. 41.

6) VIKT. ZE WSZEHRD, **O pràwiech a súdiech i o dskach zemê czeskê**, Praha, 1841, in-8, passim.

7) **Ibid.**, p. 121: „prawy przirozeny Czech, ne Nêmec „nebo jiny cizozemec, neb toliko w zsàdny urzàd zemsky „od najwyszszieho azs do najnizsszieho urzadu zsàdny ci- „zozemec nemà wsazen a przijat byti podlé pràw."

8) **Op. cit.**, 105.

9) **Pamietniki o dziejach Slowian**, Petersburg, 1839, in-8, t. 2, p. 96.

In Romănia, deşi unŭ Alessandru cellŭ Bunŭ nu permittea străinilorŭ a ţiné taverne în Sucéva; [10] deşi unŭ Mihaiŭ cellŭ Vitézŭ, uĭtândŭ că tocmaĭ atuncĭ mâna'ĭ dréptă în consiliulŭ princiarŭ era Greculŭ Mihalcea, dechĭara că nicĭ unŭ Grecŭ nu va occupa vre-o funcţiune în ţérră; [11] totuşĭ toleranţa de faptŭ, nu numaĭ religiósă, dérŭ şi curatŭ politică, pentru totŭ feliulŭ de străinĭ, maĭ cu deosebire înse pentru ceĭ ortodossĭ, întru cătŭ eĭ venĭaŭ pe nesimţite unulŭ căte unulŭ, a fostŭ pururea nemărginită, [12] érŭ cancellaria domnéscă maĭ allesŭ, logofeţĭ şi uricarĭ, eraŭ celle maĭ de multe orĭ Serbĭ séŭ Bulgarĭ.

Faţă cu unŭ assemenea bilanţŭ, cată să mărturimŭ că territoriulŭ nostru, după *şépte secolĭ* de cuadrupla pressiune a cirillismuluĭ prin *modă*, prin *lege*, prin *clerŭ* şi prin *funcţionariatŭ*, s'a slavisatŭ pré-puţinŭ în allăturare cu germanisarea Boemieĭ, unde lucrase într'unŭ chipŭ efemerŭ abia unulŭ din celle patru elemente, ba încă cellŭ maĭ puţinŭ statornicŭ: moda.

§ 63.

CONCLUSIUNEA DESPRE IDROGRAFIA MUNTENIEĬ SUB OVIDIŬ.

Cerna séŭ *Diorna*, adecă «Négră»; Giĭulŭ séŭ *Sil*, adecă «Rîŭ»; Gĭaleşulŭ séŭ *Salas*, în acella-şĭ înţellesŭ; Gilortulŭ séŭ *Sil-arta*, adecă «Rîŭ-voĭnicŭ»; şi Gĭomartilulŭ séŭ *Sil-martira*; sunt căte patru prin nomenclatură cu multŭ anterióre colonisăriĭ romane în Dacia, şi putemŭ ḑice cu totŭ dreptulŭ că apparţinŭ epoceĭ luĭ Ovidiŭ, deşi cunnoscinţele geografice alle poetuluĭ nu se întinseseră pênĕ acollo.

Aĭurea ne vomŭ încredinţa passŭ la passŭ că totŭ atâtŭ de ante-romane, fie dacice, fie agatirsice, sunt numile apelorŭ oltene Motru séŭ Mutru, *Μούτριον* în Ptolemeŭ şi *Mutria* pe Tabla Peutingeriană; Lutru, în fontânele din evulŭ mediŭ *Lothur*, prefăcutŭ prin simpla assonanţă în Lotru; apoĭ Amaradia şi tóte rîurile séŭ localităţile cu aceĭa-şĭ interessantă finală *dia*: Cĭocă*dia*, Cisne*dia*, Cernă*dia*, Arpă*dia*, Creve*dia* etc., o formaţiune nominală absolutamente necunnoscută în Dacia orientală, şi chĭarŭ în Transilvania maĭ susŭ de Sibiĭu.

Pênĕ atuncĭ celle spuse ni agĭungŭ pentru a completa idrografia Ţerreĭ-Românescĭ în ḑillele luĭ Ovidiŭ, arrĕtândŭ totŭ-o-dată, pe lôngă celle-l'alte probe adduse séŭ de addusŭ de acumŭ înainte, cumŭ-că suprapunerea elementuluĭ latinŭ peste cellŭ dacicŭ, fecundă prin nascerea uneĭ noue viguróse naţionalităţĭ, pe care arŭ fi correctŭ a o numi daco-romană, avusese locŭ maĭ cu sémă în Oltenia.

Ne aştéptă orografia...

§ 64.

COLCHIDA LA DUNĂRE IN OVIDIU.

S'arŭ păré la prima vedere că Ovidiŭ abia într'unŭ singurŭ versŭ menţionéză Carpaţiĭ, numindu-ĭ cu unŭ feliŭ de groză «selbaticiĭ munţĭ sciticĭ şi sarmaticĭ»:

Inque feris Scythiae Sarmaticisque jugis. [1]

Ḑérŭ căntărindŭ fie-care espressiune în locŭ de a se mulţumi cu suprafaţa lucruluĭ, critica descopere în căntăreţulŭ dela Tomi ce-va maĭ multŭ decâtŭ atâta.

Ovidiŭ ḑice că numaĭ undele Dunăriĭ despartŭ regiunea tomitană de cătră mallulŭ crivĕţénŭ allŭ fluviuluĭ, unde locuescŭ «Iazigiĭ şi Geţiĭ şi *Colchiĭ* şi *glota meteréă* séŭ *regaturile meteree*»:

10) Actulŭ din 1407 în **Archiva istorică**, I, 1, p. 132.

11) FRAY, **Dissert.**, 154: „Graecus natione inter XII „juratos Bojerones esse nequeat, neque aliquod munus, „et officium spectans ad gubernationem illius regni obire „possit."

12) Veḑĭ a mea **Istoria toleranţeĭ în Romănia**, passim.

1) **Trist.**, I, 8.

Jazyges, et Colchi, Metereaque turba (variantŭ: regna) Getaeque,
Danubii mediis vix probibentur aquis... [2]

In aceste câte-va cuvinte sunt copprinse doue grelle enigme.

Maĭ ânteiŭ, ce să fie «*Meterea*»?

Commentatoriĭ aŭ propusŭ successivamente patru ipotese:

1. Prin «Meterea» se înţellege o urbe în regiunea superióră a Nistruluĭ, aceĭa pe care Ptolemeŭ o numesce *Maetonium*; [3]

2. «Meterea» este o lecţiune corruptă în locŭ de *Neurea*, referindu-se la Neurí, [4] poporŭ scaticŭ cam din Galiţia actuală, despre care noĭ vorbirămŭ maĭ susŭ cu occasiunea luĭ Erodotŭ;

3. «Meterea», după Zamoscius, derivă dela μετώρειος, adecă *transmontanŭ*, indicândŭ într'unŭ modŭ generalŭ tóte ginţile de peste Carpaţĭ;

4. «Meterea», după Katancsich, vine ἀπὸ του μετέρχομαι, însemnândŭ *glóte vagabunde*. [6]

Prima din aceste ipotese este de totŭ puerilă, căcĭ după numele unuĭ problematicŭ oraşŭ fără nicĭ o însemnĕtate, care nicĭ acella nu este *Metereum*, ci *Maetonium*, nu se putea ḑice «regna», şi nicĭ chĭarŭ «turba».

A doua nu adduce în spriginulŭ seŭ nicĭ măcarŭ o plausibilitate paleografică, de óră ce *Neurea*, orĭ-cumŭ să fi fostŭ în manuscripte, cu greŭ se prefăcea în *Meterea*.

Opiniunea luĭ Katancsich nu se împacă cu Ovidiŭ, poetulŭ depingêndŭ ca *vagabunde* tóte popórele ţermuluĭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ, încâtŭ nu putea să califice ἀπό τοῦ μετέρχομαι numaĭ pe unulŭ din elle, şi apoĭ fără a ni spune pe care anume.

Singura ipotesă seriósă este a luĭ Zamoscius.

Ea offeră maĭ multe condiţiunĭ de admissibilitate.

O espressiune atâtŭ de vagă ca «meterea turba» séŭ «meterea regna» nu se póte applica la vr'o regiune apropiată de reşedinţa luĭ Ovidiŭ, carele în privinţa ţerrelorŭ învecinate întrebuinţéză totŭ-d'a-una nesce termenĭ concreţĭ: Corallĭ, Bessĭ, Sciţĭ, Sarmaţĭ etc.

In disticulŭ de maĭ susŭ ţermulŭ nordicŭ immediatŭ allŭ Dunăriĭ, adecă partea cea limitrofă cu Dobrogĭa, este represintatŭ prin Iazigĭ şi Geţĭ, de invasiunile cărora poetulŭ dela Tomi se plânge necontenitŭ în *Tristele* şi'n *Ponticele* sélle:

Iazyges, et Colchi, Metereaque turba *Getaeque*...

Iazigiĭ ceĭ de némŭ sarmaticŭ şi Geţiĭ ceĭ de viţă tracică eraŭ doue marĭ popóre, cărora li apparţinea în epoca luĭ Ovidiŭ întregulŭ spaţiŭ dela Nistru spre occidinte pênĕ pe la Oltŭ, locuindŭ ambele faţă'n faţă cu Dobrogia, astŭ-feliŭ că'n realitate se putea ḑice despre dênsele:

Danubii mediis vix prohibentur aquis...

«Colchi» din versulŭ ovidianŭ, după cumŭ ne vomŭ convinge îndată, însemnéză pe locuitoriĭ din Carpaţĭ.

In acestŭ chipŭ tóte celle-l'alte numĭ găssindu-şĭ applicaţiunea în zóna danubiană şi acea muntósă, «meterea turba» remâne fórte naturalŭ pe séma *trans-montanilorŭ*, completândŭ tabellulŭ şi giustificândŭ ipotesa luĭ Zamoscius:

2) **Ibid.**, vers. 191.
3) OVIDIUS, ed. Lemaire, Paris, 1822, în-8, t. 7, p. 69.
4) **Ibid.**
5) ZAMOSCIUS, **Analecta lapidum in Dacia**, Patavii, 1593, in-16, p. 60.
6) KATANSICH, **De Istro**, 114.

NÉMURILE TRANSMONTANE *(meterea turba)*

. . . .

CARPATINII *(Colchi)*

. . . .

IAZIGII *(Jazyges)* GEŢII *(Getae)*

D u n ă r e a *(Danubius)* — Marea-négră *(Pontus)*

D O B R O G I A
(Scythia minor)

Admittêndŭ modulŭ de a interpreta a luĭ Zamoscius, se nasce intrebarea: de ce óre poetulŭ a pusŭ *meterea* in locŭ de *metorea*, după cumŭ arŭ urma să fie transcrisŭ din *μετώρειος* ?

Totulŭ se esplică printr'o essiginţă de prosodiă, căcĭ in versulŭ de maĭ susŭ îĭ trebuia o vocală scurtă, pe cândŭ în vorbe grece *o* şi chiarŭ *a* tindŭ în composiţiune a se lungi în *ω*, ca în *μετωνυμία*, *ἀκρώρεια*, *μέτωπον* etc.

Orĭ-cumŭ să fie, maĭ remâne o altă enigmă.

De unde şi pênĕ unde *Colchiĭ* în Dacia?

Colchida este tocmaĭ la marginea oppusă a littoraluluĭ crivĕţénŭ allŭ Măriĭ-negre.

Naţiune maĭ multŭ asiatică decâtŭ europeă, Colchiĭ aveaŭ a face cu muntele Caucasŭ şi fluviulŭ Fasŭ, nu cu Carpaţiĭ şi Istrulŭ.

In ce modŭ Ovidiŭ, atâtŭ de bine informatŭ despre totŭ ce se petrecea in bassinulŭ Dunăriĭ de giosŭ, şi carele în acella-şĭ timpŭ, autorŭ allŭ *Fastelorŭ* şi allŭ *Metamorfoselorŭ*, era unulŭ din bărbaţiĭ ceĭ maĭ învĕţaţĭ aĭ Romeĭ, putea să crédă că numaĭ Istrulŭ desparte pe Colchĭ de Dobrogĭa?

Orĭ-ce mirare despare din dată ce monumentele celle maĭ autentice vorŭ proba că Carpaţiĭ noştri aŭ purtatŭ şi eĭ în vechime numele de *Caucasŭ*, érŭ prin urmare aŭ essistatŭ atuncĭ şi pe ţermiĭ Istruluĭ o *Colchidă*.

§ 65.

CAUCASU LONGA DUNARE PE O INSCRIPTIUNE SI IN FLORU.

O inscripţiune afflată nu de multŭ în Germania appusénă, unde se pare a'şĭ fi închiăiatŭ svĕnturata carrieră unuluĭ din viteziĭ espediţiuniĭ dacice, sună aşa:

MATRONIS
AVFANIB. C
IVL. MANSVE
TVS. M. L. I M.
P. F. V. S. L M. FV
FADALVTVM
FLVMEN. SECVS
MONTCAVCASI.

In trascripţiune

„Matronis Aufanibus [1] Caius Iulius Mansuetus, miles legionis primae Minerviae

1) O altă inscripţiune cu numele „Matrónelorŭ Aufane", găssită în Pannonia, veḑĭ la KATANCSICH, **Geogr. epigr.**, II, 121 — Celle din Occidinte sunt citate în DU CANGE, **Gloss. med. lat.**, I, 488 etc. — Originea etimologică şi înţellesulŭ mitologicŭ allŭ cuvêntuluĭ *Aufana* se esplică din MARTIANUS CAPELLA, scriitorŭ latinŭ din seculŭ V, **De nuptiis**, II: „Fatueque vel Fantue *vel etiam* FANNÆ a quibus Fana dicta, *quod soleant divinare.*" — La Albanesĭ credinţa în *Fane* séŭ *Fatue* trăesce pênĕ astă-ḑĭ; veḑĭ HAHN, **Alb. Stud.**, Lex. 139, verbo *φατία*.

«piae felicis, votum solvit lubens merito. Fecit (séŭ: votum solvit laetus merito fe-«liciter,) voto facto *ad Alutum flumen secus montem Caucasi.*»

În traducere:

«Ḑinelorŭ Ursitóre, Caiŭ Iuliŭ Mansuetŭ, ostaşŭ în prima legiune Minerviă piă «fericită, îndeplini cu buccuriă cuviosulŭ votŭ, făcutŭ *la fluviulŭ Oltŭ lôngă muntele «Caucasŭ.*»

Pe astă marmură cuvintele relative la Oltŭ şi Caucasŭ sunt scrise fără prescurtărĭ, încâtŭ în privinţa lorŭ nu se póte rădica nicĭ măcarŭ o umbră de controversă:

AD ALVTVM
FLVMEN SECVS
MONT. CAVCASI

Oltulŭ e pusŭ aci la masculinŭ, ca şi 'n Naevius, pe Tabla Peutingeriană şi'n limba română: *Alutus*, nu *Aluta* ca în Ptolemeŭ şi'n Dione Cassiŭ.

Publicândŭ pentru ânteia dată importantissima pétră, archeologulŭ germanŭ Lersch constată că prima legiune Minerviă fusese în adevĕrŭ în Dacia anume sub Traĭanŭ, ceĭa-ce se scie pré-bine dintr'o mulţime de fontâne; [2] dérŭ îllŭ surprinde că *fluviulŭ Oltŭ se afflă lôngă muntele Caucasŭ.* [3]

D. Fröhner reproduce fără nicĭ o reservă inscripţiunea între celle privitóre la resbellulŭ daco-romanŭ, şi recunnósce că prin *mons Caucasi* nu se înţellege altŭ ce-vă decâtŭ munţiĭ Dacieĭ. [4]

D-sea nu e înse destullŭ de essactŭ cândŭ observă în notă că şi'n Florŭ, istoricŭ latinŭ numaĭ cu unŭ secolŭ posteriorŭ luĭ Traĭanŭ, Carpaţiĭ arŭ fi de assemenea numiţĭ *Caucasŭ.*

Nu Carpaţiĭ, ci Balcaniĭ, căcĭ étă cumŭ sună passagiulŭ testualmente:

«Piso Rhodopen *Caucasum*que penetravit. Curio Dacia tenus venit, sed tenebras «saltuum expavit. Appius in Sarmatas usque pervenit; Lucullus ad terminum gen-«tium Tanaïm, lacumque Maeotim» [5].

Florŭ enumeră, mergêndŭ dela vest-sudŭ spre nord-ostŭ, progressulŭ armelorŭ romane contra diverselorŭ naţiunĭ pontice:

1. Pisone trece Rodopulŭ: *Rhodopen;*
2. Totŭ dênsulŭ, după ce trecuse Rodopulŭ, străbatte Balcaniĭ: *Caucasum*;
3. Curione, maĭ fericitŭ decâtŭ predecessorulŭ seŭ Pisone, înaintéză pênĕ la ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ, dérŭ la Carpaţĭ nicĭ ellŭ nu petrunde, speriatŭ de întunecimea codrilorŭ: *tenebras saltuum expavit*;
4. Appiŭ, lăssândŭ callea Carpaţilorŭ la stânga, apucă spre appusŭ şi se apropiă de Nistru: *in Sarmatas;*
5. Lucullŭ, mergêndŭ pe urmele luĭ Appiŭ, agĭunge la Donŭ: *ad terminum gentium Tanaïm.*

Pusŭ la miḑŭ-locŭ între Rodopŭ şi între Dunăre, *Caucasus* din Florŭ nu póte fi decâtŭ crescetulŭ intermediarŭ allŭ Balcanilorŭ, érŭ nicĭ decumŭ Carpaţiĭ.

2) SPARTIAN., **Vita Hadr.**, 3: „Secunda expeditione „dacica Traianus eum (Hadrianum) primae legioni Miner-„viae praeposuit secumque duxit". — O inscripţiune în FRÖHNER, 152, nr. 2: „legato legionis I Minerviae piae „fidelis bello Dacico". — O altă inscripţiune **ibid.**, 155, nr. 10: „promotus ex legione I Italica in legionem I Mi-„nerviam, iterum donis donatus torquibus armillis phale-„ris corona vallari bello Dacico". — O a treĭa **ib.**, 160, nr. 24: „legionis I Minerviae piae fidelis, donis donato „ab imperatore Traiano bello Dacico". — etc.

3) **Jahrbücher des Vereins von Alterthumsfreunden im Rheinlande**, t. 5, Bonn, 1844, in-8, p. 316—317.

4) **Op. laud.**, 156, nr. 14. — In transcrierea inscripţiuniĭ d. Fröhner differă de Lersch numaĭ prin „laetus" în locŭ de „lubens" şi „feliciter" în locŭ de „fecit".

5) FLOR., III, 5.

Dérŭ nicĭ acésta nu este fără interessŭ.

In analisa Munteniei sub Erodotŭ ne întimpinase degĭa unŭ essemplu şi maĭ vechiŭ de omonimitate între Carpaţĭ şi Balcanĭ, cărora părintele istorieĭ li ḑicea d'o potrivă *Hemŭ*, marginindu-se numaĭ a deosebi Hemulŭ nordicŭ de Hemulŭ sudicŭ.

Aci de assemenea, pe cândŭ Florŭ attribue numele de *Caucasŭ* Balcanilorŭ, inscripţiunea luĭ Lersch îllŭ întrebuinţéză despre Carpaţĭ.

Şi 'n adevĕrŭ, ambele linie de munţĭ nu forméză decâtŭ unŭ singurŭ lanţŭ, pe care nemicŭ nu 'lŭ sfărâmă în legătura'ĭ de continuitate, căcĭ pênĕ şi prin undele Dunăriĭ îllŭ re'nnódă lôngă Orşova veriga cataractelorŭ.

§ 66

ETNOGRAFIA ROMÂNIEĬ IN APOLLONIU DE RODOSU.

Cu treĭ séŭ patru secolĭ înainte de Florŭ şi de piosulŭ legionarŭ carele în ḑillele luĭ Traianŭ făcuse unŭ votŭ de devoţiune «*la fluviulŭ Oltŭ lôngă muntele Caucasŭ*», poetulŭ alessandrinŭ Apolloniŭ de Rodosŭ versifica mitulŭ ellenicŭ despre espediţiunea Argonauţilorŭ.

Dunărea după ellŭ, ca şi după toţĭ geografiĭ din acella-şĭ ciclu, Teopompŭ, Aristotele Scimnŭ, Eratostene, etc.,[1] se divide în doue braţe, din carĭ unulŭ se véršă în Pontŭ, cellŭ-l'altŭ în Adriatica, avêndŭ ambele în Apolloniŭ puntulŭ lorŭ de separaţiune acollo unde locuescŭ Tracii, Sciţiĭ, Siginiĭ, Graukeniĭ şi Sindiĭ.

Din analisa luĭ Erodotŭ noĭ scimŭ că territoriele respective alle Tracilorŭ, Sciţilorŭ şi Siginilorŭ se apropiaŭ unulŭ de altulŭ în direcţiŭnea Oltuluĭ, astŭ-feliŭ că Siginiĭ se afflaŭ in Temeşiana, Sciţiĭ în zóna de şessŭ a Ţerreĭ-Românescĭ, Traciĭ pe malulŭ sudicŭ allŭ fluviuluĭ.

Dérŭ ce feliŭ de Tracĭ?

Apolloniŭ n'o spune.

Déca vomŭ căuta o raḑă de lumină éroşĭ în Erodotŭ, acesta ni va respunde că Tracĭ prin escellinţă, ca «ceĭ maĭ nobilĭ şi ceĭ maĭ drepţĭ», eraŭ Geţiĭ, încâtŭ ellŭ nu o dată în locŭ de *Γέται* se mulţumesce a pune numaĭ *Θρήϊκες*.[2]

Dintre tóte popórele tracice Geţiĭ singurĭ fiindŭ vecinĭ cu Sciţiĭ, pe dênşiĭ cată să 'ĭ vedemŭ noĭ sub epitetulŭ nedefinitŭ de «Tracĭ» în Apolloniŭ, căcĭ poetulŭ vorbesce în specia despre accellŭ locŭ unde *se învecinéză Sciţiĭ şi Traciĭ*: *Θρήϊξι μιγάδες Σκύθαι*, séŭ: *Θρηκῶν Σκυθέων τ'ἐπιβήσεται οὔρους*.

Acestŭ puntŭ e decisŭ.

Intre Geţĭ, Sciţĭ şi Siginĭ, Argonautica înşiră doue némurĭ intermediare: Sindĭ şi Graukenĭ, fără a ne lîmuri înse, care dintre dênsele va fi fostŭ pe mallulŭ dreptŭ şi care pe cellŭ stângŭ allŭ Dunăriĭ.

Unŭ indice ni permitte totuşĭ a limpeḑi acéstă ambiguitate.

Apolloniŭ ḑice că Sindiĭ occupaŭ o întinsă campiă numită Laurium: *οἱ περὶ Λαύριον ἤδη Σίνδοι ἐρημαῖον πεδίον μέγα ναιετάοντες*.

Eĭ bine, unica vastă câmpiă în care să fi locuitŭ atuncĭ unŭ poporŭ întregŭ în vecinĕtatea Olteniei, şi despre care să ni fi remasŭ vr'o urmă în litteratura antică, este *câmpia triballică* a luĭ Erodotŭ.

Πεδίον τὸ τριβαλλικὸν din părintele istorieĭ correspunde cu *πεδίον τὸ Λαύριον* din Argonautica.

1) Veḑĭ citaţiunile în LELEWEL, **Badania we wzgledzie geografii**, Wilno, 1818, in-8, p. 204; UKERT, III, 146; etc.

2) HEROD., IV, 93, 94, 99, etc.

Aşa déro *Sindiĭ* luĭ Apolloniŭ sunt identicĭ cu *Triballiĭ* luĭ Erodotŭ.

Cu o gĭumetate-secolŭ în urmă, Atenianulŭ Apollodorŭ cunnoscea pe Triballĭ de assemenea sub numele de *Sindĭ*.

Vorbindŭ despre escursiunile eroice alle luĭ Bacchŭ, ellŭ ḑice că, plecândŭ din Grecia, ḑeulŭ *prin Tracia merse la Indĭ*: *ἐπὶ Ἰνδοὺς διὰ τῆς Θρᾴκης ἠπείγετο*, ş'apoĭ de acollo s'a întorsŭ în Grecia, după ce cutrierase *tótă Tracia şi India*: *διελθὼν δὲ Θρᾴκην καὶ τὴν Ἰνδικὴν ἅπασαν.*[3]

Puşĭ la nordŭ de Balcanĭ, aceştĭ *Indĭ* aĭ luĭ Apollodorŭ sunt evidamente *Sindĭĭ* luĭ Apolloniŭ, încâtŭ editoriĭ viitorĭ aĭ celluĭ d'ânteiŭ sunt datorĭ să înlocuéscă în testŭ *Ἰνδοὺς* prin *Σινδοὺς* şi *Ἰνδικὴν* prin *Σινδικὴν*, fără care correcţiune se încarcă într'unŭ modŭ benevole mitografulŭ ellinŭ cu absurditatea de a fi pusŭ India lôngă Dunăre.

In geografiĭ grecĭ o assemenea confusiune între *Indĭ* şi *Sindĭ* ne întîmpină nu o dată, şi nesce rectificărĭ absolutamente analóge cu a nóstră aŭ fostŭ de multŭ introduse în alţĭ classicĭ de către Casaubon şi Schweighäuser.[4]

A maĭ fostŭ totŭ printre Tracĭ o altă naţiune pe care degĭa Omerŭ o menţionéză sub numele da *Σιντοί* [5]

O a treĭa în Sciţĭa lôngă Marea de Azovŭ. [6]

Assupra originiĭ şi însemnĕtăţiĭ acesteĭ nomenclature etnice, cunnoscute în Europa numaĭ ginţilorŭ pontice, noĭ vomŭ reveni aĭurĭ.

Déca Sindiĭ locuĭaŭ în faţa Olteniеĭ pe ţermulŭ sudicŭ allŭ fluviuluĭ, urméză déro că'n însăşĭ Oltenia, la miḑŭ-locŭ intre celle-l'alte popóre enumerate de către Apolloniŭ, trebuĭ să aşeḑămŭ pe Graukenĭ, carĭ nu maĭ încapŭ aĭurea.

Argonautica ĭĭ pune allăturĭ cu Siginiĭ: *οὔτε Σίγυνοι, οὔτ' αὖ Γραυκένιοι.*

Cu alte cuvinte, ea numesce Graukenĭ pe Agatirsiĭ luĭ Erodotŭ.

Dérŭ de unde acestŭ nume?

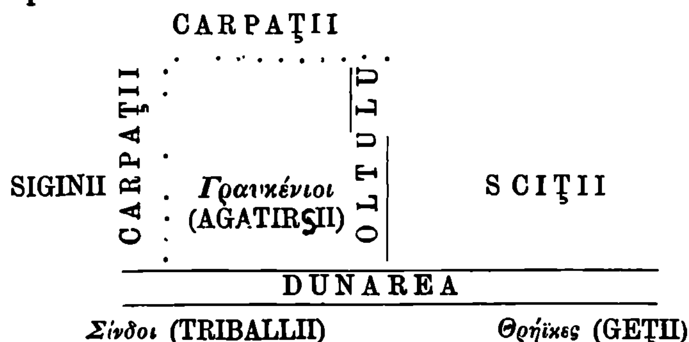
Noĭ arrĕtarămŭ maĭ susŭ că Eforŭ, scriitorŭ contimporénŭ luĭ Apolloniŭ, numĭa pe Agatirsĭ *Καρπίδαι*, adecă *muntenĭ*

Acella-şĭ înţellesŭ are şi numele *Graukenĭ*.

Pliniŭ cellŭ betrânŭ ḑice că Sciţiĭ chiămaŭ Caucasulŭ *Gro cas*, ceĭa-ce în limba lorŭ însemna *albitŭ-de-nea*: «Scythae Caucasum montem appellavere Groucasum hoc est, nive candidum». [7]

Să maĭ insistâmŭ óre că *Γραυκένιοι* luĭ Apolloniŭ sunt unŭ simplu apellativŭ din *Groucasus* luĭ Pliniŭ?

Astŭ-felŭ topografia poetuluĭ alessandrinŭ se reduce la următórea schiţă:

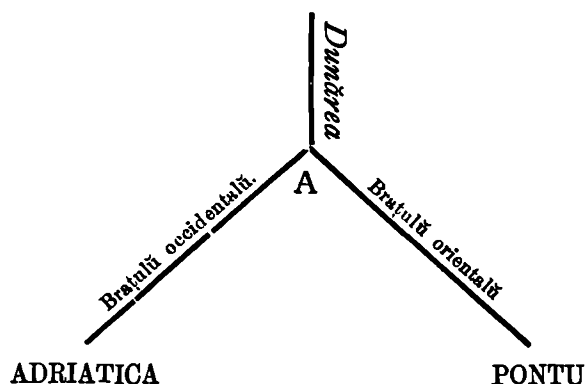
3) APOLLOD., **Biblioth.**, III, 4, 5.
4) UKKERT, III, 494, nota 3.
5) **Iliad.**, I, 594.—STRAB., VII, fragm. 44. ed. Didot.
6) RAOUL-ROCHETTE, **Antiquités du Bosphore-Cimmérien**, Paris, 1822, in-8, p. 84 etc.
7) **Hist. Nat.**, VI, 19.—In limba samscrită *grâvan* munte: PICTET, I, 131.—Cf. SOLIN., 49.

In acéstă chartă este înse ce-va inessactŭ.

Pentru a fi bine înțelleșĭ, noĭ ni permiserămŭ a ne abatte dela concepțiunea mappografică a luĭ Apolloniŭ.

După dênsulŭ Dunărea nu curge dela appusŭ spre resărittŭ, ci dela nordŭ spre sudŭ, formândŭ apoĭ doue brațe, unulŭ ponticŭ și cellŭ-l'altŭ adriaticŭ, carĭ se separă acollo unde, precumŭ spuseserămŭ, se învecinaŭ Sciţiĭ, Geţiĭ, Triballiĭ, Siginiĭ și Agatirsiĭ, adecă în sfera Oltuluĭ.

Cursulŭ Dunăriĭ avea pentru poetulŭ alessandrinŭ o direcțiune cam așa:

Puntulŭ întêlniriĭ ambelorŭ brațe, însemnatŭ cu littera A, este la cataractele dela Orșova.

Intr'unŭ altŭ passagiŭ, în care se lassă la o parte Siginiĭ, Sindiĭ și Graukeniĭ, Apolloniŭ se esprimă și maĭ clarŭ în astă privință, ḑicêndŭ că celle doue brațe alle Dunăriĭ se despartŭ *la marginea dintre Sciţĭ și Tracĭ*: *ἀλλ'ὁπόταν Θρῃκῶν Σκυθέων τ' ἐπιβήσεται οὔρους...*

Nu maĭ încape déro nicĭ măcarŭ discussiunea despre cine vorŭ fi fostŭ Sindiĭ séŭ Graukeniĭ, de óră-ce vedemŭ puse în jocŭ numaĭ celle doue ginţĭ marĭ, alle cărora territorie relative ni sunt fórte bine cunnoscute din Erodotŭ și din successoriĭ seĭ pênĕ la Strabone.

A împinge maĭ spre occidinte puntulŭ de separațiune allŭ închipuitelorŭ brațe alle Dunăriĭ dincollo de cataracte, arŭ fi a ne depărta peste mĕsură de *marginea Sciţieĭ*, adecă a trece peste littera și spiritulŭ testuluĭ.

Putemŭ crede orĭ-ce ni va plăcé despre Sindĭ și Graukenĭ, dérŭ suntemŭ silițĭ a ne opri lôngă Orșova.

Și nemicŭ maĭ conformŭ cu natura.

Numaĭ acollo unde Dunărea îșĭ strîmtéză malurile, astŭ-feliŭ că ochiulŭ nu-ĭ maĭ póte urmări cursulŭ; numaĭ acollo unde o grămadă de stânce din laturĭ și din fundŭ se parŭ gata a astupa communicațiunea între susulŭ și josulŭ apeĭ; [8] numaĭ acollo imaginațiunea se simțĭa liberă a plăsmui essistința unuĭ altŭ brațŭ allŭ fluviuluĭ plecândŭ nevĕḑutŭ într'o direcțiune oppusă.

Ș'apoĭ orĭ-ce dubiŭ se sterge cândŭ însușĭ Apolloniŭ pune aci douĭ munțĭ fața'n față pe ambele laturĭ alle fluviuluĭ, ceĭa-ce nu se póte referi decătŭ la puntulŭ ciocniriĭ Carpaţilorŭ cu Balcaniĭ, adecă nu aiurĭ unde-va decâtŭ la cataractele dela Orșova.

8) O admirabilă descriere poetică a cataractelorŭ Dunăriĭ, estrasă dintr'unŭ vechiŭ autorŭ perdutŭ, veḑĭ în SUIDAS, v. *Καταρράκται.*

Unŭ munte este din partea câmpieĭ Laurium, prin urmare crescetulŭ balcanicŭ, căruia poetulŭ alessandrinŭ îĭ dice *Angurŭ*: *Ἄγγουρον*.

Cellŭ-l'altŭ munte se află prin consecinţă pe ţermulŭ oppusŭ allŭ fluviuluĭ, adecă Carpaţiĭ, allŭ cărora nume figuréză în codiciĭ Argonauticeĭ in doue modurĭ diverse, dérŭ egalmente caracteristice.

Analisa lorŭ merită unŭ paragrafŭ separatŭ.

§ 67

Carpaţiĭ sub numele de Caucasŭ în Apolloniŭ de Rodosŭ.

Următórele manuscripte şi ediţiunĭ alle luĭ Apolloniŭ de Rodosŭ numescŭ Carpaţiĭ *stânca Caucasŭ*:

1. Unŭ manuscriptŭ din Vaticanŭ;
2. Unŭ altulŭ totŭ de acollo;
3. Manuscriptulŭ disŭ Codex Guelpherbytanus;
4. Manuscriptulŭ Mediceŭ.

Să se observe că unulŭ din manuscriptele vaticane, codicele guelferbitanŭ şi cellŭ mediceŭ sunt dintre celle maĭ bune, «praestantissimae», peste totŭ sépte, nu maĭ multe. [1]

Apoĭ:

5. Ediţiunea florentină din 1496;
6. Ediţiunea parisiană din 1574.

Aci vomŭ nota éroşĭ, că prima din aceste doue ediţiunĭ a fostŭ essecutată după nesce manuscripte perdute, încâtŭ criticiĭ o consideră ca avêndŭ tótă valórea codicilorŭ originalĭ. [2]

In fine:

7. Vechiulŭ scoliastŭ allŭ luĭ Apolloniŭ, care dechĭară şi ellŭ că în maĭ multe manuscripte se citesce *Caucasŭ*. [3]

Faţă cu nesce codicĭ escellinţĭ şi faţă cu mărturia scoliastuluĭ, ca şi nu maĭ puţinŭ a doue ediţiunĭ fórte preţuite, *Caucasŭ* póte fi privitŭ maĭ multŭ ca admissibilŭ, şi noĭ amŭ avé totŭ dreptulŭ de a adăoga de pe acumŭ pe Apolloniŭ către inscripţiunea luĭ Lersch cea cu «Oltŭ lângă Caucasŭ».

Acestŭ dreptŭ înse devine necontroversatŭ, cândŭ se maĭ constată pe d'assupra că şi variantulŭ, care se găsesce intr'o sémă de manuscripte, differă numaĭ în apparinţă, érŭ în fondŭ este unŭ sinonimŭ allŭ *Caucasuluĭ*.

Lectura cea diverginte sună: *Καυλιακοῖο*, *Καυλιακὸς σκόπελος*, adecă *stânca Cauliacă*.

Caulica, prin contragere *Colica*, este unulŭ din numile celle maĭ vechĭ alle Caucasuluĭ asiaticŭ.

Ecateŭ, scriitorŭ anteriorŭ chĭarŭ luĭ Erodotŭ, ni spune că părţile celle maĭ înalte alle crescetuluĭ caucasicŭ se chĭamă *Κωλικὰ ὄρη*. [4]

De acollo însuşĭ numele *Colchilorŭ*.

Éccĕ déro *Colchida* la Dunăre nu numai în Ovidiŭ, dérŭ şi cu doue vécurĭ maĭ 'nainte într'unŭ altŭ poetŭ nu maĭ puţinŭ celebru; şi totulŭ provine din aceĭa că Carpaţiĭ se chiămaŭ *Caucasŭ*.

1) WELLAUER, **Apollonii Rhodii Argonautica**, Lipsiae, 1828, in-8, t. I, praef. p. VI.

2) **Ibid.**: „Editiones ex libris manuscriptis expressae „*eorumque instar habendae* sunt tres, Florentina anni 1496, „Aldina 1521, Parisina 1541".

3) Noĭ ne-amŭ servitŭ de ediţiunea luĭ WELLAUER, citată maĭ susŭ, t. 1, p. 220, 223, nota la vers. 324, t. 2, p. 165; de a luĭ ENRICŬ ETIENNE, **Apollonii Rhodii Argonautiκῶν libri IV**, (Parisiis), 1574, in-4, p. 189; şi de a luĭ BECK, **Argonauticorum libri quatuor**, Lipsiae, 1797, in-8, p. 317, 319.

4) HECATAEI **fragm.** 186, în **Fragmenta historicorum graecorum**, rec. Muller, Paris, 1841, in-8, p. 13.—Cf. **Steph. Byz.**, v. *Κῶλοι*.

Limbagiuluĭ poeticŭ ĭ-a plăcutŭ maĭ bine metaforiculŭ şi vagulŭ *Colchi* decâtŭ directulŭ şi positivulŭ *Caucasŭ*.

§ 68

CARPAŢII SUB NUMELE DE CAUCASŬ IN IORNANDE, AMMIANU MARCELLINU, PTOLEMEU ŞI NESTORU.

Gotulŭ Jornande din seculŭ VI, citindŭ unde-va séŭ aflândŭ din audite că şi Carpaţiĭ se chĭamă *Caucasŭ*, a agiunsŭ la ingeniósa conclusiune că Caucasulŭ se începe în India, apoĭ trece prin tótă Russia meridională şi se opresce tocmaĭ la Dunăre, după cumŭ vedurămŭ maĭ susŭ şi'n Apolloniŭ, lôngă cataractele dela Orşova: «indeque Scythicis gentibus dorso suo terminum praebens, ad Pontum usque de-«scendit, consertisque collibus, *Histri quoque fluenta contingit*, *quo amnis scissus de-«hiscens...*» [1]

Ammianŭ Marcellinŭ, istoricŭ latinŭ din seculŭ IV, povestindŭ invasiunea Huniloră în Dacia, a căriĭa porţiune orientală appartinea atuncĭ Goţilorŭ, arată că acestiĭa, voindŭ a se sustrage giuguluĭ cumpliţilorŭ năvăllitorĭ, s'aŭ împărţitŭ în doue tabere: una trecu Dunărea, refugindŭ pe pămêntulŭ imperiuluĭ romanŭ; cea-l'altă, sub conducerea regeluĭ Atanaricŭ, după ce în deşertŭ se încercase a resiste pe mallulŭ appusénŭ allŭ Prutuluĭ, a fostŭ silită a se retrage în regiunea forte pădurósă şi fórte muntósă numită *Caucaland*: «ad Caucalandensem locum altitudine silvarum inaccessum et montium, cum suis omnibus declinavit» [2]

Aşa dérŭ unŭ segmentŭ allŭ Carpaţilorŭ se numĭa *Cauca*, căcĭ finalulŭ «land» în tóte limbele germanice insémnă «ţérră»: Cauca-land — ţérra Cauca.

Pe lôngă Iornande şi Ammianŭ Marcellinŭ amŭ maĭ puté cita aci pe Ptolemeŭ, carele pune în Carpaţĭ spre resăritŭ de porţiunea superióră a Oltuluĭ unŭ poporŭ ce-ĭ dice *Καυκοήνσιοι*. [3]

Inse ceĭa-ce'ĭ maĭ curiosŭ decâtŭ tóte, este că pênĕ'n seculŭ XII, cu o miiă de annĭ şi maĭ bine în urma diverselorŭ mărturie de maĭ susŭ, Carpaţiĭ se numiaŭ totŭ încă din cândŭ în cândŭ *Caucasŭ*.

Cronicarulŭ russŭ Nestorŭ, născutŭ pe la annulŭ 1056, dice:

«Spre nordŭ pênĕ la marea Pontuluĭ, Dunărea, Nistrulŭ, şi *munţiĭ* Caucasianĭ «*adecă ceĭ Ungurescĭ*.» [4]

§ 69

URMELE TOPOGRAFICE ALLE NUMELUI CAUCASU LA DUNARE.

Este dérŭ unŭ faptŭ inregistratŭ în şépte fontâne irrecusabile, pe lôngă carĭ Ovidiŭ e a opta şi Strabone o să fie a noua, cumŭ-că Carpaţiĭ, începêndŭ din timpiĭ ceĭ maĭ depărtaţĭ şi pênĕ'n evulŭ mediŭ, se chĭamaŭ *Caucasŭ*, ca şi maiestosulŭ crescetŭ dela marginea orientală a Europeĭ, cu care eĭ nu potŭ avé nicĭ o legătură affară de cea nominală.

Şi nu se chiăma astŭ-feliŭ numaĭ o porţiune a Carpaţilorŭ, ci sistema intrégă, ba pênĕ şi prelungirea'ĭ trans-danubiană, căcĭ:

1. In Apolloniŭ, *Caucasŭ* sunt cataractele dela Orşova;
2. In Iornande, de assemenea;

1) **De reb. Get.**, VII.
2) **Rer. gest.**, XXI, 3—4.
3) Cea maĭ erudită desbattere a aceste cestiunĭ apparţine d-luĭ A. ODOBESCU, **Notice sur les antiquités de la Roumanie**, Paris, 1868, in-8, p. 49—52.
4) SCHAFFARIK, **Slow. star.**, 990: „do ponet'skogo morĭa „na pol'noscsnyĭa strany, Dunaĭ, D'nĭestr i Kavkaĭsinskiĭa „gory, reksze Ugor'ski".

3. In inscripţiunea luĭ Lersch, *Caucasŭ* sunt munţiĭ Olteniei, séŭ maĭ currêndŭ aceĭ din Muscellŭ;
4. Totŭ aşa în Ptolemeŭ;
5. In Florŭ, *Caucasŭ* sunt Balcaniĭ;
6. In Ammianŭ, *Caucasŭ* sunt munţiĭ ceĭ maĭ apropiaţĭ de Prutulŭ de gĭosŭ;
7. In Ovidiŭ, *Caucasŭ* se pare a fi ramura vrăncénă séŭ din Buzeŭ, gĭudecândŭ după contestulŭ: «munţiĭ sciticĭ şi sarmaticĭ»;
8. In Nestorŭ, *Caucasŭ* sunt toţĭ «munţiĭ unguresci».

Ca nume allŭ Carpaţilorŭ, *Caucasŭ* este la noĭ anteriorŭ dominaţiuniĭ dacice, căcĭ în epoca luĭ Apolloniŭ Oltenia se maĭ afla încă sub stăpănirea Agatirsilorŭ.

După spiritulŭ graiuluĭ nostru *cauc* conträgêndu-se în *coc*, cată să admittemŭ ca o urmă supraviuăţuindă a numeluĭ *Caucasŭ* în privinţa Carpaţilorŭ délulŭ *Cocanŭ* din Muscellŭ, adecă maĭ-maĭ în acella-şĭ locŭ unde ostaşulŭ Mansuetŭ dintr'o legiune a luĭ Traianŭ stetuse în timpulŭ resbelluluĭ dacicŭ *la fluviulŭ Oltŭ lôngă muntele Caucasŭ*, şi maĭ-maĭ acollo unde mappa luĭ Ptolemeŭ ni arată poporulŭ *Cocanenĭ*.

§ 70

UNDE LOCUIAŬ SIGINIĬ ŞI AGATIRSIĬ IN EPOCA LUI STRABONE?

O dată constatatŭ că Carpaţiĭ se chiămaŭ şi eĭ *Caucasŭ*, devine lesne a correge unŭ passagiŭ din Strabone, care ni spune că Siginiĭ locuiaŭ pe timpulŭ seŭ *περὶ τὸν Καύκασον*, descriêndŭ apoĭ în următorulŭ modŭ obiceiele lorŭ:

«Siginiĭ, în celle-l'alte trăindŭ persianesce, întrebuinţéză nesce călluşeĭ micĭ şi «pĕroşĭ, carĭ nu potŭ duce unŭ căllăreţŭ, dérŭ se inhamă la cărruţe, mĕnându-ĭ a-«poĭ femeiele, dedate din copillăriă la acestŭ meşteşugŭ, şi cea maĭ bună în con-«ducerea cailorŭ îşĭ ĭea de bărbatŭ pe cine'ĭ place.» [1]

Affară de amĕnuntulŭ despre femeĭ, restulŭ s'a veḑutŭ degia în Erodotŭ, pe cândŭ Siginiĭ locuĭaŭ la cóstele Agatirsilorŭ în actuala Temeşiană, şi anume:

1. Traĭulŭ persianescŭ;
2. Călluşeĭ micĭ şi pĕroşĭ, bunĭ numaĭ la cărruţă.

In ḑillele luĭ Apolloniŭ Siginiĭ se afflaŭ totŭ încă în Temeşiana, căcĭ poetulŭ alessandrinŭ îĭ aşéḑă lôngă cataractele Dunăriĭ.

Intre Strabone şi Apolloniŭ este unŭ intervallŭ de vr'o sută cincĭ-ḑecĭ de annĭ.

Intr'unŭ secolŭ şi ce-va, cumŭ óre de s'aŭ strămutatŭ Siginiĭ dela noĭ din Temeşiana tocmaĭ în Asia la Caucasŭ, ducêndŭ cu sine pênĕ şi viţa cea *mică şi pĕrósă* de călluşeĭ?

Bĭetele lorŭ cărrucĭóre, mĕnate de intrepide fete şi neveste, trebuĭaŭ să trécă, călcândŭ sub picĭóre orĭ-ce oppoşiţiune, printr'o sută de felĭurite popóre scitice, sarmatice şi de alte némurĭ, tóte fórte bellicóse, carĭ stăpănĭaŭ întregulŭ territoriŭ allŭ Russieĭ meridionale.

E evidinte că *Caucasulŭ*, unde se duseseră Siginiĭ, nu este acella din Asia, ci purŭ şi simplu o ramură a Carpaţilorŭ.

Omonimitata înşellase pe Strabone.

Invasiunea Dacilorŭ, întemplată cu vr'unŭ secolŭ şi ce-va înainte de Cristŭ şi operată în direcţiunea Temeşianeĭ, după cumŭ se vĕdesce din vecinĕtatea lorŭ în acellŭ periodŭ de cucerire cu popórele pannonice Boiĭ şi Tauriscĭĭ, [2] trebuĭa firesce să respingă pe Siginĭ, înse nu în Asia, ci peste Carpaţĭ în Transilvania.

[1] STRAB., XI, 11, § 8. [2] Ib., VII, 3, § 11.

Caucasulŭ Siginilorŭ sunt munţiĭ Ardéluluĭ, unde topografia a şi păstratŭ unele vestigie alle lorŭ pênĕ astă-ḑĭ, după cumŭ vomŭ demonstra aĭurĭ.

Totŭ atuncĭ ne vomŭ convinge că şi pe Agatirsĭ Daciĭ ĭĭ goniseră din Oltenia éroşĭ în Transilvania, ş'apoĭ maĭ tărḑiŭ, degĭa în urma luĭ Strabone, ambele popóre de secolĭ învecinate, Siginiĭ şi Agatirsiĭ, aŭ fostŭ constrînse a înainta susŭ spre nordulŭ Europeĭ, nicĭ decumŭ înse nu s'aŭ întorsŭ în Asia.

Sub Augustŭ déro Daciĭ nu petrunseseră încă în Ardélŭ.

§ 71

RESUMATU DESPRE CARPAŢIĬ SUB NUMELE DE CAUCASU.

Passagĭulŭ din Strabone, esplicatŭ în paragrafulŭ precedinte, e cu atâtŭ maĭ importantŭ în casulŭ de faţă, cu câtŭ illustrulŭ geografŭ este unŭ contestŭ nedispensabilŭ, după cumŭ amŭ maĭ spus'o, pentru înţellegerea topografieĭ contimpuréneluluĭ seŭ Ovidiŭ.

Acumŭ încetéză d'a maĭ fi enigmă celle doue versurĭ:

> Jazyges, et Colchi, Metereaque turba Getaeque
> Danubii mediis vix prohibentur aquis.

Elle se traducŭ şi se esplică astŭ-feliŭ:

«De Iazigĭ şi de *Caucasianĭ* (muntenĭ din Carpaţĭ), de popóre trans-montane (Agatirsĭ, Siginĭ etc.) şi de Geţĭ, abia ne apĕră apele Dunăriĭ.»

Intr'unŭ cuvêntŭ, ca şi'n Apolloniŭ, ca şi'n Strabone, ca şi'n Ammianŭ, ca şi'n Iornande, ca şi'n Nestorŭ, ca şi'n acea inscripţiune a luĭ Lersch ce nĭ-a servitŭ dreptŭ punctŭ pe plecare în acéstă analisă, numele Carpaţilorŭ în Ovidiŭ este: *Caucasus*.

Sunt multe şi interessante consecinţele ulterióre alle acesteĭ descoperirĭ, pe carĭ noĭ de astă dată nu le vomŭ attinge, fiindŭ fórte depărtate de obiectulŭ strictŭ allŭ studiuluĭ de faţă.

Nu cumŭ-va la Dunăre, printre bogatele năssipurĭ metallice alle Olteniеĭ, va fi fostŭ însăşĭ *Colchida* cea cu lână de aurŭ a Medeeĭ, ţinta practică a espediţiuniĭ celleĭ mercantile a Argonauţilorŭ, încâtŭ tocmaĭ de aceĭa tradiţiunea ellenică, cullésă de cătră Apolloniŭ, va fi făcutŭ pe acestiĭa să căllătoréscă pe la cataractele dela Orşova?

Nu cumŭ-va totŭ în bassinulŭ danubianŭ, cea maĭ scurtă calle commercială între Oriinte şi Europa centrală, trebuĭ căutatŭ *Caucasulŭ* primuluĭ civilisatorŭ allŭ continentuluĭ nostru, acella ce răpise foculŭ luĭ Gĭoue şi din focŭ a născutŭ industriă?

In epoca luĭ Traianŭ, adecă a memorabileĭ inscripţiunĭ cu Oltulŭ «secus montem Caucasi», Marţialŭ scriea unuĭ amicŭ care pleca spre Dunăre, că *în ţérra Geţilorŭ o să găsséscă stânca luĭ Prometeŭ*:

> Miles hyperboreos modo, Marcelline, Triones,
> *Et Getici tuleris sidera pigra poli;*
> *Ecce Prometheae rupes*, et fabula montis,
> Quam prope sunt oculis nunc adeunda tuis... [1]

Cândŭ va fi vorba despre elementulŭ semiticŭ în Dacia, vomŭ reveni...

Amŭ isprăvitŭ acumŭ cu opera luĭ Ovidiŭ.

1) MART., **Epigr.**, IX, 46.—Despre rollulŭ Dunăriĭ de giosŭ în civilisaţiunea europeă dintr'o epocă pre-istorică, vedĭ câte-va observaţiunĭ fórte nemerĭte în ROUGEMONT, **L'âge du bronze**, Paris, 1866, in-8, passim.

§ 72

CONCLUSIUNEA DESPRE MUNTENIA SUB OVIDIU.

Dela Augustŭ pênĕ astă-ḑĭ nu s'a schimbatŭ nemicŭ fundamentalŭ în climatologia şi topografia Munteniei; după cumŭ nicĭ maĭ'nainte nu se schimbase nemicŭ în intervallulŭ aprópe semi-millenariŭ dintre Erodotŭ şi Ovidiŭ.

Oltulŭ n'a încetatŭ atuncĭ, şi nu scimŭ décă va inceta vre-o dată, de a divide Ţérra-Românéscă în doue marĭ regiunĭ fórte caracteristice, dintre carĭ în cea d'a-drépta fluviuluĭ precumpĕnesce plaĭulŭ assupra câmpieĭ, pe cândŭ in cea d'a-stanga câmpia precumpĕnesce assupra plaĭuluĭ, insoţite ambele aceste precumpĕnirĭ oppuse de câte o seriă diversă de condiţiunĭ atmosferice şi tellurice, tóte împreună concurrândŭ a desvolta unŭ altŭ tipŭ materialŭ şi moralŭ spre appusŭ de Oltŭ şi altulŭ spre resăritŭ, chĭarŭ cândŭ territoriulŭ întregŭ e locuitŭ de nesce popóre eşite primitivamente, ca Dacĭ şi Geţiĭ séŭ ca Sciţiĭ şi Agatirsiĭ, din câte o singură tulpină.

In regiunea cis-olténă, arteria commercială a Dunăriĭ reduce depărtata ramură ost-carpatină la unŭ rollŭ absolutamente secundarŭ, căcĭ tótă activitatea umană, productivă séŭ improductivă, fie industriosulŭ Grecŭ séŭ grossolanulŭ barbarŭ, se îndésă acollo spre ţermulŭ danubianŭ, unde perŭ apoĭ pe nesimţite, séŭ se piticescŭ în nesce vizuine subterrane, prin miasmulŭ mlascinelorŭ, prin frigŭ şi arşiţă, prin torrente de nouĭ năvălitorĭ, Sciţĭ, Sarmaţĭ, Goţĭ, Hunĭ, Avarĭ, etc. etc., pe carĭ nemicŭ nu-ĭ popresce în calle pe unŭ şessŭ descoperitŭ de pretutindenĭ, arenă a uneĭ lungĭ successiunĭ de popóre bellicóse înse lipsite de vitalitate.

In regiunea trans-olténă, scutită de mortiferele bălţĭ mixte, Dunărea împacă industria fluvială cu sănĕtatea muntósă prin cununiă cu Carpaţiĭ, allŭ cărorŭ ânghiŭ nord-vesticŭ dela Cósta-Căinenĭ pênĕ la Orşova se află aci cu totulŭ în affară de drumulŭ invasiunilorŭ, fie din Appusŭ séŭ din Resăritŭ, căcĭ punctulŭ obiectivŭ allŭ barbarilorŭ fiindŭ totŭ-d'a-una bogatele provincie grece, năvălitoriĭ orientalĭ petrundeaŭ la dênsele prin Moldova, ceĭ occidentalĭ prin Ungaria, lăssândŭ uniĭ şi alţiĭ pururea la o parte Oltenia, unde lĭ-arŭ fi fostŭ cam anevoiă de a străbatte şi altmintrea de gróza uneĭ posiţiunĭ naturale dintre celle maĭ întărite prin stânce şi ape, incâtŭ locuitoriĭ de acollo, de 'nteiŭ Agatirsiĭ, apoĭ Dacĭ, in fine Româniĭ, mulţumită condiţiunilorŭ economice, igienice şi strategice cellorŭ maĭ priincióse, aŭ pututŭ într'unŭ spaţiŭ territorialŭ fórte restrînsŭ să agĭungă successivŭ la unŭ gradŭ înaltŭ de resistinţă vitală.

Immutabilitatea natureĭ fisice s'a resfrântŭ pênĕ la unŭ punctŭ în însăşĭ nomenclatura topică, astŭ-feliŭ că unŭ munte din Muscellŭ ni maĭ amintesce numele *Caucasŭ* allŭ Carpaţilorŭ într'o seriă de fontâne istorice de'nainte şi de după Cristŭ, între celle-l'alte în Ovidiŭ şi'ntr'o superbă inscripţiune traianică relativă tocmaĭ la porţiunea superioră a Oltuluĭ, carele şi acesta se numesce astă-ḑĭ precumŭ se numĭa sunt acumă doue miĭ de annĭ în poetulŭ romanŭ Naevius; Giulŭ este *Sil* allŭ Dacilorŭ, Cerna-*Diorna*, Gilortulŭ — *Sil-arta*, *Giomartilulŭ* — *Sil-martira*; Motrulŭ e *Mutria* din Ptolemeŭ şi de pe Tabla Peutingeriană; pênĕ şi mitutellulŭ Gialeşŭ, unŭ perêuţŭ aprópe invisibilŭ, essista degia sub actualulŭ seŭ nume *Salas*; şi décă limba română n'a conservatŭ primordialele numirĭ alle rîurilorŭ din câmpiă, causa este că străbuniĭ nostri aŭ începutŭ s'o cunnóscă fórte târḑiŭ, abia pe la secolulŭ VII, găssindŭ acollo anume pe Slaviĭ ceĭ cu Dâmbovița, Ialomița, Cricovulŭ, Ilfovulŭ etc., érŭ pênĕ atuncĭ naţionalitatea „daco-romană" se născuse, crescuse şi se formase definitivamente în plaiŭ

şi numaĭ în plaiŭ, încâtŭ chiarŭ fluviele celle commune tuturorŭ zónelorŭ ţerreĭ, noĭ le scimŭ aşa cumŭ se ḑiceaŭ din vechime esclusivŭ la munte: *Danubius*, nu «Ister»; *Alutus*, nu «Maris»; *Giiŭ*, nu «Arabon»; *Argeşŭ*, nu «Mariscus».

In fine, déca arŭ voi cine-va să restabiléscă mappa etnografică a Munteniei în ḑillele luĭ Ovidiŭ, după cumŭ o schiţarămŭ noĭ pentru timpulŭ luĭ Erodotŭ, n'are decâtŭ să aşeḑe pe Dacĭ în Oltenia şi 'n Temeşiana, pe Siginĭ şi pe Agatirsĭ în laturea vest-sudică a Transilvanieĭ, apoĭ în cămpia danubiană pênĕ la Pontŭ pe ambiĭ ţermĭ aĭ fluviuluĭ o ammestecătură de Sciţĭ şi Sarmaţĭ cu predomnirea înse a elementuluĭ geticŭ.

III.

EPOCA FORMAŢIUNII LIMBEI ROMÂNE.

§ 73.

IMPORTANŢA FILOLOGIEI IN ISTORIA.

Agĭunge câte o dată o litteră pentru a caracterisa o naţiune.

Luândŭ în mână o carte anglesă, va fi cine-va surprinsŭ de a întimpina mereŭ figurândŭ isolatŭ câte unŭ *I*, care nu póte forma nicĭ unŭ nume propriŭ, şi totuşĭ ellŭ predomnesce prin mărime assupra tuturorŭ litterelorŭ învecinate.

Acestŭ grandiosŭ *I* însemnéză: «eŭ».

Individualismulŭ atâtŭ de pronunţatŭ în tótă natura Anglesuluĭ s'a resfrântŭ şi'n ortografiă.

Este uniculŭ poporŭ în lume, căruĭa să-ĭ fi pututŭ veni ideĭa de a scri *eŭ* cu o litteră capitală.

Cu câtŭ maĭ multŭ totalitatea lessică şi grammaticală a uneĭ limbe trebuĭ să fie pentru unŭ cugetătorŭ o nesecată comóră de revelaţiunĭ assupra întregeĭ desvoltărĭ a uneĭ naţionalităţĭ în timpŭ şi'n spaţiŭ.

Astă-ḑĭ nu maĭ e permisŭ fără limbistică, fără o cunnoscinţă intimă cu Bopp, Pott, Schleicher, Curtius, Corssen, Kuhn etc., a face unŭ singurŭ passŭ seriosŭ în limpeḑirea periódelorŭ cellorŭ obscure din annalele popórelorŭ; şi negreşitŭ că cea maĭ deplină dreptate avea d. Rösler, cândŭ a formulatŭ următórea fericită propositiune.

«Décă Românii aŭ trăitŭ în adevĕrŭ începêndŭ dela Traĭanŭ pe ţermulŭ nordicŭ «allŭ Dunăriĭ; décă eĭ n'aŭ venitŭ aci tărḑiŭ in evulŭ mediŭ din Dacia luĭ Aure«lianŭ; décă eĭ sunt nouĭ séŭ vechĭ în actuala lorŭ patriă, acésta cată să se cun«nóscă din limba română».[1]

D. Rösler susţine că împeratulŭ Aurelianŭ de frica Goţilorŭ a scosŭ din Dacia Traiană în seculŭ III pe toţĭ Româniĭ pênĕ la unulŭ, ducêndu-ĭ acollo unde se afflă aşa numiţiĭ Macedo-romànĭ, ş'apoĭ degĭa o parte dintre aceştĭ din urmă, întorcêndu-se pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ abia pe la annulŭ 1200, vorŭ fi datŭ nascere naţionalităţiĭ daco-române.

Cu alte cuvinte, Maghiariĭ, Serbiĭ, Saşiĭ, sunt toţĭ maĭ indigenĭ decâtŭ noĭ la póllele Carpaţilorŭ.

D. Rösler îşĭ baséză asserţiunea pe doue consideraţiunĭ filologice:

1. Assemenarea între limbele română şi albanesă;
2. Lipsa de elementŭ goticŭ în graĭulŭ românŭ.

1) **Roman. Stud.**, 121 et seq.

Ambele aceste punturĭ, pe carĭ d. Rösler se mulţumesce a le affirma, noĭ din parte-ne le vomŭ demonstra pe largŭ, fiindŭ-că elle ne conducŭ la o conclusiune diametralmente oppusă.

§ 74.

D. ROESLER SCIE ROMÂNESCE?

D. Rösler ḑice: décă Românïĭ n'arŭ fi petrecutŭ vécurĭ intregĭ peste Dunăre în vecinĕtatea Epiruluĭ, limbele română şi albanesă nu nĭ-arŭ offeri atâtă assemĕnare.

Inse care anume să fie *natura* acesteĭ assemĕnărĭ? — d-sea nu nĭ-o spune.

Este o nenorocire pentru d. Rösler de a sci pré-puţinŭ romănesce.

Éccĕ o probă dintre celle multe:

«Mĕ surprinde — ḑice d-sea — cuvêntulŭ *Sirte-Margarite* din doĭnele române alle «luĭ Murray, şi eŭ creḑŭ că ellŭ correspunde pe deplinŭ noţiuniĭ *Sirtje* a Samoie«ḑilorŭ; după cumŭ şi malecticţiunea romănéscă astă-ḑĭ de totŭ ne'nţellegibilă *s*.... «mi se pare éroşĭ a fi numele demonuluĭ la némurĭ uralice: *Schitkir* séŭ *Tschitkir*.»

Cuvêntulŭ însemnatŭ cu maĭ multe punte, lassŭ să se citéscă gĭosŭ în notă [1], nefiindu-ni permisŭ a'lŭ băga în testulŭ românŭ.

O trivialitate turcă dintre celle maĭ necuviinciόse, întrodusă la noĭ în nefasta epocă fanariotă şi pe care nu cutéḑă a o reproduce nicĭ chĭarŭ dicţionarele limbeĭ ottomane, d. Rösler o preface într'o maledicţiune, o maledicţiune romănéscă, o maledicţiune atâtŭ de antică încâtŭ nicĭ înţellesulŭ nu i se maĭ cunnόsce, ş'apoĭ allérgă după origine tocmaĭ la mitologia finnesă!

De altă parte, luândŭ pe *inşiră-te-mărgărite*, compusŭ din verbulŭ *înşiră* la imperativŭ, din pronumele *tu* în accusativŭ şi din substantivulŭ *mărgăritŭ* la vocativŭ, căte-trelle fόrte latine: *in-seriem te (dispone) margarite*, espressiune poporană a uneĭ limbuţie fără capŭ şi cόdă, d. Rösler isoléză pe «înşiră-te», îşĭ închipuesce că-ĭ o singură radicală, o metamorfoséză în *sirte*, şi se răpede cu ea dreptŭ peste Uralĭ!

Cu unŭ assemenea metodŭ de a commenta naţionalitatea română prin Samoieḑĭ, noĭ ne mirâmŭ că d. Rösler a uĭtatŭ unŭ lucru şi maĭ ingeniosŭ.

In dialectulŭ samoiedicŭ dela Obdorsk din fundulŭ Siberieĭ codrulŭ se chĭamă *pidira* [2].

Éccĕ déro — trebuĭa să esclame — éccĕ déro de unde s'a născutŭ romănésca *pădure*!

Şi totuşĭ, orĭ-cătŭ de cĭudată arŭ fi coincidinţa materială a ambilorŭ terminĭ, filologia modernă, care urmăresce desfăşurarea fonetică şi istorică totŭ-o-dată a fie-căriĭ vorbe [3], demonstră că a nόstră *pădure* derivă din *padules*, o formă romanică a latinuluĭ *palus*, baltă, italianesce *padule* [4]; érŭ pe lôngă filologiă maĭ vine şi Columna Antonină, arătându-ni cu plasticitatea sculptureĭ că bălţile danubiane din epoca colonisăriĭ romane eraŭ în adevĕrŭ nesce *păduri* în tόtă puterea espressiuniĭ, în a cărora vegetaţiune se ascundeaŭ barbariĭ în timpŭ de resbellŭ [5].

1) **Ibid.**, 259: „Aufgefallen ist mir noch die *Sirte* „*Margarite* in einem Volksliede das Murray erzählt, und „ich finde, dass sie durchaus den Vorstellungen von den „*Sirtje* bei den Samojeden entspricht; endlich scheint „mir uralisch auch das walachische jetzt gänzlich unver„standene Verwünschungswort *siktir*, da wir bei uralischen „Stämmen den bösen Geist *Schitkir* oder *Tschitkir* finden".

2) KLAPROTH, **Mémoires relatifs à l'Asie**, Paris, 1826, in-8, t. 2, p. 83.

3) MAX MÜLLER, **Lectures on the Science of Language**, London, 1864, in-8, t. 2, p 243: „sound etymology has nothing to do with sound".

4) CIHAC, **Dict. d'étymologie daco-romane**, Francfort, 1870, in-8, p. 189 — Cellŭ ânteiŭ o spusese ~~SESTINI~~, **Viaggio per la Valachia**, Firenze, 1815, in-8, p. 9: „pădure o paduri in valaco, che deriva da Palus".

5) **Columna Antonina**, ed. Bartoli, tab. 30, 32 etc.

Necunnoscêndŭ limba română, care să fi fostŭ criteriulŭ d-luĭ Rösler pentru a conchide că ea sémĕnă cu cea albanesă?

O ecuaţiune între unŭ x şi unŭ y.

§ 75

LATINISMULŬ RELATIVŬ ALLŬ LIMBELORŬ ALBANESA ŞI ROMÂNA.

Limba albanesă e plină de reminiscinţe latine.

Éccĕ essenţialmente unŭ puntŭ de assemĕnare cu graĭulŭ românŭ.

Urméză înse de aci că Albanesiĭ vorŭ fi împrumutatŭ latinismele lorŭ dela Românĭ?

Să cercetâmŭ.

Albanesiĭ ḑicŭ *tra* (trabs), *mic* (amicus), *poşte* (post), *armic* (inimicus), *kembe* (gamba), *vittore* (victoria), *lŭme* (flumen), *binĭac* (bignus), *gorg'e* (gurges), *kĭint* (centum), *gric* (grex), *g'ĭnd* (gens), *pendohem* (poenitet), *spereig* (spero), *caşe* (causa), *turpe* (turpitudo), *fat* (fatum), *fer* (inferna), *cater* (quatuor), *crioig* (creo) etc.

Aceste vorbe atâtŭ de latine, óre cumŭ putea să le fi datŭ cuĭ-va Daco-românulŭ, cândŭ nu le are? şi pe unele nu credemŭ să fi reţinutŭ din limba-mumă nicĭ chĭarŭ în epoca luĭ Traĭanŭ, bună-óră *flumen*, *bignus* séŭ *fatum*, de vreme ce esprimă acellea-şi idee prin alţĭ terminĭ nu maĭ puţinŭ latinĭ: *gemenŭ* (geminus), *rîŭ* (rivus), *sórte* (sors); érŭ câtŭ despre *cater*, şi unŭ copillŭ va recunnósce că s'a formatŭ din *quatuor*, nu din *patru*.

Albanesiĭ ḑicŭ: *kercoig* (quaerito), *kĭarc* (circus), *kertoig* (certo), *kĭepe* (cepa), *kĭiel* (coelum), *fkĭinĭe* (vicinitas) etc.

Bănui-se-va că le-aŭ luatŭ din românesce: *a cerceta*, *cercŭ*, *a certa*, *cépă*, *cerŭ*, *vecinĕtate*, prefăcêndŭ numaĭ sonulŭ *ce* în *k*?

Atuncĭ de ce în ḑicerile turce *ciaderre*, *ciair*, *ciacmac*, *cialem*, *ciardac*, *ciarşaf*, *cirac*, *cisme*, *ciflic*, *cift* etc., aŭ lăssatŭ pe *ci* intactŭ, neprefăcêndu-le în *kĭaderre*, *kĭair*, *kĭacmac*, *kĭalem* etc.?

De ce vorbele slavice *cias*, *cete*, *ciudit*, n'aŭ schimbatŭ de assemenea în *kĭas*, *kĭete*, *kĭudit*?

In sferşitŭ, de ce aŭ conservatŭ *ce* şi *ci* în cuvintele împrumutate în adevĕrŭ dela Românĭ: *ciarc* (circulus) şi *ce* (quid)?

Greciĭ numaĭ în classica anticitate esprimaŭ pe *ce* şi *ci* latinŭ prin *κ*: *Κικέρων* (Cicero), *Κίννας* (Cinna), *Σκιπίων* (Scipio), *Κέθηγος* (Cethegus), *Κέλσα* (Celsa), *Κέντρωνες* (Centrones), *Κίρκαιον ὄρος* (Circaeus mons) etc., pe cândŭ în evulŭ mediŭ îĭ vedemŭ ḑicêndŭ: *τζελεστρῖνος* (caelestinus), *τζεντογάλη* (centrum gallinae), *τζεριμονία* (ceremonia), *τζέρκη* (circulus), *τζέρτος* (certus), *τζηκουρέα* (cicoria), *τζιβέλις* (civilis) şi altele.[1]

Cumŭ-că la vechiĭ Romanĭ *ce* şi *ci* se rostĭaŭ în realitate *ke* şi *ki*, precumŭ le-aŭ şi transpusŭ Elleniĭ şi Albanesiĭ, ér nuŭ după cumŭ le-aŭ modificatŭ maĭ târḑiŭ Româniĭ şi Italianiĭ, probă este că lătinesce se scriea ecalmente *squilla* şi *scilla*, *coqui* şi *coci*, *caeso* şi *kaeso*, încâtŭ unŭ filologŭ modernŭ cere să se citéscă şi astăḑĭ *kinis* pentru *cinis*, *kervus* pentru *cervus*, *kitus* pentru *citus* etc., numindŭ orĭ-ce altă pronunciaţiune: «unŭ detestabilŭ inorganismŭ.»[2]

1) DU CANGE, **Gloss. med. graec.**, 1565—1569.

2) CHAVÉE, **Lexiologie indo-européenne**, 21. — O admirabilă demonstraţiune despre $c=k$ la Romanĭ, în CORSSEN, **Ueber die Aussprache, Vokalismus und Betonung der lateinischen Sprache**, Leipzig, 1868—70, in-8, t. 1, p. 44—50.

Aşa déro *k* în locŭ de *ce* şi *ci* constituă la Albanesĭ, ca şi la Grecĭ, unŭ archaismŭ latinŭ cu multŭ anteriorŭ cunnoscinţeĭ Epiruluĭ cu Turciĭ, Slaviĭ şi Româniĭ. [3]

Albanesiĭ aŭ *vĭetere* (vetus, veteris), *virg'ĭineşe* (virgo, virginis), *ĭatere* (alter), *rĭete* (rete) etc., pe carĭ nicĭ într'unŭ chipŭ nu le-aŭ pututŭ lua dela Românĭ, în graĭulŭ nostru tóte aceste vorbe fiindŭ maĭ puţinŭ classice: *vechiŭ*, la Macedo-românĭ *vecĭu*, nicĭ o dată *vetere; vergură*, nu *vergine*; *altŭ*, nu *altere*; *reţea*, nu *rete*; ş'apoĭ părinţiĭ nostri nu le-aŭ formatŭ astŭ-feliŭ prin vr'o posterióră corrupţiune provincială, cĭ aşa le-aŭ şi moştenitŭ, precumŭ probéză italianulŭ *vecchio* şi sonulŭ *u* pentru *i* în *vergură*.

Albanesiĭ aŭ adverbiulŭ *fort* şi adiectivulŭ *forte*, correspunḑêndŭ cellŭ ănteiŭ cu latinulŭ *fortiter* şi cellŭ-l'altŭ cu *fortis*, pe cândŭ Românulŭ nu possedă decâtŭ unŭ *fórte* pentru ambele casurĭ, întocmaĭ precumŭ noĭ ḑicemŭ *frumosŭ* pentru *pulcher* şi *pulchre*, *adevĕratŭ* pentru *verus* şi *vere* etc., mulţumindu-ne cu o singură formă adiectivo-adverbială.

Sperămŭ a fi convinsŭ pe d. Rösler, că limba albanesă este unŭ dialectŭ neo-latinŭ cu totulŭ neattĕrnatŭ de dialectulŭ neo-latinŭ allŭ Românilorŭ; unŭ dialectŭ maĭ anticŭ, fiindŭ că Albania întrégă devenise provincĭă romană cu unŭ secolŭ înainte de crâncena luptă a luĭ Traianŭ cu Decebalŭ; unŭ dialectŭ înse fără comparaţiune maĭ săracŭ în elemente latine, de óră-ce colonisarea romană nu avusese acollo acellŭ caracterŭ compactŭ şi sistematicŭ, prin care s'a distinsŭ ea pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ. [4]

Ambele aceste dialecte se maĭ întelnescŭ prin puntulŭ fórte importantŭ de a fi traco-latine, ceĭa-ce sub privinţa hematologică, adecă a înrudiriĭ materiale, apropiă pe Românĭ de Albanesĭ maĭ multŭ chĭarŭ decâtŭ de Italianĭ, cu carĭ noĭ suntemŭ încuscriţĭ numaĭ după tată, pe cândŭ cu ceĭ-l'alţĭ ne lovimŭ după amendouĭ părinţiĭ.

§ 76.

TRACISMULŬ RELATIVŬ ALLŬ LIMBELORŬ ALBANESĂ ŞI ROMÂNĂ.

Numerósa ginte pan-tracică, stăpână într'o vreme peste maĭ tótă peninsula balcanică şi maĭ tótă Asia-mică, se împărţĭa în doue ramure fórte marĭ, cea tracică propriŭ ḑisă şi cea illirică, prima din elle occupândŭ regiunea despre Pontŭ din territoriulŭ communŭ, cea-l'altă regiunea despre Adriatică, fie-care subdivisă într'o mulţime de naţionalităţĭ şi triburĭ purtândŭ differite numĭ: Frigianĭ, Bistonĭ, Bessĭ, Ciconĭ, Crobizĭ, Odrizĭ, Peonĭ, Sapeĭ, Sintĭ, Trausĭ, Geţĭ, Dacĭ, Triballĭ, Mesĭ, Macedonĭ, Epiroţĭ, Arupinĭ, Bulinĭ, Daorsĭ, Encheleĭ, etc. etc. etc.

Albanesiĭ sunt unica posteritate actuală directă a ramureĭ illirice, ca şi Româniĭ a celleĭ tracice propriŭ ḑise.

3) Noĭ ne mirămŭ, cumŭ de a pututŭ respectabilulŭ canonicŭ CIPARIŬ, **Principie de limbă**, Blasiŭ, 1866, in-8, p. 68, să se poticnéscă a ḑice că şi Macedo-româniĭ aŭ pe *k* în locŭ de *ci* şi *ce*, adducêndŭ dreptŭ probă *treĭ* cuvinte, din carĭ nnulŭ, *pescu*, nu este la loculŭ seŭ, fiindŭ vorba despre *ce* şi *ci*, nu despre *cu*, érŭ celle-l'alte doue, de totŭ anormale românesce, sunt luate dela Albanesĭ: *pakĭe* şi *ghinta*.

4) O observaţiune fórte giustă în SCHUCHARDT, **Der Vocalismus des Vulgärlateins**, Leipzig, 1866-8, in-8, t. 3, p. 49: „Dass das Vulgärlatein in Epirus sich als ein bestimmter Dialekt entwickelt habe, geht aus der Natur der Sache hervor; dass dieser Dialekt mit demjenigen, welcher in seiner heutigen Gestalt als Walachisch auftritt, im Wesentlichen identisch ist, bedarf des Beweises". — Cf. SCHUCHARDT, **Albanisches und Romanisches**, în KUHN, **Zeitschrift für vergleich. Sprachkunde**, t. 22, Berlin, 1871, p. 241-302. — Cf. DIEFENBACH, **Ueber die jetzigen romanischen Schriftsprachen**, Leipzig, 1831, in-4, p. 16-20.

Cumŭ-că Illirii şi Tracii propriŭ ḑişĭ vorbiaŭ acela-şĭ limbă fundamentală, dovédă este nu numaĭ că scriitoriĭ anticĭ ĭĭ confundă mereŭ uniĭ cu alţiĭ, dérŭ maĭ cu sémă că dicţionarulŭ albanesŭ póte să ni esplice fără nicĭ o difficultate filologică celle maĭ complicate probleme din nomenclatura dacică şi din limba daco-latină.

Astŭ-feliŭ în paragrafiĭ precedinţĭ noĭ veḑurămŭ degia la Albanesĭ cuvinte eminamente dacice, ca *diorna*-negru séŭ *borda*-locuinţă suterrană.

Aci vomŭ maĭ da unŭ essemplu fórte interessantŭ, affară de acellea ce vorŭ maĭ urma din cândŭ în cândŭ în cursulŭ opereĭ de faţă.

§ 77.

ORIGINEA NUMELUI „DUNĂRE."

Samonicus, scriitorŭ romanŭ cu unŭ secolŭ posteriorŭ luĭ Traianŭ şi carele posseda pe atuncĭ o bibliotecă de 60,000 volume, încâtŭ avea la disposiţiune maĭ totŭ ce se va fi scrisŭ vre-o dată pênĕ la dênsulŭ, ḑice că tracicesce *Danubius* însémnă «purtătorŭ de norĭ»: *Δανούβιον δὲ τὸ νεφελοφόρον ἐκεῖνοι καλοῦσι πατρίως.* [1]

La Albanesĭ norulŭ se chiamă *re*.

In tóte limbele indo-europee radicala *da* esprimă ideia de *a da*, de unde o formă participială *dan* séŭ *dana*.

Dana-re, «dândŭ norĭ», éccĕ déro numele tracicŭ din care Românulŭ a făcutŭ *Dunăre* şi pe care Samonicus l'a tradusŭ cu atâtŭ maĭ correctŭ prin *νεφελοφόρος*, «purtătorŭ de norĭ», cu câtŭ în unele limbe ariane, la Celţĭ bună-óră, primitivulŭ *da* capĕtă anume înţellesulŭ de «a purta». [2]

Totŭ limba albanesă ni esplică de ce Greciĭ, Romaniĭ şi Germaniĭ aŭ terminatŭ numele acestuĭ fluviŭ prin *β*, pe care nu'lŭ aŭ Româniĭ.

Albanesce *re*, norŭ, admitte în unele casurĭ unŭ *v* de'nainte'ĭ: *vre*, [3] ceia-ce probézà că nu este decâtŭ o contracţiune din zendiculŭ *awra*, modernulŭ persianŭ *abr*, curdiculŭ *awreh*, tóte acestea însemnândŭ de assemenea «norŭ» [4] şi producêndŭ la vechiĭ Persianĭ unŭ nume propriŭ *Ἀβραδάτας*, «datŭ de norĭ». [5]

Norulŭ chiămându-se albanesce *re* şi *vre*, *Δανούβιος* ellinŭ, *Danuvius* latinŭ şi *Donaw* allŭ Germanilorŭ, dela carĭ aŭ împrumutatŭ apoĭ Slaviĭ pe *Dunava*, Maghiariĭ pe *Duna* etc., provinŭ dintr'o formă collaterală *Dana-vre*.

Româniĭ singurĭ înse aŭ reţinutŭ pe caracteristiculŭ *re*, în care se copprinde însăşĭ chiăia enigmeĭ.

Şi aŭ reţinutŭ nu numaĭ atâta, dérŭ pênĕ şi interessantulŭ blăstemŭ poporanŭ: «battă-te Dunărea!» carele pe de o parte se potrivesce atâtŭ de bine cu ideia unuĭ «purtătorŭ de norĭ», érŭ pe de alta, ni adduce a-minte că la Dacĭ giurămêntulŭ cellŭ maĭ sacru era legatŭ cu solemnitatea de a bé apă din Danubiŭ [6], încâtŭ «purtătorulŭ de norĭ» pedepsia apoĭ pe spergiurĭ: «ĭĭ băttea Dunărea».

Românulŭ nu ḑice: «battă-te Oltulŭ», «battă-te Siretulŭ», «battă-te Prutulŭ», ci numaĭ *battă-te Dunărea*!

1) Ap. LYDUM, **De magistr. rom.**, III, 32.
2) GLÜCK, **Die bei Caesar vorkommenden keltischen Namen**, Muenchen, 1857, in-8, p. 99: „doen, doan, portare, ferre".
3) HAHN, **Alb. Stud.**, Lex. 107.
4) JUSTI, **Handbuch der Zendsprache**, Leipzig, 1864, in-4, p. 35.
5) HITZIG, în BROKHAUS, **Zeitschrift der deutschen morgenländischen Gesellschaft**, Leipzig, 1847, in-8, t. 9, p. 760.
6) AUFIDIUS MODESTUS, ap. PHYLARG., **in Virgilii Georg.** II.

Astŭ-feliŭ, mulţumită limbeĭ dacice, restaurate prin confruntaţiunea dialectuluĭ epiroto-latinŭ allŭ Albanesilorŭ cu dialectulŭ traco-latinŭ allŭ Românilorŭ, se inlătură în rubrica unorŭ simple coincidinţe fonetice etimologia generalmente patronată a *Dunărĭĭ* dela samscrito-zendiculŭ *dânu*, osseticulŭ *don* — fluviŭ, pe care'lŭ aŭ şi Româniĭ într'o accepţiune deminutivă [7], precumŭ se respinge nu maĭ puţinŭ şi derivaţiunea dela celticulŭ *dana*-vitézŭ. [8]

§ 78.

CONCLUSIUNEA DESPRE ÎNRUDIREA ROMÂNILORŬ CU ALBANESIĬ.

Post-punerea articoluluĭ definitivŭ, identitatea genitivuluĭ cu dativulŭ, timpulŭ viitorŭ espresŭ cu agĭutorulŭ ideeĭ *voĭu*, formaţiunea numeralelorŭ dela 11 pênĕ la 19 prin întrepunerea unuĭ *supra*, şi o grămadă de alte particularităţĭ grammaticale séŭ lessice, pe carĭ le vomŭ desbatte cândŭ vomŭ avé a restaura dialectulŭ dacicŭ, ne vorŭ adduce éroşĭ şi éroşĭ la resultatulŭ dobânditŭ maĭ susŭ, şi anume:

Limbele română şi albanesă sunt doue dialect· d'o potrivă traco-latine, desvoltate înse fie-care pe o calle individuală nedependinte.

Fără a se mişca uniĭ din Dacia Traĭană şi alţiĭ din Epirŭ, Româniĭ séŭ Daco-latiniĭ şi Albanesiĭ séŭ Epiroto-latiniĭ sunt şi nu potŭ a nu fi legaţĭ printr'o estremă assemĕnare limbistică, de óră ce provinŭ uniĭ şi alţiĭ din elemente romanice şi elemente tracice, ammestecate înse în diverse epoce, prin diverse dialecte, cu diverse dose şi sub diverse condiţiunĭ climatologice.

§ 79.

ORIGINEA CUVÊNTULUĬ „HOŢŬ".

Décă Daco-româniĭ — ḑice d. Rösler — nu s'aŭ clintitŭ de pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ, affară negreşitŭ de porţiuneá cea strămutată de cătră împeratulŭ Aurelianŭ şi din care se trage începutulŭ actualilorŭ Macedo-românĭ, cumŭ atuncĭ de nu essistă in limba română nicĭ o urmă gotică, precumŭ nicĭ în limba gotică nu essistă nicĭ o urmă română?

Nu essistă! nu! repeţimŭ şi noĭ după d. Rösler.

Nu este nu numaĭ unŭ gotismŭ la Românĭ séŭ unŭ românismŭ la Goţĭ, dérŭ nicĭ măcarŭ unŭ cuvêntŭ despre Goţĭ.

S'a ḑisŭ adesea, şi de'mpreună cu alţiĭ vomŭ fi affirmat'o şi noĭ altă dată, cumŭcă vorba română *hoţŭ* arŭ fi o reminiscinţă a dominaţiuniĭ *got*ice în Dacia Traĭană.

Studiulŭ ulteriorŭ ne face a renunţa la acéstă etimologiă.

Iniţialulŭ *h* este la Românĭ o uşóră aspiraţiune cam analógă cu a Grecilorŭ séŭ cu *hi* allŭ Armenilorŭ, astŭ-feliŭ că poporulŭ rostesce d'o potrivă *hrăpire* şi *răpire*, *harapŭ* şi *arapŭ*, *heleşteŭ* şi *eleşteŭ*, *hotarŭ* şi *otarŭ*, *hoţŭ* şi *oţŭ*.

Unŭ assemenea *h* nu se nasce din durulŭ *g*, maĭ allesŭ de'naintea uneĭ vocale.

Dérŭ maĭ este ce-va.

Luândŭ pe rôndŭ tóte vorbele române monosillabice cu finalulŭ *ţ*, pentru a constata valórea etimologică a acestuĭa din urmă, ne încredinţămŭ că ellŭ derivă, affară de regularulŭ seŭ prototipŭ *ti*, din: *te (puteus=puţ)*, *sp (crispus=creţ)*, *ss (sessus= şeţ)*, *que (laqueus=laţ)*, *chi (brachium=braţ)*, *thi (struthio=struţ)* etc., adecă totŭ-d'a-una din doue consóne din carĭ una e *s*, orĭ dintr'o consónă séŭ doue urmate de unŭ *i* séŭ unŭ *e*, nicĭ o dată înse dintr'o consónă nesibillată isolată.

7) **Lex. Bud.**, 195: „*Donŭ*, canalis potatorius, die Trankrinne".

8) GLÜCK, **op. cit.**, 91-2.

T din *Got* e totŭ atâtŭ de netransformabilŭ în *ţ* din *hoţ*, precumŭ de netransformabilŭ e *g* din cellŭ ântêiŭ în *h* din cellŭ allŭ douilea, încâtŭ definitivamente *hoţ*ulŭ şi *Got*ulŭ sémĕnă unulŭ cu altulŭ numaĭ dóră prin littera *o*.

De unde înse derivă în realitate acéstă misteriósă monosillabă?

Lessiconulŭ Budanŭ propunea o derivaţiune din latinulŭ *hostis*; înse tóte limbele romanice aŭ formatŭ de acollo altŭ ce-va: romănesce *óste*, francesesce *ost*, spaniolesce *hueste*, italianesce *oste*, provenţalesce *host*, portugesesce *hoste* [1], aşa că n'a remasŭ în *hostis* nicĭ o portiţă deschisă pentru *hoţŭ*.

Să căutâmŭ aĭurĭ.

Intr'o cronică francesă noĭ citimŭ următorulŭ passagiŭ relativŭ la secolulŭ XIII: «Imperio regis Ludovici Hutini, quo nomine prisca lingua nostra turbulentus sig-«nificatur.»

Adecă:

«Sub domnia regeluĭ Ludovicŭ, supranumitŭ h u t i n, *ceĭa-ce în vechĭa nóstră limbă «însemnéză turburătorŭ*.»

Apoĭ într'unŭ actŭ din 1363:

«Jehan, dit Vyanne, *risseur*, *brigueur*, *h u s t i n e u r*, *mal et outrageux parleur*. [2]

Ca ideiă, noĭ întrebâmŭ décă nu e vorba de ceĭa-ce se chĭamă romănesce *hoţŭ*?

Ca formă, *hust* francesŭ, compusŭ din doue consóne din carĭ una e *s*, correspunde perfectamente cu allŭ nostru *hoţ*, cu atâtŭ maĭ allesŭ cândŭ într'o mulţime de vorbe române ne întimpină ecuaţiunea între *st* şi *ţ*, negreşitŭ prin intermediulŭ metateseĭ *ts* din *st*, bună óră: *ţîră*=*stilla*, *ţolŭ*=*stola*, *maţŭ*=μαστός etc.

Şi totuşĭ acéstă interessantă ḑicere nicĭ Româniĭ n'aŭ luat'o dela Francesĭ, nicĭ Francesiĭ dela Românĭ, ci in ambele ţerre ea s'a născutŭ spontanamente din causa unuĭ strigătŭ.

In Francia, după cumŭ o demonstră prin ḑecimĭ de documente Du Cange, [3] poporulŭ era datorŭ să allerge după hoţĭ ţipândŭ şi trămbiţândŭ.

In latinitatea din evulŭ mediŭ acésta se chiăma *hut-esium*, de unde a remasŭ în limba francesă *huée*, care nu differă întru nemicŭ de romănulŭ *huĭetŭ* [4], încâtŭ urméză naturalmente că şi părinţiĭ nostri aveaŭ acella-şĭ obiceiŭ, însoţitŭ de accellea-şĭ strigăte: *hu! ho!* francesesce *hutz*! [5].

Aceste esclamaţiunĭ o dată devenindŭ caracteristice la góna făcĕtorilorŭ de relle şi stereotipându-se «pro eo multitudinis clamore incondito, quo *latronem* seu in «ipso crimine deprehensum, seu fugientem ac latitantem, pagani omnes tenentur «insectari ac prosequi, donec comprehendatur et in judicis manus tradatur» [6], nu numaĭ era cu putinţă, ci chiarŭ trebuĭa să se nască în Francia *hut*, *hutin*, *hust*, *hustin*, *hustineur*, érŭ în Romănia *hoţŭ*.

Să se noteze unŭ lucru.

După cumŭ pentru ţerranĭ era *hoţŭ* acella pe care 'lŭ huĭduĭaŭ dênşiĭ, totŭ aşa pentru făcĕtoriĭ de relle, din puntulŭ lorŭ de vedere, eraŭ hoţĭ aceĭa ce-ĭ huĭduĭaŭ.

Eccĕ de ce în argotulŭ tălhărescŭ din evulŭ meḑiŭ ţerraniĭ se numĭaŭ *hoţĭ*: «houtz—rusticus». [7].

1) CIHAC, **Etymol. daco-romane**, 184.

2) Ambele testurĭ în DU CANGE, **Gloss. med. lat**, III, 736.

3) **Ibid.**, 736, 725, 724, 726.

4) **Lex. Bud.**, 267: „*huiescŭ*, batgĭocorescŭ, strigŭ; „*huiŭ* pe cine-va ca şi pe porcĭ, îllŭ ṣuerŭ, îllŭ fluerŭ, „clamore et sibillis quem explodo. — *Huietŭ*, strigare multă „assupra cuĭ-va, multitu linis inconditus clamor, explosio, „exsibillatio"

5) **Vita Ludovici Pii** anno 840, ap. DU CANGE, III, 724: „dixit bis: *hutz! hutz!* quod significat: *foras! foras!*"

6) DU CANGE, III, 725.

7) BONAVENTURA VULCANIUS, **De literis et lingua Getarum sive Gothorum**, Lugduni, 1597, in-16, p. 108.

Acéstă consideraţiune este decisivă pentru a proba originea curată onomatopeică a cuvêntuluĭ «hoţŭ», înlăturândŭ orĭ-ce altă etimologiă, fie cătŭ de plausibilă în apparinţă.

Unŭ avocatŭ românŭ din Temeşiana, într'unŭ articolŭ fórte paradossalŭ, assupra căruĭa ni attrage attenţiunea d. professorŭ dr. V. Glodariŭ din Braşovŭ, adduce ca o probă despre derivaţiunea *hoţuluĭ* din *Gotŭ* că:

«In Banatŭ pênĕ în ḑiua de astăḑĭ cândŭ vine vre-unŭ Némţŭ prin sate româ-«nescĭ, se ĭeaŭ copiĭ după ellŭ şi strigă dreptŭ semnŭ de battŭ-giocură: Némţŭ! «Némţŭ! *Goto-Frénţŭ*! şi totŭ maĭ departe făcêndŭ versurĭ de battŭ-gĭocură, parte ru-«şinóse, la fie-care sentinţă de doue versurĭ în cădinţă repeţescŭ: Némţŭ! Némţŭ! «*Goto-Frénţŭ*!» [8]

D. Simeonŭ Mangĭucă, care nĭ-o spune acésta, cumŭ óre de nu observă că esclamaţiunea este «*Goto-Frénţŭ*», érŭ nu «*Hoţo-Frénţŭ*»?

Cu alte cuvinte, ea demonstră, într'o opposiţiune diametrală cu opiniunea d-sélle, cumŭ-că *Gotŭ* în gura poporuluĭ românŭ n'a putută să trécă în *hoţŭ*.

Să nu maĭ *hoţimŭ* déro pe Goţĭ, carĭ n'aŭ putută să fure dela noĭ, precumŭ vomŭ vedé îndată, nicĭ măcarŭ doue litere dintr'o vorbă!

§ 80.

TEORIA LUĬ IÓNŬ MAĬORESCU DESPRE ROMÂNISME LA GOŢĬ.

Reposatulŭ Iónŭ Maiorescu credea că a dată peste patru *românisme* în testulŭ goticŭ allŭ luĭ Ulfila:

1º Numele Romanilorŭ: *Rumoneis*, *Rumonim*, correspunḑêndŭ formeĭ române poporane *Rumânŭ*;

2º *Hausjan*, dela românulŭ *auzire*;

3º *Aljar*, romănesce *aĭure*, maĭ correctŭ *alĭure*, francesesce *alleurs*, latinesce *aliorsum*;

4º *Mais*, dela românulŭ *maĭ* din *magis*. [1]

Anteiŭ punemŭ la o parte pe *aljar*, care este nu unŭ romănismŭ, ci o proprietate commună maĭ tuturorŭ popórelorŭ neo-latine, după cumŭ mărturesce însuşĭ Maĭorescu, deşi uitase a maĭ cita, pe lôngă formele română şi francesă, vechiulŭ spaniolŭ *alubre*, provenţalulŭ *ailhors* şi portugesulŭ *alhur*. [2]

Remânŭ déro celle-l'alte treĭ.

Hausjan provine dintr'o temă *kus*, căcĭ în limba gotică *h* represintă totŭ-d'a-una pe unŭ primitivŭ *k*, şi *au* este o accrescere din *u*, încâtŭ correspundintele luĭ *hausjan* în celle-l'alte limbe indo-europee e numaĭ dóră elleniculŭ *κους* în *ακουστός* [3], de unde înse pênĕ la românulŭ *auḑire* e cam departe.

Goticulŭ *mais*, *maists*, *maiza*, e purŭ şi simplu germanulŭ modernŭ *meist*, fără nicĭ o legătură cu românulŭ *maĭ*.

Maĭ avemŭ déro unŭ singurŭ-singurellŭ *Rumonim* séŭ *Rumoneis*, care nicĭ acesta nu se pretinde a fi românŭ ca întréga vorbă, ci unicamente prin sonurile *u* în locŭ de *o* şi *o* în locŭ de *â* din celle şépte séŭ optŭ littere.

Arŭ fi comicŭ ca tóte elementele române în limba gotică să se reducă în urma urmelorŭ la nesce 2/8 dintr'unŭ bĭetŭ cuvêntŭ!

8) MANGIUCĂ, **Tractată de originea numeluĭ Valacă**, în ḑiarulŭ **Albina**, Vienna, 1866, nr. 88.

1) Art. **Românien** în ROTTECK und WELCKER, **Staats-Lexicon**, ed. 2, p. 158, citată în RÖSLER, **Rom. Stud.**, 140, unde autorulŭ confundă pe Maiorescu tată cu fiiulŭ seŭ d. T. L. Maĭorescu.

2) CIHAC, 6.

3) DELBRÜCK, în KUHN, **Zeitschrift**, XVI, 271. — Cf. SCHLEICHER, **Compendium**, § 196.

Dérŭ şi aci românismulŭ e fictivŭ.

Crénga limbistică neo-latină cea maĭ germanisată foneticesce, este aşa numitulŭ dialectŭ reto-romanŭ din Elveţia, [a] care'şĭ dă ellŭ-însuşĭ numele de *rumonsch.* [b]

Décă în Alpĭ *rumonsch* e unŭ effectŭ allŭ germanismuluĭ între Latinĭ, cumŭ óre la Dunăre aceĭa-şĭ formă *rumoneis* arŭ puté să fie vice-versa unŭ effectŭ allŭ latinismuluĭ între Germanĭ?

Să lăssămŭ dérŭ în pace şi pe *Rumoneis* séŭ pe *Rumonim.*

§ 81.

ORIGINEA CUVINTELORŬ „ODORŬ" ŞI „PATŬ".

S'a spusŭ că arŭ fi gotică vorba *odorŭ*, dela *aud* contrasŭ în *od*, tesaurŭ, avuţiă, possessiune.

In realitate cuvêntulŭ este de o proveninţă slavică şi relativamente modernă.

Serbesce *odora* are treĭ accepţiunĭ:

1. Haĭne;
2. Arme;
3. Prédă. [1]

Radicala este verbulŭ curatŭ slavicŭ *dr'ti*, a despuĭa.

Odorulŭ semnifică totŭ ce se póte răpi în resbellŭ dela unŭ inamicŭ, *spolia opima* la vechiĭ Romanĭ.

S'a maĭ susţinutŭ că vorba română *patŭ* arŭ proveni din goticulŭ *badi.*

Nu s'a observatŭ înse că *patulŭ* face parte dintr'o familliă întrégă de terminĭ românĭ, cu carĭ trebuĭ studiatŭ într'o strînsă legătură, şi anume:

1. P a t ŭ, *lectus*;
2. P ă t u l ŭ, *cubile*, *stratum*, «pre carele se aşéḑă stupĭ, legumele séŭ pómele «érna, gâscele cândŭ clocescŭ etc.»;
3. P ă t u r ă, *folium*, *volumen*, fóiă, înduoitură, legătură;
4. P ă t u r ŭ, *complico*, strîngŭ la unŭ locŭ.

Prin urmare, ideia fundamentală a *patuluĭ* consistândŭ în stratificaţiune, adecă în suprapunerea unuĭ lucru peste unŭ altŭ lucru, este din punctŭ în punctŭ, în fondŭ ca şi'n formă, albanesulŭ *pat*, stagiŭ, «Stockwerk» după traducerea d-luĭ Hahn. [2]

Goticulŭ *badi*, din contra, esprimă în maĭ tóte formaţiunile collaterale şi derivate noţiunea pronunţată de ce-va planŭ, adecă nestratificatŭ, nesuprapusŭ, câte o dată chiarŭ escavatŭ [4] ceĭa-ce 'lŭ depărtéză de ideia *patuluĭ* românŭ, pe care o esprimă atâtŭ de bine din tóte puntele de vedere numaĭ albanesulŭ *pat.*

§ 82.

CE URMÉZĂ DIN LIPSA GOTISMELORŬ ÎN LIMBA ROMÂNĂ?

Scormonindŭ pretutindenĭ în paragrafiĭ precedinţĭ şi sgândărindŭ tóte córdele şi cordiţele limbeĭ române, noĭ nu găssimŭ nicĭ o umbră de necontestabilŭ gotismŭ măcarŭ în doue optimĭ alle uneĭ singure vorbe.

a) CARISCH, **Formenlehre der rhaetoromanischen Sprache**, Chur, 1852, in-8, p. 107, 115 etc.

b) CARISCH, **Wörterbuch der rhaetoromanischen Sprache**, Chur, 1848, in-16, p. 187.

1) KARADZICZ, **Lex.**, 447.

2) **Lex. Bud.**, 490.

3) **Alb. Stud.**, Lex. 94.—In limba litvană patulŭ se chiamă *pàtalas*, ceĭa-ce prin suffissŭ şi prin accentŭ concórdă perfectamente cu românulŭ *pătură*, ambele indicândŭ unŭ prototipŭ communŭ *pàtara*, care catĭ să fi fostŭ forma dacică a cuvêntuluĭ. Assupra împrumutăriĭ eĭ de către Litvanĭ noĭ vomŭ vorbi în *Istoria etnografică a Munteniei.* — Cf. SCHLEICHER, **Litauisches Lesebuch und Glossar**, Prag, 1857, in-8, p. 301.

4) DIEFENBACH, **Woerterbuch der gothischen Sprache**, Frankfurt, 1851, in-8, t. 1, p. 254.

Prin urmare — va ḑice d. Rösler după cumŭ a maĭ spusŭ — în timpulŭ dominaţiuniĭ Goţilorŭ Româniĭ nu se afflaŭ în Dacia.

Aci ne despărţimŭ de eminentulŭ istoricŭ vienesŭ, căcĭ se desparte şi d-sea de prescripţiunile criticismuluĭ, care cerea imperiosamente ca să procédă în următorulŭ modŭ:

1. Să preciseze pe o mappă, ţinêndu-se strictŭ de fontâne sincronice, întregulŭ spaţiŭ territorialŭ pe care l'aŭ occupatŭ la noĭ Goţiĭ;

2. Să probeze că, affară din acellŭ spaţiŭ territorialŭ, nu essista în Dacia nicĭ unŭ locşorŭ unde să fi pututŭ trăi Româniĭ departe de Goţĭ şi sustraşĭ influinţeĭ acestora;

3. Décă demonstra că unŭ assemenea locşorŭ, aptŭ a adăposti o naţionalitate întrégă, nu se affla nicăirĭ, atuncĭ, dérŭ, numaĭ atuncĭ putea conchide că împĕratulŭ Aurelianŭ nu lăssase unŭ puiŭ de Românŭ în Dacia, de vreme ce nu găssimŭ nicĭ unŭ vestigiŭ goticŭ în limba română.

Eccĕ ce trebuĭa să facă d. Rösler.

§ 83.

PUNTULŬ TERRITORIALŬ ÎN ISTORIA GOŢILORŬ PÊNE LA ATTILA.

Itinerariulŭ successiveĭ migraţiunĭ a Goţilorŭ se începe dela nordŭ în direcţiunea littoraluluĭ Măriĭ-negre, aşeḑându-se eĭ acollo în secolulŭ II după Cristŭ în spaţiulŭ dintre Donŭ şi Nistru, adecă la hotarulŭ de totŭ orientalŭ allŭ Dacieĭ.

Stabiliţĭ aci, urméză din parte-le unŭ şirŭ de încercărĭ de a străbatte pe mallulŭ dreptŭ allŭ Dunăriĭ, unde eraŭ attraşĭ de fama avuţieĭ provincielorŭ grece.

Acestŭ puntŭ obiectivŭ fiindŭ hotărîtŭ, callea cea maĭ scurtă de realisare eraŭ naturalmente gurele Dunăriĭ, de unde Goţiĭ treceaŭ dreptŭ în Bulgaria şi maĭ departe, mulţumindu-se cu possessiunea transitóriă a actualeĭ Bessarabie şi lăssândŭ să maĭ trécă multŭ timpŭ pênĕ să încépă a se găndi măcarŭ la Moldova, care nu se affla nicĭ ea în drumulŭ ce'şĭ alleseseră pentru a agĭunge maĭ currêndŭ la ţintă.

In adevĕrŭ, orĭ-cândŭ e în gĭocŭ Goţia propriŭ ḑisă, unde resedea forţa offensivă şi defensivă, simburele de resistinţă şi de espansiune allŭ elementuluĭ goticŭ, o găssimŭ între Prutŭ şi Nistru.

La annulŭ 251 espediţiunea Goţilorŭ contra Romanilorŭ se dirige assupra Filippopoliĭ, de unde retrăgêndu-se şi căutândŭ a se întórce a-casă, urmăriţĭ de armata împeratuluĭ Deciŭ, eĭ apucă spre oraşulŭ Abritŭ lôngă Varna, [1] adecă în cea maĭ dréptă liniă *spre Bessarabia.*

Intre 268-270 — ḑice Zosimŭ — Sciţiĭ, Eruliĭ, Peuciĭ şi Goţiĭ punŭ 320,000 ómenĭ pe 6,000 vase şi attacă ânteĭŭ oraşulŭ Tomi în Dobrogia.

De unde plecase acea formidabilă flottă?

«De *lôngă Nistru*». [2]

Intre anniĭ 367-369 împeratulŭ Valinte, voindŭ să isbéscă pe Goţĭ în propria lorŭ ţérră, face unŭ podŭ pe Dunăre.

In ce locŭ anume?

Lôngă oraşulŭ Noviodunŭ séŭ Novietunŭ, care după unanima mărturiă a luĭ Ptolemeŭ. a Tableĭ Peutingeriane, a Itinerariuluĭ luĭ Antoninŭ, a Notiţeĭ «Dignita-

1) KATANCSICH, **Tab. Peut.**, I, 362. — AUREL. VICT., XXIX. — ZOSIM., I, 23. — IORNAND., XVIII.

2) ZOSIM., I, 42.

tum», a luĭ Procopiŭ, a Codiceluĭ Teodosianŭ etc., se affla lôngă actuala Isakce, adecă *în fața Bessarabieĭ.* [3]

Astŭ-feliŭ pênĕ la 370 dominațiunea gotică, în ințellesulŭ cellŭ adevĕratŭ allŭ cuvêntuluĭ, se concentra esclusivamentre între Prutŭ și Nistru.

Tocmaĭ atuncĭ năvăllescŭ terribiliĭ Hunĭ.

Peste ramura cea maĭ occidentală a Goțilorŭ domnĭa Atanarik.

Ellŭ trămitte o parte din óste pentru a recunnósce posițiunea Hunilorŭ, érŭ singurŭ se așéḑă într'o valle *pe malulŭ Nistruluĭ.*

Gonitŭ de aci — ḑice contimpurénulŭ Ammianŭ Marcellinŭ — Atanarik se încércă a rădica unŭ zidŭ prin care să unéscă malulŭ Prutuluĭ cu Dunărea și din dossulŭ căruĭa să pótă resiste Hunilorŭ: «a superciliis Gerasi fluminis adusque Danubium.» [4]

Acestŭ passagiŭ remăsese pênĕ acumŭ ne'nțellesŭ, și totușĭ ellŭ este de o claritate perfectă.

S'a creḑutŭ generalmente că Atanarik va fi clăditŭ unŭ murŭ dela mallulŭ *occidentalŭ* allŭ Prutuluĭ spre Dunăre pênĕ unde-va lôngă Galațĭ. [5]

In acestŭ casŭ regele Goțilorŭ arŭ fi commisŭ unŭ actŭ de cea maĭ flagrantă absurditate, căcĭ Huniĭ venĭaŭ dela resăritŭ, nu dela appusŭ, încâtŭ eĭ n'arŭ fi avutŭ decâtŭ să trécă Prutulŭ pe la spatele luĭ Atanarik, prinḑêndu-lŭ apoĭ în cursa pe care șĭ-o va fi întinsŭ cu naivitate ellŭ-însușĭ.

Este evidinte că zidulŭ în cestiune unĭa malulŭ *orientalŭ* allŭ Prutuluĭ cu Dunărea, barricadândŭ astŭ-feliŭ contra Hunilorŭ anume regiunea Izmailuluĭ.

Acestŭ spațiŭ — ḑice totŭ Ammianŭ Marcellinŭ — era locuitŭ de ramura gotică numită Taĭfalĭ: «Taifalorum terras *praestringens*».

Nicĭ acestiĭa déro nu eraŭ în Moldova.

Tóte s'aŭ petrecutŭ esclusivŭ *în Bessarabia.*

Constrînșĭ din noŭ a fugi, Goțiĭ caută scăparea în munțiĭ *Cauca*: «ad Caucalandensem locum».

Aci noĭ îĭ vedemŭ degĭa pe pămêntulŭ moldovenescŭ.

Dérŭ nu maĭ era acollo țérră gotică, de óră-ce Atanarik — ḑice totŭ Ammianŭ Marcellinŭ — trebuĭa s'o apuce cu forța, gonindŭ pe Sarmațiĭ ce o stăpânĭaŭ: «Sarmatis inde extrusis.»

Acésta ni adduce a-minte că și Constantinŭ cellŭ Mare, cu o gĭumĕtate-secolŭ maĭ 'nainte, bĕttuse pe Goțĭ nu pe propriulŭ lorŭ pămêntŭ, ci éroșĭ în țerrele Sarmațilorŭ: „Victi Gothi ab exercitu Romano *in terris Sarmatarum.*» [6]

Fundarea castelluluĭ Dafne la gura Argeșuluĭ, attribuită espressamente mareluĭ Constantinŭ de către Procopiŭ și a căruĭa posițiune topografică, de vreme ce se affla față în față cu orașulŭ Transmarisca de dincollo de Dunăre, este de o precisiune așa ḑicêndŭ geometrică, mulțumită Tableĭ Peutingeriane și Itinerariuluĭ luĭ Anto-

3) SCHAFFARIK, **Abk. d. Slaw.**, 116—117: „Ptole„maeus ist der erste Schriftsteller, der uns den Namen „der Stadt *Νοουϊόδουνον,* Noviodunum, aufbewahrt hatt. „Nach seiner genauen Bestimmung lag der Ort 26 röm. „oder 5 1/2 geogr. Ml. von Arubium und 41 röm. oder 8 1/5 „geogr. Ml. von Salsovia. Das Itinerarium Antonini führt „es ebenfalls auf derselben Strasse an, und gibt als die „nächsen Oerter Diniguttia am Einflusse des Prut mit „20 röm. oder 4 geogr. Ml. und Aegissus mit 24 röm. „oder 4 4/5 geogr. Ml. an. Die Notitia Dignitatum Imp. „verlegt hieher die Legio 1 Jovia. Nach Amm. Marcelli„nus schlug der General des K. Valens bei demselben „eine Schiffbrücke auf seinem Zuge gegen die gothischen „Greuthungi: Per Novidunum, navibus ad transmittendum „amnem connexis, perrupto barbarico continuatis itineri„bus longius agentes Greuthungos aggressus est. XXVII „5," etc.

4) AMM. MARC., XXXI, 3.

5) Și maĭ curiósă este combinațiunea luĭ MANNERT, **Res Trajani ad Danubium**, Norimbergae, 1793, in-8, p. 18, care printr'o trăsură de condeiŭ mută murulŭ luĭ Atanarik în Temeșiana, sub simplulŭ cuvêntŭ că acollo arŭ fi nesce ruine!

6) IDATIUS, **Chron.**, ann. 332.—Cf. OROSIUS, VII, 28.—PAUL. DIAC., XI.

ninŭ, probéză că acelle «ţerre alle Sarmaţilorŭ», espuse unorŭ momentane incursiunĭ gotice, copprindeaŭ gĭumĕtatea cea resăriténă a Munteniеĭ. [7]

Acésta confirmă opiniunea d-luĭ Odobescu, cumŭ-că «Caucaland» allŭ luĭ Ammianŭ Marcellinŭ trebuĭ căutatŭ în regiunea Buzêuluĭ, unde în adevĕrŭ vr'o douĭ munţĭ pórtă pênĕ astă-ḑĭ numele de *Coca* contrasŭ din *Cauca*, şi unde descoperirea tesauruluĭ goticŭ dela Petrósa esplică fórte bine faptulŭ petrecerіĭ pe acollo a fugaruluĭ Atanarik.

Moldova propriŭ ḑisă, pusă la miḑŭ-locŭ între Goţĭ şi Sarmaţĭ, formà unŭ tĕrrêmŭ dubiosŭ, pe care şi-lŭ appropriaŭ cândŭ şi cândŭ ambele popóre, fără ca să resulte de unde-va vre-o dominaţiune esclusivă assupră-ĭ din partea unuĭa din elle.

Maĭ pe scurtŭ, numaĭ în Bessarabia Goţiĭ sunt la sine a-casă, făcêndŭ din cândŭ în cândŭ căte o appariţiune pe ţermulŭ appusénŭ allŭ Prutuluĭ, cellŭ multŭ pênĕ la câmpia ostică a Munteniеĭ, dérŭ tóte opintirile invasionare celle maĭ crâncene reservândŭ specialmente provincielorŭ romane de peste Dunăre, unde'ĭ ademenĭa aurulŭ bizantinŭ [8].

§ 84.

ORIGINEA NUMILORŬ „MOLDOVA" ŞI „PRAHOVA."

O urmă fórte interessantă a petrecerіĭ Goţilorŭ în Moldova este chĭarŭ rîulŭ «Moldova», dela cuvêntulŭ goticŭ *mulda* — prafŭ [1], de unde s'a născutŭ de assemenea numele apeĭ *Mulde* în Sassonia, unŭ affluinte allŭ Elbeĭ, precumŭ şi forma germană *Moldau* a numeluĭ bohemŭ Wltawa, pe cândŭ affară din lumea teutonică termenulŭ fluvialŭ «Moldova» nu se găsesce nicăirĭ.

Goţiĭ aŭ ḑisŭ *Moldahva* rîuluĭ moldovenescŭ cu aceĭaşĭ raţiune cu care maĭ tărḑiŭ Slaviĭ aŭ numitŭ unŭ rîŭ muntenescŭ *Prachova*, adecă eroşĭ «prăfosă», dela vorba *prach*, de unde vine allŭ nostru *prafŭ*, pulbere.

«Moldova» şi «Prahova» reproducŭ essactamente, una goticesce şi cea-l'altă slavonesce, aceĭa-şĭ ideă pe care Ovidiŭ o esprimă prin «amnis pulverulentus», rîŭ pulberosŭ. [2]

§ 85.

EPOCA DISPARIŢIUNII GOŢILORŬ DIN DACIA.

Irrumperea hunică a pusŭ capĕtŭ dominaţiuniĭ Goţilorŭ chiarŭ în cuĭbulŭ lorŭ dintre Prutŭ şi Nistru, strămutându-ĭ maĭ cu toţiĭ în Bulgaria, unde eĭ s'aŭ aşeḑatŭ la pólele Balcanuluĭ — ḑice Iornande — ca şi cândŭ arŭ fi fostŭ pămêntulŭ lorŭ de nascere: «tanquam solo genitali potiti».

Sub marele Teodosiŭ se încércă a se străcura într'acollo ultimulŭ restŭ goticŭ de pe malulŭ nordicŭ allŭ Istruluĭ, şi 'lŭ vedemŭ pogorîndu-se totŭ din Bessarabia, căcĭ trecĕtórea se operă anume la gurele fluviuluĭ:

„Corporibus premitur *Peuce per quinque recurrens*
„*Ostia* barbaricos vix egerit unda cruores..." [a]

7) Aci e loculŭ de a correge o gravă erróre a luĭ ZEUSS, **Die Deutschen und die Nachbarstaemme**, Muenchen, 1837, in-8, p. 434, carele affirmă că totŭ pe aci va fi trecutŭ şi împeratulŭ Valinte în prima'ĭ espediţiune contra Goţilorŭ, povestită în AMM. MARC., XXVII, 5: „prope Daphnem nomine munimentum est castra me-„tatus, ponteque contabulato supra navium foros flumen „transgressus est." Cetăţuĭa Dafne din acestŭ passagiŭ, unde se oprise armata *înainte de a fi făcutŭ podulŭ*, este în modulŭ cellŭ maĭ limpede aşeḑată pe ţermulŭ sudicŭ allŭ Dunăriĭ, pe cândŭ Δάφνης allŭ luĭ PROCOPIŬ, **De aedif.**, IV, 7, se afla pe ţermulŭ nordicŭ, încâtŭ e peste putinţă a vedé în ambele una şi aceĭa-şĭ localitate.

8) AMM. MARC., XXXI, 16: „Constantinopolim, co-„piarum cumulis inhiantes amplissimis." — Cf. EUNAPIUS, VI.

1) FICK, **Vergl. Wörterb.**, 837.

2) OVID., **Amor.**, III, 6.

a) CLAUDIAN., **de IV Cons. Honor.**, 623 sq. — ZOSIM., IV, 35.

De peste Dunăre cea maĭ mare parte s'aŭ îndrumatŭ cu încetulŭ spre Pannonia şi maĭ încollo.

După dênşiĭ n'aŭ întărḑiatŭ a emigra şi Sarmaţiĭ din câmpia Ţerreĭ-Românescĭ, mergêndŭ a se contopi cu fraţiĭ lorŭ din Temeşiana, aseḑaţĭ acollo încă din ḑillele luĭ Traĭanŭ.

§ 86.

ISTORIA GEPIḐILORŬ LA DUNĂRE.

Pe cândŭ Goţiĭ occupaŭ numaĭ regiunea de peste Nistru, se afla allăturĭ cu dênşiĭ unŭ altŭ némŭ germanicŭ.

Eraŭ aşa numiţiĭ Gepiḑĭ.

Posiţiunea lorŭ geografică în acea epocă resultă fórte limpede din narraţiunea luĭ Iornande.

Ellŭ ḑice că eĭ locuiseră ântêiŭ pe o insulă a Visleĭ; că de acollo s'aŭ întinsŭ peste o ţérră maĭ mănósă, fără a se depărta totuşĭ de reşedinţa primitivă, căcĭ n'aŭ încetatŭ a avé veciniĭ o ramură a Burgunḑilorŭ pe care şi Ptolemeŭ o pune lôngă Visla; [1] şi în fine că acéstă nouă patriă a Gepiḑilorŭ era numaĭ munţĭ şi numaĭ pădurĭ, după propria espressiune a unuĭ rege allŭ lorŭ: «inclusum se montium quaeritans asperitate, silvarumque densitate constrictum.» [2]

Cu aceste indicaţiunĭ în mână şi o mappă de'naintea ochilorŭ, e peste putinţă a nu recunnósce Galiţia la póllele crescetuluĭ resăriténŭ allŭ Carpaţilorŭ.

Fiindŭ-că Gepiḑiĭ vorbĭaŭ goticesce, precumŭ nĭ-o spune nu numaĭ Iornande, dérŭ şi Procopiŭ, arŭ fi lăssatŭ şi eĭ în limba română nesce adevĕrate *gotisme*, décă vre-o dată noĭ amŭ fi avutŭ a face cu dênşiĭ; suntemŭ datorĭ prin urmare a studia şi sfera dominaţiuniĭ lorŭ în Dacia, după cumŭ făcurămŭ maĭ susŭ pentru Goţĭ.

Din Galiţia Gepiḑiĭ aŭ trecutŭ în Ungaria, întocmaĭ ca maĭ târḑiŭ Maghiariĭ. [3]

Testulŭ luĭ Iornande este aci de o confusiune spăimĕntătóriă, pe care póte cine-va s'o descurce numaĭ dóră adducêndu-şĭ aminte că entuziastulŭ istoricŭ allŭ Goţilorŭ trăia pe la annulŭ 550 şi că *totŭ pe atuncĭ* scrieaŭ Bizantiniĭ Procopiŭ, Agathias şi Menandru.

Iornande repetă mereŭ că Gepiḑiĭ stăpânescŭ Dacia întrégă pe care éroşĭ întrégă o stăpâniseră maĭ 'nainte Goţiĭ. [4]

Cândŭ agĭunge înse a delimita topograficesce hotarele acesteĭ dominaţiunĭ a Gepiḑilorŭ, ḑice că eĭ şedeaŭ lôngă fluviele Crişŭ şi Mureşŭ, între carĭ la miḑŭlocŭ maĭ bagă doue rîurĭ cu nesce numĭ enigmatice: «Gepidae sedent juxta flumina *Marisia*, Miliare, et Gilfil, et *Grissia qui amnes supradictos excedit.*» [5]

Acésta-ĭ «întréga Daciă»?

Ş'apoĭ tocmaĭ în astă regiune nicĭ că a fostŭ vre-o dată nu numaĭ o dominaţiune, dérŭ nicĭ măcarŭ o invasiune gotică despre care să ni fi remasŭ o sillabă în fôntânele anticităţiĭ!

Intr'unŭ altŭ passagiŭ Iornande trage hotarele territoriuluĭ gepidicŭ cu totulŭ altŭ-feliŭ, şi anume:

«Prin ţérra Gepiḑilorŭ curgŭ rîurĭ marĭ şi renumite, căcĭ despre nordŭ şi ap-«pusŭ o scaldă *Tisianus*, despre sudŭ marea Dunăre, despre resăritŭ o curmă flu-«viulŭ *Tavsis*, alle căruĭ unde ĭuţĭ şi spumânde se răpedŭ furióse în Dunăre». [6]

1) **Geogr.**, III, 5.
2) IORNAND., XVII.
3) ENDLICHER, **Monum. Arpadiana**, 11.
4) **De reb. Get.**, XII. — Cf. **ibid.**, L.
5) **Ib.**, XXII.
6) **Ib.**, V.

Tisianus fiindŭ Tissa; *Tavsis*, pe Tabla Peutingerianā *Tivisco*, în Priscŭ *Τιφήσας*, în Ptolemeŭ *Τίβισκος*, neputêndŭ sā fie altŭ ce-va decātŭ Temeşulŭ; Gepidia este dérŭ o porţiune trans-temeşianā a Ungarieĭ.

Cumŭ óre sā împācâmŭ pe Iornande cu Iornande?

Procopiŭ, Agathias şi Menandru ni spunŭ într'unŭ glasŭ cā Gepiḑiĭ stāpânĭaŭ oraşulŭ Sirmiŭ cu regiunea învecinatā, şi nu cā o spunŭ printr'o nudā affirmaţiune de felĭulŭ acelleĭ a luĭ Iornande, dérŭ înregistrézā unŭ şirŭ de evineminte petrecute între Gepiḑĭ şi Longobarḑĭ, între Gepiḑĭ şi Grecĭ, între Gepiḑĭ şi Francĭ etc., tóte în actuala Serbiā. [7]

Unŭ altŭ scriitorŭ sincronicŭ, Eunodiŭ, confirmā şi ellŭ mārturia cellorŭ treĭ Bizantinĭ, punêndŭ în Gepiḑia apa *Ulca*, pe care o recunnoscuse Katancsich [8] şi ni pare bine cā şi d. Rösler o recunnósce a fi actuala Vukā, [9] unŭ rîŭ éroşĭ din regiunea Sirmiuluĭ.

Cumŭ sā reconciliâmŭ celle doue asserţiunĭ contradictórie alle luĭ Iornande cu necontroversabila unanimitate a luĭ Procopiŭ, Agathias, Menandru şi Eunodiŭ?

Istoriculŭ Gotŭ deşi trāia pe la 550, totuşĭ scriea departe în Italia, copiândŭ pe Cassiodorŭ séŭ compilândŭ de prin Ablavius şi alţĭ scriitorĭ perduţĭ, fārā sā observe vre-o datā cā fontânele selle nu sunt tóte din aceĭa-şĭ epocā.

Estrema neglginţā a luĭ Iornande este ceĭa-ce l'a deochĭatŭ de-multŭ în ochiĭ criticilorŭ. [10]

Totulŭ se limpeḑesce, décā vomŭ restabili urmatórea ordine cronologicā în migraţiunile Gepiḑilorŭ:

Primulŭ stabilimentŭ, lôngā Visla;

Allŭ douilea, în Galiţia;

Allŭ treilea, lôngā Crişŭ şi Mureşŭ;

Allŭ patrulea, între Tissa şi Temeşŭ;

Allŭ cincilea şi ultimulŭ, peste Dunāre lôngā Sirmiŭ.

Nicĭ într'una din aceste cincĭ staţiunĭ successive, carĭ tóte sunt fórte adevērate, cācĭ pentru a agĭunge din Galiţia în Serbia callea cea naturalā ducea la Crişŭ şi la Tissa; nicĭ într'una din aceste cincĭ staţiunĭ successive Gepiḑiĭ n'aŭ stāpânitŭ Dacia Traianā, din totalitatea cāriĭ abĭa attinseserā în trécêtŭ o cóstā a Transilvanieĭ.

Cumŭ dérŭ Iornande, deşi descrie pe largŭ ellŭ-însuşĭ hotarele gepidice în primele patru migraţiunĭ, totuşĭ nu se saturā a celebrà dominaţiunea Goţilorŭ şi Gepiḑilorŭ peste „*totius* Daciae fines"?

Aci éroşĭ ellŭ nu committe altŭ pĕccatŭ decātŭ de a nu fi înţellesŭ fontânele de carĭ se servise.

Şi étā cumŭ.

Bizantinulŭ Procopiŭ este autoritatea autoritāţilorŭ în ceĭa-ce privesce ambiĭ ţermĭ aĭ Dunāriĭ.

Ca secretarŭ allŭ luĭ Belisariŭ, ellŭ luase parte la tóte strālucitele espediţiunĭ alle mareluĭ capitanŭ şi cunnoscea de aprópe totŭ felĭulŭ de némurĭ germanice: Goţĭ, Gepiḑĭ, Vandalĭ, Longobarḑĭ etc.

„Descriŭ celle veḑute cu ochiĭ meĭ." [11]

Negreşitŭ cā neminĭ pe acestŭ tĕrrêmŭ nu ne va puté conduce maĭ cu certitudine.

7) STRITTER, **Gepidica**, passim.

8) **Tab. Peuting.**, I, 301.

9) **Rom. Stud.**, 74.

10) MOUJAN, **Notice sur Jornandès**, în JORNANDÈS, ed. Nisard, Paris, 1849, in 8, p. 412: „On dirait qu'il „s'est fait un jeu barbare de jeter ces faits pêle-mêle, d'en „rompre l'enchaînement, d'en brouiller la chronologie".

11) **De bello Pers.**, I, 1. — Cf. PHOTIUS, **Myriobibl.**, cap. LXIII. — SUIDAS etc.

Eĭ bine, Procopiŭ ḑice într'unŭ locŭ:

«Gepiḑiĭ, carĭ stăpânĭaŭ urbea Sirmiŭ şi tótă Dacia, după ce împeratulŭ «Iustinianŭ smulsese *acea regiune de sub dominaţiunea Goţilorŭ.*»

Cu câte-va ronduri maĭ gĭosŭ:

«Imperatulŭ a datŭ Erulilorŭ alte căte-va locurĭ din Dacia în gĭurulŭ Sin- «gidunuluĭ, unde eĭ locuescŭ şi astă-ḑĭ.»[12]

Intr'unŭ altŭ passagiŭ:

«Maĭ 'nainte, pe cândŭ Dacia era tributariă Goţilorŭ, Gepiḑiĭ nu se «mişcaŭ din *fóstele lorŭ locuinţe* dincollo de Istru, căcĭ atăta se temeaŭ de Goţĭ, «încătŭ nu cuteḑaŭ *a trece fluviulŭ.*»[13]

Pentru scriitorulŭ bizantinŭ «dincollo de Istru» este naturalmente ţermulŭ nordicŭ. Prin urmare, pe ţermulŭ sudicŭ allŭ Dunăriĭ se afflaŭ Goţiĭ, cărora li era tributariă *Dacia* de acollo şi de gróza cărora tremuraŭ *Gepiḑiĭ aşeḑaţĭ atuncĭ lôngă Tissa.*

Apoĭ éroşĭ:

«In Dacia şi în Pannonia sunt *oraşele Singidunŭ şi Sirmiŭ* pe mallulŭ Istruluĭ..»[14]

Maĭ încă:

«Hotarele Dacieĭ, *unde se afflă urbea Sirmiŭ...*»[15]

In fine:

«Gepiḑiĭ stăpânescŭ *Singidunulŭ şi Sirmiulŭ* cu regiunea învecinată...»[16]

Décă aceste şésse citaţiunĭ nu sunt de agĭunsŭ, Procopiŭ nĭ-arŭ maĭ procura altele vr'o doue-treĭ nu maĭ puţinŭ decisive.

Sirmiulŭ, adecă Mitrovitz de asta-ḑĭ; Singidunulŭ séŭ actualulŭ Bielgradŭ; maĭ pe scurtŭ Serbia, nicĭ decumŭ România danubiană, éccĕ déro *tótă Dacia* pe care o occupaseră de'nteiŭ Goţiĭ după trecerea lorŭ peste Dunăre, precumŭ nĭ-o spune şi însu-şĭ Iornande[17], érŭ retrăgêndu-se acestiĭa aŭ copprins'o Gepiḑiĭ, pogorîţĭ acollo din laturea vest-carpatină, unde locuiseră maĭ 'nainte.

Confusiunea nominală între Dacia cis-danubiană pe de o parte, şi pe de alta între celle doue Dacie trans-danubiane alle cărora hotare aŭ fostŭ totŭ-d'a-una fórte reŭ definite, dérŭ pe unde în realitate aŭ stăpânitŭ cătŭ-va timpŭ némulŭ goto-gepidicŭ în urma invasiuniĭ Hunilorŭ, a făcutŭ pe compilatorĭ de feliulŭ luĭ Iornande a plăsmui o fantastică *dominaţiune a Goţilorŭ şi Gepiḑilorŭ peste tótă Dacia* d'a-stânga Dunăriĭ.

Unŭ altŭ vechiŭ scriitorŭ totŭ atâtŭ de puţinŭ scrupulosŭ, «necriticulŭ şi istoricesce nepĕssătorulŭ Eutropiŭ», după cumŭ îllŭ califică Eichhorn[18], bagă şi ellŭ în Dacia Traiană nu numaĭ pe Tervingĭ şi Taifalĭ, dérŭ încă şi pe Victofalĭ[19], pe carĭ totuşĭ adevĕratele fontâne nu-ĭ arétă nicăirĭ decătŭ spre appusŭ de Temeşŭ[20] şi despre carĭ nu ni se va cita unŭ singurŭ faptŭ pe territoriulŭ danubianŭ allŭ Romănieĭ.

Istoriciĭ modernĭ, fără a 'şĭ da ostenélla de a scăpĕra lumină prin confruntarea izvórelorŭ, s'aŭ mulţumitŭ a totŭ repeţi fabula, pênĕ ce sub eleganta pénă a d-luĭ

12) **De bello Goth.**, III, 33: *Γήπαιδες δὲ πόλιν τε Σίρμιον καὶ Δακίας ἐκ τοῦ ἐπὶ πλεῖστον ἁπάσας καταλαβόντες ἔσχον. Ἐπεὶ δὲ τάχιστα βασιλεὺς αὐτὰς Ἰουστινιανὸς ἀφείλετο Γότθους* etc. *καὶ ἄλλα μέντοι Δακίας χωρία δόντος βασιλέως Ἔρουλοι ἔσχον αμφὶ πόλιν Σιγγηδόνα.*

13) **Ibid.**, III, 34.

14) **Ib.**, I, 15.

15) **Hist. arcana**, 18.

16) **De bello Vandal.**, I, 2.

17) **De reb. Get.**, LV, descrierea copprinderiĭ de cătră regele goticŭ Teodoricŭ a Singidunuluĭ, pe care „suae subdidit ditioni."

18) **Geschichte der Litteratur**, Göttingen, 1805, in-8, p. 389: „in einem zwar leichten, aber *unkritischen* „*und historisch nachlaessigen* Vortrag."

19) **Epit.**, VIII, 2.

20) AMM. MARC., XVII, 12.—CAPITOLIN., **M. Anton.**, XVI.

Rösler eą a luatŭ maĭ dĕ-ună-ḑĭ nesce proporţiunĭ iperbolice pênĕ şi'n cronologiă: „Bis zum sechsten Jahrhundert ist Dacien der Wohnsitz germanischer Stämme»[21].

Noĭ înţellegemŭ patriotismulŭ ca o pĕrghiă prin care să se mişce cine-va a studía istoria; din dată înse ce a întratŭ în sciinţă, unŭ altŭ mobilŭ vine de'lŭ împinge înainte: dorinţa de a affla adevĕrulŭ.

Décă se întêmplă într'o cestiune óre-care ca ambele aceste impulsurĭ să pótă merge în armoniă, este negreşitŭ o fericire; dacă înse veritatea nu se'mpacă cu interessulŭ naţionalŭ, nu remâne decâtŭ a sacrifica pe acesta din urmă, orĭ a ḑice adio istorieĭ, una din doue.

Patriotismulŭ teutonŭ a îmbolditŭ pe d. Rösler a vedé Goţĭ peste Goţĭ pretutindenĭ.[22]

Patriotismulŭ latinŭ face la noĭ pe o sémă să strige că aŭ fostŭ Românĭ pênĕ şi sântulŭ Sava cu amiculŭ seŭ Sansala, Goţĭ némŭ de némulŭ lorŭ, martirisaţĭ de către Gotulŭ Atanarik fiindŭ-că eraŭ de partitulŭ contrariŭ allŭ Gotuluĭ Fritigern.[23]

Essistă óre vr'o deosebire între ambele aceste teorie?

Amĕndoue sunt patriotice, şi amendoue nu sunt istoriă!

§ 87.

CONCLUSIUNEA DESPRE GOŢI ŞI GEPIḐĬ.

Bi-secolara dominaţiune a Goţilorŭ în Dacia Traiană s'a essercitatŭ, după cumŭ amŭ constatatŭ maĭ susŭ, numaĭ şi numaĭ între Prutŭ şi Nistru.

La appusŭ de acollo, estrema margine a unorŭ trecĕtóre stabilimente gotice, lipsite de orĭ-ce caracterŭ de dominaţiune, nu merge maĭ departe de şessulŭ osticŭ allŭ Ţerreĭ-Românescĭ, unde s'aŭ şi descoperitŭ în regiunea Buzeuluĭ preţiósele vase de aurŭ cu o necontestabilă inscripţiune gotică.

Dominaţiunea cu multŭ maĭ scurtă şi maĭ şovăitóre a Gepiḑilorŭ în Dacia Traiană s'a essercitatŭ numaĭ şi numaĭ spre occidinte de Crişŭ şi de Temeşŭ.

La resăritŭ de acollo, estrema margine a unorŭ trecĕtóre stabilimente gepidice, lipsite de orĭ-ce caracterŭ de dominaţiune, nu merge maĭ departe de regiunea Turdeĭ, unde s'a şi descoperitŭ remarcabilulŭ sfinsŭ de bronzŭ cu antica inscripţiune germanică: «ima ima si thi ere farloan».[1]

Româniĭ din Oltenia şi din vallea Haţeguluĭ pênĕ la Murăşŭ nu avuseseră nicĭ o dată occasiunea de a învĕţa o singură vorbă gotică, după cumŭ nicĭ Goţilorŭ n'a fostŭ datŭ să auḑă unde-va sunândŭ romănesce, affară numaĭ dóră peste Dunăre, de unde ne adduce d. Rösler, scăpândŭ din vedere că tocmaĭ acollo părinţiĭ nostri s'arŭ fi pututŭ *gotiza* maĭ cu înlesnire.

21) **Rom. Stud.**, 52.

22) Totŭ astŭ-feliŭ, fără să maĭ vorbimŭ despre alţĭ, ZEUSS, **Die Deutschen**, 434, făcêndu-se a uĭta că Taĭfaliĭ din Dacia Traiană emigraseră peste Dunăre împreună cu restulŭ Goţilorŭ şi că, în urma aceste commune emigraţiunĭ, totŭ împreună cu Goţiĭ şi apoĭ cu Gepiḑiĭ se aşeḑară câtŭ-va timpŭ în *Dacia cea de lôngă Sirmiŭ*, unde însuşĭ AMM. MARC., XVII, 13, îĭ pune *între Misia şi Sarmaţiĭ din Temeşiana*: „tractus contiguos Moe„siae sibi miles elegit, Taifali proxima suis sedibus ob„tinebant, liberi (Sarmatae) terras occupaverant e regione „sibi oppositas", interpretă pe dosŭ acestŭ passagiŭ din Ammianŭ, îllŭ légă fără respectŭ pentru cronologiă cu passagiulŭ cellŭ relativŭ la murulŭ luĭ Atanarik, ş'apoĭ conchide că dominaţiunea Taĭfalilorŭ se întindea dela Temeşŭ pênĕ la Prutŭ, adecă copprindea Temesiana, Ţérra Romănéscă şi Moldova. Décă tribulŭ secundarŭ allŭ Taifalilorŭ ţinea atâta locŭ, negreşitŭ că celle doue naţionalităţĭ gotice marĭ, Goţiĭ propriŭ ḑişĭ şi Gepiḑiĭ, ne maĭ încăpêndŭ la Dunăre, se întindeaŭ uniĭ pênĕ la Uralĭ şi ceĭ-l'alţĭ pênĕ la Pireneĭ!

23) **Trompetta Carpaţilorŭ**, 1878, nr. 1061, art. **Triumfulŭ Crestinismuluĭ**.—Greşise în astă privinţă şi betrânulŭ ŞINCAI, **Cron.**, I, 57, în care tótă epoca gotică este de o confusiune estremă. — Cf. I. D. PETRESCU, **Martiriĭ crucĭĭ din ambele Dacie**, Buccur., 1856, in-8, passim. — Despre gotismulŭ luĭ St. Sava vedĭ actulŭ contimpurénŭ în OZANAM, **La civilisation chrétienne chez les Francs**, Paris, 1861, in-8, p 26.

1) **Albina Românéscă**, 1847, nr. 43.

In adevĕrŭ, nu numaĭ în Serbia a fostŭ adevĕrata dominaţiune a Goţilorŭ şi a Gepiḑilorŭ; nu numaĭ însuşĭ Ulfila, părintele acelluĭ testŭ goticŭ pe basea căruĭ avuseserămŭ plăcerea de a constata împreună cu d. Rösler absolutulŭ ne-gotismŭ allŭ limbeĭ române, trăia anume în Bulgaria; nu numaĭ fórte numerósa coloniă gotică, «populus immensus», pe care o transplantase acestŭ apostolŭ allŭ arianismuluí, remase în Balcanĭ pentru totŭ-d'a-una, adoptândŭ unŭ traiŭ cam românescŭ[2] şi póte chĭarŭ romănisându-se cu timpulŭ, de nu cumŭ-va se va fi bulgarisatŭ, căcĭ în orĭ-ce casŭ urma nu i se maĭ allege; nu numaĭ atăta, dérŭ pălcurĭ gotice pe-trunseseră atuncĭ pênĕ 'n fundulŭ Grecieĭ.[3]

In Albania se făceaŭ căsătorie între Goţĭ şi pamĕntene.[4]

D. Hahn calculéză că în partea nordică a Epiruluĭ dominaţiunea gotică a duratŭ 130 annĭ dela 403 pênĕ la 535.[5]

Cumŭ de maĭ merge déro cu teoría d-luĭ Rösler că: Românĭĭ dela Dunăre sunt veniţĭ maĭ tărḑiŭ din Albania séŭ de lôngă Albania f i i n d ŭ-c ă *nu possedă în limbă elemente gotice?*

Inse de acollo décă venĭaŭ, tocmaĭ atuncĭ amŭ avé în graĭulŭ nostru măcarŭ unŭ gotismŭ séŭ doue!

Slaviĭ aŭ trăitŭ în vecinĕtate séŭ chĭarŭ la unŭ locŭ cu Goţiĭ pe ambele laturĭ alle Dunăriĭ, ăntêiŭ în Bessarabia şi peste Nistru [6], apoĭ maĭ cu sémă în Bulgaria şi'n Serbia, în astă din urmă fraternisândŭ cu Gepiḑiĭ.[7]

Este déro lucru firescŭ că'n limba slavică aŭ remasŭ nesce urme ne'nduoĭóse de înrîurirea gotică, bună óră: *vr'tograd*, grădină (*aurtigards*, dela *aurts*, érbă); *userez*, cercellŭ (*ausahriggs*, dela *auso*, urechiă) etc.; precumŭ se surprindŭ unele slavisme şi la Goţĭ: *klismo*, cimbalŭ (*klik*, huĭetŭ), *plinsjan*, a sălta (*pliasati*) şi altele; affară de acellea în carĭ nu se póte precisa, décă le vorŭ fi căpĕtatŭ Slaviĭ dela Goţĭ orĭ vice-versa: *chleb* — *hlaibs*, *m'zda* — *mizdo*, *st'klo* — *stikls*, *chwila* — *hveila*, *vitez* — *vithings* etc.[8]

Schaffarik observă că celle maĭ multe gotisme se afflă anume în dialectulŭ bulgarŭ şi în cellŭ vechiŭ serbescŭ, adecă la Slaviĭ de peste Dunăre.[9]

Şi d. Rösler se duce de ne caută tocmaĭ pe acollo f i i n d ŭ-c ă —ḑice d-sea— *nu possedemŭ în limbă elemente gotice!*

§ 88.

RESULTATELE FILOLOGICE ASSUPRA FORMAŢIUNIĬ NAŢIONALITĂŢIĬ ROMANE.

Lipsa absolută a elementuluĭ goticŭ în limba daco-latină probéză că naţionalitatea română s'a născutŭ şi s'a desvoltatŭ în Oltenia pênĕ 'n vallea Haţeguluĭ, fără să fi fostŭ vre-o dată în contactŭ cu Goţiĭ propriŭ ḑişĭ, carĭ domnĭaŭ peste Prutŭ agĭungêndŭ în fluctuaţiunile lorŭ cellŭ multŭ pe la Buzeŭ, şi fără să fi fostŭ vre-o

2) IORNAND., LI: „Erant siquidem et alii Gothi, qui „dicuntur Minores, populus immensus, cum suo pontifice, „ipsoque primate Vulfila, qui eis dicitur et litteris instituisse, *hodieque sunt* in Moesia regionem incolentes Eu- „copolitanam. Ad pedes enim montis gens multa sedit „pauper et imbellis, nihil abundans, *nisi armenta diversi* „*generis pecorum, et pascuis, silvaque lignorum*, parum habens tritici, caeterarum specierum est terra foecunda. „Vineas vero nec si sunt alibi, certi eorum cognoscent, „ex vicinis locis sibi vinum negotiantes: nam *lacte aluntur*". —Cf. PROCOP., **De bello Goth.**, I, 16.

3) Veḑĭ testurile în ZEUSS, 414 etc.

4) MALCHUS în **Excerpta de legationibus**, rec. Bekker et Niebuhr, Bonnae, 1829, in-8, p. 258.

5) **Alb. Stud.**, 310.

6) IORNAND., V.

7) PROCOP., **De bello Goth.**, IV, 25.

8) SCHAFFARIK, **Slow. Star.**, 347.

9) **Ibid.**, 348: „we dnesznjm narzecsj bulharskèm, na „djle i we starych zàkonech srbskych, *naywjce gothickych* „*slow se wyskyta.*"

dată în contactŭ cu ramura gotică a Gepiḑilorŭ, carĭ domnĭaŭ în Serbia, după ce abia o clipă petrecuseră lôngă Temeşŭ agĭungêndŭ în fluctuaţiunile lorŭ cellŭ multŭ pe la Turda.

Vecinĭ immediaţĭ aĭ Românilorŭ în epoca gotică, ca şi vecinĭ immediaţĭ aĭ Dacilorŭ în timpulŭ luĭ Traĭanŭ, atâtŭ despre partea câmpieĭ cis-oltene precumŭ şi din a Temeşianeĭ, aŭ fostŭ Sarmaţiĭ.

De ce némŭ eraŭ aceştĭa şi prin ce felĭu de descendinţă sunt represintaţĭ astă-ḑĭ, n'o demonstrâmŭ acuma, mulţumiţĭ a observa numaĭ că îndelungata vecinĕtate cu Daciĭ şi cu Româniĭ trebuĭa să li fi lăssatŭ în limbă multe tracisme şi multe latinisme.

Orĭ-cumŭ să fie, nicĭ cu Slaviĭ, nicĭ cu Germaniĭ nu potŭ fi confundaţĭ Sarmaţiĭ, fiindŭ-că 'ĭ vedemŭ trăindŭ pe toţĭ în acella-şĭ timpŭ, anume în epoca gotică, fie-care cu propria sea viuéţă naţională cu totulŭ neatêrnată, încâtŭ nu se póte ḑice că numele Slavilorŭ séŭ allŭ Germanilorŭ va fi venitŭ să înlocuéscă pe allŭ Sarmaţilorŭ, dându-se adecă doue numĭ la unŭ singurŭ lucru.

Limba albanesă fiindŭ într'o mare parte unŭ restŭ allŭ vechĭuluĭ graiŭ tracicŭ, estrema 'ĭ assemĕnare cantitativă şi calitativă cu limba română de pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ în privinţa elementelorŭ ne-latine, probéză că naţionalitatea nóstră s'a născutŭ şi s'a desvoltatŭ anume în acea parte a Provincieĭ Traĭane unde Daciĭ fuseseră maĭ înrădecinaţĭ decâtŭ aĭurĭ: în Oltenia pênĕ'n vallea Haţeguluĭ.

In acestŭ modŭ limba nóstră, prin lipsa gotismelorŭ şi prin abundinţa albanismelorŭ, schiţéză ea însăşĭ cea maĭ fidelă mappă etnografică a *Românieĭ* din seculiĭ III, IV, V şi VI: dela Severinŭ pênĕ'n Haţegŭ, dela munţiĭ Temeşianeĭ pênĕ'n Oltŭ, departe de Goţĭ şi de Gepiḑĭ.

§ 89.

MODERNITATEA SLAVISMELORŬ ŞI GERMANISMELORŬ ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Noĭ amŭ demonstratŭ degia în studiulŭ nostru despre Muntenia în epoca luĭ Ovidiŭ, cumŭ-că acţiunea Slavilorŭ assupra limbeĭ române a fostŭ eminamente culturală, introducêndu-se prin cirillismŭ după seculŭ IX, apoĭ respăndindu-se şi întărindu-se în graĭulŭ poporanŭ şi 'n terminologia topografică mulţumită usuluĭ officialŭ, mulţumită liturgieĭ şi mulţumită modeĭ, o triplă pressiune essercitată fără întrerumpere în cursŭ de optŭ vécurĭ pênĕ la 1700.

Nicĭ unŭ singurŭ slavismŭ ante-cirillicŭ, ca şi nicĭ unŭ singurŭ gotismŭ, ci numaĭ nesce germanisme şi slavisme moderne, nu essistă în limba română.

Vr'o doue essemple.

Cuvêntulŭ nostru *şură* este unŭ evidinte germanismŭ, născutŭ înse directamente din medio-germanulŭ *schûre*, pe cândŭ Goţiĭ, la carĭ nu essista de locŭ sonulŭ *ş*, ḑiceaŭ *skura*. [1]

Cuvêntulŭ nostru *prafŭ* este fără contestaţiune slaviculŭ *prach*, din care *ch* a trecutŭ la Românĭ regularmente în *f*, ca şi'n *zădufŭ* din *zaduch*, *pufŭ* din *puch* etc.

Inse filologia a demonstratŭ că Slaviĭ ceĭ vechĭ nu cunnosceaŭ sonulŭ *ch*, ci l'aŭ formatŭ degia maĭ tărḑiŭ dintr'unŭ primitivŭ *s*. [2]

Slaviculŭ *prach* se ḑicea de'nteiŭ *pras*, correspunḑêndŭ samscrituluĭ *purîşa* din arianulŭ *parasa*, pulbere [3].

1) GAUGENGIGL, **Ulfilas**, II, XXXIX — DIEFENBACH etc.
2) BOPP, **Gramm.**, § 929 — SCHLEICHER, **Compendium**, § 182 etc.
3) FICK, **Vergl. Wörterb.**, 119.

Prafulŭ nostru este dérŭ unŭ slavismŭ modernŭ.

Assemenĭ essemple s'arŭ puté ìmmulţi pênĕ la nefinitŭ.

In epoca gotică Slaviĭ petreceaŭ la gurele Dunăriĭ, confundaţĭ cu triburĭ germanice, érŭ ramura cea maĭ puternică, «fortissimi eorum» după espressiunea luĭ ornande, era concentrată dincollo de Nistru.

Trecerea Goţilorŭ şi Sarmaţilorŭ peste Dunăre a permisŭ unora dintre Slavĭ, pe cândŭ alţiĭ colindaŭ după Goţĭ şi după Sarmaţĭ prin Pannonia şi chiarŭ prin Italia, să înainteze din ce în ce maĭ multŭ în interiorulŭ Dacieĭ, unde în secolulŭ VII ĭĭ găsesce Teofilactŭ, Menandru, împĕratulŭ Mauriciŭ etc. în băltósa regiune a Ialomiţeĭ, nu maĭ departe.

Aci însе noĭ avemŭ a face numaĭ cu acellŭ periodŭ de formaţiune, în care despre Slavĭ nu póte fi vorbă.

§ 90.

LIPSA DE DIALECTE LA ROMÂNIĬ DIN DACIA.

D. Rösler a uĭtatŭ o particularitate fórte caracteristică a limbeĭ române.

Dacia Traiană occupă unŭ territoriŭ egalŭ prin mărime cu allŭ Francieĭ.

Dela cucerirea romană pênĕ astă-ḑĭ aŭ trecutŭ şépte-spre-ḑecĭ vécurĭ, adecă cincĭ-ḑecĭ generaţiunĭ, numerândŭ numaĭ căte treĭ la fie-care secolŭ.

Despărţiţĭ prin munţĭ şi prin elemente străine, Româniĭ aŭ maĭ fostŭ trunchĭaţĭ prin diversitatea guvernelorŭ.

Eĭ bine, unŭ essemplu fără părechiă în annalele lumiĭ, sunt ḑece millióne preserate în treĭ, patru séŭ cincĭ provincie, abia cunnoscêndu-se de nume uniĭ pe alţiĭ, totuşĭ vorbindŭ pretutindenĭ o singură limbă nedialectizată.

Gallia, Italia, Spania, Germania, Britannia, aŭ gĭargóne peste gĭargóne.

Antica Elladă, atâtŭ de mică, era tótă numaĭ dialecte.

Dacia Traiană — nicĭ decumŭ.

Éccĕ o problemă démnă de a fi studiată.

Lipsa elementuluĭ goticŭ şi abundinţa celluĭ albanesŭ în limba nóstră nĭ-aŭ demonstratŭ maĭ susŭ că, cellŭ puţinŭ pênĕ pe la annulŭ 500, naţionalitatea română era concentrată întrégă în Oltenia şi'n vallea Haţeguluĭ, adecă acollo pe unde dacismulŭ fusese maĭ încuĭbatŭ şi pênĕ unde nu petrunsese nicĭ una din ramurele germanice.

Nu e déro de mirare că într'unŭ spaţiŭ atâtŭ de restrînsŭ nu se formase pênĕ atuncĭ dialecte, cu atâtŭ maĭ multŭ că timpulŭ anteriorŭ de treĭ secolĭ abĭa fusese de agĭunsŭ ca să se nască însă-şĭ limba din apropiarea şi împăcarea unorŭ ingrediente aşa de ostile ca celle latinŭ şi dacicŭ.

Dela secolulŭ VI încóce putêndŭ să se încépă mişcarea de espansiune a noueĭ naţionalităţĭ daco-latine, adecă respândirea românităţiĭ din Oltenia şi din vallea Haţeguluĭ peste Ardélŭ, Temeşiana, câmpia Ţerreĭ Românescĭ etc., n'a maĭ încetatŭ cu desevĕrşire decâtŭ în secolulŭ XIV.

Ultima mare migraţiune olténă cunnoscută este de pe la 1370.

Copprinḑêndŭ din corpulŭ Transilvanieĭ districtulŭ Amlaşuluĭ, limitrofŭ anume cu Oltenia, Vladislavŭ Bassarabŭ l'a împoporatŭ cu ómenĭ de aĭ seĭ, l'a colonisatŭ, l'a făcutŭ «nova plantatio».

Periodulŭ de migraţiune olténă spre tóte celle-l'alte părţĭ alle Dacieĭ Traiane se cercuscrie în intervallulŭ de vr'o şépte secolĭ dintre VI—XIV.

In acellŭ intervallŭ Românii din Oltenia şi vallea Haţeguluĭ se respăndiseră spre appusŭ pênĕ'n Moravia, unde posteritatea lorŭ abia maĭ reţine astădĭ epitetulŭ de Vlachĭ, însăşĭ poporaţiunea fiindŭ de multŭ slavisată. [1]

In acellŭ intervallŭ Românii din Oltenia şi vallea Haţeguluĭ se respăndiseră spre resăritŭ pênĕ'n Volinia, unde în secolulŭ XVI Poloniĭ maĭ păstraŭ încă suvenirea şi arătaŭ chiarŭ posiţiunea localităţiĭ, care în vechime purtase numele de *vadulŭ luĭ Bassarabŭ:* «Ostrokol, *antiquis* *Bassarabei* vadum vocatum, brod *Bazarabski.*» [2]

Cumŭ-că acéstă mişcare espansivă a fostŭ continuă, adecă s'a repeţitŭ destullŭ de dessŭ, astŭ-feliŭ că nu lăssa nicăirĭ să degenereze din primitiva'ĭ uniformitate graiulŭ poporuluĭ românŭ, o probă irrecusabilă se gässesce totŭ în limbă.

Incetarea migraţiuniĭ coincidă cu apparitiunea Ottomanilorŭ în Europa.

Cuvintele turce, pe carĭ le are românimea danubiană, sunt necunnoscute românimiĭ de peste Carpaţĭ, căriia nu maĭ era cine să i le communice.

Slavismele şi bizantinismele, întru câtŭ elle sunt anteriore secoluluĭ XIV, ne întimpină din contra pe tótă întinderea Dacieĭ Traiane.

Fiindŭ înse că elementele slavice şi bizantine n'aŭ năvălitŭ d'o-dată în limba română, este învederatŭ că nu fusese întreruptŭ currentulŭ care dela Dunăre le respăndia peste Carpaţĭ.

Şi nu numaĭ dela Dunăre peste Carpaţĭ, ci încă din munţiĭ Oltenieĭ spre mlăştinósa câmpiă danubiană a Ţerreĭ-Românescĭ şi a Moldoveĭ, căcĭ sciinţa igienică demonstră că acclimatarea uneĭ naţionalităţĭ într'o regiune caracterizată prin febriferele bălţĭ mixte, după cumŭ sunt maĭ cu sémă acellea dintre Ialomiţa şi Nistru, e cu putinţă sub o singură condiţiune: trămitterea acollo a unorŭ contingente din timpŭ în timpŭ re'nouite, pênĕ ce după maĭ mulţĭ seculĭ abia se operéză prin aşa numita lege a *selecţiuniĭ naturale* o definitivă accomodare a organismuluĭ umanŭ cu viciósele elemente circumfuse. [3]

Astŭ-feliŭ migraţiunea română din regiunea olténă peste Carpaţĭ şi spre Mareanégră este unŭ fenomenŭ continuŭ în lungulŭ intervallŭ dintre seculiĭ VI—XIV.

§ 91.

FORŢA DE ESPANSIUNE A OLTENILORŬ.

Putea óre ăngusta regiune dintre Oltŭ şi crescetulŭ appusénŭ allŭ Carpaţilorŭ să împoporeze întréga Daciă Traiană?

Fără a repeţi aci conclusiunile medicineĭ assupra salubrităţiĭ generale a ţerrelorŭ muntóse, érŭ sănĕtatea — dice economistulŭ Roscher — e midloculŭ cellŭ maĭ sicurŭ de a îmmulţi o poporaţiune, [a] noĭ ne vomŭ mărgini în sfera concretă a câtorŭ-va fapte relative anume la Oltenia.

D. Dr. Z. Petrescu, savantulŭ professorŭ de terapeutică dela Facultatea din Buccurescĭ, studiase nu de multŭ districtulŭ Vâlciĭ, cellŭ maĭ nordicŭ allŭ Oltenieĭ. D-sea dice:

«Plaiurile aŭ o posiţiune pittorescă prin munţiĭ giganticĭ, prin pădurile seculare, «prin marnele colossale şi prin stâncele celle grandióse de pétră, precumŭ este

1) JIRECZEK, **Entstehen christlicher Reiche vom J. 500 bis 1000**, Wien, 1865, in-8, p. 225.

2) SARNICKI, **Descriptio veteris et novae Poloniae**, 1585, în MIZLER, **Historiarum Poloniae collectio**, Varsaviae, 1761, in-f, t. l, p. 245, 260.

3) BERTILLON, **Acclimatement**, în **Dict. encyclopédique des sciences médicales**, Paris, 1864, in-8, t. 1, p. 270—323.

a) **Die Grundlagen der Nationalökonomie**, Stuttgart, 1871, in-8, p. 587.

«matca Bistriţeĭ, pe pisculŭ căriĭa se afflă aşeḑată Arnota cea înfiorătóre. Luândŭ «cine-va în consideraţiune influinţa tuturorŭ acestorŭ aginţĭ cosmicĭ assupra or-«ganismuluĭ animalŭ, nu va fi surprinsŭ cândŭ va vedé în acestŭ districtŭ «*ómenĭ fórte înaintaţĭ în etate şi încă fórte sănĕtoşĭ*, *fórte robustĭ şi plinĭ de vi-«uéţă*. Influinţa acestorŭ aginţĭ cosmicĭ face ca să predomine aci temperamentulŭ «sanguinŭ şi constituţiunea fórte robustă: *omulŭ munténŭ e voinicŭ şi voiosŭ*, *şi femeĭa* «*munténă e voinică şi voiósă*. [2]

D. Ionŭ Ionescu studiase totŭ atuncĭ unulŭ din districtele sudice alle Olteniеĭ. D-sea a găssitŭ în Mehedinţŭ sate unde se póte constata dupplicarea numĕruluĭ locuitorilorŭ în fie-care **20** de annĭ, fără a fi vr'o immigraţiune din affară. [3]

Unŭ millionŭ, de nu s'arŭ întĕmpla epidemiă, fómete séŭ alte accidente neprevĕḑute, arŭ cresce la ciffra de 32,000,000, într'unŭ singurŭ secolŭ!

Treĭ bulle papale, una din 1236, alta din 1238, a treĭa din 1239, ni spunŭ pe rôndŭ că «ţérra Severinuluĭ» deşi fusese pustiită, totuşĭ poporaţiunea'ĭ crescu din noŭ peste orĭ-ce mesură.

Éccĕ testurile:

1. «*Multitudo gentium* terrae Ceurin...» [4];

2. «Terram, quae Zemram nominatur, in qua dudum desolata *excrevit populi multitudo*...» [5];

3. «Terra, quae dudum fuerat desolata, *populi multitudo* s u p e r c r e v e r i t...» [6]

D. Ionŭ Ionescu nu cunnoscea bullele luĭ papa Gregoriŭ IX, nicĭ papa Gregoriŭ IX nu putea să prevéḑă cartea d-luĭ Ionŭ Ionescu!

Pustiirea, despre care se vorbesce maĭ susŭ, se referă la o invasiune tătară din annulŭ 1221, adecă cu optŭ-spre-ḑecĭ annĭ anterióră ultimeĭ din celle treĭ bulle.

«Tătariĭ — ḑice unŭ cronicarŭ occidentalŭ contimpurénŭ — distruseseră atuncĭ «tótă ţerra ce se întinde dincollo de Ungaria în direcţiune spre Galiţia». [7]

In faţa acesteĭ urgie dumneḑeescĭ, Olteniĭ se trăseseră naturalmente în creeriĭ munţilorŭ, de unde apoĭ întorcêndu-se, li-a fostŭ de agĭunsŭ vr'unŭ decenniŭ şi gĭumĕtate pentru a speria prin mulţime Sântulŭ Scaunŭ.

Peste ḑece annĭ se întemplă o nouă invasiune tatară.

Nĭ-o povestesce Fazel-ullah-Raşid, carele scriea în Persia la 1300. [8]

Poporulŭ îşĭ caută refugiulŭ ca totŭ-d'a-una în nestrăbăttuţiĭ codri aĭ munţilorŭ, deşertândŭ partea cea descoperită a Romanaţuluĭ, a Dolgĭuluĭ, a Vălciĭ.

La acéstă situaţiune se referă famosulŭ actŭ din 1247, abia cu şésse annĭ posteriorŭ invasiuniĭ şi'n care se copprinde donaţiunea «ţerreĭ Severinuluĭ» Cavallerilorŭ Teutonicĭ din partea regeluĭ maghĭarŭ Bela.

Documentulŭ ḑice limpede că Tătariĭ devastaseră întrégă Olteniă, în corpulŭ căriĭ ellŭ intercaléză şi vallea Haţeguluĭ: «terra Harsoc.» [9]

Totuşĭ donaţiunea a fostŭ fictivă.

2) **Statistica medico-militară**, în **Columna luĭ Traianŭ**, t. 4, p. 321.

3) **Agricultura în Mehedinţŭ**, Buccurescĭ, 1868, in-8, p. 200: „Poporaţiunea rurală din munţĭ *s'a îmmulţitŭ atâtŭ de multŭ*, încâtŭ n'o maĭ póte hrăni pămêntulŭ „cultivabilŭ de care dispune. Necessitatea este aci evi„dinte *de a eşi din acéstă poporaţiune, ca dintr'o matcă*, „*roĭurĭ carĭ să mérgă şi să populeze locurile celle bune din* „*câmpiele ţerreĭ*".—**Ibid.**, p. 674: „La Govodarva moş„neniĭ se îmmulţescŭ atâtŭ de multŭ, câtŭ singurĭ aŭ în„ceputŭ a se îngrigi. Sunt betrânĭ carĭ spunŭ că eĭ aŭ „apucatŭ aicĭ în satŭ numaĭ 16 famillie, şi că acumŭ a„ceste s'aŭ îmmulţitŭ şi aŭ agĭunsŭ la 100. După aceste „fapte, *poporaţiunea se dubléză aicĭ din 20 în 20 de annĭ*."

4) THEINER, **Monumenta Hungariae**, Romae, 1859, in-f, t. 1, p. 150-1.

5) **Ibid.**, 165.

6) **Ib.**, 171.

7) ALBERICUS, **Chronicon**, ed. Leibnitz, Lipsiae, 1698, in-4, part. 2, p. 508.

8) D'OHSSON, **Histoire des Mongols**, La Haye, 1834, in-8, t. 1, p. 627-8.

9) FÉJER, **Cod. diplom. Hungariae**, t. 4, vol. 1, p. 447. — PRAY, **Dissertat.**, 134. — KATONA, VI, 95.—etc.

Remănêndŭ cu chrisovulŭ în mână, intrepiḑiĭ cruciaţĭ n'aŭ pututŭ stăpâni în realitate unŭ singurŭ petecŭ în Oltenia.

De ce?

Pentru că, revenită din spaĭma Tătarilorŭ, térra s'a împlutŭ d'o dată de obicĭnuita mulţime de Românĭ: «supercrevit multitudo», după espressiunea bulleĭ papale.

La 1259 Oltenia îndură o a treĭa invasiune tătară.

Cronicarulŭ polonŭ contimpurénŭ ḑice sub acellŭ annŭ:

«Thartari, subiugatis Bessarebenis, Lituanis, Ruthenis et aliis gentibus...»[10]

Eĭ bine, peste duoe-ḑecĭ de annĭ Oltenia renasce éroşĭ din ruine plină de succulŭ viueţeĭ, astŭ-feliŭ că pe la 1280 voevodulŭ Liténŭ nu se sfiesce a purta unŭ crâncenŭ resbellŭ contra întregeĭ puterĭ maghĭare, şi deşi e uccisŭ, deşi frate-seŭ Bărbatŭ cade în mânele Ungurilorŭ, deşi autoritatea banuluĭ chĭarŭ pênĕ la 1350 era contrabalanţată prin essistinţa maĭ multorŭ principate române subordinate[11], totuşĭ regele Vladislavŭ nu póte annessa Oltenia către coróna sântuluĭ Stefanŭ, ci se mulţumesce cu unŭ simplu tributŭ, carele nicĭ acella nu se plătĭa cu destullă regularitate.[12]

Cătŭ de nedependinte în faptŭ era Muntenia de orĭ-ce dominaţiune maghiară, să nĭ-o spună celebrulŭ istoricŭ sassŭ Eder, cunnoscutŭ prin animositatea'ĭ contra naţionalităţiĭ române.

Intr'unŭ manuscriptŭ allŭ seŭ, conservatŭ în biblioteca gimnasiuluĭ evangelicŭ din Braşovŭ, reproducêndŭ unŭ actŭ din 1343, prin care Cĭanadinŭ, archiepiscopulŭ Strigonieĭ, ḑice că monastirea Kertz dela hotarulŭ ţerreĭ făgărăşene se află *«la estrema margine* a regatuluĭ ungarŭ» [13], Eder adaogă următórea observaţiune:

«Déca monastirea Kertz se affla în annulŭ 1343 la estrema margine a regatuluĭ «ungarŭ, resultă că Valachia nu făcea parte din coróna maghiară.» [14]

Nu maĭ vorbimŭ de ceĭ duoĭ marĭ Bassarabĭ, Alessandru şi urmaşulŭ seŭ Vladislavŭ, alle cărora lungĭ resbelle oltene contra regilorŭ Carolŭ-Robertŭ şi Ludovicŭ, uniĭ din ceĭ maĭ puternicĭ monarchĭ aĭ Europeĭ în seculŭ XIV, manifestă unŭ înaltŭ gradŭ de vitalitate naţională.

Despre dênşiĭ se potŭ repeţi cuvintele luĭ Tacitŭ despre Olteniĭ ceĭ vechĭ aĭ luĭ Decebalŭ: «glorioşĭ cândŭ battŭ, glorioşĭ cândŭ sunt bättuţĭ». [15]

§ 92.

CONCLUSIUNEA DESPRE ACŢIUNEA NATUREĬ.

In cursulŭ seculuĭ XIV Oltenia conserva antica'ĭ prioritate assupra totalităţiĭ Ţerreĭ-Românescĭ.

Sub successoriĭ mareluĭ Mircea preponderinţa începe a se muta cu încetulŭ din ce în ce maĭ spre zóna mlăştinósă a regiuniĭ cis-oltene.

Scăderea politică se povĕrnesce de atuncĭ în aceĭa-şĭ mĕsură în care se depărtéză centrulŭ de activitate morală dela norma anterióră a natureĭ territoriale.

10) SOMMERSBERG, **Silesicar. rer. script.**, II 82.

11) Bulla papală din 1345 in THEINER, **Monum. Hung.**, I, 691: „Alexandro Bassarati, et aliis tam nobilibus quam „popularibus Olachis Romanis, Nicolao principi de Re„mecha, Ladislao Voyvade de Bivinis, Stanislao de Syp„prach, Aprozye Voyvade de Zopus, et Nicolao Voyvade „de Auginas..," — Numile oraşelorŭ fie-căruĭa din acestĭ principĭ feudalĭ din Muntenia, *puşĭ pe a doua liniă după Alessandru Bassarabŭ*, le vomŭ restabili în istoria oraşelorŭ române. Aci întrebâmŭ numaĭ: de unde a luatŭ d. RÖSLER, **Rom. Stud.**, 300, călcândŭ littera şi spiritulŭ testuluĭ, cumŭ-că eĭ toţĭ vorŭ fi fostŭ *egalĭ* cu Alessandru Bassarabŭ?

12) FEJÉR, V, 3, 274: „tributum nostrum in eisdem „partibus nobis fuit restauratum."

13) „Chanadinus Dei et apostolica gratia Archiepiscopus Strigoniensis locique ejusdem comes perpetuus, universis comitibus, castellanis etc. ecclesiam Virginis gloriosae de Kercz in extremo confinio regni hungarici...."

14) EDER, **Exercitationes diplomaticae**, Hermannstadt, 1802, MS. nr 26, b, in-4, ann. 1343, nota 8: „Abbatia Kercz fuit anno 1343 in extremo confinio regni hungarici. Itaque Valachia hoc tempore non accessebatur partibus regni hungarici."

15) TACIT., **Hist.**, I, 2: „nobilitatus cladibus mutuis Dacus."

«Geniulŭ mercantilŭ — ḑice unŭ igienistŭ — n'a inventatŭ încă hapurĭ contra «vêntuluĭ despre rĕsăritŭ; şi totuşĭ chĭarŭ în Francia acestŭ vêntŭ se pare a pre-«dispune pe maĭ mulţĭ ómenĭ la tristeţă şi la descuragiare, érŭ în Andalusia se «crede că'n unele anno-timpurĭ ellŭ produce unŭ felĭŭ de frenesiă, care se mani-«festă prin vendette şi assassinaturĭ». [1]

Dacă atâtŭ de energică póte fi acţiunea unuĭ singurŭ aginte fisicŭ assupra direcţiuniĭ affacerilorŭ umane, cu câtŭ maĭ decisivă cată să fie înrîurirea masseĭ condiţiunilorŭ tellurice şi atmosferice.

Cândŭ statulŭ magĭorŭ allŭ uneĭ ţerre, adecă tocmaĭ creeriĭ naţiuniĭ, reşede în Bucurescĭ, pe care unŭ căllĕtorŭ anglesŭ îllŭ numesce «o mocirlă», [2] acestŭ statŭ-magĭorŭ nu maĭ cugetă ca la Tergovisce séŭ la Argeşŭ, şi nicĭ acollo nu maĭ cugeta ca la Severinŭ.

Este originalŭ de a vedé unele popóre culcându-se de bună voiă cu capulŭ în giosŭ !

Câtŭ despre Oltenia, dela secolulŭ XIV încóce ea s'a redusŭ, ca în 1617 séŭ 1821, la ingratulŭ rollŭ allŭ unuĭ medicŭ, pe care bolnavulŭ îllŭ chĭamă după ce nu maĭ agĭută nicĭ o doftoriă băbéscă...

1) FOISSAC, **De l'influence des climats**, Paris, 1867, in-8, t. 2, p. 106.

2) MAC MICHAEL, **op. cit.**, 112 : „The city of Bucharest is situated in a hollow, the environs are marshy, and the inhabitants suffer considerably from the prevalence of low fevers and agues. Underneath the wooden sleepers laid across the streets, the liquid filth of the town, in the state of a quagmire, accumulates in sewers, which it is next to impossible to drain, and which are never cleaned".

FINEA VOLUMULUĬ I.

ADDENDA

CUVENTULU CELTICU „FRUT"

(La Studiulŭ III, § 10)

Celebrulŭ Schleicher crede că celto-kimriculŭ *frwt,* adecă *frut,* rîŭ, arŭ correspunde celto-irlandesuluĭ *sruth,* rîŭ, ambele provenindŭ din arianulŭ *sru*—a curge[1].

Ellŭ se combatte totuşĭ singurŭ într'unŭ altŭ locŭ, unde arrétă că gruppulŭ iniţialŭ latinŭ *fr* se represintă une-orĭ la Celţĭ prin *sr,* citândŭ ca essemplu, între celle-l'alte, pe celto-irlandesulŭ *sru-th* în comparaţiune cu latinulŭ *flu-men*[2],. care acestŭ din urmă se scie că n'are a face cu primitivulŭ *sru,* căcĭ nu e chipŭ a'lŭ separa de elleniculŭ φλύω — a curge[3].

Celto-irlandesulŭ *sruth*—rîŭ şi celto-kimriculŭ *frut* — rîŭ sunt dérŏ nesce termenĭ cu totulŭ eterogenĭ.

Cellŭ ăntêiŭ provine evidamente din radicala *sru* — a curge; cellŭ-l'altŭ se apropiă de zendiculŭ *pĕrĕ* şi elleniculŭ περάω — a trece, cu atâtŭ maĭ multŭ că însuşĭ Schleicher recunnósce ca fórte vechiă la Celţĭ transiţiunea iniţialuluĭ *p* în *f*[4].

STRECHIA IN ERODOTU.

(La Studiulŭ III, § 15)

E fórte remarcabilŭ unŭ nume românescŭ allŭ tăunuluĭ, întrebuinţatŭ maĭ cu sémă în Muntenia, dérŭ cunnoscutŭ şi peste Carpaţĭ: «streche».[a]

Acestŭ termenŭ nu póte deriva decâtŭ din latinulŭ *stragula* în înţellesŭ de mortuară, dela *strages* — măcellŭ séŭ ruină.

Din «stragula», după spiritulŭ limbeĭ nóstre a trebuitŭ să se nască *straghe*, ca şi *unghe* din «ungula», de unde apoĭ forma scăḑută *streche* întocmaĭ ca *ḑeche* din «sagulum».

Din puntulŭ de vedere allŭ semnificaţiuniĭ, românulŭ *streche* se rappórtă cătră latinulŭ «strages» totŭ aşa precumŭ latinulŭ *tabanus,* de unde allŭ nostru «tăunŭ», se referă la samscritulŭ «tapana», tortură, dela radicala ariană *tap,* a turmenta, din care provinŭ de assemenea malaiculŭ *tabuvan* — vespe şi giavanesulŭ *tawon* — albină.[b]

Maĭ pe scurtŭ, «streche» însemnéză: insectŭ omorîtorŭ.

Acestŭ nume românŭ şi maĭ cu sémă muntenescŭ allŭ tăunuluĭ, atâtŭ de conformŭ cu natura în adevĕrŭ terribilă a luĭ *oestrus-columbacensis* din Temeşiana, concurge şi ellŭ a esplica ideia pe care, sunt acumŭ vr'o doue-ḑecĭ şi patru secolĭ, îşĭ făcea betrânulŭ Erodotŭ despre ucciḑaşele albine de pe ţermulŭ nordicŭ allŭ Dunăriĭ, cândŭ ḑice că din causa lorŭ nu potŭ lŏcui ómeniĭ . . .

1) **Compendium,** § 73.

2) **Ibid.,** § 169, nota.

3) CURTIUS. **Griech. Etymol.,** 282.

4) **Compendium,** § 166: «Anlautendes *p* fält im altirischen ab, d. h. es verflüchtigte sich in früheren Lebensperioden der Sprache allmählich zu *ph, f, h,* und letzteres schwand dann völlig». ***Frut*** în locŭ de ***prut*** arŭ fi dérŭ unŭ restŭ archaicŭ.

a) PONTBRIANT, **Dicţ.** 705: «*streche,* taon, mouche de cheval». — BARCIANU, **Romanisch-deutsches Wörterb.,** 256: «*streche*, die Bremse».

b) PICTET, **Origines,** I, 421—2.

PAMENTULU TERREI-ROMANESCI.

COPPRINSULU VOLUMULUI I.

STUDIULU I.

INTINDEREA TERRITORIALA

STUDIULU II.

NOMENCLATURA

STUDIULU III.

ACȚIUNEA NATUREI ASSUPRA OMULUI

I ERODOTU . . . . . . 181-215.

II. OVIDIU. 215-288

III. LIMBA ROMANA . . . . 289-308.

ADDENDA